

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ

TBMM - XIII. DÖNEM

(1965 - 1969)

I. CİLT

Menderes ÇINAR

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ ARAŞTIRMA GRUBU
TBMM KÜLTÜR, SANAT VE YAYIN KURULU YAYINLARI NO. : 147

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ

**TBMM - XIII. DÖNEM
(1965 - 1969)**

I. CİLT

TBMM PROFİLİ

Menderes ÇINAR

TÜRK PARLAMENTO TARİHİ ARAŞTIRMA GRUBU

ISBN : 978 - 605 - 4700 - 00 - 4 (Tk. No.)

ISBN : 978 - 605 - 4700 - 01 - 1 (1. Cilt)

ÖNSÖZ

Parlamentolar, ülkelerin siyasi tarihlerinin oluştuğu demokratik merkezî kurumlardır. Şüphesiz her ülkenin siyasi tarihi ve parlamento geçmişi aynı zamanda, ülkelerin demokratikleşme süreçlerinin panoramik görünümleridir. Bu bakımdan, Türk parlamento tarihi, yaşanan tecrübelerle ayrı bir önem taşır.

1876'da Kanun-ı Esasi'nin kabulünden sonra (1877) kurulan iki meclisli (Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyân) Meclis-i Umumi, ilk anayasalı ve demokratik nitelikli parlamento hayatına geçiş denememizdir. Elbette bu olay, Türk parlamento tarihinin de başlangıcını teşkil eder. Türkiye, bu anayasanın kabulü ve kurulan meclisle parlamenter sistemle tanışmış ve ilk kez millet, siyasal iktidara ortak olmaya çalışmıştır.

Ancak bu ilk parlamento, modern siyasi rejimlerde karşılığını bulan tam bir yasama organı görevini yerine getirmemiştir. Yine de sürekli açılıp kapanmalar dolayısıyla kesintiye uğramasına rağmen, bir 'parlamento geleneği' oluşmasına az da olsa katkıda bulunmuştur.

Ülkemizde parlamento geleneği, bütün kurum ve kurallarıyla ancak, Büyük Millet Meclisinin açılmasıyla oluşmaya başlamıştır.

İstanbul'dan Meclis-i Mebusan üyelerinin de içinde bulunduğu, Ankara'da 23 Nisan 1920'de kurulan Büyük Millet Meclisi ile Türk parlamento tarihi, önemli bir dönüşüm yaşamıştır. Kurtuluş Savaşı'nda oluşturulan ve Millî Mücadele'yi fiilen yöneterek ülkeye bağımsızlığını kazandıran bu parlamento, dünyadaki tek "Gazi Meclis" olmuştur. Cumhuriyetin ilanının ardından yaşanan siyasi gelişmeler ise parlamenter rejimimizi olgunlaştırmış, zengin ve çok değişik cepheleri olan parlamento hayatı, cumhuriyetimize ve demokrasimize yön vermeye devam etmiştir.

Meclisimiz, kurulduğu günden bugüne, üzerine düşen tarihî sorumluluğu yerine getirmenin gayreti içerisinde olmuş ve Meclisimizin önderliğinde ülkemiz ve demokrasimiz, geride bıraktığımız yıllarda büyük mesafeler almış ve önemli kazanımlar elde etmiştir.

Çok partili siyasi hayat, işleyen bir demokratik sistem, Meclis'te tecessüm eden millî irade bizim en büyük kazanımlarımızdır. Bunları korumak ve geliştirmek hepimizin ortak sorumluluğudur.

19. asır sonundaki parlamenter hayat denememiz ve dolayısıyla demokratikleşme sürecimiz nasıl kesintilere uğradıysa, 20. asırda da çeşitli şekillerde kesilmiştir. Parlamento tarihimiz, bütün bu kesintileri ve sorunları bünyesinde taşımaktadır. Parlamentomuz ve demokrasimiz, kesintilerle ve sorunlarla bugüne gelmiştir. Bu süreç önemli kayıplara sebep olmuş, ancak ibre demokrasiden hiç şaşmamış ve sekteye uğramalara rağmen demokrasi hep galip gelmiştir.

135 yıllık parlamento ve aynı zamanda demokrasi tecrübemiz, zengin bir siyasi tarih birikimini içermektedir. Bu zenginliğin günümüze kazandırılması kadar, gelecek kuşaklara aktarılması da çok önemlidir. Bu anlayışla başlatılan parlamento tarihi yazım çalışmaları, TBMM'nin 18. döneminden bugüne kadar devam etmiş ve Meclisimiz "Türk Parlamento Tarihi" isimli eseri hazırlayarak demokrasi tarihimizin zenginliklerini gün ışığına çıkarmıştır.

Bu çalışmayı başlatan ve sürdüren önceki Meclis Başkanlarımızı şükranla anıyorum. Çalışmalarda yer alan bilim insanlarımıza, katkıda bulunan Meclis çalışanlarımıza teşekkür ediyorum. Yakın siyasi tarihimizi, parlamento geçmişimizi ve dolayısıyla millî siyaset hafızamızın önemli bir kısmını oluşturan bu eserin yararlı olmasını diliyorum.

Cemil ÇİÇEK
TBMM Başkanı

TEŞEKKÜR VE AÇIKLAMA

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Saygıdeğer Başkanları Sn. Bülent Arınç, Sn. Köksal Toptan, Sn. Mehmet Ali Şahin ve Sn. Cemil Çiçek'e;

Başkanvekilleri ve Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Başkanları Sn. Nevzat Pakdil ve Sn. Prof. Dr. Mehmet Sağlam'a;

Genel Sekreterler Sn. Rauf Bozkurt, Sn. Ali Osman Koca, Sn. Sadettin Kalkan ve Sn. Dr. İrfan Neziroğlu'na;

Yasama Genel Sekreter Yardımcıları Sn. H. Hasan Sönmez ve Sn. İbrahim Araç ile Bilgi ve Bilişim Hizmetleri Genel Sekreter Yardımcısı Sn. Ercan Durdular'a;

Personel ve Özlük İşleri, Kütüphane, Dokümantasyon ve Tercüme, Basın ve Halkla İlişkiler, Kültür Sanat ve Yayın Kurulu ve Basımevi görevlilerine, Sn. Sabit Demirtunç ve Sn. Cemil Tatal'a;

Yoğun mesailerıyla yazım sürecinde görev ve sorumluluk üstlenen Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu'nun üyeleri değerli meslektaşlarım:

Prof. Dr. Mustafa Çufalı, Prof. Dr. Zühtü Arslan, Prof. Dr. Mehmet Seyitdanlıoğlu, Prof. Dr. Erdal Onar, Prof. Dr. Menderes Çınar, Prof. Dr. H. Emre Bağce, Prof. Dr. Esat Arslan, Prof. Dr. Yusuf Sarıay, Prof. Dr. Recep Boztemur, Prof. Dr. Burhanettin Duran, Doç. Dr. Celalettin Yavuz, Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan, Doç. Dr. Ahmet Yıldız'a ayrı ayrı teşekkürlerimi ve iyi dileklerimi sunarım.

Yasama dönemlerine ait ciltlerin yazımı ve basımı "birinci cilt: yasama"; "ikinci cilt: denetim" ve "üçüncü cilt: biyografi" olmak üzere üç ana başlık altında gerçekleştirilmiştir. Bazı dönemlerde yasama ve denetim ciltleri birden fazladır; fakat pek çok dönem üç ciltte tamamlanmıştır ve her cildin sonuna dizin eklenmiştir.

Türk Parlamento Tarihi adlı bu büyük projenin bütün aşamaları, uzun süren, yoğun emek ve zorlu çabanın ürünüdür; yazarlar ve yetkililer bu süreçte katkılarını birleştirmiş ve eşgüdüm içinde bir ortaklıkla yasama dönemlerine ait ciltlerin yazımı ve basımı tamamlanmıştır.

Kullanıcılar için yararlı olması dileğiyle.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu

Koordinatörü ve Editörü

Prof. Dr. Hikmet Özdemir

SUNUŞ

Bir tutanak ciltleri dizisinin içinden Parlamento'nun tarihini süzmek hem bir şans hem de bir külfet. Şans, çünkü tarihi bir dönemin parlamentoya yansıyan ve yansımayan bütün yönlerini görebilmenize, olayların parlamentoda müzakere ediliş biçimine ve en önemlisi de Milli Mücadele'yi yönetmiş bu güzide kurumun bir anlamda içinde girmenize, onun çalışma ve tartışma biçimlerine nüfuz edebilmenize imkân tanıyor. Külfet, çünkü tutanak ciltlerinin içine serpişmiş o kadar çok inceleme kalemi var ki "parlamento tarihini yazmak bir ömür alır" dedirtiyor. Bu şansı Meclis Başkanı Sayın Bülent Arınç'ın inisiyatifi ve Parlamento Tarihi Çalışma Grubu Koordinatörü Sayın Prof. Dr. Hikmet Özdemir'in daveti ile elde ettim. Şansı gerçekleştirmenin düşündüğümüzden daha çok zaman, emek ve yoğunlaşma gerektirdiği çalışmalar ilerledikçe daha da belirginleşti ve proje ancak gecikme ile tamamlanabildi. Bu gecikme sürecinde Sayın Arınç ve Özdemir sabır ve anlayış gösterdi, takip eden Meclis Başkanları Sayın Köksal Toptan, Sayın Mehmet Ali Şahin ve Sayın Cemil Çiçek de parlamento tarihi projesini gündemde tutarak sahiplendiler. Kendilerine "şansı" verdikleri ve diri tuttukları için teşekkürü bir borç bilirim. Fakat eğer yükü benimle birlikte omuzlayanlar olmasaydı, şans hiçbir zaman gerçekleşemez, 2./13. Dönem Parlamento tarihi hiçbir zaman tamamlanamazdı. Bu nedenle Begüm Berkman, Özge İpek, Selin Gökçek, Ayşegül Kılıç ve sevgili Mehmet Çınar, Onur Çınar, ve Reyhan Ünal'a bir teşekkürden fazlasını borçlu olduğumu düşünüyorum. Dileğim, 2./13. Dönem tutanaklarına serpişmiş Parlamento faaliyetlerini derleyerek bir bilanço çıkarmayı ve bu vesile ile daha ileri araştırmalar için bir çeşit yarı-mamul sunmayı amaçlayan bu çalışmanın amacına ulaşmasıyla onların da emeğinin kıymetlenmesi, değerini bulmasıdır. Elinizdeki eserin tamamlanması uzun bir süre aldı. Bu süreçte desteklerini esirgemeyen Parlamento Tarihi Çalışma Grubu Müşaviri Sabit Demirtunç ve çalışma arkadaşları Şerife Bardakçıoğlu, Ünzile Arıcı, Hafize Bozkurt ve Satı Budak'a, Kütüphaneden Faruk Nafiz Ertürk beyefendiye ve nihayet basım aşamasına gelindiğinde, provaların bitmek bilmeyen sayfalarını dikkatlice okuyup düzelter, üstüne benim yaptığım düzeltmeleri de metne işleyen tüm Matbaa çalışanlarına çok ama çok teşekkürler.

Ağustos 2011, Ankara.

Menderes Çınar

vii

İÇİNDEKİLER

1- GİRİŞ	1
- Kurumsal Altyapı ve Parlamentonun Konumu	
- 1961-1965 Dönemde Siyaset	
- 1965 Seçim Sonuçları	
2- MECLİS VE MİLLETVEKİLLERİ	14
3- MİLLET MECLİSİNİN PANORAMASI	24
- Birleşimler, Oturumlar, Toplantı Süreleri	
- Üyelerle İlgili İşler: Dokunulmazlık, Devam, İzin, Ölüm, İstifa ve Cezalar	
- Yasama Faaliyetleri ve Anayasa Değişikliği	
• Uluslar arası Anlaşmaların Onaylanması	
• Ölüm Cezaları ve Aflar	
• Savaş İlanı ve Silahlı Kuvvet Kullanımına İzin	
- Kararlar	
• Anayasa Mahkemesine Üye Seçimi	
• Yüksek Hâkimler Kurulu Asil ve Yedek Üye Seçimleri	
• Sayıştay'a Üye Seçimleri	
- Parlamenter Diplomasi	
• Dostluk Grupları	
• Davet Edenler ve Yapılan Ziyaretler	
• Davet Edilen ve Ziyaret Edenler	
• Avrupa Konseyi Danışma Meclisi	
- Gündem Dışı Konuşmalar	
- Denetleme Faaliyetleri	
- Meclisin Aranması	
- Genel Kurulda Kavgalar	
4- MECLİS BAŞKANI VE BAŞKANLIK DİVANİ	86
- Meclisin açılması, Meclis Başkanı ve Başkanlık Divanı Seçimleri	
- Birinci Toplantı Yılı: Geçici Uzlaşma	
- İkinci Toplantı Yılı: TİP'in Dışarıda Bırakılması ve Büyük Partilerin Ağırlığı	

- Üçüncü Toplantı Yılı: TİP Dışında Taviz ve Uzlaşma ve Başkanlık Seçimi	
- Dördüncü Toplantı Yılı: Eylemli İçtüzük Değişikliği	
5- MECLİS KOMİSYONLARI	109
- İkinci Toplantı Yılı: Büyük Partilerin Ağırlığı	
- Üçüncü Toplantı Yılı: Yeni Bir Siyasal Parti Grubu	
- Dördüncü Toplantı Yılı	
- 1965-1969 dönemi boyunca komisyonlarda süreklilik	
6- HÜKÜMET OLUŞTURMA	125
- Hükümet Programı ve Müzakereler	
- 1965-1969 Meclisinde Bakanlar Kurulu	
7- DOKUNULMAZLIK İŞLEMLERİ	188
- İstanbul Milletvekili Çetin Altan'ın Dokunulmazlığının Kaldırılması	
- Yozgat Milletvekili Celal Sungur'un Dokunulmazlığının Kaldırılması	
- Hakkari Milletvekili Ali Karahan Hakkındaki Komisyon Raporunun Kabul Edilmemesi ve Dokunulmazlığın Kaldırılması	
- Dokunulmazlıkları Korunan Milletvekilleri	
8- CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ	220
EK 1- MECLİSİN PROFİLİ	235
EK 2- MİLLETVEKİLLERİNİN SEÇİM BÖLGELERİ VE DOĞUM YERLERİ	261
EK 3- OTURUM BAŞKANLARI, KÂTİPLERİ, TARİHLERİ VE SÜRELERİ	281
EK 4- MİLLETVEKİLLERİNİN İZİN SÜRELERİ VE NEDENLERİ	311
EK 5- GÜNDEM DIŞI KONUŞMALAR	325
EK 6- DAİMİ KOMİSYONLAR VE ÜYELERİ I	379
EK 7- DAİMİ KOMİSYONLAR VE ÜYELERİ II	417
EK 8- DAİMİ KOMİSYONLAR VE ÜYELERİ III	445
EK 9- DAİMİ KOMİSYONLAR VE ÜYELERİ IV	479

GİRİŞ

10 Ekim 1965 günü yapılan seçimlerle başlayan ve 12 Ekim 1969 tarihinde yeni seçimlerle sona eren 2. Dönem, Millet Meclisi'nin (bundan sonra Meclis diye anılacaktır) içinde bulunduğu kurumsal bağlam ve dönemin temel siyasi meseleleri dikkate alınmadan yeterince değerlendirilemez. Bu nedenle, 1961 Anayasası ile özdeşleşen yeni siyasal yaşamın başlıca niteliklerini özetlemek gerekmektedir.

KURUMSAL ALTYAPI VE PARLAMENTONUN KONUMU

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk demokrasi tecrübesi, aynı zamanda cumhuriyet döneminin ilk serbest seçimleri olan 14 Mayıs 1950 seçimleri sonucunda Demokrat Parti'nin (DP) iktidara gelmesi ile başlamıştır. DP, CHP'den büyük bir seçim zaferiyle devraldığı iktidarı, 27 Mayıs 1960'de emir-komuta zinciri dışında gerçekleştirilen bir askeri müdahale sonucu bırakmak zorunda kalmıştır. Böylece, Cumhuriyet'in ilk demokrasi tecrübesi 'başarısızlıkla' sonuçlanmıştır. Bu başarısızlıkta, tek parti alışkanlıklarını sürdüren DP'nin giderek artan çoğunlukçuluk eğilimleri ve askeri-sivil bürokrat geleneğin CHP'ye sadakatini devam ettirmesi ve seçilmiş bir iktidara karşı demokratik tahammülsüzlük kültürü mutlaka etkili olmuştur. Ancak, başarısızlığın nedenlerini sadece siyasal aktörlerin tutum ve davranışlarına indirmek doğru olmaz. Bu demokrasi tecrübesinin yeterli bir anayasal/kurumsal yapı oluşturulmadan yaşandığı da unutulmamalıdır. Nitekim, 1924 Anayasası, kuvvetler birliği ve meclis hükümeti sistemine bağlı kalarak bütün iktidarı mecliste toplamakta, yasama ve yürütme erklerini sadece birer fonksiyon olarak ayırmaktadır.¹ Demokratik rejimin işlemesi açısından, sadece anayasa değil, çoğunluk-azınlık sorunlarına yeterli çözümler üretmeyen Meclis İktidarı de yetersizdir. Ayrıca, bu dönemde, örneğin, siyasal partiler Dernekler Yasasına göre kurulmakta ve Yasa, iktidara siyasal partileri kapatma yetkisi vermektedir.² DP'nin tek parti anlayışı ile birleştiğinde bu kurumsal altyapı parlamenter çoğunluğun aşırılıkları ile sonuçlanmıştır.³

27 Mayıs'tan sonra, "parlamenter çoğunluğun tiranlığını" önleyecek yeni bir kurumsal altyapı kurulması hedeflenmiştir.⁴ Yeni kurumsal altyapıyı belirleyen bir başka temel motivasyon da, iktidarı, halk desteğine sahip olan siyasal seçkinlerle, popüler bir tabandan yoksun bulunan devlet seçkinleri arasında paylaşdırmak olmuştur. Anayasanın 4. maddesindeki eklenen "Millet,

¹ Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri* (Yapı Kredi Yayınları: İstanbul, 2000), s. 296.

² Bkz. A.k., ss. 345-350.

³ George Harris, "The Causes of the 1960 Revolution in Turkey", *The Middle East Journal*, 24 (1970), ss. 438-454; İlter Turan, "Stages of Political Development in the Turkish Republic", *Perspectives on Democracy in Turkey* içinde derl. Ergun Özbudun, (Turkish Political Science Association: Ankara, 1988).

⁴ Ersin Kalaycıoğlu, *Turkish Dynamics: Bridge Across Troubled Lands* (Palgrave: New York, 2005), s. 91.

egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle kullanır” ifadesi, bu motivasyonun somutlaştığı kısım şeklinde yorumlanabilir. Her ne kadar yapım sürecine hakim motivasyonun demokratik niteliği tartışılabilir olsa da, 1961 Anayasası özgürlükleri güçlendiren, siyasal alanın çeşitlenmesine zemin hazırlayan, parlamenter çoğunluğun gücünü Anayasa Mahkemesi ve özerk kurumlar gibi çeşitli kontrol ve denge mekanizmalarıyla sınırlandıran liberal bir Anayasadır. 1961 Anayasasının getirdiği liberal ilkelerin araçsal nedenlerle benimsenmiş olması, sadece onun liberal özelliklerinin kolayca vazgeçilebilir olduğunu gösterir ki, 1971 muhtırasından sonra yapılan değişiklikler bu durumun somut bir göstergesidir.

1961 Anayasası, 9 Temmuz 1961 günü yapılan referandumda yüzde 61.5 oyla kabul edilmiştir. 1961 Anayasasında, Anayasadaki tabirleriyle “yasama yetkisi” ve “yürütme görevi” kendi içinde bölünmüş, bu iki erkin üzerinde etkin bir yargı denetimi kurulmuş ve yargı özerkleştirilmiştir.⁵ Yasama yetkisi 5. madde de belirtildiği gibi Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne aittir ve devredilemez. Ancak, bu kez bir kontrol ve denge mekanizması olarak yasamada çift meclisli sisteme geçilmiştir. 1961 Anayasasına göre TBMM, dört yıl için seçilen 450 üyeden oluşan Millet Meclisi ve 6 yıl için seçilen 150 üyeli Cumhuriyet Senatosu’ndan oluşmaktadır. Cumhuriyet Senatosunun seçilmiş üyeleri dışında Cumhurbaşkanı tarafından atanan 15 üyesi daha vardır. Ayrıca, eski Milli Birlik Komitesi üyelerinin ve Cumhurbaşkanı’nın da Senato’da bulunmaları öngörülmüştür. Doğal senatörlük olarak da adlandırılan bu iki kategorideki üyeler “ömür boyu” senato üyesidir.

Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından kullanılan yürütme erkinde; Cumhurbaşkanı’nın 7 yıl için ve bir kez seçilmesi öngörülmüş ve bu vesile ile Cumhurbaşkanlığı makamının parti siyasetinden özerkleşmesi sağlanmıştır. Cumhurbaşkanı, Anayasa Mahkemesi’ne iptal davası açabilmektedir ve Milli Güvenlik Kurulu’na (MGK) başkanlık etmektedir. Cumhurbaşkanı, görevleriyle ilgili işlemlerden sorumlu tutulmamıştır. Yine, 1961 Anayasasında yer verilen bir kurum olarak MGK, 19 Aralık 1962’de çalışmalarına başlamış ve Ordu’ya güvenlik konularında kendisini ifade edebileceği Anayasal bir platform sağlamıştır. Genelkurmay Başkanlarının Cumhurbaşkanı yapılması pratiği ile birlikte düşünüldüğünde, MGK, orduya en üst siyasi seviyede sesini duyurma imkanı vermiş; sivil ve askeri tarafları statükonun korunmasına teşvik etmiştir.⁶

Öte yanda 3 Ocak 1961 yılında kurulan Ordu Yardımlaşma Kurumu’nun da (OYAK), orduyu yerleşik ekonomik düzene entegre ettiği kaydedilmelidir. OYAK, TSK personeline emeklilik, maluliyet ve ölüm yardımları yapmak; başta

⁵ Başka bir kaynağa atıf yapılmadığı sürece 1961 Anayasasının aşağıda anlatılan temel özellikleri için bkz. Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri* (Yapı Kredi Yayınları: İstanbul, 2000), ss. 364-405.

⁶ William Hale, *Türkiye’de Ordu ve Siyaset*, (Hil Yayınları: İstanbul, 1996), s. 153.

konut kredisi olmak üzere ucuz kredi vermek; ve geniş bir ağı sahip olan ordu pazarları aracılığıyla ucuz tüketim malları sağlamakla görevlendirilmiştir.⁷

Anayasanın getirdiği önemli bir başka yenilik ise yargı bağımsızlığı ilkesi ve yargı denetiminin genişletilmesidir. İdari yargı, Danıştay tarafından yerine getirilmiştir. Diğer önemli yenilik ise yasaların anayasaya uygunluğunu denetleyen bir kurum olarak Anayasa mahkemesinin oluşturulmasıdır. Bu açıdan Anayasa Mahkemesi, Parlamentonun çıkardığı yasaların anayasaya uygunluğunu denetlemesi ve Parlamentonun yetkilerini kötüye kullanması durumunda bir denge oluşturarak bunu engelleyebilmesi açısından egemenliğin paylaşılmasında önemli bir yere sahiptir. Anayasa Mahkemesinin kuruluş yasası 22 Nisan 1962'de kabul edilerek 28 Ağustos 1962'de çalışmaya başlamıştır. Yargı bağımsızlığını sağlamak amacıyla yapılan düzenleme ise Yüksek Hakimler Kurulu'nun kurulmasıdır. Yargıtay genel kurulunun kendi arasından (*co-optation*) salt çoğunlukla ve 4 yıl için seçeceği 11 asil ve 3 yedek üyeden oluşan Kurul, 20 Aralık 1962'de çalışmaya başlamış ve hakimlerin yer değiştirme, kadro, izin ve emeklilik gibi işlerinde tek yetkili organ olmuştur.⁸ 1961 Anayasası ayrıca TRT gibi bazı kurumların özerk çalışmalarını sağlayarak yürütme erkini sınırlandırmıştır.

Birey devlet ilişkileri açısından da Anayasa hak ve özgürlüklere geniş yer tanımıştır. 1961 Anayasası'nın 10. maddesi liberal anlayışla şu hükmü getirmiştir: “Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adâlet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşamayacak surette sınırlayan siyasî, iktisadî ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddî ve mânevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar.” 1961 Anayasası, eşitlik (md. 12), haberleşme (md. 17), basın ve yayın (md. 22-27), dernek kurma (md. 29), mülkiyet hakkı (md. 36) gibi klasik hakları; vatandaşlık (md. 54), seçme ve seçilme (md. 55), kamu hizmetlerine girme (md. 58), dilekçe verme (md. 62) gibi siyasal hakları; ve getirdiği sosyal adalet ilkesi doğrultusunda iş hakkı (md. 42), âdil ücret (md. 45), sendika, grev, toplu sözleşme (md. 46-47), sosyal güvenlik (md. 48), sağlık (md. 49) gibi sosyal haklara ayrıntılı bir şekilde yer vermiştir.

Siyasal iktidarı bürokrasi ile paylaşırma amacı doğrultusunda 1961 Anayasası sadece demokratik oyunun kurallarını değil, örneğin planlı ekonomi ilkesi ile ekonomi politikalarında bürokrasiyi yetkilendirmek⁹ ve toprak reformu

⁷ “Ordu Yardımlaşma Kurumu,” *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, Cilt 3 (Yapı Kredi Yayınları: İstanbul, 2005), s. 21.

⁸ Bu dönemde Savcıların yer değiştirmelerini düzenleyen fakat çıkarılamayan bir yasa tasarısı ve tartışmalar için bkz. Yasama bölümü.

⁹ Bu durum siyasi iktidarla bürokrasi arasında bir yetki tartışmasına da neden olmuştur. Örneğin, DPT yetkilileri Bakanlar Kurulunun plan üzerinde değişiklik yapması nedeniyle 26 Eylül 1962'de topluca istifa etmiştir. *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, cilt 3 (Yapı Kredi Yayınları: İstanbul, 2005), s. 64.

gibi bazı reformlar öngörmek suretiyle belli başlı alanlarda izlenecek politikaları da belirlemeye çalışmıştır. 1961 Anayasasının ayrıntılı bir anayasa olmasının nedenlerinden biri budur. Bunun Meclis faaliyetlerine yansımaları, Anayasanın siyasal tartışmalarda sık sık gündeme gelmesi ve iktidarın izlediği politikaların Anayasaya uygun olmadığının iddia edilmesi şeklinde olmuştur.

Siyaset Bilimci Ersin Kalaycıoğlu, 1961 Anayasası ile gelen sistemde öngörülen yasama modelinin 1924 Anayasasında benimsenen iktidarın parlamentoda toplandığı Westminster modelinden kesin olarak ayrıldığını vurgulamış; ve yasama çoğunluğunun, dolayısıyla yürütmenin, bağımsız yargı, Anayasa Mahkemesi ve özerk kurumlar aracılığıyla sınırlandırıldığı ve dengelendiği yeni modeli “özerklik ve Anayasa Mahkemesi ile dengelenmiş yasama çoğunluğu modeli” olarak tanımlamıştır.¹⁰

Bu kurumsal altyapının getirdiği bir başka yenilik ise yine çoğunlukçuluk riskinden sakınmak ve seçilmiş iktidarın gücünü sınırlandırmak için nispi seçim sisteminin kabul edilmesidir. Ancak, yeni kurumsal altyapıyı kuranların araçsal yaklaşımını gösteren bazı gelişmeler de yaşanmıştır. 1961’de Kurucu Meclis’in benimsendiği ve sadece bir kez uygulanan seçim sistemi ‘istenilen sonuçları’ vermediği için değiştirilmiştir. Ağırlıklı olarak CHP’lilerden oluşan Kurucu Meclis, *Senato* seçimlerinin en çok 5 ve en az 1 senatörlük seçim bölgelerinde ve *çoğunluk* sistemi uygulanarak; *Meclis* seçimlerinin ise *barajlı d’Hont nispi temsil* sistemini uygulanarak yapılmasını benimsemiştir. Ancak, bu model, DP’nin devamı sayılan AP’yi iktidardan uzak tutmaya yetmediği için; *Senato* seçimlerinde *barajsız d’Hont nispi temsil* sistemi ve *Meclis* seçimlerinde *milli bakiye* (ulusal artık) *nispi temsil* sistemi kabul edilmiştir. 1964 kısmî senato seçimlerinde ve 1965 milletvekili seçimlerinde bu değiştirilen sistemler uygulanmıştır. Seçim yasasında yapılan bu değişikliklerin geri alınması 1965-1969 Meclisinde önemli tartışmalarından biri olmuştur. Bu dönemde, AP ancak CHP ile uzlaşmaya vardığı ikinci girişimde seçim yasasını değiştirmeyi başaramıştır.¹¹

1961-1965 DÖNEMİNDE SİYASET

1960 askeri müdahalesi sonucu, yeni Anayasal, yasal ve kurumsal düzenlemelerle demokrasiye daha elverişli bir altyapı oluşturmuştur, demek mümkündür. Ancak, toplumsal sorunların çözümünde ve davranışların yönlendirilmesinde sadece kurumsal düzenlemelerin, yasaların ve yasakların belirleyici olduğunu benimseyen “kurumsalcı yaklaşım” siyaset bilminde yetersizliği kanıtlanmış eski bir yaklaşımdır. Kaldı ki, yeni düzenlemeler, DP’li

¹⁰ Ersin Kalaycıoğlu, “Türkiye’de Politik Rejimin Evrimi ve Yasama Sistemi,” *Türkiyede Politik Değişim ve Modernleşme* içinde derl. Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay (Alfa: İstanbul, 2000), ss. 271-272.

¹¹ Bkz. Yasama.

politikacıları ve kanaat önderlerini tamamıyla dışarıda bırakan bir süreçte gerçekleştirildiği için yeni altyapının meşruiyeti en azından toplumun önemli bir kesiminin nezdinde tartışmalı olmuştur. Gerçektende, 27 Mayıs'tan sonra kurulan siyasetin yeni altyapısının bir çok unsuru CHP'nin 1959 yılında gerçekleştirilen 14. Kurultayında kabul ettiği İlk Hedefler Beyannamesi'nde yer almıştır. Bu durum, Ordu'nun müdahaleleriyle birlikte, sistemin uygulamasında/işletilmesinde sıkıntılara neden olmuştur. Diğer bir deyişle, bizzat oyunun yeni kurallarını koyanlar, ya her zaman koydukları kurallara uymamış, ya da seçim yasası örneğinde olduğu gibi, beklediği sonuçları vermeyen yeni kuralları daha da yenileriyle değiştirmişlerdir. Öte yandan, kuralların kendilerine empoze edildiğini düşünenler ise onları değiştiremeseler bile, eleştirmiş ve esnetmeye çalışmışlardır. Örneğin Anayasal bir hüküm olan ve sadece ideolojik bir mesele olmayıp iktidarın kim tarafından kullanılacağını da ilgilendiren planlı ekonomi konusunda hiç bir partinin uzlaştığını söyleyemeyiz. İşte bu nedenle, "Silahlı kuvvetler ... iki karşıt mirasın muhafızları olmuşlardır: 27 Mayıs hareketinin mirası ve çok partili demokrasi mirası. Birincisi, bütün partilerin saygı göstermeye razı olacağı ve ihlal edildiğinde ordunun zorla kabul ettireceği bir konsensüsün oluşturulmasını gerektiriyordu. İkincisi, 27 Mayıs mirasıyla çatışsa bile siyasi partilere özerklik vermek demektir."¹²

Siyaset Bilimci Hikmet Özdemir'in de vurguladığı gibi, 1960 sonrası Türk siyasetinde belirleyici özelliklerden birisi Ordu'nun yoğun şekilde siyaset yapmasıdır.¹³ Bu açıdan Ordu kurumu hem 27 Mayıs sonrasında kurulan altyapının işlemlerini zorlaştıran, hem de Türk siyasetinin kurumsallaşma düzeyini zayıflatan faktörlerden biri olmuştur. Nitekim, askeri müdahaleden kısa süre sonra, 15 Ekim 1961 günlü seçimlerle tekrar demokratik rejime geçilmiştir, ancak 22 Şubat 1962 ve 20-21 Mayıs 1963 tarihlerinde Albay Talat Aydemir liderliğinde iki darbe girişimi olmuştur. Albay Talat Aydemir ve Binbaşı Fethi Gürcan, ikinci darbe girişimlerinden sonra yargılanmış ve idama mahkum edilmiştir. Birinci darbe girişiminden sonra Talat Aydemir'in sadece emekliye sevk edilmesi ile yetinilmiştir ki, bu *yasamanın özgüvenini kaybetmesine* neden olmuştur.¹⁴ Bundan önce, seçim sonuçlarını beğenmeyen 10 general ve 28 albay kendi aralarında "21 Ekim [1961] Protokolü" olarak anılan bir belge imzalamışlar ve TBMM açılmadan yönetime el koymayı, bütün siyasi partileri kapatmayı kararlaştırmışlardır. Protokol, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay ve CHP lideri İsmet İnönü'nün karşı çıkışları sayesinde

¹² Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye: 1945-1980* (Hil: İstanbul, 1996), s.178.

¹³ Hikmet Özdemir, "Siyasi Tarih 1960-1980," *Türk Tarihi: Çağdaş Türkiye içinde* (Milliyet: İstanbul, t.y), s. 192.

¹⁴ Nermin Abadan, *Anayasa ve Siyasi Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili*, (Sevinç Matbaası: Ankara, 1966), s., 105. italikler eklendi.

uygulanmamıştır. Ancak siyasal parti liderleri, komutanlara 27 Mayıs'a karşı çıkmayacakları, Yassıada mahkumlarının affını istemeyecekleri, İsmet İnönü'nün başbakanlığına razı olacakları ve Orgeneral Cemal Gürsel'i Cumhurbaşkanı seçecekleri konusunda söz verdikten sonra parlamento açılabilmiştir.¹⁵ Onların bu sözü, 1962 yılında 27 Mayıs'ın eleştirilmesini ve DP döneminin övülmesini yasaklayan 38 Sayılı Yasa ile 'hukuksallaştırılmıştır'.¹⁶ Parlamento açıldıktan sonra da bu "olağanüstü koşullar" bir tür süreklilik göstermiştir. Zira, bu dönemde Ordu'nun "siyasal partileri 'denetlemeye' ve iktidara gelebilecek koalisyon alternatiflerini 'şekillendirmeye' yönelik çeşitli girişimleri olmuştur."¹⁷ Süreklilik, parlamentoların kurumsallaşmasına -yani varlığının sorgulanmadan kabul edilmesine, vazgeçilmez olduğunun düşünülmesine ve çevresinde saygı ve güven uyandırmasına¹⁸- olumlu katkıda bulunan önemli bir faktördür. Bu açıdan, zaten bir askeri müdahale ile varlığı askıya alınan parlamentonun çalışmalarına sivil rejime geçtikten sonra da müdahale edilmesi onun kurumsallaşmasına olumsuz etkilerde bulunmuştur.

Yukarıda da belirtildiği gibi 15 Ekim 1961 milletvekili seçimlerinde barajlı nispi temsil sistemi uygulanmıştır. Buna göre partilerin oyları, oranları ve milletvekili sayıları şöyle gerçekleşmiştir:¹⁹

TABLO 1: 1961 SEÇİM SONUÇLARI

Partiler	Oy Sayısı	Oy Oranı	Milletvekili Sayısı
CHP	3.724.752	36.7	173
AP	3.527.435	34.8	158
CKMP	1.415.390	14.0	54
YTP	81.732	13.7	65

Bu sonuçlara göre seçime katılan partilerden hiçbirisi 450 sandalyeli Millet Meclisinde tek başına çoğunluk elde edememiştir. 1961 genel seçimleriyle başlayan yeni dönemde dört koalisyon hükümeti kurulmak zorunda kalmıştır.²⁰ Ordu tarafından henüz iktidar teslim edilebilecek bir güvenilirlikte

¹⁵ Hikmet Özdemir, "Siyasi Tarih 1960-1980," *Türk Tarihi: Çağdaş Türkiye* içinde (Milliyet: İstanbul, t.y), ss. 207-208; Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye: 1945-1980* (Hil: İstanbul, 1996), ss.177-178.

¹⁶ Bkz. Yasama, 38 Sayılı Kanunun Kaldırılması.

¹⁷ Sabri Sayarı, *Parlamentar Demokrasilerde Koalisyon Hükümetleri*, (Boğaziçi Üniversitesi Yayınları: İstanbul, 1980), s. 170.

¹⁸ Bu konuda bkz. Ersin Kalaycıoğlu, "Türkiye'de Politik Rejimin Evrimi ve Yasama Sistemi," *Türkiyede Politik Değişim ve Modernleşme* içinde derl. Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay (Alfa: İstanbul, 2000), s. 273.

¹⁹ Seçim sonuçları için bkz. Ali Eşref Turan, *Türkiye'de Seçmen Davranışı: Önceki Kırılmalar ve 2002 Seçimi* (Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul, 2004), s. 56.

²⁰ Hükümetlerin görevde kaldıkları tarihler, üyeleri ve programları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Neşe Erdilek, "Hükümetler ve Programları," *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 4* (İletişim: İstanbul, t.y), s. 967-1046 ve 1961-1965 koalisyon hükümetleri için bkz. Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye: 1945-1980* (Hil: İstanbul, 1996), ss. 208-225.

bulunulmadığı için, AP'nin, DP'nin devamı olduğunu savunan bir diğer parti (YTP) ile daha uyumlu olabilecek bir koalisyonu gerçekleştirmesi pratikte mümkün olmamıştır. Dolayısıyla, ilk koalisyon, Ordunun 'güçlü teşviki' ile kurulan AP-CHP koalisyonudur ki, bu aynı zamanda Türkiye'nin ilk koalisyon hükümetidir (20 Kasım 1961-1 Haziran 1962). Aralarında köklü bir husumet olan bu partilerin koalisyon hükümetine AP lideri Ragıp Gümüşpala bakan olarak katılmamıştır. Uzun ömürlü olamayan bu koalisyon hükümetinin bozulmasında eski DP'lilerin affı ve planlı ekonomi konusundaki anlaşmazlıklar etkili olmuştur. CHP, YTP ve CKMP tarafından kurulan ikinci koalisyon hükümeti (25 Haziran 1962 – 2 Aralık 1963) eski DP'lileri kısmen affeden bir yasa çıkarmayı başarmıştır. Bu koalisyonda, Anayasanın talep ettiği tarım vergisi konusu CHP ile ortakları arasında ciddi bir anlaşmazlık unsuru oluşturmıştır. CHP, ortaklarının muhalefeti nedeniyle tarım vergisini gündeme getirmemiştir. Buna karşılık Milli Birlik Komitesi tarafından zorunlu iskana tabii tutulan 55 kişinin Doğu Anadolu'ya geri dönmesini sağlayan bir yasa, bu hükümet döneminde çıkarılmıştır. YTP ve CKMP, AP'nin % 46.2 oy oranı ile Türkiye'nin birinci partisi konumuna yükseldiği Kasım 1963 yerel seçimlerinde büyük oy kaybına uğramış; ve bunu CHP ile ortaklık yaptıkları için 'cezalandırılmalarına' bağlamışlar ve koalisyondan çekilmişlerdir.²¹ Bu ittifakın bozulmasından sonra yeni kabineyi kurma görevi AP lideri Ragıp Gümüşpala'ya verilmiştir ki, bunun AP'nin artık kabul edilebilir olduğunu ve "ordu hiyerarşisinin artık belli bir çoğulculuğa izin verecek kadar kendi gücünden emin hale" geldiğini göstermesi açısından sembolik önemi vardır.²² Ancak, AP lideri başarılı olamamış ve yeni hükümet yine CHP lideri İnönü tarafından kurulmuştur. Üçüncü Koalisyon Hükümeti olarak anılan bu hükümet gerçekte CHP'nin kurduğu bir *azınlık* hükümetidir, çünkü güven oyu veren öteki partilerin milletvekillerinden hiç biri yeni kabinde görev almamıştır.²³ 23 bakanlığın 20'si CHP'nin kalan 3'ü ise bağımsız milletvekillerinin olmuştur. CHP azınlık hükümeti öncelilere göre daha uzun ömürlüdür (25 Aralık 1963 - 13 Şubat 1965). Bu hükümetin greceli olarak uzun sürmesinin en önemli nedeni, Kıbrıs krizinin tırmanmasıdır. Bu durumda YTP, hükümeti dışarıdan desteklemeyi milli bir görev diye kabul etmiştir.²⁴ CHP'nin kurduğu azınlık hükümetinin önemli icraatlarından biri seçimlerde milli bakiyeli nispi temsil sistemini öngören bir milletvekili seçim kanununun çıkarmasıdır.²⁵ Temsilde

²¹ Yerel seçimlerde oyları % 46.2'ye yükselen AP Türkiye'nin birinci partisi olmuştur.

²² Cem Eroğul, "Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971," *Geçiş Sürecinde Türkiye* içinde derl. Irvin C. Schick ve Erutğrul A. Tonak (Belge Yayınları: İstanbul, 1998), s.142.

²³ Bu konuda bkz. Sabri Sayarı, *Parlamentar Demokrasilerde Koalisyon Hükümetleri*, (Boğaziçi Üniversitesi Yayınları: İstanbul, 1980), s. 173.

²⁴ Hikmet Özdemir, "Siyasi Tarih 1960-1980," *Türk Tarihi: Çağdaş Türkiye* içinde (Milliyet: İstanbul, t.y), s. 210.

²⁵ Her ilin bir seçim çevresi olarak kabul edildiği sistemde her seçim çevresindeki geçerli oylar o seçim çevresinin çıkardığı milletvekili sayısına bölünür ve böylece seçim sayısı belirlenir.

adalet açısından en başarılı seçim sistemi olarak gözüken milli bakiye sisteminin benimsenmesinde temel motivasyon, temsilde adalet gibi değerler olmamıştır. AP'nin şiddetli muhalefeti ile karşılaşan bu seçim yasası, önemli bir tartışma alanıdır ve incelediğimiz 1965-1969 döneminde CHP ile uzlaşarak değiştirilmiştir.²⁶ CHP azınlık hükümeti bütçe görüşmeleri sırasında AP, YTP, MP²⁷ ve CKMP'nin red oyu vermeleri ile düşmüştür.

1961 Anayasası döneminde dördüncü hükümet, AP listesinden seçilen bağımsız Kayseri Senatörü Suat Hayri Ürgüplü'nün başkanlığında AP, YTP, CKMP ve MP tarafından kurulmuştur (20 Şubat 1965 – 22 Ekim 1965). Ürgüplü hükümeti bir 'seçim hükümeti' olarak yorumlanabilir, ancak yine de "ordu yüksek komuta çevrelerinde AP hakkındaki düşüncenin değiştirildiğini göstermesi bakımından" önemlidir.²⁸ Komutanların AP'ye yaklaşımını değiştirmesinde, 5 Haziran 1964 günü vefat eden Ragıp Gümüşpala'nın yerine Süleyman Demirel'in AP liderliğine seçilmesinin de etkili olduğu düşünülebilir. Genç lider Süleyman Demirel henüz milletvekili olmadığı için Ürgüplü hükümetinde Başbakan Yardımcısı olarak görev yapmıştır. Parti içindeki liderlik mücadelesinde Demirel'in rakipleri, eski DP'lilerin affedilmesi konusunda daha katı bir tutumdan yana olan, dolayısıyla Ordu'ya karşı daha sert Saadettin Bilgiç;²⁹ ve orduyu yatıştırmayı düşünen çevrenin adayı, emekli hava generali ve Celal Bayar'ın eski yaveri Tekin Arıburun olmuştur. Profesör Feroz Ahmad, Demirel'i orta yolcuların adayı olarak tanımlar.³⁰ Nitekim, Demirel'in AP liderliğine seçilmesi "pragmatizmin gelenek ve dogma karşısında anlamlı zaferi" olarak yorumlanmıştır.³¹ AP kongresinden önce, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay'ın belli partilerin (AP'nin) 27 Mayıs devrimine, orduya ve komutanlara yönelik saldırılarına dikkat çekmesi, komutan ve subayların ülkenin iki düşman kampa bölünmesinden ve ordunun halka karşı gibi

Partilerin çıkaracağı milletvekili sayısı aldıkları oy sayısını seçim sayısına bölünmesi ile elde edilir. Seçimlere bağımsız olarak katılan adayların seçimden başarılı çıkmaları içinse her seçim çevresinden de çevrenin seçim sayısı kadar oy alması gerekmektedir. Bunun ardından her partiye ait geri kalan oylar milli seçim çevresi içinde toplanmaktadır. Bu seçim çevresindeki oyların tamamı, seçim çevrelerinde yapılan oy dağılımından sonra açıkta kalan milletvekillikleri arasında paylaştırılmaktadır ve böylece de milli seçim sayısı elde edilmektedir. Her partinin milli seçim çevresindeki artık oyları milli seçim sayısına bölünerek elde edilen sayı kadar partiler o milli seçim bölgesinden o kadar milletvekili çıkaracaktır.

²⁶ Bkz. Yasama, Seçim Yasası.

²⁷ Osman Bölükbaşı'nın önderliğinde CKMP'den ayrılan 29 milletvekili tarafından 14 Haziran 1962 tarihinde tekrar kurulmuştur. 1960 öncesinde yine Bölükbaşı'nın Mareşal Fevzi Çakmak ile birlikte kurduğu partinin ismi de (Cumhuriyetçi) Millet Partisi'dir.

²⁸ Hikmet Özdemir, "Siyasi Tarih 1960-1980," *Türk Tarihi: Çağdaş Türkiye* (Milliyet: İstanbul, t.y), s. 215.

²⁹ Demirel kongrede mağlup ettiği Bilgiç grubu daha sonra bir uzlaşma yakalamış ve bu uzlaşma sonucunda büyük bir kabine revizyonuna gitmiştir.

³⁰ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, (Kaynak Yayınları: İstanbul, 1999), s. 165.

³¹ William Hale, *Türkiye'de Ordu ve Siyaset*, (Hil Yayınları: İstanbul, 1996), s. 151.

gösterilmesinden rahatsız olduklarını belirtmesi, rakiplerine nazaran ılımlı ve “bilinçli bir şekilde komutanları kazanmaya çalışan” Demirel’in elini güçlendirmiştir.³² Yeni AP lideri Demirel’in 1971 Ordu muhtırasına kadar süren, “tarafsızlaştırarak sıcak ilişkiler politika kurma politikası” Ordu’yu “oldukça özerk ve inisiyatifli bir konumda” bırakmıştır.³³

1960’lı yıllar Türkiye siyasal hayatının canlanması; ilerleyen modernleşme sürecinde başarılan sosyo-ekonomik gelişme sonucu artan toplumsal farklılaşma ve bu toplumsal farklılıkların siyasal arenaya yansımalarına imkan veren göreceli özgürlükçü bir Anayasa/kurumsal altyapının varlığı belirleyici olmuştur.

Dönemin panoraması açısından başlıca siyasal gelişmeler şöyledir:

Türk Ceza Kanununun 141. ve 142. maddelerinin kısıtlayıcılığına rağmen, 1961 Anayasasının getirdiği özgürlükçü ortamda sosyalist sol ilk defa daha önceki dönemlerde sahip bulunmadığı bir serbestliğe kavuşmuştur. 20 Aralık 1961’de ilk sayısı yayınlanan *Yön* dergisi,³⁴ 18 Aralık 1962’de kurulan *Sosyalist Kültür Derneği*,³⁵ ve 13 Şubat 1961’de 12 sendikacı tarafından oluşturduğu Türkiye İşçi Partisi (TİP) bu bağlamda anılması gereken kuruluşlardır.

1963’te 274 Sayılı Sendikalar ve 275 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt kanunları yürürlüğe girmiş, ilk yasal grev de aynı yıl Bursa Belediyesi Otobüs İşletmesinde gerçekleştirilmiştir. Bu arada, Türk-İş Konfederasyonundan ayrılan sendikaların tarafından Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) 1967’de kurulmuştur. 1960’lı yılların sonuna doğru işgalli grevler başlamıştır.

TİP’in seçim bildirgesinde Amerikan/NATO üslerinin kaldırılması, bu ülke ile yapılmış olan ikili anlaşmaların iptal edilmesi, banka ve sigortaların devletleştirilmesi, planlı devletçilik, düşünce özgürlüğü gibi konular yer almıştır.³⁶ TİP’in 1965 seçimlerinde Meclis’e girmesi ile parlamento iç ve dış sorunların tartışıldığı bir forum niteliğini kazanmıştır.³⁷

1960’lar Doğu (Kürt) sorunun da tartışılmaya başlandığı yıllar olmuştur. Musa Anter’in de aralarında bulunduğu 12 kişi bölücülük yaptıkları gerekçesiyle

³² Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye: 1945-1980* (Hil: İstanbul, 1996), s.189, 192.

³³ Ümit Cizre, *AP-Ordu İlişkileri: Bir İkilemin Anatomisi* (İletişim: İstanbul, 1993), s. 73.

³⁴ Doğan Avcıoğlu ile özdeşleşen *Yön* dergisi 1963’de Ankara Sıkıyönetim Mahkemesi tarafından kapatılmış, 1964’de yeniden yayınlanmaya başlamıştır. İlhan Selçuk ve Mümtaz Soysal dergiyeye katkıdan bulunan kişilerdendir. Bkz: Hikmet Özdemir, *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi*, (Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986).

³⁵ Dernek kurucuları arasında Osman Nuri Torun, Doğan Avcıoğlu, İdris Küçükömer ve Mümtaz Soysal vardır.

³⁶ Hikmet Özdemir, “Siyasi Tarih 1960-1980,” *Türk Tarihi: Çağdaş Türkiye* içinde (Milliyet: İstanbul, t.y), s. 222.

³⁷ Hikmet Özdemir, “Siyasi Tarih 1960-1980,” *Türk Tarihi: Çağdaş Türkiye* içinde (Milliyet: İstanbul, t.y), s. 216.

1963 yılında tutuklanmış, 1960'lı yılların ikinci yarısında TİP'in yaptığı Doğu Mitingleri de büyük tartışmalara neden olmuştur.

Siyasetin yeni altyapısının serbest bıraktığı dinamikler özellikle CHP'ni etkilemiştir. Bu doğrultuda, yeni dönemde Turhan Feyzioğlu ve Bülent Ecevit'in hazırladığı *İleri Türkiye Ülkümüz* başlıklı deklarasyon CHP'nin 17. Kongresinde (1964) kabul edilmiştir.

CHP lideri İsmet İnönü, ortanın solu sözünü ilk defa 1965 seçimlerinden evvel (29 Temmuz 1965) verdiği bir demeçte parti kimliğini tarif etmek için kullanmıştır. Özellikle Bülent Ecevit'in 1966'da Genel Sekreter seçilmesinden sonra "ortanın solu" politikaları daha belirginleşmiştir.³⁸

Ne var ki, İsmet İnönü'nün "ortanın solu" politikasına destek vermesi ve bu akımın sözcüsü Bülent Ecevit'in partide etkili bir konuma yükselmesini desteklemesi, Turhan Feyzioğlu ve arkadaşlarının partiden ayrılmasına ve 12 Mayıs 1967'de Güven Partisi adlı yeni bir parti kurmasına neden olmuştur.³⁹ 1968 Senato seçimlerinde, CHP geleneksel tabanının bulunduğu yerlerde oylarını kaybederken, Trakya, Marmara ve Ege gibi görece gelişen modern bölgelerde oylarını artırmaya başlamıştır. Ancak, ortanın solu politikaları esas meyvesini Ecevit'in CHP liderliğini kazanmasından sonra, 1970'li yıllarda vermiştir. 1965 seçimleri için yürüttüğü propagandanın temel unsurları petrol yasası, toprak ve vergi reformu, seçim kanunu, sola karşı mücadele, karma ekonomi ve plan olmuştur.⁴⁰

1960'ların ikinci yarısında Türkiye siyasetine damgasını vuran asıl siyasal güç, 11 Şubat 1961'de emekli orgeneral Ragıp Gümüşpala'nın başkanlığında kurulan AP'dir. Bu parti eski DP teşkilatlarına dayanmaktadır ve kapatılan DP'nin tek mirasçısı olarak yükselmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi Ragıp Gümüşpala'nın vefatı üzerine Genel Başkanlığa genç mühendis Süleyman Demirel seçilmiştir. Kongreyi kaybetmesine rağmen incelediğimiz dönemde Saadettin Bilgiç kanadının oluşturduğu bir grup parti içindeki varlığını sürdürmüştür. Genç lider Demirel, ayrıca eski DP'lilerin oluşturduğu bir grubu da kontrol altında tutmaktadır. Yine de AP'ye gerçek kimliğini veren Süleyman Demirel'dir.

Kapatılan DP'nin mirasını sahiplenmek iddiası taşıyan ikinci parti, Ekrem Alican liderliğindeki Yeni Türkiye Partisi (YTP), bir açıdan DP'nin liberal kanadını temsil edenlerin kurduğu Hürriyet Partisi'nin devamı sayılabilir.⁴¹

³⁸ 1968 mali yılı bütçe görüşmeleri İkinci Meclis döneminde Ecevit'in ilk çıkış yaptığı ve ortanın solunun temel tartışma eksenlerinden biri haline geldiği görüşmelerdir.

³⁹ Kırılma noktası Feyzioğlu grubunun hakim olduğu Meclis Grubunun bazı yetkilerinin Ecevit'in etkin olduğu Genel Merkez'e aktarılması olmuştur. Muhtemelen bu değişiklik sonucunda Feyzioğlu ekibi parti içi mücadelenin anlamsızlaştığına karar vererek istifa etmişlerdir. Bkz. Turhan Feyzioğlu, "Cumhuriyetçi Güven Partisi," *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, cilt 8 (İletişim: İstanbul, t.y.), ss. 2041-2042.

⁴⁰ Abadan, s. 172.

⁴¹ Abadan, s. 208-209.

1965 SEÇİM SONUÇLARI

Siyaset Sosyolojisi Profesörü Nermin Abadan, aynı zamanda Türk siyaset biliminin ilk seçim/parti çalışması sayılan, 1965 seçimleri hakkında yaptığı bir incelemede seçim öncesi fikir iklimine “*iç politikada*: Temel kanunlarda yer alan fikir yönleri, rejim ve siyasi istikrar meseleleri, ekonomik kalkınma alternatifleri, sosyal oluşumlar, ideolojik çatışmalar; *dış politikada*: Milletlerarası münasebetlerde gelişen çok merkezcilik, Kıbrıs buhranı, Türkiye’nin bağımsız strateji imkanları gibi başlıklar”ın hakim olduğunu belirtir.⁴²

10 Ekim 1965 milletvekili seçimleri 20 Şubat 1965 günlü Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren yeni düzenlemeye göre yapılmıştır. Bu seçim kanuna göre, seçimler tek dereceli yapılacak, her il bir seçim çevresini oluşturacak ve Millet Meclisine seçilen toplam 450 milletvekili milli bakiye usulü nispi temsil sistemine göre belirlenecekti. Bu sistemin işleyişi şöyledir: her seçim çevresindeki geçerli oy toplamı, o çevreden çıkacak milletvekili sayısına bölünür ve o çevrenin “seçim sayısı” bulunur. Daha sonra, partilerin o seçim çevresindeki toplam oyları yine o çevrenin seçim sayısına bölünerek, her bir partinin çıkaracağı milletvekili sayısı belirlenir. Bu dağıtımdan sonra, her bir partiye ait geçerli bakiye oylar, tüm ülkeyi kapsayan “milli seçim çevresi”ne aktarılır. Milli seçim çevresindeki (bakiye) oyların toplamı, seçim çevrelerinde yapılan milletvekili dağıtımından sonra açıkta kalan toplam milletvekilliği sayısına bölünerek “milli seçim sayısı” bulunur. Bundan sonra, her partinin toplam milli bakiye oyu, milli seçim sayısına bölünerek kalan milletvekillikleri dağıtılır. Bağımsız adayların, seçilebilmek için, katıldıkları seçim çevresinin yeterli oy sayısı kadar oy almış olmaları gerekir. Bu sisteme göre 1965 seçimlerinde siyasal partilerin kazandığı oy oranları ve milletvekillikleri dağılımını gösteren çizelge şöyledir:⁴³

TABLO 1 Oyların Partilere Göre Dağılımı ve Milletvekili Sayıları						
Sıra	Parti Adı	Toplam Oy	Oy Oranı	Milletvekili Sayısı	Meclisteki Milletvekili Oranı	Aşkın/Eksik Temsil (+/-)
1	AP	4,921,235	52,87	240	% 53.3	+ 0.43
2	CHP	2,675,785	28,75	134	% 29.7	+ 0.95
3	MP	582,704	6,26	31	% 6.8	+ 0.54
4	YTP	346,514	3,72	19	% 4.2	+ 0.48
5	TİP ⁴⁴	276,101	2,97	15	% 3.3	+ 0.33
6	CKMP	208,696	2,24	11	% 2.4	+ 0.16
7	Bağımsız	296.514	3.2	(1)	(% 0.2)	(-3)

⁴² Nermin Abadan, *Anayasa ve Siyasi Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili*, Sevinç Matbaası: Ankara, 1966, s. 102.

⁴³ Belge.net, tbmm.gov.tr, derleme

⁴⁴ Çetin Altan TİP İstanbul listesinden bağımsız seçilmiştir. Daha sonra TİP’e katıldığı için tabloda yer alan bağımsız milletvekili parantez içine alınmış ve hesaplama katılmamıştır.

1965 seçimlerine toplam 13.679.752 kayıtlı seçmenin 9.748.678'i katılmıştır. Bu da katılım oranının % 71.3 olduğunu gösterir ki, bu oran çok partili dönemde 1950'den 1965'e en düşük katılım oranıdır. Katılım oranının düşük olmasında CHP'nin icraatını beğenmeyen fakat başka bir partiye de oy vermek istemeyen seçmenler; seçim kampanyasının sonuna doğru şiddetlenen ideolojik tartışmalar; ve ilk defa kullanılan birleşik oy pusulalarının bazı okuma-yazma bilmeyen seçmeni sandık başına gitmekten alıkoymasına gibi nedenlerin etkili olduğu düşünülebilir.⁴⁵

1965 seçimleri milli bakiye usulü nispi sistemi temsil sisteminin uygulandığı ilk ve tek seçimlerdir. Temsilde adalet açısından son derece başarılı olan milli bakiye sistemi sayesinde seçimlere katılan partilerin tümü Millet Meclisi'nde temsil imkanına kavuşmuştur. Dahası, yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi, partilerin elde ettikleri sandalye sayısı oranı ile oy oranları neredeyse aynıdır. Milli bakiye sistemi sayesinde bu dönem Meclisi önemli bir özellik kazanmıştır: Türk siyasi tarihinde ilk kez bir sosyalist parti, TİP, Meclise, üstelik grup kurabilmek için gerekli olan 10 üyeden fazlasını elde ederek girmiştir. Temsilde adaleti fazlasıyla vurgulayan milli bakiye sistemine rağmen, 1965 seçimleri 'istikrar' da üretmiştir. Geçerli oyların yarısından fazlasını alan AP, tek başına hükümet kurmak için gerekli 226 sandalyeden fazlasını kazanabilmiştir.

Tablo 2'den de görüleceği gibi, 1965 Meclisinde yer alan partilerden CKMP tüm milletvekillerini milli seçim çevresinden elde etmiştir. Buna karşılık en büyük parti aynı zamanda milli seçim çevresinden de en çok milletvekili kazanan parti olmuştur.

TABLE 2

İl Seçim Çevrelerinden ve Milli Seçim Çevresinden Seçilen Milletvekili Sayıları			
	İl Seçim Çevrelerinden seçilenler	Milli Seçim Çevresinden Seçilenler	Toplam
AP	204	36	240
CHP	102	32	134
MP	6	25	31
YTP	3	16	19
TİP	1	13	14
CKMP	--	11	11
Bağımsız	1	--	1
Toplam	317	133	450

⁴⁵ Abadan, s. 363.

1965 seçimlerindeki başarısı ile AP, DP'nin tek mirasçısı olmuştur.⁴⁶ Trakya, Marmara, Ege ve Akdeniz bölgeleri AP'nin güçlü bir oy tabanına sahip bulunduğu bölgelerdir. Bu bölgelerin ortak özelliği ise yetiştirdikleri, pamuk, üzüm, incir, tütün gibi ürünler sayesinde piyasa ekonomisine dahil olan ve dolayısıyla gelişen, modernleşen bölgeler olmasıdır.

Kuşkusuz partinin lideri Süleyman Demirel'in köy kökenli olmasının da büyük ölçüde kırsal alanda yaşayan seçmenlerin kendilerini onunla özdeşleştirmelerini kolaylaştırdığı kabul edilmelidir. 1965 seçim sonuçlarına göre, AP'nin sanayicilerden, küçük esnaf ve köylüye, muhafazakar dindarlardan batıcı liberallere geniş bir toplumsal koalisyonu temsil ettiği söylenebilir. Ancak, modernleşme süreci ilerledikçe, AP bu geniş koalisyonu bir arada tutmakta zorlanmıştır. Örneğin, AP'nin kapitalist gelişmeden yana politikaları, küçük sermaye karşısında, büyük sermayenin lehine olmuştur. Somut bir örnek vermek gerekirse, Coca Cola'nın Türkiye'ye getirilmesi Anadolu'daki bir çok gazoz atölyesinin kapanmasına neden olmuştur. İşte bu modernleşme sürecinde 'kaybedenler', örneğin Necmettin Erbakan'ın 1969 yılında Anadolu küçük burjuvazisini temsil etme iddiasıyla siyaset sahnesine çıkmasına zemin hazırlamıştır.

CHP, 1965 seçimlerinden kısa bir süre önce "ortanın solu"nda yer aldığını ilan etmiştir. Toprak reformu gibi bazı politikaları öngördüğü için "ortanın solu" programı, CHP'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki büyük toprak sahiplerinden oluşan geleneksel destekçilerini yitirmesine neden olmuştur. Öte yandan, "ortanın solu" seçimlere yakın benimsendiği için yeni bir taban kazanacak kadar zaman olmamıştır. CHP'nin 1961 seçimleri ile karşılaştırıldığında 1965 seçimlerinde oylarında düşme vardır. Aslında 1965'teki % 29 oy oranı CHP'nin o tarihe kadar aldığı en düşük oy oranıdır. CHP'nin 27 Mayıs ve/veya MBK uygulamalarıyla özdeşleştirilmesi ve Ordunun siyasal sisteme müdahaleleri nedeniyle 1961-1965 arasında koalisyon iktidarlarına öncülük etmek zorunda kalması, dolayısıyla son beş yılın uygulamalarından sorumlu tutulması da, bu düşüşte etkili olmuştur. CHP, askeri-sivil bürokrasinin yoğunlaştığı büyük şehirlerden ve göreceli azalmaya rağmen kısmen büyük toprak sahiplerinden oy almıştır.

TİP büyük şehirlerde ağırlıklı olarak "solcu" seçmenden ve bazı kırsal kesimlerde kısmen Alevi ve Kürt seçmenlerden oy almıştır. Diyarbakır, İstanbul, Kars, Tunceli ve Yozgat, TİP'in Türkiye ortalamasının üzerinde oy aldığı seçim bölgeleri olmuştur. TİP'in oylarının 115.000'i kentlerden, 161.000'i ise köylerden gelmiştir.

⁴⁶ Seçim sonuçlarına ilişkin aşağıdaki değerlendirmeler için bkz. Şirin Tekeli, "Cumhuriyet Döneminde Seçimler," *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, cilt 7, (İletişim: İstanbul, t.y.), ss. 1797-1824; ve Ali Eşref Turan, *Türkiye'de Seçmen Davranışı: Önceki Kırılmalar ve 2002 Seçimi* (Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul, 2004), ss. 61-70.

Osman Bölükbaşı liderliğinde bir grup milletvekilinin MP'yi kurması ile Alparslan Türkeş'in liderliğindeki CKMP oylarının bir kısmını MP'ye kaptırmıştır. MP, Amasya, Yozgat, Nevşehir, Kırşehir başta olmak üzere ağırlıklı olarak Orta Anadolu'dan oy almıştır.

YTP ise özellikle Güneydoğuda, Bingöl, Diyarbakır, Hakkari, Tunceli ve Ağrı illerinde yüksek oranlarda oy almayı başarmıştır.

1965-69 döneminde iki kez daha sandığa gidilmiş ve bu seçimlerde de AP, 1963 yerel seçimlerinden itibaren gördüğümüz yükseliş eğilimini korumuştur. 5 Haziran 1966 günü yapılan Kısmi Senato seçimlerinde; AP 35, CHP 13, MP 1, TİP 1 senatörlük kazanmıştır. 2 Haziran 1968 Kısmi Senato seçimleri ve boşalan 5 milletvekilliği için seçim yapılmıştır. Bu seçimlerde, AP boşalan milletvekillikleri ve 38 senatörlük; CHP ise 13 senatörlük kazanmıştır.

MECLİSİN PROFİLİ

Hatay'da AP listesinden Milletvekili seçilen Budak Mursaloğlu, Meclis açılmadan vefat ettiği için İkinci dönem Meclisi bir boş üyelik ve 449 milletvekili ile 22 Ekim 1965 tarihinde açılmıştır. Budak Mursaloğlu milletvekili yemini edemediği için istatistik hesaplamalarından hariç tutulmuştur. Aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi, B. Mursaloğlu'nun ölümü nedeniyle boşalan üyelik 5 Haziran 1966'da yapılan ara seçimlerde, diğer üyelerin ölümleri nedeniyle boşalan üyelikler ise 2 Haziran 1968'de yapılan ara seçimlerde doldurulmuştur. İkinci dönem Meclisinin milletvekili profili ilgili çalışmalara ara seçimle gelen bütün üyeler dahil edilmiştir. Meclisin profili çıkarılırken milletvekillerinin doldurdukları "hal tercümeleri" (özgeçmişler) ve üyelerin seçim dönemlerini gösteren doküman esas alınmıştır. (Bkz. Ek 1)

Son olarak, aşağıdaki profilde dönemin başlangıcındaki konfigürasyonun esas alındığı not edilmelidir. Zira, dönem içinde parti değiştirmeler ve/veya istifalar nedeniyle, CKMP Grubu, gerekli sayı olan 10 milletvekilinin altına düşmüş ve dağılmıştır; CHP Grubu ise bölünmüştür. 12 Mayıs 1967'de kurulan Güven Partisi CHP'den grup kurmaya yetecek kadar milletvekili çekmeyi başarmıştır. Yine dönem içinde, AP Grubu güçlenmiş, dördüncü toplantı yılı başında milletvekili sayısını 258'e çıkarmıştır.⁴⁷

⁴⁷ İkinci dönem Meclisinde milletvekillerinin % 21'i parti değiştirmiştir. Parti değiştirme olgusunu daha iyi anlamak için bkz. İlder Turan, "Changing Horses in Midstream: Party Changers in the Turkish National Assembly," *Legislative Studies Quarterly*, 10, 1 (1985), ss. 21-34; İlder Turan, Şeref İba ve Ayşe Zarakol "Inter-Party Mobility in the Turkish Grand National Assembly: Curse or Blessing?," *European Journal of Turkish Studies, thematic issue no: 3: Being a MP in Contemporary Turkey*, (<http://www.ejts.org/document400.html>)

TABLO 3

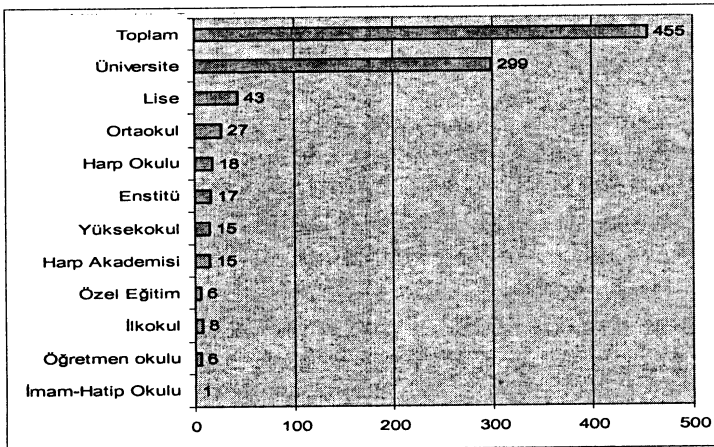
Dönem İçi Ölüm				Ara Seçimlerle Boş Üyelerin Yerine Seçilenler				
İsim	Soyisim	Seçim Bölgesi	Ölüm Tarihi	İsim	Soy isim	Partisi	Seçim Bölgesi	Seçim Tarihi
BUDAK	MURSALOĞLU	HATAY	12.10.1965	ŞEMSETTİN	MURSALOĞLU	AP	HATAY	05.06.1966
ATALAY	AKAN	URFA	31.01.1967	HÜSAMETTİN	KÖRAN	AP	URFA	02.06.1968
ALİ FUAT	BAŞGİL	İSTANBUL	18.04.1967	M. MUSTAFA	GÜRPINAR	AP	İSTANBUL	02.06.1968
SAADETTİN	BAYBORA	ADANA	21.06.1967	M. KEMAL	ÇETİNSOY	AP	ADANA	02.06.1968
İHSAN	AKHUN	ÇORUM	30.04.1966	İHSAN	TOMBUŞ	AP	ÇORUM	02.06.1968
A. TURGUT	ARTUÇ	DİYARBAKIR	30.11.1966	ABDÜLLATİF	ENSARİOĞLU	AP	DİYARBAKIR	02.06.1968
HASAN	TEZ	ANKARA	21.06.1968					
FUAT	ULUÇ	MARDİN	24.09.1968					
SALİM	SARPER	İSTANBUL	11.10.1968					
KAMİL	OCAK	GAZİANTEP	21.5.1969					

Bu dönem Mecliste kadın milletvekili sayısı, CHP ve AP listesinden 3'er, YTP ve TİP listesinden 1'er olmak üzere toplamda sadece 8'dir ve bu 450 sandalyeden sadece % 1.7'sinin kadınlar tarafından doldurulduğunu göstermektedir.

1965-1969 döneminde Meclisin en genç üç üyesi 30, en yaşlı üyesi ise 81 yaşındadır. Yaş ortalaması ise 44.6'dır. En genç üyelerin üçü de AP milletvekilidir, ancak Meclisin en genç grubu 40 yaş ortalaması ile CKMP grubudur. Yaş ortalaması bakımından CKMP'yi, YTP (43), AP (43.56), TİP (44) ve MP (44) ve CHP (46.9) izlemektedir. Meclisin en yaşlı partisi CHP'dir, en yaşlı üye de Malatya milletvekili ve CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'dür.

Milletvekillerinin eğitim durumları Grafik 1'de gösterilmiştir. Bu hesaplamada milletvekillerinin mezun oldukları son okul dikkate alınmıştır. Örneğin 43 lise mezunundan, 6'sı üniversite eğitimini, 8 ilkokul mezunundan 4'ü ortaokul eğitimini yarıda bırakan milletvekilleridir. Görüldüğü gibi üniversite mezunlarının ağırlıkta olduğu bir meclistir. Üniversite mezunlarından 2'si harp okulu, 1'i de harp akademisi mezunudur.

GRAFİK 1

Aşağıdaki tablolarda milletvekillerinin eğitim durumları partilere göre sınıflandırılmıştır. AP ve MP dışındaki partilerin ilkökul mezunu milletvekilleri yoktur. Dönemin tek İmam Hatip Okulu mezunu AP listesinden seçilen Balıkesir Milletvekili Mevlüt Yılmaz'dır. Harp Okulu veya Harp Akademisinden mezun olmuş bir milletvekili bulunmayan tek parti YTP'dir. MP'nin 1 milletvekili Harp Okulundan, TİP'in ise 1 milletvekili Harp Akademisinden mezun olmuştur. En çok Harp Okulu veya Harp Akademisi mezunu milletvekili olan partiler sırasıyla CHP ve AP'dir. Ancak, oran olarak milletvekilleri arasında en çok Harp Okulu veya Harp Akademisi mezunu olan parti, lideri de emekli bir albay olan CKMP'dir (% 36) (Bkz. Tablo 5). En büyük grubu olan AP'nin bütün kategorilerden milletvekili varken, YTP'nin sadece 4 kategoriden seçilmiş milletvekilleri vardır ve bunları çoğu üniversite mezunudur. 14 milletvekili üniversite mezunu olan YTP, en yüksek oranda (% 73.68) üniversite mezunu olan partidir. Bu konuda, YTP'yi CHP, AP ve TİP izlemektedir. MP ve CKMP'nin üniversite mezunu milletvekillerinin oranı % 45 civarındadır. Ancak, bütün partilerin milletvekilleri arasında üniversite mezunları ağırlıktadır.

TABLO 4

PARTİLERE GÖRE MİLLETVEKİLLERİNİN EĞİTİM DURUMU							
	AP	CHP	MP	YTP	TİP	CKMP	TOPLAM
ÜNİVERSİTE	159	98	14	14	9	5	299
LİSE	29	7	3	1	2	1	43
ORTAOKUL	17	2	3	3	1	1	27
HARP OKULU	7	7	-	-	1	3	18
ENSTİTÜ	9	3	3	-	2	-	17
HARP AKADEMİSİ	4	9	1	-	-	1	15
ÖZEL EĞİTİM	5	1	-	-	-	-	6
İLKOKUL	6	-	2	-	-	-	8
ÖĞRETMEN OKULU	1	4	1	-	-	-	6
İMAM HATİP OKULU	1	-	-	-	-	-	1
YÜKSEKOKUL	7	3	4	1	-	-	15
TOPLAM	245	134	31	19	15	11	455

TABLO 5

PARTİLERE GÖRE MİLLETVEKİLLERİNİN EĞİTİM DURUMU YÜZDE OLARAK						
	CHP	CHP	MP	YTP	TİP	CKMP
ÜNİVERSİTE	64,90%	73,13%	45,16%	73,68%	60,00%	45,45%
LİSE	11,84%	5,22%	9,68%	5,26%	13,33%	9,09%
ORTAOKUL	6,94%	1,49%	9,68%	15,79%	6,67%	9,09%
HARP OKULU	2,86%	5,22%	-	-	6,67%	27,27%
ENSTİTÜ	3,67%	2,24%	9,68%	-	13,33%	-
HARP AKADEMİSİ	1,63%	6,72%	3,23%	-	-	9,09%

ÖZEL EĞİTİM	2,04%	0,75%	-	-	-	-
İLKOKUL	2,45%	-	6,45%	-	-	-
ÖĞRETMEN OKULU	0,41%	2,99%	3,23%	-	-	-
İMAM HATİP OKULU	0,41%	-	-	-	-	-
YÜKSEKOKUL	2,86%	2,24%	12,90%	5,26%	-	-
TOPLAM	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Meslek grupları açısından hukukçular hakimdir (bkz. Tablo 6). Toplam 164 milletvekili avukat, hakim veya savcı kökenlidir. Bunlardan bir kısmı hukuk doktorası da yapmışlardır. Hukukçulardan bir kısmı aynı zamanda idareci, çiftçi, noter vb. olabilir. Ancak, hesaplamalarda bunları hukukçu nitelikleri dikkate alınmıştır. Hukukçular grubunu 60 üye ile tüccar, sanayici, müteahhit ve çiftçileri içeren “serbest meslek” grubu izlemektedir. Tüccar olduğunu belirten milletvekillerinin bir kısmı aynı zamanda çiftçi olduklarını belirtmişlerdir. Müteahhitler de, eğer inşaat mühendisi değilse, bu kategoride değerlendirilmiştir. Hukukçuları ve serbest meslek grubunu takip eden meslek grupları sırasıyla Mühendis-Mimar, Asker, Tıp Doktoru, Eğitimci-Öğretmen ve Gazeteci-Yazar gruplarıdır. Tablo 4’de memur kategorisi büyükelçilik, valilik gibi görevleri ve stenografik gibi daha alt kademelerdeki görevleri içermektedir.

Toplam 15 meslek grubu kategorisinde, CKMP’nin sadece 4 kategoriden milletvekilleri vardır.

TABLO 6

PARTİLERE GÖRE MİLLETVEKİLLERİNİN MESLEK DURUMU								
	AP	CHP	MP	YTP	TİP	CKMP	TOPLAM	%
İKTİSATÇI	3						3	0,7%
VETERİNER	1	1	1				3	0,7%
BANKACI	3	2					5	1,1%
SENDİKACI-İŞÇİ	4				3		7	1,5%
MALİYECİ	5	2		3			10	2,2%
AKADEMİK	3	4		1	2		10	2,2%
MEMUR	9	4					13	2,9%
İDARECİ	12	3	1				16	3,5%
GAZETECİ-YAZAR	18	5		1	4		28	6,2%
EĞİTİMCİ-ÖĞRETMEN	17	9	4				30	6,6%
TIP DOKTORU	15	13	1	2	1		32	7,0%
ASKERLİK	10	16	2		1	5	34	7,5%
MÜHENDİS-MİMAR	19	11	6			1	37	8,1%
SERBEST	40	10	9	2		2	63	13,8%
HUKUKÇU	86	54	7	10	4	3	164	36,0%
	245	134	31	19	15	11	455	100,0%

Oran olarak kendi milletvekilleri arasında en çok hukukçu olan parti YTP'dir. YTP milletvekillerinin % 52'si hukukçudur. Tablo 7'de görüldüğü gibi YTP'yi, CHP ve AP izlemektedir. Milletvekilleri arasında en az hukukçu bulunan parti ise MP'dir. Yine de, hukukçular MP milletvekilleri içinde en büyük gruptur. Hukukçuların sayısal üstünlüğünün olmadığı iki parti grubu TİP ve CKMP'dir. CKMP'nin içindeki en büyük meslek grubu % 45 ile askerlerdir. TİP'te ise hukukçu ve gazeteci-yazar grubu eşit sayıda/orandadır. AP ve TİP gruplarının eşit sayıda sendikacı-işçi milletvekilleri vardır, ancak TİP oran olarak milletvekilleri arasında en çok sendikacı-işçi olan gruptur. TİP ve AP dışında hiç bir partinin bu kategoriden milletvekili yoktur. Hukukçulardan sonraki en büyük meslek grubu CHP grubu içinde askerlik iken, AP grubunda tüccar-çifti-sanayici grubudur. Ancak, grubu içinde en yüksek serbest meslek ve mühendis-mimar oranına sahip olan parti açık ara farkla MP'dir. Mimar-Mühendis meslek grubunda MP'yi CKMP, CHP ve AP izlemektedir. YTP ve TİP'in hiç bir milletvekili mühendis veya mimar değildir.

TABLO 7

PARTİLERE GÖRE MİLLETVEKİLLERİNİN MESLEK DURUMU						
	AP	CHP	MP	YTP	TİP	CKMP
İKTİSATÇI	1,22%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
VETERİNER	0,41%	0,75%	3,23%	0,00%	0,00%	0,00%
BANKACI	1,22%	1,49%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
SENDİKACI-İŞÇİ	1,63%	0,00%	0,00%	0,00%	20,00%	0,00%
MALİYECİ	2,04%	1,49%	0,00%	15,79%	0,00%	0,00%
AKADEMİK	1,22%	2,99%	0,00%	5,26%	13,33%	0,00%
MEMUR	3,67%	2,99%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
İDARECİ	4,90%	2,24%	3,23%	0,00%	0,00%	0,00%
GAZETECİ-YAZAR	7,35%	3,73%	0,00%	5,26%	26,67%	0,00%
EĞİTİMCİ- ÖĞRETMEN	6,94%	6,72%	12,90%	0,00%	0,00%	0,00%
TİP DOKTORU	6,12%	9,70%	3,23%	10,53%	6,67%	0,00%
ASKERLİK	4,08%	11,94%	6,45%	0,00%	6,67%	45,45%
MÜHENDİS-MİMAR	7,76%	8,21%	19,35%	0,00%	0,00%	9,09%
SERBEST	16,33%	7,46%	29,03%	10,53%	0,00%	18,18%
HUKUKÇU	35,10%	40,30%	22,58%	52,63%	26,67%	27,27%
TOPLAM	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Hal tercümelerinde 385 milletvekili ikamet adresini bildirmiştir. Bunlardan 130'u ikamet ettikleri bölgeden seçilmiştir ki, bu dönem parlamentosunda -385 milletvekili bazında ve ikamet ettikleri adresler

bakımından- *yerellik derecesinin* % 33. 7 olduğunu gösterir. Doğum yerleri bakımından ise, dönemin yerellik derecesi % 64.03 oranındadır.⁴⁸ (Bkz. Ek 2)

Bölgeler ve iller bazında milletvekillerinin yerellik dereceleri aşağıdaki tablolarda ifade edilmiştir. Tablodan da anlaşılacağı gibi yerellik derecesinde Akdeniz bölgesi en yüksek, Marmara bölgesinde ise en düşük orandadır.

⁴⁸ Hesaplamalarda baz alınan tablo bölümün sonuna eklenmiştir. 2 milletvekiline ait bilgiler yerellik derecesinin saptanması bakımından yetersiz olduğu için “belirsiz” olarak işaretlenmiştir.

TABLO 8- BÖLGE BAZINDA YERELLİK DERECELERİ

	MARMARA	EGE	AKDENİZ	GÜNEYDOĞU	DOĞU ANADOLU	KARADENİZ	İÇ ANADOLU
TOPLAM MİLLETVEKİLİ	84	64	47	37	50	90	83
YEREL	37	35	39	28	33	64	55
%	44.04	54.68	82.97	75.67	66	71.11	66.26
						(1 belirsiz)	(1 belirsiz)

İller bazında yerellik oranları aşağıdaki tablodan (9) izlenebilir. Buna göre Bitlis ve Hakkari illerinden seçilen hiçbir milletvekili seçildikleri illerde doğmamıştır. Dolaylıya, bu illerde milletvekillerinin yerellik derecesi sıfırdır. Buna karşılık, 15 ilde yerellik derecesi % 100'dür.

TABLO 9 İL BAZINDA YERELLİK DERECELERİ

İLLERE GÖRE %	
ADANA	78.57
ADIYAMAN	100
AFYONKARAHİSAR	85.71
AĞRI	66.66
AMASYA	50
ANKARA	33.33 (1 belirsiz)
ANTALYA	100
ARTVİN	100
AYDIN	37.5
BALIKESİR	45.45
BİLECİK	100
BİNGÖL	100
BİTLİS	0
BOLU	50 (1 belirsiz)
BURDUR	100
BURSA	36.36
ÇANAKKALE	40
ÇANKIRI	100
ÇORUM	75
DENİZLİ	71.43
DİYARBAKIR	75
EDİRNE	50
ELAZIĞ	40
ERZİNCAN	50
ERZURUM	77.77
ESKİŞEHİR	66.66
GAZİANTEP	100
GİRESUN	83.33
GÜMÜŞHANE	75
HAKKARİ	0
HATAY	85.71
ISPARTA	100
İÇEL	71.43
İSTANBUL	31.25
İZMİR	35.29

KARS	88.88
KASTAMONU	100
KAYSERİ	75
KIRKLARELİ	50
KIRŞEHİR	100
KOCAELİ	80
KONYA	68.73
KÜTAHYA	66.66
MALATYA	66.66
MANİSA	54.54
MARAŞ	66.66
MARDİN	50
MUĞLA	40
MUŞ	33.33
NEVŞEHİR	100
NİĞDE	100
ORDU	62.5
RİZE	50
SAKARYA	50
SAMSUN	72.72
SİİRT	50
SİNOP	50
SİVAS	63.63
TEKİRDAĞ	75
TOKAT	71.43
TRABZON	100
TUNCELİ	100
URFA	75
UŞAK	66.66
VAN	75
YOZGAT	83.33
ZONGULDAK	44.44

Parlamentolarda süreklilik oranının ara dönemler sonrasında düştüğü veya üyeliklerin el değiştirme hızının arttığı gözlemlenmektedir. Buna karşılık parlamento askeri müdahalelerle kesintiye uğramadığında süreklilik, dolayısıyla profesyonelleşme oranının arttığı bir gerçektir. Örnek olarak, 1961 seçimleri ile oluşan Mecliste süreklilik oranı % 16, ya da üyeliklerin el değiştirme hızı % 84'dür.⁴⁹

⁴⁹ 1983 seçimleri sonrasında oluşan 17. dönem Parlamentosunda ise % 15'dir. Bkz. Ersin Kalaycıoğlu, "Türkiye'de Politik Rejimin Evrimi ve Yasama Sistemi," *Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme* içinde derl. Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay (Alfa: İstanbul, 2000), ss. 274-275.

1965-1969 dönemi Meclisinde ise el değıştirme hızı % 49.4'e düşmüştür (bkz. tablo 10). Hesaplamalarımıza temel olan 455 milletvekili arasında parlamenter deneyimi olmayan milletvekili sayısı 225'dür.

Süreklilik oranlarına parti grupları temelinde baktığımızda, hiç bir TİP milletvekilinin parlamenter deneyimi olmadığı görölmektedir. Buna karşılık, 134 milletvekilinden 84'ü daha önce parlamento tecrübesine sahip olan CHP Grubu en fazla süreklilik gösteren gruptur. Meclis'teki sandalye oranı % 29.4 olan CHP'nin toplam deneyimli milletvekilleri arasındaki payı % 36.5'tir. Deneyimli milletvekili sayısı deneyimsiz milletvekilinden daha fazla olan diğer grup, bir milletvekili farkla, YTP'dir. CHP'nin yüksek süreklilik oranı göstermesinde 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin DP'ye karşı yapılması ve Kurucu Meclis'in ağırlıklı olarak CHP eğilimli üyelerden oluşması etkili olmuştur (bkz. Tablo 12).

TABLO 10

İKİNCİ DÖNEM MECLİSİNDE SÜREKLİLİK			
	DENEYİMLİ	DENEYİMSİZ	TOPLAM
AP	121	124	245
CHP	84	50	134
MP	10	21	31
YTP	10	9	19
TİP	0	15	15
CKMP	5	6	11
TOPLAM	230	225	455
TOPLAM %	% 50.6	% 49.4	%100

TABLO 11

PARTİLERİN SÜREKLİLİK ORANINDAKİ VE TOPLAM ÜYELİK İÇİNDEKİ PAYLARI %			
	DENEYİMLİ	DENEYİMSİZ	TOPLAM
AP	52,61%	55,11%	53,85%
CHP	36,52%	22,22%	29,45%
MP	4,35%	9,33%	6,81%
YTP	4,35%	4,00%	4,18%
TİP	0,00%	6,67%	3,30%
CKMP	2,17%	2,67%	2,42%
TOPLAM	100,00%	100,00%	100,00%

Meclise üye olan toplam 230 parlamenter deneyim sahibi milletvekilinden 198'i bir önceki dönemde Mecliste üye olarak bulunmuşlardır. Bu 198 milletvekilinden deneyimi sadece önceki dönemle kısıtlı olanların sayısı 139'dur. Ayrıca bir üye de (Ali Fuat Başgil) daha önce Cumhuriyet Senatosuna seçilmiş ancak 1961'de Cumhurbaşkanı adaylığından çekilmeye zorlanması

sonucu Senatörlükten istifa edip yurtdışına çıkmıştır. Cumhuriyet Senatosu 1961 Anayasasının getirdiği bir kurum olduğu için 70 milletvekilinin bir dönemden fazla, 140 milletvekilinin ise bir dönem deneyimi olduğu söylenebilir. Bir dönemden fazla deneyimi olan milletvekillerinden 6'sı hem 1960 öncesi parlamentolarında, hem ara dönemde Temsilciler Meclisinde, hem de Birinci Dönem (1961-1965) Meclisinde yer almıştır. Bu grup Meclisteki en tecrübeli grubu oluşturmaktadır. Yine bir dönemden fazla deneyimi olan milletvekilleri arasında 2 üye, hem 1960 öncesinde parlamentolarında hem de 1961 Temsilciler Meclisinde; 27 üye, hem 1960 öncesinde parlamentolarında hem de 1961 Meclisinde; 25 üye hem Temsilciler Meclisi hem de 1961 Meclisinde; 26 üye, 1960 öncesi parlamentolarında; 3 üyesi ise Temsilciler Meclisinde yer almışlardır.

TABLO 12

PARTİLER BAZINDA DENEYİM KAYNAKLARI ⁵⁰					
	1960 Öncesi	TM ⁵¹	1. D	CS	MBK ⁵²
AP	20	3 (1)	107	1	0
CHP	32	27 (5)	69	0	3
MP	3	2	9	0	0
YTP	8	2 (2)	8	0	0
TİP	0	0	0	0	1
CKMP	0	2	5	0	2
Toplam	63	36	198	1	6

MİLLET MECLİSİNİN PANORAMASI⁵³

BİRLEŞİMLER, OTURUMLAR VE TOPLANTI SÜRELERİ

Millet Meclisinin bu dönemi 22 Ekim 1965 tarihinde yemin töreninin yapıldığı 1. birleşimle başlamıştır. Meclis 28 Mayıs 1969 günlü birleşimden sonra tatile girmiştir. Ancak, 4 Haziran 1969'da, 90 (CHP) milletvekilli Meclis Başkanlığına başvurarak “devlet ve diğer kamu kuruluşlarında çalışan memur ve

⁵⁰ TM: Temsilciler Meclisi, 1.D: Birinci Dönem Millet Meclisi (1961-1965), CS: Cumhuriyet Senatosu, MBK: Milli Birlik Komitesi. Bir milletvekili birden fazla kategoride üye olabildiği için rakamların toplamı, söz konusu partinin toplam tecrübeli milletvekili sayısından fazla olabilir.

⁵¹ Parantez içindeki rakam 1960 öncesi dönemde parlamento üyeliğini ifade eder ve toplama dahildir. Dolayısıyla, örneğin Temsilciler Meclisi tecrübesi olan 3 AP milletvekillerinden, sadece 1'inin 1960 öncesinde parlamento tecrübesi vardır; MP'nin Temsilciler Meclisinde bulunmuş 2 üyesinin ise 1960 öncesinde parlamenter tecrübesi yoktur.

⁵² Yukarıdaki betimlemeden de anlaşılacağı gibi, MBK üyeliği parlamenter deneyim sayılmamıştır. Ancak, ikinci dönem Meclisi üyelerinin profilini çıkarırken bu aşamada belirtilmesi uygun görülmüştür.

⁵³ Meclisin panoraması çizilirken kullanılan başlıklar büyük ölçüde şu çalışmadan ödünç almaktadır: Alper Sedat Aslandaş, “Türkiye Büyük Millet Meclisi,” *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, cilt 4 (İletişim: İstanbul, t.y.) ss. 1022-1042. Aşağıdaki başlıkların hemen hemen tümü ayrı bir bölümde ayrıntılı olarak incelenecektir.

hizmetlilerin maaş ve ücretleri ile ilgili bir kanun teklifini görüşmek üzere” Meclisi toplantıya çağırmışlardır. 13 Haziran 1969 tarihinde yapılan 99. birleşimde iki kez yoklama yapılmış ve az sayıda bir eksikle (7 milletvekili) toplantı yeter sayısının olmadığı anlaşılmıştır.⁵⁴

Nihat Erim anılarında, yoklama yapıldığı sırada bazı AP’li milletvekillerinin Meclis’te bulunduğunu, fakat toplantı salonuna (Genel Kurul’a) gelmediklerini belirtmektedir.⁵⁵ Meclisi yeniden toplama girişiminin başarısızlıkla sonuçlandığı bu birleşimde de dahil olmak üzere, Millet Meclisi dört toplantı yılında toplam 468 birleşim ve 685 oturum yapmıştır. Dört toplantı yılı boyunca ortalama olarak birleşim başına 1.4 oturum yapılmıştır. Birleşim başına en çok oturumun yapıldığı toplantı yılı ortalama 1.6 ile birinci toplantı yılıdır. Toplam toplantı süresi 2133 saat 40 dakikadır.

Bu dönem Meclisin en uzun oturumu 16 Aralık 1968 günü, dördüncü yasama yılında, yapılan ve tek oturumdan ibaret olan 18. birleşimdir ve 8 saat 45 dakika sürmüştür. 7 saat 3 dakika ile bunu takip eden en uzun oturum ise birinci yasama yılında, 25 Şubat 1966 günü yapılan 56. birleşimin 3. oturumudur. Ortalama oturum süresi, birinci yasama yılı hariç, 3 saatin üzerindedir. Birinci yasama yılında ortalama oturum süresi 2.5 saat civarındadır.

TABLO 13: MECLİS BİRLEŞİM, OTURUM ve TOPLANTI SÜRELERİ				
TOPLANTI YILI	TARİH	TOPLAM BİRLEŞİM	TOPLAM OTURUM	TOPLAM TOPLANTI SÜRELERİ
I	22.10.1965-03.08.1966	123	204	514.31
II	01.11.1966-20.07.1967	150	205	712.25
III	01.11.1967-30.10.1968	96	135	427.11
IV	01.11.1968-13.06.1969	99	141	479.53
TOPLAM		468	685	2133 s 40 dak

Tablo 13’ten de anlaşılabacağı gibi toplantı yılları Kasım ayında başlamaktadır. Ancak aynı düzenlilik toplantı yılının kapatılmasında, Meclisin tatil edilmesinde, görülmemektedir. Meclisin Haziran, Temmuz, Ağustos ve Ekim aylarında tatil edildiği görülmektedir. Fakat, Ekim ayında sona eren 3 toplantı yılında Meclisin 5 Temmuz-30 Eylül arasında toplantı yapmadığı için Meclisin genelde Temmuz ayı civarında tatil edildiğini söyleyebiliriz.⁵⁶

⁵⁴ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 4, Cilt: 36, Birleşim: 99, (13.06.1969), ss. 799-800.

⁵⁵ Nihat Erim, *Günlükler 1925-1979*, (Yapı Kredi Yayınları: İstanbul, 2005), s. 898-899.

⁵⁶ Aydın Milletvekili Reşat Özarda’nın Meclisin 5 Temmuz 1968 tarihinden itibaren 30 Eylül 1968’de yeniden toplanmak üzere tatil edilmesini talep eden önergesi ve bu önerge üzerinde siyasal parti gruplarının görüşleri için bkz. *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama*

1965-1969 döneminde, Kıbrıs sorununu görüşmek üzere TBMM, yani Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu ortak birleşimi, 16 Kasım 1967 tarihinde bir gizli oturum yapmıştır.

OTURUM BAŞKANLARI VE KATİP ÜYELER

İkinci parlamento döneminde oturumları yöneten Başkan ve Başkanvekilleri ise şöyledir:

Başkanlık	Frekans
Ahmet Bilgin	117
E. Atıf Şohoğlu	75
Ferruh Bozbeyli	100
İsmail Arar	192
Nurettin Ok	199
O. Seyfi Orhon	1
	684

Yılı: 3, Cilt: 28, Birleşim: 84, (03.07.1968), ss. 557-562. Muhalefet partilerinin önerge aleyhinde konuşmalarından ve AP Grubu adına “bu şartlar altında” toplantı yeter sayısını sağlamakta zorluk çekileceğini belirtmesinden sonra, önerge kabul ve 5 Temmuz’dan itibaren geçerli olmak üzere Meclis tatil edilmiştir.

İkinci Parlamento döneminde Katip üyeliklerde ise iş yükü aşağıdaki gibi paylaşılmıştır.

Katiplik	Frekans
Abdurrahman Güler	22
Abdülbari Akdoğan	55
A. Rıza Çetiner	75
Adil Kurtel	82
Adil Yaşa	66
Ahmet Bilgin	1
Barlas Küntay	25
Bedrettin Karaerkek	101
Ferruh Bozbeyli	1
Fethi Alacalı	51
Fuat Avcı	106
İ. Hakkı Yıldırım	8
İsmet Kapısız	82
Kadir Çetin	2
Kaya Özdemir	2
Kazım Kangal	73
Kenan Aral	53
Mehmet Ersoy	29
Mehmet Göbekli	28
Muslihittin Gürer	35
Mustafa Akalın	7
Muzaffer Özdağ	1
Muzaffer Şamiloğlu	101
Osman Şahinoğlu	1
Önol Şakar	134
Ramazan Tekeli	46
S. Tekin Müftüoğlu	69
Şadi Binay	72
Tevfik Koraltan	42

Toplantı yılları bazında oturum başkanlığı ve katiplik görevleri aşağıdaki tablolarda ifade edildiği gibi paylaşılmıştır.

TABLO 14- Oturum Başkanlıkları

Toplantı Yılı I		Toplantı Yılı II		Toplantı Yılı III		Toplantı Yılı IV	
Başkan	Frekans	Başkan	Frekans	Başkan	Frekans	Başkan	Frekans
Ahmet Bilgin	52	Ahmet Bilgin	64	Ahmet Bilgin	1	E. Atıf Şohoğlu	43
Ferruh Bozbeyli	48	Ferruh Bozbeyli	16	Ferruh Bozbeyli	19	Ferruh Bozbeyli	17
İsmail Arar	52	İsmail Arar	59	İsmail Arar	42	İsmail Arar	39
Nurettin Ok	50	Nurettin Ok	66	Nurettin Ok	41	Nurettin Ok	42
O. Seyfi Orhon	1			E. Atıf Şohoğlu	32		
Toplam	203		205		135		141

Tablo 15- Katip Üyelikler

TOPLANTI YILI I		TOPLANTI YILI II		TOPLANTI YILI III		TOPLANTI YILI IV	
Katip	Frekans	Katip	Frekans	Katip	Frekans	Katip	Frekans
Abdülbari Akdoğan	55	A. Rıza Çetiner	75	Bedrettin Karaerkek	41	Abdurrahman Güler	22
Adil Kurtel	61	Bedrettin Karaerkek	60	Fethi Alacalı	51	Adil Kurtel	21
Adil Yaşa	66	Fuat Avcı	67	Fuat Avcı	36	Barlas Küntay	21
Ahmet Bilgin	1	Kazım Kangal	73	İsmet Kapısız	39	Fuat Avcı	1
Barlas Küntay	4	Muzaffer Şamiloğlu	66	Kenan Aral	52	İsmet Kapısız	43
Ferruh Bozbeyli	1	Osman Şahinoğlu	1	Mustafa Akalin	7	Kenan Aral	1
Fuat Avcı	2	Önol Şakar	66	Muzaffer Şamiloğlu	2	Mehmet Ersoy	29
İ. Hakkı Yıldırım	8	Şadi Binay	2	Önol Şakar	1	Mehmet Göbekli	28
Kadir Çetin	2			Tevfik Koraltan	41	Muslihittin Gürer	35
Kaya Özdemir	2					Muzaffer Özdağ	1
Önol Şakar	67					Muzaffer Şamiloğlu	33
S. Tekin Müftüoğlu	69					Ramazan Tekeli	46
Şadi Binay	70					Tevfik Koraltan	1
Toplam	408		410		270		282

Not: Bu dönemin 4 toplantı yılı boyunca birleşim ve oturum tarihleri, oturum başkanları ve katipler, oturumun başlangıç ve bitiş zamanı ve süresini gösteren tablolarda Ek 3'te yer almaktadır. Yukarıda işlenmiş/özet şekliyle ifade edilen bilgiler bu tablolardan iretilmiştir.

ÜYELERLE İLGİLİ İŞLER DOKUNULMAZLIK, DEVAM, İZİN, ÖLÜM, İSTİFA VE CEZALAR

Dokunulmazlık: Bu dönemde bir çok milletvekili hakkında dokunulmazlık dosyası vardır. Bu dosyaların çoğu reddedilmiş veya af yasası nedeniyle ortadan kalkmıştır. Ancak, Çetin Altan, Celal Sungur ve Ali Karahan olmak üzere 3 milletvekilinin dokunulmazlıkları Meclis tarafından kaldırılmıştır.⁵⁷

Milletvekillerinin Devam Sorunu ve İzinler: İncelediğimiz dönemde, toplam 209 milletvekili, 388 kez izin istemiş ve 9539 gün izin kullanmıştır. Mazeret izni isteyen milletvekillerinin sayısı 70'tir. Toplam 137 kez mazeret izni istenmiş ve 2368 gün mazeret izni kullanılmıştır. 139 milletvekili ise 251 kez hastalık nedeniyle izin istemiş ve toplam 7171 gün izin kullanmıştır. Kabul edilmeyen izin talebi yoktur, ancak tartışmalı bir izin durumu aşağıda ayrıca incelenmiştir.

15 Aralık 1965 günü 23. birleşimde milletvekillerinin Meclis'e devamı ile ilgili bir Başkanlık Divanı Kararı okunmuştur. Bu kararda yoklamaya ilişkin bazı usuller hatırlatıldıktan sonra, üç birleşim üst üste Genel Kurul toplantısına katılmayanların, üçüncü birleşimi takiben on gün içinde mazeretlerini başkanlığa bildirmeleri, mazeretini bildirmeyen veya mazereti kabul edilmeyenlerin izinsiz sayılacakları, izinsiz sayılanların da Resmi Gazete'de ilan edileceğini ve bu ilana itiraz etmeyenlerin ödeneklerinden izinsiz geçirmiş oldukları günler oranında kesinti yapılacağı belirtilmiştir.

Bu tarihten bir yıl sonra, ikinci yasama yılının 12.12.1966 günlü 17. birleşiminde; yoklamaların isim okunmak suretiyle yapılacağı; yoklama işlemi tamamlandıktan sonra toplantıya girenlerin 'yok' sayılacağı; oturum başladıktan sonra yapılacak açık oylamalardan herhangi birinde bulunmayan üyelerin 'yok' sayılması; bu esaslara göre üç birleşim üst üste Genel Kurul toplantılarına katılmayanların mazeretlerini Başkanlığa bildirmeleri ve mazeretlerini bildirmeyenlerin veya mazeretleri geçerli bulunmayanların 'izinsiz' sayılması; izinsiz sayılanların Resmi Gazete yoluyla ilan edilmesi ve bu ilanı takip eden on gün içinde itirazda bulunmayanların veya itirazı kabul edilmeyenlerin izinsiz geçirdikleri döneme isabet eden ödeneklerinin kesilmesi doğrultusunda Başkanlık Divanı kararı okunmuştur.⁵⁸ Milletvekillerini toplantılara katılmaya 'teşvik eden' bu kararlar ikinci toplantı yılında AP Grubunun Meclisin çalışmalarını hızlandırma çabasının bir ürünü olarak görülebilir. Nitekim, yeter sayı olmadığı için 18 Kasım 1966 günlü 7. birleşimde kurulması kararlaştırılan Deprem Araştırma Komisyonu üyeleri, aradan 10 birleşim ve yaklaşık bir ay geçmesine rağmen yeter sayı olmadığı için seçilememiştir. Başkanlık Divanı

⁵⁷ Dokunulmazlıkların kaldırılması aşağıda ayrı bir bölüm olarak ele alınmıştır.

⁵⁸ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 9, Birleşim: 17, (12.12.1966), s. 503.*

kararının parti gruplarının yine meclis çalışmalarını düzenlemek için yapılacak toplantıda değerlendirilmesini talep eden Erzincan Milletvekili Hüsamettin Atabeyli ve İstanbul Milletvekili Coşkun Kırca'nın konuşmasından sonra, Adana Milletvekili Kemal Sarıbrahimoğlu aynı doğrultuda bir önerge vermiştir.⁵⁹ Konya Milletvekili İsmet Kapisız'ın desteklediği bu önerge Genel Kurul tarafından kabul edilmiştir. Önergenin oylanmasından evvel yaptığı konuşmada Aydın Milletvekili Reşat Özarda beş yıldan beri içtüzük hükümlerinin devamsız milletvekillerine uygulanmadığını, Meclisin her şeyden önce yasaları çıkarmak zorunda olduğunu ve başkanlık Divanının kararının kabul edilmesi gerektiğini savunmuştur.⁶⁰

16 Aralık 1966 günlü 19. birleşimde Başkanlığın yukarıda özetlenen 178 numaralı kararı Genel Kurul'da müzakere edilmiştir. CHP Grubu adına İstanbul Milletvekili Coşkun Kırca alınan kararları “sert ve katı” bulduğunu, Meclisi çalıştırmanın bu tür kurallarla değil karşılıklı iyi niyet ve güvenin yerleşmesi ile mümkün olduğunu savunmuştur.⁶¹ Aynı doğrultuda AP Grubu adına konuşan İstanbul Milletvekili Aydın Yalçın da “bu derece ileri ve bu derece rijit usulün derhal yürürlüğe konmasında bir zaruret hissetmiyoruz” diyerek Başkanlık kararında teklif edilen uygulamaların “en son başvurulacak” önlemler olduğunu belirtmiştir.⁶² Başkanlık kararlarını Erzurum Milletvekili İsmail Hakkı Yıldırım savunmuştur. İddia edilenin aksine, kararlarda rijitlik [katılık] olmadığını, kararlar sayesinde devam eden ve etmeyen milletvekillerinin ayırt edilebileceğini savunan Yıldırım, kararların kabul edilmesini istemiştir.⁶³ Ancak, CHP, AP ve YTP Gruplarının verdiği üç ayrı ortak önerge doğrultusunda yoklamaların İçtüzük 81. maddesi uyarınca “düşmelere basarak” yapılması ve açık oylamaların hiç birinde bulunmayan üyelerin yok sayılması ve yoklamadan sonra toplantıya katılanların “yok” sayılmasını gerektiren ikinci maddenin kaldırılması kabul edilmiştir.⁶⁴

İzin konusu İçtüzüğün 192.-197. maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre, Milletvekillerinin sekiz güne kadar izin talepleri Meclis Başkanı tarafından, sekiz günü aşan izin talepleri ise Başkanlığın mütalaası ışığında birlikte Genel Kurul tarafından işaretle oylama yapılarak karara bağlanır. Bir biri adına üç birleşimde veya açık oylamada bulunmayan milletvekili izinsiz sayılır. Milletvekillerinin toplantıda bulunmama gerekçelerini Başkanlık Divanı inceler ve karar bağlar. Karara itirazlar Divan'a yapılır. Gerekçesi geçerli bulunmayıp, izinsiz sayılan milletvekilleri Resmi Gazete'de ilan edilir. İzinsiz geçirdikleri günler için milletvekillerinin ödeneklerinden kesinti yapılır. İki aydan fazla izin alan milletvekillerinin ödeneklerini almaları Genel Kurul'un kararına bağlıdır.

⁵⁹ A.k., ss. 503-504; ve s. 507.

⁶⁰ A.k., ss. 504-506.

⁶¹ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 9, Birleşim: 19, (16.12.1966), ss. 611-612.*

⁶² A.k., s. 612.

⁶³ A.k., ss. 613-614.

⁶⁴ A.k., ss. 614-615.

Normalde sorunsuz bir uygulama alanı olarak görülen izinler konusunda sıra dışı bir uygulama, Başkanlık Divanının İttüzük hükümlerine aykırı hareket ettiği iddiasıyla Çankırı Milletvekili Mehmet Ali Arsan tarafından Genel Kurul gündemine getirilmiştir.⁶⁵ Olay, Arsan ve Giresun Milletvekili Ali Cüceoğlu ve İstanbul Milletvekili Kaya Özdemir'in yurtdışında bulunan işçilerle ilgili incelemelerde bulunmak üzere 4 hafta izin isteyerek -Meclis kararını beklemeden- yurtdışına çıkmasından kaynaklanmaktadır. Oysa, Başkanlık Divanı izin talebini reddetmiş ve İttüzük hükümleri gereği adı geçen milletvekillerinin bir biri ardına sekiz birleşime katılmadıklarını Resmi Gazete'de ilan etmiş ve ödeneklerinden kesinti yapılmasını kararlaştırmıştır. Arsan, İttüzük hükümleri gereği sekiz günü aşan izin taleplerinin Başkanlığın mütalaası ile Genel Kurul tarafından karara bağlanması gerektiğini belirterek Başkanlık Divanına itiraz etmiştir. Başkanlık Divanı, izin talebini Genel Kurul'a getirmeden karar vermesinin teamüle uygun olduğunu belirtmiş, ancak yine de izin taleplerinin Genel Kurul'un kararına sunulmasını kararlaştırmıştır. Netice itibarıyla, Genel Kurul bütün izin taleplerinde olduğu gibi Arsan ve arkadaşlarının da izin taleplerini kabul etmiştir. Ancak, bu oylamadan önce Arsan, Cüceoğlu ve İstanbul Milletvekili Coşkun Kırca'nın yaptıkları konuşmalara "milletvekili/Meclis özerkliği" açısından arz ettikleri önem nedeniyle kısaca değinmek gerekmektedir.

Oylamadan önce Cüceoğlu bir önerge vererek sadece mütalaa belirtmekle yetkili olan Divan'ın yetki sınırlarını aştığını Genel Kurul'a duyurmuştur. Arsan'da aynı doğrultuda Başkanlık Divanının "yetkilerini aşarak sanki Yüce Heyetmiş gibi" karar verdiğini, dolayısıyla Meclis'in "hak ve selahiyetlerine tecavüz" ettiğini vurgulamıştır. Kırca ise açık bir hukuki hüküm varken, teamüle başvurulamayacağını, Divanın izin talebini reddeden kararını şimdi Genel Kurula sunmasının önceden alınmış bir karar sonradan hukukileştirme anlamına geldiğini, izin vermeme kararını onaylamanın milletvekillerinin kötü niyetle hareket ettiğini varsaymak anlamına geleceğini, dolayısıyla Divan kararının reddedilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Başkanlık Divanının kararı Genel Kurul tarafından reddedilmiştir, ama 115. birleşimde Arsan'ın verdiği önergeden ve yaptığı konuşmadan anlaşılmaktadır ki, Başkanlık Divanı bu kararın ne anlama geldiğini incelemesi için bir raportör görevlendirmiştir. Oturum Başkanı İsmail Arar da Genel Kurul kararının açık olmadığı gerekçesiyle bir raportör görevlendirildiğini ve konunun Divan toplantısında görüşüldüğünü kabul etmiş, ancak henüz hukuki niteliğe sahip bir karar alınmadığını belirtmiştir.⁶⁶

⁶⁵ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 17, Birleşim: 111 (1.6.1967), ss. 504-508.*

⁶⁶ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 18, Birleşim: 115 (8.6.1967), ss. 170-171.*

Ayrıca, Başkanlık Divanı, Gaziantep Milletvekili Süleyman Ünlü'nün 4 Aralık 1967 tarihinden itibaren 10 günlük mazeret izni talebini uygun görmemiştir. Başkanlık bunu bir tezkere ile Genel Kurul'a duyurmuş, yapılan açık oylama sonucu Genel Kurul'da Başkanlığın kararına uymuştur.⁶⁷

Bunların dışında kabul edilmeyen izin talebi bulunmamaktadır. Bu dönemde toplam 209 milletvekili 388 kez izin istemiş ve toplam olarak 9539 gün izin kullanılmıştır. Mazeret izni isteyen milletvekillerinin sayısı 70'tir. Bu 70 milletvekili 137 kez izin istemiş ve 2368 gün izin kullanmıştır. Hastalık izni isteyen milletvekillerinin sayısı ise 139'dur. Bu 139 milletvekili 251 kez izin istemiş ve 7171 gün izin kullanmıştır. 36 milletvekili ise her iki sebepten izin kullanmıştır. Aşağıda izin kullanan milletvekilleri ve izin süresi bir tablo halinde daha ileri çalışmalar yapacak araştırmacıların dikkatine sunulmuştur. Bu dönemde en çok izin kullanan üye 350 günle AP İçel Milletvekili Burhan Bozdoğan'dır. Bozdoğan tümü hastalık nedeniyle olmak üzere toplam 6 kez izin istemiş ve toplam 350 gün izin kullanmıştır. İzin kullananlar arasında ortalama izin süresi 45 gündür. En az 10 gün için izin istenmiştir. 10 gün izin kullanan toplam 25 milletvekili vardır. (Bkz. Ek 4)

Dönem İçi Ölüm:Daha önce de belirtildiği gibi ikinci yasama döneminde toplam 10 milletvekili çeşitli nedenlerle yaşamlarını yitirmiştir. Aşağıda isim listesi bulunan bu milletvekillerinden, Başgil, Akan, Artuç, kalp krizinden/yetmezliğinden; Mursaloğlu, beyin kanamasından; Baybora, trafik kazasından, Tez, akciğer kanserinden; Uluç ve Sarper, hastahane tedavisi altındayken; ve Ocak, Senato salonuna girerken aşırı heyecandan ölmüştür.⁶⁸

DÖNEM İÇİ ÖLÜMLER			
İsim	Soyisim	Seçim Bölgesi	Ölüm Tarihi
Budak	Mursaloğlu	Hatay	12.10.1965
Atalay	Akan	Urfa	31.01.1967
Ali Fuat	Başgil	İstanbul	18.04.1967
Saadettin	Baybora	Adana	21.06.1967
İhsan	Akhun	Çorum	30.04.1966
Aydın T.	Artuç	Diyarbakır	30.11.1966
Hasan	Tez	Ankara	21.06.1968
Fuat	Uluç	Mardin	24.09.1968
Salim	Sarper	İstanbul	11.10.1968
Kamil	Ocak	Gaziantep	21.05.1969

⁶⁷ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 22, Birleşim: 14 (8.12.1967), s. 383.

⁶⁸ Ocak'ın ölüm nedeni için bkz. Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980, cilt 3 (Yapı Kredi Yayınları: İstanbul, 2005), s. 228.

İstifalar: İki milletvekilinin dönemin sonuna doğru milletvekilliğinden istifa ettiklerine dair tezkereler Meclis tutanaklarına yansımıştır. Her ikisi de CHP listelerinden seçilen Malatya Milletvekili Mehmet Delikaya ve İstanbul Milletvekili Suphi Baykam sırasıyla 1 Kasım 1968 ve 16 Ekim 1968 tarihlerinde istifa etmişlerdir.

Cezalar: Bu dönemde bazı milletvekilleri toplam 25 kez cezaya çarptırılmıştır. Verilen cezaların çoğu “takbih” (kınama) veya “ihtar” cezasıdır. Ancak, ceza alan Milletvekilleri arasında “çıkarma” cezası alanlarda vardır.

“İnzibati Cezalar” başlığını taşıyan İçtüzük 183-191. maddeler milletvekilleri verilebilecek cezaları düzenlemektedir. Buna göre, İçtüzük hükümlerine uymayan milletvekilleri (1) söz kestikleri, sükuneti bozdukları ve şahsiyatla uğraştıkları için *ihhtar* cezası alabilirler. (2) Aynı birleşimde iki kez ihtar cezası almasına rağmen cezayı gerektiren hareketlerinden vazgeçmeyenler; bir ay içine üç kez ihtar cezasına uğrayanlar; Mecliste gürültüye sebep olanlar; diğer milletvekillerini tahkir veya sözle (kavlen) tehdit edenler *takbih* (kınama) cezası alabilirler. (3) Meclisten *geçici olarak çıkarma* cezasını gerektiren haller ise şunlardır: takbih cezasına uğradığı halde, bu cezayı gerektiren hareketlerden vazgeçmemek; aynı birleşimde üç kez takbih cezasına uğramak, Cumhurbaşkanını, Meclis Başkanını, ve Meclis ve Genel Kurulu tehdit ve tahkir etmek; müzakerelerde halkı “cebri muamelelere, dahili kıyam ve isyanlara veyahut Teşkilatı Esasiye Kanunu ahkâmına tecavüze teşvik etmek,” ve Meclis binaları ve müstemilatı dahilinde yasak bir eylemi yapmak.

İhtar (uyarı) cezasının takdiri Oturum Başkanındadır. Bir birleşimde iki kez ihtar cezası alan milletvekiline, eğer Başkan oya sunarsa Genel Kurul kararıyla, o oturumun sonuna kadar söz alma yasağı getirilebilir. Kınama ve Çıkarma cezaları ise Oturum Başkanının teklifi üzerine Genel Kurul tarafından müzakeresiz ve *işari* (el kaldırarak veya ayağa kalkarak, işaretle) oylama ile verilir. Aleyhinde ceza teklif edilen milletvekilinin kendisi veya bir arkadaşının açıklama yapma hakkı vardır. Kınama ve geçici çıkarma cezaları zabıt hulasasına (geçen tutanak özeti)⁶⁹ kaydedilir. Kınama cezası alan milletvekili, ceza aldığı birleşimde söz alamaz.⁷⁰ Geçici çıkarma cezasına uğrayan milletvekili izin alarak kürsüye çıkıp af dilerse, tekrar Meclise girme hakkı kazanır. Çıkarma cezası alan milletvekili toplantı salonunu o an terk etmek zorundadır. Bundan sonra 1-3 birleşim toplantılara katılamaz. Çıkarma cezası alıp, salonu terk etmeyen milletvekilleri zorla çıkarılır.

Bütün cezalarda olduğu gibi Mecliste verilen cezalarda da cezayı verecek olan Başkanın değerlendirmeleri önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, Zonguldak Milletvekili Kenan Esengin Genel Kurulda “eşek oğlu eşek” gibi bir söz söylemesine ve Başkana “yahu” diye hitap etmesine rağmen Oturum

⁶⁹ Bkz. İçtüzük Madde 147.

⁷⁰ Örneğin, Malatya Milletvekili Şaban Erik’e takbih cezası aldığı için söz verilmemiştir. *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 4, Cilt: 33, Birleşim: 54, (17.02.1969).*

Başkanı Ahmet Bilgin tarafından cezalandırılmamıştır.⁷¹ Bu durum bir diğer başkanvekili olan Nurettin Ok'un tepkisini çekmiştir. Ok, söz isteyerek, kürsüye çıkmış ve Bilgin'in Esengin'e ceza vermesi gerektiğini ifade etmiştir.⁷² Cezaların uygulanmasına, diğer milletvekillerinin TİP milletvekillerine karşı sözlerine oldukça yüksek tolerans gösterilirken, TİP milletvekillerinin sözlerine toleransın düşük olduğu gözlenmiştir. Örneğin, TİP milletvekillerine yöneltilen "vatan hainliği" ithamlarının herhangi bir ceza konusu olduğuna rastlanmıştır. Örnek olarak, Malatya TİP Milletvekili Şaban Erik'i "vatan hainliği" ile itham eden İzmir AP Milletvekili Mehmet Ali Aytaş herhangi bir cezaya maruz kalmadığı gibi uyarılmamıştır.⁷³ Buna karşılık, bir TİP milletvekili bu deyiimi kullandığı için cezalandırılmıştır. Oturum Başkanları genelde TİP'lileri kullandığı sözlere karşı daha hassas davranmış, başka milletvekillerinden düzeltilmesi istenmeyen sözler TİP milletvekilleri tarafından da kullanıldığı zaman düzeltme istenmiştir.

Aşağıdaki tabloda (16) yer alan cezalar, Tutanaklar taranırken not edilmiş cezalardır. Özellikle ayrıca kayda geçmeyen uyarı cezalarında eksiklikler olması olasıdır. Tablodan da anlaşılacağı gibi toplam 5 milletvekili 6 kez çıkarma cezası almıştır. Kırşehir Milletvekili Memduh Erdemir iki kez çıkarma cezası almıştır. Çıkarma cezası alan milletvekillerinden Nihat Diler, cezasına itiraz etmiş, ancak itirazı kabul görmemiştir.

⁷¹ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 16, Birleşim: 87, (17.04.1967), s. 216.*

⁷² *A.k, s. 219.*

⁷³ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 4, Cilt: 34, Birleşim: 56, (19.02.1969), s. 15.*

TABLO 16- Cezalar ve Nedenleri

İSİM	İLİ	NEDENİ	BİRLEŞİM	TARİHİ	CEZA	
Memduh Erdemir	Kırşehir	Başkanlığa hakaret ettiği için	9	23.11.1966	Çıkarma	1 birleşim
Bahattin Uzunoğlu	Samsun	Hatibe müdahale	65	15.03.1966	Uyarma	1 kez
Memduh Erdemir	Kırşehir	Başkanlığın ikazına rağmen müdahale	84	22.04.1966	Uyarma	2 kez
Tanık Ziya Ekinci	Diyarbakır	Hatibe müdahale	87	28.04.1966	Uyarma	1 kez
Ruhi Soyer	Niğde	İsrarla söz isteme	92	05.05.1966	Uyarma	kaldırdı
İhsan Ataöv	Antalya	Sükuneti bozma	101	24.06.1966	Uyarma	2 kez
Yunus Koçak	Konya	Başkanlığın ikazına rağmen müdahale	111	14.07.1966	Uyarma	3 kez
Bahattin Uzunoğlu	Samsun	Sataşma, Başkanın ikazını dikkate almama	114	19.07.1966	Uyarma	2 kez
Mehmet Altınsoy	Niğde	Başkanlığa hakaret	15	07.12.1966	Çıkarma	
Memduh Erdemir	Kırşehir	Müstehecen beyanat, Başkanlığa hakaret	19	16.12.1966	Çıkarma	1 hafta
Adil Kurtel	Kars	Vatan haini deyimini kullanmakta ıhtar cezasına rağmen ısrar etmesi	30	06.01.1967	Çıkarma	3 birleşim
Tanık Ziya Ekinci	Diyarbakır	Başkanlığın ikazına rağmen müdahale	30	06.01.1967	Uyarma	
Osman Bölükbaşı	Ankara	Başkanlığın ikazına rağmen müdahale	30	06.01.1967	Uyarma	2 kez
Ali Karcı	Adana	Başkanlığın ikazına rağmen müdahale	30	06.01.1967	Uyarma	
Mehmet Ali Aybar	İstanbul	Başkanlığın ikazına rağmen müdahale	36	25.01.1967	Çıkarma	2 birleşim
Nihat Diler	Erzurum	Başkanlığa hakaret	99	10.05.1967	Çıkarma	2 birleşim
Necati Güven	Erzurum	"hayvan oğlu hayvan" dediği için	73	15.3.1967	Uyarma	
Osman Zeki Efeoğlu	İzmir	Hatibe müdahale	10	27.11.1968	Uyarma	2 kez
Mehmet Yüceler	Kayseri	Hatibe müdahale	16	11.12.1968	Uyarma	
Ruza Kuas	Ankara	Hatibe müdahale	31	17.01.1969	Uyarma	2 kez
Kasım Önadım	Bursa	Önder'e hakaret	52	15.02.1969	Kınama	
Seyit Faruk Önder	Konya	Önadım'a hakaret	52	15.02.1969	Kınama	
Saban Erik	Malatya	İçişleri Bakanını tahkir	54	17.02.1969	Kınama	
İhsan Kabadayı	Konya	Başkanlığa saygısızlık	55	18.02.1969	Kınama	
Mustafa Ok	Manisa	"Pis herif" dediği için	74	03.04.1969	Uyarma	

YASAMA FAALİYETLERİ VE ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ

1965-1969 döneminde Meclis'e 694 tasarı ve 898 teklif gelmiştir. Tasarıların 422'si, tekliflerin 180'i yasalaşmıştır. Dönem sonu itibarıyla; 188 tasarı ve 626 teklif Meclis komisyonlarında müzakere halinde; 53 tasarı ve 76 teklif ise Meclis gündeminde bulunmaktadır. Tablo 17'den de anlaşılacağı gibi yasalaşma oranı tasarılarda daha yüksektir. Tekliflerin gündeme alınmasındaki gecikmeler milletvekillerinin şikayetleriyle sonuçlanmıştır, ki bunlara Çalışma Usulleri başlığı altında değinilecektir. Bazı teklif ve tasarılar kayda girdiği fakat işlem görmediği için, tabloda işlem gören tasarı ve tekliflerin sayısı tasarı ve tekliflerin sayısına eşit olmayabilir.⁷⁴

TABLO 17: YASAMA FAALİYETLERİ

	TOPLAM	YASALAŞAN	%	KOMİSYONDA	%	GÜNDEMDE	%
TASARI	694	422	60,81%	188	27,09%	53	7,64%
TEKLİF	898	180	20,04%	626	69,71%	76	8,46%

Meclis yasama döneminin sonuna doğru, eski DP'lilerin siyasal yasalarını kaldırmak amacıyla bir Anayasa değişikliği teklifi Millet Meclisince kabul edilmiştir. Ancak, bu değişiklik ile ilgili süreç askeri çevrelerin talebi üzerine Senato'da durdurulmuştur. Dolayısıyla, incelediğimiz dönemde Meclis tarafından kabul edilmiş bir Anayasa değişikliği olmakla birlikte, gerçekleşen bir Anayasa değişikliği yoktur.⁷⁵

Meclis tarafından kabul edilen yasaların bir kısmı Cumhurbaşkanı tarafından veto edilmiştir. Ancak, burada vetoya neden olan esas gelişme Senato ve Meclis arasındaki bir anlaşmazlıktır, ki buna Çalışma Usulleri bölümünde değinilmektedir.

Bütçe

Bütçeler teknik olarak yasadır. Fakat bütçe görüşmeleri prosedürü itibarıyla diğer yasama faaliyetlerinden farklıdır. Ayrıca, dolaylı bir denetleme faaliyeti olması itibarıyla bütçe oylaması güven oylaması niteliğindedir. İncelediğimiz Meclis döneminin her toplantı yılında bir bütçe olmak üzere toplam dört bütçe görüşmesi vardır. Bunlar Denetleme cildinde Bütçe başlığı altında ayrıntılı olarak incelenmiştir.

⁷⁴ Meclis Başkanının Meclis faaliyetleri hakkında Genel Kurulu bilgilendiren konuşması için bkz. *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 4, Cilt: 36, Birleşim: 98, (28.05.1969), ss. 748-749.*

⁷⁵ Bkz. Yasama Faaliyetleri, Anayasa Değişikliği.

ULUSLARARASI ANLAŞMALARIN ONAYLANMASI

1965-1969 Meclisi dört toplantı yılında, Hükümetlerin imzaladığı toplam 60 uluslararası anlaşmayı uygun bulmuştur. Bunların bir kısmı Uluslararası Çalışma Örgütü gibi çeşitli uluslararası kuruluşların temel sözleşmelerine katılmayı ifade eden, diğerleri ise Türkiye ve muhatap ülkeler arasında kültür, vergi veya sosyal güvenlik alanında işbirliği yapmayı öngören anlaşmalardır. Birinci toplantı yılında 16, ikinci toplantı yılında 24, üçüncü toplantı yılında 6 ve dördüncü toplantı yılında 14 uluslararası anlaşma uygun bulunmuştur.

ÖLÜM CEZALARI VE AFLAR

Ölüm cezaları ancak Meclis'in kararıyla infaz edilebilir. Bu dönemde Meclisin önüne gelmiş çeşitli ölüm cezası dosyaları olmakla beraber, Genel Kurulda müzakere edilen bir dosya bulunmamaktadır. Buna karşılık, Af, incelediğimiz dönemin en önemli ve tartışmalı konularından biridir. Meclis biri eski DP'lilerin olmak üzere iki af yasası yapmıştır. Dilekçe Karma Komisyonundan gelen bir özel af yasası ise, Adalet Komisyonu ve Genel Kurul tarafından reddedilmiştir.⁷⁶

SAVAŞ İLANI VE SİLAHLI KUVVET KULLANIMINA İZİN VERME

1965-1969 döneminde Kıbrıs Krizi nedeniyle Hükümete silahlı kuvvetleri yurtdışına gönderme yetkisi verilmiştir. Bu izin, mevzuat gereği, 17 Kasım 1967 tarihinde yapılan bir TBMM birleşiminde verilmiştir. Birleşim yukarıda bahsedilen gizli oturumu takip eden gün yapılmıştır.

CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ

1966 yılında Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in sağlık nedenleriyle görevini yerine getiremeyeceğinin kararlaştırılması üzerine; Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay önce kontenjan senatörü olarak Senatoya atanmış, çok kısa süre sonra da Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

KARARLAR

Meclis çeşitli kararlar almaktadır. Örneğin Başkanlık Divanının kompozisyonu önceki bölümlerde de belirttiğimiz gibi bir Meclis kararı ile belirlenmektedir. Burada, toplam 184 karardan, sadece Anayasa Mahkemesine ve Yüksek Hakimler Kuruluna üye seçimi ile ilgili kararlar ele alınacaktır.

Anayasa Mahkemesine Üye Seçimi

Anayasa Mahkemesine üye seçimi konusu, Mahkeme üyesi Yekta Aytan'ın 22 Mayıs 1965 tarihinde emekliye ayrılması üzerine gündeme gelmiştir. Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçimi Anayasanın 145. maddesinde düzenlenmiştir. Madde aynen aşağıdaki gibidir. 145. maddenin Millet Meclisi ile ilgili kısımları italik olarak gösterilmiştir:

⁷⁶ Bkz. Yasama Faaliyetleri, Af Yasası.

Madde 145- Anayasa Mahkemesi, onbeş asıl ve beş yedek üyeden kuruludur. Asıl üyelerden dördü Yargıtay, üçü Danıştay genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleriyle Başsavcı ve Başkanın sözcüsü arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Bir üye, Sayıştay genel kurulunca kendi başkan ve üyeleri arasından aynı usulle seçilir. *Millet Meclisi* üç, Cumhuriyet Senatosu iki üye seçer. Cumhurbaşkanınca da iki üye seçilir. Cumhurbaşkanı, bu üyelerden birini, Askeri Yargıtay genel kurulunun üye tamsayısının salt çoğunluğuyla ve gizli oyla göstereceği üç aday arasından seçer. Anayasa Mahkemesi, kendi üyeleri arasından, gizli oyla ve üçte iki çoğunlukla, dört yıl için, bir Başkan ve Bir Başkanvekili seçer; yeniden seçilmek caizdir.

Yasama Meclisleri, bu seçimleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri dışından, üye tamsayılarının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla yaparlar. İlk iki oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, salt çoğunlukla yetinilir.

Yasama meclislerince seçilecek üyelerden birer kişinin, Üniversitelerin hukuk, iktisat ve siyasal bilimler öğretim üyelerinin birlikte toplanarak, açık üyeliklerin üç katı tutarında ve gizli oyla gösterecekleri adaylar arasından olması gereklidir.

Anayasa Mahkemesine asıl veya yedek üye olabilmek için kırk yaşını doldurmuş bulunmak ve Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay veya Sayıştay'da Başkanlık, üyelik, Başsavcılık. Başkanın sözcülüğü veya Üniversitelerde hukuk, iktisat ve siyasal bilimler alanlarında en az beş yıl öğretim üyeliği veya onbeş yıl avukatlık yapmış olması şarttır.

Anayasa Mahkemesine, Yargıtay iki, Danıştay ile Yasama Meclislerinin her biri birer yedek üye seçerler. Yedek üyelerin seçiminde de, asılların seçimindeki usul uygulanır.

Anayasa Mahkemesi üyeleri, resmi veya özel hiç bir görev alamazlar.

145. maddede belirlenen usul gereği üniversitelerin Hukuk, İktisat ve Siyasal Bilgiler öğretim üyeleri Anayasa Mahkemesine seçilmek üzere meclise üç aday belirlemiştir. Adaylar, Ankara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Cumhur Ferman imzalı yazıyla Millet Meclisine bildirilmiştir. Buna göre, Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyelerinden Muammer Aksoy, Yargıtay 6. Hukuk Dairesi üyesi Nurettin Gürsel ve Yargıtay 9. Hukuk Dairesi Başkanı Muhittin Taylan öğretim üyeleri tarafından Millet Meclisine sunulan adaylardır.⁷⁷ Millet Meclisi bu adaylardan birini seçecektir.

Birinci tur oylama, öğretim üyelerinin adaylarının 26 Kasım 1965 tarihli 15. birleşimde Genel Kurula duyurulmasının hemen ardından yapılmıştır. 267 milletvekilinin katıldığı birinci tur oylamada, Muhittin Taylan'a 135, Muammer Aksoy'a 119 ve Nurettin Gürsel'e 13 oy çıkmıştır. Bu sonuçlara göre hiçbir aday seçilmek için gerekli üçte iki oy çokluğunu sağlayamamıştır. Aynı birleşimde

⁷⁷ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 15 (26.11.1965), ss. 410-411.*

yapılan ikinci tur oylama denemesi ise seçime 206 milletvekilinin katıldığı, dolayısıyla toplantı yeter sayısının olmadığı anlaşıldığı için başarısız olmuş ve birleşim kapatılmıştır.⁷⁸

İkinci ve üçüncü seçim turları 30 Kasım 1965 tarihinde yapılan 16. birleşimde yapılmış, ancak bu turlarda da Anayasa Mahkemesi üyesini seçme işlemi sonuçlandırılmamıştır. İkinci tur oylamaya 311 milletvekili katılmış, adaylardan Muhittin Taylan 186, Muammer Aksoy 110 ve Nurettin Gürsel 10 oy almışlardır. Anayasa hükümleri gereği, bundan sonra yapılacak oylamalarda üye tam sayısının salt çoğunluğunun oylarını almak Anayasa Mahkemesi üyesi seçilmek için yeterli olacaktır. Ancak, bu birleşimde de üçüncü tur oylama girişimi toplantı yeter sayısının olmadığı anlaşılmaması üzerine başarısız olmuştur.⁷⁹ Meclis, Anayasa Mahkemesine üye seçimi işlemini 31 Aralık 1965 tarihinde gerçekleştirilen 17. oturumunda yapılan üçüncü tur oylamada sonuçlandırmıştır. 321 milletvekilinin katıldığı oylamada *Muhittin Taylan* 273 oy alarak Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçilmiştir. Bu oylamada Muammer Aksoy 39, Nurettin Gürsel 5 oy almış, 2 oy geçersiz sayılmış, 2 oy da boş çıkmıştır.

⁷⁸ Bu turda Muhittin Taylan 110, Muammer Aksoy 89, ve Nurettin Gürsel 4 oy almış 2 oy iptal edilmiş, bir oy da boş çıkmıştır.

⁷⁹ Muhittin Taylan 133, Muammer Aksoy 68, ve Nurettin Gürsel 1, iptal edilen oy 1

Yüksek Hâkimler Kurulu Asil ve Yedek Üye Seçimleri

Yüksek Hakimler Kurulu üyelerinin seçimi Anayasanın 143. maddesinde ele alınmaktadır. Maddenin ilgili bölümleri, Meclisle ilgili kısımları italik yazılmak suretiyle aşağıda aktarılmıştır.

Madde 143- Yüksek Hakimler Kurulu, onsekiz asil ve beş yedek üyeden kuruludur. Bu üyelerden altısı Yargıtay genel kurulunca, altısı birince sınıfa ayrılmış hakimlerce ve kendi aralarından gizli oyla seçilir. *Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu, yüksek mahkemelerde hakimlik etmiş veya bunlara üye olma şartlarını kazanmış kimseler arasından gizli oyla ve üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile üçer üye seçerler.* Bu usulle Yargıtay genel kurulunca iki, birinci sınıfa ayrılmış hakimler ile Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu tarafından birer yedek üye seçilir.

Yüksek Hakimler Seçim Kurulu Başkanı Cumhuriyet Başsavcısı Hikmet Gündüz'ün 22 Aralık 1966 tarihinde görev süresi dolacak olan iki Yüksek Hakimler Kurulu üyesinin yerine bu tarihten önce iki asil bir yedek üye seçilmesi gerektiğini bildiren yazısı 26 Aralık 1966 tarihli 24. birleşimde okunmuş ve gündeme alınmıştır.

Millet Meclisine iki asil üyelik için toplam 22, bir yedek üyelik içinse toplam 10 başvuru vardır.⁸⁰ Bu birleşimde yapılan oylamada Rahmi Ergil, Necati Benderlioğlu ve Celal Öncül sırasıyla 127, 125 ve 81 oy alarak asil üye adaylarından en çok oy alan ilk üç aday olmuşlardır. Yedek üye adaylarından Mesut Alpaz ise 123 oyla birinci olmuştur. Alpaz'ı 55 oyla Fuat Eribol takip etmiştir. Ancak, hiç bir aday yeter sayıda oy almadığından oylama 28 Aralık 1966 tarihli 25. birleşimde tekrarlanmıştır. Bu kez de asil üyelik adaylarından Benderlioğlu ve Ergil, 124 ve 122 olmak üzere en yüksek iki oyu almıştır. Yedek üye adaylarından Araz 120 oy almış, kendisini takip eden Uzun. A Osman 59 oy almıştır. 29 Aralık 1966 tarihinde yapılan 26. birleşimde de Benderlioğlu, Ergil ve Alpaz en çok oy alan adaylar olmuş ancak aldıkları oy oranları seçilmeleri için yeterli olmamıştır. Bundan sonra, seçimler yedek üyelik için 16 turda, asil üyelikler için ise 18 turda ancak tamamlanabilmiştir. Mesut Alpaz, 9 Şubat 1967 tarihli 50. birleşimde yapılan 16. tur oylamada; Rahmi Ergil ve Necati Benderlioğlu ise 28 Şubat 1967 tarihli 67. birleşimde gerçekleştirilen 18. tur oylamada, sırasıyla 285 ve 267 oy alarak, Yüksek Hakimler Kurulu asil üyeliğine seçilmiştir.

Burada dikkat edilmesi gereken bir husus sonuçsuz seçim turlarının eleştiri konusu olduğudur. 18 Ocak 1967 günlü 32. birleşimde Hatay Milletvekili Talat Köseoğlu yeterli çoğunluk sağlanmadan seçimlerin ardı ardına tekrarlanmasının meclisin çalışmalarını engelleyen bir zaman kaybı olduğunu savunan bir konuşma yapmış ve yeterli oran sağlanamadığı takdirde oylamanın

⁸⁰ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt:10, Birleşim: 24 (26.12.1966), s. 125.*

takip eden birleşimde tekrarlanacağına hükmeden İktüzük 144. maddenin sadece yasa maddeleri için geçerli olduğunu öne sürmüştür. Ne Anayasa’da ne de İktüzük’te bu gibi, seçimlerin her birleşimde tekrarlanacağına dair bir hüküm olmadığını savunan Köseoğlu, seçim oylamasının ertelenmesini isteyen bir önerge vermiştir. Kırşehir Milletvekili Süleyman Onan’ın milletvekillerini vazifelerini bilmeye çağıran ve Oturum Başkanı İsmail Arar’ın sonuç alınca kadar seçimlerin tekrarlanması yönünde bir teamül olduğunu belirten konuşmasından sonra, Köseoğlu’nun önergesi reddedilmiştir.⁸¹ Sonuçsuz seçim turları “sorununu” çözmeye yönelik bir başka öneri 33. birleşimde (19 Ocak 1966) Artvin Milletvekili Mustafa Rona tarafından yapılmıştır. Rona, seçimlerin bütçe görüşmelerinin ilk gününe alınmasını talep eden bir önerge vermiş, ancak oturum başkanı İsmail Arar’ın bir önceki birleşimde benzeri bir önergenin reddedilmesini hatırlatması üzerine Rona önergesinde ısrar etmemiştir.

27 Ocak 1967 tarihli 38. birleşimde Kocaeli Milletvekili ve Meclis Başkanvekili İsmail Arar, Oturum başkanı Ahmet Bilgin’den söz alarak sonuç alana kadar oylamanın tekrarlanması yönündeki görüşünü değiştirmiştir. Arar’ın Genel Kurul’un Kamu İktisadi Teşekkülleri Karma Komisyonu raporlarını görüşmek üzere özel bir gündemle toplandığını ve bu görüşmeler tamamlanana kadar oylama yapılmamasını öneren konuşması üzerine, İçel Milletvekili Mazhar Arıkan daha önce oylamanın öğleden sonraya bırakılması doğrultusunda verdiği önergeyi Arar’ın görüşleri yönünde değiştirmiştir. Önergenin kabul edilmesiyle Yüksek Hakimler Kuruluna üye seçimi Karma Komisyon raporlarının müzakeresi bitirilene kadar ertelenmiştir.⁸² Dolayısıyla, seçim turları alınan karar gereği her birleşimde tekrarlanmamıştır.

Meclis tarafından seçilen üyelerden Benderlioğlu bir başka göreve atanması üzerine, yerine Meclis tarafından seçilmeyen Çorum Hakimi Ali Solak’ın Yüksek Hakimler Kurulu üyeliği görevine başlatıldığı, Ankara Milletvekili Kemal Bağcıoğlu’nun gündem dışı konuşmasından anlaşılmaktadır.⁸³ Bağcıoğlu, Hakim Solak’ın Yüksek Hakimler Kurulu üyeliği için aday listesinde bulunmakla birlikte seçimin tamamlandığı (18.) turda sadece 83 oy aldığını ve bunun Kurul üyeliğine seçilmek için gerekli 226 oydan az olduğunu hatırlatmıştır. Yüksek Hakimler Seçim Kurulunun Solak’ı seçilmiş gibi bir göreve başlatılmasının doğru olmadığına işaret eden Bağcıoğlu, Yüksek Hâkimler Kurulu’nun bir yazı ile konuya Meclis Başkanlığının dikkatini çektiğini; ve Solak’ın vazifeye başlaması halinde, Kurulun, vereceği kararların muallel olması bakımından endişeye düştüğünü ve Yüce Meclisin bu meseleyi

⁸¹ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt:11, Birleşim: 32 (18.01.1967), s. 189-190.*

⁸² *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt:11, Birleşim: 38 (27.01.1967), s. 524.*

⁸³ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 4, Cilt:35, Birleşim: 77 (09.04.1969), s. 514-515.*

halletmesini istediğini belirtmiştir. Ayrıca, “Yüksek Hâkimler Kurulu, Yüksek Hâkimler Kurulu Seçim Kurulu Başkanlığına gönderdiği bir yazı ile, Ali Solak’ın seçilmediğini, binaenaleyh Yüksek Hâkimler Kurulu asıl üyeliği vazifesine başlayamayacağını, meseleyi bir daha bu yönden dikkate alarak tezekkür etmelerini de” istemiştir.

Bağcıoğlu’nun aktardığına göre, Meclis Başkanlığından, Yüksek Hâkimler Kurulu Başkanlığına gönderilen bir yazıda, Ali Solak’ın seçilmediği bildirilmiştir. “Buna rağmen, Yüce Meclisçe meseleye elkonmadığı ve Seçim Kurulu -ki, bu Seçim Kurulu Yargıtay Başsavcısı ile Yargıtay üyeleri arasından seçilmiş 3 kişiden kuruludur- meseleyi kaale almadığı, Anayasaya aykırı bir işlem yaptığı halde bunu değiştirmede için, yazışmaların cereyan ettiği 20 gün evvelden bu yana, ne Seçim Kurulu Başkanlığınca, ne Yüce Meclisçe meseleye el atılmadığı için, seçilmemiş olan üye Ali Solak, [yemin ettirilerek] Yüksek Hâkimler Kurulunda vazifeye başlattırılmıştır.”

Bağcıoğlu bir önerge ile durumun incelenmesini, “Yüksek Hâkimler Kuruluna bir yazı yazılarak, seçilmemiş olan üyenin işe başlattırılmamasını ve boşalan üyenin yerine Anayasamın 143 üncü maddesinde sarıh bir şekilde öngörülen şartlarla, yani salt çoğunlukla yeniden bir seçim, yapılması[nı]” istenmiştir.

21 Nisan 1969 tarihli 83. birleşimde Meclis Başkanlığı tarafından su açıklama yapılmıştır.⁸⁴

Muhterem arkadaşlarım, Meclis Başkanlığına bu yazı [Yüksek Hakimler Kurulunun yukarıda Solak’ın göreve başlatılmasından kaynaklanan endişelerini dile getirdiği yukarıda bahsedilen yazısı] intikal ettikten sonra Yüce Meclisinizde temsil edilen altı grubun başkanları ve Millet Meclisi Başkanvekili arkadaşlarımla müşterek bir toplantı yaparak bu meselenin nasıl bir sureti halle bağlanması lâzımgeldiğini istişari olarak görüştük. Bu görüşmenin neticesinde Yüksek Hâkimler Kurulu Kanunu da tetkik edilerek şu neticeye varıldı: Yüksek Hâkimler Kurulu Kanununun 10 ncu maddesinde, «Yüksek Hâkimler Seçim Kurulunun görevleri» başlığı altında şu görevler sayılmaktadır; bu görevlerden Meclisimizdeki seçimle ilgili olan husus şudur: «Yüksek Hâkimler Kurulu için üye seçilmesi gerektiğini Yargıtay ve Yasama Meclislerine bildirmek.» ... Yani, Yasama Meclislerine ve Yargıtay’a evvelâ Yüksek Hâkimler Kuruluna üye seçilmesi lâzımgeldiğini bildirmek görevi Yüksek Hâkimler Seçim Kuruluna verilmiştir ve Meclisimize Yüksek Hâkimler Kuruluna bir üye seçilmesi lâzımgeldiği yolunda Yüksek Hâkimler Seçim Kurulunca bir husus bildirilmemiştir. İkinci olarak; sözünü ettiğim kanunun 20 nci maddesinde «Yasama Meclisleri Başkanlıkları, seçimi kazanan asıl ve yedek üyelerle oy alan diğer adayları ve aldıkları oy sayısını göstermek üzere düzenlenecek birer

⁸⁴ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 4, Cilt: 36, Birleşim: 83 (21.04.1969), s. 4-6.

tutanağı Yüksek Hâkimler Seçim Kuruluna gönderirler.» hükmü vardır. Daha evvel de Başkanlığımızca bu hüküm gereğince hareket edilerek Yüce Heyetinize seçilmiş olanlarla birlikte, seçilmemiş fakat daha az derecede rey almış olan diğer namzetlerin isimleri tutanak halinde Yüksek Hâkimler Seçim Kuruluna bildirilmiştir. Yüksek Hâkimler Kanununun 23 üncü maddesinde ise, ikinci fıkrasını okuyorum; «Görev süresinin bitmesinden başka bir sebeple görevinden ayrılan üyelerin yerine, seçim tutanaklarına göre onlardan sonra gelen kimseler getirilir. Bu işlemi Yüksek Hâkimler Seçim Kurulu yapar.» hükmü vardır. İşte muhterem arkadaşlarım, Yüksek Hâkimler Seçim Kurulu 23 üncü maddesindeki bu hükme istinaden, 20 nci maddede de seçilmiş olan ve seçilmemiş olan namzetlerin isimlerinin bir tutanak halinde Yüksek Hâkimler Seçim Kuruluna bildirilmesi esasına da istinadederek, 86 oy almış olan bir hâkimi Yüksek Hâkimler Seçim Kuruluna vazifeli olarak göndermiştir. Şimdi, Sayın Kemal Bağcıoğlu arkadaşımızın bu meselenin Meclislerde ele alınması yolunda bir önergesi Başkanlığa intikal etmiştir. Daha evvel grup başkanlarıyla ve grup başkanvekili arkadaşlarımla vardığım mutabakat sonunda Yüksek Hâkimler Kuruluna şu yolda bir yazı yazılmıştır: Tarihleri gösterilerek, «Şu tarihli birleşimlerde Yüksek Hâkimler Kuruluna Meclisimizce aşağıda adları yazılı üç üye seçilmiştir. Bunun dışında da Meclisimizce başka bir üye seçilmemiştir.» yolundaki bir yazı Yüksek Hâkimler Kuruluna intikal ettirilmiştir. İşte sayın arkadaşımız Kemal Bağcıoğlu, bununla iktifa edilmemek lâzımgeldiğini, Meclisimizin meseleye el koyarak yeniden bir seçim yapması iktiza ettiğini, zira Anayasanın 143 üncü maddesinde Meclislerden Yüksek Hâkimler Kuruluna seçilecek üyelerin Anayasada gösterildiği gibi üye tam sayısının salt çoğunluğunun reyine iktiran etmesi lâzımgeldiğini bayan etmektedir. Muhterem arkadaşlarım, filhakika 23 üncü maddenin Anayasanın 143 üncü maddesine uygun olmadığı meydandadır. Ancak, hiçbir makamın bir kanunun Anayasaya uygun olmadığı mütalâasıyla kanunu meriyetten alakoyup Anayasayı tatbik etmek imkânı yoktur. Bir kanun ancak Anayasa Mahkemesince iptal edildikten sonra Anayasaya aykırılığı sabit olur. Bu sebeple Meclisimizce; ki, bize bir münhal olduğu da vazifeli olan Yüksek Hâkimler Seçim Kurulunca bildirilmediğine göre; bir üye seçmemizin imkânı olmadığı gibi, seçtiğimiz üyenin de vazifeye başlatılıp başlatılmaması konusunda her hangi bir karar verme yetkisi Meclise ait değildir. Meclis kararıyla bir kanunun tefsiri cihetine gidilmesi mümkün değildir. Bu sebeple Başkanlığımız bu işle ilgili bir usul tartışması açılmasına lüzum olmadığı kanaatindedir. Ayrıca, bir gazetenin yazdığı gibi Meclisin yetkisine tecavüz vâki olmamıştır ve Meclisin yetkisine vâki bir tecavüz olup da Meclis Başkanlığınca bu da müsamaha ile karşılanmıştır sözü hukukî mesnetten mahrumdur.

Sayıştay'a Üye Seçimleri

Bu kararlara ek olarak, ikinci dönem Millet Meclisi Bütçe Karma Komisyonu, Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürü Rıza

Turgay'ı, Sayıştay Kanununun 5. maddesi uyarınca, Sayıştay Birinci Başkanlığına seçmiştir.⁸⁵ Yine Sayıştay Kanununun 6. maddesine göre, Bütçe Karma Komisyonu Sayıştay Daire Başkanları ile üyelerini seçmişlerdir. Bu seçimlere göre; Nihat Başakar, Vasfi İlter, Celâl Çitici, Azmi Seyhan ve Hüdai Dümer Daire Başkanlıklarına; Osman Çebi, Ali Orhon, Abdurrahman Şahin, Muzaffer Gürcan, Veli Uyar, Mehmet Çınarlı, İlham Gövsa, Orhan Saltcan, İbrahim Z. Yayböke, Hazım Dizdar ve Hayri Esen Maliye Kontenjanından Sayıştay üyeliğine; ve Semiha Denizdöven, Namık Gürkök ve Gültekin Akyurt Sayıştay Kontenjanından Sayıştay üyeliğine seçilmişlerdir.⁸⁶ Dönemin sonuna doğru bir kez daha Sayıştay genel kurulu tarafından gösterilen adaylar arasından, Sayıştaya üye seçimi yapılmıştır. Bu kez seçilen 5 üyenin isimleri şöyledir: Maliye kontenjanından, Necmettin Narlıoğlu ve Melek Hepdinç; Sayıştay kontenjanından, Necdet Çölaşan, Sena Aral ve Kemal Ersun.⁸⁷

PARLAMENTER DİPLOMASI

Parlamberter diplomasi Yasama Meclislerinin dış münasebetlerini düzenleyen 378 sayılı kanun çerçevesinde yürütülmüştür. İkinci dönem parlamentosunun dış ilişkileri dostluk grupları kurulması, yabancı parlamenter heyetlerin davet edilmesi ve yabancı parlamentoların davetleri başlıkları altında toplanabilir. Bunlara ek olarak, Türkiye'yi ziyaret eden bazı yabancı bakanların da Millet Meclisini ziyaret ettiği belirtilmelidir. Ayrıca, milletvekilleri arasından seçilen bir heyet düzenli olarak Avrupa Konseyi Danışma Meclisi ve AET Karma Parlamento Komisyonu toplantılarına katılmıştır. Aşağıda bu başlıklar altında ikinci dönem Millet Meclisinin başlıca faaliyetleri aktarılacaktır.

Dostluk Grupları

1965-1969 döneminde Millet Meclisi, Cezayir⁸⁸, Birleşik Arap Cumhuriyetleri, Hindistan,⁸⁹ Japonya,⁹⁰ Avusturya,⁹¹ Afganistan,⁹² Romanya,⁹³

⁸⁵ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 16, Birleşim: 86 (14.04.1967), s. 146.

⁸⁶ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 19, Birleşim: 127 (28.07.1967), ss. 497-498.

⁸⁷ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 4, Cilt: 35, Birleşim: 80 (15.04.1969), s. 643 ve aynı birleşimin sonuna ekli "S. Sayısı 859 Sayıştay Genel Kurulunca Sayıştay'da münhal bulunan 5 üyelik için seçilen 10 adayın 832 sayılı Kanunun 6 nci maddesi gereğince nihai seçimin icrası için Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulduğuna dair Sayıştay Başkanlığı tezkeresi ve Bütçe Karma Komisyonu raporu ile Cumhuriyet Senatosu Başkanlığı tezkeresi"

⁸⁸ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 32, (07.01.1966).

⁸⁹ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 9, Birleşim: 16, (09.12.1966), s. 464-467.

⁹⁰ A.k.

⁹¹ A.k.

⁹² Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 28, Birleşim: 81, (26.06.1968), s. 373.

⁹³ A.k.

Çekoslovakya, Kore, Fransa,⁹⁴ Amerika⁹⁵ ve Pakistan⁹⁶ parlamentolarıyla dostluk grubu kurulmasına karar vermiştir. Almanya, Meksika ve Irak parlamentolarıyla dostluk grubu kurulması önermeleri ise reddedilmiştir. Türk-Alman Parlamentoları Dostluk Grubu kurulması hali hazırda Batı Berlin Parlamentosu ile kurulmuş bir dostluk grubu olduğu için, Meksika parlamentosu ile dostluk grubu kurulması Meksika’da parlamento devamlılık göstermediği için, Irak ile dostluk grubu kurulması ise Irak’ta parlamenter rejim olmadığı ve yakın zamanda da olacak gibi görünmediği için *reddedilmiştir*.⁹⁷ Dostluk gruplarında dikkate alınması gereken bir husus Millet Meclisinde kurulan dostluk gruplarının ilgili ülkenin parlamentosunda mutlaka karşılığı olmadığıdır. Örneğin, Millet Meclisinde Türk-Japon Parlamentoları Dostluk Grubu 1963 yılında kurulmuş, fakat Japon parlamentosunda muadil bir dostluk grubu aradan üç yıl geçmesine rağmen kurul(a)mamıştır.⁹⁸ Dostluk gruplarında dikkate alınması gereken bir başka husus ise grubun hangi milletvekillerinden oluştuğunun her zaman belirtilmediğidir. Örneğin, Hindistan ile dostluk grubunun “ilişik listede adı, soyadı ve imzaları bulunan milletvekilleri ve senatörler tarafından” kurulduğu ifade edilmiş, ancak listede yer alan milletvekili ve senatörler tutanaklara geçmemiştir.⁹⁹

17 Mart 1966 gün ve 38 sayılı Başkanlık Divanı kararı uyarınca kurulmasına karar verilen Birleşik Arap Cumhuriyetleri ile dostluk grubu ise 22 Mart 1966 tarihinde kurulmuş ve 7 Nisan 1966 tarihinde Genel Kurul tarafından onaylanmıştır.¹⁰⁰

⁹⁴ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 28, Birleşim: 95, (21.10.1968), s.1004.

⁹⁵ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 21, Birleşim: 145, (21.07.1967), s. 493.

⁹⁶ A.k.

⁹⁷ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 9, Birleşim: 16, (09.12.1966), s. 464-467.

⁹⁸ Bu durum, Dostluk Grubu Başkanı Manisa Senatörü Ferid Alpiskender’in Başkanlık tarafından gerekli girişimleri yapılmasını talep eden önergesinden anlaşılmaktadır. Bkz. Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 9, Birleşim: 16, (09.12.1966), s. 466.

⁹⁹ Bkz. Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 9, Birleşim: 16, (09.12.1966), s. 465.

¹⁰⁰ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 5, Birleşim: 75, (07.04.1966), s. 656.

TÜRK- BİRLEŞİK ARAP CUMHURİYETİ PARLAMENTO DOSTLUK GRUBU
Ali Fuat Başgil (İstanbul)
Sadettin Bilgiç (İstanbul)
Abdurrahman Şeref Laç (İstanbul)
Mevlüt Yılmaz (Balıkesir)
Ömer Öztürkmen (Bursa)
Nihat Diler (Erzurum)
Abdülbâri Akdoğan (Ağrı)
Şerafettin Paker (Sakarya)
Hasan Aksay (Adana)
Hami Tezkan (Bolu)
Cemal Külâhlı (Bursa)
Arif Hikmet Güner (Kırklareli)
İbrahim Aytaç (Balıkesir)
Hasan Akçalıoğlu (Antalya)
Hüsnü Dikeçligil (C. S. Kayseri Üyesi)
Rasim Hancıoğlu (C. S. Afyon Karahisar Üyesi)
Arslan Topçubaşı (Çorum)
Sabahattin Savacı (Gümüşhane)
Şevket Bohça (Kastamonu)

TÜRK-FRANSIZ DOSTLUK HEYETİ¹⁰¹

Müteşebbis Heyet Başkanı Ordu Milletvekili Feridun Cemal Erkin

Muammer Baykan (Çanakkale)

Zerin Tüzün (Cumhurbaşkanınca S. Ü.)

Mukadder Öztekin (Adana Senatörü)

Yüksel Menderes (Aydın)

Azmi Erdoğan (Diyarbakır Senatörü)

Nilüfer Gürsoy (Bursa)

Cemal Tarlan (Tekirdağ Senatörü)

Sevinç Düşünsel (Kars)

Kâzım Karaağaçlıoğlu (Afyon Karahisar Senatörü)

Selçuk Aytan (Konya)

Safa Yalçuk (Çorum Senatörü)

Cevdet Aykan (Tokat)

Nahit Menteşe (Aydın)

Muhiddin Güven (İstanbul)

Coşkun Kırca (İstanbul)

Celâl Sungur (Yozgat)

¹⁰¹ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 28, Birleşim: 95, (21.10.1968), s. 1004.

ÇEKOSLOVSKYA DOSTLUK GRUBU ¹⁰²		
Şevket Ustaoglu	Kocaeli	
N. Kemal Tulezoğlu	Samsun	
Ali Rıza Çetiner	Ankara	
Nuri Bayar	Sakarya	
Enver Kaplan	Maraş	
Nejdet Yücer	Çorum	
Arif Hikmet Onat	Ordu	
Cemal Yavuz	Bingöl	
Hasan Latif Sarıyüce	Çorum	
Yunus Koçak	Konya	

¹⁰² Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 17, Birleşim: 104, (18.05.1967).

KORE DOSTLUK GRUBU ¹⁰³	
İSİM	İL
Müslihittin Gürer	Sakarya
İzzet Birand	Senatör
Zekayi Dormen	İstanbul
Rafet Eker	Antalya
İsmail Gence	Ankara
Etem Ağva	Edirne
Esat Mahmut	Urfa
Güner Sarisözen	Sivas
Muzaffer Döşemeci	İzmir
Faruk Sükan	Konya
Veysi Yardımcı	Ağrı Senatörü
Haldun Kısayol	İzmir
Şükrü Akkan	İzmir
Nedim Evliya	Maraş Senatörü
Ali Turanlı	Adıyaman
Nihat Berkand	Ankara
Azmi Erdoğan	Diyarbakır Senatörü
Cahit Tokgöz	Samsun Senatörü
İhsan Bedirhanoglu	Van
Şinasi Osma	İzmir
Mustafa Uyar	İzmir
Şeref Bakşak	İzmir
Necip Mirkelamoğlu	İzmir
Ertuğrul Gazi Sakarya	Eskişehir
Naci Güray	Elazığ
Adil Yaşa	Siirt
Sıddık Aydar	Bingöl
Cevdet Aydın	Siirt
Sami Öztürk	Muş
Müştak Okumuş	Bitlis
İhsan Kabadayı	Konya
Muzaffer Dünder	Çorum
İsmail Ertan	Denizli
Necmettin Akan	Kars
A. Rıza Uzuner	Trabzon
Atıf Şohoğlu	Denizli
Hilmi Göldoğan	Diyarbakır
Ruhi Soyer	Niğde

¹⁰³ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 17, Birleşim: 110, (31.05.1967), s. 572.

ROMANYA DOSTLUK GRUBU ¹⁰⁴	
İSİM	İL
Seyfi Kurtbek	Sivas
Ertuğrul Akça	Manisa
Cevdet Önder	Erzurum
Sedat Akay	Kocaeli
Kazım Coşkun	Ankara
Hüseyin Avni Akın	Antalya
Hüseyin Balan	Ankara
İbrahim Sıtkı Hatipoğlu	Ankara
Nuri Eroğan	İstanbul
Ziya Termen	Çanakkale
Ahmet Mustafaoğlu	Erzurum
Celal Sungur	Yozgat
Faik Kırbaşı	Burdur

¹⁰⁴ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 17, Birleşim: 110, (31.05.1967), s. 572.*

Davet Edenler ve Yapılan Ziyaretler

Bir çok ülke parlamentosu Millet Meclisine davette bulunmuş ve üyeler arasından seçilen heyetler bu parlamentolardan bazılarını ziyaret etmiştir. Mecliste grubu bulunan partilerin sandalye oranları heyetlerin kompozisyonuna yansımıştır. Çekoslovakya,¹⁰⁵ Bulgaristan¹⁰⁶, Romanya, Polonya,¹⁰⁷ Yugoslavya,¹⁰⁸ Arnavutluk,¹⁰⁹ İngiltere,¹¹⁰ Lübnan,¹¹¹ Pakistan,¹¹² Macaristan,¹¹³ Birleşik Arap Cumhuriyetleri,¹¹⁴ Kore,¹¹⁵ Sovyetler Birliği parlamentoları ile Batı Berlin Şehir Meclisi,¹¹⁶ Millet Meclisine davette bulunanlar arasındadır.

Örneğin, Polonya Halk Cumhuriyeti Meclis Divanının daveti ve Müşterek Başkanlık Divanının davete icabeti prensip olarak kabul eden görüşü 17 Haziran 1966 tarihli 98. birleşimde Genel Kurul tarafından kabul edilmiştir.¹¹⁷ Polonya'yı ziyaret etmek üzere seçilen heyetin listesi aşağıda yer almaktadır. Sovyetler Birliğinde gelen davette ise süreç şöyle gelişmiştir: Birlik Sovyet'i Başkanı İ. Spiridonov ile Millet Sovyeti Başkanı Y. Peyve'nin daveti üzerine Hükümetin de uygun mütalaasını alan Birleşik Başkanlık Divanı bu davetin kabulüne karar vermiş, ancak bu hususla ilgili Meclislerin tasvibi de şart olduğundan Cumhuriyet Senatosu Başkanlık Divanı daveti kendi meclislerinden geçirmiştir. 21 Şubat 1966 tarihli ve T.B.M.M'den 12-15 kişilik bir heyetin, 1966 yazında veya sonbaharında iki hafta müddetle Sovyetler Birliğine ziyaret maksadıyla davet edilmesiyle ilgili mektup Millet Meclisine sunulmuş ve kabul edilmiştir.¹¹⁸ Sovyetler Birliğini ziyaret edenlerin listesi de aşağıda yer almaktadır.

¹⁰⁵ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 9, Birleşim: 16, (9.12.1966), s.464.

¹⁰⁶ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 2, Birleşim: 43, (09.02.1966), s.675.

¹⁰⁷ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 7, Birleşim: 98, (17.06.1966), s.96.

¹⁰⁸ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 16, Birleşim: 88, (19.04.1967), ss. 244-245.

¹⁰⁹ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 16, Birleşim: 92, (26.04.1967), s. 417.

¹¹⁰ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 12, Birleşim: 52, (13.02.1967), s. 509.

¹¹¹ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 28, Birleşim: 81, (26.06.1968), s. 373.

¹¹² A.k

¹¹³ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 21, Birleşim: 145, (21.07.1967), ss.492-493.

¹¹⁴ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 4, Cilt: 35, Birleşim: 68, (24.03.1969), s.231.

¹¹⁵ A.k.

¹¹⁶ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 2, Birleşim: 43, (09.02.1966), s.675-676.

¹¹⁷ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 7, Birleşim: 98, (17.06.1966), s.96.

¹¹⁸ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 5, Birleşim: 72, (24.03.1966), s.567.

Arnavutluk'u ziyaret etmek üzere seçilen heyet aşağıdaki milletvekillerinden oluşmuştur.¹¹⁹

Asiller:

İsmail Hakkı Yıldırım, Kütahya

Tahsin Türkay, Sivas

Adnan Akarca, Muğla

Ali Rıza Uzuner, Trabzon

Hayrettin Uysal, Sakarya

Himmet Erdoğmuş, Kütahya

Ali Karahan, Hakkâri

Yedekler:

Ahmet Şevket Bohça, Kastamonu

Halil Başol, Tekirdağ

Şevket Asbuzoğlu, Eskişehir

İlyas Seçkin, Ankara

Ş. Raşit Hatipoğlu, Manisa

Süleyman Arif Emre, Adıyaman

Macaristan'ı ziyaret etmek üzere seçilen heyet aşağıdaki milletvekillerinden oluşmuştur.¹²⁰

Asiller:

Kevni Nedimoğlu, Elâzığ

Abdüllâtif Ensarioğlu, Diyarbakır

Fevzi Fırat, Zonguldak

Mustafa Kaptan, Sinop

Celâl Kılıç, İçel

Ahmet Dallı, Ankara

Mahmut Bozdoğan, Adana

Orhan Erkanlı, İstanbul

Dr. Mazhar Basa, Rize

Ali Karcı, Adana

Âdil Aydın, Kastamonu

Yedekler:

Nahit Menteşe, Aydın

A. Nihat Akay, Çanakkale

Muzaffer Akdoğanlı, Kastamonu

İlhan Tekinalp, Muğla

¹¹⁹ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 16, Birleşim: 92, (26.04.1967), s. 417; Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 28, Birleşim: 81, (26.06.1968), s. 374.

¹²⁰ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 28, Birleşim: 81, (26.06.1968), ss. 373-374.

Şevket Adalan, İzmir
Reşit Ülker, İstanbul
Süreyya Koç, Balıkesir
Yusuf Azizoğlu, Diyarbakır
Romanya'yı ziyaret etmek üzere seçilen heyet aşağıdaki
milletvekillерinden oluşmuştur.¹²¹

Halit Zarbun,
Musa Kazım Coşkun,
Osman Zeki Efeoglu,
Cevat Önder,
Sedat Akay,
Osman Alişiroğlu,
Hüseyin Avni Akın,
İbrahim Sıtkı Hatipoğlu,
Hüseyin Balan.

Berlin'i ziyaret etmek üzere seçilen heyet aşağıdaki milletvekillерinden
oluşmuştur.¹²²

Neşat Tanrıdağ, Yozgat
Hasan Aksay, Adana
Osman Turan, Trabzon
Turhan Bilgin, Erzurum
Celâl Nuri Koç, Kars
Kadri Eroğan, Sakarya
Necati Kalaycı, Konya
Emin Paksüt, Ankara
Adnan Şenyurt, Erzurum
M. Emin Erdinç, Van
Mahmut Çetin, Urfa
S. Faruk Önder, Konya
Şaban Erik, Malatya

Sovyetler Birliği'ni ziyaret etmek üzere seçilen heyet aşağıdaki
milletvekillерinden oluşmuştur.¹²³

Latif Aküzüm, Kars
Faik Kırbaşı, Burdur
İsmet Angı, Eskişehir

¹²¹ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 2, Yasama Yılı 1, Cilt: 5, Birleşim 60, (20.3.1966), s. 24*

¹²² *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 5, Birleşim: 80, (15.04.1966), s. 876.*

¹²³ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 8, Birleşim: 112, (15.07.1966), s.5.*

Cevat Yalçın, Rize
Mustafa Ertuğrul, İstanbul
İsmail Boyacıoğlu, Burdur
Ali İhsan Göğüş, Gaziantep
Ali Cüceoloğlu,¹²⁴ Giresun
Osman Yeltekin, Kars
Sami Binicioğlu, Manisa
Kemal Nebioğlu, Tekirdağ
Kasım Küfrevi, Ağrı

Polonya'yı ziyaret etmek üzere seçilen heyet aşağıdaki
milletvekillерinden oluşmuştur.¹²⁵

Tahir Akman, Çankırı
Süleyman Çağlar, Manisa
Recai Ergüder, Ankara
Tahir Yücekök, Adana
Sabri Özcansan, Gümüşhane
Sadık Kutlay, İçel
İhsan Kabadayı, Konya
Rafet Eker, Antalya
Necati Güven, Erzurum
Yahya Kanbolat, Hatay
İhsan Aksu, Isparta

Bulgaristan'ı ziyaret etmek üzere seçilen heyet aşağıdaki
milletvekillерinden oluşmuştur.¹²⁶

Mehmet Göbekli, Afyon Karahisar
Cihat Turgut, Balıkesir (yerine Ata Bodur, Ordu¹²⁷)
Ahmet Çakmak, Bolu
Ertuğrul Gazi Sakarya, Eskişehir (yerine Süreyya Uluçay, Samsun¹²⁸)
Hasan Ünlü, Tunceli
Ali Rıza Akbıyıkolu, Uşak
Ali İhsan Çelikhan, Gümüşhane
Mustafa Akalın, Afyon Karahisar

¹²⁴ Trabzon Milletvekili Hamdi Orhon'un yerine 8: 544.

¹²⁵ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 8, Birleşim: 112, (15.07.1966), s.5.

¹²⁶ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 8, Birleşim: 119, (26.07.1966), s.641.

¹²⁷ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 8, Birleşim: 123, (03.08.1966), s.852.

¹²⁸ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 8, Birleşim: 123, (03.08.1966), s.852.

Lübnan'ı ziyaret etmek üzere seçilen heyet aşağıdaki milletvekillerinden oluşmuştur.¹²⁹

Asiller:

Cemal Külâhlı, Bursa
Gültekin Sakarya, Sivas
Şerafettin Paker, Sakarya
Hüsnü Özkan, Hatay
Ahmet Demiray, Amasya
Sevinç Düşünsel, Kars

Yedekler:

Ramazan Tekeli Urfa,
Nazmi Oğuz, Mardin
Salih Yıldız, Van
Raif Aybar, Ordu

Pakistan'ı ziyaret etmek üzere seçilen heyet aşağıdaki milletvekillerinden oluşmuştur.¹³⁰

Asiller:

Hâmi Tezkan, Bolu
Arif Hikmet Güner, Kırklareli
Mustafa Tayyar, Bursa
Kemal Satır, Elâzığ
Mustafa Uyar, İzmir
Muslih Görentaş , Van

Yedekler:

Ekrem Dikmen, Trabzon
Kemal Doğan Sungun, Zonguldak
Mehmet Delikaya, Malatya
Hüseyin İncioğlu, Gaziantep
Nihat Doğan, Sivas

Güney Kore'yi ziyaret etmek üzere seçilen heyet aşağıdaki milletvekillerinden oluşmuştur.¹³¹

Asiller :

İhsan Gürsan
A. İhsan Birincioğlu

¹²⁹ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 28, Birleşim: 92, (14.10.1968), s. 924.

¹³⁰ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 28, Birleşim: 92, (14.10.1968), s. 924.

¹³¹ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 35, Birleşim: 68, (24.03.1969).

Halil Başol
Orhan Türkkan
Naşit Sarıca
Fethi Alacalı
Mahmut Bozdoğan
Mazhar Basa
Seyit Faruk Önder
Nihat Diler
Yusuf Ziya Bahadınlı
Yedekler:
Mahmut Uygur
Ekrem Dikmen
Ahmet Can Bilgin
Hüsamettin Gümüşpala
Hüdaî Oral
Nermin Neftçi
Ruhi Soyer
Nihat Doğan
Raif Aybar

Davet Edilen ve Ziyaret Edenler

Ülkemize diplomatik ilişkiler çerçevesinde gelen siyasi temsilciler kimi zaman Millet Meclisini de ziyaret etmişlerdir. Genel Kurul toplantı halinde iken yapılan ziyaretler tutanaklara yansımıştır. Bu tür ziyaretler, genellikle ziyaretçinin Localardan toplantıyı bir süre izlemesi şeklinde gerçekleşmiştir. Ziyaretçinin yerini aldığı, Oturum Başkanı tarafından Genel Kurula duyurulmuş, Oturum Başkanının ziyaretçiye “hoşgeldiniz” demesinden sonra ziyaretçi Genel Kurul tarafından “alkışlar” ve “bravo” sesleri ile karşılanmıştır. Bu kısa aradan sonra Meclis, gündemini görüşmeye devam edilmiştir. Hindistan Turizm Bakanı Ekselans Taleyar Han,¹³² Batı Almanya Dışişleri Bakanı Gerhardt Schroeder,¹³³ Jose Suarez Başkanlığındaki NATO Parlamenterleri Kurulu,¹³⁴ Kalkınma için Bölgesel İşbirliği toplantısı için ülkemizde bulunan Pakistan ve İran Dışişleri Bakanları,¹³⁵ ve Pakistan Adalet Bakanı Muhammed Zafer Han¹³⁶ bu türden

¹³² *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 7, Birleşim: 98, (17.06.1966), s. 103.*

¹³³ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 7, Birleşim: 109, (12.07.1966), s. 659.*

¹³⁴ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 7, Birleşim: 111, (14.07.1966); s. 742.*

¹³⁵ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 11, Birleşim: 35, (23.01.1967), s. 360.*

¹³⁶ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 21, Birleşim: 143, (19.07.1967), s. 305.*

ziyarette bulunanlar arasındadır. Codacci Pisarelli İtalyan parlamento heyeti de Millet Meclisini ziyaret eden heyetler arasındadır.¹³⁷

Millet Meclisinin parlamento heyetlerini davet ettiği ülkeler ise şöyle sıralanabilir: İtalya,¹³⁸ Kore,¹³⁹ Japonya,¹⁴⁰ Romanya,¹⁴¹ Sovyet Rusya,¹⁴² Polonya,¹⁴³ Bulgaristan,¹⁴⁴ Afganistan,¹⁴⁵ Yugoslavya,¹⁴⁶ Çekoslovakya,¹⁴⁷ ve Lübnan.¹⁴⁸

Avrupa Konseyi Danışma Meclisi

Avrupa Konseyi Danışma Meclisi Türk Grubundaki 1965 seçimlerinde seçilemeyen milletvekilleri nedeniyle oluşan açık üyeliklere siyasi parti grupları tarafından seçilen asil ve yedek üyelerin isimleri 15 Aralık 1965 tarihli 23. birleşimde okunmuştur. Buna göre AP'den Hatay Milletvekili Sabahattin Adalı ve Aydın Milletvekili Yüksel Menderes asil üye adayları, CHP'den Hatay Milletvekili Hüsnü Özkan ve Diyarbakır Milletvekili Metin Cizreli, YTP'den Diyarbakır Milletvekili Yusuf Azizoğlu ve CKMP'den Niğde Milletvekili Mehmet Altınsoy da yedek üye adayları olarak belirlenmiştir.¹⁴⁹

Avrupa Konseyi İstişari Meclisi 18. döneminde Türkiye'yi temsil edecek T.B.M.M. üyeleri işe aşağıdaki isimlerden oluşmuştur.¹⁵⁰

Asıl

Yüksel Menderes, Aydın

Sabahattin Adalı, Hatay

Erol Yılmaz Akçal, Rize

¹³⁷ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 17, Birleşim: 106, (24.05.1967), s.339.*

¹³⁸ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 2, Birleşim: 43, (09.02.1966), s. 676.*

¹³⁹ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 16, Birleşim: 88, (19.04.1967), s. 245.*

¹⁴⁰ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 28, Birleşim: 81, (26.06.1968), s. 373.*

¹⁴¹ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 8, Birleşim: 119, (26.07.1966), s. 641.*

¹⁴² *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 9, Birleşim: 16, (9.12.1966), s.464.*

¹⁴³ A.k.

¹⁴⁴ A.k.

¹⁴⁵ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 21, Birleşim: 145, (21.07.1967), s.492-493.*

¹⁴⁶ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 23, Birleşim: 24, (08.01.1968), s.170.*

¹⁴⁷ A.k.

¹⁴⁸ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 4, Cilt: 35, Birleşim: 68, (24.03.1969), s.231.*

¹⁴⁹ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 23, (15.12.1965), s.566.*

¹⁵⁰ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 6, Birleşim: 84, (22.04.1966), s.24.*

Orhan Alp, Ankara
Şevket Akyürek, İstanbul Senatörü
Turhan Feyzioğlu, Kayseri¹⁵¹
Nihat Erim, Kocaeli
Ferid Melen, Van Senatörü
Mesut Ozansü, Balıkesir
Mehmet İzmen, Giresun Senatörü
Yedek
Mehmet Yardımcı, İstanbul
Muzaffer Döşemeci, İzmir
Muammer Baykan, Çanakkale
Settar İksel, İzmir
Celal Ertuğ, Elazığ
M. Kemal Yılmaz, Aydın
Coşkun Kırca, İstanbul
Mehmet Hazer, Kars Senatörü
Yusuf Azizoğlu, Diyarbakır

Avrupa Konseyi İstişari Meclisi 19. döneminde Türkiye'yi temsil edecek T.B.M.M. üyeleri işe aşağıdaki isimlerden oluşmuştur:¹⁵²

Şevket Akyürek, İstanbul Senatörü
Ömer Lütfü Hacıoğlu, Trabzon Senatörü
Yüksel Menderes, Aydın
Ertuğrul Akça, Manisa
Sabahattin Adalı, Hatay
Muzaffer Döşemeci, İzmir
Turhan Feyzioğlu, Kayseri
Kasım Gülek, Adana
Ferid Melen, Van Senatörü
Ekrem Alican, Sakarya¹⁵³ (yerine Kasım Küfrevi, Ağrı)¹⁵⁴

Avrupa Konseyi İstişari Meclisi 20. döneminde Türkiye'yi temsil edecek T.B.M.M. üyeleri işe aşağıdaki isimlerden oluşmuştur:¹⁵⁵

¹⁵¹ CHP'den ayrılıp Güven Partisini kurması nedeniyle istifa etmiştir. Yerine Nihat Erim ve CS Ağrı üyesi Salih Türkmen. Bkz. *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt:17, Birleşim: 107, (25.05.1967), s. 362.*

¹⁵² *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt:16, Birleşim: 88, (19.04.1967), s.245.*

¹⁵³ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt:16, Birleşim: 96, (04.05.1967), s.481.*

¹⁵⁴ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt:16, Birleşim: 98, (08.05.1967), s.582.*

Asıl:

Ömer Öztürkmen, Bursa

Ertuğrul Akça, Manisa

Yüksel Menderes, Aydın

Erol Yılmaz Akçal, Rize

Nihat Erım, Kocaeli

Fethi Çelikbaş, Burdur

Ekrem Alican, Sakarya

Yedek:

Muammer Baykan, Çanakkale

Nihat Bayramoğlu, Bolu

Mehmet Yardımcı, İstanbul

Sabahattin Adalı, Hatay

Metin Cizreli, Diyarbakır

Kasım Küfrevi, Ağrı

Avrupa Konseyi İstişari Meclisi 21. döneminde Türkiye'yi temsil edecek T.B.M.M. üyeleri işe aşağıdaki isimlerden oluşmuştur:¹⁵⁶

Asıl:

Yüksel Menderes, Aydın

Ertuğrul Akça, Manisa

Aydın Yalçın, İstanbul

Muammer Baykan, Çanakkale

Nihat Erım, Kocaeli

Fethi Çelikbaş, Burdur

Ekrem Alican, Sakarya¹⁵⁷

Yedek:

Nihat Bayramoğlu, Bolu

Mehmet Yardımcı, İstanbul

Erdi Yılmaz Akçal, Rize

Sabahattin Adalı, Hatay

Metin Cizreli, Diyarbakır

Kasım Küfrevi, Ağrı¹⁵⁸

¹⁵⁵ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 4, Cilt:27, Birleşim: 73, (12.04.1968), ss.675-676.*

¹⁵⁶ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 4, Cilt:35, Birleşim: 75, (07.04.1969), s.443.*

¹⁵⁷ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 4, Cilt:35, Birleşim: 79, (14.04.1969).* Yedinci üyelik için TİP ve MP grupları, tıpkı Başkanlık Divanın oluşumunda olduğu gibi, Mecliste grubu bulunan partilerin tümünün en az bir üye ile heyette temsil edilmesi gerektiğini savunarak aday göstermemişlerdir. Heyet 4 AP, 1 CHP, 1 GP ve 1 YTP milletvekilinden oluşmuştur. Eğer aday göstermiş olsalardı, TİP, MP ve YTP adayları söz konusu bir üyelik için rekabet edeceklerdi.

¹⁵⁸ A.k.

Avrupa Ekonomik Topluluğu Karma Parlamento Komisyonuna gösterilen adaylar;¹⁵⁹

Fethi Tevetoğlu, Samsun Senatörü

Safa Yalçuk, Çorum Senatörü

Aydın Yalçın, İstanbul

Mesut Erez, Kütahya

Feyyaz Köksal, Kayseri

Kemal Yılmaz, Ankara

Şinasi Osma, İzmir

Cahit Karakaş, Zonguldak

Muallâ Akarca, Muğla Senatörü

Bülent Ecevit, Zonguldak

Salâhattin Kılıç, Samsun

İbrahim Öktem, Bursa

Hilmi İşgüzar, Sinop

Behice (Boran) Hatko, Urfa

Mehmet İzmen, Giresun Senatörü (yerine Ekrem Alican, Sakarya¹⁶⁰)

GÜNDEM DIŞI KONUŞMALAR

1965-1969 döneminde toplam 209 milletvekili, 741 gündem dışı konuşma yapmıştır. Devlet Bakanı Sadık Tekin Müftüoğlu en çok gündem dışı konuşma yapan Milletvekili olmuştur. Onu, 24 gündem dışı konuşma ile İçişleri Bakanı Faruk Sükan takip etmektedir. Ancak, bu durum, Bakanların gündem dışı konuşmaları domine ettiği anlamına gelmez. Zira Bakanlar daha çok gündem dışı konuşan milletvekillerini cevaplandırmak üzere söz almışlardır. Dolayısıyla, Müftüoğlu'nun gündem dışı konuşmaları cevaplandırmakla görevlendirildiği ve Sükan'ın Bakanlık alanına giren konular üzerinde de oldukça fazla gündem dışı konuşma yapıldığı düşünülebilir. Kabine üyesi olmayıp en çok gündem dışı konuşma yapan Milletvekili Adana'da CHP listesinden seçilen Kasım Gülek olmuştur.

Meclis çalışmalarını, Başkanlık tarafından hazırlanan bir gündeme göre yürütür. Bu nedenle "Genel Kurulda herşeyin, her zaman konuşulması olanaklı değildir."¹⁶¹ Ancak, İçtüzük 83. madde "Bir mebusun ruzname haricinde bir ifadesi olursa keyfiyeti Reis tekdir ederek ona söz verir" diyerek gündem dışı konuşmaların Oturum Başkanının takdirine bağlı olduğunu belirtmektedir.

¹⁵⁹ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt:2, Birleşim: 43, (09.02.1966), s.675.*

¹⁶⁰ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt:9, Birleşim: 5, (14.11.1966), s.58.*

¹⁶¹ Fahri Bakırcı, *TBMM'nin Çalışma Yöntemi*, (İmge: Ankara, 2000), s. 391.

Ayrıca, İçtüzüğün 222. maddesinin¹⁶² 119. dipnotu¹⁶³ gereğince milletvekilleri Bakanlardan belli bir konuyu açıklamasını isteyebilir. Gündeme geçmeden yapılan bu konuşmalarda gündem dışı konuşmalar kapsamında değerlendirilmiştir. Örneğin, 6 gün savaşlarının yaşandığı günlerde İçişleri Bakanı Faruk Sükan olaylar hakkında Meclisi bilgilendirmiş,¹⁶⁴ daha sonra çeşitli milletvekilleri Dışişleri Bakanından Meclisi bilgilendirmesini istemiştir.¹⁶⁵ Gündem dışı konuşmalar genelde 5 dakika ile sınırlıdır. Ancak gündem dışı konuşmaya hükümet adına cevap veren Bakanlar bu sınırlandırmaya tabii değildir. Bir birleşimde üçten fazla gündem dışı konuşmaya izin verilmemektedir.

Gündem dışı konuşmalara Bakanlar Kurulu üyelerinin cevap verip veremeyeceği konusunda yasama döneminin başlarında küçük bir anlaşmazlık yaşanmıştır. Oturum Başkanı Ahmet Bilgin Tokat Milletvekili Fethi Alacalı'nın gündem dışı konuşmasına cevap vermek isteyen Sanayi Bakanı Mehmet Turgut'a "gündem dışı konuşmalar cevabı gerektiren konuşmalar değildir" diyerek söz vermemiştir. Bu uygulamaya itiraz etmek amacıyla Antalya Milletvekili İhsan Ataöv usul hakkında söz istemiş, ancak Başkan henüz gündeme geçilmediği için usul hakkında söz veremeyeceğini ifade etmiştir.¹⁶⁶ Bilgin'in bu uygulaması istisnai kalmış, aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi, takip eden birleşimlerde gündem dışı konuşmaları cevaplandırmak isteyen kabine üyelerine söz verilmiştir.

Aşağıda dönem boyunca yapılan tüm gündem dışı konuşmaların bir listesi yer almaktadır. Gündem dışı konuşmaların bir örneğini, TİP Ankara milletvekili Rıza Kuas vermiştir.¹⁶⁷ İzmir Kula Mensucat Fabrikası'nda 70 gündür sürmekte olan grev sırasında işçiler ve polis arasında çıkan çatışmalarda 25 işçi, 8 er, 13 polis ve 4 gazetecinin yaralanması üzerine gündem dışı söz isteği kabul edilen Kuas, Polisin aşırı güç kullanarak olaylara müdahale ettiğini öne sürmüştür. Kuas, arkadaşlarının saçlarından sürüklenerek jeeplere konduğunu gören işçilerin, arkadaşlarını kurtarmak amacıyla polise taş ve

¹⁶² İcra hususlarına dair Heyeti Umumiyye mebuslar tarafından temenni takrirleri verilemez.

¹⁶³ Milletvekilleri, Hükümeti iç ve dış durum hakkında demeç vermeye davet eden önergelere verebilirler. Hükümetin bu yolda verdiği demeçten sonra gerek önerge sahiplerine gerek başkalarına söz verilemez. Dış politikaya taallük eden hususlarda Hükümet tarafından re'sen malumat verildikten sonra muhalefet sözcülerine söz verilir.

¹⁶⁴ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 17, Birleşim:109, (29.05.1967), ss. 421-423.*

¹⁶⁵ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 18, Birleşim:113, (05.06.1967), s. 6.*

¹⁶⁶ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 2, Birleşim:34, (12.04.02.1966), ss. 348-349.*

¹⁶⁷ Dönemin önemli meselelerinden olan Kıbrıs Meselesi hakkında yapılan gündem dışı konuşmalar Denetleme cildinde Genel Görüşme başlığı altında yer almaktadır. Kıbrıs Krizi ile ilgili gündem dışı konuşmaların söz konusu yerde aktarılmasının nedeni İkinci Dönem parlamentosunun bu konudaki tüm faaliyetlerini bir araya toplama çabasıdır.

sopalarla saldırdığını ifade etmiş ve Çalışma Bakanı'nın olaylardan TİP'i de sorumlu tutmasını eleştirmiştir.¹⁶⁸ Sorumluluk mevkiinde bulunanların demeçlerine dikkat etmesi gerektiğini hatırlatan Kuas, benzeri beyanları veren bakanların Batı ülkelerinde istifa etmek zorunda kalacaklarını öne sürmüş ve TİP'li olmanın ve yürüyüşe katılmanın suç olmadığını belirtmiştir. Buna karşılık, İçişleri Bakanı Faruk Sükan da olayları anlattıktan sonra, Kuas'ı devlet otoritesinin ve düzeninin kurulmasından rahatsız olmakla ve özgürlükleri, özgürlüğü yok etmek amacıyla kullanmakla suçlamıştır.¹⁶⁹ Olayları açıklamak üzere kürsüye gelen Çalışma Bakanı Ali Naili Erdem'de olayların işçiler tarafından değil, TİP rozetli kişiler tarafından başlatıldığını öne sürmüş ve Kuas'ı 'işçi meselelerinin kanla halledileceğini' savunmak ve 'nerede işveren varsa, orada bitmeyen kavga vardır' ifadesini kullanmakla suçlamıştır.¹⁷⁰ Kendilerine yapılan ithamları yerinden "yalandır" diyerek reddeden Kuas'ın sataşma gerekçesi ile söz isteği ise kabul görmemiştir.¹⁷¹

1965-1969 döneminde toplam 750 gündem dışı konuşma yapılmıştır. Hesaplamaya temel olan Ek-5'den anlaşılabileceği gibi gündem dışı konuşmalara cevaplandırılan Bakanlar Kurulu üyelerinin konuşmaları da gündem dışı konuşmalar kapsamında değerlendirilmiştir. Toplam 750 gündem dışı konuşmanın 573'ü milletvekilleri tarafından, 177 ise Bakanlar Kurulu üyeleri tarafından yapılmıştır (cevaplandırılmıştır). Tablo 18'de gündem dışı konuşma yapan milletvekilleri ve kaç kez konuştukları gösterilmektedir. Bu tabloya, Bakanlar Kurulu üyeleri de eklenmiştir, çünkü ancak bu sayede, yasama dönemi boyunca Kabinedeki değişiklikler, yani aynı Bakanlık adına konuşan farklı milletvekilleri hesaba katılabilir. Örneğin, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı adına Vedat Ali Özkan ve Edip Somunoğlu 6'şar kez konuşmuşlardır. Milletvekilleri adında en fazla gündem dışı konuşmayı 24 kez ile Adana Milletvekili Kasım Gülek ve 21 kez ile Giresun Milletvekili M. Kemal Çilesiz yapmıştır. En fazla gündem dışı konuşmayı ise ikinci yasama dönemi boyunca Ticaret ve Devlet Bakanlıkları yapan Sadık Tekin Müftüoğlu yapmıştır.

TABLO 18- GÜNDEM DIŞI KONUŞMALAR

İsim	Seçim Bölgesi/Bakanlık	
A. Avni Turanlı	Adıyaman	1
A. Can Demiray	Amasya	1
A. Coşkun Kırca	İstanbul	2
A. Esat Birol	İstanbul	1
A. Hayri Başar	Eskişehir	4
A. İhsan Göğüş	Gaziantep	2

¹⁶⁸ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 2, Birleşim: 43, (09.02.1966), s. 6.*

¹⁶⁹ *A.k., s. 665.*

¹⁷⁰ *A.k., s. 668.*

¹⁷¹ *A.k., s. 669.*

A. İrfan Solmazer	Tokat	1
A. Kemal Bağcıoğlu	Ankara	1
A. Muslihittin Gürer	Sakarya	1
A. Naili Erdem	Çalışma Bakanı	5
A. Nihat Akay	Çanakkale	2
A. Recai İskenderoğlu	Diyarbakır	2
A. Rıza Akbıyıkoglu	Uşak	1
A. Rıza Uzuner	Trabzon	10
A. Şeref Laç	İstanbul	4
A. Şevket Bohça	Kastamonu	1
A. Celal Sungur	Yozgat	3
Abdülbari Akdoğan	Ağrı	11
Adil Kurtel	Kars	3
Ahmet Bilgin	Edirne	1
Ahmet Çebi	Trabzon	1
Ahmet Şener	Trabzon	7
Ahmet Tahtakılıç	İstanbul	3
Ahmet Topaloğlu	Milli Savunma Bakanı	3
Ahmet Türkel	Ticaret Bakanı	11
Ahmet Üstün	Ankara	5
Ali Karahan	Hakkâri	3
Ali Karcı	Adana	4
Arif Ertunga	İzmir	5
Aydın Yalçın	İstanbul	1
Aziz Zeytinoğlu	Eskişehir	1
B. Hatko Boran	Urfa	2
Bahri Dağdaş	Tarım Bakanı	11
Bahri Yazır	Bursa	1
Başkanlık		5
Bedrettin Karaerkek	Tokat	1
Bekir Tünay	Adana	1
C. Şadi Pehlivanoglu	Ordu	3
C. Turan Önder	Erzurum	1
Cahit Karakaş	Zonguldak	1
Cevdet Aykan	Tokat	2
Cihat Bilgehan	Devlet Bakanı	6
Çetin Altan	İstanbul	4
D. Kemal Ataman	İçel	1
Edip Somunoğlu	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	6
Enver Kaplan	Maraş	1
F. Cemal Erkin	Ordu	1

Faik Kırbaşı	Burdur	1
Faruk Sükan	İçişleri Bakanı ve Dışişleri Bakan V.	23
Fethi Çelikbaş	Burdur	2
Gıyasettin Duman	Sivas	2
H. Ayşe Nermin Neftçi	Muş	4
H. Ferda Güley	Ordu	3
H. Fethi Alacalı	Tokat	2
H. Hüsnü Oran	Siirt	1
H. İbrahim Cop	Bolu	1
H. Kenan Esengin	Zonguldak	2
H. Sabri Keskin	Kastamonu	1
H. Tahsin Uzun	Kırklareli	7
Haldun Mentешеoğlu	İmar ve İskan Bakanı	14
Hamit Fendoğlu	Malatya	4
Hasan Aksay	Adana	1
Hasan Dinçer	Adalet Bakanı	3
Hasan Özcan	Bolu	3
Hasan Türkay	Ankara	2
Hasan Ünlü	Tunceli	1
Hayrettin Uysal	Sakarya	7
Hilmi İşgüzar	Sinop	7
Hüsametdin Atabey	Devlet Bakanı	1
Hüsametdin Köran	Urfa	1
Hüseyin Ataman	İstanbul	1
Hüseyin Balan	Ankara	1
Hüseyin Yayıcıoğlu	Maraş	1
Hüseyin Yılmaz	Gaziantep	1
Hüsnü Özkan	Hatay	4
İ. Dursun Akçaoğlu	Çankırı	7
İ. Hakkı Yılanlıoğlu	Kastamonu	1
İ. Halil Balkıs	Urfa	5
İ. Hulusi Öktem	Bursa	1
İ. Kemal Satır	Elazığ	3
İ. Nihat Erım	Kocaeli	6
İ. Sabri Çağlayangil	Dışişleri Bakanı	12
İ. Sadun Aren	İstanbul	1
İ. Sıtkı Hatipoğlu	Ankara	9
İ. Fehmi Cumalıoğlu	Kayseri	1
İbrahim Aysoy	Mardin	2
İbrahim Tekin	Gümrük ve Tekel Bakanı	5
İhsan Ataöv	Antalya	7

İhsan Gürsan	Maliye Bakanı	1
İhsan Kabadayı	Konya	7
İlyas Kılıç	Samsun	6
İlyas Seçkin	Ankara	1
İsmail Çataloğlu	İçel	2
İsmet Kapısız	Konya	3
Kasım Gülek	Adana	24
Kazım Kangal	Sivas	2
Kemal Aytaç	Muş	5
Kemal Demir	Bolu	1
Kemal Nebioğlu	Tekirdağ	3
Kemal Şensoy	Ordu	5
Kenan Aral	Tunceli	1
M. Adil Yaşa	Siirt	2
M. Ali Arsa	Çankırı	5
M. Ali Aybar	İstanbul	2
M. Bülent Ecevit	Zonguldak	3
M. Emin Gündoğdu	Bingöl	1
M. Ertuğrul Akça	Manisa	2
M. Fahri Uğrasızoğlu	Uşak	2
M. Fakih Özfakih	Konya	1
M. Gıyasettin Karaca	Erzurum	5
M. Hilmi İncesulu	Çorum	1
M. İlhami Ertem	Milli Eğitim Bakanı	10
M. Kamil Kırıkoğlu	Zonguldak	1
M. Kemal Çilesiz	Giresun	15
M. Kemal Palaoğlu	Sivas	3
M. Kemal Sarıbrahimoğlu	Adana	7
M. Kemal Yılmaz	Ankara	1
M. Muhiddin Güven	İstanbul	1
M. Nazım Bayıllıoğlu	Adıyaman	2
M. Nazif Kurucu	Konya	7
M. Nihat Diler	Erzurum	7
M. Nuri Kodamanoglu	Yozgat	5
M. Reşat Özarda	Aydın	7
M. Salih Yıldız	Van	2
M. Selâhattin Kılıç	Samsun	1
Macit Zeren	Ticaret Vekili	1
Mahmut Bozdoğan	Adana	12
Mazhar Arıkan	İçel	2
Mehmet Delikaya	Malatya	1

Mehmet Güver	Kırşehir	1
Mehmet Turgut	Sanayi Bakanı	5
Mehmet Yücel	Kayseri	2
Memduh Erdemir	Kırşehir	3
Mesut Ozansü	Balıkesir	1
Mevlüt Yılmaz	Balıkesir	5
Muammer Baykan	Çanakkale	2
Muammer Dirik	Manisa	1
Muammer Erten	Manisa	3
Mustafa Akalın	Afyon	7
Mustafa Ok	Manisa	5
Mustafa Tayyar	Bursa	1
Mustafa Uyar	İzmir	12
Muzaffer Döşemeci	İzmir	1
Muzaffer Özdağ	Afyon	1
Muzaffer Şamiloğlu	Kars	1
N. Metin Cizreli	Diyarbakır	4
N. Nazif Arslan	Sivas	1
Nahit Menteşe	Aydın	3
Nazmi Oğuz	Mardin	5
Nazmi Özoğul	Edirne	2
Necati Akagün	Gümüşhane	1
Necdet Yücer	Çorum	1
Nevzat Şener	Amasya	1
Nihat Kürşat	Turizm ve Tanıtma Bakanı	1
Nihat Pasinli	Erzurum	1
Niyazi Özgüç	Sinop	4
O. Cihat Turgut	Balıkesir	1
O. Zeki Efeoğlu	İzmir	5
O. Zeki Oktay	Kastamonu	1
Oğuzdemir Tüzün	Niğde	1
Orhan Alp	Turizm ve Tanıtma Bakanı	1
Orhan Birgit	İstanbul	2
Orhan Dengiz	Milli Eğitim Bakanı	8
Orhan Erkanlı	İstanbul	1
Osman Saraç	Tokat	2
R. Akif Ülker	İstanbul	7
Raif Aybar	Ordu	1
Refet Sezgin	Devlet Bakanı Enerji Tabii Kaynaklar	21
Rıza Kuas	Ankara	1
Rifat Baykal	Mardin	2

Ruhi Soyer	Niğde	7
S. Arif Emre	Adıyaman	3
S. Hakkı Esatoğlu	Nevşehir	1
S. Muzaffer Koç	Balıkesir	1
S. Osman Avcı	Köy İşleri Bakanı	1
S. Özcan San	Gümüşhane	7
S. Rauf Sarper	İstanbul	2
S. Tekin Müftüoğlu	Ticaret Bakanı	27
Sadrettin Çanga	Bursa	11
Sami Binicioğlu	Manisa	7
Seyfi Kurtbek	Sivas	1
Seyfi Öztürk	Devlet Bakanı	6
Suphi Baykam	İstanbul	2
Süleyman Çağlar	Manisa	4
Süleyman Demirel	Başbakan	3
Süleyman Onan	Kırşehir	9
Süleyman Ünlü	Gaziantep	1
Şadi Binay	Bilecik	2
Şemsettin Mursaloğlu	Hatay	1
Şerafeddin Paker	Sakarya	1
Şeref Bakşık	İzmir	1
T. Ziya Ekinci	Diyarbakır	5
Tahir Akman	Maliye Komisyonu Başkanı	1
Talat Asal	Zonguldak	1
Talat Köseoğlu	Hatay	4
Tekin Erer	İstanbul	1
Tevfik Koraltan	Sivas	2
Turgut Altunkaya	Artvin	1
Turgut Nizamoğlu	Yozgat	1
Turgut Toker	Köy İşleri Bakanı	1
Turhan Dilligil	Adana	1
Turhan Feyzioğlu	Kayseri	4
Türkan Seçkin	Edirne	7
V. Ali Özkan	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	4
Vefa Tanır	Konya	2
Y. Ziya Bahadınlı	Yozgat	1
Yahya Kanbolat	Hatay	1
Yaşar Akal	Samsun	5
Zarife Koçak	Bitlis	2

DENETLEME FAALİYETLERİ¹⁷²

1965-1969 Meclisinde dört toplantı yılı boyunca; 13 soruşturma, 53 araştırma, 43 genel görüşme, 84 gensoru, 1221 yazılı soru, 827 sözlü soru önergesi verilmiştir. Sözlü ve yazılı sorularda bazen bir önerge ile aynı soru bir kaç bakan'a soru sorulmaktadır. Bu nedenle, ilgili bölümde de görüleceği gibi, gerçek soru sayısı önerge sayısından fazladır. Meclis Başkanının Genel Kurul'a verdiği bilgilere göre, sözlü sorulardan 555'i, yazılı sorulardan 944'ü cevaplandırılmıştır. Başkanın Genel Kurulu bilgilendiği birleşimde ve Meclisi yeniden toplama denemesinin yapıldığı birleşimde tutanaklara geçen yazılı cevaplar bu hesaba dahil edilmemiştir. Dolayısıyla yazılı cevapların sayısı 992'dir. Genel görüşme önergelerinin 30'u sonuçlandırılmıştır. Bu dönemde, ikisi de Kıbrıs sorunu üzerine olmak üzere iki Genel Görüşme yapmıştır. Sonuçlandırılan diğer genel görüşme önergeleri reddedilmiştir. 52 araştırma önergesinden 28'i sonuçlandırılmıştır. Kurulması kararlaştırılan araştırma komisyonlarından 3'ü raporunu dönem içinde hazırlamış, ancak bu raporlardan sadece biri Genel Kurul'da görüşülebilmıştır. 84 gensoru önergesinden 81'i sonuçlandırılmıştır. 13 soruşturma önergesinden ise sadece ikisi hakkında hazırlık komisyonu raporunu hazırlamış ve raporlar TBMM birleşiminde müzakere edilmiştir.

TABLO 3: DENETLEME FAALİYETLERİ			
	ÖNERGE	SONUÇLANDIRILAN	GÜNDEMDE
GENSORU	84	81	3
GENEL GÖRÜŞME	43	30	13
MECLİS ARAŞTIRMASI	53	28	24
MECLİS SORUŞTURMASI	13	2	11
YAZILI SORU	1221	992	229
SÖZLÜ SORU	827	555 ¹⁷³	272

MECLİSİN ARANMASI

Meclisin Aranması: 6 Mayıs'ı 7 Mayıs'a bağlayan gece sabaha kadar "Meclis'teki bütün grup odaları çekmecelerine kadar tek tek sivil polisler ve idare amirlerince" aranmıştır. Aramalarda özellikle teksir ve daktilo makineleri üzerinde durulmuştur. TBMM'nin dokunulmazlığına saldırı niteliğinde olan ve büyük tepkilere neden olan bu aramanın emri, Meclis İdare Amiri Zühtü Pehlivanlı'ya göre İçişleri Bakanlığı tarafından verilmiştir. Ancak, İçişleri Bakanı Faruk Sükan olaylardan haberi olmadığını ve sadece "ihbar keyfiyetini"

¹⁷² Bkz. Denetleme Faaliyetleri Cildi

¹⁷³ Meclis Başkanının verdiği rakamdır. Bkz. *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 4, Cilt: 36, Birleşim: 98, (28.05.1969), ss. 748-749.*

idare amirine ilettiğini söylemiştir. Başbakan Demirel ise “gereksiz yere gürültü koparılıyor” şeklinde konuşmuştur.¹⁷⁴

Olay, doğal olarak Mecliste de tartışmalara neden olmuş, 9 Mayıs tarihli 94. birleşimde İstanbul Milletvekili Ahmet Tahtakılıç ve Ankara Milletvekili Osman Bölükbaşı iki ayrı Genel Görüşme; Malatya Milletvekili İsmet İnönü ve 92 arkadaşı ise İçişleri Bakanı hakkında bir Gensoru önergesi vermişlerdir. Aynı birleşimde, gerek parti grubu temsilcileri ve gerekse İçişleri Bakanı arama olayıyla ilgili gündem dışı söz istemişlerdir. İlk olarak söz alan kişi, -bir anlamda iddialara cevap vermek için kürsüye gelen- İçişleri Bakanı Faruk Sükan olmuştur. Sükan, İçişleri Bakanı ve Bakanlığı olarak ne resmi ne de siyasi polise, kendisi tarafından herhangi bir arama emri ve talimatı verilmediği gibi, Meclis’te hiçbir aramanın yapılmadığını, dışarıdan da hiçbir polisin Meclis’e sokulmadığını ifade ederek sözlerine başlamıştır. Ancak, eğer böyle bir iddia var ise, bunun tahkik edileceğini ve Başkanlıkça Meclis’e arz edileceğini; eğer hakikat ise, milletin mesuliyetini deruhte etmiş bir Hükümet azası olarak milletin ve Meclisin selameti uğruna istifa edeceğini belirtmiştir.¹⁷⁵

Devam eden Sükan, gerçek hadisenin şu olduğu saptamasında bulunmuştur:

“T.B.M.M.’ye ait daktilo ve teksir makinelerinin dışarıya çıkarıldığı hususu, vaki ihbar üzerine, yetkililerden biri sıfatıyla ve İçtüzüğü’nün 206. maddesi de nazarı itibara alınarak, Meclis İdare Amiri Ankara Milletvekili Sayın Zühtü Pehlivanlı’ya bildirilmiştir. Meclisin emniyet ve kolluk işlerinde daima Sayın Başkan tarafından Meclis İdare Amiri Zühtü Pehlivanlı ile temas etmem hususu da müteaddit vesilelerle beyan edilmiştir. Sayın Zühtü Pehlivanlı’ya da yapacağı işlem hususunda sureti katiyede bir telkin, tavsiye ve görüş tarafımdan ifade edilmemiştir. T.B.M.M.’ye ait olan işlem ve olaylar Meclis Başkanlığı ve İdare Amirleri tarafından yürütülür. Bu itibarla, bizim bu meseledeki durumumuz, yalnız hadiseyi intikal ettirmekten ibaret kalmıştır. Bundan sonraki cereyan eden olaylarla hiçbir bilgimiz ve alakamız olmamıştır. Meclisin emniyetini düzenleyen polis, doğrudan doğruya Meclis Başkanlığının ve idare amirlerinin emrinde çalışır. Bunlara ait bizim herhangi bir emir ve talimatımız bahis konusu değildir.”¹⁷⁶

Sükan’ın konuşması esnasında Kayseri Milletvekili Turhan Feyzioğlu Sükan’a “gece yarısı tertipçisi” ve “eşkıya, sadede gel” diyerek sözlü müdahale etmiştir.

¹⁷⁴ *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, (Yapı Kredi Yayınları: İstanbul, 2005), s. 139.

¹⁷⁵ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 7, Birleşim: 105, (04.07.1966), s. 410.*

¹⁷⁶ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 6, Birleşim: 94, (09.05.1966), s. 411.*

Daha sonra söz alan kişi ise MP Grubu adına Osman Bölükbaşı olmuştur. Bölükbaşı'na göre, Meclis, tarihinde görülmemiş bir hadiseyle karşı karşıyadır. Bölükbaşı, sözlerine şöyle devam etmiştir:

“Müşterek Başkanlık Divanı toplanıyor. İçişleri Bakanının tutumu hakkında bir kınama tebliği neşretmeye karar veriyor. Kimdir bu Müşterek Başkanlık Divanı? Meclis Reisi AP'li, Senato Başkanı AP'li, üyelerinin mühimce bir kısmı AP'li. Bunlar kararı ittifakla veriyor arkadaşlar. Merak ettim, bir arkadaş müstenkif kalmış, kimdir bu diye sordum; öğrendim ki, bu takbih kararını az gören, muhalefet mensup bir arkadaşmış. Demek ki Faruk Sükan'ı mahkûm eden bizzat kendi arkadaşlarının vicdani kanaatleridir. İçişleri Bakanının bunu düşünerek bu kadar pervasız konuşmaması, daha ihtiyatlı konuşması icap ederdi.”¹⁷⁷

MP Lideri Bölükbaşı, İçişleri Bakanının gece yarısından sonra saat 1.30'da, idare amirlerinden bir zatı (AP'li), yatağından kaldırıp makamına davet ettiğini ve ondan sonra olan hadiselerin üstüne çıkabilmek için de, “Bizim alakamız yok, biz basit bir ihbarı intikal ettirdik” diyebildiğini söylemiştir. Devam eden Bölükbaşı, buna “7 yaşındaki çocuk bile inanmaz” diyerek, bu konudaki şaşkınlığını dile getirmiştir. Konuşması sırasında, Mardin Milletvekili Esat Kemal Aybar'ın “Burası tiyatro sahnesi mi birader?” sözlü müdahalesine “Vallahi bizim tiyatro sahnelerinde oynadığımız hiç görülmedi ama sizin altı aydan beri oynadığınız orta oyununu da geçti” diye cevap veren Bölükbaşı, bunların çok ayıp şeyler olduğunu da sözlerine eklemiştir.¹⁷⁸

Osman Bölükbaşı, aylardan beri memlekette “Tural bunlarla beraber olmuş. Ordu'yu elde etmişler, Sunay'ı elde etmişler” dedikodusunun hâkim olduğunu ve artık Türkiye'de her şeyi söyleyeceklerini ifade etmiştir. Bunun için eğer imkân varsa bir genel görüşmenin açılması gerektiğini belirterek sözlerine son vermiştir.

CHP adına söz alan Grup Başkanı İsmet İnönü ise, İçişleri Bakanının, kendisinin sorumlu olduğu bir olayı, kendisine karşı yapılmış bir haksızlık gibi teşhir etmeye, değerlendirmeye çalıştığını belirterek sözlerine başlamıştır. İnönü'ye göre, 6-7 Mayıs gecesi T.B.M.M. binasında, bazı grupların ve Başkanvekillerinin odalarında arama yapılmıştır ve bu arama İçişleri Bakanının teşebbüsü ve tertibiyle ve İdare Amirlerinden birisiyle düşünülmüş ve tatbiki konulmuştur. Diğer bir İdare Amiri de bu olaya sonradan katılmıştır. İnönü'ye göre tertip şöyle başlamıştır:

“7 Mayıs saat 1.30'da İçişleri Bakanlığında Sayın Bakan ile Adalet Partili İdare Amiri Zühtü Pehlivanlı görüşüyorlar. Bakan, Meclisteki yazı ve teksir makineleriyle beyannameler hazırlandığını ileri sürüyor. Beyannamelerin hem içerde, hem dışarıda basılması ihtimalleri üzerinde duruluyor. Bu arama,

¹⁷⁷ A.k., s. 412.

¹⁷⁸ A.k., s. 413.

yazı ve teksir makinelerinin Meclis dışına çıkarılıp çıkarılmadığını tespit etmek gerekçesine bağlanıyor. İçişleri Bakanı Sayın Sükan ile Sayın Zühtü Pehlivanlı arasında geçen bu ilk görüşmenin teferruatının ne olduğu, ancak bir adli makam tahkikatı ile meydana çıkabilir. İkinci Adalet Partili İdare Amirinin bu tertibe karışması; o da şöyle oluyor: 7 Mayıs saat ikiyi çeyrek geçe, İçişleri Bakanı Sayın Faruk Sükan, Sayın Hilmi Onat'ı telefonla evinden arıyor. Sayın Zühtü Pehlivanlı'nın yanında olduğunu söyleyerek, çok önemli işler için kendisinin de gelmesini istiyor. Fazla bir bilgi vermemekte ısrar ediyor. Hilmi Onat'ın geç vakitte uğradığı söylemesine karşı, Zühtü Pehlivanlı'nın kendisini Mecliste beklemesi kararlaştırılıyor. Bu suretle Hilmi Onat Mecliste yapılacak arama tertibinin içine giriyor. Arama her grupta, her odada değil, Senatoda Adalet Partisinden başka her yerde; yani CHP, Milli Birlik, Kontenjan Grupları odalarında, Millet Meclisinde ise CHP Grubunda ve her iki Meclisteki CHP Başkanvekillerinin odalarında yapılıyor. Hangi odalarda arama yapılacağına kimin karar ve emir verdiği şimdiye kadar aydınlanmamıştır.”¹⁷⁹

Devam eden İnönü, her hali ile hukuk dışı olarak gördükleri bu eylemin, saat 7: 30'a kadar devam ettiğini, gelen görevlileri içeri sokulmadığını, üstlerinin arandığını ve bu müddet içerisinde T.B.M.M.'nin dışarıyla irtibatının da kesildiğini ifade etmiştir. İnönü'ye göre, bu arama Meclise karşı işlenen bir suçtur. Ve bu suç bilerek, tasarlanarak işlenmiştir. Milletvekili ve siyasi gruplar olarak iktidar ve muhalefet bütün Meclis mensuplarına düşen vazife, Meclise karşı yapılan tecavüzün takip edilmesi ve bir daha yapılmaması için tedbir alınmasıdır.

TİP Grubu adına konuşan İstanbul Milletvekili Mehmet Ali Aybar ise, bu olayı “siyasi tarihin en vahim bir olayı” olarak değerlendirerek konuşmasına başlamıştır. Aybar'a göre, Adalet Partisi Hükümeti iş başına geldiği günden beri, bu son arama olayıyla neticelenmiş olan “bir takım hukuk zihniyeti dışındaki davranışlar, icraat ve beyanlar, nihayet bu olayların en vahimi olan Meclise tecavüz hadisesi ile tekevvün etmiştir”.¹⁸⁰ Meydana gelen bu hadise evvelki hadiselerle birlikte ele alınmalı ve bu hadiselerin arkasındaki zihniyetin ortaya konulması gerekmektedir. Aybar'ın belirttiği önemli bir nokta ise, bu son hadiseye takaddüm eden hadiselerin en önemlisinin, Meclisi çalışamaz hale getiren hadisenin, Seçim Kanununun Meclise sevk edilmesi olduğunu söylemesidir. Aybar'a göre, “Seçim Kanunu, bizim kanaatimizce, Anayasayı değiştirmek amacıyla sevk edilmiştir. Şimdi, bu kanun çıkmadan Senato seçimlerine gidiliyor. Adalet Partisi iktidarının bu durum karşısında yeni tertipler düşünmek zorunda kendisini hissetmiş olduğu anlaşılıyor”.¹⁸¹

¹⁷⁹ A.k., s. 416.

¹⁸⁰ A.k., s. 418.

¹⁸¹ A.k., s. 418.

Devam eden Aybar, böyle bir arama olayı olduktan sonra, yani “Büyük Meclisin masuniyeti açıkça, pervasızca ihlâl edildikten sonra”¹⁸², Türkiye’de hiçbir vatandaşın, hiçbir müessesenin artık altında, Anayasanın kendisine tanıdığı haklara sahip olarak rahat ve huzur içinde olamayacağını ifade etmiştir. Ve bu olayın bütün sorumlusu İçişleri Bakanı Faruk Sükan’dır. Suçlular ise mutlaka ortaya çıkarılmalıdır. Bu tartışmalar, bu genel görüşmeler neticesinde Hükümet istifa etmelidir ve bundan önce her halükârda Meclis tatile girmemelidir.

YTP Grubu adına Sakarya Milletvekili Ekrem Alican’a göre ise, olayla ilgili bütün izahlar ve basına intikal etmiş olan haberlerden çıkarılan sonuç, “hadisenin hukuk dışı yönünün hiçbir suretle tevile imkân bulunmadığı hususudur. Sayın İçişleri Bakanı kendisine intikal etmiş olan bir ihbar hadisesini, Meclisin idareci üyesine sadece intikal ettirdiğinden bahsetmektedir.”¹⁸³ Mecliste yapılan aramaya “tespit” denmesinin bir mantığı yoktur, bunun adı aramadır, bunun adı “icra marifetiyle Mecliste arama yapma hareketidir.”¹⁸⁴

Yanı sıra, İçişleri Bakanının hareketi yanında, İdareci üyenin hareketi de aynı şekilde hukuk dışı bir harekettir. Bu itibarla, mesele ne kadar izaha, tevile çalışılırsa çalışılsın, bir hukuk dışı durum ile karşı karşıya kalındığı bir gerçektir. Parti olarak, bu hadisede İçişleri Bakanlığının veya Bakanların hareketini ya bilgisizlikle ya da hakikaten ileri derecede partizanlık ve laubalilik olarak mütalaa ettiklerini belirten Alican, hangi tarafından bakılırsa bakılsın hadisenin üzüntü ile karşılanması gerektiğini ve bu konuda önleyici tedbirlerin alınması gerektiğini de sözlerine eklemiştir.

Devam eden Alican, bir noktayı daha açıkça tespit etmek zorunda olduklarını kaydetmiştir. Ona göre;

“Anayasa üzerinde, Anayasanın kabul ettiği prensipler üzerinde, Atatürk İlkeleri üzerinde, 27 Mayısın meşruiyeti fikri üzerinde, iktidar, Hükümet programında beyan ettiği esasları samimiyetle benimseyip, hareket hattını buna göre düzenlemediği müddetçe ne kadar istismar yaparsa yapsın, alacağı netice geçicidir, memlekete huzur sağlayıcı olamaz. Çatışmalar biraz da buradan doğmaktadır. Bu çatışmalar işte bu çeşit reaksiyonları doğurmaktadır.”¹⁸⁵

İnönü’nün “Eşkıyanın gece ne yapacağı belli olmaz” hükmünü çok sert bulduğunu, iktidarlara düşen vazifenin ise muhalefetin oyununa gelmemek olduğunu belirten Alican, yepyeni bir tecrübe geçirdiklerini ve bu süreçte Adalet Partisine yardımcı olmaları gerektiğini ifade etmiştir. Ancak, Adalet Partisinin ters tutumları karşısında yardım görevlerini yerine getiremediklerini belirten Alican, Hükümetin ihbar olayını Meclis idareci üyesine intikal ettiriş şekli ve ondan sonra takip ettiği hareket hattının hukuka uygun bir hareket olmadığını, TBMM’nin ise bu tutum karşısında hukukunu korumak yönünden gerekli tedbirleri alması gerektiği kanaatinde olduklarını da kaydetmiştir.

¹⁸² A.k., s. 419.

¹⁸³ A.k., s. 420.

¹⁸⁴ A.k.

¹⁸⁵ A.k., s. 423.

Adalet Partisi Grubu adına Zonguldak Milletvekili Talat Asal konuşmuştur. Asal'a göre, hadise muhalefet partileri tarafından çok büyütülmüştür. Tahkikat raporunun neticesi alındıktan ve her şey su yüzüne çıktıktan sonra, meseleyi münakaşa etmek imkânına sahip olmak gerektiğini ifade etmiştir. Asal'ın konuşması devam ettiği esnada Kırklareli Milletvekili Hasan Tahsin Uzun'un "Çok konuştuğundan Menderes'i de sen asturdın" sözlerine maruz kalan Asal, bütün olanın kendilerine bir ihbarın ulaşması sonucunda bütün makinelerin Meclisin mülkiyetinden çıkarıldığı ihbarının yapıldığını belirtmiştir. Bu sebeple, yapılan bu ihbarı da hukukun içinde ve kanunların hükümleri içinde mütalaa etmek gerektiğini ifade etmiştir.¹⁸⁶ Şu halde yapılan, işleyen hukuk nizamı içerisinde işletilen hüküm, Türk Ceza Kanununun 235. maddesidir.¹⁸⁷

Grup odalarına Meclisin dağılmasından, grupların dağılmasında sonra girildiğinin, eskiden beri girildiğinin bir vakıa olduğunu kaydeden Asal, hukuk dilinde bir fiile arama denmesi, denebilmesi için aranılan şeyin, yani kendi lisanında kullandığı şey manasında olmadığını, eşya manasındaki şeyin, emniyet altına alınması olarak iktiza ettiğini belirtmiştir. Yani, o fiil emniyet altına alınmazsa arama fiili değildir.

Konuşması esnasında, muhalefet sıralarından birçok sözlü müdahaleye maruz kalan Asal, TİP sözcüsünün Seçim Kanunuyla ilgili amaçlarının aslında Anayasayı değiştirmek olduğu şeklindeki iddialarını kesin bir dille reddettiklerini ifade etmiştir. Adalet Partisi olarak yalnızca halktan yana olduklarını ve halkın iradesine saygı gösterdiklerini belirten Asal, parlamentonun haysiyetine gölge düşürmemenin Adalet Partisinin en kutsal vazifesi olduğunu söyleyerek sözlerine son vermiştir.¹⁸⁸

Yapılan konuşmaların ardından, Müsterek Başkanlık Divanının yaptığı toplantıda 10 Mayıs'tan 10 Haziran'a kadar kısmi Senato üyeliği seçimi münasebetiyle Meclisin tatile girmesi kararlaştırılmıştır. Bu karardan önce, özellikle Turhan Feyzioğlu'nun, bu iddiaların araştırılması ve bu konunun çözülmesi amacıyla Meclisin tatile girmemesi yönünde yaptığı konuşma dikkat çekicidir. Keza, daha önce de, TİP sözcüsü Mehmet Ali Aybar da bu noktaya dikkat çekmiş ve Meclisin bu olayı çözmek için mutlaka çalışması gerektiğini, bu yüzden de tatile girmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Ancak, tatil kararı alındığı için Gensoru ve Genel Görüşme önergelerinin de görüşülmesi ertelenmiştir.

¹⁸⁶ A.k., s. 425.

¹ Asal, 235. Maddenin "Memurlardan biri vazifesini yaptığı sırada, memuriyetine müteallik olarak, resen takibat icrasını müstelzim bir suça vakıf olup da, ait olduğu daireye haber vermekte ihmal ve terahi ederse" dediğini ve arkasından cezanın miktarını tayin ettiğini belirtmiştir. Dolayısıyla, yapılan şey bu maddenin işletilmesidir.

¹⁸⁷ A.k., s. 425.

¹⁸⁸ A.k., s. 428.

GENEL KURULDA KAVGALAR MEMDUH ERDEMİR'İN DÖVÜLMESİ

Johnson ve Tural mektuplarının basına sızdırılması hakkında verdiği Meclis Araştırması önergesinin 2 Şubat 1966 tarihinde gerçekleşen müzakerelerinde MP Yozgat milletvekili Memduh Erdemir bir kısım AP milletvekilinin “sözlü ve fiili hücumuna” uğramış ve birleşime ara vermek zorunda kalmıştır.¹⁸⁹ Mektupların *Hürriyet* gazetesinde yayınlanmasının, Başbakan’a kadar uzanan suçlamalara neden olduğunu iddia eden Yozgat milletvekili İsmail Hakkı Akdoğan’dan sonra söz alan Erdemir, mektupların sızdırılmasının Hükümet tarafından araştırılmasını yeterli görmediğini, çoğunluk olduğu için AP grubu tarafından bir araştırma önergesi verilmediğini, fakat sadece çoğunluğa dayanan anlayışların geçmişte “çok büyük gaileler” getirdiğini hatırlatmıştır. Bu uyarı karşısında AP sıraları hassasiyetini göstermiş, fakat Erdemir Başkan’ın uyarısıyla konuşmasına devam etmiştir. Sabri Keskin, Esat Kemal Aybar, Talat Asal, Hamit Fendoğlu ve diğer AP milletvekillerinin kürsüye giderek Erdemir’le yumruklaşması, Erdemir’in Kızılay’da vatandaşların “*Eh Demirel de paraya çok düşkündür, üç günde zengin olmuştur, [mektupları] mutlaka o satmıştır*” şeklinde konuşarak Demirel’i mektupları sızdırmakla itham etmesini sonucu başlamıştır.¹⁹⁰ Olaydan sonra ikinci oturumda AP Grubu adına söz alan Muhiddin Güven, Türk Milletinin bağrından çıkan Başbakan’a karşı böyle bir konuşmanın reva görülemeyeceğini, Erdemir’in sözlerini geri alması gerektiğini belirtmiştir. MP adına tekrar söz alan Akdoğan, AP grubunun çoğunluğuna dayanarak her istediğini yapma eğiliminde olduğunu, Erdemir’e yapılanların “kürsü dokunulmazlığına” dolayısıyla İçtüzüğe aykırı olduğunu belirtmiştir.

ARAŞTIRMA ÖNERGESİNİN GÖRÜŞÜLMESİNDE KARGAŞA

4.3.1966 tarihli 61. Birleşimde, “CHP Meclis Grubu Başkanvekilleri Kayseri Milletvekili Turhan Feyzioğlu ve Kocaeli Milletvekili Nihat Erim’in, bazı Danıştay kararlarının uygulanmaması konusunda, Anayasanın 89. maddesi gereğince, Bakanlar Kurulu hakkında bir gensorunun açılmasına dair” önergesi üzerinde görüşme açılmıştır. Görüşmeler sürerken beş milletvekili İçtüzüğün imkan tanıdığı bir “engelleme” yolu olan ayağa kalkarak yoklama isteminde bulunmuşlardır. Yapılan tartışmalı bir yoklama sonucunda yeterli çoğunluk olmadığı gerekçesiyle birleşim Başkanvekili Ahmet Bilgin tarafından kapatılmış, fakat bu sırada bir grup AP Milletvekili kararı şiddetle protesto ederek Divana doğru yürümüştür. Ertesi gün yapılan birleşimin ilk gündem maddesi bu tartışmalı yoklama konusu olmuştur. Olaylar birleşim kapatıldıktan sonra yaşandığı için zabıtlara geçmemiştir, ancak olayların görüşüldüğü 62.

¹⁸⁹ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 2, Birleşim: 40, (02.02.1966),*

ss. 512-515.

¹⁹⁰ *A.k., s. 515.*

birleşimde söz alan Gümüşhane Milletvekili Ali İhsan Çelikkhan, kürsüye yürüyenlerin “Başkanlık divanı zabıtlarına el koyalım”¹⁹¹ dediklerini ve MP grubu adına söz alan Sinop Milletvekili Hilmi İşgüzar ise “Mecliste teknisyen olarak çalışan şahıslara karşı galiz küfürlerle, fiili tecavüzleri görmenin büyük üzüntüsü” duymakta olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁹² Oturum Başkanı İsmail Arar yoklama ve oylamalarda Başkanlık Divanına ve bu Divanda yıllardan beri görev yapan memurlara güven duyulması gerektiğini belirterek, konu ile ilgili söz isteyenler sırasıyla kürsüye davet etmiştir. Görüşmeler sırasında Adalet ve Cumhuriyet Halk Partili milletvekilleri arasında vuku bulan karşılıklı tartışmalar ve sarf edilen ağır sözlerden sonra oturumun devamına imkân görülmeyle bir saat sonra toplanılmak üzere saat 16.15’te birleşime ara verilmiştir. İrfan Solmazer’in alkışlar arasında başı bantlı olarak katıldığı ikinci oturumda CHP Grup Başkanvekili Nihat Erim’in ve Samsun Milletvekili Yaşar Akal’ın verdikleri takrirden anlaşılabileceği gibi birinci oturum sırasında AP Kayseri milletvekili Feyyaz Köksal’ın galiz sözlerle küfür etmesi üzerine başlayan olaylar nedeniyle Başkanlık celseyi tatil etmiştir. Ancak, olaylar devam etmiş ve Hamido adı ile tanınmış AP Malatya Milletvekili Hamid Fendoğlu ve Bolu Milletvekili Nihat Bayramoğlu “bıçak ve musta gibi âlâtı ceriha kullanmak suretiyle milletvekillerini” yaralamışlardır.¹⁹³ İki milletvekilinin hastahaneye sevk edilmesine neden olan bu olaylar üzerine Meclis bir gün sonra, 6 Mart 1966 Pazar günü saat 14.30 da toplanmak üzere kapatılmıştır. Bu oturumda, Feyyaz Köksal bir önerge ile Nihat Erim’in olayları kendisinin söylediği sözlerin başlattığı yönündeki iddiasının maksatlı olduğunu ve gerçeği yansıtmadığını belirtmiştir.¹⁹⁴ Ayrıca, Meclis çalışmalarına 14 Mart 1966 tarihine kadar ara verilmesi de yine bu oturumda kararlaştırılmıştır.

TİP MİLLETVEKİLLERİNE LİNÇ GİRİŞİMİ

1968 mali yılı bütçe görüşmelerinde, İçişleri Bakanlığı bütçesi müzakere edilirken sabah saat iki civarında AP milletvekilleri TİP milletvekillerine saldırmış ve oturum tatil edilmiştir.¹⁹⁵ Olay, İçişleri Bakanı Konya Milletvekili Faruk Sükan’ın Bakanlığı ve bütçesi hakkında yapılan eleştirileri cevaplandırırken çıkmıştır. Sükan konuşmasının tamamında TİP’e yüklenmiş ve TİP’in komünist, Anayasaya aykırı, ihtilalci bir parti olduğunu söylemiştir. Bakanlık sorumluluğunun ağırlığını hissederek konuştuğunu vurgulayan Sükan, konuşmasında Türkiye’de bütün bozguncu hareketlerin içinde TİP elemanları

¹⁹¹ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 5, Birleşim: 62, (05.3.1966), s. 101.

¹⁹² 16 Mart 1966 tarihinde gerçekleştirilen 66. birleşimde Başkan Ferruh Bozbeyli de bir memurun, bir TBMM üyesi tarafından dövüldüğünü ifade etmiştir. Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 5, Birleşim: 66, (16.3.1966), s. 305.

¹⁹³ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 5, Birleşim: 62, (05.3.1966), s. 115.

¹⁹⁴ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 5, Birleşim: 63, (06.3.1966), s. 123.

¹⁹⁵ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 25, Birleşim: 45, (19.2.1968), ss.380-381.

olduğunu iddia etmiştir.¹⁹⁶ Sükan'ın konuşması sırasında TİP milletvekilleri zaman zaman yerlerinden müdahalede bulunarak, örneğin TİP hakkında ancak mahkemelerin yargıda bulunabileceğini, Bakan'ın kendisini mahkemelerin yerine koymaması gerektiğini ifade etmişlerdir. Yunus Koçak (Konya), Ali Karcı (Adana), Cemal Hakkı Selek (İzmir) ve Çetin Altan (İstanbul) Sükan'ın konuşmasına müdahale eden TİP milletvekilleridir. Ayrıca, YTP Hakkari Milletvekili Ali Karahan'da TİP lehine olmakla beraber içeriği tam anlaşılmayan bir müdahalede bulunmuştur. Bunun üzerine oturum Başkanı Nurettin Ok, Karcı'nın Karahan'ı teşvik ve tahrik ettiğini ve kendisinin yapmadığı hareketi başkasını alet ederek yaptırmaya çalıştığını iddia etmiştir.¹⁹⁷ Altan, kendisini konuşmacıya müdahaleye sevk eden şartları söyle ifade eder: [b]u ağır ve rastlanmadık ölçüdeki suçlamalar karşısında süt dökmüş kedi gibi durmamak şart olmuştur.”¹⁹⁸ Yine Altan, TİP Genel Başkanı Aybar'ın salona inmemesini eleştirir ve kendisinin ısrarla evden Meclis'e çağrıldığını ve bazı kişilerin kendisine karşı “bir şeyler hazırlandığını” bilerek “kuliste İçişleri Bakanlığı bütçesinde benim konuşmam ve ağır konuşmam için telkinlerde” bulunduğunu belirtir.¹⁹⁹ Ancak, İçişleri Bakanlığı bütçesinde TİP grubu adına Altan değil, Koçak konuşmuştur.

Gerilim seviyesi yüksek olan oturumda kırılma noktası Sükan'ın TİP'e yönelik “Siz Türk mahkemelerinin mahkum ettiği Nazım Hikmet'i, milli şair, vatan şairi olarak gösterdiniz mi?” sorusu/ithamı üzerine, Çetin Altan'ın yerinden “En büyük şair idi Nazım Hikmet” demesi olmuştur. Bununla beraber, TİP Grubu ile Ortanın Solu'nun hakim olduğu CHP Grubu hariç, diğer parti grupları özellikle de AP grubu arasında ikinci dönem parlamentosunun açılışından itibaren süregelen bir gerilim olduğu ve olayların yaşanmasından iki gün öncesinde “havanın fevkalade elektrikli”²⁰⁰ olduğu hesaba katılmalıdır. Altan, anılarında daha olayların yaşanmasından iki gün önce, CHP'li arkadaşlarının “usulca ortadan kaybol, durum kötü” diyerek kendisini uyardıklarını belirtir ve “AP'lilerin kapıları tuttukları ve beni o gece [17 Şubat 1968] mutlaka dövecekleri haberi gelmişti” der.²⁰¹ Altan, bu ilk saldırıya uğrama riskini “gazetecilere ait kapıdan usulca dışarı” süzülerek atlatmıştır.²⁰² 19 Şubat 1968 tarihli 45. birleşimde de “havanın çok elektrikli” olması nedeniyle TİP lideri Mehmet Ali Aybar ve Çetin Altan, yine TİP Milletvekili Kemal Nebioğlu'nun önerileri doğrultusunda başlangıçta salona inmemişlerdir.

¹⁹⁶ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 25, Birleşim: 45, (19.2.1968), ss.378.*

¹⁹⁷ *A.k., s. 378.*

¹⁹⁸ *A.k., s. 338.*

¹⁹⁹ Çetin Altan, *Ben Milletvekili İken*, İstanbul: Afa, 1996, s. 342.

²⁰⁰ *A. k., s. 336.*

²⁰¹ *A.k., s. 336.* 17 Şubat 1968 tarihli 43. birleşimde Altan Başbakanlık bütçesi hakkında bir konuşma yapmıştır.

²⁰² *A.k. s. 336.*

Sonradan yine Nebioğlu'nun çağırması üzerine Altan salona inmiştir. Altan salondan ilk izlenimini şöyle ifade eder: “[b]iz sekiz kişiydik. Herkesin yüzü sapsarıydı. AP’liler silme kadro gelmişlerdi. Ve bizden kimsenin sesi çıkmıyordu.”²⁰³

Çetin Altan’ın Nazım Hikmet’i sahiplenene yukarıdaki sözleri üzerine yaşanan olaylar tutanaklara “AP sıralarından bağrışmalar ve TİP sıralarına doğru koşuşmalar ... TİP sıraları önünde döğüşmeler, TİP’lilerden de bağırarak AP’lilere karşı çıkışlar, yumruklaşmalar, bağrışmalar ve bir karışıklık...” şeklinde yansımıştır.²⁰⁴ Oturum Başkanı Nurettin Ok sürekli kampana çalmış ve oturumu tatil etmiştir. Altan ise AP’lilerin “çığlık çığlık, küme küme” üstüne geldiklerini, sıraların arasına düştüğünü ve başını sıraların altına sakladığını, üstüne kapanan Koçak’ın kendisine yönelen tabanca kabzasının hedefi haline geldiğini, tabanca kabzası ile Koçak’ın başına vurulduğunu ve ortalığın kan içinde kaldığını, Nermin Neftçi’nin “adam öldürüyorlar” diyerek çığlık attığını ve bu çığlık ve kan lekeleri sayesinde AP’lilerin biraz durulduğunu anlatır.²⁰⁵ Çıkan olaylarda Yunus Koçak (Konya) hastahaneye kaldırılmış ve başına 4 dikiş atılmıştır, Sadun Aren’in (İstanbul) bir gözü şişlikten görmez hale gelmiş ve Çetin Altan’ın (İstanbul) gözlüğü kırılmış, vücudunda morluklar oluşmuş göğsündeki sızılar uzun süre geçmemiştir.²⁰⁶ Altan, bazılarının sağ gözündeki görme yeteneğinin % 50 oranında kaybolmasını olaylar sırasında gelen bir darbeye bağladığını ifade eder, ancak kendisi görme kaybını açıkça bu olaylara bağlamaz.²⁰⁷

Olayın sabahında 20 Şubat 1968 tarihli 46. birleşim yapılmıştır. Doğal olarak, bu birleşimde bütçe müzakereleri değil, geceleyin yaşanan olaylar tartışılmıştır. İlk sözü, olaydan hemen sonra, gece saat üçte, özel bir toplantı yapan CHP grubu adına Grup Başkanı İsmet İnönü söz almıştır.²⁰⁸ Esef verici dediği olayları açıklayacak herhangi bir sebep ve bahane olmadığını ifade eden İnönü, Hükümetin zararlı gördüğü bir parti aleyhine Meclisi tahrik etmek için elinden geleni yaptığını, İçişleri Bakanı’nın aklı başında hiç bir kimseyi ikna edemeyecek şekilde aynı partiyi insanları ve mevcudiyeti ile töhmet altına bıraktığını, ve Başkanlığında hedefte tutulan insanlar (TİP milletvekilleri) üzerinde taarruzları toplamak için ayrıca gayret gösterdiğini iddia etmiştir. İnönü’nün bu son noktada dikkat çektiği olay Oturum Başkanı Ok’un YTP’li Karahan’ın müdahalesinde bile TİP tahriki olduğunu iddia etmiş olmasıdır. AP’ye hitap ettiğini vurgulayarak, “[m]eşruiyetini kaybederek iktidarda kalmak

²⁰³ A.k. s. 337.

²⁰⁴ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 25, Birleşim: 45, (19.2.1968), ss.380-381.*

²⁰⁵ Çetin Altan, *Ben Milletvekili İken*, İstanbul: Afa, 1996, s. 341.

²⁰⁶ A. k., s. 349.

²⁰⁷ A.k., s. 350.

²⁰⁸ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 25, Birleşim: 46, (20.2.1968), ss.397-401.*

hevesinden vazgeçmelisiniz” diyen İnönü, irtica, zulüm ve zorbalık girişimlerinin verimli ve çıkar bir yol olmadığını tarihten örnekler vererek göstermek istemiştir.²⁰⁹ Bu bağlamda, Milli Mücadelede bütün bir cephenin komutanı olarak savaştığı zaman hakkında ölüm fermanı olduğunu, meşruiyetini kaybeden DP iktidarının iktidardan gitmemek için sonuna kadar uğraştığını ve sonunda askeri ihtilal olduğunu söyleyen İnönü, başvurduğu zorba yolun AP’nin kendi akıbetinin gerçekleşmesini hızlandıracağını ileri sürmüştür. İnönü, Türkiye’deki ihtilallerin irtica kuvvetlerine karşı olduğunu, 1960 sonra meşruiyetini kaybetmiş iktidarın açık mahkemelerde yargıldığını ve en kısa yoldan yeni bir Anayasa yapılarak genel seçime gidildiğini ifade ederek, başka ülkelerde askeri ihtilalle gelmiş olanların böyle kısa sürede demokrasiye geçemediklerini vurgulamıştır.

İnönü’ye göre AP Anayasa Mahkemesinin vereceği hükümleri Meclis içinde vermek hevesindedir ve bu Türkiye’yi tamamıyla ilkel bir toplum haline getirecek “ayıp” ve “günah” bir zorlamadır. AP’ye seslenerek, mahkemeye gitmek yerine, Meclis’te TİP’e taarruz edilmesi yolunun haksız olduğunu vurgulayan İnönü, AP’nin siyaset, vicdan hürriyeti, siyasi partilerin güvenliği anlayışlarına dayanan düzenin sakat olduğunu ve bu düzenin değişmesi gerektiğini ifade etmiştir. İnönü’ye göre AP beğenmediği siyasi görüşleri din bezirganlığı yaparak töhmet altında bırakmakta ve bu sayede iktidarda kalmak hevesindedir. İnönü, “bu kadar zorbalık yapan insanların gözleri hakikaten kararmıştır” diyerek gelecekte, AP’nin değişmesinden ümidinin az olduğunu belirtmiştir.²¹⁰

İnönü’nün konuşmasından sonra söz TİP Grup Başkanı ve İstanbul Milletvekili Mehmet Ali Aybar’ındır. Ancak, Aybar söz almadan evvel Başkanlık Divanında AP kontenjanından bulunan katip üye Tokat Milletvekili Bedrettin Karaerkek divanı terk etmiş ve Divan üyeliğinden istifa ettiğini belirterek şahsı adına söz istemiştir.

Aybar ise konuşmasına asıl tehlikenin olayların hazırlıklı olarak “bu noktaya” getirilmesi olduğunu ifade ederek başlamıştır.²¹¹ Bu gibi zorlamalarla demokratik rejimin yürüme olasılığının her gün biraz daha azalacağını vurgulayan Aybar, demokratik rejiminin yürüyüp yürümeyeceği konusunda bir karar varılması gerektiğini söylemiştir. Aybar’a göre tarafsız olması gereken “zat” (İçişleri Bakanı) partizanca davranmış, Anayasanın güvencesi altında bulunan ve milli iradenin bir kısmını temsil eden bir partiye (TİP) haksız ve düzmece vesikalarla hücum etmiş, kendi grubunu tahrik etmiştir. 8 kişiyi Meclisten çıkarmak için 200 kişinin saldırdığı olayların sonucunda Türkiye’de hala demokratik düzenin yürürlükte olduğunu söylemenin mümkün olmadığını belirten Aybar, demokratik düzenin zoru reddeden, fikre tahammül eden bir

²⁰⁹ A.k., s. 398.

²¹⁰ A.k., ss. 400-401.

²¹¹ A.k., ss. 401-404.

tartışma düzeni olduğunu vurgulamıştır. Bu tür saldırıları yaptıktan sonra AP'nin "fikir hürriyeti istiyoruz" demesinin bir samimiyezsizlik örneği olduğunu vurgulayan Aybar, fikirleri ifade etme güvencesinin olmadığı bir rejimin faşist olduğunu da ifade etmiştir.

İktidar partisinin kendileri aleyhinde delil diye ortaya çıkardığı şeylerin aslında en tabii haklarının kullanılmasından ibaret olduğunu savunan Aybar, Sükan'ın konuşmasında TİP'in "Doğulu vatandaşa ırk ayrımını telkin" ettiğini "siyasi istismar vasıtasıyla anarşi yaratmak" amacıyla olduğunu iddia etmesi üzerine,²¹² Doğu mitingleri²¹³ örneğine değinmiştir. Doğu meselesini Türkiye'nin milleti ve ülkesi ile bölünmezliği ilkesinden hareketle Anayasanın yasa önünde eşitlik emirlerini yerine getirecek şekilde ele aldıklarını, mitinglerde de bunu tekrarladıklarını ve Doğu da mitinglere katılmanın doğal hakları olduğunu, Doğu sorunun çözülmesi için görüşlerini ifade etmeye hakları olduğunu ve Doğulu vatandaşların da miting yapma hakkı olduğunu vurgulamıştır.

İddia edildiği gibi gizli amaçları/gündemleri olmadığını vurgulayan Aybar, toprak reformu, dış ticaret, bankacılık ve sigortacılığın devletleştirilmesi gibi ilan ettikleri siyasal gündemlerini tekrarlayarak, sosyalizmin halkın desteği ile gerçekleşmesini istediklerini ve o nedenle parti kurduklarını söylemiştir. Gizli gündemimiz olsaydı başka türlü çalışırdık diyen Aybar, antiemperyalist olduklarını, NATO'ya karşı çıktıklarını, ikili anlaşmalara karşı olduklarını zaten söylediklerini bunlardan ne gizli gündem, ne de Anayasal rejime aleyhtarlık sonuçlarının çıkarılamayacağını belirtmiştir.

Yaşanan olayların gelecek seçimlere gölge düşürdüğünü, vatandaşların % 3 oy verdiği bir parti kaba kuvvetle meclisten atılırken seçime gitmenin bir anlamı olmadığını belirten Aybar, tarihin akışı gereği emekçi sınıfların mutlaka iktidar geleceğini ancak bunun demokratik yollardan mı, yoksa bir takım patlamalarla mı olacağını belli olmadığını ileri sürmüştür. Aybar, 'Meclis'te yaşanan olaylarda olduğu gibi patlamaya zorlayacak hareketler AP'nin de karlı çıkamayacağı yurt çapında büyük patlamalara neden olacaktır' uyarısında bulunarak sözlerini tamamlamıştır.

Aybar'dan sonra şahsı adına söz alan İstanbul Milletvekili Ahmet Tahtakılıç Türkiye'deki mücadelenin medeniyet mücadelesi olduğunu ve bütün davranışların medeniyet çerçevesinde olması gerektiğini ve bu çerçevede

²¹² *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 25, Birleşim: 45, (19.2.1968), s. 378.*

²¹³ Doğu mitinglerinin ilki 16 Eylül 1967'de Diyarbakır'da yapılmıştır. Daha sonra 24 Eylül'de Silvan, 1 Ekim'de Siverek, 8 Ekim'de Batman, 15 Ekim'de Tunceli, 22 Ekim'de Ağrı mitingleri takip etmiştir. Daha sonra, 19 Kasım'da Ankara'da da bir Doğu Mitingi düzenlenmiştir. Mitinglerde daha çok doğu-batı eşitsizliği eleştirilmiştir. Doğu mitingleri Cumhuriyet sonrasında ilk kez Kürt etnik varlığının "Doğulu" adı altında miting gösterilerine konu olması açısından önemlidir. Bkz. *Cumhuriyet Ansiklopedisi, 1961-1980*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005, s. 162.

parlamentoların fikir mücadelelerinin bir sahnesi olduğunu hatırlatmıştır.²¹⁴ Tahtakılıç'ın dile getirdiği ikinci nokta Anayasanın koruması altında olan ve vatandaşların oyları ile Meclis'e gelen TİP'e karşı Hükümetin mahkeme kararı olmadan ithamlarda bulunma hakkının olmadığıdır. TİP'in ancak Anayasa Mahkemesi ve millet/sandık tarafından yargılanabileceğini belirten Tahtakılıç, vatandaşın hak ve hürriyetlerine saygı gösteren bir siyaset izlediği sürece ömrünün sonuna kadar TİP'in yanında yer alacağını ifade etmiştir. Hemen ardından, Anayasanın ihtilalci sosyalizmine kapalı, demokratik sosyalizme açık olduğunu savunan Tahtakılıç, TİP'in hatasının Türk köylüsüne dayanan ve ondan kaynaklanan bir mücadele içinde olmadığını iddia etmiştir. Tahtakılıç bu noktada "bir daha seçilmemeyi göze almıyan milletvekilleri Türk demokrasisine, rejimine hizmet edemezler" diyerek siyasal partilerdeki lider-odaklılığa ve dolayısıyla Oturum Başkanı Nurettin Ok'un tarafsız bir tutum takınamamasına değinmiştir.²¹⁵

Olayların yaşandığı Oturumun Başkanı Nurettin Ok, İnönü'nün konuşması üzerine söz almak zorunda kaldığını belirterek konuşmasına başlamıştır.²¹⁶ Olaylardan üzüntü duyduğunu ancak İnönü'nün konuşmasından daha çok üzüntü duyduğunu ifade eden Ok, 6 yıllık Başkanvekilliği tecrübesi olduğunu vurgulayarak, oturumları Anayasa, İçtüzük ve vicdanına dayanarak yönettiğini belirtmiştir. İçtüzük hükümleri gereği, konuşmak için önce söz almak gerektiğini ve söz alan milletvekilinin başkanlığın himayesinde konuştuğunu belirten Ok'a göre oturum başkanı kürsüden konuşan milletvekiline müdahale edilmesine "tahammül edemez."²¹⁷ Oturum Başkanı olarak İçişleri Bakanı konuşurken yapılan müdahaleleri önlemek zorunda olduğunu ve TİP milletvekillerini uyararak, kınama cezası vererek bu görevi yerine getirmeye çalıştığını söyleyen Ok, eğer partililik bir kenara bırakılıp vicdana göre bir değerlendirme yapılırsa kendi yönetiminin doğru ve dürüst olduğunu anlaşılabileceğini iddia etmiştir.

Bakanın tahrik edici bir şekilde konuştuğu ve kendisinin buna sessiz kaldığı iddialarına karşılık, Oturum Başkanının konuşmacıya sadece konu dışına çıkınca ve galiz beyanda bulununca müdahale edebileceğini belirten Ok, 'tahrik edici konuşma' kavramının da oturum başkanına keyfi müdahalelerde bulunma yetkisi verecek kadar göreceli bir kavram olduğunu vurgulamıştır. YTP Milletvekili Ali Karahan'ın, TİP Milletvekili Ali Karcı tarafından "söyle, söyle" diyerek konuşmacıya müdahaleye teşvik edildiğini ve bunun ancak kendisinin oturduğu konumdan açıkça görülebildiğini anlatan Ok, bu nedenle TİP milletvekillerine "Sayın Karahan'ı tahrik etmeyin" uyarısında bulunduğunu açıklamıştır.

²¹⁴ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 25, Birleşim: 46, (20.2.1968), ss.404-406.*

²¹⁵ *A.k., s. 405.*

²¹⁶ *A.k., ss. 406-410.*

²¹⁷ *A.k., s. 407.*

AP Grubu adına Giresun Milletvekili İbrahim Ethem Kılıçoğlu TİP ve CHP genel başkanlarının meseleyi objektif açıdan değerlendirmek yerine, kendi partilerinin görüşlerinin ve davranışlarının izahını yapmayı tercih ettiklerini iddia ederek konuşmasına başlamıştır.²¹⁸ Kılıçoğlu, İçişleri Bakanlığı bütçesinin görüşmelerinde TİP sözcüsünün herhangi bir müdahale olmadan rahatlıkla konuşmasını yaptığını ve TİP hariç diğer partiler ve bağımsızlar arasında da herhangi bir sorun yaşanmadığını ileri sürerek olayların bizzat TİP milletvekillerinin tutumundan kaynaklandığını ima etmiştir. İnönü'nün yaşanan olaylardan hükümet, bakan ve oturum başkanını sorumlu tutmasını esef verici olarak değerlendiren Kılıçoğlu, TİP'in kendilerine 'soyguncu düzenin savunucusu' gibi ağır ithamlarda bulunduğunu ve bunu bir mahkeme kararıyla desteklemediğini söylemiştir. Dolayısıyla, Kılıçoğlu'na göre TİP'in komünist ve rejim dışı bir parti olduğunu söylemek için mutlaka mahkeme kararına ihtiyaç yoktur. Kılıçoğlu, fikir ayrılıklarının demokrasinin gereği olduğu görüşünü kabul ettiğini belirttikten hemen sonra fikir ihtilaflarının da demokratik düzenin dışına çıkmaması gerektiğini eklemiştir. "Yılan karnınıza girmiş, sizi biran [önce] sokmuyorsa, korkaklığından değildir, tedbirli oluşundandır" diyerek TİP'in demokratik sosyalist değil ihtilalci sosyalist bir parti olduğunu iddia eden Kılıçoğlu, bu iddiasını desteklemek için Aybar'ın "eninde sonunda emekçi sınıf iktidara gelecektir" sözünü aktarmış ve sınıf iktidarının dünyanın hiç bir yerinde demokratik ilkelere uyarak kurulmadığını eklemiştir.²¹⁹

Yaşanan olaylar hakkında "gelip geçici saman alevi gibi yanar" "ufak tefek şeylerle 'Anayasa düzeni bozuluyor, Anayasa gidiyor' diye meseleyi çığırından çıkarmaya hiç lüzum yoktur" değerlendirmesinde bulunan Kılıçoğlu konuyu İnönü'nün demokratik düzenin yürümesi hakkında ümidinin azaldığını ifadesine getirmiştir.²²⁰ Bu bağlamda, AP hükümeti sürekli itham edilirken, 70 yaşında AP'li bir profesör dayak yerken ve Şinasi Osma kürsüde dayak yerken, İnönü'nün siyasi partilerin demokrasinin vazgeçilmez unsurları olduğunu göz ardı ettiğini ve sessiz kaldığını ileri süren Kılıçoğlu, CHP'yi kastederek, Meclis'in itibarını düşürenlerin kendi yaptıklarını başkaları yapınca doğru bulmayanlar olduğunu ifade etmiştir.

Türk mahkemelerince komünist olduğu nedeniyle mahkum edilmiş Nazım Hikmet'in büyük şair ve vatanperver olarak değerlendirilmesinin esas tahrik olduğunu savunan Kılıçoğlu, mahkeme kararının İnönü hükümetleri döneminde alındığını ve bu karar doğrultusunda herkesin N. Hikmet'i "vatan haini" olarak değerlendirmesi gerektiğini iddia etmiştir. Kılıçoğlu'na göre N. Hikmet'e vatan şairi diyenler kendilerinin karşısındadır.

Tartışılan konuların "elem verici" olduğunu belirterek konuşmasına başlayan Başbakan Süleyman Demirel olayla hiç bir alakası olmayan bazı eski iddiaların tekrar gündeme getirildiğini ve bundan amacın "meseleyi büyütme"

²¹⁸ A.k., ss. 411-415.

²¹⁹ A.k., s. 413.

²²⁰ A.k., s. 412.

olduğunu iddia etmiştir.²²¹ “Yüce Meclisin itibarına toz kondurulmasına hiçbir şekilde Hükümet olarak, Adalet Partisi Grubu olarak ve Adalet Partisi olarak razı” olmadıklarını ifade eden Demirel, olaylar yüzünden AP grubuna “insafsızca” yüklenmenin de mantığa uygun olmadığını eklemiştir. Benzeri olayların Batı demokrasilerinde de yaşanmış olduğunu fakat oralarda kimsenin demokrasiden vazgeçmediğini söyleyen Demirel, iktidar sorumluluğuna sahip oldukları için diğer hatiplerin seviyesinden konuşamadıklarını, kendilerine yöneltilen hakaret derecesindeki ithamları iktidar sorumluluğunun ağırlığı ile karşılamak zorunda olduklarını ifade etmiştir.

Meclisin bir İhtilâli olduğunu ve Başkanlığın uyarılarına rağmen kürsüden konuşan insanlara laf atılmasıyla meclisin düzenin bozulduğunu dile getiren Demirel, Türk adliyesinin verdiği kararların hiçe sayılarak Nazım Hikmet’e vatan şairi denmesini şöyle değerlendirmiştir:

Bunun adına ne derler? Bunun adına büyük tahrik derler. Tahrik derler bunun adına. Ondan sonra hâdise büyüyor. Böyle şeyleri yapmayın. Böyle şeyler hakikaten bu Meclisin havasına yakışmaz. Türk Parlâmentosunun zabıtlarında geçen 45 sene içinde Nâzım Hikmet’e hain, diyen yüzlerce sayfa bulursunuz, ama Türk Parlâmentosunun zabıtlarına esefle söyleyeyim ki, Nâzım Hikmet’i büyük vatan şairi diye tanıtan ilk cümle dün akşam zabıtlara geçmiştir.²²²

İnönü’nün konuşmasında bu ağır tahrike değinmemesinden yakınan Demirel’e göre CHP eski alışkanlıklarını sürdürerek seçilmiş hükümetleri askeri darbe ile korkutmaya çalışmaktadır. İnönü hükümet başkanı iken AP’nin camı, çerçevesi, defteri eşyası, tabelası kırılmıştır diyen Demirel, İnönü’nün bu olayları ağır tahrikler ile açıkladığını ve kendilerine bu tahriklerle neden olmamalarını tavsiye ettiğini hatırlatmıştır. İnönü’nün “akibetinizi çabuklaştırıyorsunuz” sözlerine karşılık “[a]rtık bu kürsüden ihtilal ışığı verme imkanı kalmamıştır” diyen Demirel derhal bütçe görüşmelerinin tatil edilip Meclisin akıbeti hakkında bir genel görüşme açılması gerektiğini ifade etmiştir.²²³ Bu çerçevede, “bize tahammül edeceksiniz. Bütün kavganın başı buradan çıkıyor” diyen Demirel 1960 ihtilalinin nedenlerini tartışmanın faydalı olmadığını belirtmiştir. Muhalefette iken kendilerinin en fazla meclisi terk ettiklerini, oysa CHP’nin muhalefet anlayışının iktidarı kendi istekleri doğrultusunda memleketin bir takım güçleriyle korkutarak yönlendirmek olduğunu iddia eden Demirel, “[ş]imdi netice ne oluyor?” diye sormuş ve şu cevabı vermiştir: Muhalefette iken hizmet yapamayacak olan AP, iktidara gelince de hizmet yapamayacaktır. Muhalefet partilerinin hoşlarına gitmeyen bir şey oldu mu “akıbetiniz kötü olur” demek yerine, millete giderek

²²¹ A.k., ss. 415-424.

²²² A.k., s. 417. Kars Milletvekili Celal Nuri Koç bir önerge vererek “Nazım Hikmet Büyük Vatan şairidir” sözlerinin tutanaklardan çıkarılmasını istemiştir. Ancak, Anayasa ve İhtilâli hükümleri gereği harfiyen zabıt tutulduğu ve zabıtlarda sonradan bir düzeltme ve çıkarma yapılamayacağı için önerge işleme alınmamıştır. Bkz. a.k., s. 429.

²²³ A. k., s. 418.

beğenmedikleri hususlarda ne yapacaklarını anlatması ve iktidara hazırlanması gerektiğini ifade eden Demirel, 1961 yılında rejim meselesi kalmadığını söyleyen CHP'nin 1968 başında rejimin istikrarını bir tartışma konusu haline getirmesinin bir çelişki olduğuna işaret etmiştir. İktidarların akıbetini tayin edecek olanın millet olduğunu ve bunun en temel Atatürkçü ilke olan “egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” düsturuna dayandığını belirten Demirel’e göre parlamentodaki elektrikli hava CHP'nin kendi kurduğu temel sistemi iktidarda iken benimsemesi ve muhalefette iken unutmamasından kaynaklanmaktadır.

Vatan haini olarak mahkum edilen Nazım Hikmet'in vatan şairi olarak değerlendirilmesinin Türk milletinin vicdanında derin yaralar açacağını tekrar eden Demirel’e göre CHP'nin yaklaşımında TİP konu olduğunda suçu ve suçluyu mahkemeler tayin edecektir, ancak kendileri (AP) konu olduğunda suçu ve suçluyu CHP Genel Başkanı tayin etmektedir. Aybar'ın “emekçi sınıflar iktidara gelecek” şeklindeki beyanının partiler kanuna ve Anayasaya aykırı olduğunu iddia eden Demirel, TİP'in Doğu mitinglerinde yaptıklarının da devletin bütünlüğüne ve Anayasaya aykırı olduğunu iddia etmiş, ancak bunların nedenini sonra açıklayacağını söylemiştir. Fikir hareketleri adı altında anarşi çıkarılmasına hizmet edildiğini ileri süren Demirel, tartışmaların ana kaynağında Marxist görüşün milli bakiye sistemi sayesinde parlamentoya girmesinin yattığını iddia etmiştir. Söz konusu aşırı solcular, Demirel’e göre, dünyanın her yerinde parlamentoları baltalamanın yollarını ararlar.

İktidardan gitmemek için her türlü vasıtayı kullanma gibi bir niyetleri olmadığını vurgulayan Demirel, izzetin ve ikbalin değil, hizmetin insanları olduklarını söyleyerek, başvurdukları tek aracın “büyük milletin asil vicdanı” olduğunu vurgulamıştır.²²⁴ Son olarak, irtica iddialarına değinen Demirel, AP'nin yaş ortalamasının 45 civarında olduğunu ve İnönü'nün AP grubunun irticaya müsaade ettiği iddiasında bulunurken aslında bizzat CHP'nin kurduğu Cumhuriyete inançsızlık gösterdiğini iddia etmiştir.

GP Grubu adına söz alan Grup Başkanı Kayseri Milletvekili Turhan Feyzioğlu yaşanan olaydan üzüntü duyduğunu belirterek, benzeri olayların tekrar etmemesi için daha dikkatli olunması gerektiğini ifade etmiştir.²²⁵ Anayasa Mahkemesi kararı olmadan yapılacak hiç bir ithamın meşru olmayacağı iddialarının siyasetin doğasına aykırı olduğunu belirten Feyzioğlu, yasa dışına çıkan bir icraatta bulunmadıkları sürece siyasi kuruluşların bir birlerini itham ederken mahkeme kararı almaya ihtiyacı olmadığını ifade etmiştir. Anayasanın komünizme kapalı olduğunu ve TCK 141 ve 142 maddelerin Anayasa Mahkemesi tarafından Anayasaya uygun bulunduğunu hatırlatan Feyzioğlu, komünizmi yasaklayan yasaları uygulamayan hükümeti kusurlu bulduklarını ifade etmiştir.

²²⁴ A.k., s. 423.

²²⁵ A.k., ss. 424-426.

MP Grubu adına Konya Milletvekili Seyit Faruk Önder ise konuşmasına “Adalet Partisini ne kadar suçlu görüyorsak, İşçi Partisini ondan çok daha fazla suçlu görüyoruz” diyerek başlamıştır.²²⁶ Önder’e göre, TİP İçişleri Bakanı Sükan’ı dinleme tahammülü göstermeyerek AP grubunu tahrik etmiştir. Bakan Sükan ise komünizm suçu ile suçladığı TİP’i mahkemeye vermeyerek bir samimiyetsizlik göstermektedir. Önder ayrıca yapılan konuşmaların yaşanan olayları yatıştırmaya yönelik olmamasını eleştirmiştir.

YTP Grubu adına Ordu Milletvekili Raif Aybar yaşanan olayların Türk parlamentosunun fikirlerin çatıştığı bir yer olmadığını gösterdiğini ifade ettikten sonra, Hükümetin sadece TİP’in Anayasa dışı olduğunu söylemekle yetinmesini eleştirmiştir.²²⁷ Aybar’a göre eğer TİP Anayasanın dışında ise (kapatılması için) gerekli süreçler işletilmelidir. Aybar’ın işaret ettiği başka bir nokta CHP ve AP arasındaki kutuplaşmanın TİP’in varlığından daha büyük bir tehlike oluşturmasıdır. AP’nin TİP ile CHP’yi aynı kefeye koyan yaklaşımını eleştiren Aybar, AP’den seçmenlerin üçte birinin oyunu alan CHP’yi TİP ile berabermiş gibi göstermekten vazgeçmesini istemiştir.

Son olarak Devlet Bakanı Eskişehir Milletvekili Seyfi Öztürk, TİP’in komünist bir parti olduğu iddiasını tekrarlamış, bu değerlendirmenin bir ihbar niteliğinde olduğunu, Hükümetin bunun dışında bir adım atmasının mümkün olmadığını ve adım atacak olanın Türk adliyesi olduğunu ifade etmiştir.²²⁸

Bu olayların ardından 25 Şubat 1968 tarihinde TİP milletvekillerine yapılan saldırıyı kınamak amacıyla İstanbul Taksim’de bir miting yapılmıştır.²²⁹

²²⁶ A.k., ss. 426-428.

²²⁷ A.k., ss. 427-429.

²²⁸ A.k., s. 429.

²²⁹ Bkz. *Cumhuriyet Ansiklopedisi, 1961-1980, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005, s. 204.*

MECLİSİN AÇILMASI, MECLİS BAŞKANI VE BAŞKANLIK DİVANI SEÇİMLERİ YEMİN TÖRENİ

1961 Anayasasının 77. maddesi TBMM üyelerinin görevlerine yemin ederek başlayacağına hükmetmektedir. Bu nedenle Millet Meclisleri (ve Cumhuriyet Senatosu'nun) yemin töreninin yapıldığı oturumla açılırlar. Yemin töreninin yapıldığı açılış oturumları genelde en yaşlı üyenin Başkanlığında yapılır. Açılış oturumlarında Meclisin en genç üyeleri ise katip üyelik görevini üstlenirler (İçtüzük Madde 1). Yemin, milletvekili statüsünü kazanmanın hukuki/prosedürel bir gereğidir. Eski bir iktidarı sınırlandırma mekanizması olan yemin ile milletvekilleri aslında yetkilerini/iktidarlarını hangi sınırlar içinde kullanacağına dair söz verirler. Ancak yemin töreninden sonra, Meclis kendi çalışmasını sağlayacak Meclis Başkanlığı, Başkanlık Divanı ve uzmanlık Komisyonları gibi organlarını oluşturabilir. Milletvekillerinin edeceği yemin 1961 Anayasasının yine 77. maddesinde şöyle belirtilmiştir:

Devletin bağımsızlığını, vatanın ve milletin bütünlüğünü koruyacağıma; Milletın kayıtsız şartsız egemenliğine, demokratik ve lâik Cumhuriyet ilkelerine bağlı kalacağıma ve halkın mutluluğu için çalışacağıma namusum üzerine söz veririm.

Meclis, 22 Ekim 1965 tarihinde saat 15.00'de *ikinci* en yaşlı üye olan İstanbul Milletvekili Orhon Seyfi Orhon'un Başkanlığında gerçekleşen birleşimde yemin töreni ile başlamıştır. Aslında Meclisin en yaşlı üyesi Malatya Milletvekili İsmet İnönü'dür (81). Ancak, İnönü geçici Meclis Başkanlığının kabul etmediği için Orhon (75) açılış birleşimine başkanlık etmiştir.

Milletvekillerinin il sırasına göre and içtiği birinci oturumda, Kemal Bağcıoğlu (Ankara) ve Abdurrahman Güler (Çorum), ve Selahattin Hakkı Esatoğlu (Nevşehir) tarafından verilen önergelerin kabul edilmesi üzerine, and içme sırası Ankara milletvekillerine gelince Atatürk'e üç dakikalık saygı duruşunda bulunulmuştur. Yemin töreni saat 20.00'de tamamlanmış ve Meclis Başkanını seçmek üzere birleşime 15 dakika ara verilmiştir.

MECLİS BAŞKANININ SEÇİLMESİ

İkinci oturumda Meclis Başkanlığı için iki aday gösterilmiş ve seçim iki turda gerçekleşmiştir. Meclis Başkanının nasıl seçileceği ve görev süresi Anayasa'nın Başkanlık Divanı başlığını taşıyan 84. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, Millet Meclisi Başkanları, kendi Meclislerince üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ve gizli oy ile ikişer yıl için seçilirler; ilk iki oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, salt çoğunlukla yetinilir. Meclis Başkanlıkları için Meclisteki siyasi parti grupları aday gösteremezler. Başkanlar ve Başkanvekilleri, üyesi bulundukları, siyasî partilerin veya siyasî parti gruplarının Türkiye Büyük Millet Meclisinin içinde veya dışındaki faaliyetlerine ve görevlerinin yerine getirilmesini gerektiren haller dışında, Meclis tartışmalarına katılamazlar; Başkan oy kullanamaz. Millet Meclisi Başkanı aynı zamanda,

Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosunun birleşik oturumlarının (TBMM birleşimlerinin) başkanıdır.

AP İstanbul milletvekili Ferruh Bozbeyli, yine AP Giresun milletvekili İbrahim Ethem Kılıçoğlu tarafından; ve TİP İzmir milletvekili Cemal Hakkı Selek, yine TİP milletvekilleri Yusuf Ziya Bahadınlı (Yozgat), Ali Karcı (Adana) ve Tarık Ziya Ekinci (Diyarbakır) tarafından Meclis Başkanlığına aday gösterilmişlerdir. 391 milletvekilinin katıldığı birinci tur oylamada adaylardan Ferruh Bozbeyli 241, Cemal Hakkı Selek ise 17 oy almışlardır. Toplam 122 oyun boş kullanıldığı bu oylamada, aday olmayan Mekki Keskin'e beş, Ali Fuat Başgil'e altı oy çıkmıştır. Bu sonuçlara göre seçimlerin ilk turunda her iki adayda Meclis Başkanı seçilmek için gerekli olan üçte iki çoğunluğu sağlayamadığı için hemen ikinci tur oylamaya geçilmiştir. İkinci tur oylamaya toplam 394 milletvekili katılmış ve Ferruh Bozbeyli, Cemal Hakkı Selek'in 20 oyuna karşılık 354 oy ile Meclis Başkanı seçilmiştir. Bu turda da aday olmayan bazı milletvekillerine oy atılmış ve toplam 14 oy boş kullanılmıştır.

BAŞKANLIK DİVANI SEÇİMLERİ

38 yaşında olan İstanbul Milletvekili Ferruh Bozbeyli'nin Meclis Başkanı seçilmesinin ardından Başkanlık Divanının oluşturulması gerekmektedir. Divan seçimleri parti gruplarının ortak önergeleri ile "grupların aday göstermelerine imkan vermek ve oranlara göre Divan üyeliklerinin bölünüşünü karara bağlamak üzere" 26 Ekim 1965'de yapılacak ikinci birleşime ertelenmiştir.²³⁰ Ne var ki, Başkanlık Divanı 2, 3, 4, 5 ve 10. birleşimlerde olmak üzere toplam 5 birleşim süren tartışmalardan sonra ancak Millet Meclisi'nin 11 Kasım 1965 tarihinde gerçekleştirilen onuncu birleşiminde oluşturulabilmiştir. Bu sırada hükümet programının okunması ve güven oylaması süreci tamamlanmıştır. Divanın oluşumunun "gecikmesinde" ve tartışmalarda, siyasal parti gruplarının Başkanlık Divanında ağırlıkları oranında temsil edilmesini öngören Anayasa hükmü dışında,²³¹ Başkanlık Divanı üyeliklerinin parti gruplarına dağılımını belirleyen bir kuralın olmaması; bu dönemde de geçerli olan 1957 tarihli İçtüzük 5. maddenin Başkanlık Divanının Başkan, 3 Başkan vekili, 3 idareci üye ve 6 katip üye olmak üzere toplam 13 üyeden oluşacağına hükmetmesi; ve 1965 seçimleri sonrası Meclise giren bütün partilerin (AP, CHP, YTP, TİP, MP ve CKMP) grup kurabilmek için gerekli 10 milletvekilinden fazla milletvekilinin olması etkili olmuştur. Zira, toplam 13 üyeliğin parti grupları arasında nasıl paylaştırılacağına dair yazılı bir kural olmadığı için, Başkanlık Divanının kompozisyonu her toplantı yılı başında alınan bir Meclis Kararı ile belirlenmektedir. Öte yandan, "grupların ağırlığı oranında" Divan'da temsil edilmesi ilkesi, aşağıda da görüleceği gibi, farklı yorumlara açıktır. Aşağıda,

²³⁰ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim:1, (22.10.1965), s. 8.

²³¹ Madde 84- Meclislerin Başkanlık Divanları, o Meclisteki siyasi parti gruplarının kuvvetleri ölçüsünde Divana katılmalarını sağlayacak şekilde kurulur.

İçtüzük 4. maddenin Başkanlık Divanın görev süresini seçildiği toplantı yılı ile sınırlandırması nedeniyle her toplantı yılı başında gündemin ilk maddesi olan Başkanlık Divanının oluşumu konusunda yapılan müzakereler incelenmiştir.

BİRİNCİ TOPLANTI YILI: GEÇİCİ UZLAŞMA

AP İstanbul Milletvekili Ferruh Bozbeyli daha önce Meclis Başkanı seçilmiş olduğu için toplam 13 üyeden oluşan Başkanlık Divanına 12 milletvekili seçilecektir. Millet Meclisi'nin ikinci birleşiminde AP Grubu bu 12 üyeliğin partiler arasında şöyle paylaşılmasını önermiştir: TİP ve CKMP Başkanlık Divanında temsil edilmesin; 6 üyelik CHP 4, MP 1 ve YTP 1 olmak üzere diğer partiler arasında paylaşılsın; ve AP'de, biri Meclis Başkanı olmak üzere toplam 7 üye ile Başkanlık Divanında temsil edilsin.

İşte bu öneri bütün muhalefet partilerinin tepkisini çekmiş ve toplam beş birleşimde sonuçlanacak bir tartışma sürecini başlatmıştır. Tartışma, Anayasanın 84. maddesinin “Meclislerin Başkanlık Divanları, o Meclisteki siyasi parti gruplarının kuvvetleri ölçüsünde Divana katılmalarını sağlayacak şekilde kurulur” şeklindeki hükmünün yorumu ile çoğunlukçuluk, Anayasa'nın üstünlüğü ve demokratik “centilmenlik” kavramları ekseninde yürümüştür. İktidar partisi ve muhalefet partileri arasındaki yorum farkı, Meclis Başkanlık Divanı'nda bütün siyasi parti gruplarının temsil edilmesinin Anayasa'nın emri olup olmadığı konusundan kaynaklanmaktadır. Nitekim, AP'nin teklifinde Meclis Başkanlık Divanı'nda temsil edilmeyecek olan TİP'in Diyarbakır Milletvekili Tarık Ziya Ekinci, Meclisteki bütün siyasi parti gruplarının “mutlaka Divanda temsil edilmesi keyfiyeti [Anayasa tarafından] şart koşulmuştur” iddiasında bulunarak tartışmayı açmıştır.²³² Ekinci, iddiasını desteklemek için 84. maddenin “Meclislerin Başkanlık Divanları o Meclisteki siyasi parti gruplarının kuvvetleri ölçüsünde kurulur” şeklinde değil, “siyasi parti gruplarının kuvvetleri ölçüsünde katılmalarını sağlayacak şekilde” kurulur ifadeleriyle düzenlendiğine dikkat çekmiştir. Maddenin bu şekilde düzenlenmesinden amacın “bütün siyasi parti gruplarının mutlaka Divanda temsil edilmesini sağlamak” olduğunu vurgulayan Ekinci'ye göre TİP ve CKMP'nin Divan'da temsilini öngörmeyen AP önerisi 84. maddenin ruhuna aykırıdır.²³³

Ekinci'yi takiben söz alan MP Yozgat Milletvekili İsmail Hakkı Aydoğan ise Anayasa'nın 85. maddesine²³⁴ ve Başkanlık Divanının tarafsız olması gerektiğine dikkat çekmiştir. Bu çerçevede Aydoğan'a göre, Mecliste

²³² Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim:3, (27.10.1965), s.

16.

²³³ A.k., s. 16.

²³⁴ Madde 85- Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Meclisler, çalışmalarını, kendi yaptıkları İçtüzüklerin hükümlerine göre yürütürler. İçtüzük hükümleri, siyasi parti gruplarının, Meclislerin bütün faaliyetlerine kuvvetleri oranında katılmalarını sağlayacak yolda düzenlenir. Siyasi parti grupları, en az on üyeden meydana gelir. Meclisler, kendi kolluk işlerini Başkanları eliyle düzenler ve yürütürler.

çoğunluğa sahip olan partinin, Divanda da çoğunluğa sahip olması düşüncesi yerinde bir düşünce değildir. Ekinci gibi “Meclis Başkanlık Divanında her siyasi partinin temsil edilmesi şarttır” görüşünü savunan Aydoğan, Anayasa’nın 85. maddesinin “İçtüzük hükümleri, siyasi parti gruplarının, Meclisin bütün faaliyetlerine kuvvetleri oranında katılmalarını sağlayacak yolda düzenlenir” hükmünde olduğuna dikkat çekmiştir, şeklinde bir hüküm koyduğunu belirtmiştir.²³⁵ Aydoğan’a göre Temsilciler Meclisi, yaşanan deneyimleri (DP tecrübesini) dikkate alarak bu hükmü Anayasaya koymuştur. Dolayısıyla, Aydoğan, AP’nin yaptığı teklifle geçmiş dönemin tecrübelerinden ders çıkarmadığını ima etmiştir. CKMP Kastamonu Milletvekili İsmail Hakkı Yılanoglu’nun da benimsediği bu yaklaşıma göre, henüz yeni bir İçtüzük hazırlanmamış olsa da, bütün partilerin Divan’da temsil edilmesi Anayasa’nın hükmü gereğidir.

AP adına eleştirileri karşılayan Zonguldak Milletvekili Sadık Tekin Müftüoğlu, Başkanlık Divanı üyelerinin sayısının İçtüzüğün 5. maddesi gereğince sabit olduğunu ve 84. maddenin *parti gruplarından* değil, *parti gruplarının kuvvet ölçüsünden* bahsettiğini belirtmiştir. Dolayısıyla, meselenin ‘kuvvet ölçüsünün’ nasıl saptanacağına değümlendiğini ifade eden Müftüoğlu, bir hesaplama yaparak Anayasa’ya aykırılık iddialarını cevaplandırmaya çalışmıştır. Müftüoğlu’nun hesaplaması Meclisteki toplam sandalye sayısının (450), Divan’daki toplam sandalye sayısına (13) bölünmesinden elde edilen, deyim yerinde ise bir Divan seçim sayısına (34.6) dayanmıştır. Müftüoğlu, siyasal parti gruplarının sandalye sayısını, bulunan Divan seçim sayısına bölerek, Divan üyeliklerini partiler arasında paylaştırmıştır. Bu hesaba göre, Divanda, AP’nin yedi ($240/34.6=6.93$), CHP’nin dört ($134/34.6=3.87$), MP’nin bir ($31/34.6=0.89$) ve YTP’nin bir ($19/34.6=0.54$) üye ile temsil edilmesi gerekiyordu. CKMP ($11/34.6=0.31$) ve TİP ($14/34.6=0.40$) ise Divan üyeliğini hak etmiyordu. Böylece, Anayasa’ya aykırılık iddialarını reddeden Müftüoğlu, ayrıca Senato İçtüzüğünden yola çıkarak başka bir hesaplama yapmış ve bu hesaplama göre de önerdikleri dağılımın doğru ve adaletli olduğunu iddia etmiştir.²³⁶

Müftüoğlu’ndan sonra YTP Grubu adına söz alan Isparta milletvekili İrfan Aksu “Meclis Divanında bütün siyasi partilerin temsilini bir zaruret olarak görmekteyiz” diyerek diğer muhalefet partilerine katılmış ve bu zaruretin “çok partili hayatın, demokratik sistemin” bir sonucu olduğunu belirtmiştir.²³⁷ Aksu, ayrıca YTP’nin Divan’da sadece katip üyelikle temsil edilmesinin yetersizliğine işaret edip, Başkanvekilliği ile temsilin daha adaletli olacağını düşündüklerini belirtmiştir.

²³⁵ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim:3, (27.10.1965), ss. 17-18.*

²³⁶ *A.k.*, ss. 21-23.

²³⁷ *A.k.*, s. 24.

CHP Grubu adına söz alan Kayseri Milletvekili Turhan Feyzioğlu ise 1961-1965 Parlamentosunda Başkanlık Divanının oluşumuna işaret ederek, meseleye matematik hesaplamalar yaparak yaklaşmanın Anayasa'nın 84. maddesinin ruhuna aykırı olacağını belirtmiştir.²³⁸ Feyzioğlu'na göre 84. maddenin ruhu "bir partinin Başkanlık Divanında hakimiyetini mümkün mertebe önlemek"tir. Feyzioğlu, bir önceki dönemde Divan oluşturulurken sadece matematik hesaplara dayanan bir yaklaşım sergilenmediğini belirtmiş ve bunun da "demokratik bir gelenek" oluşturduğunu iddia etmiştir. Dolayısıyla, Başkanlık Divanında bütün partilerin temsil edilmesi, gerek Anayasa'nın ruhuna uygunluk, gerekse demokratik "gelenekleri" devam ettirmek açısından gereklidir. Bunu sağlamak için kendilerinin Divan'da bir (katip) üyelikten feragat edebileceklerini belirten Feyzioğlu, AP de aynı fedakarlıkta bulunursa sorunun çözüleceğine işaret etmiştir. Feyzioğlu ayrıca, Divan'da görevlerin partilere göre dağılımı ile ilgili olarak Meclis Başkanı AP'den seçildiği halde, Başkanvekilliklerinden birinin daha AP'ye verilmesinin doğru olmayacağını belirtmiştir.

Divan üyeliklerinin matematiksel hesaplamalara dayanarak parti grupları arasında paylaştırılmasına bir başka itiraz da CKMP İstanbul milletvekili Ahmet Tahtakılıç'tan gelmiştir: mesele sadece sayılara indirildiğinde "parlamentoda hiçbir meseleyi artık milletvekili zaviyesinden görmek mümkün olmaz, katı gruplar çerçevesinden görmek zarureti hasıl olur." AP'nin "oy halleder" şeklinde özetlenebilecek çoğunlukçu yaklaşımın, örneğin MP Kırşehir Milletvekili Memduh Erdemir tarafından, üstelik tartışmaları keskinleştirecek bir biçimde DP'nin yaklaşımına benzetilmiştir. Erdemir, ayrıca üç başkanvekilinden ikisinin AP'ye tahsis edilmesiyle, sayısal oranlar açısından dengeli gibi görünen 7 üye AP, 6 üye muhalefet partileri orantısallığının niteliksel olarak değiştiğini belirtmiş ve bunun "masum düşüncelerden değil" "muhalefetsiz bir demokrasi" saikinden kaynaklandığını iddia etmiştir.

Eleştirilere cevap vermek üzere AP Grubu adına söz alan Zonguldak Milletvekili Talat Asal, kendilerine yöneltilen ithamların uzlaşma olasılıklarını azalttığına dikkat çekmiş ve sandalye sayısına dayanan gücü daha kuvvetli bir şekilde vurgulamıştır:

"Eğer koskoca bir siyasi teşekkül en ufak vasıtalardan istifade ederek, en ufak vesileleri, ele avuca sığmaz olan vesileleri, bir kelime daha ilâve ederek aynı şeyi söyleyeyim, vesile ittihaz ederek damgalama metodunun içerisine girilirse o siyasi teşekkül Anayasanın ve kanunların tanımış olduğu hakkı sonuna kadar kullanmaya karardır. Ama bu işleri centilmenlik anlaşmaları içerisinde, Parlâmento âdabı içerisinde ve son derece muhtaç olduğumuz birbirlerimizin fikirlerine hürmet etmek, birbirlerimiz ile iyi geçinmek, iyi münasebetler, dostça ve centilmence münasebetler çerçevesi içinde halledelim derseniz, o takdirde

²³⁸ A.k., ss. 26-30.

sert, sivri, ithamkâr, şaibekâr, isnatkâr davranışlarda, taarruzlarda bulunmamakta esas ittihaz olunmalı sevgili arkadaşlarım.”²³⁹

Asal, konuşmacıların gerçekte Anayasa’nın 84. maddesinden kaynaklanan bir hak iddia etmekten çok bir anlaşma arayışı içinde olduklarını, bunun da AP’nin 84. madde yorumunun doğru olduğunun göstergesi olduğunu ve muhalefet partilerin istediği gibi bir anlaşmanın bizzat kendisinin Anayasanın 84. maddesine saygısızlık olacağını iddia etmiştir. Asal’a göre “Anayasanın 84. maddesi Adalet Partisine bir hak vermiştir, haktan feragat ancak hakkın sahibi olana taalluk eden bir meseledir. İlla hakkından feragat et hali evvela gayri medenidir, sonra da gayri hukukidir.”²⁴⁰

Dördüncü birleşimde, tartışmalar yine Diyarbakır Milletvekili Tarık Ziya Ekinci’nin TİP Grubu adına söz alması ile başlamıştır. Ekinci yine bütün parti gruplarının Başkanlık Divanında temsil edilmesinin Anayasa’nın 84. maddesi gereğince bir şart olduğunu vurgulamış ve bütün siyasi partilerin Başkan veya Başkan vekilleri kademesinde temsili için Başkanvekili sayısının 5’e çıkarılmasını önermiştir. Ekinci’ye göre bu değişiklik bir içtüzük değişikliğini gerektirmez, çünkü “İçtüzüğün beşinci maddesi Anayasanın sarıh hükmü karşısında yürürlükte değildir.....Nitekim, başkan seçerken biz İçtüzüğün 5nci maddesine itibar ederek bir yıl için değil, iki yıl için seçtik. O halde yine İçtüzükte Başkanvekilliği adedinin üç olduğundan bahse[dil]se bile, biz Başkanvekillerini sadece üçte bırakmak zorunda değiliz.”²⁴¹ Bu teklifin kabul edilmemesi halinde Ekinci’nin ikinci teklifi ise, bütün siyasi partilerin başkanvekilliği düzeyinde en az bir dönem temsil edilmesini sağlayacak şekilde Divan kompozisyonunun her yıl değişmesini öngören bir rotasyon/rulman sistemidir. Buna göre;

“1965 yılı için Adalet Partisine bir Başkan, iki İdare Âmiri, üç kâtip üye; Cumhuriyet Halk Partisine bir Başkanvekili, iki kâtip üye; Millet Partisine bir Başkanvekili, Yeni Türkiye Partisine bir Başkanvekili, Türkiye İşçi Partisine bir idare âmiri, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisine de bir kâtip üye verilmesini teklif ettik. [...] 1966 yılında Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisinin aldıkları postlar baki kalmak üzere, Millet Partisine bir idare âmiri, Yeni Türkiye Partisine bir kâtip üye, Türkiye İşçi Partisine bir Başkanvekili, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisine de bir Başkanvekili verilmesini ve bu şekilde temsil edilmesi teklifini yaptık. Onu takip eden yıllarda da münavebe ile 1965 yılı ve sonra da 1966 yılına uygun tarzda, Başkanvekilliklerinde bütün siyasi partilerin temsil edilmesi formülü bulunabilir.”²⁴²

²³⁹ A.k., s. 37

²⁴⁰ A.k., s. s37

²⁴¹ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim:4, (01.11.1965), s.*

^{43.}

²⁴² A.k., s. 43.

MP Grubu adına söz alan İsmail Hakkı Akdoğan bir evvelki Mecliste Başkanlık Divanı üyeliklerinin partilere dağılımının bir centilmenlik anlaşması neticesinde değil, Anayasanın 84. maddesinin hükümleri gereği yapıldığını, dolayısıyla şimdi de meselenin bir centilmenlik anlaşması meselesi değil, Anayasanın 84. maddesi gereği bir hak meselesi olduğunu ve bütün parti grupları Divanda temsil edilmediği takdirde Divana kesinlikle üye vermeyeceklerini belirtmiştir.

Tartışmanın bu aşamasında AP Grubu adına söz alan Talat Asal, ılımlı bir üslup ile “müzakere ettiğimiz meselede ortaya konulan oranlar AP grubu tarafından tespit edilerek Büyük Meclise illaki bunu kabul edeceksiniz tarzında takdim edilmemiştir” diyerek başladığı konuşmasını “mutlaka bir anlaşma yoluna varacağız. Anlaşma yolunu sonunda oylarınız halledecek rejim meselesinde oydan daha üstün bir kuvvet kabul etmiyoruz” diyerek bitirmiştir.²⁴³ Böylece, AP Grubunun çoğunluğunun küçümsenmemesi gerektiğine işaret eden Asal, ne tarz bir uzlaşmanın imkan dahilinde olduğunun da düşünülmesi gerektiğine dikkat çekerek Ekinci’nin rulman/rotasyon önerisinin zaman içinde TİP’e de bir başkanvekilliği verilmesi anlamına geldiğini, bunun da hem MP’nin önerisiyle çeliştiğini hem de kendileri tarafından kabul edilemez olduğunu belirtmiştir. Asal zaten “halk istemediği için” Divan üyeliğine aday gösterme hakkı olmayan TİP’in “aday göstermeyeceğim” demesinin hayret verici olduğunu iddia ederek, diğer bir deyişle, seçimlerdeki oy oranının önemine tekrar dikkat çekerek sözlerini bitirmiştir.

Asal’ın seçimlerdeki oy oranına göndermede bulunan konuşmasından sonra CKMP Grubu adına söz alan Sivas Milletvekili Cevad Odyakmaz, partilerde istifalar olabileceği için seçimlerdeki oy oranının bir değerlendirme kriteri olamayacağını, önemli olanın meclis grubu sayısı olduğuna dikkat çekmiştir. Odyakmaz ayrıca Anayasanın 84. maddesinin “birim olarak” grubu ele aldığını, bu nedenle de her parti grubunun mutlaka Başkanlık Divanında temsil edilmesi gerektiğini, ondan sonra sandalye sayısının dikkate alınabileceğini iddia etmiştir. AP’nin oy oranı ile meseleyi halletmeye çalışmasını, “Meclisi akıbeti meçhul bir istikamete doğru” sevk edecek “eski zihniyetin hortlamasıdır” diyerek eleştiren Odyakmaz, bu yaklaşımla müzakereleri yürütmenin bir anlamı olmadığını ifade etmiştir. Odyakmaz’ın bu korku senaryosu, AP sıralarından şiddetli bir tepki ile karşılanmıştır.

CHP Grubu adına söz alan Turhan Feyzioğlu ilk önce bir önceki gün radyoda yayınlanan Başkanlık Divanı kompozisyonunun görüşüldüğü toplantıya katılmadıkları haberinin doğru olmadığını, böyle bir toplantı daveti almadıklarını belirterek düzeltmiştir. AP’nin sayısal üstünlüğünü vurgulayan yaklaşımına karşı, Feyzioğlu, “demokrasilerde parmak hesabından üstün bir kuvvet vardır. O da Anayasadır ... yazılı ve teamülü Anayasa kurallarıdır” diyerek karşı çıkmış ve

²⁴³ A.k., s. 46-47.

Anayasanın 84. maddesinin ruhunun ve amacının bütün siyasi parti gruplarının Başkanlık Divanına katılmalarını sağlamak olduğunu bir kez daha vurgulamıştır. Divana katılımın “kuvvet ölçüsünde” olması gerektiğini de kabul eden Feyzioğlu, hem bütün partilerin katılımının, hem de bu katılımın kuvvet ölçüsünde olmasının aynı anda mümkün olduğunu savunmuştur. Nitekim, Feyzioğlu’na göre, *AP dışında kalan* partilerin üzerinde anlaştığı öneri her iki koşulu da tatmin etmektedir. Bu öneriye göre, AP’ye 6, CHP’ye 3 ve geriye kalan dört partiye birer üyelik verilecekti. Feyzioğlu bu dağılımı şu matematiksel hesabı yaparak meşrulaştırmaya çalışmıştır:

“C. H. P. ile A. P. arasındaki oran bizim teklifimize göre 3/6 oranı olacaktır. 3/6 oranı sayın arkadaşlarım yarı yarıyadır, tam yarı yarıya. C. H. P. nin sayısı 134 ve A. P. nin sayısı C. H. P. sayısının iki misli olan 268 değildir, arkadaşlarım. Sadece 239 olduğuna göre, biz üçe razı olduğumuz zaman, Adalet Partisinin altıya razı olması, Anayasanın kuvvet ölçüsü prensibinden fazla uzaklaşmak olmaz. Çünkü, 6 rakamı üçün iki misli, fakat A. P. nin üye sayısı bizim sayımızın iki misli değildir. Bu itibarla aslında A. P. altıya ve C. H. P. üçe inmek suretiyle boşalan dört sandalye diğer gruplara birer hesabiyle dağıtıldığı zaman Adalet Partisi, Halk Partisine nazaran eksik temsil edildiğini iddia edemez. Hem Adalet Partisi, hem Cumhuriyet Halk Partisi küsurlarını kullanmamışlar buna karşılık diğer küsurlar tama iblâğ edilmek suretiyle küçük grupların hepsine temsil hakkı verilmiş olur. Bu da geçmiş yılların geleneklerine uygundur.”²⁴⁴

AP dışındaki beş partinin uzlaştığı bu öneriye göre Başkanlık Divanında görevlerin dağılımı şöyle olacaktı: “Adalet Partisine bir başkan iki idareci üye, üç kâtip, C. H. P. ne bir başkanvekili, bir idareci üye, bir kâtip, Millet Partisine bir başkanvekilliği, Y. T. P. ne bir başkanvekilliği, T. İ. P. ne bir kâtip, C. K. M. P. ne bir kâtip.” Feyzioğlu, AP ile görüş birliğine varılamaması üzerine, Başkan Ferruh Bozbeyli’nin üyeliklerin dağılımı açısından beş muhalefet partisinin ortak görüşüne uygun yeni bir uzlaşma teklifi ile geldiğini de eklemiştir. Buna göre, “Adalet Partisine bir başkan, bir başkanvekili, bir idareci üye, üç kâtip, toplam olarak altı kişi, Cumhuriyet Halk Partisine bir başkanvekili, bir idareci üye, bir kâtip, Millet Partisine bir başkanvekili, Yeni Türkiye Partisine bir idareci üye, Türkiye İşçi Partisine bir kâtip, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisine bir kâtiplik” verilecekti. Başkan Bozbeyli’nin önerisinin diğer beş partinin anlaşmasından farkı bir Başkanvekilliği ile bir İdareci üyeliğin YTP ile AP arasında el değiştirmesinden ibaretti. Feyzioğlu, AP kabul ederse, YTP’nin bu değişikliğe sıcak baktığını, ancak AP’nin Divanda 7 üyelikle temsil edilmekte ısrar etmesi nedeniyle anlaşmaya varılamadığını belirtmiştir. Dolayısıyla, Meclis zemininde AP’nin Divanda yedi üyelikle temsil edilmesini öngören iki tezkerenin dışında bir tezkere henüz yoktur.

²⁴⁴ A.k., s.53.

Bu aşamada, AP'nin Ankara Milletvekili Ali Rıza Çetiner ve Bolu Milletvekili Ahmet Çakmak tarafından konunun yeterince tartışıldığına dair iki ayrı yeterlilik önergesi verilmiş, bu önergeler aleyhinde konuşmak üzere söz alan yine AP Edirne Milletvekili İlhami Ertem, AP'nin kalan beş partinin uzlaşmasına neden katılmadığının iyi anlaşılmadığını belirterek görüşmelerin devam etmesine gerektiğini ifade etmiştir. Yeterlilik önergesinin reddedilmesi ile Başkanlık Divanının komposizyonu üzerine tartışmalar devam etmiştir. Söz alan Talat Asal 84. maddenin ihlal edildiği iddialarının yanlış olduğunu ve milli iradenin hakimiyetinin her şeyin üzerinde olduğunu tekrar ederek, Feyzioğlu'nun 'Anayasanın üstünlüğü esastır' iddiasına cevap vermiştir. Bunun üzerine, söz alan MP Çankırı Milletvekili Mehmet Ali Arsan da, Talat Asal'ın 1961 yılında Meclis platformunda yaptığı bir konuşmadan alıntılar yaparak, Asal'ın Başkanlık Divanının oluşumuna dair o günkü görüşleri ile bugünkü görüşlerinin bir tutarsızlık arz ettiğini ve menfaatlere göre fikirleri değiştirmenin millete bir fayda getirmeyeceğini belirtmiştir. Çoğunlukçuluk suçlamalarından rahatsız olan AP adına konuşan Aydın Milletvekili Reşat Özarda da AP'nin "ben rey çoğunluğuna sahibim onun için her meseleyi istediğim gibi halledebilirim gibi bir havanın içinde" olmadığını ifade etmiş ve tam tersine muhalefet partilerinin takındığı tavrın azınlığın çoğunluğa hükmetmesi anlamına geldiğini iddia etmiştir. Özarda'ya göre Mecliste yarıdan fazla çoğunluğa sahip olan AP'nin Divan'da da yarıdan fazla üyeye sahip olmasının kabul edilmemesi anlaşılmazdı. Ayrıca, "Mecliste 15 grubu bulunan parti olsaydı 13 üyeli Başkanlık Divanını nasıl oluşturacaktık" diye sorarak, grubu bulunan her partinin Divanda temsil edilmesi gerektiği iddiasının anlamsızlığına işaret eden Özarda'ya göre, Mecliste grubu bulunan her partinin Divanda da temsil edilmesi savunulurken aslında AP'den taviz istenmektedir ve "bu tavizleri vermeye kalktıkça bunların arkası gelmez."²⁴⁵

1961 Kurucu Meclisinde Anayasanın 84. maddesinin yazımına katkıda bulunduğunu belirterek tartışmaya katılan CHP Sivas Milletvekili Emin Paksüt, daha önceki bazı konuşmacılar gibi, öncelikle Divanın Meclis gruplarının katılımını sağlayacak şekilde oluşturulması gerektiğine işaret ettikten sonra "kuvvet ölçüsünde katılım" açısından da AP'nin önergesinin bir haksızlık içerdiğini göstermeye çalışmıştır. Paksüt'ün eleştirisi başkanvekilliklerinin AP'nin kontrolünde olması noktasında yoğunlaşmıştır. Paksüt'e göre "muhtelif partilere mensup Başkanvekilleri, toplantıları idare ederse ... içte ve dışta Meclisin Başkanlığının tarafsız olduğu kanaati yaygın olur."²⁴⁶ Bununla beraber, Paksüt, TİP'in başkanvekilliklerinden birini istemesinin de bir ölçüyü kaçırma durumu olduğunu belirtmiştir.

²⁴⁵ A.k., s. 59.

²⁴⁶ A.k., s. 63.

Paksüt'ün konuşmasından sonra CHP Konya Milletvekili Nazif Kurucu tarafından verilen yeni bir yeterlilik önergesi Meclis tarafından kabul edilmiş, böylece Başkanlık Divanının oluşumu konusunda müzakereler sona ermiştir. Bundan sonra, Meclis zemininde Başkanlık Divanı ile ilgili toplam beş önerge verilmiştir. Bunlardan MP'nin verdiği önerge, CHP, YTP, CKMP, MP ve TİP'in ortak önermeleri ile tamamen aynı niteliktedir, ancak MP Grup Başkanvekili Yozgat Milletvekili İsmail Hakkı Aydoğan ısrarla ayrıca okunmasını istemiştir. Bu ortak önerge şöyledir:

Yüksek Başkanlığa

Başkanlık Divanında, Anayasanın 84. maddesinin amacına uygun olarak bütün siyasi parti gruplarının temsiline imkân vermek;

Yine aynı maddede yer alan kuvvet ölçüsü esası ile yukarıdaki esası en iyi şekilde bağdaştırmak;

Geçen yıllarda yerleşmiş olan geleneklere uygun bir davranışı hâkim kılmak üzere, Başkanlık Divanındaki yerlerin aşağıdaki tarzda dağılmasını arz ve teklif ederiz:

A P: 1 Başkan, 2 İdareci Üye, 3 Kâtip.

CHP: 1 Başkanvekili, 1 İdareci Üye, 1 Kâtip.

MP: 1 Başkanvekili

YTP: 1 Başkanvekili

TİP: 1 Kâtip

CKMP: 1 Kâtip

İmzalar:

CHP Grup Başkanvekili, Turhan Feyzioğlu

YTP Grup Başkanvekili Nafiz Giray

CKMP Grubu adına Muzaffer Özdağ

TİP Grup Başkanvekili Cemal Hakkı Selek (Başkanvekilliği hususundaki görüşünüzü prensip itibariyle muhafaza etmek kaydı ile).

Bu önergeye katılan CKMP adına Kastamonu Milletvekili İsmail Hakkı Yılanoglu başka bir önerge daha vermiştir. CKMP'nin önergesinin yukarıdaki önergeden tek farkı YTP'nin başkanvekilliğinin AP'nin 1 idareci üyesi ile yer değiştirmesi olmuştur ki, bu da yukarıda belirtilen Başkan Ferruh Bozbeyli'nin anlaşma önerisinin aynısıdır. Burada, her iki önergede de Divan'da AP'ye toplam 6 üyelik verildiğine dikkat edilmelidir.

Buna karşılık, biri AP Uşak milletvekili Mehmet Fahri Uğrasızoglu ve diğeri AP Grubu adına İstanbul Milletvekili Muhiddin Güven tarafından verilen iki önerge de AP'ye toplam 7 üyelik verilmesini öngörüyordu. İkisi de tamamıyla aynı olan önergelere göre ise dağılım şöyle yapmıştır:

AP	CHP	MP	YTP
1 Başkan			
1 Başkanvekili	1 Başkanvekili	1 Başkanvekili	
2 İdareci Üye	1 İdareci Üye		
3 Kâtip	2 Kâtip		1 Kâtip

Dördüncü birleşim bu önergelerin oylanması ile sona ermiştir. Beş partinin ortak önergesi oylama sonucunda kabul edilmemiştir. AP Grubunun önergesi ise Milletvekillerinin oy pusulalarına oylarının rengi ile birlikte adlarını, soyadlarını ve geldikleri seçim çevrelerini yazdıkları açık oy yöntemi ile oylanmıştır. Muhalefet partilerinin boykot ettiği bu oylamaya toplam 194 üye katılmış ve 193 üye kabul oyu vermiştir. Buna rağmen, yeterli oy oranına ulaşılamadığından bir sonraki birleşimde yeniden oylamaya gitmek üzere oturuma son verilmiştir. Hükümet programının da okunduğu beşinci birleşimde AP'ye toplam yedi üyelik veren önerge ikinci kez açık oylama usulü ile oylanmıştır. Bu kez, oylamaya 212 üye katılmış, 3 ret oyuna karşılık 209 kabul oyu verilmiş, ancak yine önergenin kabul edilmesi için asgari 226 oy şartı sağlanamamıştır.

Bundan sonra gündeme hükümet programının tartışılması ve güven oylamasının girmesi nedeniyle Başkanlık Divanı konusu ancak 11 Kasım tarihinde yapılan 10. birleşimde güven oylamasının hemen sonrasında ele alınıp sonuçlandırılabilmiştir. Geçen süre içinde her ne kadar partiler, Anayasanın 84. maddesinin nasıl yorumlanacağı konusundaki görüşlerini değiştirmemiştir. Ancak AP, 84. maddeye dair yorumunu saklı tutarak, Mecliste grubu bulunan bütün partilerin Başkanlık Divanında asgari bir üye ile temsil edilmesini kabul etmiştir.

Bu kez de tartışmaların eksenini Divan'da görevlerin nasıl dağıtılacağı konusuna kaymıştır. Başkan Bozbeyli uzlaşılabilir ve uzlaşılabilir noktaları şöyle dile getirmiştir:

“Adalet Partisine bir Başkanvekilliği, Cumhuriyet Halk Partisine bir Başkanvekilliği, Millet Partisine bir Başkanvekilliği mutabakatı icabı olmuştur. CKMP ve TİP birer Kâtiplikle temsil edilecektir. CHP bir Kâtip üyelikle temsil edilecektir. Mutabakat hâsıl olmayan nokta Adalet Partisinin iki İdare Amirliğinde ısrar etmesi, YTP'nin de bir Kâtiplik yerine Adalet Partisine düşen iki İdare Amirliğinden birisini istemesidir.”

Sonuçta, “AP bir Başkanvekilliği, CHP bir Başkanvekilliği, MP bir Başkanvekilliği ile AP bir İdare Âmiri ile, CHP bir İdare Âmiri ile ve YTP de bir İdare Âmiri ile; AP üç Kâtip, CHP bir Kâtip, CKMP bir Kâtip, TİP bir Kâtiplikle” formülü oylamaya sunulmuş ve Meclis tarafından kabul edilmiştir.

Böylece, müzakereler sonucunda AP toplam 6 üyeliğe razı olmuş, TİP ve CKMP divanda temsil edilmeye hak kazanmış ve YTP de ısrar ettiği idare

amirliğini kazanmıştır. Daha sonra Başkanlık Divanı üyelerinin kimler olacağı konusunda oylamaya gidilmiştir. Üyeliklerin dağılımı konusunda mutabakat olduğu için bu seçimler de sorunsuz bir şekilde çabukça yapılabilmektedir. Bu seçimler sonucunda Başkanlık Divanına seçilen üyelerin listesi aldıkları oylar parantez içinde verilerek şöyle sıralanabilir.

Başkanvekilleri :

Oylamaya katılan milletvekili sayısı: 397

AP Çankırı Milletvekili Nurettin Ok (355),

CHP Kocaeli Milletvekili İsmail Arar (320),

MP Edirne Milletvekili Ahmet Bilgin (314).

İdare Âmirleri :

Oylamaya katılan milletvekili sayısı: 370

AP Ankara Milletvekili Zühtü Pehlivanlı (344),

CHP Bursa Milletvekili Sadrettin Çanga (311),

YTP Van Milletvekili Muslih Görentaş (341).

Divan Kâtipleri :

Oylamaya katılan milletvekili sayısı: 369

AP Bilecik Milletvekili Sadi Binay (360),

AP Manisa Milletvekili Önel Şakar (354),

AP Zonguldak Milletvekili Sadık Tekin Müftüoğlu²⁴⁷ (348),

CHP Siirt Milletvekili Âdil Yaşa (326),

CKMP Ağrı Milletvekili Abdülbâri Akdoğan (331),

TİP Kars Milletvekili Âdil Kurtel (224).

İKİNCİ TOPLANTI YILI: TİP'İN DIŞARIDA BIRAKILMASI VE BÜYÜK PARTİLERİN AĞIRLIĞI

1 Kasım 1966 günü başlayan ikinci toplantı yılının ilk gündemi yine Başkanlık Divanının kompozisyonu hakkında alınacak Meclis kararı olmuştur. İlk birleşimde, Meclis Başkanı Ferruh Bozbeyli'nin Genel Kurula demecinden parti gruplarıyla iki kez toplantı yapıldığı, ancak divan üyeliklerinin partiler arasında nasıl dağıtılacağı konusunda bir uzlaşmaya varılamadığı anlaşılmaktadır.²⁴⁸ Anlaşmazlık, yine "Meclislerin Başkanlık Divanları o Meclisteki siyasi parti gruplarının kuvvetleri ölçüsünde Divana katılmalarını sağlayacak şekilde kurulur" diyen Anayasanın 84. maddesinin nasıl yorumlanacağından çıkmaktadır. CHP ve AP gruplarının vurguladığı nokta *grupların divanda güçleri oranında temsil edilmesidir*. Buna karşılık, MP, YTP ve TİP grupları *bütün gruplar divanda temsil edilir* iddiasındadır. Dolayısıyla,

²⁴⁷ Parlatentonun tatilde bulunduğu 8 Eylül 1966 tarihinde Ticaret Bakanlığına atandığı için divan katipliği görevinden istifa etmiştir. Bkz. *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 9, Birleşim: 2, (02.11.1966), s. 32.*

²⁴⁸ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 9, Birleşim: 1, (01.11.1966), s. 5.*

İkinci toplantı yılının başında 84. maddenin gruplar tarafından iki farklı şekilde yorumlandığı gerçeği değişmemiştir. Değişen, CKMP grubunun dağılmış olması ve 84. maddenin yorumunda CHP grubunun, AP grubuna yakınlaşmasıdır.

CKMP Grubunun dağılması,²⁴⁹ Başkanlık Divanı oluşumunda iki büyük parti için “güçleri oranında temsil” yönünde bir değişikliğe gitme fırsatı yaratmıştır. Ancak, divanda CKMP’den boşalan sadece bir üyelik vardır ve uzlaşması için CHP’ye de bir üyelik ayırmak gerekmektedir. Bu amaçla, öngörülen Başkanlık Divanında grubunu koruyan TİP dışarıda bırakılmıştır. Nitekim, Başkanlık Divanında AP ve CHP’nin üye sayıları birer adet artmakta, TİP ise sahip olduğu katip üyeliği kaybetmektedir. CKMP grubunun dağılmasından dolayı açılan bir üyeliğe, TİP dışarıda bırakılarak bir üyelik daha eklenmiş ve bu iki üyeliği iki büyük parti almıştır.

Netice itibarıyla kabul edilen öneriye göre, AP 1 başkan, 1 başkanvekili, 1 idare amiri ve 4 katip üye olmak üzere toplam 7 üye; CHP 1 başkanvekili, 1 idare amiri ve 2 katip üye olmak üzere toplan 4 üye; MP bir başkanvekili ve YTP de 1 idare amiri ile Başkanlık Divanında temsil edileceklerdir. Böylece, Birinci toplantı yılında TİP ve CKMP’nin sahip olduğu iki katip üyelik CHP ve AP’ye verilmiştir.

Bu uygulamanın, bütün parti gruplarının divanda temsilini sağlamak amacıyla divan üyelikleri sayısını 15 veya 17’ye artıran bir İttüyük değişikliğine kadar geçerli, dolayısıyla geçici olacağı özellikle CHP Grubu adına söz alan İstanbul Milletvekili Coşkun Kırca tarafından dile getirilmiştir.²⁵⁰ CHP’nin yeni uygulamayı geçicilik temelinde savunması, uzun İttüyük değiştirme prosedürü hatırlatılarak inandırıcı bulunmamıştır. Nitekim, YTP adına konuşan Hakkari Milletvekili Ali Karahan, önerilen yeni Başkanlık Divanı oluşumunun Anayasanın 84. maddesinin hükümlerine aykırı olduğunu ve “iki büyük partinin evvela İttüzüğü tadil edelim, Divanda üye adedini çoğaltalım” gibi geleceği belirsiz, nasıl ve ne zaman sonuçlanacağı belli olmayan bir yönde birleşmiş olduklarını belirtmiştir.²⁵¹ AP ise İttüyük değişikliğine kapıları kapatmamakla birlikte, yeni divan konfigürasyonunu Birinci Toplantı yılı başında da savunduğu “güçler oranında temsil” ilkesi temeline savunmuştur. AP grubu adına konuşan Ankara Milletvekili Kemal Bağcıoğlu, ileride 10 tane muhalefet grubu olursa, bunların hepsinden Başkanlık Divanına “üye almaya mecbur muyuz?” diye sorarak, grubu bulunan bütün partilerin Başkanlık Divanında temsil edilmesi ilkesinin geçersizliğine işaret etmeye çalışmıştır. Bağcıoğlu’na göre çoğunluk grubu Meclis çalışmalarına bir yön vermekte fayda görebilir ve bu nedenle

²⁴⁹ CKMP İstanbul Milletvekili Ahmet Tahtakılıç 22 Mart 1966 tarihinde partisinden istifa etmiştir. *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, cilt 3 (Yapı Kredi Yayınları: İstanbul, 2005), s. 155.

²⁵⁰ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 9, Birleşim: 1, (01.11.1966), ss. 7-8.*

²⁵¹ *A.k., ss. 6-7.*

İçtüzük değiştirilerek üye sayısı artırılrsa dahi, çoğunluk grubu Divanda da çoğunluğa sahip olması gereklidir.²⁵²

Bu uygulama doğal olarak en çok TİP'in tepkisini çekmiştir.²⁵³ Grup adına söz alan Diyarbakır Milletvekili Tarık Ziya Ekinci Anayasa hükmünün parti gruplarının Divanda temsil edilmesini gerektirdiğini ve iddia edilenin aksine bunun güç oranında temsil ilkesiyle çelişmeyeceğini savunmuştur.²⁵⁴ Ekinci, Divandaki bütün görevlerin/işlevlerin aynı değerde olmaması nedeniyle "güç oranının" sadece niceliksel değil, niteliksel olarak hesaplanması gerektiğini belirtmiş ve 13 üyeli Divanda AP gibi büyük gruplara 5 üyeliğin de düşebileceğini, fakat bunların ağırlığı olan makamlar olacağını, dolayısıyla güç oranında temsilden de bunun anlaşılması gerektiğini belirtmiştir. Bu doğrultuda, Ekinci, AP'nin niteliksel ağırlığı fazla olan 6 üyelik ile temsil edilmesini ve TİP'e bir katip üye verilmesini savunmuştur. İçtüzük değişikliği için takip edilmesi gereken uzun bir prosedür olduğunu hatırlatan Ekinci, İçtüzük değişikliği yapıldıktan sonra geçen süre içinde Anayasanın bilinçli olarak ihlal edilmiş olacağını iddia etmiştir. Zira, TİP'in İçtüzük değişikliği yapıldıktan sonra, geçici bir süre, Divan dışında bırakıldığını söylemek, Ekinci'ye göre, grubu olan bütün partilerin Divanda temsil edilmesi ilkesinin büyük partiler tarafından da Anayasa hükmü olarak kabul edildiği anlamına gelmektedir. Eleştirilerini daha çok CHP'ye yönelten Ekinci, geçmiş dönemde 13 milletvekili bulunan MP'nin Başkanlık Divanında yer alması gerektiğini savunan Turhan Feyzioğlu'dan alıntılar yapmış; ve CHP'nin 14 milletvekili²⁵⁵ bulunan TİP'in Başkanlık Divanı dışında bırakılmasına destek vererek çelişkiye düştüğüne işaret etmiştir. Ekinci'ye göre, CHP'nin bu çelişkili davranışının nedeni olan Divanda bir fazla üyelik elde etmek gibi küçük bir hesap olabileceği gibi, 'ortanın solu' politikasının yeni bir tezahürü olarak, AP ile birlikte TİP'i "ekarte etmek" niyeti de olabilir.²⁵⁶

Ekinci'den sonra, MP Grubu adına İstanbul Milletvekili Hüseyin Ataman İçtüzük değişikliğini beklemeden kendilerine bir başkanvekilliği verilmesi gerektiğini savunan kısa bir konuşma yapmıştır.²⁵⁷ CHP Grubu adına ikinci sözü Kayseri Milletvekili Turhan Feyzioğlu almıştır. Parti gruplarının

²⁵² A.k., ss. 9-11.

²⁵³ A.k., ss. 12-16.

²⁵⁴ Ekinci TİP'e karşı ayrımcılık yapıldığı ve bunun demokrasiye aykırı olduğu yönündeki eleştirilerini 1967 mali yılı bütçe tasarısı görüşmelerinde TBMM bütçesi görüşülürken de tekrar etmiştir. Bkz. *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 13, Birleşim: 54, (15.02.1967), ss. 81-82.*

²⁵⁵ Eski MBK üyesi ve TİP Denizli Milletvekili Muzaffer Karan 12 Mart 1966 tarihinde partisinden istifa ettiği için TİP Grubu 14 milletvekiline düşmüştür. Bkz. *Cumhuriyet Ansiklopedisi, cilt 3* (Yapı Kredi Yayınları: İstanbul, 2005), s. 155.

²⁵⁶ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 9, Birleşim: 1, (01.11.1966), s.*

^{16.}

²⁵⁷ A.k., s. 17.

Divan üyeliklerinin dağılımı konusunda yaptığı toplantıya katılamadığını, ancak Kırca'nın görüşlerine ve önerilerine tamamen katıldığını belirten Feyzioğlu, CHP'nin kendisi için beklediği hiç bir nimet olmadığını, haklarından fazla üyelik talep etmediklerini, haklarının da geçen yıl Başkan Bozbeyli'nin kendilerine yazdığı bir mektupta belirttiği gibi 4 üyelik olduğunu, fakat bütün partiler temsil edilsin diye (fedakarlık yaparak) bir üyelikten vazgeçtiklerini ifade etmiştir. Feyzioğlu, 243 AP milletvekilinin, 135 CHP milletvekilinin 2 katı olmadığını belirterek, AP'nin Divandaki üye sayısı 7'ye çıkarken, CHP üye sayısının 3'te kalmasına razı olmayacaklarını, dolayısıyla CKMP'den boşalan üyelik AP'ye verilirken, kendilerinin 3 üyede kalmasının mümkün olmadığını savunmuştur. İktüzük değişikliğinin 8-10 gün içinde karara bağlanabileceğini savunan Feyzioğlu, Başkanlık tarafından teklif edilen 7, 4, 1, 1 şeklindeki dağılıma oy vereceklerini belirterek konuşmasını sonlandırmıştır.²⁵⁸

Yeterlik önergelerinin oylanmasından önce, Başkanlık Divanın dağılımı konusunda İstanbul Milletvekili Ahmet Tahtakılıç ve Erzurum Milletvekili İsmail Hakkı Yıldırım son sözleri almışlardır. Tahtakılıç, Başkanlık Divanında oranın değil, temsilin esas olduğunu ve Divanın Meclisi idare etmek dışında bir işlevinin olmadığını savunmuştur. Bir protokol yapıp İktüzük değişikliğine girilmesinin Meclisin iradesini bağlamak anlamına geldiğini belirten Tahtakılıç, AP'den -Genel Kurul'daki çoğunluğunun verdiği rahatlıkla/güvenle- Divan'da temsili kolaylaştırmasını istemiştir.²⁵⁹ Yıldırım ise esas olanın muhalefet üyelerinin Başkanlık Divanının çalışmalarına şahitlik yapmaları olduğunu belirterek; ne temsil oranında yapılan rakam hatalarının, ne de bir siyasi parti grubunun Başkanlık Divanında üye bulundurmamasının Anayasa ihlali olarak yorumlanamayacağını savunmuştur. 'Kendi partimizin üyesi yoktur' diyerek kimsenin Divanın çalışmalarından şüphe duymaya hakkı olmadığını iddia eden Yıldırım, teklif edilen konfigürasyonun Anayasaya, hakkaniyet ve adalete uygun olduğunu ve bu nedenle kabul edilmesinin faydalı olacağını savunmuştur.²⁶⁰

2 Kasım 1966 günlü ikinci birleşimde, bir başkan, bir başkanvekilliği, bir idareci üyelik, dört kâtipliğin AP'ye, bir başkanvekilliği, bir idareci üyelik, iki kâtipliğin CHP'ye, bir başkanvekilliği MP'ye, bir idareci üyeliğin YTP'ye verilmesini öneren teklif kabul edilmiştir. Yine aynı birleşimde yapılan oylamada aşağıdaki milletvekilleri Başkanlık Divanına seçilmiştir:

Başkanvekillikleri:

Oylamaya Katılan: 315

Çankırı Milletvekili Nurettin Ok (290)

Kocaeli Milletvekili İsmail Arar (277)

Edirne Milletvekili Ahmet Bilgin (193)

²⁵⁸ A.k., ss. 17-20.

²⁵⁹ A.k., ss. 21-22.

²⁶⁰ A.k., ss. 22-24.

İdareci Üyelikler:

Oylamaya Katılan: 253

Muğla Milletvekili İzzet Oktay (237)

Yozgat Milletvekili Celal Sungur (224)

Van Milletvekili Muslih Görentaş (215)

Kâtiplikler:

Oylamaya Katılan: 233

Manisa Milletvekili Önel Şakar (223)

Denizli Milletvekili Fuat Avcı (222)

Tokat Milletvekili Bedrettin Karaerkek (222)

Ankara Milletvekili Ali Rıza Çetiner (220)

Sivas Milletvekili Kazım Kangal (211)

Kars Milletvekili Muzaffer Şamiloğlu (209)

Anayasa Mahkemesi Kararı

TİP Grubu Başkanlık Divanı dışında bırakılmasını Anayasa Mahkemesine götürmüştür. Mahkeme, Başkanlık Divanına, Millet Meclisindeki siyasi parti gruplarının hepsinin katılmalarının ve bu katılmanın onların kuvvetleri ölçüsünde olmasını engelleyen İçtüzük hükmü niteliğindeki 2 Kasım 1966 günlü Millet Meclisi kararının Anayasanın 84. maddesine aykırı olduğundan iptaline; ve bu iptal nedeniyle uygulama olanağı kalmayan İçtüzük hükmü niteliğinde bulunan 1 Kasım 1966 tarihli Millet Meclisi kararının da iptaline 27 Şubat 1968 tarihinde (1967/6 karar, 1968/9 sayı ile) karar vermiştir.²⁶¹ Karar, 18 Eylül 1968 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. Ancak, bu iptal kararı Üçüncü Toplantı yılının başlamasından sonra alındığı için, TİP Üçüncü Toplantı yılında da Başkanlık Divanının dışında kalmıştır. Konu bir kez daha TİP’in Seçim Yasasında milli bakiye sistemini kaldıran ve barajlı d’Hont sistemi getiren yasayı Anayasa Mahkemesine götürmesi üzerine gündeme gelmiştir. Zira, TİP’in öne sürdüğü iptal gerekçelerinden biri Başkanlık Divanının Anayasa’ya aykırı olarak kurulduğudur. Ancak, Anayasa Mahkemesi Üçüncü Toplantı yılının başında alınan 10 Kasım 1967 tarihli Meclis kararının ayrı bir karar olduğunu ve ayrı bir Mahkeme kararını gerektireceğini belirtmiştir.²⁶² Böylece, Üçüncü Toplantı yılında TİP Divan’a üye verememiş ve bu durum Anayasa Mahkemesi kararı ile, bir anlamda, ‘hukukileşmiştir’.

²⁶¹ Bkz. <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/KARARLAR/IPTALITIRAZ/K1968/K1968-09.htm> (erişim 15 Temmuz 2007). Karar 18 Mart 1968 tarihli 60. birleşimde okunan bir tezkere ile Genel Kurul’a duyurulmuştur.

²⁶² Bkz. <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/KARARLAR/IPTALITIRAZ/K1968/K1968-13.htm> (erişim 15 Temmuz 2007).

ÜÇÜNCÜ TOPLANTI YILI:

TİP DIŞINDA TAVİZ VE UZLAŞMA VE BAŞKANLIK SEÇİMİ

1 Kasım 1967 günü gerçekleştirilen birleşimle başlayan Üçüncü Toplantı yılının birinci gündemi Meclis Başkanı seçimi olmuştur. Hatırlanacağı gibi, Anayasa hükümleri gereği, Meclis Başkanı, ilk iki turda üçte iki, takip eden turlarda ise salt çoğunluk ile seçilebilmektedir. Üçüncü Toplantı yılının başında Meclis Başkanlığına üç aday gösterilmiştir. Bunlar, yeniden aday gösterilen İstanbul Milletvekili Ferruh Bozbeyli, İstanbul Milletvekili İsmail Hakkı Tekinel ve İzmir Milletvekili Cemal Hakkı Selek'tir. İlk iki tur oylamada sırasıyla 226 ve 216 oyla Bozbeyli en çok oyu almış ancak aranılan nitelikli (2/3) çoğunluğu sağlayamamıştır. Tekinel ve Selek'in oyları ise iki turda da değişmemiştir: 144 ve 13. Üçüncü tura geçilirken Selek adaylıktan çekilmiş ve Bozbeyli oylamaya katılan 388 üyeden, 244'ünün oylarını alarak tekrar Meclis Başkanı seçilmiştir. Tekinel bu turda 132 oyda kalmıştır.²⁶³

Meclis Başkanın seçilmesinden sonra Başkanlık Divanının nasıl oluşacağı konusu her toplantı yılı başında olduğu gibi öncelikle çözülmesi gereken bir konu olmuştur. Üçüncü Toplantı yılı başında Başkanlık Divanının oluşumunda dikkate alınması gereken yeni bir unsur, 'ortanın solu' yaklaşımının hakim olmaya başladığı CHP'den ayrılanların kurduğu Güven Partisi grubunun Divan'da temsil edilecek olmasıdır. 12 Mayıs 1967'de Kayseri Milletvekili Turhan Feyzioğlu'nun Genel Başkanlığında kurulan GP'nin Divanda ve daimi komisyonlarda temsili konusu, Meclis'in gündemindeki TSK Personel Yasası, İş ve Deniz İş Yasaları gibi işleri sonuçlandırabilmesi amacıyla üçüncü toplantı yılı başına ertelenmiştir. Nitekim, toplantı yılının sonuna yaklaşıldığı gerekçesiyle, GP grubunun Başkanlık Divanında ve Komisyonlarda sahip olacağı üye sayısının belirlenmesi hususunun üçüncü toplantı yılı başında ele alınması bütün parti grupları tarafından kararlaştırılmıştır.²⁶⁴

Üçüncü Toplantı yılında Başkanlık Divanının nasıl oluşacağı konusunda kolay bir uzlaşma sağlanmış ve bu sayede Başkanlık Divanı seçimleri hiç bir görüşme/tartışma yapılmadan sonlandırılabilmiştir. 10 Kasım 1967 tarihli 4. birleşimde Başkan Ferruh Bozbeyli'nin yaptığı konuşmadan anlaşılmaktadır ki;

AP: Meclis Başkanına ek olarak, 1 Başkanvekili, 1 İdare Amiri, 4 Katip üyelikle;

CHP: 1 Başkanvekili, 1 İdareci üye, 1 Katip üyelikle;

GP: 1 Başkanvekilliği ile;

YTP: 1 İdareci Üyelikle;

²⁶³ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:2, Yasama Yılı:3, Cilt:22, Birleşim:1, (1.11.1967), ss.3-4.

²⁶⁴ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 17, Birleşim: 118, (14.6.1967), s. 542.

ve sandalye oranları aynı olan MP ve TİP'ten biri de 1 katip üyelikle Başkanlık Divanında temsil edileceklerdir.²⁶⁵

Bu TİP'in katıldığı bir uzlaşma değildir. Bu sırada, TİP yukarıda da belirtildiği gibi Başkanlık Divanının oluşumu konusunda Anayasa Mahkemesinin kararını beklemektedir. Ayrıca, TİP grubu daha önceki yıllarda savunduğu 'grubu olan her partinin Divan'da temsil edilmesi gerekir' ilkesini savunmaya devam etmekte ve bir katip üyelik için MP ile rekabet içine girmeyi reddetmektedir. Bunda, TİP Grubunun kendi adaylarının MP adayı ile rekabet etme şansı olmadığına farkında olması da etkili olmuş olabilir. Zira, Meclisin genel eğilimi TİP'e kategorik olarak karşıdır. Dolayısıyla, üçüncü toplantı yılının başında Başkanlık Divanının oluşumu nispeten kolayca çözülmüş, fakat TİP ikinci toplantı yılında olduğu gibi Divan dışında kalmaya devam etmiştir.

Yapılan oylama sonucunda; Nurettin Ok (259), İsmail Arar (252) ve Atıf Sohoğlu (240) Başkanvekilleri; Muslih Görentaş (267), İzzet Oktay (262) ve Celal Sungur (222) İdareci üyeler; Bedrettin Karaerkek (266), Tevfik Koraltan (263), Kenan Aral (263), Fuat Avcı (262), Fethi Alacalı (251) ve Mustafa Akalın (246) Katip üyeler olarak seçilmişlerdir.²⁶⁶

MP kontenjanından katip üyeliğe seçilen Mustafa Akalın'ın partisinden istifa etmesi nedeniyle Divan'dan da çekilmesi üzerine,²⁶⁷ Başkanlık, TİP'e katip üyelik için aday göstermesini teklif etmiştir. Ancak TİP, Grup Başkanvekili Cemal Hakkı Selek'in imzaladığı bir yazıyla, Meclis'te bulunan siyasi parti gruplarının oranı ne olursa olsun Başkanlık Divanı'nda temsil edilmesi gerektiği ilkesi doğrultusunda MP ile rekabete girmelerini öngören teklifi reddetmiştir.²⁶⁸ Akalın'ın yerine yine MP'den Konya Milletvekili İsmet Kıpırsız seçilmiştir.²⁶⁹

²⁶⁵ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 22, Birleşim: 4, (10.11.1967), ss. 80-81.*

²⁶⁶ *A.k., s. 83.*

²⁶⁷ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 23, Birleşim: 21, (25.12.1967), ss. 7-8.*

²⁶⁸ *Bkz. Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 23, Birleşim: 29, (19.1.1968), s. 471.*

²⁶⁹ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 23, Birleşim: 29, (19.1.1968), s. 472.*

DÖRDÜNCÜ TOPLANTI YILI EYLEMLİ İÇTÜZÜK DEĞİŞİKLİĞİ

Hatırlanacağı gibi ikinci toplantı yılında Başkanlık Divanı dışında bırakılan TİP, ilgili Meclis Kararını Anayasa Mahkemesine götürmüş ve Mahkeme üçüncü toplantı yılı içinde iptal kararı almıştı. Dördüncü toplantı yılında Başkanlık Divanı oluşturulurken Anayasa Mahkemesi kararının dikkate alınması gerekmektedir. Dolayısıyla, grubu bulunan bütün partiler Başkanlık Divanın da temsil edilmesini sağlayacak bir karar alınacaktır. Bu da, İçtüzük 5. maddenin 13 olarak belirlenen Divandaki üye sayısının 16'ya çıkarılmasıyla sağlanmıştır. Birinci birleşimde AP, CHP, GP, YTP ve MP gruplarının konu hakkında vardıkları uzlaşma Başkan Ferruh Bozbeyli tarafından Genel Kurul'a duyurulmuştur. Buna göre, Divan 16 üyeden kurulacak; ve AP, 1 Başkanvekili, 1 İdareci üye ve 6 Katip olmak üzere toplam 8; CHP 1'er Başkanvekili, İdareci üye ve Katip olmak üzere toplam 3; GP 1 Başkanvekili; YTP 1 idareci üye; TİP ve MP 1'er Katip üyelikle temsil edileceklerdir. Bozbeyli, bu kararın gelecekteki uygulamalara örnek oluşturmamasının da kararlaştırıldığını ifade etmiştir. Uzlaşmaya YTP grubu adına imza koyan Erzurum Milletvekili Nihat Diler'in imzasını geri çektiği ve GP grubu adına Çorum Milletvekili Hilmi İncesulu'nun uzlaşmayı İçtüzük 232. maddenin uygulanması şartıyla imzaladığı anlaşılmaktadır.²⁷⁰

Anlaşılabacağı gibi, parti grupları arasındaki uzlaşma, Anayasa Mahkemesinin (bütün grupların Divan'da temsil edilmesi) kararını yerine getirirken, çoğunluk partisi olan AP'nin Divan'da da çoğunluğu elinde bulundurmasını sağlamak amacıyla Divan'ın üye sayısını 13'ten 16'ya çıkarmaktadır. Üye sayısındaki bu artışın bir İçtüzük değişikliği yapılmadan, Meclis Kararı ile yapılması; ve bu 'usulsüz' yola başvurulmasının altında yatan neden olan AP'nin Divan'da da çoğunluğu elde tutmak istemesi Genel Kurul'da tartışmalara neden olmuştur.

Müzakerelerde ilk sözü diğer parti gruplarının uzlaşmasına katılmayan TİP grubu adına Diyarbakır Milletvekili Tarık Ziya Ekinci almıştır.²⁷¹ Anayasa Mahkemesinin kararına göre, öncelikle her parti grubunun en az 1 üye ile Divan'da temsil edilmesi ve ancak bundan sonra grupların güçleri oranında temsil edilmesi cihetine gidilmesi gerektiğini savunan Ekinci temsilde güç oranı hesap edilirken sadece niceliklerin değil, niteliksel ağırlıkların da dikkate alınmasını gerektiğini bir kez daha vurgulamıştır. Zira, Divan'daki bütün görevler eşit değildir. Dolayısıyla, Divan'ın üyelik sayısı artırılmadan, bütün parti gruplarının güçleri oranında temsili ve Divan'ın tarafsızlığı sağlanabilir. Bu gerekçeyle AP'nin Divan'da çoğunlukta bulunmakta ısrar etmemesi gerektiğini savunan Ekinci, 13 olarak belirlenmiş Divan üyeliği sayısının bir Meclis Kararı

²⁷⁰ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 4, Cilt: 29, Birleşim: 1, (1.11.1968), s. 2-43.*

²⁷¹ *A.k., ss. 3-5.*

ile 16'ya çıkarılmasının bir İttüyük değışikliği niteliğinde olduğunu ve bunun da İttüyük 232. maddeye aykırı olduğunu ifade etmiştir.²⁷² Yukarıda belirtilen 16 üyeli Divan kompozisyonunda AP'ye 6 yerine 3 Katip üyelik verilerek adaletli ve hukuka uygun bir dağılımın yapılabileceğini öneren Ekinci, kendilerine düşen Katip üyelik için aday göstereceklerini ancak üyelik sayısını 16'ya çıkaran Meclis Kararı aleyhine hukuki yollara başvurma haklarının saklı olduğunu belirtmiştir.

YTP Grubu adına söz alan Erzurum Milletvekili Nihat Diler, kendisinin de imzasının bulunduğu gruplar arası uzlaşma metninden imzasını neden çektiğini açıklamıştır.²⁷³ Kendi parti grubu içinde, Divan üyelik sayısını 16'ya çıkaran kararın Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilme ihtimalinin yüksek olduğu görüşüne varıldığını belirten Diler, grup olarak önerenin oylanmasının ertelenmesini istemiştir.

AP Grubu adına söz alan Artvin Milletvekili Sabit Osman Avcı bütün parti gruplarının Divan'da güçleri oranında temsil edilmesi ilkesi/kararı/hükmü ve Divan üyelik sayısının 13 olarak sınırlandırılması arasında bir çelişki olduğunu öne süren bir konuşma yaparak, AP'nin tezlerini savunmuştur.²⁷⁴ Avcı'ya göre, Anayasa Mahkemesi ilgili Meclis Kararını iptal ederken aynı zamanda Divan üyelik sayısının 13 olduğunu belirten İttüyük hükmünü (5. md) de iptal etmiştir. Dolayısıyla, ortada Meclis Kararı ile doldurulabilecek bir boşluk vardır ve üye sayısının 16'ya çıkarılması yerindedir. Ekinci'nin güç oranlarının Divan'da alınacak görevlerin *niteliğine* göre saptanması önerisini reddeden Avcı, 450 sandalyeli Meclis'te 258 sandalyesi olan AP'ye 6 üyelik düşerken, toplam 190 sandalyesi olan muhalefet üyelerine 7 üyelik düşmesinin, Anayasanın "güçleri oranında" temsil ilkesine uygun olmasının mümkün olmadığını savunmuştur. Çoğunluk partisinin, Divan'da azınlıkta olmasının tarafsızlık ilkesine de aykırı olduğunu ileri süren Avcı, Anayasa Mahkemesi kararı gereği toplantı yılı içinde İttüyük değışikliği yaparak Divanı yeniden oluşturma'nın mümkün olmadığını da ifade etmiştir.

CHP Grubu adına söz alan Kocaeli Milletvekili Nihat Erim, uzlaşma metnine Meclisin çalışmalarına bir an önce başlamasını sağlayabilmek amacıyla imza koyduklarını belirtmiştir.²⁷⁵ Anayasa Mahkemesi kararında, güç oranlarının sadece sayı üzerinden değil, görevlerin etki ve önem dereceleri üzerinden hesaplanabilmesine imkan tanıdığına işaret eden Erim, Divanda herhangi bir partinin çoğunluğu elinde tutmamasının tarafsızlığa ve

²⁷² 232. madde İttüyük hükümlerinin nasıl değıştirileceğini düzenlemektedir. Buna göre, İttüyük hükümleri, yasaların müzakeresinde olduğu gibi, bir tasarının Başkanlığa sunulması, Komisyonlara sevk edilmesi, ve Komisyon raporunun Genel Kurul'da müzakeresi süreçlerinden geçerek değıştirilebilir.

²⁷³ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 4, Cilt: 29, Birleşim: 1, (1.11.1968), s.*

²⁷⁴ *A.k., ss. 6-8.*

²⁷⁵ *A.k., ss.8-10.*

Anayasanın ruhuna daha uygun olduğunu savunmuştur.

GP Grubu adına İstanbul Milletvekili Coşkun Kırca söz almıştır.²⁷⁶ AP'nin Divan'da çoğunluk olmasını doğal/demokratik karşılayan Kırca'nın esas üzerinde durduğu nokta Avcı'nın iddiasının aksine üye sayısını 13 olarak belirleyen İçtüzük 5. maddenin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmediği ve dolayısıyla Divan üye sayısının ancak İçtüzük 232. maddeye uygun olarak değiştirilebileceğidir. Divanın tarafsız olmasının şart olduğu kadar demokratik olmasının da şart olduğunu vurgulayan Kırca, eğer partilerden biri Meclis'te % 50'den fazla sandalyeye sahipse, Divanı oluştururken de Millet iradesine uyulması gerektiğini savunmuştur.

Kırca'dan sonra iki milletvekili şahısları adına söz almıştır. AP Kayseri Milletvekili Feyyaz Köksal gruplar arasında varılan uzlaşmanın yerinde olduğunu, ve uygulanması için İçtüzük değişikliğine gitmenin şart olmadığını, Anayasanın ilgili maddelerinin (84. ve 89.) İçtüzük mahiyetinde sayılarak çalışmalara devam edilebileceğini savunmuştur.²⁷⁷ Son olarak İstanbul Milletvekili Ahmet Tahtakılıç Meclis Başkanının çoğunluk partisinden seçilmesini pratiğini eleştirmiş ve Divanın oluşumunda karşılaşılan sorunların da bundan kaynaklandığını savunmuştur. Tahtakılıç'a göre İçtüzük değiştirilmeden Divan üye sayısının 16'ya çıkarılması doğru değildir.²⁷⁸

Tahtakılıç'ın konuşmasından sonra önce verilen yeterlilik önergesi ve ardından Divan üye sayısını AP 8, CHP 3, GP, YTP, TİP ve MP 1'er üye olmak üzere (Başkan'la birlikte) 16'ya çıkaran önerge kabul edilmiştir.

Başkanlık Divanı seçimleri sonucunda, Nurettin Ok (268), Atıf Şohoğlu (263) ve İsmail Arar (254) Başkanvekilleri; İzzet Oktay (273), Muslih Görentaş (273) ve Adil Yaşa (265) İdareci üyeler; Mehmet Göbekli (265), Barlas Küntay (265), Abdurrahman Güler (261), Adil Kurtel (241), Muzaffer Şamiloğlu (262), İsmet Kapısız (256), Mehmet Ersoy (267), Muslihittin Gürer (264) ve Ramazan Tekeli (268) Katip üyeler olarak seçilmişlerdir.²⁷⁹

1965-1966 Meclisi boyunca Başkanlık Divanın kompozisyonunda ve üyelerindeki değişimler aşağıda tablo halinde verilmiştir. Başkan daima Ferruh Bozbeyli'dir.

²⁷⁶ A.k., ss. 10-16.

²⁷⁷ A.k., ss. 16-18.

²⁷⁸ A.k., ss. 18-19.

²⁷⁹ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 4, Cilt:29, Birleşim: 2, (6.11.1968), ss.25-26.*

TABLO 19: BAŞKANLIK DİVANI ÜYELERİ				
TOPLANTI YILI				
	I	II	III	IV
Başkanvekilleri	Nurettin Ok	Nurettin Ok	Nurettin Ok	Nurettin Ok
	İsmail Arar	İsmail Arar	İsmail Arar	İsmail Arar
	Ahmet Bilgin	Ahmet Bilgin	Atıf Şohoğlu	Atıf Şohoğlu
İdare Âmirleri	Zühtü Pehlivanlı	İzzet Oktay	İzzet Oktay	İzzet Oktay
	Sadrettin Çanga	Celal Sungur	Celal Sungur	Adil Yaşa
	Muslih Görentaş	Muslih Görentaş	Muslih Görentaş	Muslih Görentaş
Divan Kâtipleri	Önol Sakar	Önol Şakar	Tevfik Koraltan	Mehmet Göbekli
	Şadi Binay	Fuat Avcı	Fuat Avcı	Barlas Küntay
	Sadık Tekin Müftüoğlu ²⁸⁰	Bedrettin Karaerkek	Bedrettin Karaerkek	Abdurrahman Güler
	Âdil Yaşa	Ali Rıza Çetiner	Kenan Aral	Mehmet Ersoy
	Abdülbâri Akdoğan	Kazım Kangal	Fethi Alacalı	İsmet Kapısız
	Âdil Kurtel	Muzaffer Şamiloğlu	Mustafa Akalın ²⁸¹	Muzaffer Şamiloğlu
				Âdil Kurtel
				Muslihittin Gürer
				Ramazan Tekeli

²⁸⁰ Meclisin tatilde olduğu sırada Bakanlığa atandığı için istifa etmiştir.

²⁸¹ Partisinden istifa ettiği için yerine İsmet Kapısız seçilmiştir.

**TABLO 20: BAŞKANLIK DİVANI PARTİ KOMPOZİSYONU
BAZINDA**

	BAŞKANVEKİLİ	İDARECİ ÜYE	KATİP
I.	AP, CHP, MP	AP, CHP, YTP	AP (3), CHP, CKMP, TİP
III.	AP, CHP, GP	AP, CHP, YTP	AP(4), CHP, MP
III.	AP, CHP, MP	AP, CHP, YTP	AP (4), CHP (2)
IV.	AP, CHP, GP	AP, CHP, YTP	AP (6), CHP, MP, TİP

MECLİS KOMİSYONLARI

Hükümet oluşturma işlevi tamamladıktan ve Meclis Başkanı ve Başkanlık Divanı üyeleri seçildikten sonra, Meclisin normal çalışma düzenine geçebilmesi için yapması gereken temel iş, Meclis uzmanlık Komisyonlarının belirlenmesi ve Komisyonlara üye seçiminin yapılmasıdır. Meclisler komisyonlar vasıtasıyla çalışır. Komisyonlar özellikle yasa yapım sürecinde kilit rol oynarlar. Zira, Meclise gelen bütün yasa teklif ve tasarıları önce ilgili komisyonlarda müzakere edilir. Genel Kurulda görüşülen teklif veya tasarı aslında Komisyonun müzakere edip, gerekli gördüğü değişiklikleri yapıp, bir Rapor halinde Meclise sunduğu teklif veya tasarıdır. Yüz yüze ilişkilere dayanan küçük ve süreklilik arz eden bir grup olması nedeniyle Komisyon kararlarının artı toplamli kararlar olduğu ve bu nedenle sıfır toplamli çoğunluk kararlarına nazaran daha avantajlı olduğu ünlü siyaset bilimci Giovanni Sartori tarafından dile getirilmiştir.²⁸² Komisyonlar, ayrıca, iş yoğunluğu yüksek olan Meclislerin iş yükünü azaltabilmekte; uzmanlaşma sayesinde daha kolay ve doğru karar verebilmekte; ve siyasi etkilerden özerkleşebilmektedirler.²⁸³

Başkanlık Divanında olduğu gibi parti gruplarının komisyon üyeliklerinden alacakları pay ve üye seçimleri her toplantı yılı başında tekrarlanmaktadır. Birinci toplantı yılında, komisyon seçimleri 17 ve 19 Kasım 1965 tarihlerinde yapılan iki ayrı birleşimde sonuçlandırılmıştır. Oturumlarda herhangi bir tartışma olmamasından anlaşılmaktadır ki, komisyon üyelikleri partilere Meclis gruplarının mutabakatı sonucu dağıtılmıştır. Daha sonra, Komisyonlardan çekilen milletvekillerini olması üzerine, boş üyelikler için 15 Aralık 1965 ve 17 Aralık 1965 tarihlerinde iki oylama yapılmıştır. Bu oylamalarda hiçbir aday içtüzüğün aradığı çoğunluğu sağlayamadığı için, Komisyon üyeliklerine seçimler ancak 20 Aralık 1965 tarihinde sonuçlandırılabilmiştir. Dolayısıyla, komisyonların fiili olarak çalışmaya başlaması ancak 1966 yılının ilk aylarını bulmuştur.

Aşağıda Tablo 20'de Komisyonlar ve partilerin komisyonlardaki üye sayıları, Ek-6'da ise her bir komisyonun üye, istifa ve yeniden üye seçimi süreçleri tablolar halinde ifade edilmiştir. Komisyon üyelerinin toplam üye sayısının toplam milletvekili sayısını aşmasının nedeni milletvekillerinin ikiye kadar komisyonda görev alabilmesidir. İchtüzük hükümleri gereği bir milletvekili ikiden fazla komisyonda görev alamamaktadır. Ayrıca, aşağıdaki sürekli komisyon listesinde yer alan Köy İşleri, İmar ve İskan, Turizm ve Tanıtma ve Enerji ve Tabii Kaynaklar komisyonları Meclis İchtüzüğünde yer alan komisyonlar değildir. İchtüzük 22. madde her toplantı yılı başında, görevi takip eden toplantı yılı başında dek sürecek, 20 Komisyon kurulacağına hükmetmektedir. KİT komisyonu ise ayrı bir yasa ile kurulmuş komisyondur. İchtüzükte yer alan komisyonlar (*) işareti ile belirtilmiştir.

²⁸² Giovanni Sartori, *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, (Türk Demokrasi Vakfı: Ankara, 1993)

²⁸³ Fahri Bakırcı, *TBMM'nin Çalışma Yöntemi*, (İmge: Ankara, 2000), ss. 310-311.

TABLO 21

**KOMİSYONLAR VE KOMİSYON ÜYELİKLERİNİN SİYASİ PARTİLERE
DAĞILIMI: BİRİNCİ TOPLANTI YILI**

Komisyonun Adı	Komisyon Üye Sayısı	AP (240)	CHP (134)	CKMP (11)	MP (31)	TİP (15)	YTP (19)
Dilekçe Karma*	18	10	5	—	1	1	1
Sayıştay*	15	8	4	—	1	1	1
Meclis Hesaplarını İnceleme*	10	5	3	—	1	—	1
Kitaplık*	4	2	1	—	1	—	—
Anayasa*	25	13	7	1	2	1	1
Bütçe – Plân*	35	21	9	1	2	1	1
Adalet*	25	13	7	1	2	1	1
Çalışma*	25	13	7	1	2	1	1
İçişleri*	25	13	7	1	2	1	1
Gümrük ve Tekel*	15	8	4	—	1	1	1
Dışişleri*	25	13	7	1	2	1	1
Sanayi*	20	11	6	—	1	1	1
Millî Eğitim*	25	13	7	1	2	1	1
Maliye*	15	8	4	—	1	1	1
Millî Savunma*	25	13	7	1	2	1	1
Ulaştırma*	15	8	4	—	1	1	1
Bayındırlık*	15	8	4	—	1	1	1
Sağlık ve Sosyal Yardım*	15	8	4	—	1	1	1
Ticaret*	15	8	4	—	1	1	1
Tarım*	25	13	7	1	2	1	1
İmar ve İskân	15	8	4	—	1	1	1
Turizm ve Tanıtma	25	13	7	1	2	1	1
KİT Karma	35	19	10	1	2	1	2
Köy İşleri	25	13	7	1	2	1	1
Enerji ve Tabi Kaynaklar	25	13	7	1	2	1	1
Toplam	517	275	143	13	38	23	25

Kaynak: Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 10, (11.11.1965), ss. 338-339.

İKİNCİ TOPLANTI YILI: BÜYÜK PARTİLERİN AĞIRLIĞI

1 Kasım 1966 günü başlayan ikinci yasama yılı boyunca komisyonların nasıl şekilleneceği 3. birleşimin yapıldığı 3 Kasım tarihinde kararlaştırılmıştır. İlk önce İçtüzükte bulunmayan Köy İşleri, İmar ve İskan, Turizm ve Tanıtma ve Enerji ve Tabii Kaynaklar komisyonlarının kurulması ve bazı komisyonlarının üye sayılarının 25'e çıkarılması Genel Kurul'un onayına sunulmuştur. Bu çerçevede, Sayıştay, Gümrük ve Tekel, Maliye, Ulaştırma, Bayındırlık, Sağlık ve Sosyal Yardım, Ticaret ve İmar ve İskan komisyonları olmak üzere, toplam 8 komisyonun üye sayısı 5'er adet artırılmıştır (Bkz. Tablo 21). Ayrıca geçen toplantı yılında kurulan toplam 12 geçici komisyonun da görevine devam etmesi 11 Kasım 1966 tarihli 5. birleşimde kabul edilmiştir.

8 komisyonda yapılan 5'er üye artışı, AP ile CHP arasında paylaşılmıştır. Bu komisyonlarda AP 3 ve CHP 2 milletvekili daha fazla üyeliğe sahip olmuştur. Partilerin tüm komisyondaki üye sayısına baktığımızda, AP'nin üye sayısının birinci toplantı yılına göre 36 adet artırdığı görülmektedir. Ayrıca CHP'nin de komisyonlara verdiği toplam üye sayısı 15 adet artmıştır. Buna karşılık MP'nin komisyonlara verdiği üye sayısı toplam 11, YTP'nin ise toplam 2 azalmıştır. TİP'in ve grubunu kaybeden CKMP'nin -bağımsızlarla birlikte- komisyon üye sayılarında ise bir değişim olmamıştır. Buradan yola çıkarak AP'nin 36 üyelik artışının 24'ünü komisyonların üye sayılarındaki artışlardan, diğer artışlarını ise özellikle MP'nin kaybettiği üyeliklerden sağladığı söylenebilir. CHP ise KİT karma komisyonundaki bir artış hariç bütün üyelik artışlarının ilgili komisyonun toplam üye sayısındaki artıştan sağlamıştır. Birinci toplantı yılından ikinci toplantı yılına AP'nin sandalye sayısının üç adet, CHP'nin ise sadece bir adet arttığını hesaba kattığımızda, Meclis Başkanlık divanının oluşumunda başlayan "büyük partilerin ağırlıklarını koyma" eğilimi, komisyon seçimlerinde de devam ettiğini söyleyebiliriz. Zira toplam dört milletvekili eksilen MP'nin komisyonlardaki üye sayısı 11 azalmıştır. YTP ise kaybettiği bir üyeye karşılık 2 komisyon üyeliğini yitirmiştir. AP Genel Kurulda kazandığı bir sandalyeye karşılık Komisyonlarda 12 üyelik kazanmıştır. Aynı oran CHP için 1'e 15'dir. Küçük partilerin komisyonlara verdiği üye sayılarındaki yüksek oranlarda azalmanın bir nedeni; küçük partilere üye milletvekilleri arasında birden fazla komisyona üyelik oranının yüksek olması ve bu partilerden istifa edenlerin birden fazla komisyondan istifa etmek zorunda kalmasıdır. Bu değerlendirmeler birinci ve ikinci toplantı yılı başında saptanan komisyon üye sayıları ve siyasi partilere dağılımını gösteren tablolar karşılaştırılarak yapılmıştır. İkinci dönem boyunca komisyon üyeliklerinin partilere dağılımındaki değişiklikleri gösteren karşılaştırmalı bir tablo ilerleyen sayfalarda yer alacak ve bu tablo üzerinden de bir değerlendirme yapılacaktır.

İkinci toplantı yılında dikkate alınması gereken bir gelişme Zonguldak Milletvekili Bülent Ecevit'in CHP Genel Sekreterliğine seçilmesi üzerine, Kayseri Milletvekili Turhan Feyzioğlu liderliğinde bir grubun Güven Partisini

(GP) kurmasıdır. Siyasal partiler Meclisteki ağırlıklarına göre Komisyonlara üye verdikleri için, bu gelişme komisyonlarda partilere düşen üye sayısının yeniden saptanmasını gerektirmektedir. Ancak grup temsilcileri, ikinci toplantı yılının sonuna yaklaşıldığı ve her toplantı yılının başında olduğu gibi üçüncü toplantı yılının başında komisyon oranları yeniden saptanacağı için mevcut durumun korunması konusunda görüş birliğine varmışlardır.²⁸⁴ Dolayısıyla, Meclis içinden bir grup milletvekilinin GP'yi kurmasının, üçüncü toplantı yılı başına kadar, komisyonların kompozisyonuna bir etkisi olmamıştır.

**TABLO 22- KOMİSYONLAR VE KOMİSYON ÜYELİKLERİNİN
SİYASİ PARTİLERE DAĞILIMI: İKİNCİ TOPLANTI YILI**

Komisyonun Adı	Komisyon Üye Sayısı	AP (243)	CHP (135)	MP (27)	TİP (14)	YTP (18)	Bağımsız (12)
Dilekçe Karma	18	10	5	1	1	1	—
Sayıştay	20	11	6	1	1	1	—
Meclis Hesaplarını İnceleme	10	6	3	1	—	—	—
Kitaplık	4	2	1	1	—	—	—
Anayasa	25	14	7	1	1	1	1
Bütçe – Plân	35	21	9	2	1	1	1
Adalet	25	14	7	1	1	1	1
Çalışma	25	14	7	1	1	1	1
İçişleri	25	14	7	1	1	1	1
Gümrük ve Tekel	20	11	6	1	1	1	—
Dışişleri	25	14	7	1	1	1	1
Sanayi	20	11	6	1	1	1	—
Millî Eğitim	25	14	7	1	1	1	1
Maliye	20	11	6	1	1	1	—

²⁸⁴ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 18, Birleşim: 118, (14.06.1967), s. 542.*

Milli Savunma	25	14	7	1	1	1	1
Ulaştırma	20	11	6	1	1	1	—
Bayındırlık	20	11	6	1	1	1	—
Sağlık ve Sosyal Yardım	20	11	6	1	1	1	—
Ticaret	20	11	6	1	1	1	—
Tarım	25	14	7	1	1	1	1
İmar ve İskân	20	11	6	1	1	1	—
Turizm ve Tanıtma	25	14	7	1	1	1	1
KİT Karma	35	19	11	2	1	1	1
Köy İşleri	25	14	7	1	1	1	1
Enerji ve Tabii Kaynaklar	25	14	7	1	1	1	1
Toplam	557	311	158	27	23	23	13

Kaynak: Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 9, Birleşim:3, (04.11.1966), s. 42

Komisyonlara üye seçimi 14 Kasım 1966 tarihli 5. birleşimde gerçekleşmiştir (Bkz Ek-7).

ÜÇÜNCÜ TOPLANTI YILI: YENİ BİR SİYASAL PARTİ GRUBU

Üçüncü toplantı yılında, parti grupları arasındaki uzlaşma nedeniyle divan ve komisyon üyeliklerinin dağılımı konusunda bir tartışma yaşanmamıştır. Bu toplantı yılının en önemli farkı, CHP içinden çıkan GP'nin de hem komisyonlarda hem de Başkanlık Divanının da temsil edilecek olmasıdır. 1967 Nisan ayında kurulan GP'nin daimi komisyonlarda temsili konusunun toplantı yılının sonuna yaklaşıldığı gerekçesiyle üçüncü toplantı yılı başına ertelenmesi üzerinde bütün Meclis grupları daha önce anlaşmıştır.²⁸⁵ Üçüncü toplantı yılında Başkanlık Divanının ve Komisyonların nasıl oluşacağı konusunda kolay bir uzlaşma sağlanmış ve bu sayede seçimler hiç bir tartışma yapılmadan sonlandırılabilmiştir. Dikkat edilmesi gereken bir başka nokta da Meclis'teki bağımsız milletvekillerinin sayısının artmasıyla, Komisyonlarda bağımsız milletvekilleri için daha fazla yer ayrılmasıdır. Varılan uzlaşmaya göre komisyon üyelikleri aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi dağıtılmıştır.

TABLO 23

KOMİSYONLAR VE KOMİSYON ÜYELİKLERİNİN SİYASİ PARTİLERE DAĞILIMI: ÜÇÜNCÜ TOPLANTI YILI

Komisyonun Adı	Komisyon Üye Sayısı	AP	CHP	GP	MP	TİP	YTP	Bağımsız
Dilekçe Karma	18	10	4	1	1	1	1	—
Sayıştay	20	11	4	1	1	1	1	1
Meclis Hesaplarını İnceleme	10	6	2	1	1	1	1	—
Kitaplık	4	2	1	1		—	—	—
Anayasa	25	14	5	2	1	1	1	1
Bütçe – Plân	35	21	7	2	1	1	1	2
Adalet	25	14	5	2	1	1	1	1
Çalışma	25	14	5	2	1	1	1	1

²⁸⁵ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 17, Birleşim: 118, (14.06.1967), s. 542.*

İçişleri	25	14	5	2	1	1	1	1
Gümrük ve Tekel	20	11	4	1	1	1	1	1
Dışişleri	25	14	5	2	1	1	1	1
Sanayi	20	11	4	1	1	1	1	1
Millî Eğitim	25	14	5	2	1	1	1	1
Maliye	20	11	4	1	1	1	1	1
Milli Savunma	25	14	5	2	1	1	1	1
Ulaştırma	20	11	4	1	1	1	1	1
Bayındırlık	20	11	4	1	1	1	1	1
Sağlık ve Sosyal Yardım	20	11	4	1	1	1	1	1
Ticaret	20	11	4	1	1	1	1	1
Tarım	25	14	5	2	1	1	1	1
İmar ve İskân	20	11	4	1	1	1	1	2
Turizm ve Tanıtma	25	14	5	2	1	1	1	1
KİT Karma	35	19	8	3	1	1	1	1
Köy İşleri	25	14	5	2	1	1	1	1
Enerji ve Tabii Kaynaklar	25	14	5	2	1	1	1	1
Toplam	557	311	113	39	24	24	24	24

Kaynak: Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 22, Birleşim: 4 (10.11.1967), s. 82.

Komisyonlara partili üye seçimleri 20 Kasım 1967 tarihli 6. birleşimde büyük ölçüde sonlandırılmıştır. Bağımsız üyelerin çoğunluğu ve Sayıştay Komisyonunun MP'li üyesi, 22 Kasım tarihli 7. birleşimde seçilmiştir. Bu iki tur seçimden sonra, KİT, Bütçe-Plan, Sanayi ve Ulaştırma gibi komisyonlarında birer üyelik boş kaldığı halde Meclis daimi komisyonları çalışmaya başlamıştır. Üçüncü toplantı yılında, komisyonlar Ek-8'deki gibi oluşmuştur.

DÖRDÜNCÜ TOPLANTI YILI

Dördüncü toplantı yılının ilk birleşiminde daimi Uzmanlık Komisyonları üye sayıları ve partilere dağılımının aşağıdaki şekilde kararlaştırılmıştır. Ayrıca, 5 Kasım 1968 tarihli 5. birleşimde toplam 32 adet geçici komisyonun ve üyelerinin dördüncü toplantı yılında da görevlerine devam etmesi kararlaştırılmıştır.

TABLO 24

KOMİSYONLAR VE KOMİSYON ÜYELİKLERİNİN SİYASİ PARTİLERE DAĞILIMI: DÖRDÜNCÜ TOPLANTI YILI

Komisyonun Adı	Komisyon Üye Sayısı	AP	CHP	GP	MP	TİP	YTP	Bağımsız
Dilekçe Karma	18	10	3	1	1	1	1	1
Sayıştay	20	11	4	1	1	1	1	1
Meclis Hesaplarını İnceleme	10	6	2	1			1	
Kitaplık	4	3	1					
Anayasa	25	14	5	2	1	1	1	1
Bütçe – Plân	35	21	7	3	1	1	1	1
Adalet	25	14	5	2	1	1	1	1
Çalışma	25	14	5	2	1	1	1	1
İçişleri	25	14	5	2	1	1	1	1
Gümrük ve Tekel	20	11	4	1	1	1	1	1
Dışişleri	25	14	5	2	1	1	1	1
Sanayi	20	11	4	1	1	1	1	1
Millî Eğitim	25	14	5	2	1	1	1	1
Maliye	20	11	4	1	1	1	1	1
Milli Savunma	25	14	5	2	1	1	1	1

Ulaştırma	20	11	4	1	1	1	1	1
Bayındırlık	20	11	4	1	1	1	1	1
Sağlık ve Sosyal Yardım	20	11	4	1	1	1	1	1
Ticaret	20	11	4	1	1	1	1	1
Tarım	25	14	5	2	1	1	1	1
İmar ve İskân	20	11	4	1	1	1	1	1
Turizm ve Tanıtma	25	14	5	2	1	1	1	1
KİT Karma	35	20	7	3	1	1	1	1
Köy İşleri	25	14	5	2	1	1	1	1
Enerji ve Tabii Kaynaklar	25	14	5	2	1	1	1	1
Toplam	557	313	111	39	23	23	24	23

Kaynak: Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 4, Cilt: 29, Birleşim: 5 (05.11.1968), s.20.

Komisyonlara üye seçimleri 19 Kasım 1968 tarihli 6. birleşimde gerçekleşmiştir. Dördüncü toplantı yılında uzmanlık komisyonlarıyla dikkate alınması gereken bir husus; bazı komisyonların “bağımsız” milletvekili kontenjanlarının boş kaldığı ve bu komisyonların eksik üye ile çalışmaya başladığıdır. Komisyonlar Ek-9’daki gibi oluşmuştur.

1965-1969 DÖNEMİ BOYUNCA KOMİSYONLARDA SÜREKLİLİK

Yukarıda da belirtildiği gibi Meclis, ikinci toplantı yılının başında sekiz uzmanlık komisyonunun üye sayılarını artırmıştır. Bunların tümünde üye sayısı 15'ten 20'ye çıkarılmıştır. Böylece, komisyonlarda üye bulunan toplam milletvekili sayısı 517'den 557'ye çıkmıştır. Bu sayı Meclisin toplam üye sayısından (450) fazladır, çünkü milletvekillerinin ikiye kadar komisyonda üye olabilme imkanları vardır. 8 komisyonda yapılan 5'er üye artışı, AP ile CHP arasında paylaşılmıştır. Bu komisyonlarda AP 3 ve CHP 2 milletvekili daha fazla üyeliğe sahip olmuştur. Partilerin tüm komisyondaki üye sayısına baktığımızda, AP'nin üye sayısının birinci toplantı yılına göre 36 adet artırdığı görülmektedir. Ayrıca CHP'nin de komisyonlara verdiği toplam üye sayısı 15 adet artmıştır. Buna karşılık MP'nin komisyonlara verdiği üye sayısı toplam 11, YTP'nin ise toplam 2 azalmıştır. TİP'in ve grubunu kaybeden CKMP'nin -bağımsızlarla birlikte- komisyon üye sayılarında ise bir değişim olmamıştır. Buradan yola çıkarak AP'nin 36 üyelik artışının 24'ünü komisyonların üye sayılarındaki artışlardan, diğer artışlarını ise özellikle MP'nin kaybettiği üyeliklerden sağladığı söylenebilir. CHP ise KİT karma komisyonundaki bir artış hariç bütün üyelik artışlarının ilgili komisyonun toplam üye sayısındaki artıştan sağlamıştır. Birinci toplantı yılından ikinci toplantı yılına AP'nin sandalye sayısının üç adet, CHP'nin ise sadece bir adet arttığını hesaba kattığımızda, Meclis Başkanlık divanının oluşumunda başlayan "büyük partilerin ağırlıklarını koyma" eğilimi, komisyon seçimlerinde de devam ettiğini söyleyebiliriz. Zira toplam dört milletvekili eksilen MP'nin komisyonlardaki üye sayısı 11 adet azalmıştır. YTP ise kaybettiği bir üyeye karşılık 2 komisyon üyeliğini yitirmiştir. AP Genel Kurulda kazandığı bir sandalyeye karşılık Komisyonlarda 12 üyelik kazanmıştır. Aynı oran CHP için 1'e 15'dir. Küçük partilerin komisyonlara verdiği üye sayılarındaki yüksek oranlarda azalmanın bir nedeni; küçük partilere üye milletvekilleri arasında birden fazla komisyona üyelik oranının yüksek olması ve bu partilerden istifa edenlerin birden fazla komisyondan istifa etmek zorunda kalmasıdır.

Meclisin en kalabalık komisyonları 35 üye ile bütçe plan ve KİT karma komisyonlarıdır. Bu komisyonlara en büyük parti grubu olan AP 21 üye vermiştir. CHP'nin en fazla üye verdiği komisyon ise 10 ve 11 ile KİT Karma Komisyonudur. En küçük komisyon ise 4 üyeli Meclis Kitaplık komisyonudur. Ortalama Komisyon üye sayısı, ikinci toplantı yılı başındaki artışlardan önce 20.6, artışlardan sonra ise 22.8 olmuştur. AP'nin komisyonlarda sahip olduğu ortalama üye sayısı zaman içinde 11'den 13'e kadar çıkmıştır. Buna karşılık, CHP'nin ortalama üye sayısı önce 5.8'den 6.4'e çıkmış, sonra GP grubunun oluşması nedeniyle 4.5'e düşmüştür. Dönem içinde GP, YTP ve TİP gruplarının komisyonlardaki payları istikrarlı kalmıştır. Ancak, MP grubunun komisyonlara

verdikleri üye sayısı 38'den 23'e düşmüştür, ki bu partiden ayrılan milletvekili sayısının nispeten yüksek olduğuna işaret eder. Benzeri bir düşüş, içinden GP'yi çıkaran CHP için de geçerlidir. Ayrıca CKMP grubu birinci toplantı yılının sonunda dağılmıştır. Bağımsız üyelere ayrılan kontenjanın 13'ten 23-24 seviyesine çıkması ise bağımsız milletvekilleri grubunun büyüdüğüne işaret etmektedir. Buradan partisinden istifa eden milletvekillerinin en azından doğrudan başka bir partiye geçmediğini düşünebiliriz.

TABLO 24

KARŞILAŞTIRMALI KOMİSYON ÜYE SAYILARI VE SİYASİ PARTİ GRUPLARINA DAĞILIMI																																		
KOMİSYONUN ADI	Komisyon Üye Sayısı I	Komisyon Üye Sayısı II-IV	A P I	A P II	A P III	A P IV	CH P I	CH P II	CH P III	CH P IV	G P I	G P II	G P III	G P IV	M P I	M P II	M P III	M P IV	TI P I	TI P II	TI P III	TI P IV	YT P I	YT P II	YT P III	YT P IV	CK MP I	Bağimsız II	Bağimsız III	Bağimsız IV				
Dilekçe Karma	18	18	10	10	10	10	5	5	4	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—	1				
Sayıstay	15	20	8	11	11	11	4	6	4	4	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—	1	1				
Meclis Hesaplarını İnceleme	10	10	5	6	6	6	3	3	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1	—	1	1	1	1	—	—	—	—	—				
Kitaplık	4	4	2	2	2	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
Anayasa	25	25	13	14	14	14	7	7	5	5	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1			
Bütçe – Plan	35	35	21	21	21	21	9	9	7	7	2	3	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1			
Adalet	25	25	13	14	14	14	7	7	5	5	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1			
Çalışma	25	25	13	14	14	14	7	7	5	5	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1			
İçişleri	25	25	13	14	14	14	7	7	5	5	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1			
Gümrük ve Tekel	15	20	8	11	11	11	6	6	4	4	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—	1	1	1			
Dışişleri	25	25	13	14	14	14	7	7	5	5	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1			
Sanayi	20	20	11	11	11	11	6	6	4	4	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—	1	1	1			
Millî Eğitim	25	25	13	14	14	14	7	7	5	5	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
Maliye	15	20	8	11	11	11	4	6	4	4	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—	1	1	1			
Millî Savunma	25	25	13	14	14	14	7	7	5	5	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
Ulaştırma	15	20	8	11	11	11	4	6	4	4	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—	1	1	1			

Yukarıda da belirtildiği gibi Meclisler komisyonlar vasıtasıyla çalışanlar ve komisyonları karar alma açısından avantajlı kulan hususlar süreklilik ve uzmanlıktır. Süreklilik açısından Meclis komisyonlarını değerlendirebilmek için bazı temel veriler aşağıda tablolar halinde verilmiştir.

Bu tablolar Dışişleri komisyonu örneğinde yukarıdaki tablo şöyle okunabilir. Dört toplantı yılı boyunca 25 üyeden oluşan (Komisyon üye sayısı) Dışişleri komisyonuna daima 25 milletvekili seçilmiş ve hiçbir toplantı yılında eksik üye ile çalışmamıştır. Dört toplantı yılı boyunca toplam 42 farklı milletvekili Dışişleri komisyonunda görev yapmıştır, ki bu ortalama 1.7 civarında bir akışkanlığa işaret etmektedir. İkinci dönem boyunca Komisyonunda görev yapan bu 42 milletvekilinden 16'sı sadece 1 toplantı yılı, 8'i 2 toplantı yılı, 7'si üç toplantı yılı ve 11'i 4 toplantı yılı yani bütün ikinci yasama dönemi boyunca Komisyonunda bulunmuşlardır. Dolayısıyla, ikinci yasama dönemi boyunca Dışişleri Komisyonuna üye olan toplam 42 milletvekilinin % 38'i bir dönem, % 19'u iki dönem, % 16.6'sı üç dönem ve % 26'sı dört dönem üyelik yapmıştır. 11 milletvekilinin 25 üyeli komisyonunda bütün yasama dönemi boyunca bulunması, Dışişleri Komisyonunun % 44'ünün dönem boyunca değişmediğini göstermektedir.

Dışişleri Komisyonu Toplam Üye Sayısı		100
Komisyon Üye Sayısı:		25
Frekans dağılımı		Milletvekili Sayısı
	1	16
	2	8
	3	7
	4	11
Farklı Üye Sayısı:		42

Daha ileri çalışmalara bir yarı-mamul sunmak amacıyla tüm komisyonlar için benzeri bir çalışma yapılmıştır. Bu noktada kısaca, üyelerinin % 44'ü tüm yasama dönemi boyunca sabit kalan Dışişleri Komisyonunun en yüksek süreklilik gösteren komisyon olduğunu söylemekle yetinelim. Meclis Kitaplık Komisyonu ise tüm dönemlerde seçilen üyeler bakımından hiç süreklilik göstermeyen bir komisyon olmuştur, sadece iki üye iki toplantı yılında bu komisyonunda görev yapmıştır.

TABLO- 25 DAIMİ KOMİSYONLARDA SÜREKLİLİK

	DİLEKÇE KARMA	SAYIŞTAY	HESAP	KİTAPLIK	ANAYASA	BÜTÇE	ADALET	ÇALIŞMA	İÇİŞLERİ	GÜMRÜK	DIŞİŞLERİ
dönem boyunca toplam üye sayısı	70	73	40	16	100	140	100	99	98	75	100
Komisyon üye sayısı:	18	15+5	10	4	25	35	25	25	25	15+5	25
Frekans I	27	31	16	12	27	39	15	21	35	25	15
Frekans II	9	7	6	2	10	16	11	16	12	7	8
Frekans III	7	4	0	0	7	15	7	5	9	4	7
Frekans IV	1	4	3	0	9	6	9	8	3	6	12
Farklı üye sayısı:	44	46	25	14	53	76	42	50	59	42	42
Frekans IV/komisyon üye sayısı	5,56%	20,00%	30,00%	0,00%	36,00%	17,14%	36,00%	32,00%	12,00%	30,00%	48,00%

	SANAYİ	MEB	MALİYE	MSB	ULAŞTIRMA	BAVINDIRLIK	SSYK	TİCARET	TARIM	İMAR	TURİZM
dönem boyunca toplam üye sayısı:	80	100	74	100	73	74	74	74	100	74	99
Komisyon üye sayısı:	20	25	15+5	25	15+5	15+5	15+5	15+5	25	15+5	25
Frekans I	30	13	22	19	31	21	16	15	19	22	16
Frekans II	11	6	3	12	11	7	5	5	5	10	14
Frekans III	6	13	6	7	4	5	6	7	9	5	15
Frekans IV	3	9	7	9	2	6	6	7	11	5	4
Farklı üye sayısı:	50	41	38	47	48	39	33	34	44	42	49
Frekans IV/komisyon üye sayısı	15,00%	36,00%	35,00%	36,00%	10,00%	30,00%	30,00%	35,00%	44,00%	25,00%	16,00%

	KİT	KÖYİŞLERİ	ETKK
dönem boyunca toplam üye sayısı:	140	100	98
Komisyon üye sayısı:	35	25	25
Frekans I	38	25	29
Frekans II	24	9	16
Frekans III	6	7	7
Frekans IV	9	9	4
Farklı üye sayısı:	77	50	56
Frekans IV/komisyon üye sayısı	25,71%	36,00%	16,00%

HÜKÜMET OLUŞTURMA

22 Ekim 1965’de yapılan ilk birleşimde İstanbul Milletvekili Ahmet Ferruh Bozbeyli’nin Meclis Başkanı seçilmesinden sonra ikinci dönem Millet Meclisinin öncelikle yerine getirmesi gereken işlevlerden biri de hükümet oluşturmaktır. Anayasa’nın 102. maddesi Başbakan’ın Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri arasından atanacağına; ve Bakanlar’ın da, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri veya milletvekili seçilme yeterliğine sahip olanlar arasından Başbakanca seçileceğine ve Cumhurbaşkanıca atanacağına hükmetmektedir. Güven oyu ile ilgili düzenlemeler ise Anayasanın 103. maddesinde yer almaktadır. Buna göre, Bakanlar Kurulunun listesi tam olarak Meclislere sunulacaktır. Bunun ardından en geç bir hafta içinde Bakanlar Kurulunun programı Başbakan veya bir Bakan tarafından Meclislerde okunacak ve güven oyuna başvurulacaktır. Güven oyu için görüşmeler, programın okunmasından iki tam gün geçtikten sonra başlayacak ve görüşmelerin bitiminden bir tam gün geçtikten sonra oylama yapılacaktır.

Ülkeyi seçimlere götüren Ürgüplü hükümetinin istifasından sonra, yemin törenini takip eden günde, 23 Ekim 1965’te, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel Mecliste çoğunluğa sahip olan AP’nin lideri Isparta milletvekili Süleyman Demirel’i Başbakan olarak hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. Demirel, 27 Ekim 1965’de Bakanlar Kurulunu açıklamış, 3 Kasım 1965’de Programını Meclis’te okumuş ve 11 Kasım 1965’de Meclisten güven oyu almıştır. Hükümet programının okunması, muhalefet partileri tarafından tartışılması/eleştirilmesi ve nihayet güven oylamasına gidilmesi süreci toplam altı birleşimde sonuçlandırılmıştır. Programın okunduğu ve güven oylamasının yapıldığı iki birleşimi hariç tutarsak, programın tartışılması dört birleşime yayılmış ve 20 saati geçmiştir. Böylece, Ersin Kalaycıoğlu’nun hesaplamalarına göre 1467 gün yönetimde kalacak olan Birinci Demirel hükümeti göreve başlamıştır.²⁸⁶ Demirel’in sunduğu Bakanlar Kurulu şu isimlerden oluşmuştur:²⁸⁷

²⁸⁶ Ersin Kalaycıoğlu, *Turkish Dynamics: Bridge Across Troubled Lands*, (New York: Palgrave, 2005), s. 97.

²⁸⁷ 1965-1969 Meclisi dönemi içinde bir devlet bakanlığı kaldırılmış ve bir süre sonra tekrar kurulmuştur. Ayrıca, ilk defa bir Orman Bakanlığı kurulmuştur. Ayrıca, bir tanesi büyük revizyon olmak üzere, kabine üyelerinde de bazı değişiklikler olmuştur. Bu aşamada sadece hükümetin kurulması süreci incelendiği için, bakanlık ve bakanlar kurulu üyeliği değişimleri bölümün sonuna bırakılmıştır. Bu değişikliklerle beraber, Birinci Demirel hükümetinin profili de bu bölümün sonunda ele alınacaktır.

BAKANLAR KURULU	
Başbakan	Süleyman Demirel (Isparta)
Devlet Bakanı	Cihat Bilgehan (Balıkesir)
Devlet Bakanı	Refet Sezgin (Çanakkale)
Devlet Bakanı	Kâmil Ocak (Gaziantep)
Devlet Bakanı	Ali Fuat Alişan (Samsun)
Adalet Bakanı	Hasan Dinçer (Konya)
Milli Savunma Bakanı	Ahmet Topaloğlu (Adana)
İçişleri Bakanı	Faruk Sükan (Konya)
Dışişleri Bakanı	İhsan Sabri Çağlayangil, C. Senatosu Üyesi (Bursa)
Maliye Bakanı	İhsan Gürsan (İzmir)
Milli Eğitim Bakanı	Orhan Dengiz (Uşak)
Bayındırlık Bakanı	Etem Erdiñç, C. Senatosu Üyesi (Kütahya)
Ticaret Bakanı	Macit Zeren C. Senatosu Üyesi (Amasya)
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	O. Edip Somunoğlu C.Senatosu Üyesi (Erzurum)
Gümrük ve Tekel Bakanı	İbrahim Tekin (Adana)
Tarım Bakanı	Bahri Dağdaş (Konya)
Ulaştırma Bakanı	Seyfi Öztürk (Eskişehir)
Çalışma Bakanı	Ali Naili Erdem (İzmir)
Sanayi Bakanı	Mehmet Turgut (Bursa)
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	İbrahim Deriner (TBMM Dışından)
Turizm ve Tanıtma Bakanı	Nihat Kürşad (İzmir)
İmar ve İskân Bakanı	Haldun Menteşoğlu C. Senatosu Üyesi (Muğla)
Köyışleri Bakanı	Sabit Osman Avcı (Artvin)

HÜKÜMET PROGRAMININ OKUNMASI VE MÜZAKERELER

Hükümet programının müzakerelerinde: CHP Grubu adına Turhan Feyzioğlu ve YTP grubu adına Ekrem Alican ikişer kez; TİP Grubu adına Mehmet Ali Aybar ve Çetin Altan, MP Grubu adına Faruk Önder, CKMP Grubu adına Alparslan Türkeş ve AP Grubu adına Aydın Yalçın ve Muhiddin Güven ise birer kez söz almışlardır. Başbakan Süleyman Demirel'in hükümet programını okumasıyla başlayan müzakereler yine Demirel'in eleştirileri cevaplamasıyla son bulmuştur. Bundan iki tam gün sonra da güven oylaması yapılmıştır. Aşağıda Hükümet Programından başlayarak bu süreç ayrıntılı olarak özetlenecektir.

HÜKÜMET PROGRAMI

Süleyman Demirel Hükümet programını sunuşuna “çalışmalarına ruh ve hayat verecek” temel ilkelerden bahsederek başlamıştır.²⁸⁸ Bu bağlamda, askeri yönetimden sivil yönetime geçiş döneminin “mübalağalı, tezatlı kırıkcı hadiselerinin bütün tesirleri ve neticeleriyle kapanmış olduğuna” inandıklarını belirten Demirel, en başta gelen ödevlerinin Atatürk devrimlerini her yönü ile korumak olduğunu ifade etmiştir. “Atatürk ilkelerine ve 27 Mayıs inkılabına dayanan ve milli iradenin de tasvibine mahzar” Anayasayı “ruhu ve metni ile hakim kılmak” ise hükümetin değişmez hedefidir. Demirel, Atatürk'ün emaneti olan demokratik Cumhuriyetin “hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir” düsturu üzerinde yükselmekte olduğunu; haysiyetli, korkusuz ve rahat bir hayatın ancak demokratik rejim içinde mümkün olduğunu; dolayısıyla hürriyet rejiminin arızasız işlemesinin, bütün meselelerin düğüm noktası olduğunu vurgulamış ve “artık rejim meselesini, sistem ve siyasi düzen davasını tartışma sınırı dışında tutmak” gerektiğini söylemiştir.

Temel girişten sonra Demirel'in değindiği, ikinci önemli konu hükümetin ve bürokrasinin işleyişi ile ilgili sorunlardır. Bu konuda Demirel, otorite ve rehberlik eksikliği veya çalışan ve girişimci memurların teşvik edilmemesi nedeniyle devlet memurlarının pasif ve atıl duruma geldiklerinden şikayet etmiş ve genel ortamın ve psikolojik havanın değiştirilmesi ile sorunların çözülebileceğini iddia etmiştir. Böylece, Demirel idari yapıda bir reform önermediklerini, fakat kırtasiyeciliği azaltmak ve mahalli idareleri özerkleştirmek amacıyla olduklarını belirtmiştir. Özellikle 1980'li yıllardan bu yana günümüz politikasının temel tartışma ve uygulama konularından biri olan “özelleştirme” konusu da 1965'de kurulan AP hükümetinin gündeminde yer almıştır: Devlet kontrolünde kalmasına lüzum kalmayanlardan başlayarak, İktisadi Devlet Teşekküllerinin “halkın kontrol ve mülkiyetine geçmesini sağlayacağız.”

²⁸⁸ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 5 (03.11.1965), ss. 74-97.*

Dünya sisteminin bloklar ekseninde kutuplaştığı, alternatif bir sistem olarak komünizmin henüz geçerliliğini koruduğu ve Cumhuriyet Türkiye'sinde ilk kez bir sosyalist partinin parlamentoda temsil edildiği bir dönemde, AP Hükümeti rejimin kırmızı çizgilerini çizmiştir.²⁸⁹

Bünyemizde sinsi sinsi yaşadığı öteden beri bilinen fakat son zamanlarda açıkça, harekete geçtiği görülen her türlü zararlı cereyanlardan, bilhassa komünizme yönelmiş faaliyetlerden, rejimimizin, ve cemiyet nizamının zedelenmemesi için kanunlarımızı gaye ve ruhuna uygun olarak tatbik etmek, Anayasadan doğan hürriyetleri, hürriyeti yok etmek, yolunda bulunmaya asla meydan ve imkân vermemek en önemli vazifemiz olacaktır. (Alkışlar) Anayasamızın Türk Milletinin tümü için öngördüğü sosyal adalet ve sosyal güvenlik tedbirlerinin gerçekleştirilmesini bu konunun en müessir devası olarak görmekteyiz. Bu meyanda, Hükümetimizin hangi alanda olursa olsun, her türlü suiistimallerle mücadele etmeye kesin şekilde kararlı olduğunu belirtmeyi lüzumlu görmekteyiz. (Alkışlar)

Milli Eğitim politikası bağlamında “manevi inanç ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde” din eğitimiine önem veren Program, İmam-Hatip ve diğer meslek okulları mezunlarına yüksek öğrenim imkanlarını açık tutmayı öngörmüştür. AP'nin hükümet programı, “vatandaşın dini ihtiyaçlarını baskı altında tutan, din ve ibadet hürriyetini, din eğitimiini kısıtlayan bir çerçeve içerisinde mütalaa etmek mümkün değildir” diyerek, din ve vicdan hürriyetinin kutsal olduğunu ve bununla bağlı olarak ibadet serbestliğinin de vatandaşın en tabii hakkı olduğunu belirtmiştir.

AP Hükümeti, milletvekili seçiminde nispi temsil sistemini korumayı fakat “milli artık” usulünü değiştirmeyi, Senato seçimlerinde ise çoğunluk sistemine dönmeyi amaçlayan tasarılar sunacağını Meclise bildirmiştir. Demirel Hükümetinin Meclise sunacağını duyurduğu başka bir tasarı ise “memleket gerçeklerine ve ihtiyaçlarına uygun” bir af kanunu tasarısıdır.²⁹⁰

Yukarıda bahsedilen “özelleştirmeye” ek olarak, döviz kontrol ve Türk parasını koruma rejimlerinin gözden geçirilmesi, dış ticaret rejiminin serbestleştirilmesi ve mahalli idarelere Devlet bütçesinde yardım yapılması AP hükümeti programının ekonomi başlığı altında yer alan unsurlardan bazılarıdır. İktisadi kalkınma bağlamında amaçlarını, kişi başına düşen geliri hızla artırmak, “zümreler” ve bölgeler arasındaki dengesizliği gidermek, ve iktisadi ve sosyal düzenin istikrarını korumak olarak tanımlayan Demirel, “kalkınma bahanesi ile fertleri siyasal otoritenin birer kölesi haline getiren totaliter düşüncesin şiddetle karşısında” olduklarını ve kalkınmayı ancak hürriyet içinde gerçekleştirebileceklerine inandıklarını belirtmiştir.²⁹¹

²⁸⁹ A.k, s. 76.

²⁹⁰ Af ve Seçim yasaları ikinci dönem Meclisince kabul edilen yasalardır. Bkz. Yasama.

²⁹¹ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 5 (03.11.1965), s.80.

Refah devleti anlayışlarının ne 19. yüzyıl kapitalizmine, ne de dogmatik sosyalizm ve komünizme benzediğini, karma ekonomi esasına dayandığını belirten Demirel, şöyle devam etmiştir:²⁹²

Mülkiyeti ortadan kaldırarak, servet düşmanlığı yaparak, biriken gelir ve sermayeyi Devlet zoruyla fertler arasında bölmeye kalkarak, sosyal adaleti sağlama çabaları, bugün en doktriner ülkelerde bile terk edilmiştir. (Soldan bravo sesleri ve alkışlar.) Sosyal adaleti gerçekleştirmek için modern devletin elinde müterakki vergiler, halk kütleleri yararına genişleyen kamu faaliyetleri, hür sendikacılık ve kolektif pazarlıkla ücretlerin tespiti ve kârdan pay alınması gibi bir çok vasıtalar mevcuttur. Mülkiyet imkânlarını geniş kütleler arasında yayan çeşitli tedbirler, memlekette üretim şevkini ve kazanç arzusunu baltalamadan, fertler arasında daha âdil bir gelir ve servet dağılımını mümkün kılmalıdır.

Programa göre en büyük sosyal adaletsizlik ve eşitsizlik işsizliktir. Bununla başa çıkmanın yolu da iş imkanları yaratacak politikalar izlemektir. Nasıl politikalar izleneceğini ise Demirel şöyle açıklamıştır:²⁹³ “Biz; sosyal adaleti, doktrin açısından nazari birtakım sözler çerçevesinde değil, fakat mütevazı, fakir halk yığınlarının günlük âcil dert ve dâvalarıyla samimî, gerçekçi bir tutumla meşgul olma meselesi olarak görüyoruz.”

Bu aşamada, programın Servet Beyanı ve Tasarruf Bonoları uygulamalarını kaldırmayı ve bir vergi reformu yapmak amacıyla vergi sistemini gözden geçirmeyi öngördüğünü belirtmeliyiz. Aşağıda da görüleceği gibi servet beyanı uygulamasının kaldırılması bazı konuşmacılar tarafından eleştirilmiştir. Ancak, Demirel’in Demirel seçim kampanyasında da dile getirdiği bu vaadi yerine getirmek amacıyla Hükümetinin ilk günlerinde tüm Maliye teşkilatına bir genelge göndererek servet beyanı uygulamasının fiilen durmasını sağlamıştır.

Dönemin önemli tartışma konularından biri olan planlı ekonomi konusuna değinen Demirel, planlama ile devletçiliğin ayrı şeyler olduğunu, planlamayı devletçiliğin bir sonucu olarak gören yaklaşımın planlama fikrinin kendisine zararlı bir yaklaşım olduğunu ifade etmiştir. Demirel’e göre plan “biçildiği şekilde giyilmesi gereken bir dar ceket değildir,” bu nedenle “vatandaş ihtiyaçlarına sırt çevirmenin bir bahanesi” olamaz.²⁹⁴ Hükümet programına göre, kamu sektörü için “emredici” olabilen plan, özel sektör için yol gösterici ve teşvik edici olmalıdır: Emredici plan demokratik ilkelerle, Anayasa düzeni ile ve piyasa mekanizması ile bağdaşamaz.²⁹⁵

Program, otarşi (dışa kapanma) ilkesiyle hiçbir ülkenin kalkınmadığını, iktisadi kalkınmada yabancı sermayenin önemli bir rolü ve faydası olduğunu iddia etmiş ve bu iddiasını desteklemek için bazı kolektivist Doğu Avrupa

²⁹² A.k., s. 82.

²⁹³ A.k., s. 82.

²⁹⁴ A.k., s. 81.

²⁹⁵ A.k., s. 81.

lkeleri de dahil, geri kalmış ülkelerin hemen hepsinin şu veya bu bloktan yabancı sermaye temin ederek gelişmelerini hızlandırma çabası içinde olduğunu belirtmiştir. AP hkmetine göre yabancı sermaye karşıtlığı, Türkiye’nin Batı ile daha sıkı bağlar kurmasını istememektir.²⁹⁶ Bu bağlamda, AP hükümetinin daha sonraki yıllarda Avrupa Birliği haline gelen, Ortak Pazar’a (Avrupa Ekonomik Topluluğu-AET) tam ye olmak amacıyla, Türk sanayisini “ortaklık camiası içindeki rekabete başarı ile dayanabilecek hale getirmek için” gerekli tedbirleri almayı vaadettiği de not edilmelidir.

Verimlilik artışı ile orantılı bir ücret artışı politikası ngren Program, işçi kesiminin artan refahtan pay almasında “hr sendikacılığın” önemli olduğunu vurgulamakla beraber, “sendikaların siyasi maksatlar için kullanılmasına ... asla müsaade etmeyeceğiz” diyerek sendikal faaliyetlerin sınırlarını da çizmiştir.

“Devlet radyolarının Anayasa hükümlerine aykırı ve milli politika ile çelişmeli ve kamu düzeni bakımından zararlı bir şekilde faaliyette bulunmasını önleyecek tedbirler alınacaktır” diyen Demirel, TRT kanununda değişikliğe gidileceğini ifade etmiştir.²⁹⁷

Mesken politikasında, AP hükümeti, mevcut gecekonduları “Gecekonduların Islahı Kanunu” ile hukukileştirerek belediye hizmetlerinden yararlanır hale getirmeyi hedeflediğini, ucuz arsa üretimini sağlamak için bir arsa ofisi ve ev yapmak isteyenlere para ve malzeme yardımı yapılması için de bir mesken ofisi kuracağını vaat etmiştir.²⁹⁸

Tarım kredilerinin geri ödeme zamanlarının yeniden düzenlenerek çiftçilere kolaylık sağlanması ve mahsulün “daha yeterli” bir şekilde değerlendirilebilmesi amacıyla Toprak Mahsulleri Ofisi, Tarış gibi pazarlama kuruluşlarının destekleneceği, Programın tarım sektörüne yönelik politikaları arasında yer almıştır. Bu bağlamda zamanın önemli tartışma konularından biri olan toprak reformu konusuna değinen Demirel, konuya yaklaşımlarını şöyle ifade etmiştir.²⁹⁹

Toprak politikamızın hedefi; tarımda top yekn üretim artırılması, modern işletmecilik esaslarına uygun şekilde toprak rejiminin düzenlenmesi, köylümüzün, toprağa kavuşturulmasıdır. Ancak köylünün sadece kuru toprağa kavuşturulmasıyla iktifa etmemek gerekir. Çiftçinin kendine verilmiş olan toprağı işleyip geçimini sağlayabilmesi için, ucuz kredi, alet ve edevat ve diğer vasıtalarla tehiz edilmesi gerekir.

²⁹⁶ A.k., s. 84.

²⁹⁷ İkinci Dönem Meclisinde AP Hükümeti TRT yasasında değişiklik yapma girişiminde bulunmuş, ancak muhalefetin direnci ve engellemesi sonucu tasarı geri çekilmiştir. Bkz. *Yasama*.

²⁹⁸ Gecekondular ve Arsa Ofisi Yasaları Meclis tarafından kabul edilmiştir. Bkz. *Yasama*.

²⁹⁹ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 5 (03.11.1965), s. 89.*

Dış politika alanında başlıca hedefler ise şöyle ifade edilmiştir:

Memleketimizin güvenliğini sağlam esaslara dayandırmak, Türkiye'nin barışı koruma gayretlerine ve milletlerarası iş birliğine faal bir şekilde katılmasını sağlamak ve itibar edilen, iş birliği aranan bir Devlet olarak milletlerarası ilişkilerinin çerçevesini daha da genişletmek, dış politikamızın memleketimizin ekonomik kalkınma gayretlerine yardımcı olmasına dikkat etmek ve nihayet millî dâvamız olan Kıbrıs meselesini bütün ilgili tarafların meşru hak ve menfaatlerini ihlâl etmeden Türkiye'nin hak ve menfaatlerini de behemehal koruyacak bir çözüm şekline bağlamak olacaktır.

Bu bağlamda, Hükümet silahsızlanma yolundaki gayretleri destekleyeceğini, Sovyetler Birliği ile iyi komşuluk ilişkilerini idame ettirme arzusunda olduğunu, ABD ve Batı Avrupa ülkeleri ile ilişkilerini en ileri seviyede tutmaya çalışacağını ve bağımsızlık mücadelesi veren Asya-Afrika ülkeleriyle ilişkilerini geliştireceğini vaat etmiştir.

Programı sunuşunda, “en büyük millî davamız” dediği Kıbrıs konusuna uzunca değinen Demirel, sömürgeciliğin bittiği bir dönemde Ada’daki Türk toplumunun tekrar sömürgeleştirilmesine izin vermeyeceklerini, Türkiye’nin tutumunun Birleşmiş Milletler Yasasının ilkelerine uygun olduğunu ve sorunun barış yolu ile halledilmesini amaçladıklarını belirtmiştir.

Hükümetin üzerinde önemle durduğunu söylediği bir başka nokta da AET ile yapılan Ortaklık Anlaşmasıdır.³⁰⁰

Mahiyeti ve güttüğü hedefler itibarı ile ekonomik gelişmemizin olumlu yönde süratlenmesini sağlayacak bir unsur telâkki etmekteyiz. Anlaşmanın öngördüğü iktisadi entegrasyon hedefine doğru ilerleyebilmemiz, evveleminde ekonomimizi gelişmiş Avrupa ülkeleri ile belirli bir ölçü içerisinde, rekabet edebilecek bir güç ve seviyeye ulaştırmamıza bağlı bulunmaktadır. Bu düşünce ile, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile akdettiğimiz Anlaşma gereğince hazırlık döneminden geçiş dönemine geçilmesi için yapılması lüzumlu çalışmalara derhal başlanacak ve bu yoldaki faaliyetler büyük bir titizlikle yürütülecektir.

Son olarak, Hükümet Silahlı Kuvvetlerin “her türlü politik tesir ve cereyanlardan uzak kendi emir ve komuta düzeni içinde yurt güvenliği ve demokrasinin korunması hususundaki asil görevlerini huzurla yapabilmelerine destek ve müzaheretini millî vazifelerin en kutsalı olarak” gördüğünü belirtmiştir.³⁰¹ Bu konuda programda ayrıca şu unsurlara değinilmiştir:³⁰²

Genelkurmay Başkanlığı ve Millî Savunma Bakanlığı görev ve yetkilerini tâyin edecek kanun en kısa zamanda Meclise getirilecek ve halen Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosunda bulunan Silâhlı Kuvvetlerimizle ilgili bütün kanun tasarılarının, bu arada Askerî Personel Kanununun biran önce

³⁰⁰ A.k., s. 96.

³⁰¹ A.k., s. 97.

³⁰² A.k., s. 97.

kanunlaşmasına gayret sarf edeceğiz.³⁰³ Askerî yargı sistemi ve bunlarla ilgili mevzuatın şimdiye kadarki tatbikatından doğan aksaklıklarını ıslah edecek şekilde kanunun tadili cihetine gidilecektir. [...] Silâhlı Kuvvetlerimizin yeterli, müessir, seyyal ve seri bir bünye iktisat etmesine ve istihdam ve destek işlerinin en ekonomik bir şekilde sağlanmasına matuf teşkilât çalışmaları ele alınacak, memleketin bütün eğitim ve kültür müesseselerinin imkânları lüzumu halinde Millî Savunma hizmetlerine ve Silâhlı Kuvvetlerimizin istifadesine açık tutulacaktır. Fevkalâde hallerde Millî Savunma hizmetlerinin özelliği içerisinde bütçenin seyyaliyetle uygulanmasını mümkün kılacak tedbirler alınacaktır.

CHP GRUBU ADINA FEYZİOĞLU: REJİM 27 MAYIS'A SAYGI İLE KORUNUR

Hükümet programının okunmasından iki tam gün sonra başlayan güvenoyu müzakereleri CHP Grup Başkanvekili Kayseri Milletvekili Turhan Feyzioğlu'nun konuşması ile başlamıştır.³⁰⁴ Feyzioğlu oldukça uzun süren konuşmasına rejim meselesi ile başladıktan sonra sırasıyla, CHP icraatları; Hükümetin seçim sistemini değiştirme niyeti (ve buradan tekrar rejim meselesi); ekonomi başlığı altında toplayabileceğimiz planlı kalkınma, toprak reformu, servet beyanı ve petrol kanunu; ve son olarak dış politika ve Kıbrıs konularını ele almıştır.

CHP Mirası

İlk önce,CHP'nin koalisyon ortağı olarak veya Kurucu Meclis üyesi olarak etkili olduğu ve Demirel'in "heba edilmiş" şeklinde değerlendirdiği son beş yılı Feyzioğlu'nun nasıl savunduğuna kısaca değinmeliyiz. Feyzioğlu'na göre, geçen beş yılda, Türkiye tarihinin en demokratik anayasası yapılmış, Anayasa Mahkemesi kurulmuş, yargı organlarının bağımsızlığı sağlanmış, vatandaşlara idari kararlara karşı Danıştay'a başvurma hakkı tanınmış, Üniversitelerin ve Radyonun özerkliği sağlanmış, yeni bir Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hürriyeti Kanunu ile konuyla ilgili temel haklar tam olarak güvence altına alınmış, ispat hakkı Anayasa'ya girmiş, yayın yasakları sistemine son verilmiş, seçimlerde bütün partilerin devlet imkanlarından eşit yararlanması kanun hükmü haline gelmiş, iktidar partilerinin devlet imkanlarını kendi propagandaları için kullanmaları yasaklanmış, Siyasi Partiler Kanunu yürürlüğe girmiş, iktidar ve muhalefet mensupları için seyahat hürriyeti tam olarak sağlanmış, dürüstlük ve güven ortamı içinde yerel, senato ve Milletvekili seçimleri yapılmış ve son olarak sendika ve toplu sözleşme hürriyetleri ile mesleki teşekkülleri kurma hürriyeti güvence altına alınmıştır. Yasal-Kurumsal diyebileceğimiz bu düzenlemelere ek olarak, Feyzioğlu, geçen beş yılda planlı kalkınmaya geçildiğini, sayısız sulama ve enerji barajlarının ve yeni okulların

³⁰³ Askerî Personel Kanunu İkinci dönem Meclisi tarafından kabul edilmiştir. Bkz. *Yasama*.

³⁰⁴ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 6 (06.11.1965), ss. 107-141.*

bitirildiğini veya inşasına başlandığını, fakat bütün bunlara karşılık Demirel'in -- Kayseri Yüksek İslam Enstitüsünün temelini yeniden atması örneğinde olduğu gibi-- geçen dönemde bitirilmiş işleri yapılmamış gibi gösterdiğini iddia etmiştir. Feyzioğlu, geçen beş yılın heba edildiği iddiasını cevaplarırken kendi (planlı) dönemlerinde Bolu Suni Tahta Fabrikası gibi bitirilen, Van Çimento fabrikası gibi projelendirilen, Yarımca seramik fabrikası gibi devam eden çeşitli “eserleri” örnek vermiştir.

Rejim Meselesi: AP ve Komünizm

Süleyman Demirel'in hükümet programını sunarken ‘artık rejim meselesini tartışma sınırlarının dışında tutmamız gerekir’ dileğine, bu “ortak ülkemiz olmalıdır” diyerek katılan Feyzioğlu şöyle devam etmiştir: “Türkiye’de rejimin selâmeti, yurttaşlar arasında huzurun ve kardeşliğin devamı, iktidar ve muhalefet münasebetlerinin demokratik mücadele sınırları içinde verimli ve faydalı bir şekilde yürüyebilmesi, ...temel ilkelerde gösterilecek *samimiyete* bağlıdır.”³⁰⁵ Feyzioğlu’nun temel ilkelerden kastı, bütün siyasal partilerin sahip çıkması gereken Atatürk ilkeleri ve 27 Mayıs devrimidir. Hükümetin “Atatürk ilkelerine ve 27 Mayıs’a dayanan Anayasayı ruhu ve metni ile hakim kılmak şaşmaz hedefimizdir” şeklindeki “teminat sözlerini bir senet” saydıklarını ve huzur ve selâmetin bu sözlere samimiyetle sadık kalmaya bağlı olduğunu belirten Feyzioğlu, AP hükümetine yöneltildiği anlaşılan imalı bir uyarıda da bulunmuştur:³⁰⁶

Dudaktan 27 Mayıs’a ve Atatürk ilkelerine bağlılık ifade edip, el altından ve fırsat buldukça 27 Mayıs düşmanlığı yayanlar, ya da yurttaşların saygı ile siyaset mücadelesi dışında tutulması gereken dinî inançlarını siyasi yükselme basamağı halinde istismar edenler, yurttaşın kutsal inançlarını, tertemiz duygularını politikalarının âleti ve oy toplama vasıtası haline getirenler, yurdun huzuruna, yurttaşlar arasındaki sevgi ve kardeşlik bağlarına, hürriyet rejiminin normal işleyişine kastedenlerdir.

Bu bağlamda, Feyzioğlu’nun dileği AP’nin 27 Mayıs yönetiminin getirdiği eski Demokrat Partililerin siyasi hakların kısıtlanması gibi bazı uygulamaları sorunsallaştırmaması, “gölge etme”den, “rejimi bozmadan olduğu gibi bırak”masıdır.³⁰⁷

Feyzioğlu, ‘rejim meselesi’ tartışmasını hükümet programında yer alan “hürriyet rejiminin arızasız işlemesi bütün meselelerin düğüm noktasıdır” ve 10 Ekim seçimleri demokrasi tarihinde “en önemli bir dönüm noktasıdır” iddialarını ele alarak devam ettirmiştir. 10 Ekim seçimlerinin AP hükümeti tarafından ‘en önemli dönüm noktası’ olarak değerlendirilmesi muhtemelen Parti’nin DP’nin mirasına sahip olduğunu iddia etmesi ve tek başına iktidara gelmesi ile, dolayısıyla, 27 Mayıs yönetiminden “geçişin” tamamlanmasıyla ilgilidir.

³⁰⁵ A.k., s.108, vurgu eklendi.

³⁰⁶ A.k., s.108.

³⁰⁷ A.k., s.122.

Feyzioğlu, ‘10 Ekim seçimleri AP tarihinde bir dönüm noktası olabilir, fakat Türkiye’nin demokrasi tarihinde normal bir olaydır’ şeklinde özetlenebilecek bir görüşü savunarak, rejimin selameti açısından endişe verici bulduğu, AP’nin iddiasına karşı çıkmıştır. Feyzioğlu’na göre, artık yeni Anayasa düzeninde iktidarın serbest ve dürüst seçimlerle el değiştirmesini normal saymak gerekirdi, fakat bu noktaya kolay da gelinmemiştir. Feyzioğlu’nun AP sıralarından tepki alan ve daha sonra da tartışılacak olan demokratik gelişim sürecimize yaklaşımı ise şöyle idi:³⁰⁸

Meşrutiyet tecrübeleri, Büyük Atatürk’ün önderliğinde Anadolu ihtilâli, Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışı, saltanatın ilgası ve Cumhuriyetin ilânı, iflâsla sonuçlanan çok partili hayat tecrübeleri, 1945’te yeniden çok partili hayata geçiş, Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının tek dereceli seçimi kabul ederek her yurttaşla doğrudan doğruya milletvekillerini seçme hakkını vermesi, seçim kanunları ve uygulamasındaki şikâyetleri ortadan kaldırmak üzere iyi niyetli düzeltmeler yapılarak iktidarın ve ana muhalefet partisinin oy birliğiyle çıkarılan 1950 Seçim Kanunu sayesinde, tarihimizde ilk defa olarak bir iktidarın millet reyî ile yerini terk etmesi...Demokratik gelişmemiz bu noktadan sonra sarsıntısız ve arızasız ilerleyebilirdi, ilerleyebilmeliydi. Yazık ki, böyle olmadı. Bilhassa 1954 ten sonra, demokratik rejimin birçok esasları, seçimlerde güvenlik ve eşitlik, radyodan tarafların eşit olarak faydalanması, basın, toplantı, seyahat hürriyetleri, fikir ve söz hürriyeti, idarenin hukuk dışı kararlarına karşı bir kaza merciine başvurabilme hakkı, birbiri ardından zedelendi.

Dolayısıyla, Feyzioğlu’na göre “arıza”dan anlaşılması gereken bir partinin Anayasa dışı tahkikat komisyonları kurması, yayın yasakları getirmesi ve radyoyu kendi yayın organı olarak kullanmasıdır ve 27 Mayıs ‘devrimi’ ise bu arızaları gidermek için yapılmıştır. Eğer hükümet Anayasayı metni ve ruhu ile hakim kılacak ise, 27 Mayıs devrimine saygı duymak zorundadır çünkü Anayasa’nın temelinde 27 Mayıs ‘devrimi’ vardır.³⁰⁹

Anayasanın daha ilk cümlesinde 27 Mayısın nedenleri ve mahiyeti tarif edilmiştir. «Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanarak 27 Mayıs 1960 Devrimini yapan Türk Milleti» Anayasa işte bu tarifle başlıyor. Hepimiz bu tarifte birleşmeye mecburuz. Anayasaya saygı, onun temeline, onun ilk cümlesine saygı ile başlar.

Hükümet programında özellikle seçim sistemi ve devlet radyosu hakkında bazı değişiklikler öngörülmesinin rejimi ve siyasal düzeni yeniden tartışmaya açacak nitelikte olduğunu ve rejim meselesi artık tartışılmamalıdır şeklindeki beyan ile çeliştığını ifade eden Feyzioğlu, çoğunlukçu seçim sisteminin “daha önce denenmiş ve iflas etmiş ‘dikensiz gül bahçesi’

³⁰⁸ A.k., s. 109.

³⁰⁹ A.k., s. 109.

zihniyetine pek erken” bir dönüşün göstergesi olduğunu savunmuştur. Senatonun çoğunluk sistemi ile seçilmesinin Demirel’in iddia ettiğinin aksine bir mahzuru görüldüğü için değiştirildiğini belirten Feyzioğlu, 1961 senato seçimlerinden yola çıkarak bu mahzurun ne olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Buna göre, 1961 senato seçimlerinde % 36.1 oy alan CHP’nin 36 senatörlük kazanmasına karşılık, % 34.5 oy alan AP’nin 71 senatörlük kazanması temsilde adalet ilkesine aykırı idi. Dolayısıyla, Feyzioğlu’na göre, hükümet programındaki masum görünen değişiklik önerisinin altında çoğunlukçu bir zihniyet yatmakta idi. Kaldı ki, seçim sisteminde değişiklik, Demirel’in ‘seçim beyannamemizde ne vaat etmişsek, şimdi onu yerine getiriyoruz’ iddiası ile de çelişiyordu. Zira, AP’nin seçim beyannamesinde, seçim sistemi ile ilgili yer alan ifade “Nispî temsil usulünün çeşitli akımları Parlâmentoda, temsil ettirme imkânı veren avantajlarını muhafaza etmekle beraber, bu sistemi, sağlam hükümetler kurmaya imkân verecek şekilde geliştirmek zorunluluğuna inanıyoruz” şeklinde idi. Feyzioğlu’na göre;³¹⁰

Bu sözlerden çıkan mâna şudur: Yalnız Millet Meclisinde değil, her iki Meclisi kapsayan Parlâmentoda, yani hem Senato, hem de Millet Meclisinde, nispî temsil usulünün çeşitli akımları temsil ettirme imkânı veren avantajlarını muhafaza edeceğiz. Ancak bu nispî temsil sistemini, nispîlik prensibini bozmadan, geliştireceğiz.

Fakat, Hükümet programında;³¹¹

Seçim beyannamesindeki, «nispî temsil usulünün çeşitli akımları Parlâmentoda temsil ettirme imkânı veren avantajları» ibaresi yok olmuştur. Her iki Meclisi birlikte ifade eden Parlamento kelimesi tamamıyla ... bir tarafa bırakılmıştır. ... Hükümet şimdi şunu demek istiyor: «Artık biz Senatoda, ya da Parlâmentonun tamamında çeşitli akımları temsil ettirmek istemiyoruz. Elimizden gelirse, oy yüzdelerine göre, sadece Adalet Partisini temsil ettirmek istiyoruz. Sandalyelerin tümünü % 53 oya vermek, % 47 oyu da sandalyesiz bırakmak istiyoruz. Halkın başka partilere verdiği oylarla da biz senatör getirmek istiyoruz.» Yapılmak istenen budur, çıplak ifadesi ile.

Feyzioğlu bu bahsi CHP sıralarından alkış, AP sıralarından tepki alan, çoğunlukçuluğa karşı bir ‘uyarı’ ile kapatmıştır.³¹²

İsterlerse denenmiş yolları bir kere daha denerler. Bu kendilerinin bileceği iş. Ama tekrar ediyorum, biz CHP Grubu olarak bizimle aynı düşünüşte olan başkalarıyla birlikte bu konuda meşru olan her çareye başvurarak sonuna kadar mücadeleye azimli ve kararlıyız. (C. H. P. sıralarından bravo sesleri, alkışlar) (A. P. arka sıralarından «sayınız yetmez» sesleri) «Sayımız yeter, yaparız,» diyenleri çok gördü bu millet... Sayı yettiği için yapılan nice işler gördük ki, millete de, yapanlara da faide vermedi. Her zaman sayı kuvveti değil,

³¹⁰ A.k., s. 113.

³¹¹ A.k., s. 113.

³¹² A.k., s. 114.

bazen da hak ve insaf, nasafet, bazen da bizim gibi düşünmeyenlerin siyasî görüşlerine müsamaha kıymet taşır... Hükümet programının, «bizim gibi düşünmeyenlere müsamaha edelim» diyen cümlelerini onun için can ve gönülden tasvip ettiğimizi söyledik ve dedik ki, bu sözleri senet telâkki ediyoruz. Fakat bir taraftan bizim gibi düşünmeyenlerin görüşlerine müsamaha edelim, tarzında sözleri; bir taraftan bizim gibi düşünmeyenlere Senatonun kapısını kapayalım tarzında niyetler... İşte bu tezat bizim mantığımıza sığmıyor.

Radyo konusunda da CHP'nin tavrını kesin bir şekilde açıklayan Feyzioğlu, “Devletin ve milletin radyosunu Adalet Partisinin radyosu haline getirmek yolundaki her davranışın karşısına dikileceğiz. Anayasadan aldığımız kuvvetle de bunu mutlaka önleyeceğiz. [...] Yeni Anayasa ile, Devlet radyosu «Vatan Cephesi» radyosu olmaktan çıkmış, vatanın ve vatandaşın radyosu olmuştur.”³¹³ diyerek bu konuda yapılacak bir düzenlemeye karşı çıkmıştır.

Rejim meselesini açısından önemli bir konu da o dönem için geçerli olan komünizm tehdididir: “Cumhuriyet Halk Partisi, komünizmin yalnız hürriyetler için değil, millî varlığımız, millî bütünlüğümüz ve bağımsızlığımız için de başlıca tehlike sayılarak önlenmesi gerektiği inancındadır.” Feyzioğlu’na göre komünizm tehlikesine karşı alınacak önlemler demokratik rejim içinde sosyal adalet ve refah devleti politikalarıyla iç içe geçmiştir. Zira, CHP “komünizmi önlemenin en tesirli ve en akılcıca yolunun, memlekette yeni Anayasamızın kabul ettiği sosyal adalet ve sosyal güvenlik esaslarını tam olarak gerçekleştirmek” olduğunu düşünmektedir.³¹⁴ Feyzioğlu’nun buradaki dayanak noktası, Anayasanın gerekçesinde yer alan “sosyal adalete karşı kaygısız kalan devletler, toplum hayatının müfrit sol veya müfrit sağ cereyanlara kapılarak totaliter istikamette sürüklenmesine engel olmamaktadırlar” ifadesidir.³¹⁵

Bu noktadan hareketle, hükümet programında yer alan “sosyal adalet ve sosyal güvenlik komünizme karşı en tesirli tedbirdir” ifadesinin, seçim döneminde “köy köy dolaşıp «şu sosyal adalet ve sosyal güvenlik sözündeki sosyal kelimesine dikkat ediniz; sosyal demek sosyalizm demektir, sosyalizm de komünizmin ta kendisidir; CHP’liler hep sosyal derler, sosyal adalet derler»”³¹⁶ şeklinde ithamlarda bulunan AP’liler tarafından nasıl karşılanacağını merak ettiğini belirten Feyzioğlu, AP’nin rakiplerine kolayca komünistlik yakıştırmasında/suçlamasında bulunma eğilimini eleştirmiştir. Bu bağlamda, toprak reformu isteyenlerin AP tarafından komünistlik ile suçlanması ve komünistleri desteklediği öne sürülerek İnönü’ye karşı yabancı sermaye destekli bir kampanya yürütülmesi, Feyzioğlu’nu eleştirdiği noktalar olmuştur. Feyzioğlu, bu tür yaklaşımların bizzat kendisinin komünizm aşırılığına yol açacak aşırı sağ yaklaşımlar olduğunu belirtmiş ve AP’yi “Anayasanın

³¹³ A.k., s. 114.

³¹⁴ A.k., s. 115.

³¹⁵ A.k., s. 117.

³¹⁶ A.k., s. 116.

ekonomik ve sosyal haklara yer vermesinin gerçek anlamını kavramamış” bir uç/aşırı parti olarak nitelendirmiştir. Dolayısıyla, AP komünizme zemin hazırlamaktadır.³¹⁷

Türkiye’de bir uç var. Bu uç, Anayasa’nın ekonomik ve sosyal haklara yer vermesinin gerçek anlamını kavramamıştır. Bu uç, büyük halk kütlelerinin menfaatlerini, belirli ve mahlut zümrelerin yerleşmiş çıkarlarına feda eder. Bu uçta yer alanlar halkın gerçekleri anlamaması için, --onun en kutsal inançlarını, dinî duygularını sömürmek pahasına da olsa-- her ileri hareketi suçlayarak, küçük bir zümrenin siyasi ve iktisadi hakimiyetini devam ettirmek isterler. Bunlardan bâzıları, Plânı bile Komünist icadı sayacak kadar gafil veya buna kendileri de inanmadıkları halde, böyle söyleyecek kadar arka niyetlidirler. Adaletsiz bir toprak ve tarım düzeninin savunucusudurlar. Dar gelirli işçilerin ve ücretlilerin gelir vergisi ödediği bir ülkede, büyük kazançların vergi dışı kalmasındaki adaletsizliği öne sürüp çare arayanlara, haksız yere «servet düşmanı» diye ithamlar savururlar.

Aşırı partiyi temsil eden AP’nin karşısındaki diğer aşırı (sol) uçtakiler ise;³¹⁸

Memleketin ancak zor metotları ile kalkındırılabilceğini sanan kimselerdir. Bu uçtakiler, insan hak ve hürriyetlerine dayananı demokratik rejimi kaldırarak kalkınma hevesine kapılanlardır. Batı ülkelerinin 19. yüz yılda geçirdiklerine benzer millî birliği zedeleyici bir sınıf kavgası yaratacak aşırı solda bir totaliter düzene ulaşmayı düşünenlerdir. [...] Bu sebeple, hürriyet nizamı içinde ve seçimle gelmiş bir parlâmentoda ciddi reformların yapılamayacağı görüşünü durmadan yayarlar.

Feyzioğlu’nun buradaki yaklaşımının parlamenter demokrasiyi benimsemiş olan TİP’i değil, Türk sosyalist solundaki Milli Demokratik Devrim geleneğini işaret ettiği düşünülebilir, ancak kastedilen TİP’tir.

Bu iki ucun arasında bir merkez partisi durmaktadır ve beklendiği gibi bu Atatürk’ün çizdiği yolu takip eden CHP’dir.³¹⁹

Biz Komünizme de karşıyız, iç ve dış sömürücülüğe de karşıyız. Biz Atatürk’ü yabancı sermaye hayranı gibi gösterme çabalarına da karşıyız. Atatürk’ün, nefret ettiği Komünizmin meddahı gibi göstermek yolundaki karanlık niyetlere de karşıyız. [...] Arkadaşlarımız; Atatürk’ün Türkiye’de millî sanayinin kurulması için neler yaptığını biliyoruz. Atatürk’ün, Türkiye’de Bolşeviklik yerleşmeyecektir, dediğini ve bunun için neler yaptığını da biliyoruz. Ve Atatürk’ü kâh bir uçta yabancı sermaye hayranı, kâh öte uçta Komünizm meddahı gibi gösterme çabasında olanlara diyoruz ki: «Atatürk her şeyden önce büyük bir milliyetçi idi. Atatürk, herkesten önce, insanın köle değil, hür olması gerektiğine inanan büyük bir insandı.»

³¹⁷ A.k., s.116-117.

³¹⁸ A.k., s. 117.

³¹⁹ A.k., s. 117.

Ekonomi: Atatürkçü Devletçilik, Plan ve Toprak Reformu

Ekonomi politikaları açısından, Türkiye'nin geri kalmış bir ülke olması nedeniyle ve ekonomik kalkınması için “devletin geniş ekonomik ve sosyal fonksiyonları” olması gerektiğine inanan CHP, ne özel girişimciliğin tamamıyla ret edilmesinin, ne de kurtuluşun sadece özel sektöre bağlanmasının doğru olmadığını savunmuştur. Devletçi ve özel girişimci ‘kutuplar’ arasında,³²⁰

Devletin de, özel teşebbüsün de birbirini tamamlayarak ahenk ve güvenlik içinde çalışmalarını esas tutan; Devlete, özel teşebbüsü millet için en faydalı alanlara yöneltmek hususunda -Plân ve kanunlarla- tedbirler almak görevini veren; özel teşebbüsün millî iktisadın gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini sağlayan; özel teşebbüsün tek başına kalkındıramayacağı bölgelerimizi, geri kalmış yurt köşelerini kalkındırma hususunda Devleti görevli sayan ve demokratik hürriyetler içinde uygulanması mümkün olan Atatürk Devletçiliği dediğimiz yol vardır. Bu iki kutup arasındaki yol, bizim yolumuzdur.

Bu bağlamda, AP hükümetinin programında Kamu İktisadi Teşekküllerinin (KİT), o zamanki yaygın adıyla İktisadi Devlet Teşekküllerinin, sadece olumsuzluklarla anılmasına karşı çıkan Feyzioğlu, KİT’lerle ilgili sorunun esasen enflasyon ve siyasi partizanlıktan kaynaklandığını iddia etmiştir. Feyzioğlu, çeşitli bilimsel kaynaklardan yola çıkarak KİT’lerin kendi içlerinde farklı işlevler gören kategoriler oluşturduğunu ifade etmiş, bu kuruluşların gerekliliğini savunmuş ve özelleştirilmelerine karşı çıkmıştır. Feyzioğlu’na göre, AP’nin bu konudaki tutumu, önce KİT’lerin verimli çalışmasını engellemek, sonra da KİT’leri halka şikayet etmek olmuştur.

1960’larda ekonomik kalkınma politikasında önemli bir araç olarak görülen planlama konusunda, Hükümetin anlayışını sağlıklı bulmadıklarını belirten Feyzioğlu, planlamaya önem verilmesi gerektiğini, zira planlı dönemde kalkınma hızımızın gelişmiş ülkelerin kalkınma hızları ortalamasının altında kalmadığının Birleşmiş Milletler yayınlarında da görüldüğünü ifade etmiştir. Bu noktada, Feyzioğlu’nun planlı kalkınmaya geçtiğimiz 1960-1961 yıllarını baz alarak, 1965 yılına kadar geçen sürede kişi başına gelirin ve yatırım oranlarının sürekli artış gösterdiği iddiası daha sonra önemli bir tartışma konusu haline gelecektir. Feyzioğlu, planın AP’nin iddia ettiği gibi komünist icadı bir dar ceket değil, demokratik kalkınma vasıtası olduğunu savunmuştur.

Hükümet programının ekonomi bölümünü “herkese mavi boncuk” dağıtan, “sayısız vaatlerle” dolu, buna karşılık vaatlerini hangi gelirlerle yerine getireceği açık olmayan, yatırımlarda artış sağlayamayacak “plansız” bir program olarak eleştiren Feyzioğlu, şöyle devam etmiştir:³²¹

³²⁰ A.k., s. 118.

³²¹ A.k., s. 125.

Hükümet programının yapmak istediği sihirbazlık şu: Hem tasarrufları artıracak tedbirler popüler değildir, rey getirmiyor diye tasarrufu artıracak çeşitli tedbirlere sırt çevirecek, hem de Türkiye’de daha hızlı kalkınmayı gerçekleştirecek, daha çok iş gücü yaratacak, sanayileşmeyi hızlandıracak, şunu yapacak, bunu yapacak. Tasarrufları artırmadan, sıhhatli kaynaklardan yatırım hacmini artırmadan bunu yapmak mümkün değildir. İç tasarruflara dış kaynaklar eklenir, diyeceklerdir. Dış kaynakların da bir hududu vardır. Dış kaynakların şartları vardır. Dış kaynakların kâr kaygıları vardır. Bazen aşırı kâr ve sömürme kaygıları vardır. Dış kaynaklara Devletin, bir milletin ne ölçüde güvenebileceğini çok iyi hesaplamak lâzımdır ve bunlar plânda ciddî olarak tartışılmış, hesap edilmiştir.

Programda Toprak Reformundan söz edilmesine rağmen, “kadaastro yapmadan toprak reformu yapabilir miyiz? 20 yılda biter kadaastro” demesi ve toprak reformunun köylüyü fakirlikten kurtaracağından şüphelerini belirtmesi nedeniyle Başbakan Demirel’in toprak reformuna inanmadığını iddia eden Feyzioğlu, Demirel’in toprak reformu hakkındaki görüşlerinin de tutarlı olmadığını seçim süreci içinde çelişkili beyanlardan alıntılar yaparak göstermeye çalışmıştır. Feyzioğlu’na göre toprak reformu iddia edildiği gibi “mülkiyeti, mirası, aileyi, dini ayaklar altına alan” komünist bir uygulama değil, komünizme karşı savunma vasıtalarından biridir. Zira, anti-komünist olduğu açık olan Milliyetçi Çin’de, Japonya’da, Filipinler’de, Latin Amerika’da toprak reformu yapılmıştır. Dolayısıyla, bu konuda atılacak adım komünizme karşı ve kalkınmaya doğru bir adım olacaktır.

Hükümet programında eleştiri konusu yapılan bir diğer konu da servet beyanının kaldırılması konusudur. İddia edildiği gibi servet beyanı kalkınca yatırımların birdenbire hızlanmayacağını ve servet beyanı uygulamasının sonuçlarını kısa vadede alınamayacağını, uzun vadede ise vergi kaybını önlemek açısından faydalı olacağını savunan Feyzioğlu, bizzat sanayicilerin servet beyanına karşı olmadığını Ege bölgesi, İstanbul ve İzmir Sanayi Odalarını 1965 yılında yayınladıkları bir ortak bildiriden pasajlar okuyarak göstermeye çalışmıştır.³²²

«Sanayiciler geçen yıl vergilerin açıklanması müessesesini savunmuş ve bu görüşlerini bir bildiri ile Hükümet ve matbuata duyurmuşlardı. Bugün de aynı tezin açıklanmasında zaruret vardır. Diğer taraftan, sanayicilerimiz, servet beyanı ve gider bildirme müesseselerinin prensip itibariyle kargısında değillerdir. Bu noktaların da kamu oyuna açıklanmasını faydalı görmekteyiz. Vergi kaçakçılığı ile, sosyal adaletin tecellisine mâni olduğu iddialarından sektörümüzü tenzih etmenin ve kamu oyununda şerefli kişiler olarak yasamanın şartı budur.» Görülüyor ki, hem servet beyanını, hem vergilerin açıklanmasını, Sanayi Odaları istemektedirler.

³²² A.k., s. 132.

Ekonomi politikaları çerçevesinde değerlendirilen son konu Petrol Kanunu'ndaki değişiklik olmuştur. 1954 yılında çıkarılan Petrol Kanunu'nun milli petrol kuruluşları aleyhine pek çok hüküm içerdiği gerekçesiyle değiştirilmesi bir önceki parlamento döneminin gündem maddelerinden biri olmuştur. Feyzioğlu, önceki dönemlerde Petrol Kanunu'nda yapılması düşünülen değişikliklerin etrafıca tartışılıp bir kanun teklifi haline geldiğini, dolayısıyla konunun Demirel hükümetinin programında tereddüde yer bırakmayacak şekilde yer alması gerektiğini, fakat buna rağmen programın bu konuda muğlak olduğunu savunmuştur.

Dış Politika ve Silahlı Kuvvetler:

Feyzioğlu dış politika konusuna geçmeden, hükümet programının Silahlı Kuvvetlerin güçlendirileceği vaadine Feyzioğlu, “Silâhlı Kuvvetlerimizin, demokratik rejimin savunucusu, hudutlarımızın bekçisi, millî varlığımızın teminatı olarak güçlenmesi yolundaki tedbirlerde, getirilecek olan kanunlarda, bütün gücümüzle yardımcı olacağız. Bunların partiler arası ihtilâf konusu haline getirilmemesine dikkat edeceğiz” diyerek destek vermiştir.³²³

İç siyaset konusu olmaması gerektiğini düşündüğü dış politika konusuna, hükümet programında “genel olarak memleket menfaatlerine uygun bir gerçekçiliğin ve barış yolunda yapıcı bir anlayışın hakim olduğunu belirtmekten zevk duyarız” diyerek başlayan Feyzioğlu, Demirel hükümetinin Sovyetler Birliği ilişkilerini geliştirme politikasını da ‘müttefik Batı devletlerinin Sovyetler Birliği ile Türkiye’den daha sıkı ilişkileri var’ diyerek desteklemiştir. Batı ile ilişkilerimizin Türkiye’yi bağımsızlık mücadelesi veren milletleri desteklemekten alıkoymamasını dileyen ve Arap ülkeleri ile ilişkilerimiz düzenlerken bu ilkelerin arasındaki anlaşmazlıkları gözden kaçırmamamız gerektiği uyarısında bulunan Feyzioğlu, sözü son olarak “en büyük milli davamız” olarak adlandırdığı ve “Türkiye için ayrıca önemli bir güvenlik meselesi halini” alan Kıbrıs Meselesine getirmiştir. İlk önce, kendi iktidarları döneminde Kıbrıs meselesinin iç siyasi çekişmelere kurban edildiğini, fakat kendilerinin asla böyle bir davranışta bulunmayacaklarını açıklayan Feyzioğlu, şöyle devam etmiştir.³²⁴

1965 yılı başlarında muhalefete geçtiğinden beri, iktidarı uyarma görevini ihmal etmeksizin, dünya önünde Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin ve Türk diplomasisinin başarısına hizmet etmek için elinden geleni yapmıştır. İnönü'nün Kıbrıs'la ilgili bir dış müzakere yapmakta olduğu günlerde, Başbakan sıfatıyla Kıbrıs dâvasını bir müttefik devletin başkanıyla konuştuğu günlerde, yurda dönmesini bile beklemeden, «Sen artık Başbakan değilsin», «Artık bu Hükümet ayakta değildir» tarzında tebliğler neşredildiği günler de olmuş; ama Sayın CHP Lideri, 4. Koalisyon Hükümetinin Dışişleri Bakanı Hasan Işık

³²³ A.k., s. 135.

³²⁴ A.k., s.136.

Londra'da temaslar yaparken, «Bu Hükümet geçici Hükümettir, bu Hükümet seçim Hükümetidir.» Kıbrıs meselesi hakkında konuşmaya yetkili midir, değil midir, diye birtakım yayınların yapılması üzerine, Dışişleri Bakanlığı ile de temas ederek, derhal bir basın toplantısı tertiplemiş ve Londra'da konuşan Hasan Işık'ın bütün Türk Milleti adına konuştuğunu, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ve bütün Türk Milletini temsil ettiğini bu basın toplantısında yurda ve dünyaya söylemeyi ihmal etmemiştir.

Feyzioğlu, hükümetin “soydaşlarımızın haklarına ve meşru menfaatlerine uygun bir şekilde” sorunun çözülmesi hedefine tamamen katıldığını belirttiikten sonra, Kıbrıs Türklerine yapılan baskılar karşısında hükümeti daha aktif bir politika izlemeye çağırmıştır. Meselenin, o zamanlar henüz uzun olmayan, tarihsel gelişim sürecini ayrıntılı bir şekilde özetleyen Feyzioğlu, bu gelişim süreci için de son olarak “«Bizimle müzakere istemeyenlere biz de ısrar edecek değiliz» tarzında” bir cevap verildiğini, ancak yeni hükümetin “iki memleket arasında müzakerelerin başlaması, Yunanistan'ın artık Kıbrıs meselesinde yapıcı bir zihniyetle bir hal tarzını bizimle birlikte aramaya koyulacağı ümidini hâsıl etmiştir” dediğini, bunda Yunanistan'ın “gerçek niyeti hakkında gösterilen aşırı iyimserlik” göstermek olduğunu iddia etmiştir.³²⁵

Feyzioğlu, konuşmasını “hükümete, isabetli tedbirler almakta başarılar” dileyerek, “kısır rejim tartışmalarını geri getirecek tedbirlere gitmemesini” bekleyerek ve “millî ekonomik menfaatlerimize aykırı, demokratik rejimin selâmetine aykırı, halkın menfaatlerine aykırı her tedbir karşısında azimle mücadele” edeceklerini tekrar ederek bitirmiştir.³²⁶

MP GRUBU ADINA ÖNDER: REJİM SADECE YASALARLA KORUNMAZ

Güvenoyu müzakereleri Millet Partisi Grubu adına Faruk Önder'in nispeten kısa süren konuşması ile devam etmiştir.³²⁷ Önder konuşmasının büyük bölümünü “rejim meselesi”ne ayırmış, daha sonra AP hükümetinin ekonomi politikalarına genel olarak değinmiştir.

Önder, hükümetin “geçiş döneminin” kapandığı görüşünü “aşırı iyimser” bulduklarını ve paylaşmadıklarını, zira demokrasinin henüz sağlam temeller üzerine oturmadığını ifade etmiştir. Önder'e göre bunun iki nedeni vardır. Birincisi, “demokrasinin emniyetle içinde yaşayabileceği manevi iklim henüz istenilen ölçüde teşekkül etmemiştir”, çünkü “27 Mayıs ihtilalinden evvel siyasi hayatımızı zehirleyen ve memleketi ihtilale sürükleyen kin ve ihtiraslar, geçirilen bunca buhranlara rağmen azalmamış bilakis daha da artmıştır.”³²⁸

³²⁵ A.k., s. 138-140.

³²⁶ A.k., s. 141.

³²⁷ A.k., ss.141-154.

³²⁸ A.k., s. 141.

İkincisi, rejimi tehdit eden unsurlar arasına “komünizm cereyanı da....bugün maalesef katılmış bulunmaktadır.”³²⁹

Önder’in öne sürdüğü birinci neden “rejimin teminatını yalnız yazılı kaidelerde ve hukuki müesseselerde” aramanın yanlış olduğu, “demokrasinin basit bir seçim ve rey mekanizması” olmadığı ve demokrasinin yaşaması için birtakım manevi şartların da yaratılması gerektiği inancına dayanmaktadır. Dolayısıyla, yeni bir seçimin yapılmış olmasından ve yeni Anayasa’nın her yerde deva olacağı düşüncesinden yola çıkarak rejim meselesi kapanmıştır demek yanlıştır. Kaldı ki, seçim mücadelesi de, hükümetin iddia ettiği gibi seviyeli bir mücadele olmamış, aksine demokratik rejimde yeri olmayan çeşitli unsurlar rol oynamıştır. Önder’e göre seçimlerde;³³⁰

Vatandaş iradesini ifsat edebilecek her çareye başvurular görüldü. Rakiplere vatan ihanetine kadar varan isnat ve iftiralar yapıldı. Bunların misalleri bu mücadelenin içinden çıkıp Meclise gelen arkadaşlarımızın meçhulü değildir. Zamanın eliyle kapanmaya yüz tutmuş yaralar tekrar kanatıldı. Hâtıralar, felâketler, yıkımlar sömürüldü. Bâzı gözlerden akan ve insani ölçülerle çok görmeyeceğimiz yaşlar bile siyaset pazarında kazanca tahvil edildi, öfkeler, kinler tazelendi. Sınıfları ve zümreleri birbirine düşman edebilecek kışkırtmalara başvuruldu. Açılacak sözde bir altın devrinin hayalî nimetleriyle birçok idrakler uyuşturuldu. Menfaat ihtirasları ve kıskançlıklar kamçılандı. Bugünkü plân ve program devrinde şahısların ağızlarından fabrikalar ve nimetler bir vaat ve mesuliyetsizlik seli halinde döküldü. Yalan, iftira, tertip ve iğfal ise, parasız oldukları için bu seçimlerde, çeşitli maksatlar uğrunda akıtılan milyonlardan daha cömertçe kullanıldı. Halkı aydınlatması icabeden vasıtalar, halkı aldatma vasıtası haline getirildi. Bu hâdiseler münferit ve mevzii kalmadı. Vatan sathında demokrasiyi soysuzlaştıracak bir şümül ve kesafette cereyan etti. Gerçek budur.

Önder, “demokratik rejime bağlı olduklarını söyleyenler, çok dikkatli ve samimi davranmazlarsa... memleket yeni buhranlara sürüklenebilir” diyerek, CHP adına konuşan Feyzioğlu gibi rejim meselesinin aynı zamanda bir samimiyet meselesi olarak gördüklerini belirtmiştir.³³¹ Eğer samimiyet yoksa demokratik rejim tehlikededir ve yerine gelecek rejim de Türkiye’yi sömürgeleştirecek komünizm olacaktır. Bu nedenle, Önder’e göre milli parolamız demokrasiyi yaşatmak olmalıdır.

Bu bağlamda, Önder, seçim beyannamesinden yaptığı bir alıntı ile AP’nin hukuki tedbirleri ve kurumları demokratik rejimin devamı için yeterli görerek seçim yasasını değiştirme niyetinde olduğunu göstermeye çalışarak, Hükümeti eleştirmiştir. AP seçim beyannamesine göre:³³²

³²⁹ A.k., s. 141.

³³⁰ A.k., s. 142.

³³¹ A.k., s. 143, vurgu eklendi.

³³² A.k., s. 143.

«Yeni Anayasamızın siyasi bünyemize yerleştirmiş olduğu çeşitli müesseseler, siyasi iktidarın muhtelif merkezler arasında dağıtılmış olması Türk Devletinin ancak kuvvetli Hükümetlerle idare edilebileceğini gösteren yeni bir gelişme olmuştur. Bugünkü şartlar içerisinde memleketin koalisyon hükümetleriyle idaresi imkânsız hale gelmiştir. Parlâmentoda tek partinin mutlak çoğunluğu almasıyla, memleketin istibdada sürüklenmesi tehlikesi bahis konusu olamaz, Yeni Anayasamızın getirdiği müesseseler bütün kademelerde, siyasi iktidarı, kontrol ve murakabe altında tutabilecek niteliklerdedir. Türkiye’de halk oyunun uyanıklığı, millî kuruluşların millî dâvalar karşısında duyduğu hassasiyet, her hangi bir Hükümetin parlâmento çoğunluğuna dayanarak baskı ve diktacılığa yönelmesini önleyecek, bertaraf edecek güçtedir.»

Ne Anayasa’nın, ne de Anayasa Mahkemesinin partizan davranışı engelleme kabiliyeti olmadığını tekrar eden Önder, AP’nin meclis Başkanlık Divanının oluşumunda izlediği çoğunlukçu yaklaşıma dikkat çekmiş ve AP’nin yaklaşımını “Anayasa dahil, her kaideyi oy çoğunluğu ile bertaraf edecek bir zihniyetin tezahürü olmuştur” diyerek eleştirmiştir. Daha sonra, “10 Ekim seçimlerinde ortaya çıkan mahzur ne idi” diye sorarak, AP’nin seçim kanununda değişikliğe gitme niyetini “muhafezet aleyhine” bir tedbir olarak adlandıran Önder, AP’yi bir “tahakküm arzusu”nda olmakla itham etmiştir. Önder’e göre millî bakiye sistemi tam oturmamış demokrasimizin bir çeşit sigortasıdır.³³³

Muhterem milletvekilleri, Millî Bakiye sistemi oyların boşa gitmesini önlemekte ve her partiye aldığı oy nispetinde Mecliste temsil edilme imkânını vermektedir. Çeşitli ve meşru fikirler böylece Parlâmentoda memleketin hizmetine girmektedir. Tam bir seçim adaleti sağlayan bu sistem aynı zamanda partiler arası mücadeleyi de yumuşatmakta veya ya hep, ya hiç hevesini ortadan kaldırmaktadır. Geçmişte ne netice verdiği ve memleketi nereye sürüklediği iki partili sert çekişme devrinin, ihtiraslar ve öfkeler daha da artmış olarak açılmasına da, mâni olmaktadır.

Partizan Kalkınma ve Yetersiz Sosyal Adalet Anlayışı:

Hükümet programının “halen % 90’ı yoldan, % 60’ı içme suyundan ve % 98’i elektrikten mahrum bulunan köylerimizin kısa zamanda bu durumdan kurtulmalarını sağlayacak bütün tedbirleri” almayı vaat etmesi örneğini vererek, Programın “müphem teşhislerden, temennilerden ve mücerret vaatlerden ibaret” olduğunu iddia eden Önder, verilen bu sınırsız vaatlerin hangi kaynaklarla karşılanacağını da açık olmadığını, “adeta ‘gemi gitsin istim arkasından gelir’ zihniyetiyle” hareket edildiğini, dolayısıyla icraatların tesadüflere bırakıldığını belirtmiştir. Hükümetin hemen her konuda bolca vaatler vermesine rağmen, Toprak Reformu konusunda suskun kalmasını eleştiren Önder, Anayasa’nın planlı kalkınmayı, dolayısıyla “hesaplı kitaplı” hareket etmeyi gerektirdiğini,

³³³ A.k., s. 149.

hükümetin de buna uygun bir program hazırlamış olması gerektiğini belirtmiştir. Bu haliyle hükümet, Önder'e göre, "partizan" bir hesap içinde idi.

Anayasa'nın getirdiği temel ilkelerden biri olan sosyal adalet konusunda da; MP grubu hükümetin "Bize göre sosyal adalet, fakirlik ve sefalette vatandaşların eşit durumda olmaları veya bu duruma getirilmeleri değil, artan gelir ve yükselen refahtan herkesin kabiliyeti ve gördüğü hizmet oranında âdil bir pay almasıdır"³³⁴ şeklindeki sosyal adalet anlayışını yetersiz ve yanlış bulduğunu belirtmiştir. Önder, hükümetin sosyal adalet anlayışının gelir ve refah artışından ibaret olduğunu, oysa bireylerin gelirleri arasındaki aşırı eşitsizliklerin de bir sosyal adalet meselesi olması gerektiğini iddia etmiştir. Meselenin bu boyutu dikkate alındığında, Önder'e göre, sadece fakirlerin acil ihtiyaçlarını karşılamının sistemli tedbirler gerektiren gelir dağılımındaki dengesizliği gidermeyecektir, ki bu eksiklik, sosyal adaletin komünizm tehlikesi ile başa çıkmada en önemli etken olduğu hesaba katıldığında, son derece tehlikelidir. Zira, MP Grubuna göre, komünizmle mücadele basitçe bir yasaların uygulanması meselesi değil, bir "milli beka" meselesidir. Dolayısıyla, Hükümetin komünizmle mücadele konusunda almayı vaat ettiği tedbirler de yetersizdir.

Tek Boyutlu Dış Politika ve Silahlı Kuvvetler:

Önder konuşmasında son olarak dış politika konusuna değinmiştir. Önder'in bu konudaki ilk eleştirisi Hükümetin önemli dış politika sorunlarını muhalefet partileri ile danışma ve dayanışma içinde yürüteceğine dair bir işaret vermemesi olmuştur.³³⁵ Önder, Türkiye'nin tek (Batı) boyutlu dış politika izlemesini, özellikle Kıbrıs meselesinde bize kaybettirdiklerine dikkat çekerek eleştirmiştir:³³⁶

Diğer taraftan her hangi bir ittifak ve meselâ NATO İttifakı çerçevesinde birleşmenin kanaat ve şahsiyet sahibi olmaya mâni bulunmadığı çok zaman gözden uzak tutulmuştur. O kadar ki, Türk Hükümetleri vaktiyle mazlum milletlere hürriyet ve istiklal yolunda rehber ve misal olduğumuzu unutacak, her 'meselede müttefiklerinin ağzına bakmış ve onları memnun etmek düşüncesiyle prensiplerden ve şahsiyet şartlarından uzak kalmışlardır. Mısır'ın mâruz kaldığı İngiliz ve Fransız tecavüzü karşısında seyirci kalınması ve Cezayir'in haklı mücadelesinde desteklenmemesi bu hatalı tutumun birer misalidir. Bu suretle Türkiye haklının değil, kuvvetlinin ve zenginin dostudur, kanaati dünyada uyandırılmıştır. Bu yol bir gölge gibi kendisini takip ettiğimiz Devletler nezdinde dahi bize itibar kazandıramamıştır. Yüzde yüz haklı olduğumuz Kıbrıs meselesi dolayısıyla, Türkiye'nin karşılaştığı manzara ve yalnızlık bu acı hakikatin bir tezahürü olmuştur. Dış politikamızın, memleketimizin ekonomik kalkınma gayretlerine yardımcı olmasına dikkat edileceği yeni Hükümetin

³³⁴ A.k., s. 152.

³³⁵ A.k., s. 153.

³³⁶ A.k., s. 154, vurgu eklendi.

programında belirtilmektedir. Temenni ederiz ki, bu görüşün tatbikatı zengin ve kuvvetlinin arkasından bir gölge gibi gitmek geleneğini devam ettirmek şeklinde olmasın, dış politikamız biraz evvel temas ettiğimiz zaaflardan kurtarılmalıdır.

Türk-Sovyet ilişkilerinin geliştirilmesine karşı olmayan MP, Türk-Rus Kültür Anlaşmasına karşı olduklarını, bu anlaşmanın yürürlüğe girmesini kendilerinin de üyesi bulundukları 4. koalisyon hükümeti döneminde engellediklerini, AP'nin anlaşmayı yürürlüğe koyma girişimlerine de karşı çıkacaklarını belirtmiştir.³³⁷

Önder konuşmasını bitirmeden önce mevcut nizamın kuruluşunda “şeref payı olan ordumuzun ... bu nizamı yıkmaya kalkışacak bedbahtlar çıkarsa, onların karşısında meşru ve yetkili organların emrinde koruyucu bir kuvvet” olduğunu ve “orduyu her türlü siyasi cereyanın dışında tutmak” görevinin en mühim vazife olduğunu belirtmiştir.

TİP GRUBU ADINA AYBAR: ANAYASA SOSYALİZME AÇIKTIR

Hükümet programının ertesi gün devam eden müzakerelerinde ilk konuşmayı TİP Grubu adına İstanbul Milletvekili Mehmet Ali Aybar yapmıştır.³³⁸ Aybar'ın konuşması, kendi deyimiyle “en az 130-140 yıldan beri bize dayatılmış olan [kapitalist] ekonomik sistemin” çelişkilerine ve TİP'in bu ekonomik sisteme yönelttiği [sosyalist] eleştirinin Anayasal olduğuna odaklanmıştır.³³⁹ Dolayısıyla, Başbakan Demirel'in “rejim meselesi artık çözülmüştür” görüşüne, TİP'in cevabı partilerinkinden tamamıyla farklı olmuştur.

Rejim Kapitalisttir

TİP'e göre rejim bir ülkede uygulanan ekonomik, politik ve sosyal düzenin bütünüdür ve bu düzen Anayasa ve sosyal uygulama olmak üzere iki alanda kendini gösterir. Türkiye gibi, kapitalizm ve emperyalizmin nüfuzu altında geri bırakılmış ülkelerde uygulama ve Anayasa arasında bir çelişki vardır. Nitekim, Kurtuluş Savaşı döneminin bütün politik, sosyal ve ekonomik görüşlerine sahip çıkan ve Atatürk devrimlerinden ilham alan Anayasa, halkçı olduğu için devrimci, devrimci olduğu içinde sosyalizme açık bir anayasadır. 27 Mayıs devriminin getirdiği bu anayasa, “kişinin fizik ve moral varlığını sonuna kadar geliştirmesini engelleyen, ekonomik, sosyal ve politik bütün sınırların kaldırılmasını” emreder; mülkiyet hakkını kamu yararıyla sınırlandırdığı için kamu yararı olduğu sürece her türlü ekonomik faaliyetin kamulaştırılmasına izin

³³⁷ Bu anlaşmanın kimin tarafından imzalandığı, yürürlüğe girmesini (esas) kimin engellediği ve MP'nin anlaşmaya karşı çıkıp çıkmadığı 1969 mali yılı bütçe görüşmelerinde Bölükbaşı ve Demirel arasında bir süre tartışılmıştır. Bkz. *Bütçe*.

³³⁸ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 7 (07.11.1965), ss. 160-180.*

³³⁹ *A.k., s.160.*

verir; çalışma hayatının emekçiler ve yoksullar lehine düzenlenmesini emreder ve bu nedenlerle “kişinin kar mihveri etrafında dönen başıboş özel teşebbüsçülüğe, liberalizme, kapitalizme kapalı”dır.³⁴⁰ Dolayısıyla, Anayasa’ya sadakat “sömürü düzeninin yurttan açtığı yaraların kaldırılması için” gerçekçi tedbirler almayı gerektirir. Oysa, Hükümet, özel teşebbüse önem veren bir programı savunarak Anayasa ile çelişir duruma düşmüştür ve rejim meselesi artık tartışılmamalı derken kastettiği Anayasaya aykırı bir biçimde, “sömürücü kapitalist” uygulamanın tartışma konusu yapılmamasıdır.³⁴¹ Bu bağlamda, Aybar’a göre, AP’nin de savunduğu “milli irade” ilkesine en uygun seçim sistemi olan “milli artık” sisteminin bizzat AP hükümeti tarafından değiştirilmesi, aslında uyanan halk kitlelerin karşı sömürü düzenini devam ettirmek için bir baskı rejimi kurma niyetini göstermektedir.

Aybar, eleştirilerini hükümetin kalkınma politikasını ele alarak sürdürmüştür. Buna göre, Türkiye’nin kalkınması için “milletlerarası sömürücü düzenle pençeleşmek” ve “memleket içinde iktisadi gelişmemizi modern teknolojinin gereklerine uygun bir yönteme sokmak gerekmektedir.”³⁴² Aybar’a göre Hükümet programı ise her iki konuda da tam tersi bir tutum ve anlayış içindedir. Şöyle ki, Hükümet programında ekonomik açıdan ileri ülkelerin Türkiye gibi az gelişmiş ülkeleri sömürmek üzere kurdukları, GATT, OECD, IMF, Ortak Pazar (AET) gibi uluslararası kurumlar ve ilkeler sadakatle benimsenmiş; ve gerçek sanayi yatırımı yapmak için değil, sömürmek için başka ülkelere giden ve kazandığını kendi ülkesine alıp götüren yabancı özel sermaye yatırımlarına önemli bir yer verilmiştir. Aybar, yabancı sermayeden ancak devletten devlete kredi alma yoluyla faydalanmanın düşünülebileceğini, ancak bu tip yardımlar da “iktisadi baskı ve istismar vasıtası” olarak kullanılabileceği için burada da dikkatli olunması gerektiğini savunmuştur. Modern teknolojinin gereklerine uygun bir ekonomik sistem ise, Aybar’a göre, ileri memleketlerdeki gibi kitle üretimi yapmayı ve kamu sektörünü kalkınmanın itici gücü haline getirmeyi, yani kapitalizm dışı planlı bir ekonomiyi gerektirmektedir. Buna karşılık Hükümet programında karma ekonomiden bahsedilmesine rağmen, kapitalizmin geri kalmış ülkelere dayatılan şeklinin kabul edilmiştir ki, Aybar’a göre bu Türkiye’nin sömürgeleştirilmesi anlamına gelmektedir. TİP ise sosyalizme yönelmiş bir karma ekonomi düzeni içinde kalkınmanın mümkün olduğuna inanmaktadır.

Aybar, programda sık sık geçen “hürriyet rejimi” ve “hür Batılı düzen” deyimlerden kastedilenin özel teşebbüs ve piyasada rekabet hürriyetleri ile sınırlı olduğunu, dolayısıyla sermaye sahibi imtiyazlı küçük bir zümrenin hürriyetinden öte olmadığını ve bu haliyle vatandaşlık kavramını sınırlandırdığını iddia etmiştir. Öte yandan, Hükümetin başka konularda pek benimsediği Batılı hür

³⁴⁰ A.k., s. 161.

³⁴¹ A.k., s. 161.

³⁴² A.k., s. 162.

rejimleri, fikir ve politik akımlar hürriyet konusunda benimsemediğini iddia eden Aybar, “zararlı cereyanlar” gibi muğlak sınıflandırmalarla fikir hürriyetlerini bastırmanın Batılı rejimlerle bağdaşmayacağına işaret etmiştir. Aybar’a göre;³⁴³

Fikirler zararlı ve zararsız diye tasnif edilemez. Bir fikir doğru veya yanlıştır. Sosyal konularda bir fikrin yanlıslığı da açık tartışmalarla ispatlanır. ... Fikirlerin karşısına zararlıdır deyimi ile çıkmak, Batı demokrasisinin prensiplerine temelinden aykırıdır. ... Çok Partili Batılı demokrasi rejimi sermaye ve emek gücü arasında bir denge rejimidir ve bu denge politik alanda kapitalizmi savunan partilerle sosyalist partiler arasında bir denge halinde ifadesini bulur.

Sosyal Adaleti Sağlamanın Yolları

Sosyal adalet konusunda, önce zamanın sağ siyasal çevrelerinin sosyalist anlayışa atfettiği “fakirlik ve sefalette eşitlik” iddiasını, ‘böyle bir sosyal adalet anlayışı aslında yoktur ve varmış gibi gösterip ona cephe almak yanlıştır’ şeklinde özetleyebileceğimiz bir cevapla eleştiren Aybar, sosyal adaletin halktan yana reformlar yapılması ile ve mülkiyetin kamu zararına kullanılmasının önlenmesi ile sağlanabileceğini savunmuştur. Sosyal adaleti gerçekleştirmek için programda çeşitli araçlar öngörüldüğü halde, Aybar’a göre bu araçları etkin kullanmak üzere hiçbir somut öneri getirmemektedir. Bu araçlardan biri olan zenginlik oranında vergilendirme konusunda, hükümetin somut bir teklifi yoktur. Aksine, hükümet servet beyanı uygulamasının kaldırılmasını istemektedir. Başka bir araç, kamu faaliyetlerinin halk yararına genişletilmesidir, ki programda bu konu da yoktur. Sosyal adaleti sağlamanın üçüncü yolu sendikacılık ve toplu sözleşme kurumlarının geliştirilmesidir. Oysa, Anayasa’da yeri bulunmayan lokavt ile işçiler toptan açlığa mahkum edilmekte ve grev hakkı fiili olarak kısıtlanmıştır.³⁴⁴ Hükümet ücretlerde enflasyon oranında artış yapmayı da düşünmemektedir. Hükümetin “sendikaların siyasi maksatlar için kullanılmasına asla müsaade etmeyeceğini” beyan etmesi ise, Aybar’a göre aslında “sendikalar hayat hakkı tanımayacağız” demektir.³⁴⁵ Dünyanın hiçbir yerinde siyasetle uğraşmayan sendikacılık olmadığını iddia eden Aybar, sendikaların işçilerin kendi menfaatleri adına siyasete karışmasının ve gerçek demokrasinin araçları olduğunu belirtmiştir. Sosyal adaleti sağlamada dördüncü yol olarak düşünülebilecek bir uygulama, işçilerin hisse senedine sahip olması ve kardan pay almasıdır. Bu yol, Aybar’a göre, kapitalizmi sevimli gösterme çabasından öteye gitmeyen, emekçilerin refahını artırmaktan ziyade büyük kapitalistlerin küçük tasarrufları kendi çıkarlarına kullanmalarına yarayacak bir uygulamadır. Kaldı ki, hükümetin tasarruf bonolarını kaldıracağını vaat

³⁴³ A.k., s. 165.

³⁴⁴ A.k. s. 166, 174.

³⁴⁵ A.k. s. 174.

etmesinden de anlaşılacağı gibi, “işçilerimizin gelirleri tasarrufa imkan vermeyecek kadar düşüktür.”³⁴⁶

Hükümetin “en büyük adaletsizlik işsizliktir” görüşüne katılan TİP, hükümetin “işsizliği önleyecek bir program ve tutum” içinde olmadığını savunmuştur. Aybar’a göre “işsizlik aklın ve ilmin kabul ettiği bazı yollara gidilmeden önlenemez bir problem değildir. Toprak reformu yapmadan, hızla sanayileşmeden, büyük bayındırlık işlerine girişmeden işsizliği önlemek imkânsızdır. Hükümet bu tedbirlerden bir kısmına, meselâ toprak reformuna hiç yanaşmamaktadır. Diğer tedbirlerin yolunu da programındaki vergi ve dış ticaret politikası ile kapamaktadır.”³⁴⁷ TİP servet beyanının kaldırılmasına, dış ticaretten küçük bir zümrenin zenginleşmesine ve KİT’lerin özelleştirilmesine karşıdır.

Petrol ve diğer madenlerin aranıp işletilmesi konusunda, “Atatürk Türkiye’sinin ilke mevzuatına dönülmesi” gerektiğini savunan Aybar, Türk Petrolleri Anonim Ortaklığı’nın yabancı şirketlerden daha kötü şartlarda çalışmasını eleştirmiş, ve mevcut petrol kanununun hükümete verdiği rafinerilerin imtiyazlarını gözden geçirme gibi yetkilerden programda bahsedilmediği eksikliğine değinmiştir.

Hükümet programında ortakçılık ve kiracılık yaparak hayatlarını kazanan milyonlarca köylünün unutulduğunu, buna karşılık yoksul köylünün değil, büyük toprak sahiplerinin devlet eliyle daha fazla mülk sahibi yapılmaya çalışıldığını savunan Aybar, programda yer alan “köylünün toprağa kavuşturulması” vaadinin ise -dağıtılacak toprakların kaynağının belirtilmemesi

³⁴⁶ A.k. s. 166. Tasarruf bonoları konusunda Aydın Milletvekili Reşat Özarda, İstanbul Senatörü Rifat Öztürkçine ve Kayseri Milletvekili Turhan Feyzioğlu ve beş arkadaşının yasa değişikliği teklifleri vardır. Bu tekliflerle beraber Hükümetin “tasarruf bonoları ihracı hakkında kanun tasarısı” hakkında Maliye ve Plan komisyonu raporları 22 Haziran 1967 tarihli 123. birleşimde müzakere edilmeye başlanmıştır. Müzakere edilen rapor, diğer unsurlar yanında, dar gelirli olmaları nedeniyle tasarruf bonolarını değerinden düşük fiyata elden çıkaran düşük ücretli kesimleri tasarruf bonusu kesintisinden muaf tutmayı amaçlamaktadır. Bkz. S. Sayısı: 293, “tasarruf bonoları ihracı hakkında kanun tasarısı ile Aydın Milletvekili Reşat Özarda’nın 223 sayılı Yatırımlar finansman fonu teşkili ve tasarruf bonoları hakkındaki kanunun 15. maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun teklifi, Cumhuriyet Senatosu Üyesi Rifat Öztürkçine’nin, Tasarruf bonoları hakkındaki kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bazı maddelerin ilavesi hakkında kanun teklifi ve Kayseri Milletvekili Turhan Feyzioğlu ve 5 arkadaşının Yatırımlar finansman fonu teşkili ve tasarruf bonoları ihracı hakkındaki 5 Ocak 1961 tarihli ve 223 sayılı Kanunun 9. maddesinin değiştirilmesine dair 27.4.1962 tarih ve 47 sayılı Kanunun değiştirilmesi hakkında kanun teklifi ve Maliye ve Plan Komisyonları raporları,” Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 19, Birleşim: 123’ün sonuna ekli, (22.6.1967), ss.1-42. Tasarı takip eden 23 Haziran 1967 tarihli 124., 7 Temmuz 1967 tarihli 135., 10 Temmuz 1967 tarihli 136. ve 13 Temmuz 1967 tarihli 139. birleşimlerde müzakere edilmiştir. 14 Temmuz 1967 tarihli 140. birleşimde yapılan açık oylama sonucu tasarının kabul edilmesiyle Tasarruf Bonoları uygulaması bir kısım sabit gelirli vatandaşlar için kaldırılmıştır.

³⁴⁷ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 7 (07.11.1965), s. 167.

nedeniyle- samimi olmadığını göstermeye çalışmıştır. Aybar'a göre Anayasa'nın 37. maddesi³⁴⁸ toprağın ağadan alınıp köylüye verilmesini gerektirmektedir.

Seçkinici Eğitim

Aybar'ın eğitim politikası konusunda hükümete yönelttiği eleştiri bu politikanın eşitlikçi ve demokratik değil, seçkinici ve faşizan olduğu iddiasıdır. Aybar sosyalist perspektifini de açıkça gösteren bir şekilde eğitimdeki fırsat eşitsizliğine dikkat çekmiştir. Bu çerçevede, yüksek özel okul uygulamasını ve hükümet programında yer alan "kabiliyetli köy çocuklarının öğretime devam edebilmesi ... için parasız yatılı öğrenci adedini süratle artıracamız" vaadini "kabiliyetlerin meydana çıkarılması önce her çocuğun eğitimden geçmesi ile mümkündür" diyerek eleştirmiştir. Aybar, Amerikan okullarından uygulanan programların Türkçe'ye aktararak "deneme" okullarında uygulanmasının bağımsızlığımız açısından bir sorun yarattığına da hükümetin dikkatini çekmiştir.

Eşitsiz bölgesel gelişme sorununun, hükümetin yaptığı gibi, kaynaklarına inmeden çözülemeyeceğini savunan Aybar, Doğu ve Güneydoğu bölgelerimizdeki feodal yapı nedeniyle verilen yardımların/kredilerin halka ulaşmadığını, tersine ağaları güçlendirdiğini belirtmiştir. Programın, özel sektörden bu bölgelere yatırım yapmasını beklentisinin hayali olduğunu ve bölgenin kalkınması için öncelikle kamu yatırımları yapılması gerektiğini iddia etmiştir.

Dış Politika: Ne ABD, Ne SCCB, fakat Üçüncü Dünya

Diğer konuşmacılar gibi Aybar da son olarak dış politika konusunu ele almıştır. Toplumun gelişmesini bütünüyle etkileyecek ağırlıkta bir mesele olarak değerlendirdiği dış politika konusunda, Aybar'ın temel duruşu şöyle özetlenebilir: geri bırakılmış bir ülke olarak Türkiye'nin kalkınması kapitalist-empyralist dış kuvvetlere karşı ekonomik ve politik bağımsızlığımızı korumamıza bağlıdır.³⁴⁹ Bunun için de yapmamız gereken Atatürk döneminin dış politikasına dönmektir. Hükümet ise, Aybar'a göre, Atatürk'ün dış politikasından ilham alacağını söylemesine rağmen, Atatürk dış politikası ile çelişen mevcut Batı dünyasının uydusu haline geldiğimiz durumu devam ettireceğini vaat etmektedir.

Bu aşamada, Aybar'ın 35 milyon metrekairelik vatan toprağının ABD'nin egemenliği altında bulunduğu iddiası Meclis'te şiddetli tartışmalara, bağışmalara yol açmıştır. AP sıralarından gelen tepkiler üzerine Başkan Ferruh

³⁴⁸ Madde 37- Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini gerçekleştirmek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlamak amaçlarıyla gereken tedbirleri alır. Kanun, bu amaçlarla, değişik tarım bölgelerine ve çeşitlerine göre toprağın genişliğini gösterebilir. Devlet, çiftçinin işletme araçlarına sahip olmasını kolaylaştırır. Toprak dağıtımı, ormanların küçülmesi veya diğer toprak servetlerinin azalması sonucunu doğuramaz.

³⁴⁹ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 7 (07.11.1965), s. 175, 179.*

Bozbeyli, Aybar'dan bir kısım Türkiye toprağının işgal altında olduğu sözlerini tavzih etmesini istemiştir. Bunun üzerine Aybar, ABD'ye 35 milyon metrekarelik toprağın üs olarak kullanmak üzere ABD'ye verildiğini, bu topraklara Milletvekilleri de dahil olmak üzere Türk vatandaşlarını ayak basamayacağını, bu üslerden havalanan uçakların Meclisin onayını almadan yurdumuzu en vahim tehlikelere sokabileceğini, ilgili Amerikan personelin diplomatik dokunulmazlıklara benzer imtiyazlara sahip olduğu ve bunların işledikleri suçların Türk yargısının konusu olamayacağını iddia etmiştir. Bu sözler üzerine AP Çanakkale milletvekili Ahmet Nihat Akay Başkan'dan Aybar'ı ihtar etmesini istemiş, Başkan Bozbeyli'de Milletvekillerinin kendisine ne yapacağını söylemesinin İçtüzük bakımında doğru olmadığını, söylenenlerin cevabının Hükümet tarafından verileceğini ve konuşmacı Aybar'a müdahale edilmemesi gerektiğini bildirmiştir. Aybar konuşmasına, ABD ile yapılan anlaşmanın Silahlı Kuvvetlerimizin hareket kabiliyetini de engellediğini ve ABD ile eşit olmayan ittifakımızın Kıbrıs buhranı sırasında da bize ağır bir maliyet ödettiğini ifade etmiştir.

Dolayısıyla, TİP'e göre, ABD ile ilişkilerimizin sona erdirilmesi gerekmektedir. Hükümet ise bu ilişkileri güçlendirme niyetindedir, ki bu Atatürk dış politikasına aykırıdır. Hükümetin çizgisini "Atatürk'ün de kolektif güvenliğe yöneldiğini" söyleyerek meşrulaştırmaya çalışmasına karşılık Aybar cevabı; Atatürk'ün kolektif güvenlik anlayışının askeri ittifakları reddettiği, dolayısıyla Atatürk dış politikasına sadık kalmak için NATO ittifakından ve ABD ile imzalanan ikili anlaşmalardan çekilmek gerektiğidir. Bu noktada, Hükümetin Sovyetler Birliği ile ilişkilerimizde gösterdiği "bağımsızlık ve toprak bütünlüğü" hassasiyeti, neden ABD ile olan ilişkilerimizde göstermediğini soran Aybar, kendi pozisyonlarını şöyle ifade etmiştir: "Bizim için bağımsızlığımız pahasına bir tercih yapmak söz konusu olamaz. Biz TİP'liler olarak daima Türkiye'yi tercih ederiz. Ne Batının ne de Doğunun uydusu olmaya tahammülümüz yoktur. Türkiye'de yalnız Türk Bayrağı dalgalanır; yalnız Türk halkının egemenliği yürür. Türkiye Türkîyelilerindir."³⁵⁰

Aybar, bu "istiklalci görüş, şüphesiz bizi yalnızlığa mahkum etmek anlamını taşımaz" diyerek, Türkiye'nin kendisi gibi Üçüncü Dünya devletleri ile yakın ilişkiler kurmasında büyük faydalar olduğunu savunmuştur.³⁵¹ Bu faydalardan birine Kıbrıs sorununu tartışırken değinen Aybar'a göre, Kıbrıs sorununun kaynağında İngiliz ve Amerikan emperyalistlerin Yunanlı ortaklarını desteklemesi vardır, dolayısıyla sorun onların yardımıyla çözülemez: "Kıbrıs meselesini her şeyden önce emperyalistlerin elinden çekip almak, bunun için de emperyalizme karşı olan devletlerin bu dâvada bizi desteklemesini sağlamak şarttır."³⁵²

³⁵⁰ A.k., s. 178.

³⁵¹ A.k., s. 178.

³⁵² A.k., s.179.

Aybar, “bu programı ile Hükümete güvenoyu vermeyeceğimizi üzülerək söylemek zorundayım” diyerek konuşmasına son vermiştir.

CKMP GRUBU ADINA TÜRKES

CKMP Grubu adına söz alan Ankara Milletvekili Alparslan Türkeş sırasıyla rejim meselesi, idari reform, komünizm, eğitim, seçim sisteminde değişiklik, planlama ve dış politika konularında konuşmuştur.³⁵³

Rejim: Partizanlık ve Komünizm Tehlikesi

İlk olarak, bir çok AP’linin seçimler sırasında Hükümet programındaki Anayasa’ya bağlılık taahhüdü ile çelişen davranışlarda bulunduğunu hatırlatan Türkeş, Anayasaya bağlılık taahhüdünün *samimiyetinden* şüphe duyduklarını belirtmiştir. Türkeş, Demokrasinin ve Cumhuriyetin yüksek fazilet rejimleri olduğunu, AP iktidarından da siyasi ahlak ve fazilet ilkelerine bağlı kalmasını beklediklerini, menfaat karşılığı siyasal kimliklerin pazara çıkarılmaması gerektiğini belirtmiştir. Benzeri bir uyarı CKMP’nin desteklediği idarenin iyileştirilmesi konusunda da gelmiştir: hükümeti partizan tercihlere ve tasfiyelere gitmemelidir.

Bağımsız milli varlığımıza ve temel değerler sistemimize aykırı bulduğu komünizm ile mücadele konusunda, özellikle sosyal adalet ve sosyal güvenlik tedbirlerini yeterli bulmadıklarını belirten Türkeş, şöyle devam etmiştir:³⁵⁴

Korumak ve geliştirmek istediğimiz millî değerler sisteminin vuzuhlu ifadesi ve öğretilmesi[.] milliyetçilik ruhunun, millî şuurun uyanık tutulması, millî kültürün ve düşünce hayatının geliştirilmesi, zenginleştirilmesi de bu mücadelenin başlıca dayanağıdır.

Bu çerçeve içinde, Türkeş “[d]evlet bütünlüğümüz için büyük bir tehlike teşkil eden” mezhepçilik ve bölgecilik konularına da komünizmin gizlice uyguladığı ustaca tahrikler olarak dikkat çekmiştir. Türkeş’e göre, Türkiye’nin sahip olduğu petrol rezervlerinin Fırat nehrinin doğusunda bulunması nedeniyle “Yabancı devletler tarafından beslenen böyle ayırıcı parçalayıcı faaliyetlere karşı,” 900 yıldan fazla varlığı olan Türk devletini, onu kuran bu vatanın çocukları koruyacaktır. Türkeş’e göre, petrol meselesi basit bir ekonomi meselesi değildir ve bu bölgemizde, aleyhimize olan tahrikler sadece bir blok tarafından yapılmamaktadır.

Eğitim, Ekonomi ve Seçim Sistemi

Hükümetin milli eğitim konusundaki vaatlerini memnuniyet ile karşılayan Türkeş, ancak uzun sürelerde gerçekleştirilebilecek bu vaatlerin programda “yuvarlak ifadelerle bir hizmet dönemi içinde” gerçekleşecekmiş gibi yer almasının “güven sarsıcı” olduğunu vurgulamıştır. Buna benzer eleştirileri programın geneli için de dile getiren Türkeş, “programın beş satırlık küçücük bir

³⁵³ A.k., ss. 180-186.

³⁵⁴ A.k., s. 181.

paragrafında 18 milyar 220 milyon liralık bir harcamayı icabettiren faaliyetler yer almıştır. ... Programda bunların nasıl, ne şekilde ve nereden sağlanarak yapılacağı hiç belirtilmemiş bulunmaktadır.”³⁵⁵

Seçim sisteminin henüz bir kere denenmesi nedeniyle mahzurlarının ne olduğunun ortaya çıkmadığını, dolayısıyla seçim sisteminde değişikliğe gitmenin isabetli olmadığını savunan Türkeş, programda yer alan af kanununun çıkarılacağı vaadini de yerinde bulmuş, bu kanunun siyasi ve basın suçlularını kapsamamasını istemiştir.

İktisadi kalınma politikasında şoven bir otarşiye karşı olduklarını, fakat ılımlı bir otarşinin ana konularda kendi kendine yeterliliğimiz açısından yerinde bir politika olacağını savunmuştur. Hükümetin emredici planı sadece kamu sektörü için geçerli gören anlayışını eleştiren Türkeş, özel sektör için planın öngörülmemesinin keyfiliğin öngörülmesi ile aynı şey olduğunu ve bunun da memleket için zararlı olacak “israf ekonomisine sebep olan rastgele ekonomik ve ticari faaliyetler”e izin verilmesi anlamına geldiğini savunmuştur. Türkeş’e göre hızlı kalkınma için hem özel sektör, hem de kamu sektörü için bağlayıcı bir planlamaya ihtiyaç vardır.³⁵⁶

Programda, nüfusumuzun sektörlere dağılımının planlamasına, toprak reformuna, ve yerleşme konusuna değinilmemesini eleştiren Türkeş, bütün toplumu kapsayacak bir sosyal yardımlaşma teşkilatı kurulmasını, vatandaşlara adli işlerde gerekli yardımı sağlayacak bir adalet sigortası teşhiz edilmesini ve çeşitli yıllarda emekli olmuş vatandaşlarımızın maaşlarındaki farkın düzeltilmesini istemiştir.

Dış Politika: Dış Türkler ve Kıbrıs

Dış politika konusunda ilk olarak “sınırlarımız dışında bulunan Türk kültürüne bağlı topluluklara” dikkat çeken Türkeş, şu öneride bulunmuştur:³⁵⁷

Bizi seven, dilimizin ve kültürümüzün temsilciliğini birçok baskılara rağmen seve seve yapan bu insanları Birleşmiş Milletler Anayasasına göre varlıklarını, haklarını ve kültürlerini korumak ve geliştirmek için hiçbir gayretten çekinilmemelidir. (C. K. M. P. sıralarından alkışlar) Bu topluluklar yaşamakta bulundukları memleketlerle memleketimiz arasında en sağlam köprülerdir. Bunlarla ilgilenmek yalnız onlar için değil Türkiye'nin varlığı için de önemlidir.

Türkeş, NATO ve CENTO ile ilişkilerin devamını faydalı görmekle beraber, bu ittifakların yeniden gözden geçirilerek bağımsızlığımız ve egemenliğimiz ile bağdaşmayan hükümlerinin kaldırılmasını talep etmiş ve bu ittifaklardaki konumumuzu korumak kaydı ile Sovyetler Birliği ile iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesine destek vermiştir.

³⁵⁵ A.k., s. 181, 183-184.

³⁵⁶ A.k., s. 183.

³⁵⁷ A.k., s. 184.

Kıbrıs meselesinde Hükümetin beyanlarını “belirsiz ve yuvarlak” bulan Türkeş, meselenin sadece orada yaşayan Türklerin güvenliği ile değil, Türkiye’nin güvenliği ile de ilgili olduğunu, bu nedenle Kıbrıs konusunda inisiyatifin ele alınarak “süratli, realist ve enerjik tedbirlere” başvurulması gerektiğini savunmuştur.

Silahlı Kuvvetler

Eski bir subay olarak Türkeş, Türk Silahlı Kuvvetleri konusunda diğer liderlerden farklı olarak Ordu’nun iyi bir şekilde donatılmasından öteye gitmiş ve bazı spesifik önerilerde bulunmuştur:³⁵⁸

Teşkilât olarak da bugünkü kuruluşunda değişiklik yapılmasını gerekli görüyoruz. Genelkurmay Başkanlığının emrinde geniş karargâhlar halinde bulunan Kuvvet kumandanlıklarının kaldırılarak kuvvetlerin direkt olarak Genelkurmay Başkanlığına bağlanmasını ve Genelkurmay Başkanlığı bünyesinde yer alacak her kuvvetin Kurmay Başkanı yardımcısı nezaretinde düzenlenmesini daha ekonomik ve Türkiye’nin kendi durumuna daha uygun görmekteyiz. [...] Ayrıca, Türk Silâhlı Kuvvetlerinin ihtiyacı olan ve memleket içerisinde sağlanması mümkün olan silâh, cephane, donatım ve gereçlerin dışarıdan getirtilmesine ve hattâ müttefiklerimiz tarafından yardım olarak da verilmesine müsaade olunmamalıdır. Müttefiklerimizden yardım olarak her verileni almak yerine bizim için lüzumlu olanları tespit ederek onları almak usulü takip olunmalıdır. Uzun zamandan beri yardım olarak Amerika’dan peçete, havlu, çatal, kaşık, çorap, hastane elbisesi, yem torbası, yular sapı gibi bizim memleketimizde daima yapılan ve bulunabilen şeyler alınmış ve bu durum yerli sanayiimiz için bir darbe olduğu gibi bizim yurt içinde imâl etmeğimiz mümkün olmayan çok önemli şeylerin istediğimiz sayıda alınmasını da önlemiştir. Bundan sonra bu gibi hareketlere meydan verilmemelidir. Ayrıca Türk yetkili kumandanlarının ve şahsiyetlerinin girip denetim yapamayacağı hiçbir saha, tesis ve yabancı birlik bulunmasına müsaade olunmamalıdır.

YTP GRUBU ADINA ALİCAN: VAAD BOL, FAKAT...

Yedinci birleşimin son konuşmacısı YTP grubu adına Sakarya Milletvekili Ekrem Alican olmuştur.³⁵⁹ Alican programı, sorunların kolay yönleriyle meşgul olunması, her çeşit vaatte bulunması, fakat toplumu ikna etmeyi gerektiren zor konuları ihmal etmesi nedeniyle yeterli bulmamıştır. Alican’ın konuşmasında sıkça tekrarlanan bir konu, bolca vaatlerde bulunulması, buna karşılık bu vaatlerin nasıl yerine getirileceğinin belirtilmemesidir:³⁶⁰

Program, insicamlı ve genel bir Devlet görüşünü ihtiva etmekten ziyade, bakanlıkların ve Adalet Partisi seçim beyannamesinin münferit tasavvurlarının ve arzularının müşterek ve karma bir listesi mânasını taşımıştır.

³⁵⁸ A.k., s. 185.

³⁵⁹ A.k., ss. 186-194.

³⁶⁰ A.k., s. 187.

AP'nin, iktidara geleceğinin aylar öncesinden bilmesine rağmen, böyle yetersiz bir programla ortaya çıkması, Alican'a göre, dikkate değeri.

İdari Örgütlenme Yeniden Yapılandırılmalı

Alican, devleti “şahsi idare sisteminden kurtarmak” için Merkezi Hükümet Teşkilat Yapısında bir değişikliğe gidilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Buna göre, Kalkınma planlarının hazırlanmasından ve uygulanmasından sorumlu olmak üzere ve Gençlik ve Spor işlerinin düzene koyulması için birer bakanlık kurulmalıydı. Ayrıca, Maliye ve Gümrük ve Tekel Bakanlıkları yerine Maliye ve Hazine Bakanlıkları kurulmalı idi. Yönetimin yeniden örgütlenmesi konusundaki önerilerini, “Türk Hükümetinin temsilcisi olmaları dolayısıyla” Valiler “tam idari sorumluluk taşımak mecburiyetindedirler” diyerek sürdüren Alican, ülkenin kalkınmasında Valilere önemli bir rol biçmiştir. Genel Müdürlüklerin, Valiliklerden özerk olması yatırım faaliyetlerinin dağınık ve verimsiz olmalarına neden olmaktadır diyen Alican, merkeziyetçi idare tarzını ıslah etmek amacıyla, Valilerin ve Bayındırlık Müdürlüklerinin emrindeki il makine parklarının ve personel kadrosunun takviye edilerek, köylere daha etkili bir şekilde hizmet götürülebileceğini savunmuştur.

Rejim, Ekonomi ve Dış Politika

Rejim meselesinde AP'nin geçiş döneminin sona erdiği düşüncesini “gönülden temenni” eden Alican, hükümetin komünizmle “mücadele azminin isabetine” inandıklarını belirtmiştir. Alican, her yıl seçim yapılmasının mahsurları konusunda AP'ye katıldıklarını belirtmiş ve son derece yumuşak ifadelerle Hükümetin seçim sisteminde değişikliğe gitme düşüncesinin arkasında muhalefete yönelik bir art niyet olmamasını dilemiştir.

Ekonomi konusunda YTP'nin görüşleri ile AP Hükümet programının benzeştiğini, planın özel sektör için yol gösterici olmasını doğru bulduklarını ve diğer partilerin yabancı sermayeye karşı tavırlarını memleket yararına bulmadıklarını ifade eden Alican, programın tek zayıf noktası olarak, yapılacak işlerin bütçe ile nasıl bağdaştırıldığının açıklanmadığına işaret etmiştir. Bu halde Alican'a göre, programın ve hükümetin açmazı şudur: ya yapmayı vaat ettiği işleri yapmayacak, ya da enflasyonist politikalar izleyecektir.

Diğer politika başlıklarında olduğu gibi dış politika konusunda da YTP, hükümete karşı olumlu bir tavır takınmış, “milli dış politika anlayışımızdan tavizlerde bulunmanın, milli menfaatlerimizle bağdaşır sonuçlar doğuramadığına” işaret etmek gibi bilinen doğruları ifade etmiş ve barışçı ve emrivakilere boyun eğmeyen Kıbrıs politikasını isabetli bulduklarını belirtmiştir.³⁶¹

³⁶¹ A.k., s. 194.

AP GRUBU ADINA GÜVEN: TİP'E CEVAPLAR

Sekizinci birleşimde devam eden güvenoyu müzakerelerinde ilk sözü AP Grubu adına İstanbul Milletvekili Muhiddin Güven almıştır.³⁶² Doğal olarak hükümet programını destekleyen Güven konuşmasının ilk bölümünde “sınıflar yaratarak zümre kavgasını ve sonunda herkese bir dilim ekmek için istibdadı, kapitalizm düşmanlığı sloganı ile insanlara zindan bekçiliği yapmaya yarayan tekeli, katı, koyu Devlet kapitalizmini, komünizm emperyalizmini getirmek isteyenlere ihtar zamanı gelmiştir”³⁶³ diyerek uzunca bir süre TİP’in iddialarını cevaplamış ve TİP’in “köktenci” yaklaşımını eleştirmiştir.

Güven, geleceğe bırakacakları en önemli mirasın mülkiyet haklarını da içeren kişisel özgürlükler olduğunu iddia etmiş ve insan hak ve özgürlükleri pahasına olan devlet kapitalizminin gelmesini engelleyeceklerini belirtmiştir. TİP’in yaklaşımının emperyalizm, sömürçülük, uydu, peyk, emekçi halk yığınları, sınıf gibi kavramlarla “memlekete ait büyük vücut”u parçalamak istediğini iddia eden Güven, kendi anlayışlarının parçalayıcı/bölücü değil bağlayıcı olmak üzerine kurulu olduğunu savunmuştur. TİP’in sınıflara ayırmaya çalıştığı toplum kesimlerin kendilerine oy verdiğini ve en büyük vazifelerinin bu kesimlerin haklarını korumak olduğunu belirten Güven şöyle devam etmiştir:³⁶⁴

Biz, sınıflara ayırmadan bir büyük vücudun muhtelif tamamlayıcı unsurları olarak kabul ettiğimiz masum, inançlı halkımızın haklı dâvasında kendi varlığına rağmen diktacı bir zümrenin başa geçmesine, insanları tek tipe irca ederek vasıta ve köle haline getiren bir sistemin yerleştirilmek istenmesine daima karşı olacağız.

TİP’in yasa dışı olan komünizmi sempatik göstermek için Atatürk ilkelerini istismar ettiğini iddia eden Güven, eğitimde fırsat eşitliğini vurgulayan TİP’e karşılık vasıflı liderlere ihtiyacımız olduğu için, fırsat eşitliği kadar yüksek yetenekli kişilerin eğitilmesinin de önemli olduğunu belirtmiştir. Güven, eğitim kurumlarının aşırı ve aykırı hareketlerin gençlere aşılmasının aracı haline gelmesine izin vermeyeceklerini vurgulamış; ve sosyal adalet bahanesiyle, toplumda “servet düşmanlığı yaratarak insanlardaki hırs ve tamahı ayağa kaldırmak suretiyle bir sınıf mücadelesi yaratmak isteğini” şiddetle reddettiklerini belirtmiştir.

Toprak reformu konusunda geçmiş hükümetler döneminde böyle bir reformun yapılmadığını, devletin kendi tasarrufunda bulunan arazilerin miktarını bilmediğini, dolayısıyla reforma temel oluşturacak bilginin eksik olduğunu vurgulayan Güven, son olarak, Türkiye’nin NATO ve CENTO üyeliği ile Batı ittifakına dahil olarak aslında vesayet altına girdiği iddiasını reddetmiştir.

³⁶² *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 8 (08.11.1965), ss. 199-209.*

³⁶³ *A.k., s. 200.*

³⁶⁴ *A.k., s. 201*

AP GRUBU ADINA YALÇIN: PROGRAM GERÇEKÇİDİR

Güven'den sonra AP grubu adına konuşma İstanbul Milletvekili Aydın Yalçın'ın söz almasıyla devam etmiştir.³⁶⁵ Ekonomi/kalkınma politikası üzerine konuşurken liberal akademik literatürden bol bol ödünç alan Yalçın, ilk önce Feyzioğlu'nun 'seçim sisteminde değişiklik yapılarak "dikensiz gül bahçesi" yaratılmak isteniyor' iddiasını cevaplandırmıştır. Yalçın'a göre, yapılmak istenilen hem hükümet kurulmasına, hem de farklı fikirlerin parlamentoda temsil edilmesine imkan sağlayacak bir değişikliktir ve bu hem Anayasa'ya, hem de siyaset bilimine uygundur.

CHP'nin Plan Anlayışı Bürokratik ve Devletçidir

AP'nin planlı ekonomiyi memleket için gerçekçi ve uygun bulmadığını, planlı ekonomi politikalarını uygulayan CHP'yi başarısız bulduğunu hatırlatan Yalçın, geçmişte yatırım ve tasarrufların büyük bir kısmının özel sektör eliyle yapıldığını, CHP'nin gafletinden faydalanarak planlama çalışmalarının başında bulunan özel girişimcilğe karşı Marksist uzmanların ülke ekonomisine yanlış bir yön verdiklerini, planda hedeflenen yıllık ortalama % 7 büyüme hızının gerçekleşmediğini ve planlı dönemde plansız dönemde olduğundan daha hızlı kalkındığımız iddiasının doğru olmadığını³⁶⁶ söylemiştir. Ne plansız dönemde iktisat politikasının mükemmel olduğunu, ne de iktisadi sorunlarının plan yüzünden çıkmaza girdiğini iddia etmediğini özellikle belirten Yalçın'a göre; planlama bir metot olarak nötrdür, ancak sorun plana temel felsefesini veren ve uygulanmasında da etkili olan CHP'nin "devletçi ve bürokratik" iktisat politikasıdır.³⁶⁷

Yalçın'a göre, CHP Türk halkının iş yapma gücüne ve özel sektörün kabiliyetine güvenmemektedir ve Feyzioğlu bunu bir kez daha ifade etmiştir. Özel sektörün sermaye birikimini sağlama yeteneğinin zayıf olduğunu iddia ederken, CHP'nin aslında kendi devletçiliğine zemin hazırladığını savunan Yalçın şöyle devam etmiştir;³⁶⁸

Makro ekonomik teori adı verilen iktisat ilminde en dinamik unsur müteşebbislerin yatırım ve tasarruf temayülleridir. Bütün mesele bu temayüllerin ifade ettiği potansiyeli ... keşfedebilmektedir. Bu iş [işe] yalnız bir ilim meselesi değildir. Bu iş aynı zamanda siyasi takdir, koku alma ve seziş kabiliyetidir.

Dolayısıyla, Yalçın'a göre halka güven, heyecan ve şevk veren iktidarlar iktisadi kalkınmada önemli bir rol oynamaktadır. Yalçın, plan fikrinden

³⁶⁵ A.k., ss. 209-224.

³⁶⁶ Daha sonra Feyzioğlu'nun cevabı ile devam edecek olan 'dönemler ve kalkınma hızları' tartışmasının kilit noktası hesaplamalarda hangi yılın baz alınacağıdır. 1950 yılı baz alınırsa Yalçın'ın plansız ekonomi döneminde kalkınma hızı daha yüksekti iddiasının, 1953 yılı baz alınırsa Feyzioğlu'nun planlı dönemde kalkınma hızı daha yüksekti iddiasının doğru olduğunu gösteren istatistikler her iki konuşmacı tarafından meclis kürsüsünden okunmuştur.

³⁶⁷ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 8 (08.11.1965), ss. 212-213

³⁶⁸ A.k., s. 214-5.

vazgeçmediklerini ancak başarılı bir plan için emir değil, fiyat mekanizması ve kâr motifinin şart olduğunu düşündüklerini belirtmiştir.

Program Gerçekçidir

Programın, AP'nin en yetkili organı olan Büyük Kongre'de kabul edilen ve daha sonra seçim beyannamesinde vatandaşlara vaat edilen siyasi hedeflerden oluştuğunu ve bu nedenle de orta vadeli hedefleri içerdiğini belirten Yalçın, "vaat çok, kaynak yok" eleştirisini kabul etmediklerini belirtmiştir. Yalçın'a göre, muhalefetin iddia ettiğinin aksine,³⁶⁹

Hükümetinin Programı rasyonel temelleri olan, realist faraziyelere dayanan ve hedefleri arasında ahenk ve tutarlılığa titizlikle dikkat edilmiş bir belge mahiyetindedir. Muhalefet sözcülerinin bu programın realist olmayan vaatler manzumesi, birbiriyle telif edilmesi mümkün olmayan hedefler demeti şeklinde mütalâaları yerinde değildir.

Yalçın, hükümet politikasının bütünlüklü ve sistemli olduğunu da şöyle açıklamaya çalışmıştır:³⁷⁰

Biz ne diyoruz? Kalkınmanın alfabesi olan bir gerçeği bütün çıplaklığı ile millete haber veriyoruz. Kalkınma demek, bir milletin istihlâk masraflarından fedakârlıkta bulunarak kaynaklarını bir kenara ayırması, bunları tasarruf etmesi ve yatırıma tahsis etmesidir. Bunun yolu nedir? Bunun yolu fertler ve vatandaşlar olarak istihlâkimizi kısmamız ve Devlet olarak da âmme istihlâki demek olan kamu tüketim harcamalarını zapturapt altına almamız, kontrol etmemizdir. Kalkınmanın başka bir yolu bugün dünyada keşfedilmemiştir. Bunu nasıl yapacağız? Devleti, meşhur halk deyimindeki Timur'un fili durumundan çıkarmakla yani programımızda ifade edildiği gibi devlet hizmetlerinin ucuzlatılması, kamu tüketim harcamalarının gayri sâfi millî hâsılaya olan nispetinin geçmişte olduğu gibi yıldan yıla artışını önlemekle mümkündür. Yıllık geliri senede 69 doları zor bulan Hindistan'da tatbik edilen mecburi tasarruf usulüyle, sosyalizm ve devletçilikle sermaye terakümü usulü Türkiye'nin bünyesine uymamaktadır. Türkiye kalkınma iktisadı uzmanlarının kabul ettiği gibi, kalkınmanın en zor olan safhasını aşmış, fert başına düşen millî gelirini 250 dolar civarına yükseltmiş, gayri sâfi millî hâsılasından sermaye terakümüne ayırdığı nispeti % 15 in üzerine çıkarmıştır. [...] Biz Türkiye'de âmme yatırımlarının müteşebbisi şevklendirecek ve özel sektör yatırımlarını tamamlayacak bir bünyeye kavuşmasını arzu ediyoruz. Programımızda âmme yatırımlarının müteşebbisi destekleyen ve şevkini kıran değil, ona yardımcı olan, onu teşvik eden bir nitelikte olması gerektiğini ifade ettik. [...] Böyle bir iktisadi kalkınma politikasının Türkiye'ye şu iki yeniliği getireceğine kaniiz. Birincisi sermaye terakümü sosyalist ve devletçi bir kalkınma politikasının zaruri vasıtası olan mecburi tasarruflardan çok daha yüksek nispette gerçekleştirilmiş

³⁶⁹ A.k., s. 211.

³⁷⁰ A.k., s. 213.

olacaktır. Yani Türk vatandaşları müsait bir iktisadi iklimde, kendi gayret ve çalışmalarıyla daha yüksek bir kâr, daha iyi bir gelir temin edeceklerine kani oldukları andan itibaren, dışlarından turnaklarından artırarak millî sermaye hacmini birden genişleteceklerdir. İkincisi; müteşebbislerin eliyle ve özel sektör adını verdiğimiz fertler ve vatandaşların gayretiyle daha geniş hacimde yatırıma sevk edilen millî kaynaklarımızın verimi çok daha yüksek olacaktır. Geçmiş devrede G. S. M. H. dan ayrılan % 18'lik bir yatırım hacminin beklenen verimi temin etmediği görülmüştür. Ortalama olarak 2,6 sermaye hâsıla katsayısı faraziyesine dayanan % 40'lık millî verim gerçekleşmemiş ve kalkınma hızı % 7'nin altına düşmüştür. Bunun mânası açıktır. Yatırıma sevk edilen millî fonlar verimsiz kanallara akmıştır. Bu millî fonları yeniden verimli kanallara nakletmek zorundayız. İşte özel sektör alanına bizim takip edeceğimiz plânlı kalkınma politikasıyla daha geniş hacimde tevcih edeceğimiz yatırım fonları bunu gerçekleştirecektir.

Yalçın'a göre, **özel sektör** yoluyla kalkınmanın mümkün olmadığı iddiası Marksist servet ve mülkiyet düşmanı akımların kendi özel sektör aleyhtarlığını desteklemek için uydurdıkları safsatadır. Nitekim, İkinci Dünya savaşından sonra Batı'da denge "hür teşebbüs" lehine değişmiştir. Planlı ekonomiyi savunan CHP ise "sesini ve cüretini" artıran Marksist propaganda altında ezilerek yönünü şaşırması, adeta hipnotize olmuştur.³⁷¹ Sermaye birikimi ve kalkınma için devletçilik şarttır düşüncesini, uluslararası bilim adamlarının konu hakkındaki çalışmalarına atıflarda da bulunarak reddeden Yalçın, İtalya, Japonya gibi ülkelerin Hükümet programındaki iktisat politikalarına benzer politikalarla kalkındıklarını iddia etmiş ve hükümet programının ileriki yıllarda "Türk mucizesi" olarak anılacak bir kalkınma hamlesine neden olacağını savunmuştur.

Vergi politikası konusunda da yapılan eleştirilerin "tahsildar ve mal müdürü" gözüyle yapıldığını iddia eden Yalçın, Amerika'da vergi indirimi sayesinde toplam vergi tahsilatının arttığını ve Lord Keynes'in meseleye bambaşka bir açıdan bakmamızı sağladığını belirtmiştir.³⁷²

Klâsik varidat ve masraf dengesi anlayışından uzaklaşan ve adına fonksiyonel finans ismi takılan bu modern görüşler milletlerin bazen meselenin inceliğini bilmeyenler tarafından sihirbazlık addedilen usullerle büyük, işler yapmalarının mümkün olduğunu göstermiştir. Buna bazen bir milletin potin bağlarından tutarak kendini havaya kaldırması adının dahi verildiği görülmektedir. Onun için muhterem arkadaşlarımız emin olabilirler ki, Hükümet programında ifadesini bulan tasarılar ve hedefler sorumsuz vaatlerin yahut ham hayalin mahsulü değildir.

³⁷¹ A.k., s. 215.

³⁷² A.k., s. 218.

Yalçın'a göre kalkınma hızının artması ve dışarıdan gelecek krediler ve özel sermaye yatırımları ile, büyük işler yapılmasına olanak verecek bir kaynak temin edilmiş olacaktır.

Buradan **yabancı sermaye** konusuna geçen Yalçın, Polonya, Macaristan, Romanya gibi Doğu bloğu ülkelerinin de yabancı sermayeyi “adeta yalvarırcasına” davet ettiğini belirttikten sonra, daha önce kendi hükümet programlarında yabancı sermayeye önemli bir yer veren CHP'nin, şimdi AP hükümetini yabancı sermayeye yer verdiği için eleştirmesini anlaşılmaz bulduklarını ifade etmiştir.

Yalçın, **sosyal adalet** konusunda en büyük eşitsizliğin/adaletsizliğin işsizlik olduğunu, bununda ancak sermaye birikimi ile çözülebilecek bir sorun olduğunu tekrar etmiştir: “Bir memlekette sermaye terakümünü hızlandırmazsak, bir memlekette iş yapmak isteyen insanların gayretlerini teşvik etmezsek o memlekette işsizliği ve kazançlar arasındaki farklılığı ortadan kaldırmamız mümkün değildir.”³⁷³ Yalçın, kapitalist Batılı devletlerde gelir dağılımındaki dengesizliklerin, komünistlerin iddia ettiğinin aksine artmayıp azaldığını belirterek, Batı'daki Marksist olmayan demokratik sosyalizmi “halkı oyalama” diyerek reddeden komünist görüşlerin yanlış olduğunu iddia etmiştir. Bu sırada eleştirmek üzere Komünist Manifesto'dan pasajlar okuyan Yalçın, CHP'lilerin oturduğu orta sıralardan “Komünist beyannamesini bütün Türkiye'ye yayıyorsunuz” tepkileri ile karşılaşmıştır.

Özelleştirme konusunda Japonya'yı örnek vererek KİT'lerin gerektiğinde elden çıkarılabileceğini savunan Yalçın, son olarak toprak reformu konusunu ele almıştır. Yalçın, 1950'de yapılan zirai sayım rakamlarından yola çıkarak, Türkiye'de iddia edildiği gibi beş yüz bin topraksız köylü olmadığını belirtmiş ve “[a]sıl toprak reformunu, parçalanmış ve ufalanmış olan toprak mülkiyetini birleştirmek, konsolide etmek ve sıkılaştırmak şeklinde yapmak lâzımdır. Bunun için miras hükümlerimizde ve diğer hukukî alanlarda gereken reformların yapılması lâzımdır” diyerek konuşmasını kapatmıştır.

CHP GRUBU ADINA FEYZİOĞLU: DEVLETÇİLİĞİMİZ DOGMATİK DEĞİLDİR

Yalçın'dan sonra CHP Grubu adına konuşmak üzere Turhan Feyzioğlu tekrar kürsüye gelmiş ve konuşmasında doğrudan hükümet programından ziyade Yalçın'ın iddialarını tartışmıştır.³⁷⁴ Feyzioğlu, Yalçın'ın kendisini yanlış anladığını belirterek, planlı-plansız dönem kalkınma hızları, planlamanın önemi, devletçilik, Marksizm suçlaması, toprak reformu ve tekrar CHP'nin hükümet performansı konularına değinmiştir.

³⁷³ A.k., s. 219.

³⁷⁴ A.k., ss. 224-245.

Yalçın'ın 'planlı dönem öncesinde kalkınma hızı daha yüksekti' iddiasına karşılık, Feyzioğlu bazı ulusal ve uluslararası kuruluşların belgelerinden ve istatistiklerinden yola çıkarak, Türkiye'de 1953-1961 arasında kişi başına gelirin "ameli olarak" (pratikte) artmadığını iddia etmiştir. Yalçın'ın *Forum* dergisindeki yazılarından da alıntılar yaparak kendi görüşlerinin doğruluğunu --ve bu arada Yalçın'ın çelişkilerini-- göstermeye çalışan Feyzioğlu, ilk önce 1954 yılından itibaren ekonomide duraklamanın başladığının ve enflasyonun kalkınma için zararlı olduğunun bizzat Yalçın tarafından kabul edildiğini iddia etmiştir. Feyzioğlu, Yalçın'ın 1955 yılında *Forum* dergisinde yazdığı bir yazıda "Eğer ne yaptığımızı ve nereye gittiğimizi iyice görmemize imkân veren bir plân içinde yürümekte ısrar edersek, 1948-1953 devresindeki iktisadi gelişme, tarihimizde bir defaya mahsus ve talih eseri olarak kavuştuğumuz bir devre olarak kalır"³⁷⁵ şeklindeki görüşlerinin isabetini vurgulamıştır. Böylece, Feyzioğlu, planlı dönem öncesindeki kalkınma hızının tesadüfi olduğunun ve sağlam temellere oturmuş bir kalkınma için planlamanın şart olduğunun bizzat Yalçın tarafından daha önceleri savunulduğunu iddia etmiştir.

Demirel hükümetinin Maliye Bakanı İhsan Gürsan'ın, plan hedeflerini ve stratejisini kabul eden eski Bakanlar Kurulu'nda da üye olduğunu ve plana imza koyduğunu hatırlatarak, AP'nin planlı ekonomiyi ülke gerçeklerine hiçbir zaman uygun bulmadığı iddiasının yanlış olduğunu söyleyen Feyzioğlu, kendi plan anlayışlarının da iddia edildiği gibi/kadar/şekilde devletçi olmadığını savunmuştur. Zira, planda devlet sektörü için öngörülen yatırım oranı, Feyzioğlu'na göre, bir dogmadan (devletçilikten) hareket ederek değil, Türkiye'nin gerçeklerinden hareket ederek saptanmıştır. Bu bağlamda, kendilerine Yalçın tarafından yöneltilen Marksistlik suçlamasını da ele alan Feyzioğlu, CHP'nin devletçilik anlayışını şöyle açıklamıştır:³⁷⁶

Bizim, devletçiliğimiz, dün bahsettiğim gibi, Marksizm'den, bir başka dogmadan mülhem değildir. Cumhuriyet Halk Partisiyle Marksizm kelimesini yan yana getiren bu arkadaş'a [Yalçın'a] teessüf ederim. (Cumhuriyet Halk Partisi sıralarından şiddetli ve sürekli alkışlar ve bravo sesleri) Bunu bilir ama, maksadı, bunu bildiği halde efkârı bulandırmak ve karıştırmaktır. Efkarı bulandırmak ve karıştırmak için bunu tekrar eder durur! (AP sıralarından gürültüler.) [.] Muhterem arkadaşlar, biz Kemalist'iz. Mustafa Kemal'in yolundayız. Atatürk'ün yolundayız. (CHP sıralarından bravo sesleri, alkışlar). Biz bu memlekete Bolşevikliği sokmayan madenlerimizi, musluktan akan içme sularımızı, evimizdeki elektriği, hepsini yabancı şirketin sömürmesi sistemine de son verip millî sanayii kurmuş olan Mustafa Kemal'in yolundayız. (CHP sıralarından bravo sesleri, sürekli alkışlar) (AP sıralarından gürültüler)

³⁷⁵ A.k., s. 230.

³⁷⁶ A.k., s. 233.

Devletçilik ilkesini ekonomik açıdan az gelişmiş bir ülke olmamız nedeniyle Atatürk döneminde kabul ettiklerini ve bu ilkeye “iktisadi kurtuluş savaşı” bitinceye kadar bağlı kalınması gerektiğini savunan Feyzioğlu, Orta Anadolu, Doğu Anadolu, Karadeniz gibi geri kalmış bölgelere özel sektörün yatırım yapmayacağını bildiği için devletçi olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, Feyzioğlu, özelleştirmeye, ya da o zamanki deyiimiyle, İktisadi Devlet Teşekküllerinin özel girişimcilere devredilmesine karşı olduğunu tekrar dile getirmiştir.

Konuşmasında *Komünist Manifesto*’dan pasajlar okuyan Yalçın’a yerinden yaptığı müdahaleyi bu kez de kürsüde dile getiren Feyzioğlu’nun kaygısı AP’nin anti-komünizm propagandasının aslında bir **komünist propagandaya** neden olduğudur.³⁷⁷

Devlet fabrikalarının kazananları var, zarar edenleri var. Kazananları mı devredeceksiniz, yani Devletin fon toplayıp, yeni yatırımlar yapmasına imkân veren, kâr getiren Devlet ve Millet fabrikaları mı özel şahıslara devredeceksiniz; yoksa zarar edenleri mi? [...] Zarar edenleri kime devredeceksiniz ve nasıl devredersiniz? Zarar eden bir fabrikayı özel şahıslara satarken, ayrıca üstüne bir kâr garantisi verecek misiniz, buna benzer tedbirler alacak mısınız? Bu suallerin cevabını vermeden, karşıya geçip, burada, sanki Türkiye Büyük Millet Meclisi kürsüsünde Marx’ın manifestosunu okumak şartmış gibi, Adalet Partisi sözcüsünün bu kürsüde Marx şöyle söyler, Marksizm böyle söyler demesine şaşıtm doğrusu. Sayın arkadaşlarım, Marksizm ve komünizm kelimesini Adalet Partisinin son aylardaki propaganda faaliyeti kadar hiçbir şey, Türkiye’de yaygın hale getirmemiştir. (C. H. P. sıralarından bravo sesleri ve alkışlar) [...] Devlet parasıyla, Devletten aldıkları paralarla bastırdıkları milyonlarca kâğıdın üzerine, iri harflerle, 20 punto, 25 punto, parmak kadar büyük harflerle «komünizm» kelimesini yazarak köy, köy, ev, ev dağıtmışlardır!.. Maksatları Cumhuriyet Halk Partisine hücum etmektir. Ama, bilmeyerek ve istemeyerek «komünizm» kelimesini bu derece yaygın hale getirmelerinden şikâyetçiyim. Yakalarına yapışıyorum, yapmayın bunu diyorum, yapmayın. (C. H. P. sıralarından sürekli alkışlar ve bravo sesleri)

Yabancı sermayeye kategorik olarak karşı olmadıklarını, ancak uluslar arası raporlarda dahi yabancı sermayenin acele kar için geldiğinin belirtildiğini, dolayısıyla, “maceracı ve istismarcı yabancı sermaye gelmesin diye dikkatli olalım” dediklerini, bunun da Marksizm veya komünizm ile bir alakası olmadığını belirten Feyzioğlu, yabancı özel sermayenin doğrudan yatırımlarından endişe ettiklerini söylemiştir. Abdülhamit döneminden Cumhuriyet’e kadar Türkiye’nin yabancı sermaye konusunda nasıl bir istilaya

³⁷⁷ A.k., s. 235.

uğradığını soran CHP'nin tercihi dış kaynakların devlete gelmesi ve devlet tarafından kullanılmasıdır.³⁷⁸

Biz, bu endişelerle diyoruz ki, eğer bizzat Hükümette, bizzat Adalet Partisinin sözcülerinde, Türkiye'nin kalkınmasında yabancı özel sermayenin bu kadar övgüsünü yapan, bu kadar ileri şekilde metheden bir temayül belirirse, yabancı çevrelerde de, «O halde milletinize ve Devletinize yardım etmek yerine, size yabancı firmalar gönderelim veya özel sektörden özel sektöre yardım yapalım» temayülleri kuvvetlenir. Biz bundan endişe ediyoruz.

Toprak reformu konusunda “[e]ğer toprak reformu yapılması mümkün değil idiye, neden partinin genel başkanı Sayın Demirel toprak reformu bu memlekette çiftçinin toprağa kavuşması için, ziraatın kalkınması için zaruridir, bunu bir an evvel yapacağız, diye bir protokolün altına sekiz ay evvel imza attı!”³⁷⁹ diye soran Feyzioğlu, Yalçın'ın ‘beş yüz bin aile topraksızdır iddiasının doğru olmadığı’ iddiasını, rakamın bizzat Demirel tarafından Senatoda zikredildiğini söyleyerek cevaplamıştır. Dağıtılacak toprakların beş yüz bin aileye yetmeyeceği iddiasını, “yapılmış olan sayımlara göre Türkiye’de üç yüz binden fazla tamamıyla topraksız aile vardır” diyerek cevaplandıran Feyzioğlu, özel toprak mülkiyetini sağlamlaştırmak ve verimli ziraat işletmelerini yaygınlaştırmak için toprak reformunun gerektiğini belirtmiştir. Demirel’in seçim kampanyası sırasında Konya’da yaptığı konuşmada “toprak reformu aile nizamına aykırıdır” ifadesini kullanmasını eleştiren Feyzioğlu, Toprak Reformu Tasarısından şu pasajı okumuştur: “Toprak reformunun birinci maddesinin «A» bendi aynen şöyle söylüyor: «Bu kanun gereğince topraklandırılmaları kabul edilenlerin aileleriyle birlikte genel yaşama seviyesini yükseltecek şekilde geçimlerini sağlayacak ve aile iş güçlerini değerlendirebilecek genişlikte araziye sahip kılmak; memleketle düzenli aile işletmeleri kurmak, çoğaltmak ve yaşamalarını sağlamak».”³⁸⁰

Son olarak, CHP hükümetleri dönemlerine değinen Feyzioğlu, kendi dönemlerinde yapılan çeşitli işleri/eserleri sayarak, Türkiye’ye “hiçbir şey yapılmamıştır” demenin doğru olmadığını, daha çok iş/kalkınma için tek başına özel sektöre bel bağlamanın hatalı olduğunu belirtmiştir. Liberal iktisatçıların dahi, hızla gelişmesi gereken ve sermaye birikimi az olan Türkiye’nin ancak devletçilikle kalkınabileceğini kabul ettiğini iddia eden Feyzioğlu, “biz komünizmin de düşmanınız, sömürücülüğün de düşmanınız” diyerek sözlerine son vermiştir.

³⁷⁸ A.k., s. 238.

³⁷⁹ A.k., s. 236.

³⁸⁰ A.k., ss. 236-237.

SATAŞMA GEREKÇESİYLE YALÇIN: CHP, ÖZEL SEKTÖRÜN AYAĞINI BAĞLAR

Feyzioğlu'nun konuşması üzerine Yalçın, sataşma olduğu gerekçesiyle söz istemiş, Başkan'ın kabul etmemesi ve Yalçın'ın direnmesi üzerine, içtüzük gereği, sataşma olup olmadığı oylanmış ve sataşma iddiası kabul edilmiştir. Bu vesile ile söz alan Yalçın, daha önce savunduğu fikirler ile meclis kürsüsünde yaptığı konuşmanın çeliştiğini iddia eden Feyzioğlu'nun yanıldığını, kendisinin ne 1950-1960 devresi mükemmeldir dediğini, ne de 1963-1965 arasındaki sorunların nedeninin planlama olduğunu iddia ettiğini belirtmiştir. Feyzioğlu'nun planda kamu ve özel sektörler için öngörülen yatırım oranlarının dogmatik devletçilik anlayışının değil, bilimsel gerçeklerin sonucu saptandığı iddiası karşısında Yalçın, görüşünde şöyle ısrar etmiştir:³⁸¹

Arkadaşlar, bir nokta daha var: «Özel ve kamu sektörüne plânlamada, kalkınma plânımızda tahsis edilmiş olan orantılar hiçbir doktriner görüşten, hiçbir dogmatik nazariyeden mülhem değildir, buyurdular. Ve aynı zamanda dediler ki, «Biz hiç bir zaman özel sektörün istediği kadar yatırım yapmasına mâni olmadık.» Arkadaşlar, bu belki söz olarak doğrudur. Zaten yapamazsınız, Anayasaya aykırıdır. Yalnız iktisadi plânlamada bir meseleyi muayyen kantitatif, kemmi hudutlar içinde plânladığınız takdirde bunun birtakım neticeleri vardır. Bir misal vereceğim. Kamu sektörüne yatırım önceliği tanıdığınız takdirde, iktisadi kalkınmayı kamu sektörünün yani devletçilikle kalkınma usulüne başvurduğunuz takdirde bunun neticeleri müteşebbisi, müstehliki ve iş hayatını ağır vergilere tabi tutacaktır. Müteşebbisin yatırım malları üzerinde yapacağı talepleri, daha büyük bir orantıda kamu sektörüne öncelik vermiş olduğunuz için, tahdit edeceksiniz. Meselâ kredi alanında, meselâ döviz tahsisi alanında evvelâ kamu sektörünün % 60 tutan haklarını öne alacaksınız, ondan sonra ne varsa özel sektöre buyurunuz diyeceksiniz. Bu tıpkı şuna benziyor: Bir mesafe koyuyorsunuz, bir adamın altına bir at veriyorsunuz öteki adamı da kusturmaya başlıyorsunuz ve diyorsunuz ki, ikinizde hürsünüz. Birisinin altında birtakım desteklerle, birtakım kredi imkânlarıyla, döviz tahsisi imkânlarıyla desteklenen bir âmme sektörü, öbür taraftan da yaya bırakılan vatandaş sektörü adı verdiğimiz hür teşebbüs sektörü.

Toprak reformu konusunda Yalçın, reformun sanıldığı kadar çok sorunu çözemeyeceğini iddia ederek boş ümitler uyandırılmasının yanlış olduğunu söylemeye çalıştığını belirtmiştir. Yabancı sermaye konusunda ise, kendilerinin 3. İnönü kabinesinin programında ifadesini bulan eğilimi devam ettirdiklerini, bunun gelecek yabancı sermayenin bir takım kıstaslara tabii olmaması anlamına gelmediğini belirtmiştir.

³⁸¹ A.k., ss. 243-244.

TİP GRUBU ADINA ALTAN: SOSYALİSTİM, İFTİHAR EDİYORUM

Altan'ın TİP'e katılması

Yalçın'ın bu kısa konuşmasından sonra söz sırası MP grubu adına Faruk Önder'e gelmiştir ancak kendisi o an Meclis'te olmadığı için, Başkan, TİP adına konuşacak İstanbul Milletvekili Sadun Aren'i davet etmiştir. Aren kendisi yerine İstanbul Çetin Altan'ın konuşacağını bildirmiş, fakat Başkan sözün grup adına verildiğini ve Altan'ın TİP üyesi olmadığı için grup adına konuşamayacağını belirtmiştir. Bunun üzerine Aren, Altan'ın partilerine katıldığına dair yazıyı Başkanlığa hemen yazacaklarını ifade etmiş ve Başkan'ın Altan'a söz vermesini sağlamıştır. Altan'ın konuşmasından³⁸² sonra AP Giresun Milletvekili İbrahim Ethem Kılıçoğlu, oturumun devam ettiği sırada TİP'e girdiği ilan edilen Altan'a TİP adına söz verilmesini eleştirmiş, ancak Oturum Başkanı Bozbeyli, grup başkanı seçilmiş kişinin (Aren'in) beyanına itibar ederek hareket ettiğini bildirmiştir. Altan da *Ben Milletvekili İken*'inde partiye katılımının daha önce değil, konuşmasını yapabilmek için o anda gerçekleştiğini anlatmaktadır.³⁸³ Yine Altan'ın anılarından aşağıda özetleyeceğimiz konuşmasının sadece Genel Kurul'da değil, kulislerde de epeyce ses getirdiği anlaşılmaktadır.³⁸⁴

Özgürlük ve Refah

Sosyalist görüşün Parlamento'da temsil edilmesinin Türkiye'yi Batı demokrasilerine yaklaştırdığını, gerçek demokrasilerde kapitalist görüşün karşısında sosyalist görüşün bulunduğunu ve bu anlamda yeni Parlamento'nun Türk demokrasisinde ileri bir noktayı temsil ettiğini vurgulayarak konuşmasına başlayan Altan, bu ilerlemenin “zavallı 30.5 milyon, 31 milyon kişinin, yeni bir dünya, yeni bir ufuk, yeni bir görüş aramasının neticesi” olarak yorumlamıştır. Bu sırada, AP sıralarından “zavallı” sözünü geri almasını isteyen tepkiler gelmesi üzerine, Altan “bu memlekette adam başına ayda tek yumurta düşer” diyerek istatistiklerin işaret ettiği bir gerçeğe değindiğini ifade etmiştir. Bu noktada sosyalist perspektifini de gösterecek bir şekilde, özgürlük ve refah arasında olumlu bir ilişki kuran Altan, bazı fikirleri olduğundan daha farklı göstererek yasaklayanların Türkiye'ye ne getirdiklerini, bu yasakların UNESCO istatistiklerinde Türkiye'nin en geri on ülkeden biri olması için mi getirildiğini sormuştur.³⁸⁵ Dolayısıyla, daha sonra da görüleceği gibi, Altan'a göre sosyalizmin yasaklanması, halkın menfaatine aykırıdır. Dahası, Altan'a göre Türkiye özgürlüğe kavuştuğu ölçüde Meclis de seviye kazanmıştır. Bu sözlerinden daha önceki dönemlerde Meclis'in seviyesiz olduğunu sonucunu

³⁸² A.k., ss.245-254.

³⁸³ Çetin Altan, *Ben Milletvekili İken*, (Afa: İstanbul, 1996), s. 63.

³⁸⁴ A.k., ss. 63-84.

³⁸⁵ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 8 (08.11.1965), ss. 245-246.*

çıkaran bazı Milletvekillerinin tepkisi üzerine, Altan tarihin hep bir ilerleme süreci olduğuna inandığını ifade ederek tartışmaları yatıştırmıştır.

Hükümetin Düzeni Kapitalist Düzendir

Altan'ın vurguladığı esas tema da emperyalist-kapitalist düzendir. Buna göre Batı ülkelerinin zenginliği, Türkiye gibi ülkeleri sömürmelerinden (geri bıraktırmalarından) kaynaklanmaktadır. Altan, bazı uluslararası bilim adamlarına da göndermede bulunarak, iktisat biliminin geri ülkelerin kapitalist düzenle kalkınamayacağını ortaya koyduğunu iddia etmiştir. Altan'a göre kalkınma demek sanayileşme demektir, ama "coğrafi bakımdan milli" "ekonomik bakımdan milletlerarası" olan "sömürge tipi sanayileşme" diye bir gerçek vardır. Bu sanayileşme biçimi küçük bir seçkinler zümresini zenginleştirirken, nüfusun büyük bir kısmını sefilleştirir.

Altan, kapitalist görüşün kişisel çıkara önem verdiğini, kişisel çıkar için insanın zaman içerisinde görüş değiştirmesini özgürlükler çerçevesinde değerlendirdiğini belirtmiş ve bu (kapitalist) görüşe sahip olan hükümetin (ve diğerlerinin) "sosyalistler şöyle, şöyle söylerler" diyerek ithamlarda bulunmamaları gerektiğini ifade etmiştir. Sosyalist olduğunu ve bununla iftihar ettiğini belirten Altan'a göre, sosyalistler her zaman mantık ve bilim çerçevesinde kalırlar, o çerçeveden konuşurlar ve kendi çıkarı olmadığı, yada kendi çıkarı insanlığın çıkarı olduğu için yalan söylemez. Bu bilimsel çerçevede, kar, ücret ve yaratılan değer arasındaki farkın kapitalistin cebine gitmesinden ibarettir ve bu saptamanın aksi ispat edilememiştir. Yaptığı kapitalizm eleştirisinin hükümet programı ile ilgisi olmadığı uyarısına karşılık, Altan "planla mı daha hızlı kalkındık, plansız devirde mi daha hızlı kalkındık" türünden tartışmaların hoş olmakla birlikte eksik olduğunu, esas tartışılması gereken noktanın "kapitalizm nedir ve kimin işine yarar" sorusu olduğunu söylemiştir. Zira, "Hükümetimiz kapitalist bir hükümettir. Kapitalist bir program getirmiştir."³⁸⁶ Altan'ın "ben kendi paçamı kurtardığım kurtarayım, sonra herkes çalıştığı kadar kendi paçasını kurtarır" bireyci felsefesi olarak özetlediği kapitalizm, geri kalmış ülkelerde korkunç bir çözülme dinamizmi yaratır: "her türlü yoldan, her türlü şekilde ille de daha çok parayı ben alıp cebime koyayım arzularını insanlarda kamçılar."³⁸⁷ Sosyalistler ise kişinin topluma verdiği değerden fazlasını toplumdan almasına karşı çıkar. Altan, Meclise çeşitli işlerini halletmek için gelenleri örnek göstererek, bu ferdiyetçi sistemin milletvekillerini herkesle teker teker uğraşmaya zorladığını, kendi sosyalist görüşlerinin ise sistemdeki bozuklukları temelden düzeltmek doğrultusunda olduğunu savunmuştur. Altan'ın binlerce topraksız köylü varken kendilerinin Mecliste 25 kuruşa çorba içebilmelerini de bir kapitalizm sorunu olarak değerlendirmesi üzerine bazı milletvekilleri önergeler vererek Altan'ın sarhoş olup olmadığının

³⁸⁶ A.k., s. 249.

³⁸⁷ A.k., s. 249.

kontrol edilmesini istemiştir. Ancak, Oturum Başkanı İçtüzükte sadece “normal, muvazeneli hareket etme” ile ilgili hüküm olduğunu belirterek  nergeleri reddetmiştir.

Altan, H k metin sermayenin önceliğini vurgulayan, yabancı sermayeye açık programındaki sosyal adalet ve kalkınma anlayışını şöyle ele tirmi tir.³⁸⁸

Yani hem vergi, pek o kadar alınmasın, mal beyanına tabi tutmayalım. Sermaye biriktirsinler. Bu sermayeleri yabancı özel şirketleriyle beraber yapsınlar. Bunlar i  sahası a tı  a her hangi bir i  bulan günde 5 lirayla, 10 liraya yevmiye ile çalışan kişi sosyal adalete kavu mu  sayılır.      en büyük sosyal adaletsizlik i sizlikmi . İ  bulur bulmaz sosyal adalete kavu mu  olur, memleket de kurtulur diye d   neceksek biz, bu hakikaten sakat bir yoldur ve bu yoldan kalkınmı  bir tek az geli mi  ülke yoktur, yer yüzünde, bir ikinci  rne i yoktur bunun.

Bu bağlamda, Latin Amerika ülkelerini örnek göstererek, sözlerinin doğruluğunu savunan Altan, tıpkı CHP adına konuşan Feyzioğlu gibi, özel sektörden özel sektöre yabancı sermaye aktarımına karşı olduklarını belirtmiştir. Devletten devlete yardım konusunda ise zorunlu olarak Türk-Amerikan ilişkilerine değinen Altan, gürültülere ve itirazlara neden olan  u sözleri söylemiştir.³⁸⁹

Aynı hik ye bizim Devlet eliyle aldığımız bu daylarda da  alı ıyor. Bize kendi gıda madde fazlasını Amerika, Türk parası karşılığı veriyor, Merkez Bankasına bloke ediyoruz paraları. Bunun bir kısmını sonra geri veriyor. Ama yüzde ellisini de kendi gemisiyle ta ıtmak şartını ko uyor, istediği navlun piyasa navlununun çok üstünde oluyor. Şimdi bakın bu devlet ymi  gibi gözüken, yani Devletin istediği buğday gelirken bizim Türk parası olarak Merkez Bankasına Amerika namı hesabına yatırdığımız paralar Amerika tarafından nerede kullanılıyor? Gerçi Hükümet programında bunlara inilmemi . Ama ikili anlaşmalara da inilmemi . Amerika'yla bizim dostlu umuz sanki pek i li-dı lı de ilmi  gibi dokunulmu , Amerikan meselesine. Halbuki Amerika'yla bizim durumumuz hakikaten üzerinde çok önemle durmamız gereken bir meseledir. Amerika'yla biz hiçbir Devletle tarihimizde olmadığımız kadar sefertası haline döndük. Yani çok i li-dı lıyız. Onlar namına bankaya para yatırıyoruz. Onların Türkiye'de otuz be  milyon metre kare arazisi var. Arkadaşlarım ben hakikaten oradan baktım, (Adalet Partisi sıralarından şiddetli gürültüler), heyecanlandılar. Bilmiyorlar meseleyi. 35 milyon metre kare Amerika'nın arazisi var. (Gürültüler ne demek o sesleri.) NATO  ss  değil, Amerikan Millî Savunma Bakanlığına bağlıdır. Millî Savunma Bakanlığına bağlıdır; bilmekte fayda vardır, ikili anlaşmaları bilmekte fayda vardır, iyi niyetle konuşuyoruz. (Gürültüler, A. P. ve C. H. P. saçlarından ayağa kalkmalar.) [...] Kuley kredisi

³⁸⁸ A.k., s. 250.

³⁸⁹ A.k., s. 251, 252.

diye, Amerikalı Senatör Kuley'in kabul ettiği, geri ülkelere yardım bahanesiyle, geri ülkeleri sömürge ve pazar yeri haline getirme icadı vardır. Ve bu Kuley adlı senatörün kanununa göre, Amerika'nın geri ülkeye sattığı ve onun parasıyla sattığı mallardan aldığı yerli parayı kredi olarak o memlekette kullanabilir. Yani Amerika, namı hesabına yatırdığımız Türk paralarını Türkiye içinde istediği gibi kullanabilir ve kredi verebilir. Kredi verirken bâzı şartları vardır: Ya Amerikan sermayesiyle ortak olacak bir iş adamı; ya hammaddesini Amerika'dan getirecek bir iş adamı. Ve Türk parasıyla aldığımız gibi gözüken buğdaylar verdiğimiz paraların tekrar Amerikan sermayesiyle ortak olmak şartı karşılığında kredi olarak verildiği için ve o Amerikan sermayesi de Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu mucibince elde ettiği kârı rahatça dışarıya çıkarabileceği için, yahut hammaddesi Amerika'dan alınma şartı koşulduğu için, döviz olarak tekrar Amerika'ya döner. Ve biz de buğdayları gerçekten Türk parasıyla satın aldığımızı zannederiz. Aslında aynı ölçüde döviz Amerika'ya geri dönmektedir.

Kapitalist Eğitim Politikası: Cehalet İşlevsel bir Gerekliklik

Cehaletin kapitalizmin yarattığı eşitsizlerin hem sonucu olduğunu, hem de bu eşitsizliklerin devamı açısından gerekli olduğunu söyleyen Altan, Hükümetin Milli Eğitim politikasının da Kapitalist görüşün bir uzantısı olduğunu savunmuştur. Toplumun somut sorunlarıyla sosyalist argümanları birleştirme ve iyi hatiplik bakımlarından önemli olan ve uzunca bir alıntıyı hak eden şu sözleri söylemiştir:³⁹⁰

Bütün çocukları okutacağız. Ve içlerinden kabiliyetli olanlar üniversiteye kadar yükselebilir. Kabiliyetli olanları kim ayırt edecektir? Bu memlekette bugün bir milyon, çocuk mektebe gidemiyor. 16 bin köyde okul yok, okul olan yerlerde öğretmen yok. öğretmen olan yerlerde, kitap yok, kitap olan yerlerde yakacak, odun yok. Yazı yazacak kalem yok. Kara tahta yok. Bunu tutup da bir yandan kapitalist sistemle, yani en çok zengin olanlar çocuklarını peşin, peşin en. iyi yerlerde okuturlar, ama fakir fukara halk, ancak yatırımlar ilerledikçe ve zenginler yatırımlarından çok ürkek olan sermayeyi de korkutulmaması şartını da illeri sürerek daha fazla yatırımlara giderler de ta sonunda, zavallı Kars'ın köyündeki bir çocukcağızı bir mektebe düşecek kadar Hükümete vergi verirlerse, o da servet beyanı gibi hiçbir kayda tabi değil, hiçbir araştırmaya tâbi değil. Hele sormak, sen kaç para kazanıyorsun, nereden buldun bunu? Ona da tâbi değil. Gidecek belki de Karabük'ten, geçen sefer olduğu gibi demirleri alacak, ucuza, krediyi o alacak bankadan sonra, gelip halka pahalıya satacak, para kazanıyorum, efendim. Çok zekiyim, çok şahsi teşebbüsüm var, böyle 145, 150 kuruşa demirleri kapatıyorum 5 bin ton, sonra 210 kuruştan, 225 kuruştan hemen satıyorum, paralar geliyor kalkınıyorum, diye bu iktisadi düzen kamçılanacak ise ve Kars'taki çocuk okuyamayacak ise, ve sonra da her seferinde; çünkü bu Cumhuriyet kurulalıdan beri epeyce yıllar geçmiştir; her

³⁹⁰ A.k., s. 252-253.

seferinde de, inşallah bundan sonra biz öyle bir kalkındıracağı temposuyla çıkılacak ise bu memleket yer yüzünün okuma-yazma bilmeme sayısında sekizinci olmaktan kurtulamaz. Bunun en sağlam yolu genç eski köy enstitülerini ihya etmek ve (Adalet Partisi sıralarından yuh, sesleri), (TİP sıralarından alkışlar) Ve bütün halk çocuklarına bilinçli; parayı kim nereden kazanıyor, nasıl kazanıyor kimin sırtından kazanıyor, maraba ne demek, topraksız köylü ne demek, vatandaş eşitliği, iktisadi alanlarda şart eşitliği nasıl olur? Bunları anlayacak şekilde bile, bile ve her zamanda beş bin lirası olarak partiye girmek şartıyla değil ben de vatandaşım Anayasadaki seçilme hakkımı kullanarak geliyorum, diyerek ve burada bu şekilde kurtulur memleket ve bu şekilde olur demokrasi; bir muayyen çevrenin insanların birbirlerinin hoşuna gidecek meseleleri Hükümet programı diyerek buraya getirmeleri 31,5 milyonluk Türk halkının derdine deva olamaz olmayacaktır. Yabancı sermayeye güvendiği için olmayacaktır. Bir muayyen azınlığı daima çoğunluğun, sırtından geçinmeye teşvik ettiği için olmayacaktır. Bunları samimî olarak ortaya dökemediği ve dökenleri de az-çok kızıp yarı tatlı, yarı şaka, bazen de ayıp ölçüler içinde gerçekleri her zaman saklayarak, sanki hakikaten köylüden yanaymış gibi gözükp ama ağalarla yemek yiyerek, bunları da yaparak yürüteceğim zannedecektir, ama yürütemeyecektir. Sayın milletvekilleri, hep bu sistem denenmek istendi Türkiye'de; Osmanlılar zamanında denenmek istendi, ittihatçılar zamanında denenmek istendi, çok yakın bir tarihte denenmek istendi... Yani madem ki, halk bir şeyin farkında değil, topluma verdiğiinden daha fazlasını abram, sırtüstü yatarsın, çalışmazsın, falan gibi hepsini bu çalışmadan daha çok kazanma arzusuna iterek bir muayyen çevre zenginliğini yaratmak istedi. Bundan evvelki her davranışın eğilimi biraz böyle oldu. Ama sonu ne oldu? Sonu; işte bu yeni görüşlerin, yemi metotların, uyanan dünyadan seslerin ortaya çıkarmasının sonucudur ki, ortaya eskiden anlaşılmamış gerçekler; sermaye nedir, sermaye nereden ürer, kimin sırtından ürer, ne nisbette ürer, ne şekilde halka döner, yahut ne şekilde dönmez, ne şekilde İsviçre Bankasına döner, ne şekilde 25 milyar bir küçük azınlığın emrinde olur, o apartmanlar nasıl dikilir? Yedi aile maaşlarının yarısını apartman sahibine verirse; üç buçuk aile bir ay nasıl tek adama çalışır? Bunların hesabı ortaya çıktı Bunlara eskiden yasak deniyordu. Bunlar neuzibillah böyle ortaya çıkar ise; çok fena şeyler olur, deniyordu. Bakın çıktı, çok fena şeyler olmuyor, çok iyi şeyler oluyor. (TİP sıralarından alkışlar.) Birçok meseleler anlaşılıyor. Halk öğrenmeye başlıyor. Halkımız uyanıyor diye seviniyoruz. Halkımız neye karşı uyanıyor? Tabii sömürülmeye karşı uyanıyor. Uyanıyor da sabahleyin horoz öttü diye uyanmıyor. (Gülüşmeler) Kendisini çalanlara karşı uyanıyor, kendisini haksız muamelelere tabi tutmuş kişilere karşı uyanıyor. Bu memlekette bu uyanmanın sebebi, anhası ve minhası kapitalist görüşün tenkidi ve tenkidi yoluyla kontrolü, frenlenmesi sayesinde ancak gerçek bir demokrasi bir memleketi kalkındırabilir. Eğer, bir kapitalizmin tenkidinden yoksunlar varsa,

bu kazançlarının hesabını büyük halk kütleleri karşısında açıkça veremeyecek olan kişilerdir.

Son olarak Altan, hükümetin seçim sisteminde değişiklik öngörmesini de kapitalist felsefeyle ilişkilendirmiştir. Buna göre, hükümet milli bakiye usulünü kaldıracak şekilde seçim sistemini değiştirerek, “mantığın ve bilimin çelik sopasıyla konuşan” sosyalist TİP’in Mecliste temsil edilmesini, dolayısıyla halkın gerçekleri ve kendi menfaatinin ne olduğunu öğrenmesini engellemek istemektedir. Altan’a göre, bu kendi çıkarını düşünen ve kendi çıkarını korumak için yalan söylemeyi hoş karşılayabilen kapitalist zihniyetin bir sonucudur: “Kapitalist kendi kazandığını söyler mi işçisine? Vergisini saklamaz mı? Ticari mahremiyetten Sayın Başbakan bahsetmiştir. Demek ki, mahremiyet içindedir. Mahrem olan şey sorulduğu zaman elbette ki, yalan söyleyecektir.”³⁹¹ Oysa sosyalist insanlığın çıkarını düşündüğü için yalan söylemez.

BAŞBAKAN DEMİREL: NATO İTTİFAKI VE AMERİKAN ÜSLERİ

Sekizinci birleşimin son konuşmasını müzakerelerde kimi zaman heyecanlı tartışmalara neden olan NATO/ABD üsleri, daha doğrusu “35 milyon metrekare Türk toprağının Amerikan işgali altında olduğu” iddiasına cevap vermek üzere Başbakan Süleyman Demirel yapmıştır.³⁹² Türkiye’nin olası bir komünist taarruzuna karşı NATO üyesi olmayı çıkarlarına uygun bulduğunu belirten Demirel, söz konusu tesislerin NATO anlaşmasının üçüncü maddesine dayanarak inşa edildiğini, İtalya, Fransa, Hollanda, İngiltere, Yunanistan ve Almanya’da da benzerlerinin bulunduğunu ve ülkemizin savunması açısından “büyük öneme haiz” olduğunu belirtmiştir. Demirel, henüz güvenoyu almamış bir hükümetin Başbakanı olarak, devlet arşivlerinden elde ettiği bilgileri aktardığını, hesap sorulacak kadar ülkeyi yönetmediğini, daha önce iktidarda bulundukları dönemlerde bu konuyu ele almayanların şimdi bu tesisleri eleştirmelerini anlamsız bulduğunu belirten kısa bir konuşma yapmıştır. Buna karşılık, dokuzuncu birleşimin hemen başında CHP grubu adına söz alan Turhan Feyzioğlu, CHP’nin iktidarda bulunduğu dönemde “yurdumuzun herhangi bir noktası ile ilgili olarak sözü geçen mahiyette hiçbir anlaşma imzalanmamış ve hiçbir fiili durum ihdas edilmemiştir” cevabını vermiştir.³⁹³

YTP GRUBU ALİCAN: SOSYALİST YALAN SÖYLER

Güvenoyu müzakereleri Başbakan Demirel’in son konuşmasından önce, YTP adına Sakarya Milletvekili Ekrem Alican’ın ikinci defa söz almasıyla devam etmiştir.³⁹⁴ Alican konuşmasında hükümet programından çok, TİP’i ele

³⁹¹ A.k., s. 254.

³⁹² A.k., ss. 256-258.

³⁹³ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 8 (09.11.1965), s. 263.

³⁹⁴ A.k., ss. 263-270.

almış ve komünizm tehdidi konusunu işlemiştir. TİP Diyarbakır Milletvekili Tarık Ziya Ekinci'nin sırasından programı değil, partiyi (TİP) eleştiriyor şeklindeki müdahalesine karşılık Alican, nasıl TİP konuşmacıları hükümet programından çok kapitalizmden bahsetmişse, kendisinin de sosyalizmden konuşacağını belirtmiştir.

Alican, “sosyalistiz, toplumcuyuz demek kafi değildir, zira hepimiz vatandaşların ıstıraplarını paylaşıyoruz ve bu anlamda hepimiz sosyalistiz” diyerek, meselenin özünün toplumun yararına olacak tedbirlerin hangi devlet düzeni anlayışı içinde alınacağı ve uygulanacağı olduğuna dikkat çekmiştir. Alican’a göre Batı ve Doğu sosyalizmleri vardır. Birincisinde, mülkiyet hakkı ve özel teşebbüs hakkı ve demokratik rejim vardır. Batı sosyalizmi haklara ve hürriyetlere dayanır ve insana toplum içinde değer verir, insanı insan yapan bir takım ilkeleri kabul eder. Doğu’da ise gerçekte sosyalizmle, toplumculukla, halkçılıkla, hürriyetle, demokrasi ile ilgisi olmayan, insanlığı ayaklar altına alan ‘sözde sosyalizm’ vardır.

Altan’ın ‘sosyalist yalan söylemez’ iddiasını, “yalan beşeri bir zaafıdır” diyerek cevaplandıran Alican, bazı siyasal düzenlerin yalan imaline dayalı olduğunu, bizzat Altan’ın üsler konusunda yaptığı konuşmanın “yalan imali” özelliğini taşıdığını savunmuş ve bu vesile ile TİP’in savunduğu sosyalizmi eleştirmiştir.³⁹⁵

Ama bir başka düzen vardır ki, yalana dayanarak işler. Yalan imalâtına dayanır, yalan imal eder. Verdiği misaller biraz bu istikamette imaller gibi geldi bana muhterem arkadaşımın. (Alkışlar.) Gerçekten bu istikamette bâzı imaller gibi geldi. Hattâ memleket menfaatleriyle bağdaşmayacak şekilde üsler konusunda yaptıkları konuşmada, üsler konusundaki beyanları, bu derece bir yalan imali mahiyetini taşıdı. Hükümet adına açıklandı; bir anlaşma yapmışsınız, memleketin emniyetini, memleketin güvenliğini sağlamak bakımından. 15 memleket bu anlaşmayı yapmış, her memleketin kabul ettiği bâzı esasları kabul etmişsiniz. Şimdi bunu bu memlekette birtakım vatandaşların kafalarında istifham yaratmak, kafalarında bu Devleti yönetenler hakkında, sanki vatan menfaatlerini satan insanlarmış havasını yaratmak için bu şekilde kullanmanın memleket sevgisi ile ilgisi nedir, muhterem arkadaşımın sormak isterim. (A. P. ve Y. T. P. sıralarından alkışlar.) Niye meseleleri bu istikamette tahrif ederek karşılamaktayız? Bu meselenin üzerinde durmak istiyorsa arkadaşlarımız, bunun dayandığı antlaşmanın reddi istikametinde zaten görüşlerini ifade etmektedirler. Ama toplumcu düzene inanmış bir parti olarak, halkçı bir parti olarak bu milletin seçtiği iktidarın verdiği salâhiyetlerle yürütülen bir anlaşmanın yürütülmesinde ısrar eden, karşı iktidar grubuna da onun fikirlerine de hürmetkar olmaları icab[etin] etmez mi? Arkadaşlarımız bu mevzularda benim kanaatimce, sosyalist yalan söylemez, demiş olmalarına

³⁹⁵ A.k., ss. 264-265.

rağmen anlaşılan sosyalist değiller ki biraz yalana kaçan bir istikamette konuşmuşlardır. (A. P. sıralarından alkışlar.)

Altan'ın tavrını “sadece entelektüel onlardır, sadece işlerin derinliğine girebilen onlardır... Gerisi statükocu politikacılarıdır. Gerisi toplum yararının dışında kendi kişisel çıkarları için politika yapan insanlar ve teşekküllerdir” diyerek eleştiren Alica, Türkiye'nin menfaatleri denilince TİP'lilerin ağzından çıkan her sözün mutlak doğru olmadığını belirtmiştir. Bu bağlamda konuyu buğday ithalatına getiren Alica, uygulamayı şöyle savunmuştur.³⁹⁶

Amerikalıların böyle bir kanunu var, bu kanun dolayısıyla anlaşma yapıyoruz ve diyoruz ki, istihsal facialarımızdan bize vereceğiniz buğdayları Türk parası mukabilinde verirsiniz biz de alırız ve Türk parası gelen buğdayı, buğdayı getiren hangi müessese; Toprak Mahsulleri Ofisi, yani arkadaşlarımızın pek fazla alerji duydukları özel sektör yok orada, Toprak Mahsulleri Ofisi ithal ediyor. Bedelli Türk parası olarak yatırılıyor. Yani bir bakıma hakikaten devletten devlete kredi şekli. Şimdi arkadaşım itiraz ediyor, diyor ki; Türkiye'de yatırılmış olan bu paralar Türkiye'de yatırımlara tahsis ediliyor ve Türkiye'de yabancı yatırımlardan kârlar Amerika'ya giderek buğday, Türk parası ile alınmış olmuyor, buğday bir nevi dövizle alınmış oluyor. Elbette öyle olacak, aziz dostum. Çünkü bu mekanizmadan istifada etmeyecek olsanız, o buğdayın bedelini zaten ithal ederken döviz olarak ödeyeceksiniz.

Türkiye'de demokrasiye dayanan bir siyasi rejim olduğunu savunan Alica, TİP'in bu “sisteme nazaran hangi farklılıkların temsilcisi” olduğunu sormuş ve TİP'in demokratik rejim ile olan ilişkisinde pek de açık olmadığını ve dolayısıyla demokratik rejim yerine bir sınıfın diktasına dayanan bir rejim kurma niyetinde olduğunu ima etmiştir.³⁹⁷

Rejimde değişikliği icabettiren bir mesele var mıdır, yok mudur; bunu açıkça söylesinler. Biz, siyasi sistemde bir değişikliğe ihtiyaç yoktur, diyoruz. Biz, ekonomik sistemde bir değişikliğe ihtiyaç yoktur, diyoruz. Biz, sosyal sistemde bir değişikliğe ihtiyaç yoktur, diyoruz. Bugün bu memlekette, bu toplumun geliştirilmesi bakımından bu yönlerden kabul edilebilecek sosyal ilke, sosyal adalet ilkesine dayanan, demokrasiye dayanan, ekonomik gelişmeye dayanan her çeşit sistemlerin en medenileri bu memlekete getirilmiştir, diyoruz. (AP ve YTP sıralarından «bravo» sesleri) Mesele burada. Bunu işletme bakımından noksanlarımız yok mu? Var. Bunu işletme bakımından noksanlarımızı toplumun içinde bulunduğu şartları bu şekilde yalan imal etmek suretiyle partisel yararlar için, çıkarlar için veya kişisel çıkarlar için sömürme yoluna giderseniz buz gibi yalan söyleyen sosyalist haline gelirsiniz. (AP ve YTP sıralarından, bravo sesleri, alkışlar).

³⁹⁶ A.k., s. 265.

³⁹⁷ A.k., s. 266.

Alican, Altan'ın bahsettiği Ereğli Demir Çelik'ten 35 milyon liralık demiri ucuza kapatıp, sonra piyasada rant elde edecek şekilde satma olayını hatırlatarak, bu suiistimallerin her rejimde olabileceğini ve bu gibi meseleleri dile getirerek rejim eleştirisi yapılamayacağını, dolayısıyla TİP'in rejim karşıtı olduğunu ima etmiştir. TİP'in özel teşebbüse karşı olup olmadığını soran Alican, beyanlarından anlaşıldığı kadarıyla “sanki topyekün özel mülkiyeti benimsememektedirler” çıkarsamasını yapmıştır. Alican, TİP'in Batı sosyalizminin dışında, “kanunlarımızda da menedilmiş” bir düzenden (komünizmden) yana olduğunu ima ederek TİP bahsini kapatmıştır.³⁹⁸

Planlı Kalkınma ve Özel Sektör

Yalçın ve Feyzioğlu arasındaki ‘planlı ve planlama öncesi dönemde kalkınma hızları’ konusundaki tartışmanın, baz alınan yıldan kaynaklandığını belirten Alican, Aydın Yalçın'ın planın dayandığı felsefe konusundaki fikirlerine katılmadığını da belirtmiştir. Alican'a göre, kendilerinin de koalisyon ortağı olduğu dönemde kabul edilen plan, Yalçın'ın iddialarının aksine özel teşebbüsü frenleyici bir plan değil; özel teşebbüse emir vermeyen, teşvik eden bir plandır. Planın teferruatlarla uğraşmasının önlenmesi ve nasıl uygulanacağını düzenlenmesi gerektiğini de belirten Alican, uygulamanın mutlaka ayrı bir bakanlığın görevi olması gerektiğini savunmuştur. Hükümet programının enflasyona yol açabileceği ihtimalini tekrar eden Alican, son olarak AP'ye İDT/KİT'lerin özelleştirmesine fazla bel bağlamamasını tavsiye etmiş, kendi tecrübesini aktarmıştır: “Demokrat Parti iktidarında da biz, 1950'de geldiğimiz zaman bu mevzularda büyük hayallerin peşinde idik. Tatbikine imkan bulunamadı arkadaşlar. Bulunması da zordur.”³⁹⁹

BAŞBAKAN DEMİREL: ANAYASA SOSYALİZME KAPALIDIR

Güvenoyu müzakereleri Başbakan Süleyman Demirel'in eleştirilere cevap veren konuşması ve ardından güven oylaması ile son bulmuştur.⁴⁰⁰ Demirel de konuşmasında ilk önce “program ve Anayasayı ele alarak, ne söyleyeceklerse onu söylemiş olmak gibi bir umumi karakter taşımaktadır” dediği TİP'in eleştirilerini, ve bu vesile ile “rejim meselesi” tartışmalarını, “ben burada benim kurduğum Hükümetin, Adalet Partisi hükümetinin müdafaasını yapmıyorum. Ben burada bir düzenin müdafaasını yapıyorum” diyerek cevaplandırmıştır.⁴⁰¹ TİP'in “büyük Türk Devletine yakışmayacak” “peyk,” “uydu,” “sömürü” gibi sıfatları kullanmasını üzüntü ile karşıladığını belirten Demirel, Türkiye'nin kendisine yön (rejim) olarak hür ve demokratik düzeni seçtiğini, bunun dışında Marksizm ve faşizme yönelen bir yön aramanın gereksiz olduğunu vurgulamıştır. Hiçbir milletvekilinin Meclise “halkı fukara

³⁹⁸ A.k., s. 267.

³⁹⁹ A.k., s. 271.

⁴⁰⁰ A.k., ss. 272-314.

⁴⁰¹ A.k., s. 273, 285.

bırakacağız” diyerek gelmediğini, dolayısıyla sorunun bir metot sorunu olduğunu, metodun da “hür demokratik düzen içinde planlı ve karma ekonomiyle kalkınma” olduğunu, ve bu metotta serbest teşebbüs ve mirasın esas, kamulaştırmanın istisna olduğunu belirten Demirel, TİP’in, daha doğrusu TİP adına ilk konuşmayı yapan Mehmet Ali Aybar’ın Anayasayı “sosyalist düzene açık” olarak yorumlamasının yanlışlığını da Anayasa ve Anayasayı yapan Kurucu Meclis zabıtlarından yola çıkarak göstermeye çalışmıştır. Demirel’e göre, “27 Mayıs Anayasasının ruhu ve metni” TİP’in Anayasa anlayışı ile aynı fikirde olmaya izin vermemektedir.⁴⁰²

Nitekim, bu hakikat Anayasa Komisyonu Sözcüsü Muammer Aksoy’un; «Bu Anayasada asla doktrin yoktur, ne devletçilik vardır, ne liberalizm, ne sosyalizm, ne de her hangi bir İzm vardır.» tarzındaki beyanlarıyla sabittir. Diğer taraftan Anayasanın tümü üzerinde cereyan eden müzakereler esnasında Anayasa Komisyonu Sözcüsü Tarık Zafer Tunaya Anayasamız için; «Anayasamız şu veya bu iktisadi görüşü empoze etmeyen bir kadrodur. Anayasa bir parti programı değildir, öyle ki, bu tasarı içinde bir Devletçi de, bir liberal de halk oyu ile kendilerini iş başına getirdiğinde programlarını uygulamak imkânını bulacaklardır.» demek suretiyle iddialarımızı teyit ve Türkiye İşçi Partisi sözcüsünün yalnız sosyalizme açık bir Anayasa olduğu tezini tekzip etmektedir.

Demirel’e göre Aybar, devletin sosyal vasfı ibaresi ile sosyalizmi karıştırmaktadır: Anayasanın ruhuna göre “Devletin sosyal vasfı, esasında demokratik nizamın devamlı ve ömürlü olmasını sağlayan bir vasıftan ibarettir.” Demirel, Anayasanın 11. maddesinde bireysel hak ve özgürlüklerin teminat altında alındığını; bu maddeye göre, devletin “Kanun, kamu yararı, genel ahlak, kamu düzeni, sosyal adalet ve milli güvenlik gibi sebeplerle de olsa, bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz” olduğunu; 36. maddede “herkesin mülkiyet ve miras hakkına sahip olduğunu;” 38. maddenin gerekçesinde özel teşebbüsün kaide olarak kabul edildiğini, dolayısıyla kamulaştırmanın istisnai olduğunu belirterek; TİP’in iddialarının aksine Anayasa’nın “mülkiyet hakkının kamu yararına her zaman için sınırlanamayacağı esaslarını açıkça” koyduğunu savunmuştur.

Hükümet programında yer alan “Anayasadan doğan hürriyetleri, hürriyeti yok etme yolunda kullanmaya izin verilmeyecektir” görüşünün Aybar tarafından eleştirilmesini de ele alan Demirel, programdaki düşüncenin, Aybar’ın iddiasının aksine, Anayasa hükmünü yaşatmak ve benimsemekten ibaret olduğunu göstermeye çalışmıştır. Buna göre, Anayasanın 20. maddesinde yer alan düşünce hürriyetinin yine Anayasada yer alan Devletin şekli ve bütünlüğü, Cumhuriyet’in nitelikleri ve egemenlik hakları gibi şartlara bağlı olduğunu belirtmiştir. Burada, Demirel’in düşünce hürriyetinin sınırlarına işaret

⁴⁰² A.k., s. 274.

etmek istediği açıktır ve bu sınırlardan biri de sosyalizmdir. Demirel'e göre, Komisyon Sözcüsü Muammer Aksoy:⁴⁰³

«Komünizmi men ediyoruz. Anayasa insan hak ve hürriyetlerine dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyet ilkelerine ve Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği temel hükmüne uymayan parti temelli kapatılır, diyen bir Anayasa, hürriyeti imha edici faaliyetleri men eden realist bir hürriyet anlayışını kendisine temel yapmış bir Anayasadır. Demokratik olmayan insan hak ve hürriyetlerine dayanmayan, hukuk Devleti olma umdeleriyle bağdaşmayan düşüncelerin ifade edilmesine imkân vermemiştir» demek suretiyle düşünce ve fikir hürriyetinin de muhteva bakımından belirli bir sınırının mevcudiyetine işaret etmiştir.

TİP'in sosyalizme yönelmiş planlı bir karma ekonomi düzeni içinde kalkınılabileceği iddiasının da Anayasaya aykırı olduğunu belirten Demirel, Anayasanın plânla ilgili maddesinin gerekçesinden yola çıkarak demokratik esaslar çerçevesinde bir karma ekonomiyi esas tutan plânlamanın öngörüldüğünü savunmuştur. Dolayısıyla, TİP'in görüşü anayasaya aykırı ve tehlikeli bulunmuştur.

Anayasaya göre hiçbir sınıfın diğeri üzerine hakimiyet kurmasına imkan olmadığını, egemenliğin millete ait olduğunu ve egemenliğin kullanılmasının da belli bir kişi veya zümreye bırakılmasına izin vermediğini belirten Demirel, Kurucu Meclis üyesi Turan Güneş'ten alıntı yaparak Anayasanın 4. maddesinin proletarya diktatörlüğünü savunanlara karşı konulmuş olduğunu, sınıf adına iktidara el koymak isteyen partileri Anayasanın kanun dışı saydığını savunmuştur. Kaldı ki, Demirel'e göre, "Türk milleti tek vücuttur, Büyük Atatürk'ün sözü, 'yekparedir' Türk milletini bir takım sınıflara, bir takım kuvvetlere, bir takım anasıra bölmeye hiç kimsenin hakkı yoktur"⁴⁰⁴

Yabancı sermayenin ülkemizi sömürmek için geleceğini iddia eden sözcülere karşı, "yabancı sermaye bize lazımdır derken, milli menfaatlerimiz için lazımdır diyoruz" cevabını veren Demirel, Türkiye kalkınmak için uzun bir zamana sahip olmadığını, hızlı kalkınma ve işsizliği kısa zamanda azaltmak için yabancı sermayenin gerekli olduğunu ifade etmiştir. Nitekim, Beş Yıllık kalkınma planında da yabancı sermayeye yer verilmiştir ve şovenist duygularla yabancı lafını duyduğumuz zaman bir sömürü korkusu içine girmek doğru değildir.⁴⁰⁵ Dolayısıyla, Demirel hükümeti yabancı sermayenin değil, Türkiye'nin kalkınmasının müdafaasını yapmaktadır.⁴⁰⁶ Demirel, ayrıca Türkiye'ye gelen yabancı sermaye miktarının beklenenden düşük olduğunu da

⁴⁰³ A.k., s. 275.

⁴⁰⁴ A.k., s. 281.

⁴⁰⁵ A.k., s. 308.

⁴⁰⁶ A.k., s. 277, 279.

eklemiş ve yabancı sermayenin bir tatlı lokma diyerek Türkiye'yi yemeye hazır vaziyette beklemediğini belirtmiştir.⁴⁰⁷

Biz diyoruz ki; sermaye fıkdanı sebebiyle uzatamadığımız, yapamadığımız birtakım sahalara yabancı sermaye gelebilir. Şartlarını tetkik ederiz. Memleketimizin millî menfaatlerine uygun ise kabul ederiz. Nedir bu sahalalar? İhracatı artırıcı imkânlar. Nedir bu sahalalar? İthalât ikâmesi yapan imkânlar. Nedir bu sahalalar? Yeni iş imkanları açan sahalalar. Bunlar olabilir, niçin olmasın. Ve yine diliyoruz ki programımızda; kâr mutlaka plâfona edilmelidir. Yani büyük kârlara sahip olursa, bunun hepsini döviz alarak götürmemeli. Bunu neden istiyoruz? Memleketin servetleri döviz olarak dışarıya gitmesin diye. Biz dedik mi kapıları açalım, ne kadar yabancı sermaye varsa gelsin?... Muhterem milletvekilleri, sermayenin ne kadar nazik bir şey olduğunu hepimiz bilirsiniz. Güven olmayan, itimat bulunmayan rejim sıkıntıları, rejim buhranları olan memlekete sermayenin gittiğini görmek de zordur. Allah'a bin şükür Türkiye bu memleketler arasında değildir. (A. P. sıralarından alkışlar.).

“Kapitalistsiniz” suçlamalarına karşı, Demirel bir kısmı sonradan ders kitaplarına da geçmiş olan şu cevabı vermiştir: “Muhterem milletvekilleri; müteaddit kereler söyledim, bizim «İzm»lerle işimiz yok. Türkiye'nin «İzm»lerle işi yok. (A. P. sıralarından bravo sesleri, alkışlar.) Ne demiş Büyük Atatürk? «Türkiye kendi şartlarına ve imkânlarına has bir iktisadi sistemle kalkınacaktır.»⁴⁰⁸

Çetin Altan'ın bir demir tüccarının cebine 35 milyon lira aktarıldığı iddiasına karşılık, Demirel soru önergesi olarak meclise veya ihbar olarak hükümete bildirilmesi halinde gereğinin yapılacağını belirtmiştir.

Demirel, **özel teşebbüs** teriminden bir takım zengin insanların anlaşılmasının yanlış olduğunu söylemiş ve terimden, kabiliyeti, mahareti, zekası olan insanlara kazanma yolunun açık tutulmasının anlaşılmasını istemiştir. Demirel, tüccarların vergilendirmesi ile ilgili bir sorun varsa, şikayet edilmesi gerekenin kazançları vergilendirmeyen devlet olduğunu vurgulamış ve tutumlarının tüccar zümreyi değil, Türkiye'yi ve hukuk devletini savunmaktan ibaret olduğunu belirtmiştir.

Demokrasi Nedir?

Seçim kanununda değişiklik yapılmasını seçimlerden evvel savunduklarını belirten Demirel, Anayasa'nın seçimlerin çoğunluk sistemine göre mi, nispi temsil sistemine göre mi yapılacağı konusunda bir hükmü olmadığını ve hangi seçim sisteminin uygulanacağını bir kanun meselesi olduğunu belirttikten sonra, sadece bir kez denenmiş bir seçim sisteminin, aksaklıkları henüz tam olarak ortaya çıkmadan seçimlerden (1965) hemen önce değiştirildiğine dikkat çekmiştir. Bu değişikliğe zamanında da itiraz ettiklerini

⁴⁰⁷ A.k., s. 280.

⁴⁰⁸ A.k., s. 280.

hatırlatan Demirel, CHP'nin de içinde bulunduğu koalisyon hükümetinin seçim süreci başlamışken seçim kanunu değiştirdiğini tekrar vurgulayarak, şimdi kendi değişiklik önerilerinin “rejim meselesi” olarak ele alınmasının “insafsızca” olduğunu söylemiştir. Çoğunluk sisteminin kendilerinin de doğru bulmadığını belirten Demirel, tercihlerinin Kurucu Meclis'in getirdiği (Milli Bakiyesiz Nispi Temsil) sisteme dönmek olduğunu belirtmiştir. “Dikensiz gül bahçesi” istemediklerini, buna ihtiyaç duymadıklarını, kimsenin de böyle bir şeyi başaramayacağını belirten Demirel'in vurguladığı ikinci nokta; seçim sisteminin güçlü ve istikrarlı tek parti hükümetlerinin çıkabilmesine elverişli olması gerektiğidir.⁴⁰⁹

Muhterem milletvekilleri, günlerdir müzakere yapıyoruz. Sabahleyin hesap yaptım, bir Hükümetin kurulup, en seri şekilde kurulup, parlâmentodan geçip işe başlaması en seri şekilde yirmi gün alıyor. Yirmi günden daha aşağıya bir Hükümet kurmaya imkân yoktur. On iki ay senede... Yirmi gününü Hükümet kuracağız diye kaybediyoruz. Dört senede dört Hükümet, seksen gün Hükümet kurmakla kaybettik geçen dört sene.. Vakti.. Şimdi koalisyon mekanizmasının mühim meselelerde karar verirken hep içinden bölündüğünü gördük. Bu da vakti.. Efendim, koalisyon lazım, çünkü bir parti yanlış yaparsa bazı işleri, öbür parti bunu kontrol edermiş.⁴¹⁰ Bunu, böyle bir mütalâayı dünyanın hiçbir yerinde anlamaya, görmeye imkân yoktur. Muhterem milletvekilleri, demokrasi, bütün kaideleri olan bir sistemdir. Hükümetleri kontrol edecek meclisler var, hükümetleri kontrol edecek efkârı umumiye var, hükümetleri kontrol edecek basın var, hükümetleri kontrol edecek millet var. Hepsi var bunun içerisinde. Şimdi, bu neye benziyor? Bu şuna benziyor; bir kimseye silâh veriyorsunuz, al diyorsunuz bu silâhı, cephenin en nazik yerine götürüyorsunuz, diyorsunuz ki, burasını müdafaa et. Diyor ki, cephane ver. Cephane, hayır diyor, belki döner de beni vurursun. E, düşmanı nasıl vursun adam? (AP sıralarından gülüşmeler.) Bu itibarla, geliniz, Devletimizin zaafa uğramasına, hükümetlerimizde, kumanda zincirlerinde, kumanda vahdetinde birtakım tecezziye, yanlış yapılır, yanlış yaparlar, hatalı iş görürler, şeklinde bir düşünceyle razı olmayalım. İşte seçim kanunlarının esbabı mucizesi. Yani seçim kanunlarındaki değişikliğin mucip sebebi, millete hizmettir.

Güvenoyu müzakereleri sırasında bazı müzakerecilerin özellikle **Radyo** ile ilgili olarak Hükümetin yapacağı düzenlemelere “mutlaka mani” olacaklarını belirtmesini, demokratik rejime gölge düşürecek bir çıkış olarak yorumlayan Demirel, Anayasa Mahkemesi gibi kontrol ve denge mekanizmaları olduğunu hatırlatarak seçilmiş hükümetin yasa yapma konusunda yetkileri olduğunu vurgulamıştır.⁴¹¹

⁴⁰⁹ A.k., s. 283.

⁴¹⁰ Demirel burada MP lideri Osman Bölükbaşı tarafından dile getirilen istikrar için koalisyon kurulmalıdır görüşünü değerlendirmektedir.

⁴¹¹ A.k., ss. 283-284.

Muhterem milletvekilleri, geliniz bir şeyde mutabık kalalım. Demokratik düzen, zincirleme şekilde bütün meseleleri içinde halleden bir düzendir. Türkiye Büyük Millet Meclisinden kanunlar çıkar. Bu kanunlar Anayasaya uygun değilse bir buhran doğar mı? Doğmaz. Niçin? 1961 Anayasası bunun cevabını getirmiştir. Gidersiniz Anayasa Mahkemesine. Anayasa Mahkemesi bunu kabul ederse, yani Anayasaya uygundur derse, kanun kanundur. Anlamadım; «mutlaka mâni oluruz» dan kastedilen şey nedir? Herhalde budur. Bunun dışında bir şey anlamaya imkân yok. Tabii herhalde budur, başka bir şey olamaz. [.] Şimdi, bir de şu hususu arz edeyim; sayın sözcü diyor ki buna mutlaka mâni oluruz. Biz muhalefette iken, bizim doğru olduğunu iddia ettiğimiz şeyleri yapamayacağız, çünkü gücümüz yok.. Biz iktidara gelince, sayın sözcünün temsil ettiği parti, yaptırmayacak. Biz doğru bildiğimiz şeyleri ne zaman yapacağız?.. (A. P. sıralarından «bravo» sesleri, alkışlar.) Bunu demokratik bir zihniyet addedmediğimi ve bu sözlerin de bir nevi siyasi spekülâsyon, siyasi polemik olarak alınmasını rica edeceğim. Başka türlüünü düşünmeye imkân yok.

Bu çerçevede, Demirel, **sendikaların siyasetle uğraşmasının** Türk kanunlarına göre yasak olduğunu, ancak bu yasağı eleştiren TİP'in iktidara geldiğinde ifade etmiştir.

Amerikan Üsleri ve NATO ittifakı

TİP adına konuşan Altan ve Aybar'ın uluslararası örgütlerden sömürücülerin kurduğu tuzaklar olarak bahsetmesini, “insaf sahibi olmak lazımdır” diyerek cevaplandıran Demirel, bu kuruluşlara insanlığa, “Batı medeniyetçiliğine” (Batılılaşmaya) ve “bize” faydalı olduğuna inandığımız için üye olduğumuzu söylemiştir. Batı bloğunun bu uluslararası kuruluşlarına kendilerinden önce üye olunduğunu hatırlatan Demirel, eğer TİP'in gayesi “Türkiye’yi izole edip, tamamen tek başına bir devlet haline getirmek ise, biz hükümet olarak böyle bir noktai nazarda değiliz” demiştir.⁴¹² 35 milyon metrekare toprağın işgal altında olduğu/ABD’ye üs olarak verildiği iddialarına karşılık olarak, Demirel, askeri tesislerin/üslerin, Türkiye’nin üyesi bulunduğu NATO’yu kuran antlaşmanın üye ülkelerin birlikte savunma hazırlıkları yapmasına olanak sağlayan 3. maddesine dayanarak kurulduğunu savunmuştur. NATO savunma planlarına göre düzenlenen bu tesislerin mülkiyetinin Türkiye’ye ait olduğunu ve Türkiye’nin savunması için kurulduğunu vurgulayan Demirel, NATO’nun Amerika’nın elinde olduğu iddialarını, NATO’nun en yüksek karar organı olan NATO Konseyinde kararların oy birliği ile alındığını belirterek reddetmiştir. Demirel ayrıca Türkiye’nin bütün silahlı kuvvetlerini NATO’ya tahsis etmediğini ve NATO’ya tahsis ettiği kuvvetlerini de ihtiyaç olduğu zaman önceden haber vermek kaydıyla kullanabileceğini ifade etmiştir. NATO personeline tanınan imtiyazların yargı bağımsızlığını zedelediği konusunda ise Demirel, NATO üyesi ülkelerin Kuvvetler Statüsü adlı bir

⁴¹² A.k., s. 285.

Sözleşmeyi kabul ettiklerini ve bu Sözleşmeye göre, görev sırasında işlenen suçların personeli gönderen Devletin yargı yetkisinde olduğunu belirtmiştir. Demirel, yabancı askeri personelin görevli olup olmadığının nasıl tespit edileceğinin ise 1956 yılında Türkiye ve ABD arasında yapılan bir mutabakat ile düzenlendiğini, bu mutabakatın ortaya çıkan bazı sakıncaları nedeniyle karşılıklı anlaşma ile feshedildiğini ve yerine konulan yeni usulde “Türk ilgili makamlarının murakabesi[nin] söz götürmez bir şekilde mevcut” bulunduğunu ifade etmiştir. Söz konusu mutabakatın en kısa zamanda da kararname haline getirileceğini de ekleyen Demirel, NATO personelinin bazı eşyalarının gümrüksüz olarak Türkiye’ye getirmesinin de yine Kuvvetler Statüsü Sözleşmesine uygun olduğunu ve aynı imtiyazlardan NATO ülkelerinde görevli olan Türk askeri personelinin de yararlandığını belirtmiştir.

CHP’nin Senedi Protesto Olmuştur

Demirel, genel havası itibarıyla “hem iktidardaymış, hem de muhalefeteymiş gibi bir tenkit” olarak nitelendirdiği Feyzioğlu’nun konuşmasını ilk önce CHP döneminde yapılanların hesabının eksik verilmesi bakımından ele almıştır.⁴¹³ Buna göre, CHP kendisinin hükümet ortağı olduğu dönemde, Feyzioğlu’nun da dediği gibi, bir çok yasal-kurumsal düzenleme yapmış olabilir, ancak ekonomi alanında söz etmeye değer bir eseri/başarısı yoktur.⁴¹⁴ Nitekim, CHP’nin aldığı oy oranı (% 28.7) da göstermektedir ki, “senet protesto olmuştur”, Feyzioğlu’nun güvenoyu müzakereleri sırasında kendi başarılarını anlatmaya çalışması ise “protestodan sonra borç ödeme gayretidir.”⁴¹⁵ Demirel’e göre CHP’nin çok partili sisteme geçişi kendi başarıları arasında sayması ise, temelinde “egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” ilkesi bulunan Cumhuriyet’te, CHP’nin yıllarca seçme ve seçilme hakkını elinde tuttuğunu göstermektedir, ki eğer durum böyle ise, seçme ve seçilme hakkını CHP vermemiş, Millet almıştır.⁴¹⁶

Tekrar Demokrasi Nedir?

Samimiyet gibi muğlak kavramlar kullanan Feyzioğlu’nun demokratik-sivil kurumlar dışı çeşitli işbirliklerine gitmesinden endişelendiği anlaşılan Demirel, “dürüst bir seçimle bir partinin iktidara gelmesini ve günün birinde iktidardan gitmesini ... normal saymak gerekir” diyerek TİP’i cevaplandırırken de değindiği “rejim” konusuna tekrar gelmiştir. Bu noktada kurumların ve yasaların önemini vurgulayan Demirel, *hürriyet rejiminin ‘arızasız’ işlemesinden* ne anladığını açıklayan şu sözleri söylemiştir:⁴¹⁷

⁴¹³ A.k., s. 291.

⁴¹⁴ A.k., s. 295-300. Feyzioğlu’nun başarı olarak saydığı çeşitli işleri, Demirel tek tek ele alarak çürütmeye çalışmıştır. Bu tartışmanın ayrıntısına burada girilmeyecektir, ancak Demirel, Feyzioğlu’nun iddia ettiğinin aksine, Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü’nün değil, onun bazı ek tesislerinin temelini atmaya gittiğini belirtmiştir.

⁴¹⁵ A.k., s. 294.

⁴¹⁶ A.k., s. 293.

⁴¹⁷ A.k., s. 291-292.

Bir hususta mutabık kalmamız lâzımdır. Kanun devletinde, demin de arz ettim, her şey mutlaka kanunların yolunda ve kanunların kanalında halledilmelidir. Kanunlar eksikse meclisler yapar, dedim, yeni kanunlar yapılır. Ekseriyet hâkimiyetiyle kanunların Anayasaya uygun çıkması müessesesini 1961 Anayasası getirmiştir, dedim. Anayasa Mahkemesinin bağımsız ve tarafsız olduğu hakkında hiç kimsenin şüphesi yoktur. Şayet kanunların keyfî tatbik edilmesi mevzuu bahis ise dedim, meclislerin, basının, nihayet milletin murakabesi vardır. Muhterem milletvekilleri, her şeyi mutlaka asgari müşterekler dediğimiz bu güzel çatı altında halletmekte mutabık olmamız lâzım. Her şeye rağmen meseleler buhran şeklini almak istidadını gösterirse, o zaman büyük hakem olan, Büyük Türk Milletinin şaşmaz kararına ve akliselimine döneriz. Zannediyorum ki, bu, bu kadar büyük mesuliyet almış bulunan bir Hükümetin Başkanı olarak benim yapmakla mükellef olduğum bir vazife idi bunu söylemek. Bu itibarla sayın sözcünün bir beyanını yadırgadığımı ifade etmek isterim. Bu beyan şöyledir, «Anayasa ve Demokratik rejim icaplarına aykırı, milletimizin ekonomik gelişmesi bakımından zararlı, halkın menfaatlerine zıt her hareketin karşısında cesaretle dikilmek..» Çok güzel. Takdirle karşılarım, muhalefetin vazifesi bu. İktidarın vazifesi de bu. «Ve bu gibi davranışları» bu kısmını yadırgıyorum «mutlaka önlemekte aynı şekilde kararlıyız.» Mutlaka önlemekte aynı şekilde kararlıyız. Bunun yolu nasıl olacaktır? Buyurdular iki, «meşru yollardan olacaktır.» Meşru yollardan giderseniz de başka bir netice almanızın sebebi de şudur: Çünkü, siz kendi takdir ölçüleriniz içerisinde muayyen hâdiseleri böyle görür, böyle kıymetlendirirsiniz. Binaenaleyh, meseleler öyle olmayabilir. (C. H. P. sıralarından, mücadele etmeyecek miyiz? sesleri) Hayır beyefendiler, hayır, ben ne söylediğimi gayet iyi biliyorum. Şimdi bundan benim anladığımı --başka hiçbir şey anlayamaman-- çıkan kanunu beğenmezseniz, Anayasa Mahkemesi yolu ile, Hükümet icraatını beğenmezseniz işte bu muhteşem çatı. Bütün kuvvetini, gücünü alan bu çatı. Ve bu da kâfi gelmezse, gider millete anlatırız, biz anlatırız, siz anlatırsınız, milletin verdiği kararı kabul ederiz. (A. P. Sıralarından bravo sesleri, alkışlar.) Bu mu anlayışımız? O zaman anlayışımızda müşterek bir noktaya geldik. Ben yanlış anladı isem özür dilerim. [.] Sayın sözcü; «birbirinize olan fikir ve davranışlarımıza karşı müsamahalı olmak gerektiğinin inanıyoruz ve bu şekildeki beyanı değerli bir senet telâkki ediyoruz,» diyor. Buna memnun oldum. Kendilerinin bu şekildeki beyanını da biz değerli bir senet telâkki ediyoruz. (A. P. sıralarından bravo sesleri, alkışlar.) [.] Şimdi, bir hususu daha açmam lâzım. Yine aynı sözcü diyorlar ki, «Atatürk ilkeleri ve 27 Mayıs Devrimine karşı her davranışı önlemek üzere muhalefet partisi olarak bize düşen bekçilik görevini tam bir yeterlik ve yılmaz bir cesaretle yerine getirmeye kararlı bulunuyoruz.» Burada arz edeceğim husus şudur: Bu bekçilik görevi hepimizindir, bütün milletindir. (A. P. sıralarından bravo sesleri, alkışlar.) [.] Bir de burada faili meçhul suçlar var. Sayın sözcünün beyanları arasında faili meçhul suçlar var:

«Bunlar dudaktan 27 Mayıs ve Atatürk ilkelerine bağlılık ifade eden fakat, el altından ve fırsat buldukça 27 Mayıs düşmanlığı yayanlar, ya da yurttaşların saygı ile siyasi mücadelesi dışında tutulması gereken dinî inançlarını siyasi yükselmeye basamak halinde istimal edenler, yurttaşın kutsal inançlarını, tertemiz duygularını politika alanında alet ve oy toplama vasıtası haline getirenler» den bahsediliyor. [.] Gayet tabii olarak hiçbir şekilde bu bizi ilzam etmez. Çünkü faili meçhul dedim. Yalnız şunu arz etmek istedim; bunu kim yaparsa, biraz evvel söylediğim, bekçilik görevi içinde bulunan bütün millet bu bekçiliğini lâıykıyla yapar. [.] Muhterem milletvekilleri; burada bir noktayı tespit edelim; yani, Türk Milletini mavi boncukla 27 Mayıs istismarıyla veya 27 Mayıs düşmanlığı ile aldatmaya imkân var mı? Var mı buna imkan? Eğer bu düşüncelde isek, zaten bastığımız zemini çok çürük demektir. Geliniz hep beraber bunların kabil olmadığına karar verelim. Vakıa budur. (A. P. sıralarından bravo sesleri, alkışlar.) [.] Bir noktaya daha geliyorum; sayın sözcü beyanları arasında diyorlar ki: «Türkiye’de siyasi düzenin huzuru ve selâmeti, Hükümetin verdiği bu sözlerle samimiyetle sadık kalmasına bağlıdır.» Şimdi, muhterem milletvekilleri, bu ifade, yine yadırgadığım bir ifadedir. Yani Adalet Partisi iktidarı, bağlı ve şartlı bir iktidar mı? Gayet tabii ki, verdiği söze sadık kalacaktır. Binaenaleyh, muhalefetin tenkidindeki bu ifadeyi yadırgadığımı beyan etmek isterim. Kaldı ki, bunun takdirinde de yine kendilerinin takdir hatası yapabilip memleketin huzursuzluğa gideceği şeklinde bir mânânın çıkarılmamasını da rica edeceğim. Ben böyle anlıyorum.

Demirel, İDT/KİT’lerin vergilerden aktarılan kaynaklarla yapıldığını, fakat ekonomik olarak rasyonel işlemediğini, zarar ettiğini vurgulayarak; bu kuruluşların **özelleştirilmesine** karşı çıkanları bu kuruluşların zararlarını karşılamaya davet etmiştir.

Toprak reformu konusunda, meselenin 1961’den beri kurulan bütün koalisyon hükümetlerinin gündeminde olduğunu ve geçen süre içinde bu konuda hiçbir adımın atılmadığını belirten Demirel, AP’nin toprak reformuna karşı olmadığını, ancak Türkiye’nin elinde toprak reformu yapacak düzeyde veri olmadığını işaret etmiştir.⁴¹⁸

Neye göre yapacağız reformu? Toprağı bilmiyoruz, kaç tane çiftçi var, bilmiyoruz, toprağın sahiplilik durumunu bilmiyoruz. Kadastroşuz reform yapılabilir mi? Biz demiyoruz ki, kadastro bitsin de reform yapalım. Hayır. Ama kadastro ile birlikte reformu yürütmemiz lâzımdır, diyoruz ve «kadastroşuz reform yapılamaz, binaenaleyh, reforma karşı dediler.» şeklindeki hitap Sayın Feyzioğlu’ndan gelmedi, başka şekilde, bu çeşit itirazlarla karşı karşıya kaldık.⁴¹⁹

Ayrıca, yeni oluşan ailelerin ve miras yoluyla toprakların bölünmesinin ekonomik işletmecilik açısından bir sorun olduğuna da işaret eden Demirel,

⁴¹⁸ A.k., s. 295-296, 303.

⁴¹⁹ A.k., s. 303.

Türkiye’de herkese yetecek kadar toprak olmadığını, tarım sektöründen sanayi sektörüne işgücü çekmek gerektiğini savunmuştur. Dolayısıyla Demirel, toprak reformuna büyük umutlar bağlanmasının yanlış olduğunu iddia etmiştir ve sorunların toprak reformu ile çözüleceğini iddia edenlerin siyasi istismar yaptıklarını iddia etmiştir.

Petrol Kanunu ulusal ekonomimizin gereklerine göre, dışarıdan ham veya işlenmiş petrol almamızı gerektirmeyecek şekilde değiştireceklerini söyleyen Demirel, Beş Yıllık planda olmamasına rağmen ulusal bir rafineri kuracaklarını da vaat etmiştir.

Demirel **dış politika** konusuna Kıbrıs ile başlamıştır. Feyzioğlu’nun ‘enerjik tedbirler’ alınmasını beklediği Kıbrıs konusunda, Demirel, “Dünya kamuoyunu davamızın karşısında değil, yanında tutmaya azami gayret” sarf ederken “meşruiyetin dışında kalmamaya büyük bir dikkat” göstereceklerini ifade etmiştir.

Demirel, YTP adına konuşan Genel Başkan Ekrem **Alican’ın eleştirilerine**, konuşmasının üçüncü kısmında cevap vermiştir. İstikrar içinde planlı bir ekonomik gelişmeyi hedeflediklerini belirten Demirel, Alican’ın planın uygulamasından sorumlu bir plan bakanlığı kurulması önerisinin üzerinde durmamıştır. Alican’ın planın gereğince uygulanmadığı görüşüne katıldıklarını belirten Demirel, buradaki iki temel sorunun, uygulayıcı bürokrasinin sorumluluk korkusuyla “idareyi felce uğratması” ve planı uygulamaya yarayacak proje yokluğu olduğuna işaret etmiştir.

CKMP Sözcüsü **Türkeş’in** konuşmasında yerleşme konusunun hükümet programında yer almadığına yönelik eleştirisine katıldığını belirten Demirel, yerleşme ile ilgili sorunlara kısaca değindikten sonra, “bunlar umumi ekonomik kalkınmanın icaplarına göre, çok kere iyi bir teşvikle kendiliğinden olacak şeylerdir” diyerek konuyu programlarına dahil etmemelerinin nedenini açıklamıştır.

Bunların ardından MP temsilcisinin değerlendirmelerini ele alan Demirel, **Önder’in** demokrasi dışı siyasal hareketler ve hastalıklar, demokratik kültür eksikliği gibi gerekçelerle ‘demokratik rejim henüz sağlam temellere oturmamıştır’ iddiasında bulunduğunu hatırlatmış ve eğer öyleyse “burada [mecliste] toplanmak beyhude gibi gelir bana” demiştir. Demirel, şöyle devam etmiştir:⁴²⁰

Parlamento kendisini savunduğu müddetçe ancak demokrasiyi yürütebiliriz. Binaenaleyh, Türkiye’de Devletin emniyeti her şeyin başında gelir. Devlet emniyet içinde değil ise fertlerin emniyet içinde olmasına imkân yoktur. Şimdi, bu ifadelerden ... bir emniyetsizlik havası seziyorum. Şimdi acaba, Sayın Millet Partisi sözcüsünün bu ifadeleri yaparken bildiği bâzı şeyler mi var? Şayet bildikleri bâzı şeyler varsa ...bunları, bu Parlâmentonun kapılarını kapatıp, gece gündüz burada oturup konuşmak ve bunları vuzuha kavuşturmamız lâzım gelir.

⁴²⁰ A.k., s. 312.

(A. P. sıralarından bravo sesleri) Aksi halde, «Biz zaten, daha araba devrilirse, biz zaten demiştik ki, dediydik ki» demek için bu gibi vuzuhsuz beyanların yapılmış olmasını senelerce millî iradenin mücadelesini yapmış olan Millet Partisi ile kabili telif bulmak imkân dâhilinde değildir. (A. P. sıralarından alkışlar) Yani, Türkiye'de iktidarlar şartlı ve bağlı, Türkiye'de demokrasisi güdümlü mü olacak? Buna hiç kimse razı değildir ve hiç kimse de razı olmayacaktır. Şayet birtakım zinde, birtakım uyanık, birtakım gölge kuvvetler farz ediliyorsa, bunları da muhterem milletvekilleri hepinizin bilmesi lâzımdır. Çok büyük bir yükün altındasınız, çok büyük bir mesuliyet altındasınız. Türkiye'nin yeni baştan birtakım buhranlara hiçbir şekilde tahammülü yoktur. (Alkışlar) Bu ifadelerin sahipleri, Sayın Millet Partisi sözcüsü; benim anladığım hususlar yanlış ise bunların yanlış olduğunu, şayet anladığım doğru ise, milletin huzurunda Devletin emniyetinin olup olmadığı hakkındaki kanaatlerini izhar etmesi lâzım gelir, madem bu kadar kesin ifadelerde bulunuyorlar. Bunu iki türlü mütalâa etmek lâzım gelir. Ya bildikleri birtakım şeyler vardır. Bu takdirde Sayın Bölükbaşı'nın kendi tâbirini kullanacağım, «abanın altından çomak mı gösteriliyor» kendi tâbiridir.

Önder'in mamur ve müreffeh bir Türkiye'nin Demirel'in vaatleri ile gerçekleşmeyeceği iddiasına karşılık; Demirel, mamur ve müreffeh bir Türkiye sadece benim düşüncem ve derdim değildir, hepimizin ortak derdidir, eğer “sadece bütün yükü benim omuzlarıma bırakırsanız, dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir sihirbazın, hiçbir kimsenin tek basma, 32 milyonluk memleketi bir gecenin içinde cennete çevirdiği görülmemiştir” şeklinde cevap vermiştir.⁴²¹ Programlarındaki vaatlerin çokluğunu, fakat onları gerçekleştirmek için gerekli kaynakların gösterilmemesini eleştirenleri; hükümet programı bütçe değil, hedefler ve niyetler manzumesidir diyerek cevaplandıran Demirel, CHP'nin 1965 seçim beyannamesinde 388 adet vaat bulunduğunu ve hiç bir hükümetin programında kaynak göstererek hareket etmediğini hatırlatmıştır.

Son olarak, Demirel AP'yi komünizmi yaymakla suçlamasını yanlış ve haksız bulduğunu ve vergi beyannamelerinin ancak % 3'nün denetlenebildiği bir durumda servet beyanının kaldırılmasının vergi kaybına yol açmayacağını belirtmiş ve iyi dileklerle konuşmasını kapatmıştır.

YETERLİLİK ÖNERGELERİ VE GÜVEN OYLAMASI

Demirel'in konuşmasından sonra, söz sırası gelen AP İstanbul Milletvekili Muhiddin Güven, Demirel'e ekleyecek bir sözleri olmadığını Başkanlığa bildirmiştir. Hemen sonra Çorum milletvekili İsmail Akdoğan tarafından verilen yeterlilik önergesi okunmuştur. CHP Grubu adına Feyzioğlu, açıklanmayan, çarpıtılan noktalar olduğunu belirterek, konuşmalara süre sınırlaması getirilerek de olsa müzakerelere devam edilmesini talep eden, yeterlilik önergesi aleyhinde bir konuşma yapmıştır. AP Grubunun yeterlilik

⁴²¹ A.k., s. 312.

önergelerinin oylanmasını sağlayarak güvenoyu müzakerelerine son vereceğini anlayan TİP, MP, ve CHP temsilcileri “sataşma” gerekçesi ile söz istemiş, fakat sırasıyla İstanbul milletvekili Sadun Aren, Yozgat Milletvekili İsmail Hakkı Aydoğan ve Kayseri Milletvekili Turhan Feyzioğlu’nun sataşma önermeleri Meclis tarafından reddedilmiştir. Böylece, son çare olarak sataşma yolu ile söz alınıp, müzakereleri sürdürme taktiği de tüketilmiştir.⁴²² Oylamanın yapıldığı onuncu birleşimde de bazı milletvekillerinin söz alma çabaları boşa çıkmıştır.

Parlamentonun hükümet oluşturma işlevinin son aşaması olan güven oylamasına 436 üye katılmış, 172 ret, 10 çekimser, 2 boş oya karşılık, 252 üye AP hükümetine güvenoyu vermiştir. Başbakan Demirel’in çok kısa teşekkür konuşmasından sonra henüz oluşturulmamış olan Başkanlık Divanı için üyelerin dağılımı konusunda kulislere olduğu anlaşılan konsensüse uygun olarak seçimler yapılmıştır. Bu süreç bir önceki bölümde incelenmiştir.

1965-1969 MECLİSİNDE BAKANLAR KURULU

Birinci Demirel Hükümetinin güvenoyu alan kabine listesi daha önce belirtilmişti. Aşağıda Bakanlar Kurulundaki değişiklikleri göstermek amacıyla dinamik bir tablo hazırlanmıştır. Bu tabloyu sözel olarak ifade etmek gerekirse, Bakanlar Kurulundaki değişiklikler şöyle özetlenebilir. 28 Ekim 1966’da Maliye Bakanı İhsan Gürsan Başbakan Demirel ile yeni vergiler konusunda anlaşamadığı için istifa etmiştir.⁴²³ Gürsan’ın yerine, 14 Kasım 1966 tarihinde Devlet Bakanı Cihat Bilgehan atanmış, Bilgehan’ın boşalttığı Devlet Bakanlığı ise kaldırılmıştır.⁴²⁴ Kaldırılan bu Devlet Bakanlığı -AP içindeki hiziplerden birinin lideri ve Gümüşpala’nın ölümünden sonra yapılan kongrede Demirel’in rakibi olan- Bilgiç Grubu ile Demirel’in uzlaşması sonucu yapılan büyük kabine revizyonu sırasında yeniden kurulmuş ve Ulaştırma Bakanı olan Seyfi Öztürk bu yeni(den) kurulan Devlet Bakanlığına atanmıştır. 1 Nisan 1966 tarihinde yapılan büyük kabine revizyonunda toplam 9 bakan değişmiştir.⁴²⁵ Gümrük ve Tekel Bakanlığına Nahit Menteşe’nin atanması;⁴²⁶ Köyişleri Bakanı Turgut Tokar’ın Çalışma Bakanlığına ve Samsun Milletvekili Salâhattin Kılıç’ın Köyişleri Bakanlığına atanması⁴²⁷ Birinci Demirel kabinesinde yapılan diğer değişikliklerdir. Dönemin sonuna doğru bir Devlet Bakanı, Kamil Ocak, vefat

⁴²² İçtüzük hükümlerine göre, sataşma gerekçesi ile söz istendiğinde, Başkan sataşma olduğu kanaatinde ise söz verir. Eğer başkan söz vermiyor ve sataşma iddiasında bulunan milletvekili görüşünde ısrar ediyor ise, bu kez sataşma iddiası Genel Kurul tarafından oylanır.

⁴²³ *Cumhuriyet Ansiklopedisi* (Yapı Kredi Yayınları: İstanbul, 2005), s. 159.

⁴²⁴ İlgili Cumhurbaşkanlığı tezkeresi için bkz. *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 9, Birleşim: 13 (02.12.1966), s. 300.*

⁴²⁵ İlgili Cumhurbaşkanlığı tezkeresi için bkz. *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 15, Birleşim: 79 (03.04.1967), s. 449.*

⁴²⁶ İlgili Cumhurbaşkanlığı tezkeresi için bkz. *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 4, Cilt: 29, Birleşim: 15 (10.12.1968), s.515.*

⁴²⁷ İlgili Cumhurbaşkanlığı tezkeresi için bkz. *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 4, Cilt: 30, Birleşim: 18 (18.12.1968), s.8.*

etmiş, ancak seçimler yaklaştığı için yerine bir atama yapılmamıştır. Bu dönemde Bakanlar Kurulu ile önemli bir gelişme, Orman Bakanlığının ilk defa kurulması ve Bakanlığa Sabit Osman Avcı (Artvin) atanmasıdır.⁴²⁸ Bu gelişme üzerine Tarım Bakanı Bahri Dağdaş istifa etmiştir. Son olarak, Adalet, İçişleri ve Ulaştırma Bakanları yaklaşan seçimler nedeniyle değişmiştir, ancak bu değişimler mevzuat gereği olduğu için dikkate alınmamıştır.

Demirel Kabinesi ilk kurulduğunda Başbakan ve 22 bakanlık olmak üzere toplam 23 üyeden oluşmaktaydı. Bunların 1'ine TBMM dışından, 5'ine Senato ve 17'sine de Millet Meclisi üyelerinden atama yapılmıştı Bir Devlet Bakanlığının kısa bir süre için kaldırılması sonucu, Bakanlık sayısı bir ara 21'e düşmüş, ancak Orman Bakanlığının kurulması ile dönem sonunda 23'e çıkmıştır. Dönem süresince toplam 6 Bakanlıkta hiç bir revizyon yapılmamıştır: Devlet Bakanı (Kamil Ocak), Dışişleri, Milli Savunma, Sanayi, Turizm ve Tanıtma ve İmar ve İskan Bakanları dönem boyunca değişmemiştir. En çok revizyona uğrayan bakanlıklar ise 3 kez bakan değiştiren Ticaret ve Köyişleri Bakanlıklarıdır. Dönem boyunca yapılan revizyonlar sonucunda, Kabinedeki Senatör sayısı 2'ye düşmüştür, ki bunlar aynı zamanda dönem boyunca herhangi bir revizyon yapılmayan bakanlıklardır (Dışişleri ve İmar ve İskan). Bunun dışındaki tüm Kabin üyeleri aynı zamanda Meclis üyeleri, yani milletvekilleri.

Kabinenin Profili

Birinci Demirel kabinesinde toplam 28 milletvekili görev almıştır. Bunlardan ikisi AP'ye sonradan katılan milletvekilleri: CHP Samsun Milletvekili Salâhattin Kılıç ve MP Ankara Milletvekili Orhan Alp.⁴²⁹ Kabinede görev almış 29 milletvekilinin en yaşlısı 62 (Gürsan), en genci ise 33 (Menteşe) yaşındadır. Kabinenin yaş ortalaması 42.2'dir. Eğitim durumu açısından, Demirel Kabinesinde üniversite mezunları büyük bir ağırlığa sahiptir: 28 kabine üyesinden sadece 2'si lise ve 1'i yüksek öğretmen okulu mezunudur. Meslek dağılımında ise tıpkı Mecliste olduğu gibi hukukçular ağırlıktadır: 10 Kabine üyesi mesleklerini avukatlık olarak bildirmişlerdir. Diğer kabine üyelerinin mesleki dağılımı ise; 6 mühendis, 3 tıp doktoru, 3 idareci, 2 maliyeci, ve 1'er iktisatçı, eğitimci, serbest ve gazeteci şeklindedir. Kabine üyelerinden 8'inin herhangi bir parlamento tecrübesi yoktur ve bunlara Başbakan Süleyman Demirel de dahildir. Parlamento tecrübesine sahip olan 20 bakandan sadece 1'i bir önceki dönemde (1961-1965) parlamentoda bulunmamıştır. Uşak Milletvekili Orhan Dengiz 1960 öncesine parlamento tecrübesine sahiptir, fakat 1961-1965 Millet Meclisinde yer almamıştır. Kabine üyelerinden 1960 öncesinde parlamento tecrübesine sahip olanların sayısı 4'tür. Ayrıca, 1 kabine üyesi de (Seyfi Öztürk) Temsilciler Meclisinde bulunmuştur. 15 kabine üyesinin

⁴²⁸ Orman Bakanlığının kurulduğu 11 Ağustos 1969 gün ve 13272 sayılı Resmi Gazete'de ilan edilmiştir.

⁴²⁹ Alp, Aralık 1965'de partisi MP'den istifa etmiştir.

parlamento tecrübesi ise sadece bir önceki dönem ile sınırlıdır. Hal tercümelerinde ikamet ettikleri yeri bildiren 12 kabine üyesinden 6'sı seçildikleri bölgeyle aynı şehri ikamet adresi olarak göstermişlerdir. Bunlardan ikisi zaten Ankara milletvekilidir. Konya ve İzmir 3'er bakanla Kabineye en çok üye veren şehirler olmuştur. Bunları, 2'şer bakanla Adana, Ankara, Bursa, İzmir ve Samsun izlemektedir.

TABLO 25: BAKANLAR KURULU (1965-1969)

Başbakan	Süleyman Demirel	MM				
Devlet Bakanı	Cihat Bilgehan	MM	Seyfi Öztürk (3.4.1967)	MM		
Devlet Bakanı	Refet Sezgin	MM	Hüsamettin Atabeyli (3.4.1967)	MM		
Devlet Bakanı	Kâmil Ocak (vefat: 21.5.1969)	MM				
Devlet Bakanı	Ali Fuat Alışan	MM	Sadık Tekin Müftüoğlu (3.4.1967)	MM		
Adalet Bakanı	Hasan Dincer	MM	Hidayet Aydinler (Senatör-Seçim)			
Milli Savunma Bakanı	Ahmet Topaloğlu	MM				
İçişleri Bakanı	Faruk Sükan	MM	Ragıp Üner (Senatör-Seçim)			
Dışişleri Bakanı	İnsan Sabri Çağlayangil	CS				
Maliye Bakanı	İnsan Gürsan	MM	Cihat Bilgehan (14.11.1966)	MM		
Milli Eğitim Bakanı	Orhan Dengiz	MM	İlhami Ertem (3.4.1967)	MM		
Bayındırlık Bakanı	Etem Erdoğdu	CS	Orhan Alp (3.4.1967)	MM		
Ticaret Bakanı	Macit Zeren	CS	Sadık Tekin Müftüoğlu (8.9.1966)	MM	Ahmet Türkel (3.4.1967)	MM
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	O. Edip Somunoğlu	CS	Vedat Ali Özkan (3.4.1967)	MM		
Gümrük ve Tekel Bakanı	İbrahim Tekin	MM	Nahit Menteşe (10.12.1968)	MM		
Tarım Bakanı	Bahri Dağdaş	MM	Mesut Erez (12.8.1969)	MM		
Ulaştırma Bakanı	Seyfi Öztürk	MM	Saadettin Bilgiç (3.4.1967)	MM		
Çalışma Bakanı	Ali Naili Erdem	MM	Turgut Tokar (19.12.1968)	MM		
Sanayi Bakanı	Mehmet Turgut	MM				
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	İbrahim Deriner	TBMM dışı	Refet Sezgin (3.4.1967)	MM		
Turizm ve Tanıtma Bakanı	Nihat Kürşad	MM				
İmar ve İskân Bakanı	Haldun Menteşeoğlu	CS				
Köylüleri Bakanı	Sabit Osman Avcı	MM	Turgut Tokar (3.4.1967)	MM	Salâhattin Kılıç (19.12.1968)	MM
Orman Bakanı			Sabit Osman Avcı (11.8.1969)	MM		

TABLO 26: KABİNE ÜYELERİNİN PROFİLİNE TEMEL OLUŞTURAN VERİLER										Parlamentar Tecrübe	
AD	SOYAD	PARTİ	SEÇİM BÖLGESİ	EĞİTİM	MESLEK	İKAMET	DOĞUM	YAŞ	ÖNCEKİ	ÖNCEKİ	1 ÖNCEKİ
ALİ FUAT	ALİŞAN	AP	SAMSUN	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1930	35	H		E
ORHAN	ALP	MP	ANKARA	ÜNİVERSİTE	Y. MAKİNE MÜHENDİSİ	ANKARA	1919	46			
SÜLEYMAN HUSAMETTİN	ATABEYLİ	AP	ERZİNCAN	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1922	43	E		E
SABİT OSMAN	AVCI	AP	ARTVIN	ÜNİVERSİTE	ORMAN Y. MÜHENDİSİ		1921	44	H		E
NEVZAT CİHAZ	BİLGEHAN	AP	BALIKESİR	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1923	42	H		E
MEHMET SADETTİN	BILGİC	AP	İSTANBUL	ÜNİVERSİTE	TIP DOKTORU		1920	45	H		E
BAHRİ	DAĞDAŞ	AP	KONYA	ÜNİVERSİTE	ZİRAAT Y. MÜHENDİSİ	ANKARA	1919	46			
SÜLEYMAN	DEMİREL	AP	İSPARTA	ÜNİVERSİTE	İNŞAAT Y. MÜHENDİSİ	ANKARA	1924	41			
ORHAN	DENGİZ	AP	UŞAK	Y. ÖĞR. OKULU	EĞİTİMCİ	ANKARA-UŞAK	1918	47	E		H
HASAN	DİNÇER	AP	KONYA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA-AFYON	1910	55	E		E
ALİ NAILİ	ERDEM	AP	İZMİR	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1927	38	H		E
ALİ MESUT	EREZ	AP	KÜTAHYA	ÜNİVERSİTE	MALİYEÇİ	ANKARA	1922	43			
MEHMET İLHAMİ	ERTEM	AP	EDİRNE	ÜNİVERSİTE	İDARECİLİK	ANKARA	1918	47	H		E
MEHMET İHSAN	GÜRSAN	AP	İZMİR	ÜNİVERSİTE	MALİYEÇİ		1903	62	H		E
MEHMET SELAHATTİN	KILIÇ	CHP	SAMSUN	ÜNİVERSİTE	İNŞAAT Y. MÜHENDİSİ	ANKARA	1921	44			
NİHAZ	KURŞAD	AP	İZMİR	LİSE	GAZETECİ		1918	47	H		E
NAHİT	MENTEŞE	AP	AYDIN	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	AYDIN	1932	33			
SADIK TEKİN	MÜFTÜOĞLU	AP	ZONGULDAK	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1927	38	H		E
MEHMET KAMİL	OCAK	AP	GAZİANTEP	LİSE-KOLEJ	SERBEST-ÇİFTÇİ	ANKARA-GAZİANTEP	1914	51			
VEDAT ALİ	ÖZKAN	AP	KAYSERİ	ÜNİVERSİTE	TIP DOKTORU		1923	42	H		E
SEYFİ	ÖZTÜRK	AP	ESKİŞEHİR	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1927	38	E TM		E
REFET	SEZGİN	AP	ÇANAKKALE	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1925	40	H		E
MEHMET FARUK	SUKAN	AP	KONYA	ÜNİVERSİTE	TIP DOKTORU		1921	44	H		E
İBRAHİM	TEKİN	AP	ADANA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT-ÇİFTÇİ		1923	42	H		E
HAYRETTİN TURGUT	TOKER	AP	ANKARA	ÜNİVERSİTE	İDARECİ	ANKARA	1923	42			
AHMET	TOPALOĞLU	AP	ADANA	ÜNİVERSİTE	İDARECİ		1914	51	E		E
MEHMET	TURGUT	AP	BURSA	ÜNİVERSİTE	MAKİNE Y. MÜHENDİSİ		1929	36	H		E
AHMET	TÜRKEL	AP	BURSA	ÜNİVERSİTE	İKTİSATÇI	ANKARA-İNEGÖL	1922	43	H		E

DOKUNULMAZLIK

Yasama dokunulmazlığı kurumundan amaç, milletvekillerinin tam güven içinde çalışabilmelerini, kendilerine düşen görevleri rahatça yerine getirebilmelerini ve yürütmeye karşı bağımsızlıklarını koruyabilmelerini sağlamaktır.⁴³⁰

Milletvekillerinin yasama dokunulmazlığı (teşrii masuniyeti) ile ilgili düzenlemeler Anayasanın 79-81. maddelerinde ve İçtüzüğü'nün 178-182. maddelerinde düzenlenmektedir. Anayasanın ilgili maddeleri aynen şöyledir:

Madde 79- Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden ve bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar. Seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen bir Meclis üyesi, kendi Meclisinin kararı olmadıkça tutulamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılanamaz. Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali bu hükmün dışındadır; ancak, bu halde, yetkili makam, durumu hemen ve doğrudan doğruya üyenin Meclisine bildirmek zorundadır. Bir Meclis üyesi hakkında seçiminden önce veya sonra verilmiş bir ceza hükmünün yerine getirilmesi, üyelik sıfatının sona ermesine bırakılır. Üyelik süresince zamanaşımı işlemez. Tekrar seçilen Meclis üyesi hakkındaki tâkibat, kendi Meclisinin yeniden dokunulmazlığını kaldırmasına bağlıdır. Meclislerdeki siyasî parti gruplarınca, yasama dokunulmazlığı ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınamaz.

Madde 80- Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği, bir üyenin üye seçilmeye engel bir suçtan dolayı kesin olarak hüküm giymesi, çekilmesi, kısıtlanması, üyelikle bağdaşmayan bir hizmet kabûl etmesi veya Meclis çalışmalarına izinsiz veya özürsüz ve aralıksız olarak bir ay katılmaması yüzünden üyeliğinin düştüğünün kendi Meclisince karara bağlanması hallerinde sona erer.

Madde 81- Yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına veya üyeliğin düştüğüne meclisçe karar verilmesi hallerinde, karar tarihinden başlayarak bir hafta içinde, ilgili üye veya Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinden her hangi biri, bu kararın, Anayasa veya İçtüzük hükümlerine aykırılığı iddiâsiyle iptâli için Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Anayasa Mahkemesi, iptâl istemini onbeş gün içinde karara bağlar.

İçtüzük 178. madde ise dokunulmazlığın kaldırılması taleplerinin mahkemelerden Adalet Bakanlığına; Adalet Bakanlığından gerekçeyi de içeren bir tezkere ile talebi, Başbakanlık üzerinden Meclis Başkanlığına iletir; Meclis Başkanı dokunulmazlık talebini Anayasa ve Adalet komisyonları üyelerinden oluşan Karma Komisyona sevk eder; Karma Komisyonunda 5 milletvekilinden oluşan bir Hazırlık Komisyonu kurulur; Hazırlık Komisyonu gizli oyla Başkanını ve Katibini seçer; Komisyon bütün belgeleri inceleyip hakkında

⁴³⁰ Fahri Bakırcı, *TBMM'nin Çalışma Yöntemi*, (İmge: Ankara, 2000), s. 213, vd..

dokunulmazlığının kaldırılması talebi olan milletvekilini dinler, ancak şahit dinleyemez. İktüzüğün 179-181. maddelerine göre; Hazırlık ve Karma Komisyonlar kendilerine sevk edilen dosyayı en geç bir(er) ayda sonuçlandırır. Komisyon dosyanın dönem sonuna bırakılmasına veya dokunulmazlığın kaldırılmasına karar verebilir. İlgili milletvekili kendisini Komisyonlarda olduğu gibi, Genel Kurul'da da savunabilir veya bir arkadaşı onu savunabilir. Dokunulmazlığın kaldırılması dosyaları üzerindeki müzakereler açık yapılır. Son olarak, dokunulmazlığının kaldırılması için milletvekilinin talepte bulunması yeterli değildir.

Aşağıda görüleceği gibi, bu dönemde üç milletvekilinin dokunulmazlığı kaldırılmıştır. Bunlardan birinde Komisyonun aksi yönde görüş bildirmiş, ancak Genel Kurul dokunulmazlığın kaldırılması doğrultusunda karar almıştır. Ayrıca, aşağıdaki listeden de anlaşılabileceği gibi bir çok milletvekilinin dokunulmazlık dosyası dönem sonuna ertelenmiştir. Hakkında dokunulmazlığının kaldırılması talebi olan bir çok milletvekili de dönem içinde çıkan af yasasından yararlanmıştır. Zira af yasası isnad edilen suçları sonuçlarıyla birlikte ortadan kaldırmıştır.

İSTANBUL MİLLETVEKİLİ ÇETİN ALTAN'IN DOKUNULMAZLIĞININ KALDIRILMASI

Çetin Altan'ın dokunulmazlığının kaldırılması yönünde birden çok dosya vardır. Ancak, Altan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasını kabul eden Komisyon raporu incelendiğinde, İstanbul Cumhuriyet Savcılığının⁴³¹ 21 Ekim 1966 tarihli bir yazı ile Adalet Bakanından Çetin Altan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasını talep ettiği; Adalet Bakanı Hasan Dinçer'in 8 Kasım 1966 tarihli bir yazı ile bu talebi Başbakanlığa ilettiği; ve Başbakan Süleyman Demirel'in 12 Kasım 1966 tarihli bir yazı ile dosyayı Millet Meclisi Başkanlığına gönderdiği görülmektedir. Bakanın ve Başbakanın yazılarında Altan'dan "[k]omünizm propogandasında bulunmak ve ifa olunan vazife dolayısıyla hakaret ve tehdit etmek suçlarından sanık olan" milletvekili olarak bahsedilmektedir.⁴³²

Altan'ın dokunulmazlık dosyası, Başkanlık tarafından 14 Kasım 1967 tarihinde Anayasa ve Adalet Komisyonlarından oluşan karma komisyona sevk edilmiştir. Komisyon, İhzarı (Hazırlık) Komisyonun dokunulmazlığın kaldırılması gerektiğine dair 13 Nisan 1967 tarihli bir raporu, dosyadaki evrakları ve Altan'ın 28 Eylül 1966 tarihli Akşam gazetesinde yayınlanan "Bornova Savcısı Lütfen Dinleyin" başlıklı yazısını⁴³³ 22 Haziran 1967 tarihinde

⁴³¹ Altan'ın aktardığına göre kendisinin lehine olan bilirkişi raporu ilgili savcı tarafından dosyaya konmamış ve Meclis'e gelmemiştir. Çetin Altan, *Ben Milletvekili İken*, İstanbul: Afa, 1996, s. 294.

⁴³² S. Sayısı: 332, "İstanbul Milletvekili Çetin Altan'ın, yasama dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Anayasa ve Adalet komisyonlarından mürekkep Karma Komisyon Raporu," *MM Tutanak Dergisi*, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 21, Birleşim: 144'ün sonuna ekli, (20.7.1967), s. 1.

⁴³³ Yazının tamamı Altan tarafından okunmuş ve tutanaklara geçmiştir. Altan'ın okuduğu haliyle yazı aşağıda yer almaktadır.

yaptığı toplantıda görüşmüş ve Altan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasına çoğunluk oyu ile karar verdiğini 28 Haziran 1967 tarihli bir yazı ile başkanlığa bildirilmiştir.⁴³⁴ Rapordan yapılan alıntı Altan'ın dokunulmazlık dosyasının daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacaktır;

1.- Milletvekiline isnad olunan suç; (Komünizm propagandasında bulunmak ve ifa olunan vazife dolayısıyla hakaret ve tehdit)tir. Ve T. C. Kanununun 142/1 ve 6ncı fıkraları ile aynı kanunun 482/Son, 273 ve 191 inci maddeleri şümulüne girmektedir.

2.- Dosyada mevcut ve Karma Komisyonumuzun müzakeresi sırasında okunarak müzakereye esas alınmış bulunan İhzari Komisyon raporunda:

a) -İstanbul'da münteşir Akşam Gazetesinin 28. 9. 1966 tarihli nüshasının 2nci sayfasında, Taş sütununda (Bornova Savcısı Lütfen Dinleyin) başlıklı yazıda, yazar, Bornova Savcısının, Atatürk'ün Bursa nutkunu bildiri olarak yayınlıyan Ege Üniversitesi Fikir Kulübü Başkanı bu nutkun Atatürk'e aid olduğu belli değildir, siyaset yapılmaktadır, gerekçesi ile mahkemeye verdiğini, Atatürk'ün Bursa nutkunu son defa Yargıtay Başkanı Adalet yılını açış nutkunda okuduğunu, Bornova Savcısı bu dâva ile Yargıtay Başkanına çıkış yaptığını ve nutkun Atatürk'e aid olmadığını iddia etmekte[İ] ve savcıyı bâzı tensiplere ve yukarıdan verilen emirlere alet olmakla suçlayarak «İşçi ve köylü ihtilâlinin her görüldüğü yerde ezilmesi» gerektiğine ait sözün üzerinde durması ve bu sözün Münir Hayri Egeli'nin yarı yarıya itiraf ettiği uydurmasını olduğunu beyan ettiği, Atatürk'ün halkçılık sosyal düzenini emeğine hukuken dayanmak istiyen sosyal bir doktrindir, dediğini ve Atatürk nasıl olur da köylülerle işçilerin kendilerini sömüren burjuva sınıfına karşı yapacakları bir ihtilâl hareketinin her görüldüğü yerde ezilmesini söyleyebilir, diyerek komünizm propogandasının bütün unsurlarını ihtiva eden (köylülerle işçilerin kendilerini sömüren burjuva sınıfına karşı yapacakları bir ihtilâl hareketini) methettiği gibi ve ihtilâlin elzem olduğuna inandırmak suretiyle komünizm propagandasını yapmış olduğu görülmüştür şeklinde kanıya ve neticeye varan İstanbul Cumhuriyet Savcılığınca ilgili milletvekili hakkında takibata gidilmek için dokunulmazlığının kaldırılması talebinde bulunmaktadır.

b) Milletvekiline isnad olunan suçun sübutu halinde milletvekilinin, Anayasanın 68 inci maddesinde yazılı seçilme yeterliğini kaybetmiş olacağı ve bu sebeple milletvekiline isnad olunan suçun bu maddede yazılı suçlardan biri bulunması halinde yasama dokunulmazlığının kaldırılmasının uygun bulunacağı düşüncesiyle hareket eden İhzari Komisyonumuz, suç mahiyeti ve dosya münderecatı göz önünde bulundurularak yasama dokunulmazlığının kaldırılmasının icab ettiği kanaatine varmıştır, denilmektedir.

3. Karma Komisyonumuzda yasama dokunulmazlığının (kaldırılması lâzım geldiği lehinde oy kullanan Komisyon üyelerinden bâzıları ilgili

⁴³⁴ A.k., ss. 2-3.

milletvekilinin yasama dokunulmazlığının T.C.[ceza] Kanununun 142/1 ve 6ncı fıkralarına mümas suçundan dolayı kaldırılması ve fakat aynı kanunun 482/son, 273 ve 191 inci maddelerine ilişkin suçlarından dolayı yasama dokunulmazlığının devre sonuna bırakılması gerektiği hususlarını ileri sürmüşler ve o şekilde oy kullanmışlar ise de komisyon üyelerinin çoğunluğu bu dosyada mevcut ve ilgili milletvekiline izafe olunan suçların cümlesinden yasama dokunulmazlığının kaldırılması lâzımgeldiği fikir ve kanaatiyle oy kullandıklarını bildirmişlerdir.

Karar: Dosya münderecatına, milletvekiline isnad olunan suçun mahiyetine ve Karma Komisyonumuzda yapılan inceleme ve müzakereler ile ilgili milletvekilinin savunmasına göre İhzari Komisyon raporunun kabulüyle İstanbul Milletvekili Çetin Altan'ın yasama dokunulmazlığının, Anayasanın 79ncu maddesinin ikinci fıkrası ve İçtüzüğün 178, 179 ve 180 inci maddeleri gereğince kaldırılması lâzım geldiğine çoğunlukla karar verilmiştir.

20 Temmuz 1967 tarihli 144. birleşimde Karma Komisyon Başkanı Ankara Milletvekili Kemal Bağcıoğlu bir önerge vererek gündemin 27. sırasında bulunan yasama dokunulmazlıkları konusunun görüşülmesini talep etmiştir. Bağcıoğlu önergesinde Karma Komisyonun çalışmalarının kamu oyuna yanlış aksettirildiğini; Komisyonun kendisine gelen rüşvet, irtikap, vazifeyi suiistimal ve sahtekarlık gibi yüz kızartıcı suçları ört bas etme çabasında olduğu yönünde yayınlar yapıldığını;⁴³⁵ bu yayınların tepkilerde neden olduğunu; bu nedenle konuların Meclis ve kamuoyu huzurunda bir an önce görüşülmesi gerektiğini ifade etmiş ve dokunulmazlıkların kaldırılmasına dair Başbakanlık tezkeresi ile komisyon raporunun görüşülmesini “arz ve teklif” etmiştir.⁴³⁶ Önerge kabul edilmiş ve Altan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasını öngören komisyon raporu, 3 oturumda tamamlanan ve ertesi gün sabah 4: 45'e kadar süren 144. birleşimde kabul edilmiştir. Müzakerelerin saat 17: 00 civarında başladığı ve yemek arası verilmediği düşünülürse kararın yaklaşık 12 saatte alındığı hesap edilebilir. Açık oylamaya katılan 266 milletvekilinden 217'si Altan'ın dokunulmazlığının kaldırılması yönünde oy kullanmıştır. Çekinser oy kullanan olmamış, sadece 49 milletvekili dokunulmazlığın kaldırılmasının aleyhinde oy kullanmıştır. Ancak, bu noktada, Altan'ın, dokunulmazlığını kaldıran 242 numaralı kararın iptali için 24 Temmuz 1967 tarihinde Anayasa Mahkemesine başvurduğu ve Mahkeme'nin 2 Ağustos 1967 tarihinde Altan'ın dokunulmazlığını kaldıran Meclis kararını usulden iptal ettiği not edilmelidir.⁴³⁷

⁴³⁵ Bu yönde yayınları yapanlardan biri bizzat Altan'dır. Altan anılarında kendi dokunulmazlık dosyasının komisyonda ele alınması üzerine adı suçların hasır altı edileceğini gördüğü için “gazetede '88 sanıklı iktidar’ diye şiddetli bir kampanya” açtığını belirtmektedir. Çetin Altan, *Ben Milletvekili İken*, İstanbul: Afa, 1996, s. 251.

⁴³⁶ *MM Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 21, Birleşim: 144, s. 370.*

⁴³⁷ Anayasa Madde 81 Genel Kurul'un karar tarihinden başlayarak bir hafta içinde dokunulmazlığı kaldırılan veya başka bir üyenin, kararın Anayasa ve İçtüzük hükümlerine aykırı olduğu gerekçesi ile iptal başvurusunda bulunabileceğine hükmetmektedir.

Aşağıda Altan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasıyla sonuçlanan müzakere süreci incelenerek, bizzat milletvekillerinin ifade ettiği şekliyle kararın gerekçeleri, eksiklikleri ve usulsüzlükleri belirtilecektir. Böylece, dönemin siyasal ortamına ve tartışmalarına ışık tutulmaya çalışılacaktır.

Anayasa 79. madde hükümleri gereği dokunulmazlık müzakerelerinde grup adına konuşma yapmak mümkün değildir. Bu yüzden bütün konuşmacılar şahısları adına konuşmuştur. Konu hakkında Altan dışında 10 Milletvekili söz almıştır. İlk sözü alan Ferda Güley (Ordu) ve son konuşmayı yapan Altan dışında konuşma süreleri 45 dakika ile sınırlandırılmıştır. Güley'in konuşması 3 saate yakın sürmüştür.

Güley, Altan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasını öneren komisyon raporunu usul ve esas yönlerinden eleştirmiştir. Konunun dünya kamuoyu tarafından da izlendiğini belirten Güley öncelikle dokunulmazlık konusunun İçtüzük 178-182. maddelerinde düzenlendiğini, bu hükümlerden 179. maddeye göre Adalet ve Anayasa Karma komisyonunun kendisine sevk edilen dosyayı en çok 1 ayda inceleyerek rapor hazırlamak zorunda olduğunu, fakat Komisyonun raporunu ancak 8.5 ayda hazırlayabildiğini vurgulamıştır. Güley'in işaret ettiği bir başka usulsüzlük, İçtüzük 178. maddenin gerektirdiği şekilde Altan'ın komisyon tarafından dinlenmemiş olmasıdır.⁴³⁸ Güley'e göre bu uygulamasıyla Komisyon kutsal olan savunma hakkını çiğnemiş, bununla da kalmayarak Hazırlık Komisyonunun dokunulmazlığın kaldırılmasını kabul eden kararını alalelacele TRT'ye yetiştirerek kamuoyuna duyurmuştur. Ancak bundan sonra Hazırlık Komisyonu Altan'ı savunma yapmaya çağırmış, Altan ise haklı olarak ancak hakkında karar vermemiş bir Komisyonda savunma yapabileceğini ifade ederek daveti reddetmiştir. Anayasa'nın 81. maddesinin, çoğunluğun, mücadeleci muhalefet üyelerini ezmek düşüncesi ile girişebileceği hareketlere karşı bir önlem niteliğinde olduğunu hatırlatan Güley, kabul edilse bile Anayasa Mahkemesine başvurulduğu taktirde dokunulmazlığın kaldırılması işleminin belirtilen usulsüzlükler nedeniyle iptal edileceğini öne sürmüştür.

Altan'ın "şahane" dediği⁴³⁹ konuşmasında Güley bu tezini çeşitli hukukçuların basında yer alan yorumlarını okuyarak desteklemiştir. Bu hukukçulardan biri olan Ordinaryüs Profesör Hıfzı Veldet Velidedeoğlu 1 Temmuz 1967 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde şunları yazmıştır:⁴⁴⁰

Kanaatimizce komisyonun kararı herşeyden önce eşitlik ve adalet prensiplerine aykırıdır. Çünkü komisyon birtakım formüller bularak 67 milletvekilinden yalnız bir tekini ele almış ve kahramanca bir gayretle sabaha kadar hiç göz yummadan bütün çalışmalarını, kızgın harareti bir tek noktaya toplayan mercekler gibi, o tek milletvekili üzerinde teksif etmiştir. Adî ve bir

⁴³⁸ İçtüzük 178. madde Komisyonun bütün evrakı inceleyip, ilgili Milletvekilini dinleyeceğine ve şahit dinleyemeyeceğine hükmetmektedir.

⁴³⁹ Çetin Altan, *Ben Milletvekili İken*, İstanbul: Afa, 1996, s. 265.

⁴⁴⁰ *MM Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 21, Birleşim: 144, s. 375-376.*

kısım yüz kızartıcı suçlar bir yana itilmiş, sadece bir tek milletvekilinin fikir suçu, daha doğrusu, doğrudan doğruya susturulmak istenen şahıs üzeninde durulmuştur. Adaletsizlik ve eşitsizliği gün ışığı gibi meydana koyan bu olay yüreğinde vicdan denilen bir insanlık cevheri taşıyan her kişiyi çok derin bir ıstıraba boğacak niteliktedir. Gazetelerden isimlerini öğrendiğimiz komisyon üyelerinin büyük çoğunluğunun hukukçu, daha doğrusu hukuk diplomalı olduğu görülüyor. Bâzısı da 27 Mayıs İhtilâlinde bölgecilik isnadına uğramış bu haksız ithamlar altında acı günler geçirmiş eski talebemdir. Birkaçı 1950-1960 devrinin sıkıntılarını çekmiş Temsilciler Meclisinde Anayasa Komisyonunda çalışmış kişilerdir. İşte bunların büyük bir kısmı elbirliği etmişler, adalet duygusu denilen büyük fazilet duygusunu unutmuşlar ve bütün bir gece bir tek milletvekilinin birkaç yazısı üzerinde durarak bunlarda fikir suçu unsuru bulmuşlar ve onun dokunulmazlığının kaldırılmasına karar vermişlerdir.

Ankara Milletvekili Emin Paksüt'ü kastederek, Komisyon üyelerinden bir sayın hukukçunun "[h]iç bir mahkeme bu yazıdan dolayı beraat kararı veremez, eğer verirse o halde Anayasayı değiştirmek lazımdır" şeklinde basına yansıyan sözlerinin tekzip edilmediğini belirten Güley, bu sözlerin Anayasanın 132. maddesinde düzenlenen mahkemelerin bağımsızlığı ilkesine aykırı olduğunu ifade etmiştir.

Bundan sonra, Güley Türk Hukuk Kurumu ve Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültelerinden 46 öğretim üyesinin imzaladığı bildirilerden alıntılar yaparak, daha önce ele alınan hiç bir dokunulmazlık dosyasında kamuoyunun Altan'ın dosyasında olduğu kadar Meclis uygulamasının aleyhinde olmadığını savunmuştur.

Güley, Anayasanın 79. maddesinin ilk fıkrasına⁴⁴¹ dayanarak, söyledikleri sözler ve düşünceleri suç niteliğinde olsa dahi milletvekillerinin cezalandırılmayacağını belirterek Komisyon raporunu esas açısından da eleştirmiştir. Güley, sıralardan gelen "27 Mayıs'tan önce neredeydiniz?" sorgulamaları arasında, Altan'ın da, dışarıda Mecliste söylediği sözleri söylediğini öne sürmüştür. Altan'ın rüşvet, irtikap gibi yüz kızartıcı suçlamalarla değil, fikir suçu nedeni ile dokunulmazlığının kaldırılmak istendiğini vurgulayan Güley, Komisyon'un Altan'ın aynı sözleri Meclis'te de söyleyip söylemediğini incelemeyi reddettiğini ifade etmiştir. Güley, bir önceki parlamento döneminde, Türk Ordusunda iktidar hırsı olduğu yönündeki sözleri nedeniyle dokunulmazlığı kaldırılmak istenen Reşat Özarda'nın dosyası üzerinde ifade edilen görüşleri tekrarlayarak, Mecliste söylediği sözleri dışarıda tekrarlayan Altan'ın dokunulmazlığının kaldırılmaması gerektiğini savunmuştur.

Karma Komisyon Başkanı Kemal Bağcıoğlu'nun 25 Haziran 1967 tarihli *Tercüman* gazetesinde yer alan "Kararlar, vicdan ölçüleri içinde

⁴⁴¹ "TBMM üyeleri, Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden ve bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar."

verilmiştir. Güneş balçıkla sıvanmaz. Açıktan açığa Atatürk'ün komünist sloganlarını benimsediğini iddia edenin ve açıktan açığa orak-çekiç ile ihtilâl savunuculuğunu yapanın sonu budur” sözlerini, esas karar merci olan Genel Kurul'un yetkisine tecavüz olarak yorumlayan Güley, Bağcıoğlu'nun 1966 mali yılı Başbakanlık bütçesi müzakereleri sırasında yaptığı konuşmada Altan'ın kürsüde konuştuklarıyla, gazetelerde yazdıklarının aynı olduğunu kabul ettiğini vurgulamıştır. 1947 yılında Adnan Menderes'in, dışarıda ifade ettiği görüşlerini aynı zamanda Meclis içinde ifade etmiş olması nedeniyle dokunulmazlığının kaldırılmadığını hatırlatan Güley, Altan'a yöneltilen “Atatürkçülüğü komünist esaslara bağlamak suretiyle, komünizm propagandası yapmak” suçlamasının TCK 142. madde kapsamına girdiğini, fakat benzeri kapsamda değerlendirilebilecek sözlerin Altan tarafından Meclis kürsüsünde ifade edildiğini tutanaklardan yaptığı alıntılarla göstermiş ve dokunulmazlığın kaldırılmaması gerektiğini vurgulamıştır. Meclis çatısında ifade edilen sözlerin, dışarıda aynen tekrarlanmasının beklenemeyeceğini, esas olanın farklı sözlerle olsa da aynı düşüncenin ifade edilmesi olduğunu belirten Güley, Altan'ın sosyalist sözlerine tolerans gösterilmesini dilemiştir. Ancak, Antalya Milletvekili İhsan Ataöv'ün “[a]ynı markasınız, onun için” böyle konuşuyorsunuz şeklinde tepki vermiştir.⁴⁴² Altan'ın kendilerini (CHP) de burjuva revizyonisti diyerek eleştirdiğini hatırlatan Güley, TİP'in görüşlerine % 100 karşı olduklarını, ortanın solu ile TİP'in görüşleri arasında hiç bir benzerlik olmadığını belirtmiştir.

Güley'in Anayasanın teminatı altında olan ve sosyalistim diyerek Meclise giren bir partiye, Meclis kapısının nasıl kapalı olur diye sorması üzerine Başbakan Süleyman Demirel yerinden Anayasanın sosyalizme kapalı olduğunu ve dolayısıyla TİP'in Meclis'te bulunmasının sorun olduğunu düşündüğünü belirten bir müdahalede bulunmuştur. Güley ise milletin hiç bir zaman aldanmadığını söyleyen AP'nin kendisi ile çeliştiğini söylemiştir.

İzmir Milletvekili Zeki Efeoğlu Altan'ın dokunulmazlığının kaldırılması yönündeki konuşmasına yanında getirdiği Marxist-Leninist kitapları tek tek meclise göstererek ve bazılarının başlıklarını okuyarak başlamıştır. Bu eserlerin arasında Orhan Kemal'in Nazım Hikmet'e ait bir eseri (*Nazım Hikmet'le 3.5 Yıl*),⁴⁴³ “Moskova'ya kaçarken kafasına bir odun vurulup öldürülen Sabahattin Ali'nin [bir] kitabı,” Nazım Hikmet'in kendi kitapları, Niyazi Berkes'in bir kitabı olduğu gibi, Marx'ın, Mao'nun bazı eserleri de vardır.⁴⁴⁴ Komünizmin on bin yıllık Türk devlet nizamına aykırı olduğunu iddia eden Efeoğlu, “Amerikan düşmanlığına” dikkat çekerek, Türkiye'ye buğday getiren Amerikan gemisine “go home” diye çelenk atıldığını, bun karşılık Kadıköy iskelesine bir Rus tankeri çarpması üzerine “çıt çıkmadığını,” özetle “Amerikan düşmanlığı” adı altında komünizm ihtilalini gerçekleştirmek düşüncesi olduğunu iddia etmiştir.

⁴⁴² *MM Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 21, Birleşim: 144, s. 386.*

⁴⁴³ *Tekin Yayınevi, İstanbul,*

⁴⁴⁴ *MM Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 21, Birleşim: 144, s. 396.*

Efeoğlu'na göre, gösterdiği eserlerin sahipleri de Moskova'dan beslenmektedirler. Ankara Kızılay'daki Bilgi Kitapevi'nin sahibine neden komünist eserleri raflarında bulundurduğunu sorduğunu, bunun basına "bu kitapları satmayın, sizi uçuracağız" şeklinde yansıdığını ifade eden Efeoğlu, fikir hürriyetine karşı olmadıklarını ama Türk devlet nizamını temelden sarsacak fikirlere karşı olduklarını savunmuştur.

Türkiye'de Pekin'e, Moskova'ya ve Hikmet Kıvılcımlı'ya bağlı olmak üzere üç komünist grubun bulunduğunu ve Time dergisine göre Moskova'ya bağlı olanların sayısının 1000 olduğunu öne süren Efeoğlu, Altan'ın adı geçen yazısında sadece halkı ihtilale teşvik etmekle kalmayıp, Cumhuriyet savcısına "satılmış" dediğini iddia etmiştir. Efeoğlu'na göre Altan'ın savunduğu Fikir Kulübü 1955 yılında Moskova'dan alınan 18 maddelik talimatın 12. maddesini aynen uygulamıştır: "Nizamlara ve kanunlara karşı gelenleri destekleyiniz. Kargaşalık çıkarmak için muhalefet duygularını isyan derecesine getiriniz."⁴⁴⁵ Aynı talimatın 2. maddesi halkı mümkün olduğu kadar sınıflara ve zümrelere bölmeyi emrettiğini, Altan'ın da yazılarında Türk toplumunu sınıflara böldüğünü iddia eden Efeoğlu, Altan'ın bariz ihtilal isteği karşısında "hâlâ gaflet ve dalâlet içinde bulunanlar ve bu adamı tasvibeden bazı gafiller komünist ihtilalin gelip yerleşmesini mi istiyorlar?" diye sormuştur.⁴⁴⁶ Efeoğlu'na göre Atatürk "Türk âleminin en büyük düşmanı komünistliktir. Her görüldüğü yerde ezilmelidir, ezilecektir" demiştir.

Altan'ın bazı yazılarından pasajlar okuyarak iddialarını desteklemeye çalışan Efeoğlu, "yalnız aşırı bir solcu ve azılı bir suçlu değil, fakat aynı zamanda kelimenin tam anlamı ile, bir şımarık olan bu komünist hayranının neden suçlu ve hattâ neden vatan hiyaneti içinde olduğunu bir nebze belirtmek isterim" diyerek konuşmasını sürdürmüştür. Efeoğlu'na göre suçlar fiili ve fikri olmak üzere ikiye ayrılır ve fikri suçların ispatı "yine fikir yolu ile yapılır ve bu mutlak sonuçlar tamamen cemiyetlerin değer ölçülerine bağlıdır." Altan fikir suçlusudur, çünkü gelmiş geçmiş bütün komünistler ne söylemişse Altan'da onu söylemekte ve böylece Anayasa ve yasalarda yasaklanmış olan komünizmi savunmaktadır. Ayrıca, nutukları, yazıları vb. faaliyetleriyle Altan pasif değil "munzır, hatta azılı bir komünisttir" ve bu nedenle "vatan hiyaneti içindedir."⁴⁴⁷ Dolayısıyla, Efeoğlu'na göre Altan'ın dokunulmazlığını kaldırmak "bir vatan borcu olduğu kadar, kutsal bir vazife"dir.⁴⁴⁸

Malatya Milletvekili İsmet İnönü kısa bir konuşma yaparak Altan'ın dokunulmazlığının kaldırılmamasını savunmuştur. Altan anılarında, Bakanlar Kurulunun acil bir toplantısında neden olan İnönü'nün konuşması sayesinde "o gece Meclis'ten alınıp kelepçelenerek tutuklanmamız önlenmiş oldu"

⁴⁴⁵ A.k., s. 397.

⁴⁴⁶ A.k., s. 398.

⁴⁴⁷ A.k., s. 400.

⁴⁴⁸ A.k.

yorumunda bulunmaktadır.⁴⁴⁹ 1960'tan beri demokratik rejimi kurmak ve sağlamlaştırmak için büyük gayretler sarf edildiğini, fakat şimdi "yeni bir çatışma ve zararlı bir polemik devrine gireceğimizden endişe" ettiğini belirten İnönü dokunulmazlığın kaldırılması gibi normal olmayan şiddet tedbirlerini ancak iptidai bir zihniyetin düşünebileceğini ifade etmiştir. İnönü'ye göre bir şiddet tedbirinden kaçınarak, şiddet tedbirinin getireceği emniyetten daha fazlası kolaylıkla sağlanabilir. İnönü'nün değindiği ikinci konu meselenin esasında sosyalizm ile komünizmin birbirine karıştırılmasından kaynaklandığıdır. Anayasa'nın sosyalizme değil, komünizme kapalı olduğunu vurgulayan İnönü, sosyalist bir parti olduğunu ilan eden bir partiyi sabit fikirlerle takip etmeyi haksızlık ve insafsızlık olarak değerlendirmiş ve bundan da herkesin zarar göreceği belirtmiştir. Komünizmle mücadele adına çeşitli aşırı sağ derneklerin "sabit fikirle bir takım insanları suçlu göstermek" için çaba harcadığını, tıpkı 1967 mali yılı bütçe görüşmelerinde yaptığı gibi, hatırlatan İnönü, suçla mahkemelerin karar vereceğini, bazı milletvekillerinin Altan'ın mahkum olması gerektiğini söyleyerek mahkemeleri etkileme girişimde bulunduğunu ifade etmiştir. İtidal tavsiye eden İnönü, sosyalistlerin, sosyal adalet, sosyal güvenlik vb Anayasa esaslarını dile getirdiğini, siyasal partilerin hukuk koruması altında olduğunu ve "[s]osyalisttir diye, sabit fikirle bir milletvekilini takibetmeye" kalkmanın "haksız ve temelsiz bir polemik konusu açmak" olduğunu belirtmiş ve bunun fazlasıyla olumsuz etkileri olacağına işaret etmiştir.

Konya Milletvekili Yunus Koçak, çok partili düzenlerde çeşitli siyasal partilerin seçimlerde aldıkları sonuçlara göre Meclislerde temsil edildiğini, bu partilerin ve milletvekillerinin her türlü tasalluttan korunduğunu belirterek başladığı konuşmasında esas olarak Altan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasının mevzuata aykırı olduğunu ifade etmiştir. Fikir özgürlüğünün en geniş anlamıyla Anayasa'nın güvencesi altında olduğunu belirten Koçak, yazılarında ifade ettiği fikirleri nedeniyle Altan'a TCK 142. maddeden suç isnat edilemeyeceğini savunmuştur. Zira, yazılarla bir sınıfın devrileceğini ve başka bir sınıfın tahakkümünü kuracağı iddia edilemez. Koçak, iktidara muhalefet ettiği için dokunulmazlığın kaldırılması yoluna başvurulmasının parlamenter düzene aykırı olduğunu belirterek, Karma Komisyonun İçtüzük hükümlerine uymadığını hatırlatmıştır. Her şeyden önce karma komisyon usulüne uygun bir şekilde, yani diğer üyelere haber vererek ve kura ile seçilmemiştir. Ayrıca, komisyonun Altan'ın savunmasını da dinlemediğini hatırlatan Koçak, komisyon raporunun bir önerge ile ön sıraya alınıp görüşülmeye başlanmasının ve AP grubunun Genel Kurul'da tam kadro bulunmasının, iktidar grubunun dokunulmazlığın kaldırılmasından bir çıkarı olduğu şüphelerini doğurduğunu ifade etmiştir. Müzakerelerde konuşmaların 45 dakika ile sınırlandırılmasını da eleştiren Koçak, İçtüzük 162. madde gereğince dokunulmazlık dosyalarının

⁴⁴⁹ Çetin Altan, *Ben Milletvekili İken*, İstanbul: Afa, 1996, s. 275, 279.

müzakeresinde kifayet önergesi verilemediğini vurgulayarak, Parlamento'nun itibarı ile ilgili olan bu konuda bütün milletvekillilerinin görüşlerini serbestçe ifade edebilmeleri gerektiğini söylemiştir.

Karma Komisyon Başkanı Kemal Bağcıoğlu, söz alarak öncelikle Güley'in eleştirilerini gerçeklerle hiç bir ilgisi olmadığını iddia ederek cevaplandırmıştır. Güley'in, Velidedeoğlu'na dayanarak öne sürdüğü yüz kızartıcı suçlardan dosyaları bulunan milletvekilleri korunurken, Altan'ın fikir suçundan dokunulmazlığının kaldırılmak istendiği yönündeki iddialarını art niyetli olarak değerlendiren Bağcıoğlu, diğer dokunulmazlık dosyalarından hiç birini hasır altı etmediklerini, bu dosyaların bazılarının trafik suçundan dolayı bazılarının ise yeteri kadar ciddi olmadığını söylemiştir. Bağcıoğlu'na göre, Altan'ın dokunulmazlığının kalkmasından "gocunan" veya Altan'la aynı fikri paylaşımlar Komisyonun kararını eleştirmektedirler:

Bir kısım hukukçu toplanmış bir idare heyeti teşkil etmiş, bu idare heyeti solcu ise, sol fikirleri savunan insanlardan mürekkepse Çetin Altan'a da bunlar müdafaa için böyle bir bildiri yayınlamışsa, «hukukçular bu işin karşısına çıktılar» diye nasıl diyebiliriz? Diyemeyiz. Demek ki, Türkiye'de her zaman yapıldığı gibi bâzı şahıslar, bâzı basın ve bâzı çevreler, bâzı teşekküller körü körüne, bile bile bâzı meseleleri tahrif etmektedirler.

Komisyonun çalışmalarını bir ay içinde tamamlamamış olduğu yönündeki eleştirileri "ne olmuş, kıyamet mi kopar?" diyerek karşılayan Bağcıoğlu, gecikmenin vefat eden Ali Fuat Başgil'in hastalığından ve CHP Grubundaki bölünmeden kaynaklandığını belirtmiştir. "Şimdiye kadar ... yasama dokunulmazlıklarına ait olan işler ... görüşülürken ... ihzari komisyonlar milletvekillerini çağırıp dinlememişlerdir" diyerek Altan'ın savunmasının Hazırlık komisyonunda dinlenmemesinin usullere aykırı olmadığını öne süren Bağcıoğlu, savunmanın Hazırlık komisyonu tarafından değil, Karma komisyon tarafından dinlenmesinin usulden olduğunu ve burada Altan'ın savunma yaptığını söylemiştir. Özarda ve Altan'ın dosyalarının farklı olduğunu, Altan'ın "memleketin meşru temellerine dinamit koymak" istediğini iddia eden Bağcıoğlu; Güley'in ortanın soluna kayan CHP ve TİP arasında bağ kurmaya, iki partiyi kucaklaştırmaya çalıştığını iddia etmiştir. Sözlerinin *Tercüman* gazetesine yanlış yansıdığını ifade eden Bağcıoğlu, Anayasa Komisyonu Başkanı sıfatıyla Anayasanın sosyalizme kapalı olduğunu, açık olduğu kabul edilse bile Altan'ın komünizm propagandasıyla suçlandığını söylemiştir. Bağcıoğlu'na göre hiç bir komünist hapse girmeyi göze alarak "ben komünistim" dememiştir.

İnönü'nün "sosyalist bir milletvekilini sabit bir anlayışla takip etmek doğru değildir" şeklindeki sözlerini ortanın solu anlayışının bir yansıması olarak değerlendiren Bağcıoğlu, sosyalistim diyerek kıpkızıl bir komünistliği müdafaa edenlere sosyalist diye bakamayacağını ifade etmiştir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği isminde komünist kelimesinin geçmediğini belirterek ve

ceza hukukundaki “kasıt” kavramını hatırlatarak iddiasını desteklemeye çalışan Bağcıoğlu, Atatürk’ün “Türk âleminin en büyük düşmanı komünistliktir, her görüldüğü yerde ezilmelidir” dediğini belirtmiştir. Güley’in kardeşinin komünistlikten 7 yıl ceza aldığını belirterek, Güley’in “milliyetçiliğinden şüphe etmek istemiyorum” diyen Bağcıoğlu, yazı ile sınıf tahakkümünün kurulamayacağını iddia eden Koçak’a TCK 141. maddenin komünizm propagandasını suç saydığını hatırlatmıştır.⁴⁵⁰ Bağcıoğlu’nun değindiği son nokta Altan’ın Meclis’te söylediği sözleri aynen dışarıda tekrar etmediğidir.

İstanbul Milletvekili Mehmet Ali Aybar, 15 Şubat 1966 tarihli 46. birleşim tutanaklarından Altan’ın şu sözlerini okumuştur:⁴⁵¹

«Köylü efendimizdir, derken Mustafa Kemal proletarya diktatoryasını istemiyordu. Ama öyle iddia edildi, öyle iddia edildiği için Yakup Kadri müdafaa etmiştir. Biz söylemedik böyle bir şey. Bir Anayasa diyoruz (Köylü efendimizdir.) ne demek? Köylü ile işçi efendimizdir demek ne demek? Proletarya diktatoryasına bir temayül gösteren bir halkçı hareket demektir. Bir de o açıdan bakmak gerekir, Mustafa Kemal'in sözlerine.»

Altan’ın sözlerinin dokunulmazlık dosyasında yer alan sözlerle aynı nitelikte sözler olduğunu dolayısıyla, Meclis çatısı altında söylenmiş sözlerin dışarıda tekrarlanmış olduğunu ve dokunulmazlığın kaldırılmayacağını savunan Aybar, dokunulmazlık kurumunun milletvekillerini ve parlamentoyu iktidara karşı korumak için olduğunu belirtmiştir. Demokratik meclislerde eleştirilere tahammül etmek gerektiğini de hatırlatan Aybar, Altan’ın Akşam gazetesindeki yazısının Meclis çatısı altında söyledikleri ile aynı nitelikte olduğunu tekrar etmiştir. Anayasanın hiç bir fikri yasaklamadığına ve dokunulmazlık kurumu ve fikir özgürlüğü arasındaki ilişkiye de dikkat çeken Aybar, Komisyon’un dokunulmazlığın kaldırılması talebinin *politik* nedenlerle olup olmadığını ve kararın kamuoyunda yaratacağı olası etkileri hesaba katarak bir değerlendirme yapmış olması gerekirken bu iki hususu dikkate almadığını vurgulamıştır. Aybar’a göre dokunulmazlığın kaldırılmasında iktidarın çıkarı olduğu için talep politik bir niteliktedir ve esasen emek ve sermaye temsilcileri arasında bir denge rejimi olan demokrasiye aykırıdır.

Karma Komisyon Sözcüsü Sivas Milletvekili Tefik Koraltan, Batı demokrasilerinde fikir suçu olmadığı iddialarını reddetmiş ve gerek Batılı gerekse yerli hukukçuların milletvekili sorumsuzluğunun sınırları olduğu konusunda anlaştıklarını öne sürmüştür. Sözlerini desteklemek amacıyla İngiltere’de milletvekillerinin sorumsuzluk kurumundan faydalanabilmeleri için parlamento çatısı altında söyledikleri sözleri parlamento dışında söylerken iyi niyetli olmaları şartının arandığını belirten Koraltan, işçileri greve teşvik eden

⁴⁵⁰ Daha sonra Ferda Güley gündem dışı bir konuşma yaparak yargılanan kardeşinin ceza almadığını beraat ettiğini belirtmiştir. bkz. *MM Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 2, Cilt: 21, Birleşim: 150 (28.7.1967), ss. 757-758.*

⁴⁵¹ *A.k., s. 423.*

bir Fransız milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılmasının Fransız Yargıtayı tarafından kabul edildiğini de vurgulamıştır. Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Hukuku doçentlerinden Metin Kıratlı'ya dayanarak, hukukta her hürriyetin bir sınırı olduğunu ve milletvekili sorumsuzluğunun da sınırlandırıldığını savunan Koraltan, Ali Fuat Başgil'in "Milletvekili Mecliste söylediklerini dışarıda irat ve izah ederken yeni şeyler ekler, meclisteki demecinin hedef ve manasını değiştirirse sorumsuzluktan faydalanamaz" sözlerini aktarmıştır.⁴⁵² Koraltan'a göre "Atatürk gibi millete malolmuş bir idealin sözlerini komünizm ihtilali lehine tefsir etmek gayet açık şekilde komünizm ihtilalinin propagandasını yapmaktır."⁴⁵³ Hukuk profesörlerinden İlhan Arsel'in "Anayasayı ve onun temsil ettiği millet iradesini ve bu iradenin yarattığı demokratik rejimi yıkıcı, yok edici mahiyetteki davranışları sorumsuzluk zırhı ile siyanete imkan yoktur" şeklindeki görüşünü aktararak, Altan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasını savunan Koraltan, Aybar'ın 1937 yılında yazdığı bir eserden aşağıdaki pasajı okuyarak görüşünü savunmuştur.⁴⁵⁴

Millet Meclisi kürsüsünde bir mebus samimî kanaatine uygun bulduğu her fikri müdafaa edebilir. Velez ki o fikirler, bilfarz komünizm gibi, cari olan sosyal nizamı muhalif olsunlar. Esasen bu vaziyet müessesenin ruh ve esasına uygun bulunmaktadır. Zira Mecliste aynı fikir ve kanaati taşıyan mebusların da mevcut bulunması meydana gelen cereyanı karşılayacak ve bir aksülâmelin vücuda gelmesiyle Mecliste bir fikir muvazenesinin teessüsünü temin edecektir. Halbuki aynı mebusun fikir ve kanaatlerini Meclis haricinde, bilfarz bir amele mitinginde izhar etmesi halinde yine mâsun addedilmesi ise, sosyal nizamda arzu edilmeyen ahenksizlikler, kargaşalıklar doğurabilir. Çünkü bu takdirde Meclis dahilinde söylenen sözler olduğu gibi, bunları tevzin edebilecek bir muhalefet kuvveti mevcut değildir.

Sınırsız özgürlük, özgürlüksüzlüğün kendisidir diyerek, dokunulmazlık dosyasının Komisyona gelmesinden sonra kopartılan vaveylâyı bağımsız Türk hakimnin önüne çıkmaktan korkmak olarak yorumlayan Koraltan, hakkında dokunulmazlığının kaldırılması dosyası bulunan bir AP milletvekilinin bizzat dokunulmazlığının kaldırılmasını isteyerek, Türk mahkemeleri tarafından aklanmayı istediğini de belirtmiştir.

Müzakerelerde söz alan bir diğer milletvekili Emin Paksüt'tür (Ankara). Anayasa'nın 77. maddesinde belirtildiği şekilde yemin ederek milletvekilliği görevine başladıklarını belirten Paksüt, Türk demokrasisinin komünizmi ve

⁴⁵² A.k., s. 429.

⁴⁵³ A.k., s. 430.

⁴⁵⁴ A.k., vurgu eklendi. Aybar daha sonra söz alarak söz konusu yazının tek parti döneminde yazıldığını, tek parti rejimlerinde hükümet ve parlamentonun içiçe geçtiğini ve parlamentoyu hükümete karşı koruyan dokunulmazlık kurumuna gerek olmadığını, insanların zaman içinde görüşlerinin değişmesinin doğal olduğunu, ancak tek parti dönemi olsa aynı yazıyı yine yazacağını belirtmiştir. a.k. s. 443.

sosyalizmi hukuk dışı saydığını, komünizm propagandasının yasak olduğunu, rejimin “bütün fertlerini kaderde, kıvançta, tasada ortak, bölünmez bir bütün sayan bir milliyetçilik anlayışına” sahip, “insan hak ve hürriyetlerine dayanan” “milli bir devlet” olduğunu ifade etmiştir.⁴⁵⁵ TCK 141. ve 142. maddelerinin komünizm propagandasını suç saydığını, dokunulmazlığın kaldırılmasını öneren Komisyonun fikir özgürlüğüne karşı gelmediğini ve hiç bir yüz kızartıcı suçu da rafa kaldırmadığını öne sürmüştür. Altan’ın proleterlerin, emekçilerin milletvekili olduğu yönündeki sözlerinin, Anayasanın “milletvekilleri seçildikleri bölgeyi veya kendilerini seçenleri değil, bütün milleti temsil ederler” şeklindeki 76. maddesi ile çeliştiğini vurgulayan Paksüt, milletvekillerinin bağımsızlığın ve bütünlüğün korunması, demokratik laik Cumhuriyet ilkeleri üzerine yemin ettiklerini vurgulayarak, Altan’dan yazılarını, konuşmalarını ve davranışlarını bir ölçüye bağlamasını istemiştir. Konunun çok fazla tartışılacak bir yönü olmadığını savunan Paksüt, “bu rejimi de bir takım fikir züppeleri, soysuzlaştırsın diye kurmadık” diyerek Altan’ın dokunulmazlığının kaldırılmasını savunmuştur.

Antalya Milletvekili İhsan Ataöv, İnönü’yü kastederek Anayasanın yasakladığı bir suçu işlemiş olmaktan dolayı sanık bir milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılması memlekette huzursuzluk yaratır diyenlerin, “Karadeniz kıyısında bu asfalt yolu yapanlarda, bu barınakları kuranlardan Allah razı olsun” dediği için 3-3.5 yıl evvel kendisinin dokunulmazlığı kaldırılmak istenirken sessiz kaldığını hatırlatmıştır. O zaman, dokunulmazlık dosyalarının Genelkurmay Başkanının Meclis Başkanlığına yazdığı bir tezkere sonucu süratle ele alındığını kendisinin dokunulmazlığının bir oy farkla korunduğunu, ancak “bu memlekette günah işleyenler mahkemeyi kübrada bunun hesabını verecekler” diyen Ekrem Dikmen’in dokunulmazlığının kaldırıldığını belirten Ataöv, İnönü’nün Altan’ın dokunulmazlığının kaldırılmasını eleştirirken aslında yavrusunu (TİP’i) şefkatle bağrına basmaya çalıştığını iddia etmiştir. “[N]eden bir sosyalist mebus kanuna teslim edileceği zaman bu kadar çok korunuyor, kanat altına alınıyor?”, “Devlet Reisliği yapmış bir zat ... [n]asıl olurda ... bir sosyalist olarak ifade ettiği mebusun himayesini Hükümetten bekler?” diye soran Ataöv, Aybar’ın dokunulmazlık konusunda daha önce farklı düşündüğünü, şimdi ise Altan’ı ayrıcalıklı yapmak istediğini iddia etmiştir.⁴⁵⁶

Kocaeli Milletvekili Nihat Erim, Altan’ın hükümetin çok rahatsız olduğu bir politikacı olduğunu, yazılarından dolayı takibata uğradığını ve beraat ettiğini ve Komisyonun raporundan ve Başkanı ve Sözcüsünün beyanlarından, Altan’ın dokunulmazlığının politik nedenlerle kaldırılmak istendiğinin anlaşıldığını ifade etmiştir. Altan’ın söz konusu yazılarını okuduğunu ve hiç birisinde proletarya diktatörlüğünden bahsedilmediğini, tam tersine emekçi ve burjuva sınıflarının

⁴⁵⁵ A.k., s. 434.

⁴⁵⁶ A.k., s. 439.

temsil edildiği bir denge rejiminden bahsedildiğini söyleyen Erim, Genel Kurul’a -gürültülere neden olan- “ama siz karar vermişsiniz onu yiyeceksiniz” şeklinde seslenmiştir. Beğenmediğimiz görüşler karşısında serinkanlılığımızı koruduğumuzda rejimin/demokrasinin değeri olacaktır diyen Erim, Altan’ın dokunulmazlığının kaldırılması halinde İnönü’nün de dediği gibi buhranların ve huzursuzlukların tohumlarının atılmış olacağını vurgulamıştır.

İstanbul Milletvekili Coşkun Kırca Altan’ın dokunulmazlığının kaldırılmasını savunan bir başka konuşmacı olmuştur. Kırca’ya göre Altan yazısını reddetmemektedir. Oysa, Atatürk’ün komünizme taraftar olduğunu veya müsamaha gösterdiğini söylemek mümkün değildir. Atatürk’ün bazı sözlerinin konjonktür gereği söylediğini vurgulayan Kırca, Altan’ın sözlerinin komünizm propagandası niteliğinde olduğunu TCK 142. madde kapsamına girdiğini savunmuştur. Kararın mahkemeler tarafından verileceğini ve kinayeli bir biçimde Altan’ın o sözleri belki “sarhoşken” yazdığını ve bu nedenle mesul olmayacağını ifade eden Kırca, fikir özgürlüğü öne sürülerek dokunulmazlığın kaldırılmasının reddedilemeyeceğini savunmuştur. Kırca’ya göre sözü edilen fikir ihtilal fikridir ve eyleme geçtiğinde cezalandırmak için çok geç olacaktır. Kaldı ki, özgürlüklerin sınırsız olmadığı gerek Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyon sözcüsü Muammer Aksoy tarafından, gerekse İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde belirtilmiştir. Aynı nedenle, Anayasa Nizamını ve Huzuru Koruyucu 38 sayılı Kanun Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmemiştir. Kırca’nın bu aşamada işaret ettiği bir başka nokta Türkiye’nin şartlarının Fransa ve İngiltere gibi ülkelerin şartlarından farklı olmasıdır. Buna göre, diğer ülkelerin tersine Türkiye’deki genç demokrasi bazı eleştirilerle karşılaşmaktadır ve korunmak zorundadır. Fikir özgürlüğü paravanası altında dokunulmazlığın kaldırılmamasını savunanların Anayasayı değiştirmek isteyip istemediklerini açıkça belirtmeleri gerektiğini ifade eden Kırca, Altan’ın dokunulmazlığının kaldırılmasını “haksızlık” ve “insafsızlık” olarak niteleyen İnönü’ye iktidar dahil hiç kimsenin Anayasanın dışına çıkamayacağını bunun için Anayasa Mahkemesi gibi mekanizmalar oluşturulduğunu hatırlatmıştır. İnönü’nün kürsüye çıkarken ya dosyayı okumadığını, ya da komünistlik ile sosyalistliği bir birine karıştırdığını iddia eden Kırca, kavram karışıklığının aslen İnönü’nün zihninde olduğunu öne sürmüştür. İnönü’nün son kertede TCK’nın Altan için uygulanmamasının istediğini iddia eden Kırca’ya göre,⁴⁵⁷

Fikir özgürlüğü bahanesi altında bunları gizleyip, propaganda fikir özgürlüğüne göre yapılabilir mânasına gelen lâflar söyleyip; ama, açıktan açığa, komünist partisi kurulsun, komünizm propagandası ceza tehdidi altında bulunmasın dememek; bu cesaretsizliktir. Cesaretsizlik bir yerde samimiyezsizlikle birleşir.

⁴⁵⁷ A.k., s. 449.

Bu sözleri alkışlarla karşılanan Kırca'nın CHP'den ayrılıp Güven Partisini kuran milletvekillerinden biri olduğu bu noktada not edilmelidir. Atatürk'ün "köylü milletin efendisidir" sözünün proletarya diktatörlüğüne eğilimli halkçı bir anlayış olarak yorumlanamayacağını, böyle bir yorumun istismar niteliğinde olduğunu öne süren Kırca, komisyonun dosyayı zamanında görüşmemesini nedeniyle dosyanın kapatılamayacağını ve Altan'ın Hazırlık Komisyonunda dinlenmemesinin kolayca telafi edilebilecek usüli bir hata olduğunu ve Komisyonun da bu yönde bir girişim yapmış olduğunu iddia etmiştir.

144. birleşimde son sözü dokunulmazlığı kaldırılacak olan İstanbul Milletvekili Çetin Altan almıştır. Saatin gecenin üçüne geldiğini ve kendisine ait meselelerin gündüz ışıklarından çok gecenin karanlığında görüşüldüğü sitemiyle konuşmasına başlayan Altan, yıllar yılı sürmüş olan şartlanmalardan dolayı Meclis içinde kendisine karşı bir "alerji" olduğunu, o nedenle ilişkilerinin demokratik anlayışın hoşgörüsü ve sempatisi içinde olmadığını belirtmiştir. İnsanların % 80'inin kerpiç evlerde oturduğu, milli gelirin % 57'sinin nüfusun % 20'si tarafından alındığı bir ülkede; bunları gündeme getiren bir milletvekilini konuştuğu için eleştirmenin faşizm olduğunu öne süren Altan, sosyalist olarak eşitsizlikleri eleştirdiği için kendisine komünist dendiğini belirtmiştir. Salondan gelen "yazıya gel" sözleri üzerine, dokunulmazlık dosyasında yer alan yazının bir fikir züppesi olarak yazılmadığını, "dün elini öptüğü insanlara bugün karşı çıkan bir takım fikir oportünistlerine karşı" yazıldığını ifade eden Altan, oportünizmin, yani özellikle siyasetçilerdeki ideolojik tutarsızlığın ülkeyi batırdığını iddia etmiştir. Kendisinin sosyalist olduğunu açıkça belirttiğini ve sosyalist argümanları ilk defa parlamentoya getirdiğini belirten Altan, sınıf tahakkümünün de Anayasaya aykırı olduğunu belirterek sözlerinin/yazılarının Anayasaya aykırı olduğunu öne sürerek dokunulmazlığının kaldırılmasını isteyen milletvekillerini samimiyete davet etmiştir. Halka komünizm ve kendi metodları arasındaki farkı anlattığını, kendilerinin sınıflararası dengeden yana olduklarını ve asla ihtilalci olmadıklarını vurgulayan Altan, denge rejimini kurmak için köy köy dolaşıp oy istediklerini, emekçi sınıfın örgütlenmesini istediklerini hatırlatmıştır. Halkın sempatisini kazanmalarından korkanların, sosyalistlere "Rus casusu," ve "kadınları ortaktır" gibi ithamlarda bulunduğunu belirten Altan, iktisadi bir realite olarak Türkiye'de faşizm olduğunu öne sürmüş ve neden faşizmden söz açılmadığını sormuştur.

Mustafa Kemal'i sosyalist olarak göstermediğini, sadece "komünizm her görüldüğü yerde ezilmeli" sözünün O'na ait olmadığını ifade ettiğini belirten Altan, bizzat Atatürk'ün el yazısı ile yazıldığı iddia edilen bu sözleri İsviçre'ye incelenmesi için gönderdiğini ve inceleme sonucunda yazının Atatürk'e ait olmadığını anlaşıldığını açıklamıştır. Münir Hayri Egeli'nin aslı bozulmasını diye yazıyı kendisinin kopya ettiğini ifade ettiğini hatırlatan Altan "peki aslı nerede?" diye sormuştur. Altan'a göre Mustafa Kemal komünizm her görüldüğü

yerde ezilmelidir demiş olamaz, o tarihte (1922) komünizm suç değildir. Daha da önemlisi, “komünistlerin kafasını ezin” şeklinde bir söz “ihkakı haktır,” eğer bir suç söz konusuysa mahkemelere gidilmesi gerekir.

Fransız, İngiliz ve İsveç gibi batılı ülkelerde kapitalistler sosyalizmden korkmazken, Türkiye’de sosyalizmden, sosyalizmin işaret ettiği gerçeklerden korkulmasını Türk burjuvazisinin komprador olmasına bağlayan Altan, demokrasilerde her türlü görüşün savunulabileceğini ve fikir özgürlüğüne karşı çıkmanın ardında vatanperverliğin değil sınıf çıkarının yattığını belirtmiştir. Burjuva sınıfında karşı çıkmak vatan hainliği değildir, ancak suç olabilir diyen Altan, ceza kanununun vatana ihanet faslında komünizm suçunun beyan edilmediğini hatırlatmıştır. Yazdığı bir yazı yüzünden hakkında 7.5 yıl hapis istenmesine dayanarak, Türkiye’de bir faşizm havası estirildiğini belirten Altan, kendisi için korkacak bir şey kalmadığını şöyle ifade etmiştir:⁴⁵⁸

Sövülmedik anam kalmadı, karım kalmadı, çocuğum kalmadı sayemizde. Üstüme adam saldırtılar, gizli broşürler bastırıyor Millî Emniyet hakkımda. Bilmem iki tane arabayı birbirine benzer kovup bir tanesinin içine girdikten sonra etrafında cehennem göstermeye kalkıyorlar. Amerikalılar aleyhimde. Hükümet aleyhimde, sizler aleyhimde...

Milli bütünlük üzerine yemin ederken bir sınıf ötekine egemen olmasının anlamında yemin ettiğini ve savunduğu sosyalist görüşlerle bu yemine sadık kaldığını belirten Altan, % 56 oy alanların % 4 oy alan Çetin Altan’dan korkarak saat sabah 4’lere kadar toplantı yapmasını anlayamadığını belirtmiştir. Altan’a göre kendisine halkın uyanışını temsil ettiği için tahammül edilmemektedir. Demokrasi fikir özgürlüğünü alabildiğine serbest bırakmaktır, fikirlerden korkmayın, insanları hapse atarak düzgün bir iktisadi denge oluşturulamaz diyen Altan, Sultan Aziz için Namık Kemal en büyük namussuzdu, şimdi vatan şairi oldu sözleriyle kendisi hakkında yapılan değerlendirmelerin göreceliğine dikkat çekmiştir. Kendisinin bir işporta yazarı olduğunu ve kendisiyle uğraşıldığı ölçüde büyüdüğünü söyleyen Altan, suç duyurusuna neden olan yazısının tümünü okumuştur. Altan’ın okuduğu şekliyle yazı aynen aşağıdaki gibidir:⁴⁵⁹

Bornova Savcısı; lütfen dinleyin!

Dünkü Cumhuriyet gazetesinde çıkan şu havadisin ilk satırını okuyalım: (İzmir. Bornova, Savcısının Atatürk’ün Bursa nutkunu bildiri olarak yayınlayan Ege Üniversitesi Fikir Kulübü Başkanı, bu nutkun Atatürk’e aid olduğu belli değildir, siyaset yapılmaktadır, gerekçesiyle mahkemeye vermesinden sonra Ege Üniversitesi Fikir Kulübü’nün feshi için de ayrı olarak açtığı dâvaya Bornova Sulh Hukuk Mahkemesinde dün başlanmıştır.) Dudaklarımda acı bir çizigi ile okudum bu havadisi. Atatürk’ün Bursa nutkunu son defa Yargıtay Başkanı İmran

⁴⁵⁸ A.k., s. 457.

⁴⁵⁹ A.k., ss. 458-460.

Öktem Adalet Yılı'nı açış konuşmasında okumuştur. Bornova Savcısı, kızım sana söylüyorum, gelirim sen anla kabilinden Ege Üniversitesi Fikir Kulübü Başkanını bahane ederek doğrudan doğruya Yargıtay Başkanına bir çıkış yapmakta ve bu nutku okumanın siyaset olduğunu söylemektedir. Ayrıca nutkun Atatürk'e aid olmadığını da iddia etmektedir. Yine dün çıkan iktidara bağlı gazeteler Yargıtay Başkanına karşı küfürlü manşetlerle donatılmış. Böyle olunca tıpkı Eskişehir Savcısı, Eskişehir Emniyet Müdürü, Eskişehir Valisi gibi Bornova Savcısının da kimliği dikkatimizi çekmeye başlamıştır. Bu kişilerin yukardan hazırlanan bâzı tertiplere ve yukardan verilen bâzı emirlere kendi makamlarına yakışmayacak şekilde âlet oldukları inancı içimizde pekleşmeye başlamıştır. Devirler değişir ama, bizim üzerine istifham koymak zorunluğunu duyduğumuz kişiler değişen devirlerle birlikte kendilerini bir daha kolayca saklayamazlar ve taşınması zor bir damga ile kamu oyu önünde cascavlak kalabilirler.

Şimdi bir daha meseleyi en açık şekilde ortaya koyalım. 31,5 milyon Türk halkı yıllar ve yıllardan beri 600 bin kişilik bir azınlık tarafından soyulmaktadır. 65 milyarlık millî gelirin 25 milyarının 600 bin kişiye kademeli olarak dağıtılması bunu bilimsel şekilde ispat etmektedir. Bu 600 bin kişilik azınlığın başında bulunanlar bu soygunun devamı için çalışmakta, her şeyi buna göre hazırlamakta ve bu soygunun devamı uğruna yabancı güçlerle gizli raporlara kadar uzanan anlaşmalar yapmaktadırlar. Bu 600 bin kişilik azınlığın durumu daima Anayasa dışı bir davranış içinde ve tam bir burjuva diktası biçiminde görünmektedir.

Bu azınlık son yıllarda protestan şirketleri ile olan ortaklığını daha rahat yürütmek için halkı dinsel akımlarla uyutma sevdasına kapılmıştır. Böylece halkın bu sınıftan çektiği bunalım metafizik bir alana saptırılmak istenmiştir ve Yargıtay Başkanı namuslu bir aydın ve en büyük yargıç olarak buna karşı çıkmıştır. Bornova Savcısı yukardan aldığı emirle şimdi bu en büyük yargıca karşı bir manevra çevirmek peşindedir. Ama yine hemen haber verelim ki, kendisi bu manevrayı çeviremeyecek ve bu manevranın altında kalacaktır. Bir yıl sonra, üç yıl sonra, beş yıl sonra Bornova Savcısı hangi sıfatın altında bulunursa bulunsun, bulunduğu yerden kendisini ortaya çıkararak bu sözlerimizi hatırlatacağız. 600 bin kişilik burjuva diktasının ipini ellerinde tutanlar; halkın uyanmaya başlaması karşısında yeni tertipler peşindedirler. Bu tertiplerden biri yakında Eskişehir'de yürürlüğe konmak istenmiştir. Baki Şimşek adında bir polis ajanı bir okul öğrencisini orak-çekiç çizmeye kışkırtmıştır. Sonra da öğrenciyi yakalatmıştır. Öğrenci beni buna Baki Şimşek adında biri zorladı dediği zaman savcı Baki Şimşek polis ajanıdır, onun hakkında ademi takip kararı verdim, demiştir.

Orak-çekiç köylülerle işçilerin kendilerini sömüren burjuva sınıfına karşı ihtilâl işaretidir ve 600 bin kişilik azınlığın elebaşları daima bu ihtilâlin kâbusu ile yaşamakta ve bu kâbusun şantajı ile önüne geleni kahretmeye çalışmaktadırlar. 600 bin kişilik azınlık proletarya diktasına, sınıf diktasına

karşı oldukları için değil, kendi diktaları sona ereceği için karşıdılar. Yoksa sınıf diktasına karşı olanlar 65 milyarlık millî gelirin 25 milyarını almak için bu kadar tepinmez, bu kadar düzen ve dümen hazırlamazlar. Savcılar, emniyet müdürleri, valiler ise Anayasamıza göre burjuva sınıfının memurları değil, Türk Devletinin memurlarıdır. Oysa bunlar tıpkı Bornova Savcısı, Eskişehir Savcısı gibi Türk Devletinin memuru olmaktan çok 600 bin kişilik bir azınlığın adamı olma niteliği içinde karşımıza çıkmaktadırlar.

Atatürk'ün Bursa nutku tam gençliğe hitabesinin paralelindedir. Atatürk hainlere karşı Cumhuriyeti Türk gençliğine emanet etmiştir. Hainler elbet bundan çok korkmaktadırlar. Eğer Bornova Savcısı Atatürk'e mal edilmiş uydurma söz arıyorsa o söz işçi ve köylü ihtilâlinin her görüldüğü yerde ezilmesi gerektiğine ait sözdür ki, onu da Münir Hayri Egeli bizzat uydurduğunu yarı yarıya itiraf etmiştir. Atatürk'ün yazısını cama koydum, kopya çektim, ortalıkta dolaşan o kopyadır, demiştir ve asıl yazı o kadar aramamıza rağmen bir türlü ortaya çıkmamıştır. 1 Aralık 1921'de Büyük Millet Meclisinde; «Her birinizin hakkı vardır, yetkisi vardır, fakat çalışma sayesinde bir hakkı elde ederiz. Yoksa arka üstü yatmak ve hayatını çalışmaktan uzak olarak geçirmek isteyen insanların bizim sosyal bünyemiz içinde yeri yoktur, hakkı yoktur. O halde ifade ediniz efendiler, Halkçılık sosyal düzenini emeğine hukuken dayatmak isteyen sosyal bir doktrindir efendiler. Biz bu hakkımızı mahfuz bulundurmak, istiklâlimizi emin bulundurabilmek için Heyeti Umumiyenizce, Heyeti Milliyemizce bizi mahvetmek isteyen emperyalizme ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı Heyeti Milliyece mücadeleyi caiz gören bir doktrini takibetmek isteyen insanlarız.» diyen Atatürk...

1920 de yine Büyük Millet Meclisinde: «Bizim görüşlerimiz ki, halkçılıktır, kuvvetin, kudretin, hâkimiyetin idarenin doğrudan doğruya halka verilmesidir, halkın elinde bulundurulmasıdır ve şüphe yok ki, bu dünyanın en kuvvetli bir esası, bir prensibidir. Elbette böyle bir prensip en koyu sosyalist prensipleri ile çatışmaz.» diyen Atatürk, 1 Mart 1922 de; «Türkiye'nin sahibi ve efendisi kimdir? Bunun cevabını derhal birlikte verelim Türkiye'nin hakikî sahibi ve efendisi hakikî üretici olan köylüdür. Efendiler diyebilirim ki, bugünkü felâket ve sefaletin tek sebebi bu gerçeğin gafili bulunmuş olmamızdır. Filhakika yedi asırdan beri cihanın dört bir köşesine sevk ederek kanlarını akıttığımız, kemiklerini topraklarında bıraktığımız ve yedi asırdan beri emeklerini ellerinden alıp israf eylediğimiz ve buna mukabil daima tahkir ve tezlil ile mukabele ettiğimiz ve bunca fedakârlık ve ihsanlarına karşı nankörlük, küstahlık, cebbarlıkla uşak seviyesine indirmek istediğiniz şu gerçek sahibin huzurunda bugün utanç ve saygı ile hakikî durumumuzu alalım.» diyen Atatürk; nasıl olur da köylülerle işçilerin kendilerini sömüren burjuva sınıfına karşı yapacakları bir ihtilâl hareketinin her görüldüğü yerde ezilmesini söyler? Bunu olsa olsa Münir Hayri Egeli söyler. 600 bin kişilik burjuva azınlığının adamları söyler.

Savcılar, Emniyet müdürleri, valiler, sizler 25 milyarlık 600 bin kişinin adamları değilsiniz. Sizler Türk Devletinin yöneticilerisiniz, tutumunuz ona göre olmalıdır. Yozlaşmış ve ihanete kadar uzanmış Anayasa dışı bir burjuva diktasının omuzdaşlığı size yakışmaz. Polis ajanları ile çocukları kışkırtmayın ve Atatürk'ün nutuklarını ve dolayısıyla en büyük yargıcı mahkemeye vermeye kalkmayın. Sonunda mahkûm olanlar sizler olursunuz..

Okuduğu sözlerin suç olmadığını vurgulayan Altan, hiç bir sınıfın imtiyazlı olamaması ancak tüm sınıfların uyanarak, örgütlenerek bir birlerini dengede tutmalarıyla mümkün olur, burjuvayı dengeleyecek olan emekçi sınıf uyandığı/örgütlendiği için kendisine şantaj yapıldığını öne sürmüştür. Dokunulmazlığın kaldırılması konusunda Batı dünyasından verilen örneklerin yüz yılın başına ait olduğunu, 1967 yılında bunların örnek olarak verilmesinin yanlış olduğunu belirten Altan, emperyalizmin geri kalmış ülkelerde sınıflar arası denge kurulmasını engellediğini söyleyerek, dokunulmazlığının kaldırılmasını isteyenlerin emperyalizmle işbirliği yaptıklarını ima etmiştir. Türkiye’de sosyalistlere hep aşırı dendiğini ve ılımlılıktan kastedilenin iktidarın izin verdiği kadar sosyalistlik yapmak olduğunu ve buna da “iktidar satılmışlık” denileceğini söyleyen Altan bu sırada salondan gelen “ortanın solu” sesleri üzerine, ortanın solu yaklaşımının talan ekonomisini kapitalist ekonomiye çevirmeye çalışan bir burjuva revizyonizmi olduğunu ifade etmiştir.

Kendisine ihtilalci denmesini “insaf” “gerçek diye bir şey var” diyerek karşılayan ve reddetmesine rağmen hala ihtilacı olarak suçlanmasını fikri şantaj olarak niteleyen Altan, hiç bir zaman milletvekili olmaya özenmediğini, ülkede sosyalizm gelişsin diye siyaset girdiğini, yoksa siyasi ihtirası olmadığını ve aslen yazı yazmasını sevdiğini belirterek, Genel Kuruldan sosyalistlerin samimiyetine inanmasını istemiştir.

Altan’ın konuşmasından sonra verilen yeterlilik önergeleri aleyhine söz alan İstanbul Milletvekili Nuri Erdoğan orak-çekicinin sosyalizmin değil komünizmin sembolü ve Altan’ı adalete teslim etmenin bir vatan borcu olduğunu anlatabilmek için müzakerelerin devamını istemiştir. Ancak, yeterlilik önergesi kabul edilmiş ve yapılan açık oylama sonucunda Altan’ın dokunulmazlığı 217 kabul oyu ile kaldırılmıştır. Ret oyu verenlerin sayısı 49’dur.

Altan, dokunulmazlığının kaldırılmasının ertesi günü Anayasa Mahkemesine başvurarak, dokunulmazlığını kaldıran 242 sayılı Meclis kararının iptalini istemiştir. Anayasa Mahkemesi 2 Ağustos 1967 tarihinde verdiği kararda, CHP’den ayrılanlardan oluşan GP grubuna Karma Komisyonunda yer verilmeyerek, “parti gruplarının kuvvetleri oranında komisyonlarda temsili” ilkesinin ihlal edildiği, bu nedenle Komisyon raporunun hukuk bakımından

geçerli olmadığı gerekçesiyle Altan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasını iptal etmiştir.⁴⁶⁰

Altan hakkında ikinci bir dokunulmazlık dosyası da 21 Temmuz 1967 tarihli 145. birleşimde Genel Kurul'da müzakere edilmeye başlanmıştır. Altan'ın bu kez 12 ve 17 Kasım 1966 tarihli *Akşam* gazetesine çıkan “Yutturma Edebiyatı” ve “Süleyman Bey Lütfen Öfkelenmeyiniz” başlıklı yazılarında komünizm propagandası yaptığı iddia edilmektedir. Bir önceki dosyada olduğu gibi, Hazırlık komisyonu dokunulmazlığın kaldırılmasını uygun bulmuş, Karma Komisyonunda bunu çoğunluk kararıyla benimsemiştir. Komisyon raporu 145. ve 146. birleşimlerde görüşülmüş, fakat sonuçlandırılmamıştır.

⁴⁶⁰ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 22, Birleşim: 6, s. 117.* Ayrıca bkz. *Cumhuriyet Ansiklopedisi, 1961-1980, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005, s.163.*

YOZGAT MİLLETVEKİLİ CELÂL SUNGUR'UN
DOKUNULMAZLIĞININ KALDIRILMASI

1965-1969 döneminde dokunulmazlığı kaldırılan ikinci milletvekili Celâl Sungur olmuştur. Avusturya vatandaşı Adolf Slavik'e para karşılığı iktisadi ve siyasi bilgi ve doküman vererek casusluk yaptığı iddiası bulunan Celâl Sungur'un dokunulmazlığının kaldırılması hakkında dosya Milli Savunma Bakanı Ahmet Topaloğlu tarafından 14 Şubat 1968 tarihli bir yazı ile Başbakanlığa gönderilmiştir. Başbakanlık 15 Şubat 1968 tarihli bir yazı ile dosyayı Millet Meclisine sevk etmiş, 20 Şubat'ta Hazırlık Komisyonu, 21 Şubat'ta ise Anayasa ve Adalet komisyonlarından oluşan Karma Komisyon dokunulmazlığın kaldırılması yönünde rapor hazırlamıştır.⁴⁶¹ Komisyon raporu 8 Nisan 1968 tarihli 70. birleşimde Genel Kurul'da görüşülmüş ve dokunulmazlığın kaldırılmasına karar verilmiştir. Sungur'un kendisi de gerek Komisyon'da, gerekse Genel Kurul'da dokunulmazlığının kaldırılmasını istemiştir. Ancak, müzakereler Nevşehir Milletvekili Selahattin Hakkı Esatoğlu'nun konuşmasına Sungur'un cevabı ve bu sırada yerinden yapılan müdahaleler ve sarf edilen "it, köpek, casus, dırlanma, zavallı, aşağılık, miskin herif, sen kaç paralık adam oluyorsun ulan" gibi sözlerin yarattığı tartışmalar nedeniyle nedeniyle uzun sürmüştür. Bütün bunlar yaşanırken, her iki milletvekilinin de aynı partiden olduğu not edilmelidir.

Birinci Ordu Komutanı Memduh Tağmaç'ın şifahi izni ile, Sungur'un Slavik ile Ankara'da bulunun Otel Barikan'ın 304 numaralı odasında yaptığı görüşme Milli Emniyet Teşkilatı elemanları tarafından kayda alınmış, ayrıca otele giriş ve çıkışları fotoğraflanmıştır. Ek olarak Emniyet elemanları, Sungur'un kendi el yazısı ile yazıp imzaladığı yedi sayfalık bir yazıyı, Sungur tarafından verilen Fransızca yazılmış *Communique Conjoint Turco-Sovietique* başlıklı bir belgeyi ve bunlar karşılığında 1000 TL aldığını belirten Sungur tarafından imzalanmış bir makbuzu ele geçirmişlerdir. Sungur, Komisyonda yaptığı konuşmada yedi sayfalık yazısının yorum niteliğinde olduğunu ifade etmiş, kendisine isnad edilen suçları reddetmiş ve adalet karşısında hesap verebilmek için dokunulmazlığının kaldırılmasını istemiştir. Komisyon da, isnad edilen suçun ağır bir suç olduğunu, gerçekleşmesi halinde milletvekilliğinin düşeceğini ve Sungur'un yargı organı önünde hesap vermesi gerektiğini toplantıda bulunanların oy birliği ile kararlaştırmıştır.⁴⁶²

Raporun Genel Kurul'da müzakerelerinde Sungur kısa bir konuşma yaparak dokunulmazlığının kaldırılmasını istemiştir.⁴⁶³ Bir mahkeme olmadığı

⁴⁶¹ Sevk Sayısı: 663, "Yozgat Milletvekili Celâl Sungur'un, yasama dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Anayasa ve Adalet komisyonlarından mürekkep Karma Komisyon Raporu," MM Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 27, Birleşim: 70'in sonuna ekli, (08.04.1968), ss. 1-3.

⁴⁶² A.k., s. 3.

⁴⁶³ MM Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 27, Birleşim: 70, ss. 593-594.

için kendisini Meclis karşısında savunmaya gerek görmediğini vurgulayan Sungur, meselenin bir polemik unsuru haline getirilmeden kendisini mahkeme önünde savunabilmesine imkan tanınmasını istemiştir. Ayrıca Sungur, ilk defa 29 Ağustos 1967 tarihli *Akşam* gazetesinde çıkan bir yazı üzerine Adalet Bakanına yazılı bir soru önergesi vererek olayla bir ilgisi bulunup bulunmadığını sorduğunu, bir ilgisi var ise dokunulmazlığının kaldırılmasını talep ettiğini, ve cevapta bir olayla bir ilgisinin bulunmadığının ifade edildiğini hatırlatmıştır. Bundan sonra, 7 Şubat 1968 tarihli *Akşam* ve *Hürriyet* gazetelerinde bu kez AP'li Senatör Alâeddin Çetin ile birlikte Slavik'in dava dosyasına adlarının karıştırılması üzerine Askeri Mahkeme Savcılığına başvurarak dokunulmazlığının kaldırılmasını beklemeden hesap vermek istediğini belirten Sungur, şahsının ve Meclisin itibarının zedelenmemesi için adalet huzuruna çıkabilmesine imkan tanınmasını istemiştir.

Aynı zamanda Raporu hazırlayan Karma Komisyon'un üyelerinden olan Esatoğlu, Sungur'un Rapor müzakere edilmeden karara bağlanması isteğini eleştirmiştir.⁴⁶⁴ Sungur'un dokunulmazlığının kaldırılmasını, fakat Rapor'un müzakere edilmesini isteyen Esatoğlu, "hazindir, acıdır" dediği olayı şöyle tarif etmiştir: "beynelminel ve profesyonel bir casusla temas kurmak, bu casusa Türk hariciyesinden ... aldığı bilgileri gizli otel köşelerinde ... intikal ettir[mek]."⁴⁶⁵ Banda kaydedilen konuşmalarında, Slavik'in Sungur'a "[h]er işte olduğu gibi size bu defa da 1000 lira veriyorum" dediğini, işten kastedilenin Hariciye'den alınan hayati derecede önemli bilgileri yabancı casusa vermek olduğunu söyleyen Esatoğlu, Dışişleri Bakanlığının hazırladığı rapora dayanarak, Sungur'un Slavik'e verdiği yazının Demirel ve Kosigin'in "çok gizli" kodu ile zapta geçirilen müzakerelerinin genel havasını yansıttığını ifade etmiştir. Dışişleri raporunda geçen Sungur'un yazısının "doğrudan doğruya zabıtlara istinaden kaleme alındığına dair bir kanaate varılamamıştır" ifadesini de okuyan Esatoğlu, hemen ardından Sungur'un milletvekili sıfatı ve/veya kişisel ilişkileri sayesinde elde ettiği "çok gizli" belgeleri para karşılığında yabancılara verdiğini iddia etmiştir. Sungur'un kendisini Meclis huzurunda savunmamasını tekrar eleştiren Esatoğlu, parlamento tarihinde hiç bir parlamenterin bu kadar ağır bir suç işlememiş olduğunu ileri sürerek dokunulmazlığın mutlaka kaldırılması gerektiğini ifade etmiştir.

Esatoğlu'nun konuşması üzerine tekrar söz alan Sungur, mahkeme olmadığı için Meclis'te savunma yapmayacağını tekrar vurgulamıştır ve meseleyi Esatoğlu'nun perspektifinden görenlerin az olmasından dolayı şükretmiştir.⁴⁶⁶ Esatoğlu'nun yerinden "casus" müdahalesi ile söz kesilen Sungur, 1962 yılında Tokat Milletvekili Reşit Önder'in kendisinden tercümanlık yapmasını istemesi üzerine Slavik'le tanıştığını ifade etmiştir. Daha sonra

⁴⁶⁴ A.k., ss. 594-595.

⁴⁶⁵ A.k. s. 594.

⁴⁶⁶ A.k., ss. 595-602.

Slavik'i Meclis Lokantasında yemeğe götürerek "Türk misafirperverliği" gösterdiğini, Slavik'in kendisini Barikan Otelinde yemeğe davet ederek karşılık verdiğini ve bunun üzerine kendisinin de Slavik'i ikinci kez Bulvar Palas'ta yemeğe davet ettiğini ifade etmiştir. 1964 yılında CHP'nin iktidardan düşürülmesi üzerine, Türkiye'de ticaret yapan, Sümerbank'a mal satan Slavik'in Ordu'nun AP iktidarına izin verip vermeyeceği konusunda endişe içinde olduğunu ifade eden Sungur, Slavik'e endişelenmesine gerek olmadığını ve yatırımlarına devam etmesini telkin ettiğini söylemiştir. Milli hislerinin Esatoğlu'nun "daha piyasada hiç olmadığı zamanlarda" "Tan Matbaasının tahribinde" başladığını belirten Sungur, "Türkeli," "Altın Işık," "Kemalist," dergilerini çıkaranların ve bu dergilerin yazarları arasında bulunduğunu vurgulamıştır. Elinin kalem tuttuğunu göre Slavik'in kendisine Viyana gazetelerine yazma teklifinde bulunduğunu ve bunun üzerine uzun bir geçmişe dayanan Türk-Amerikan ilişkilerinin AP döneminde de devam edeceğini ve (her ne kadar Rusya ile yakınlaşsa da) Türkiye'nin asla Batı'dan kopmayacağını savunan bir yazı yazdığını belirten Sungur, yazdığı yazıların altına imzasını attığını vurgulamıştır. İktidarların AP ile CHP arasında değişeceğini ve CHP'nin asla aşırı sola kaymayacağını da yazılarında belirttiğini ifade eden Sungur, savunduğu görüşlerin bazı çevreleri rahatsız ettiğini ve kendisinden şüphesi olmadığı için aldığı paraya karşılık makbuz verdiğini ve casusluk yapıyor olsaydı ne makbuz vereceğini, ne de yazılarının altına imza atacağını söylemiştir. "Tanrının daima Türkleri koruyacağına inanların rahatlığıyla" konuştuğunu belirten Sungur, sanki suç işlemiş gibi kendisinin mahkum edilmeye çalışıldığını, oysa hakkında iddianame dahi olmadığını hatırlatmıştır.

Sungur'un konuşmasından sonra Esatoğlu, önce sataşma olduğu gerekçesiyle tekrar söz istemiş ancak Başkan'ın sataşma iddialarını reddetmesi üzerine Rapor üzerinde konuşmuştur. Sungur'un Türkiye'nin gizli belgelerini para karşılığı sattığı iddiasını tekrarlayan Esatoğlu meselenin Meclis zemininden kaçırıldığını da tekrar iddia etmiştir.⁴⁶⁷ Bunu üzerine üçüncü kez söz alan Sungur ise mazisinin kirli olmadığını ve banda alınan sözlerini mahkemede açıklayacağını söyledikten sonra Esatoğlu'nun kendisini itham etme konusunda gözünün karardığını ve kendisi olmasa bile oğullarının Esatoğlu'ndan intikam alacağını eklemiştir. Almanca'da kullanılan bir deyimle Esatoğlu'nun "sun'i adam" (*ersazstof*) olduğunu ileri süren Sungur "Tanrı Türkü korusun" diyerek kürsünden ayrılmıştır.⁴⁶⁸

Bundan sonra Karma Komisyon Başkanı Erzurum Milletvekili İsmail Hakkı Yıldırım'ın saptama niteliğinde bir konuşma yapması ile Esatoğlu ve Sungur'un karşılıklı konuşmalarıyla gerilen ortam biraz gevşemiştir. Suçluluk veya suçsuzluk konusunda tek karar mercinin mahkemeler olduğunu, Meclisin

⁴⁶⁷ A.k., ss. 602-605.

⁴⁶⁸ A.k., ss. 605-607.

böyle bir yetkisi olmadığını hatırlatan Yıldırım, dokunulmazlık dosyasında, Sungur hakkında adli makamlar tarafından yazılmış bir iddianame olmadığını ve dokunulmazlığı kaldırıldığında Sungur hakkında tahkikat yapılabileceğini vurgulamıştır.⁴⁶⁹

Afyon Karahisar Milletvekili Muzaffer Özdağ'ın ihtiyatlı konuşulmadığı taktirde Meclisin itibarının zedeleneceğini vurgulayan konuşması ve aynı zamanda Karma Komisyon üyesi olan fakat dosyanın görüşüldüğü toplantıda bulunmayan İstanbul Milletvekili Coşkun Kırca'nın ithamın ciddiliği nedeniyle dokunulmazlığın kaldırılması gerektiğini savunan konuşmasından sonra yeterlilik önergesi Kudret Bosuter'in (Giresun) konuşmasından sonra kabul edilmiştir. İşaretle yapılan oylamada Sungur'un dokunulmazlığının kaldırılması kabul edilmiştir.

⁴⁶⁹ A.k., ss. 607-609.

HAKKARİ MİLLETVEKİLİ ALİ KARAHAN HAKKINDAKİ KOMİSYON RAPORUNUN KABUL EDİLMEMESİ VE DOKUNULMAZLIĞIN KALDIRILMASI

93. birleşimde görüşülen dosyalardan üç'ü Hakkari Milletvekili Ali Karahan hakkındadır. Her üç dosyada da Karma Komisyon diğer bütün dosyalarda olduğu gibi dokunulmazlığın kaldırılmasına mahal görmemiştir. Ancak, Genel Kurul'da Karahan'ın dosyalarından biri diğerleri gibi Genel Kurul tarafından kabul edilmiş, diğeri Rapor'a muhalefet şerhi koyan Ankara Milletvekili Kemal Bağcıoğlu'nun konuşması ve devamında gerçekleşen müzakereler sonrasında kabul edilmemiştir.⁴⁷⁰ Sonuncu dosya ise toplantı yeter sayısı olmadığı için görüşülmemiştir. Aşağıda, Komisyon Raporunun kabul edilmeme süreci kısaca aktarılacaktır.⁴⁷¹

Karahan ile birlikte 15 kişi Askeri Mahkeme tarafından TCK 141/4'ten (Kürtçülük yapmaktan) suçlu bulunmuş, ancak kararı temyiz etmiştir. Askeri Yargıtay, mahkumiyet kararından sonra milletvekili seçildiği için Karahan'ın temyiz dosyasını inceleyememiş, ancak kalan 15 kişi hakkında verilen mahkumiyet kararlarını onamıştır. Genelkurmay Başkanlığı Askeri Savcılığı 22 Haziran 1967 tarihinde Milli Savunma Bakanına, Milli Savunma Bakanı da 28 Haziran 1967 tarihinde Başbakanlığa birer yazı yazarak Karahan'ın temyiz davasının görülebilmesi için dokunulmazlığının kaldırılmasını istemişlerdir. Başbakanlık ise Millet Meclisi Başkanlığına gönderdiği 7 Temmuz 1967 tarihli bir tezkere ile Karahan'ın yasama dokunulmazlığının kaldırılmasını istemiştir. Karma Komisyon 20 Aralık 1967 tarihinde yaptığı toplantıda Karahan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasına gerek olmadığına oy çokluğu ile karar vererek raporunu düzenlemiştir. Bu karara, aşağıda da görüleceği gibi Raporun Genel Kurul'da görüşülmesi sırasında söz alarak, Karahan'ın dokunulmazlığının kaldırılması yönünde bir konuşma yapan Ankara Milletvekili Kemal Bağcıoğlu, Samsun Milletvekili O. Şahinoğlu ve Kastamonu Milletvekili S. Keskin muhalefet etmişlerdir. Ayrıca, Komisyon üyeleri İstanbul Milletvekili Coşkun Kırca ve Tokat Milletvekili O. Hacıbaloğlu Karahan'ın dokunulmazlığının kaldırılmaması konusunda çekinse kalmışlardır.

Aynı zamanda Karma Komisyon'da kurulan Hazırlık Komisyonu üyesi olan Bağcıoğlu, Karahan hakkındaki Raporun okunmasından sonra yaptığı konuşmasında Hazırlık Komisyonunun dokunulmazlığın kaldırılması yönünde karar vermesine rağmen Karma Komisyonun dokunulmazlığın kaldırılmasına gerek olmadığı kararına vardığını belirterek, Karahan'ın dokunulmazlığının

⁴⁷⁰ S. Sayısı: 696, "Hakkari Milletvekili Ali Karahan'ın, yasama dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Anayasa ve Adalet komisyonlarından mürekkep Karma Komisyon Raporu," *MM Tutanak Dergisi*, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 28, Birleşim: 95 (21.10.1968) sonuna ekli, ss.1-3.

⁴⁷¹ *MM Tutanak Dergisi*, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 28, Birleşim: 95, ss. 1019-1033.

neden kaldırılması gerektiğini açıklamaya çalışmıştır.⁴⁷² Karahan hakkındaki üç dosyadan biri olan bu dosyanın bir Mahkeme kararına dayanması açısından diğer dosyalardan farklı olduğunu vurgulayan Balcıoğlu; milletvekillerinin, dosyanın içeriğini ve mahkeme kararı ile sabit bulunan suçun niteliğini bilmeden oy kullanmaması gerektiğini savunmuştur. Balcıoğlu'na göre, Karahan'ın yasama dokunulmazlığının kaldırılması hakkındaki dosyanın dönem sonuna bırakılması, Türk mahkemelerinde mahkum edilmiş bir suçlunun Meclis tarafından korunması anlamına gelecektir.

Askeri Mahkemenin verdiği karara göre Karahan'ın;

"Devletin birliğini bozmaya ve Devletin hâkimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmını Devlet idaresinden ayırmaya matuf fiil işlemek ve millî duygulan yok etmeyi veya zayıflatmayı hedef kılan cemiyetleri kurmak, bunların faaliyetlerini tanzim, sevk ve idare etmek"⁴⁷³

suçlarından mahkum edildiğini ifade eden Balcıoğlu, karardan şu alıntıyı yapmıştır:

5 Ocak 1959 tarihinde saat 16,45'e yazıhanesinde Yavuz Çamlıbel, Koço Elbistan, Ömer Araş'la birlikte toplantı tertib ederek Kürt milliyetçiliği propagandası yaptığı, bu cümleden olarak; Türkiye'nin yıkılıp parçalanacağından Kürtlerin varlıklarını dünyaya ispat edeceklerinden ve bu dâvayı büyük bir kütleye duyuracaklarından bahsettiği, keza Türkiye'de Kürtlerin benliklerini kaybetmemeleri, haklarının korunması, kendi dilleriyle konuşulup neşriyat yapılması, yazılıp söylenmesi şeklinde beyanlarıyla Kürtçülük mevzuunda faaliyette bulunduğu, ayrıca Ankara'da Konfor Palas otelinde Ziya Şerifhanoglu, Hasan Akkuş, Koço Elbistan'ın iştirakiyle yapılmış toplantıda Kürtçülük mevzuunda fikir ve mütalâasını belirttiği ve 8/9 Kasım 1959 tarihinde yazıhanesinde yapılan toplantıda Kürtçülük dâvasının neşren propagandasını yapacak olan Mezopotamya Cemiyetinin hazırlıklarından bahsettiği, tesadüfen görüştüğü ve Karpiç Lokantasında yemek yediği Haşim Akın isimindeki şahsa, Ali Rıza Fırat ile bir Kürt Cemiyeti kuracaklarını ve bu iş üzerinde çalıştıklarını söylediği ve üçüncü devre milletvekili aday seçimlerinde yaptığı propaganda konuşmalarında artık Kürt hükümetinin kurulacağı günlerin yakın olduğunu, Kürtlüğü ile iftihar ettiğini, her şeylerinin ve bu arada milletvekillerinin, paşaların ve tayyarecilerinin olduğunu söylediği ve bu suretle Ali Karahan'ın yapmış olduğu toplantılar ve konuşmalar ile müsnet suçun düşünce ve niyet safhasından icrai safhaya geçmek suretiyle Kürtçülük faaliyetlerine bilfiil iştirak ettiği mahkemece kabul ve bu sebeple Ali Karahan mahkûm edilmiştir.⁴⁷⁴

Hakkında açık hüküm bulunan Karahan'ın dokunulmazlığının kaldırılmaması halinde "imtiyazlı, sınıflı" bir zümrenin yaratılmış olacağını ve bunun da Atatürk ilkelerine aykırı olduğunu savunan Balcıoğlu, Hazırlık

⁴⁷² MM Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 28, Birleşim: 95, ss. 1019-1024.

⁴⁷³ A.k., s. 1021.

⁴⁷⁴ A.k., ss. 1021-1022.

Komisyondun kararının kabul etmeyen Karma Komisyondun hata ettiğini söyleyerek kürsüden ayrılmıştır.⁴⁷⁵

Kendisini savunmak ve Balcıoğlu'na cevap vermek amacıyla söz alan Karahan ise 10 yıl önceki tertipli bir hadisenin tekrar Meclis gündemine gelmesini ve Balcıoğlu'nun "hilafî hakikat konuşmak suretiyle bâzî mahfilleri hattâ müfterileri memnun etme gayretine düşmesi[ni]" üzüntüyle karşıladığını belirterek sözlerine başlamıştır.⁴⁷⁶ Üzerinden 10 yıl geçen davanın zaman aşımına uğradığının Karma Komisyon üyeleri tarafından oy birliği ile kabul edildiğini söyleyen Karahan, yaptığı konuşma ile Balcıoğlu'nun "bazı vatandaşlara beslenen kin ve garaza Türkiye Parlâmentosunu alet" ettiğini ileri sürmüştür.⁴⁷⁷ Karahan, Temyiz Mahkemesi Başsavcı Yardımcılığında üç sene görev yapmış bir insan olarak bu kadar bayağı bir suç işlemesinin mümkün olmadığını ifade etmiştir. 10 yıl evvel oynanmış bir oyunu tekrar etmekte Bağcıoğlu'nun hangi millî çıkarı gördüğünü anlayamadığını söyleyen Bağcıoğlu şöyle devam etmiştir:

Şark dediğiniz zaman, Doğu'nun ıstıraplarından bahsettiğiniz zaman size Kürtçü demek kolaydır, ama memleketin bir tarafı mefluç iken, bir tarafı hizmet bekler iken bir tarafta zulüm ve haksızlık var iken, bir tarafında kötülük idaresi var iken susarsanız, asıl vatan hainisiniz.

Hakkında verilen kararın bir takım uydurma kelimelere ve Millî Emniyet'in tertiplerine dayandığını iddia eden ve zamanın Millî Emniyet Umum Müdürü Ziya Selişik'in "Karahan'ın dosyası var, ama o çocuk hiç merak etmesin, pırlanta gibi çocuktur. Bazı memurların gayretkeşliği onu bu dosyaya itha etmiştir" sözleriyle bu iddiasını destekleyen Karahan, "memleketin bir tek karış toprağı bölündüğü zaman" kendisinin herkesten evvel kanını vereceğini ifade etmiştir.⁴⁷⁸ Uydurma delillerle verilmiş ve zaman aşımına uğramış bir kamu davasını Meclis Kürsüsünde politika konusu haline getirmenin "memleket bütünlüğüne vurulmak istenen gizli ve maksatlı bir darbe" olarak niteleyen Karahan, takdirin yüksek heyetin olduğunu belirterek sözlerine son vermiştir.

Üç senelik parlamento hayatının en acıklı konuşmasını yapacağını vurgulayarak sözlerine başlayan Kars Milletvekili Cengiz İkinci ise özür dileyerek Karahan'dan görev bilinci içinde konuştuğunu anlamasını istemiş ve Komisyon Raporunun reddedilmesi yönünde bir konuşma yapmıştır. İkinci de görüşlerini Karahan hakkında verilmiş kesin bir hüküm olduğuna dayandırmıştır. İkinci daha sonra Askerî Mahkeme kararından şu alıntılar okuyarak görüşünü desteklemeye çalışmıştır:

[S]anakların ırk mülâhazasıyla millî duygulan yok etmeye ve zayıflatmaya matuf cemiyetler kurmaktan daha ileriye gittikleri, ezcümle;

⁴⁷⁵ A.k., s. 1024.

⁴⁷⁶ A.k., s. 1024.

⁴⁷⁷ A.k., s. 1025.

⁴⁷⁸ A.k., s. 1026.

Türkiye Cumhuriyetinin bugünkü hudutlarını çizen, birlik ve bütünlüğünü sağlayan Lozan Andlaşmasını inkâr ve Türkiye'yi parçalamaya matuf bir muahede olan Sevr'i hararetle tasvip ve müdafaa ettikleri, o zamanlar Kürt devletinin kurulmasına engel olduğu iddiası ile Atatürk'e saygısızca dil uzattıkları, bir zamanlar ırk mülâhazası ile isyan etmesi üzerine Hükümet kuvvetleri tarafından tenkil olunan Şeyh Sait bir asi değil, kahraman kabul ettikleri, 1942 de İran'ın zayıf durumundan faydalanarak Mahabat Kürt Halk Cumhuriyeti kurmuş olan Kadı Mehmet'in Almanya'da ikamet eden oğlu Gazi ile temasta bulundukları, keza halen Irak'ta Kürt devletinin kurulması için fiilen silâhla mücadele halinde bulunan Molla Mustafa Barzani'yi millî lider kabul ettikleri ve Irak'ta Kürt lideri tanınan Reşit Arif ile samimî ilgi kurdukları...

Ayrıca ve bölücü bir zihniyetle Türk vatandaşları arasında Kürt ırkını tefrik ederek, Kürtlerin saf ve asil, Türklerin ise karışık ve bozuk oldukları hususunda telkinlerde bulundukları;

Diyarbakır Belediyesince Türk Başbakanına fahrî hemşehrilik verilmesini telgrafla protesto ettikleri, Türk Başbakanının şahsında Türk Devletinin müttefiklerinin nezdindeki itibarını kırmak için tertipler hazırladıkları ve devletin zayıf zamanını kolladıkları ve böylece her çeşit fırsattan faydalanarak müstakil bir Kürt devleti kurmak maksadiyle çalıştıkları ve hep birlikte sistemli bir şekilde büyük bir gayret ve heyecanla bunun tahakkuku için faaliyet gösterdikleri;

Kasıt ve niyetlerini bu şekilde maddi vakıalarla açığa çıkardıkları ve böylece devletin hâkimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmını devletin idaresinden ayırmaya matuf olan bir cürmü işlemek üzere aralarında yaptıkları toplantılarla gizlice ittifak ettikleri açıkça anlaşılmaktadır.⁴⁷⁹

Türk bütünlüğü aleyhine bir takım cereyanlar olabileceğini ve bunlara müsamaha gösterilerek cüretli kılınmasının isabetli bir hareket olmayacağını ifade eden Ekinci, bağımsız bir devlet ve Anayasa ile “unsuru asli” olan Kürtlerin sahip oldukları haklardan daha fazla haklara kavuşamayacağını öne sürdükten sonra, yeminine bağlı bir milletvekili olarak Rapor lehine oy kullanmayacağını belirtmiştir.⁴⁸⁰ Ekinci'nin son olarak eklediği konu ise Karahan'ın değindiği zaman aşımı konusunun Meclis'in değil, mahkemelerin konusu olduğudur.

Ekinci'den sonra söz alan Aydın Milletvekili Reşat Özarda Karahan lehine bir konuşma yapmıştır.⁴⁸¹ Doğu'ya daima sürgün memurları göndererek ve Doğu'dan gelen vatandaşlarımıza “Kürt” diye hitap ederek “ayrı bir millet yaratmak gibi gaflet içinde” bulunduğumuzu ifade eden Özarda, Doğu'da yaşlı insanların Türkçeden başka bir dil bilmediğini fakat bunların torunlarının Kürtçe'den başka bir dil bilmediğini söyleyerek, geçişe nazaran, bölgenin ihmal

⁴⁷⁹ A.k., ss. 1027-1028.

⁴⁸⁰ A.k., s. 1029.

⁴⁸¹ A.k., ss. 1029-1030.

edildiğini savunmuştur. Üç yıldır tanıdığı Karahan'ın iki çocuğuna da Kürtçe öğretmediğini vurgulayan Özarda, Kürtçülük davası güden birisinin çocuklarına mutlaka Kürtçe öğreteceğini savunmuştur. Özarda'ya göre, yasama görevini yeminine sadık bir biçimde vatanın bütünlüğü, birliği ve beraberliği için yerine getiren Karahan “bugün burada ‘bu Kürttür, Kürtçülük yapmak istiyor’ gibi bir ithamla” Meclisten çıkarılma istenmektedir. Karma Komisyonunda dosyanın bütün ayrıntılarıyla incelendiğini ifade eden Özarda'ya göre Rapor yerindedir.

Mardin Milletvekili Nazmi Oğuz ise teamülün Komisyon raporuna itibar etmek olduğunu belirterek, her ne kadar Karahan hakkında verilen kararın yanlışlığına inanmasa da, mahkemelerin yanlış karar verebildiklerini hatırlatmıştır. Vicdanen Karahan'ın söz konusu suçu işlemeyecek karakterde olmadığına inandığını belirten Oğuz, Komisyonun ince eleyip sık dokuyarak verdiği karara Meclisinde itibar etmesini istemiştir.⁴⁸²

Raporun oylanmasına geçilmeden evvel son sözü Karma Komisyon Başkanı Erzurum Milletvekili İsmail Hakkı Tekinel almıştır. Karahan'ın Kürtçülük propagandası suçundan ceza aldığını hatırlatan Tekinel, Meclis'in mahkeme kararını tartışma yetkisi olmadığını hatırlattıktan sonra davanın henüz Yargıtay tarafından ele alınmadığını ve bu nedenle Karahan hakkında verilen kararın doğruluğunun kesin olmadığını ifade etmiştir. Dolayısıyla, Karahan'ın hükümlü olduğunu iddia etmek doğru değildir. Buradan yola çıkarak, Tekinel'e göre Komisyon Raporunun kabul edilerek dokunulmazlığın kaldırılmaması bir suçlunun korunması anlamına gelmeyecektir. Meclisin vereceği kararın siyasi bir karar olduğunun altını çizen Tekinel, zaman aşımı konusunda Komisyonun/Meclisin karar almasının kendisini adli makamlar yerine koymak anlamına geleceğini belirtmiştir. Komisyonun, Karahan'ın Kürtçülük davasının abes bir dava olduğunu söylediği savunmasını dikkate alarak dokunulmazlığın kaldırılmasına gerek olmadığı kararına verdiğini sandığını ifade eden Tekinel, Karahan'a atfedilen sözlerin siyasi bakımdan dokunulmazlığının kaldırılmasını gerektirir mahiyette bulunmadığını tekrarlamıştır. Tekinel, verilecek oyların vicdani kanaatin ifadesi ve ciddi olduğunu hatırlatarak, takdirin yüce kurulda olduğunu söylemiştir.

Bundan sonra Oturum Başkanı Nurettin Ok Raporu işaretle oylatmış ve Raporun kabul edilmediğini (dolayısıyla Karahan'ın dokunulmazlığının kaldırıldığını) duyurmuştur. Karahan bu oylamaya hem üçte bir çoğunluk aranmadığı için itiraz etmiş, ancak bu itiraz Ok tarafından kabul görmemiştir. Oylamanın hemen ardından, Karahan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasına dair üçüncü komisyon raporu okunduktan sonra, Karahan ve dört arkadaşı çoğunluk olmadığını öne sürerek ayağa kalkarak yoklama istemiştir. Yoklama sonucunda gerekli çoğunluğun olmadığı anlaşılarak, birleşim kapatılmıştır.

⁴⁸² A.k., s. 1030.

DOKUNULMAZLIKLARI KORUNAN MİLLETVEKİLLERİ

14 Ekim 1968 tarihli 92. birleşimde Anayasa ve Adalet Karma Komisyonu Başkanı Erzurum Milletvekili İsmail Hakkı Tekinel bir önerge vererek Karma Komisyon tarafından dokunulmazlığının kaldırılmasına gerek görülmeyen dosyaların öncelikle görüşülmesini istemiştir. Tekinel önergesini açıklamak için kısa bir konuşmada yaparak, Üçüncü toplantı yılının sonuna yaklaşıldığını ve bu toplantı yılı içinde Komisyon raporları karara bağlanmazsa dosyaların tekrar Komisyona iade edilmesi, rapora bağlanması ve basılması süreçlerinin yeniden yaşanacağını belirtmiştir. İstanbul Milletvekili Ahmet Tahtakılıç önerge aleyhinde söz alarak, dokunulmazlık dosyalarında dokunulmazlığın kaldırılmasına gerek görülmeyen ve görülen ayrımının yapılmasının adalet duygusu ve kanun ve nizam fikriyle bağdaşamayacağını ifade etmiştir. Tahtakılıç'a göre yapılması gereken dosyaların sınıflandırılarak ele alınması değil, Meclisin çalışma düzenini iyileştirmektir. Bunun üzerine tekrar söz alan Tekinel, Meclisin vereceği kararın adli değil siyasi bir karar olduğunu, Komisyonun dokunulmazlığın kaldırılması yönünde rapor hazırladığı durumlarda müzakerelerin uzun süreceği için azalan çalışma zamanında ele alınmadığını, ve parti gruplarının önergesi doğrultusunda bir ilke kararı aldığını ifade etmiştir. Tahtakılıç ise Tekinel'in konuşması üzerine tekrar söz alarak, ileride tarihçilerin parti gruplarının ortak kararıyla parlamento çalışmalarının ne hale getirildiğini mutlaka eleştireceğini öne sürmüş ve parlamentonun parti gruplarından ibaret olmadığını söylemiştir. Netice itibarıyla, Tekinel'in önergesi işaretle yapılan oylama sonucunda kabul edilmiştir.⁴⁸³

Böylece toplam 143 dokunulmazlık dosyası hakkında Karma Komisyonun ilgili milletvekilinin "dokunulmazlığın kaldırılmasına gerek yoktur" şeklindeki raporları Genel Kurul'da tek tek okunmuş ve herhangi bir müzakereye konu olmadan oylanarak kabul edilmiştir. Söz konusu dosyaların bir çoğu 38 sayılı kanuna muhalefet ederek 27 Mayıs devrimini haksız, gayrı meşru ve yersiz göstermek 'suçundan' gönderilmiş dosyalardır. Örneğin Adana Milletvekili Turhan Dilligil hakkındaki 12, İstanbul Milletvekili Orhon Seyfi Orhon hakkındaki 7 dokunulmazlığın kaldırılması dosyası 38 sayılı kanuna muhalefettendir ve 38 sayılı kanuna muhalefetten hakkında dokunulmazlığın kaldırılması dosyası bulunan milletvekilleri bunlardan ibaret değildir. Bunun dışında, örneğin İstanbul Milletvekili Çetin Altan hakkında halkı kanunlara karşı gelmeye teşvik ve komünizm propagandası yapmak 92. birleşimde işlem gören dosyalardandır. Hükümetin manevi şahsiyetini tahkir ve tezyif, silahla tehdit, memura vazifesinden dolayı hakaret ve müessir fiil, otomatik vitesli arabasını emniyetli bir şekilde park etmediği için bir şahsın üç günden fazla işinden kalmasına neden olacak şekilde yaralanmasına neden olmak suretiyle halkı

⁴⁸³ Bu paragraf için bkz. *Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2, Yasama Yılı: 3, Cilt: 28, Birleşim: 92, ss. 926-928.*

tehlikeye atmak, Atatürk aleyhine suç işlemek, gerçeğe aykırı tutanak düzenlemek ve sahtecilik, “Ordu despotik bir müessesedir” demek suretiyle Devletin Silahlı kuvvetlerini alenen tahkir ve tezyif etmek gibi gerekçeler Meclis’e gönderilen dokunulmazlık dosyalarında yer alan gerekçelerden bazılarıdır.⁴⁸⁴ Bunlar arasında Zonguldak Milletvekili Bülent Ecevit hakkında Konya’da yaptığı bir konuşmada “dini ve dince mukaddes sayılan şeyleri alet ederek propaganda yapmak”tan sevk edilen bir dokunulmazlık dosyası olduğu da not edilmelidir. Komisyon raporunda bu iddianın hangi gerekçe ile öne sürüldüğü yer almamakla beraber, Ecevit’in Konya konuşmasından kastedilen muhtemelen 1968 mali yılı bütçe görüşmelerinde Demirel’in gönderme yaptığı konuşmadır. Demirel’in aktardığına göre Ecevit Konya konuşmasında Peygamber’in ortanın soluna yakın olduğunu savunmuştur.⁴⁸⁵

Aşağıda haklarında dokunulmazlık dosyası bulunan milletvekillerinden, dokunulmazlıklarının kaldırılmaması yönündeki Karma Komisyon raporu Genel Kurulca kabul edilen milletvekillerinin listesi yer almaktadır. 92. birleşimde görüşülen toplam dosya sayısı 101’dir. Dokunulmazlık dosyalarının görüşülmesine 21 Ekim 1968 tarihli 95. birleşimde de devam edilmiştir. Tablodan da anlaşıldığı gibi Dilligil 33 dokunulmazlık dosyası ile hakkında en fazla dokunulmazlığın kaldırılması dosyası bulunan milletvekili olmuştur. Dilligil’i 25 dosya ile Altan takip etmektedir. Aşağıdaki listede milletvekillerinin dönem içindeki parti değiştirmeleri ve istifalarının dikkate alınmadığı, 1965 seçimlerinde listesinden seçildikleri partilerin yer aldığı not edilmelidir.

⁴⁸⁴ Bkz. 92. birleşimin sonuna ekli Karma Komisyon raporları.

⁴⁸⁵ Bkz. 1968 mali yılı bütçe görüşmeleri.

TABLO 27- DOKUNULMAZLIK DOSYALARI

ADI	SOYADI	PARTİ	SEÇİM BÖLGESİ	DOSYA SAYISI
MEHMET ERTUĞRUL	AKÇA	AP	MANİSA	1
ÇETİN	ALTAN	BGMSZ/TİP	İSTANBUL	25
ABDÜLHALİM	ARAS	AP	SİİRT	1
İHSAN	ATAÖV	AP	ANTALYA	2
FUAT	AVCI	AP	DENİZLİ	1
MEHMET ALİ	AYBAR	TİP	İSTANBUL	1
ADİL	AYDIN	MP	KASTAMONU	1
MEHMET SELÇUK	AYTAN	AP	KONYA	1
MEHMET ALİ	AYTAŞ	AP	İZMİR	1
MUSTAFA CİHAT	BABAN	CHP	ÇANAKKALE	3
HÜSEYİN	BALAN	CKMP	ANKARA	1
NURİ	BAYAR	AP	SAKARYA	1
MUAMMER	BAYKAN	AP	ÇANAKKALE	1
AHMET ŞEVKET	BOHÇA	AP	KASTAMONU	2
ALİ	BOZDOĞANOĞLU	AP	ADANA	1
HASAN FEHMİ	BOZTEPE	AP	ANTALYA	2
NEDİM METİN	CİZRELİ	CHP	DİYARBAKIR	1
AHMET	ÇEBİ	MP	TRABZON	2
ABBAS	ÇETİN	AP	KARS	1
ALİ RIZA	ÇETİNER	AP	ANKARA	1
KAZIM	COŞKUN	AP	ANKARA	1
AHMET	DALLI	AP	ANKARA	1
TURHAN	DİLLİGİL	AP	ADANA	33
MUAMMER	DİRİK	AP	MANİSA	2
BÜLENT	ECEVİT	CHP	ZONGULDAK	1
OSMAN ZEKİ	EFEÖĞLU	AP	İZMİR	4
MEMDUH	ERDEMİR	MP	KIRŞEHİR	1
TEKİN	ERER	AP	İSTANBUL	2
KADRI	EROĞAN	AP	SAKARYA	2
SELAHATTİN HAKKI	ESATOĞLU	CHP	NEVŞEHİR	2
KAMRAN	EVLİYAOĞLU	AP	SAMSUN	3
HAMİT	FENDOĞLU	AP	MALATYA	1
MUSTAFA	KAPTAN	AP	SİNOP	1
BEDRETTİN	KARAERKEK	AP	TOKAT	1
ALİ	KARAHAN	YTP	HAKKARİ	1
MUZAFFER	KARAN	TİP	DENİZLİ	1
İBRAHİM ETHEM	KILIÇOĞLU	AP	GİRESUN	3
RIZA	KUAS	TİP	ANKARA	3
ABDURRAHMAN	GÜLER	AP	ÇORUM	1
A. ŞEREF	LAÇ	MP	İSTANBUL	1
ORHAN SEYFİ	ORHON	AP	İSTANBUL	9
MEHMET REŞAT	ÖZARDA	AP	AYDIN	1
OSMAN	ÖZER	AP	İSTANBUL	1
VEDAT ALİ	ÖZKAN	AP	KAYSERİ	2
HACI AHMET	ÖZSOY	AP	MARAŞ	1
HAMİ	TEZKAN	AP	BOLU	1
OSMAN	TURAN	AP	TRABZON	4
HAYRETTİN	UYSAL	CHP	SAKARYA	3
CEMAL	YAVUZ	CHP	BİNGÖL	1
LEBİT	YURDOĞLU	CHP	İZMİR	1
MEHMET	YÜCELER	CHP	KAYSERİ	1
OSMAN ZEKİ	YÜKSEL (SERDENGEÇTİ)	AP	ANTALYA	4

CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ

1966 yılında Cumhurbaşkanı seçimi konusunun gündeme gelmesinin nedeni mevcut Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in 7 yıl olan süresinin dolması değil, sağlık sorunları nedeniyle "iş göremez" duruma düşmesidir. Gürsel'in 1960'da hafif bir felçle başlayan hastalığı zaman içinde ilerlemiştir. Türkiye'de yapılan tedavilerin sonuç vermemesi üzerine, 2 Şubat 1966'da Amerika'ya götürülen Gürsel, 9 Şubat'ta komaya girmiş ve durumunun giderek ağırlaşması üzerine 24 Mart gecesi yapılan ani bir toplantı ile Türkiye'ye getirilmesi kararlaştırılmıştır.⁴⁸⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin⁴⁸⁷ 25 Mart 1966 tarihli 4. birleşiminde Başbakan Süleyman Demirel Cemal Gürsel'in Washington Walter Reed Hastahanesinden Ankara GATA'ya nakledilmesinin gerekçelerini açıklamıştır. Sağlık Heyeti tarafından verilen Rapora göre, 2 Şubat 1966'da tedavi için ABD'ye gönderilen Gürsel, tedavileri devam ederken gelen bir "stroke" (kalp krizi) sonucu komaya girmiştir ve 45 gündür durumunda bir değişiklik yoktur; Gürsel'e "burada" uygulanacak başka bir destekleyici tedavi yoktur; halen uygulanmakta olan tedavi seyahat esnasında da uygulanabilir; Gürsel'in içinde bulunduğu koma durumu her an üzücü bir olayla sonuçlanabileceği gibi, uzun bir süre devam da edebilir; Gürsel'in dönmesi için 24 Mart uygun bir tarihtir. Başbakan Demirel işte bu rapora dayanarak Gürsel'in GATA'ya sevk edilmesini uygun gördüklerini TBMM'nin bilgisine sunmuştur.⁴⁸⁸ Bu bilginin verilmesinden üç gün sonra TBMM, Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'ı Cumhurbaşkanı olarak seçmiştir.

Gürsel'in uzunca bir süredir devam eden hastalığı cumhurbaşkanlığında bir boşalma ihtimali başgösterdiğinde gözlerin hemen orduya çevrilmiştir. Zira, "1960 sonrası Türkiye'nin belirleyici özelliklerinden birisi askerlerin yoğun şekilde siyaset yapmasıdır."⁴⁸⁹ Gerek muvazzaf, gerekse bir kısmı doğal senatör olan emekli subaylar Cumhurbaşkanlığı makamında kimin bulunacağı ile yakından ilgilendirmektedir. Nitekim, o günlerin gazetelerinde Cumhurbaşkanlığı için adı geçenlerin çoğunun emekli general olması meselenin ordu ile yakından ilgili olduğunun bir işaretidir.⁴⁹⁰

Siyaset Bilimci Hikmet Özdemir'in aktardığına göre, 27 Mayısı gerçekleştiren ve normal demokrasiye geçildikten sonra senatör olan Milli Birlik

⁴⁸⁶ "Dördüncü Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel," *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980* (Yapı Kredi Yayınları: İstanbul, 2005), s. 137.

⁴⁸⁷ 1961-1980 döneminde sadece Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisinin ortak birleşimlerinin TBMM birleşimleri olarak anıldığı not edilmelidir.

⁴⁸⁸ *TBMM Tutanak Dergisi, Yasama Yılı: 5, Cilt: 5, Birleşim: 4, (25.03.1966), s. 22-24.*

⁴⁸⁹ Hikmet Özdemir, "Siyasal Tarih (1960-1980)," *Türk Tarihi 3: Çağdaş Türkiye 1908-1980* (Milliyet, İstanbul, t.y.), s. 192.

⁴⁹⁰ Bkz. Hikmet Özdemir, *Atatürk'ten Günümüze Cumhurbaşkanlığı Seçimleri* (Remzi Kitabevi: İstanbul, 2007), s. 211.

Grubu (MBG), hastalığı nedeniyle görevini yerine getiremeyen Gürsel yerine yeni bir Cumhurbaşkanı seçilmesine “vefa” gerekçeleriyle karşı çıkmıştır.⁴⁹¹ Fakat MBG aynı zamanda, hasta olan Cumhurbaşkanı Gürsel’in yerine vekalet eden Cumhuriyet Senatosu Başkanı İbrahim Atasagun’un AP’li olmasından da rahatsızdır. Özdemir’in aktardığına göre, MBG, Gürsel’in hasta/iş göremez de olsa ölene kadar Cumhurbaşkanlığı makamında kalmasını, fakat vekalet işini AP’li Atasagun’un yürütmemesini istemektedir. MBG’nin tercihi Genelkurmay Başkanı olan Orgeneral Cevdet Sunay’ın önce Senato’ya kontenjan senatörü olarak atanması, sonra Senato’nun Sunay’ı Başkan seçmesi ve böylece Sunay’ın, Gürsel “ölene dek” Cumhurbaşkanlığına vekalet etmesidir! Bu formül doğal olarak uygulanamamış, Cumhuriyet Senatosu Başkanı İbrahim Atasagun 2 Şubat 1966’dan itibaren Cumhurbaşkanına Vekalet etmeye başlamıştır.⁴⁹² Öte yandan, Cumhurbaşkanlığı sorunu ancak Sunay Cumhurbaşkanı koltuğuna vekaleten değil, asaleten oturması ile çözülebilmektedir.

Dönemin Meclis Başkanı Ferruh Bozbeyli 10 Nisan 2007’de NTV’de yayınlanan *Neden* programında yeni bir Cumhurbaşkanı seçilmesi yolunun İnönü ve Demirel arasındaki uzlaşma ile açıldığını anlatmıştır. Buna göre, İnönü, Bozbeyli’ye ‘bu cumhurbaşkanı işini kim halledecek’ diye sormuş ve Bozbeyli de ‘Gürsel’in görevini yerine getiremeyeceğini’ belirten bir sağlık kurulu raporu TBMM tarafından kabul edilirse yeni bir Cumhurbaşkanı seçme yolunun açılacağı cevabını vermiştir. İnönü’nün ‘benden sana destek git Demirel’le konuş’ demesi üzerine, Bozbeyli Demirel’e gitmiş ve onun onaylaması ile yeni Cumhurbaşkanı seçme yolunda girişimler başlamıştır.

Cumhurbaşkanı Gürsel’in tıbben görevini yerine getiremeyeceğine dair 26 Mart tarihli bir rapor TBMM’nin 28 Mart 1966 tarihli 5. birleşiminde okunmuştur.

Rapor aynen şöyledir:⁴⁹³

Gülhane Askerî Tıp Akademisi Komutanlığı

Ankara

Komutan Sekreterliği : 2030 - 66

Rapor

Başbakanlığın Özlük ve Yazı İşleri 2442 sayı ve 26 Mart 1966 tarihli yazıları üzerine toplanan Sağlık Kurulu aşağıdaki kararı almıştır:

Sayın Cumhurbaşkanımız Cemal Gürsel 26 Mart 1966 günü tedavide bulundukları Amerika Birleşik Devletlerinden yurda avdet buyurmuşlar ve saat 06.55 te tedavilerine tahsis edilen Gülhane Askerî Tıp Akademisine yatırılmışlardır.

⁴⁹¹ Bu paragraf için bkz. Hikmet Özdemir, *Atatürk’ten Günümüze Cumhurbaşkanı Seçimleri* (Remzi Kitabevi: İstanbul, 2007), s. 193.

⁴⁹² *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, Dönem: 1, Yasama Yılı: 5, Cilt: 32, Birleşim:40, (03.02.1966), s. 236.

⁴⁹³ *TBMM Tutanak Dergisi*, Yasama Yılı: 5, Cilt: 5, Birleşim:5, (28.03.1966), ss. 33-34.

Evvelce hazırlanan program gereğince, Türkiye'de ilk konsültasyonu yapan Sağlık Kurulu üyelerine ek olarak, Gülhane Askerî Tıp Akademisi profesörlerinin tamamı ile, Ankara Hastanesi Sağlık Kurulu üyelerinin katıldıkları ilk müşterek toplantıda evvelâ Cumhurbaşkanı Başhekimî Tabip Alb. Prof. Lütfi Vural'ın hastalık hakkındaki verdiği izahat dinlenilmiş ve hastanın Walter Reed Hastanesinde tutulan sağlık dosyası ve verilen son rapor incelenmiş, müteakiben hasta bütün üyeler tarafından görülerek gereken uzmanlarca muayenesi yapılmıştır.

Hastanın şimdiki muayenesinde :

1. Evvelce müteaddit raporlarda açıklanmış olan hayati belirtiler yolculuk sırasında her hangi bir değişikliğe uğramamıştır.

2. Sabah saat 08.00 da yapılan muayene esnasında beden ısısı 36,9, arteriyel kan basıncı 126/64 mm. Hg, nabız sayısı dakikada 102, solunum sayısı dakikada 32 dir. (Solunum Cheyne - Stokes tipindedir)

3. Hastada genel Arteriyoskleroz ve buna bağlı serebral baziler arterin mütaaddit trombozları neticesi 47 günden beri devam ettiği bildirilen derin komanın halen daha da ilerlediği tesbit edilmiştir.

4. Yukarda kaydedilen belirtiler ve hastalığın geçirdiği safhalar göz önünde tutularak, serebral anatomik harabiyetin geri dönmesi, bugünkü tıp anlamlarına göre düşünülemez.

Netice olarak: Komadan çıkmaları bir an için düşünülse dahi kendilerinin Devlet Başkanlığı görevini ifaya devam buyurmalarına tıbben imkân bulunmadığını bildirir oy birliği ile alınmış müşterek kurul raporudur.

Eki:

Konsültan hekimlerin imza listesi

(ikinci ve üçüncü sayfa olarak eklenmiştir.)

Müşterek Sağlık Kurulu

Başkan Dr. Ayanoğlu Necmi

Üye Dr. Adasal Rasim

Üye Dr. Akabay Nevzat

Üye Dr. Akaydın Emin

Üye Dr. Aker Osman

Üye Dr. Akyar Mehmet

Üye Dr. Algun Talât

Üye Dr. Ara Abidin

Üye Dr. Atay Hakka

Üye Dr. Artunkal Nihat

Üye Dr. Balkan Orhan

Üye Dr. Barlas Nazmi

Üye Dr. Eken Necdet

Üye Dr. Berksan Necip.

Üye Dr. Bostancıoğlu Saim
Üye Dr. Bozkaya Necdet
Üye Dr. Dinçer Haydar
Üye Dr. Doğulu Selâhattin
Üye Dr. Ege Rıdvan
Üye Dr. Ertimur Kâmuran
Üye Dr. Gürhan Necmi
Üye Dr. Gürün Sami
Üye Dr. Kemahlı Hasan
Üye Dr. Koçaş Hami
Üye Dr. Okkan Sadık
Üye Dr. Özergut Muzaffer
Üye Dr. Palabıyıkoglu Ercüment
Üye Dr. Peker Celâl
Üye Dr. Rollas Hüseyin Zinnur
Üye Dr. Sanel Fahir
Üye Dr. Sayar Selâhattin
Üye Dr. Sargın Orhan
Üye Dr. Sevüktekin Aziz
Üye Dr. Sökmen Cavit
Üye Dr. Tezok Fethi
Üye Dr. Tanyeri Abdülkadir
Üye Dr. Vural Lütü
Mühür ve imza Op. Prof. Dr. Necmi Ayanoğlu
General (1936-12) Gülhane Askerî Tıp Aka. Komutanı
I inci Hariciye Kliniği Direktörü

Gürsel'in görev ve yetkilerini yerine getirecek bir durumda olmadığını belirleyen bu Rapora dayanarak; Demirel imzalı bir Başbakanlık tezkeresi, Anayasanın 100. maddesinde belirtilen "başka sebeple Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması" durumunun geçerli olduğunu ifade etmekte ve gereğinin Anayasanın 100 ve 101. maddeleri çerçevesinde takdir ve ifa edilmesini istemektedir.⁴⁹⁴

Raporun okunmasından sonra Birleşik Oturum Başkanı Ferruh Bozbeyli, Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması gerekçesiyle (yeni) Cumhurbaşkanı seçimine geçilmesi konusunu oya sunmuş, ve Cumhurbaşkanı seçimine geçilmesi kabul edilmiştir. Seçimlerde, Kontenjan Senatörü Cevdet Sunay, AP ve CHP'nin Meclis ve Senato gruplarının, Senatodaki MBG ve Kontenjan Gruplarının, TİP ve YTP'nin Meclis gruplarının ve Bağımsız üyelerin ortak önergeleri ile aday gösterilmiştir. Sunay'a rakip aday ise, Kemal Aytaç (Muş Milletvekili), İsmail Hakkı Yılanlıoğlu (Kastamonu Milletvekili), Rifat Baykal

⁴⁹⁴ A.k., s. 33.

(Mardin Milletvekili) ve Niğde Senatörü Kudret Bayhan'ın ortak imzalarıyla aday gösterilen Ankara Milletvekili Alpaslan Türkeş olmuştur.

Orgeneral Sunay, geniş çevrelerden kabul görmekle birlikte şartların öne çıkardığı bir adaydır. Türk Solu'nun önemli dergilerinden *Yön*'de Bahri Savcı, Sunay'ı Türk birliklerinin NATO emrine verilmesine karşı çıktığı ve ABD ile ikili anlaşmaların düzeltilmesi için ilk çalışmaların başlatılmasına neden olduğu için desteklemiştir.⁴⁹⁵ Abdi İpekeçi ise 1960'lı yılların başında Talat Aydemir'in darbe girişimlerine karşı durarak demokratik düzeni savunduğu için Sunay'a olumlu bakmıştır.⁴⁹⁶ Sunay'ın 1961 seçimlerinden sonra parlamentonun toplanmasını engellemek isteyen darbeci grubun karşısında olduğu bilinmektedir.⁴⁹⁷ AP lideri Demirel ve CHP lideri İnönü de Abdi İpekeçi'nin öne sürdüğü gerekçeye katılarak Sunay'ın adaylığında anlaşmışlardır. Demirel, Sunay'ın 1960 sonrasında "Ordu'nun siyasetten çekilmesi konusunda önemli bir görev" yaptığını 2000 yılında Yavuz Donat'a verdiği bir röportajda belirtmiştir.⁴⁹⁸

Ancak, yakın çevresine "Askerler bize bir cumhurbaşkanı adayı dayatmadan, biz kendimiz ... bir askeri seçelim" diyen Demirel'in⁴⁹⁹ tercihini belirleyen tek etmenin Sunay'ın meziyetleri olmadığı açıktır. Nitekim, dönemin AP Milletvekili Sabit Osman Avcı, Siyaset Bilimci Davut Dursun'a mülakatında "silahlı kuvvetlerden herhangi bir baskı olmadı. Başka birini seçmek mümkün değildi o vaziyette (...) Dolaylı baskıdan bahsedilebilir tabii ... açıktan baskı yoktu ama parti liderleri bunu hissettiklerinden kendiliğinden gittiler, Sunay'a 'sen gel, seni seçelim' dediler" demiştir.⁵⁰⁰ Siyaset Bilimci Ümit Cizre'nin değerlendirmesi ise, "sivil siyasal sürecin ve kurumların üstünlüğünün hâlâ tartışmasız bir biçimde kurulamadığı 1966'da" AP'nin tutumunu ve tercihlerini belirleyen temel etmenin "yatıştırıcı, alttan alıcı, komutanlara güven veren, sorun çıkarmaktan sakınan" bir politika izlediği şeklindedir.⁵⁰¹

Sunay'ın adaylığını, oylamaya da katılmayan MP ve kendi adayını gösteren CKMP desteklememiştir. "Cumhurbaşkanlığına giden yolun, Genelkurmay Başkanlığından geçeceği yolunda bir teamül, demokratik rejimin temel ilkelerine uygun düşmeyecektir" diyen CKMP, Ankara Milletvekili

⁴⁹⁵ Savcı'nın yazısından alıntılar için bkz. Hikmet Özdemir, *Atatürk'ten Günümüze Cumhurbaşkanlığı Seçimleri* (Remzi Kitabevi: İstanbul, 2007), s. 197.

⁴⁹⁶ İpekeçi'nin yazısından alıntılar için bkz. Hikmet Özdemir, *Atatürk'ten Günümüze Cumhurbaşkanlığı Seçimleri* (Remzi Kitabevi: İstanbul, 2007), s. 197.

⁴⁹⁷ Kemal Karpaz, "The Military and Politics in Turkey, 1960-1964: A Socio-Cultural Analysis of a Revolution," *American Historical Review*, LXXV, 6 (1970), ss. 1154-1683.

⁴⁹⁸ Aktaran, Hikmet Özdemir, *Atatürk'ten Günümüze Cumhurbaşkanlığı Seçimleri* (Remzi Kitabevi: İstanbul, 2007), s. 200.

⁴⁹⁹ Aktaran, Hikmet Özdemir, *Atatürk'ten Günümüze Cumhurbaşkanlığı Seçimleri*, s. 202.

⁵⁰⁰ Aktaran, Hikmet Özdemir, *Atatürk'ten Günümüze Cumhurbaşkanlığı Seçimleri*, s. 213.

⁵⁰¹ Ümit Cizre-Sakallıoğlu, *AP-Ordu İlişkileri: Bir İkilemin Anatomisi* (İletişim: İstanbul, 1993), ss.68-69.

Alparslan Türkeş'i aday göstermiştir. Osman Bölükbaşı ise, her Genelkurmay Başkanının kendini müstakbel Cumhurbaşkanı olarak görmeye başlayacağı endişesini ifade ederek TBMM dışından birinin Cumhurbaşkanı seçilmesini doğru bulmamıştır.⁵⁰²

Türkiye Cumhuriyeti'nin Beşinci Cumhurbaşkanı olan Cevdet Sunay, Genelkurmay Başkanı iken, Cumhurbaşkanı'na vekalet eden Senato Başkanı Atasagun tarafından Kontenjan Senatörlüğüne atanmıştır.⁵⁰³ İzleyen birleşimde Sunay, Senato'da and içmiş⁵⁰⁴ ve ardından Senato'daki "kontenjan grubu"na katılmıştır.⁵⁰⁵ Sunay, 28 Mart 1966 günü (5. birleşim) yapılan gizli oylamada, katılan 532 üyeden 461'inin oyunu alarak Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Alpaslan Türkeş 11 oyda kalmış, 47 oy ise boş çıkmıştır. Kalan oylar ise aday olmayan şu kişilere verilmiştir: Ali Fuat Başgil, İsmet İnönü, Celal Ertuğ, Kasım Gülek, Sadettin Bilgiç, Osman Turan birer oy ve Turhan Dilliğil 2 oy.⁵⁰⁶

Oylamadan hemen sonra yapılan ikinci oturumda Cumhurbaşkanı "Allah'tan bana yardım etmesini dilerim" dediği kısa bir teşekkür konuşması yaparak görevine başlamıştır.

Cumhurbaşkanının ettiği yemin şöyledir:⁵⁰⁷

Cumhurbaşkanı sıfatiyle Türk Devletinin bağımsızlığını, vatanın ve milletin bütünlüğüne yönelecek her tehlikeye karşı koyacağıma, milletin kayıtsız şartsız egemenliğini ve Anayasayı sayacağıma ve savunacağıma, insan haklarına dayanan demokrasi ve hukuk devleti ilkelerinden ve tarafsızlıktan ayrılmayacağıma Türkiye Cumhuriyetinin şan ve şerefini koruyup yüceltmek ve üzerime aldığım görevi yerine getirmek için bütün gücümle ve varlığım la çalışacağıma namusum üzerine söz veririm.

⁵⁰² Aktaran, Hikmet Özdemir, *Atatürk'ten Günümüze Cumhurbaşkanları Seçimleri*, s. 212-213.

⁵⁰³ *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, Dönem: 1, Yasama Yılı: 5, Cilt: 35, Birleşim:60, (15.03.1966), ss. 391.

⁵⁰⁴ *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, Dönem: 1, Yasama Yılı: 5, Cilt: 35, Birleşim:61, (17.03.1966), ss. 459.

⁵⁰⁵ *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, Dönem: 1, Yasama Yılı: 5, Cilt: 35, Birleşim:61, (22.03.1966), ss. 501.

⁵⁰⁶ Bu paragraf için bkz. A.k, ss. 34-35.

⁵⁰⁷ A.k. s. 36.

İndeks

Milletvekili isimlerinin ilk harf(ler)i sadece aynı soyisim paylaşıldığında belirtilmiştir. İsim ve soyisim aynı olduğunda seçim bölgeleri belirtilmiştir.

- 21 Mayıs, 5
22 Şubat, 5
27 Mayıs, 1, 5, 8, 13, 23, 73,
127, 133, 134, 141, 145, 173,
179, 193, 217, 220
Adalan, 54
Adalet Partisi, 72, 73, 74, 83, 85,
91, 93, 96, 135, 136, 153, 161,
162, 166, 168, 172, 180,
ayrıca bkz. AP
Adalı, 58, 59, 60
AET, 45, 130, 131, 146
Akagün, 67
Akal, 68, 76
Akalin, 27, 29, 55, 67, 103, 107
Akan, 15, 33, 50
Akarca, 53, 61
Akay, A. N., 53, 64, 150
Akay, S., 51, 54
Akbiyikoğlu, 55, 64
Akça, 51, 59, 60, 66
Akçal, 58, 60
Akçalıoğlu, 47
Akçaoğlu, 65
Akdoğan, A., 27, 29, 47, 64, 97,
182
Akdoğan, İ. H., 75, 92, 107
Akdoğanlı, 53
Akhun, 15, 33
Akın, H. A., 51, 54, 213
Akkan, 50
Akman, 55, 68
Aksay, 47, 54, 65
Aksu, 55, 89
Aküzüm, 54
Alacalı, 27, 29, 57, 62, 65, 103,
107
Alevi, 13
Alican, 10, 59, 60, 61, 73, 127,
153, 154, 169, 170, 171, 172,
181
Alişan, 126, 186
Alp, 59, 67, 184, 186
Altan, x, 11, 30, 64, 77, 78, 127,
164, 165, 166, 167, 169, 170,
171, 172, 175, 177, 189, 191,
192, 193, 194, 195, 196, 197,
198, 199, 200, 201, 202, 203,
206, 207, 217, 218
Altınsoy, 36, 58
Altunkaya, 68
Amerika, 46, 139, 153, 158, 166,
171, 177, 220, 221
Amerika Birleşik Devletleri, 221
Amerikan Üsleri, 177
Anayasa Mahkemesi, ix, 2, 3, 4,
38, 39, 40, 44, 79, 81, 84, 101,
103, 104, 105, 106, 132, 143,
176, 177, 179, 188, 191, 192,
201, 206
Angı, 54
AP, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13,
14, 15, 16, 17, 18, 23, 24, 25,
26, 30, 31, 33, 35, 58, 60, 71,
75, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 83,
84, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 92,
93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100;
102, 104, 105, 106, 108, 110,

111, 112, 114, 116, 118, 120,
125, 127, 128, 130, 133, 135,
136, 137, 138, 141, 142, 143,
145, 146, 149, 151, 154, 155,
156, 157, 159, 160, 161, 164,
171, 172, 176, 180, 182, 183,
184, 187, 194, 196, 199, 209,
210, 219, 221, 223, 224,
Ayrıca bkz. Adalet Partisi
Aral, 27, 29, 45, 66, 103, 107
Arar, 26, 28, 32, 42, 76, 97, 100,
103, 106, 107
Aren, 65, 78, 164, 183
Arıkan, 42, 66
Arsan, 32, 94
Arslan, 47, 67
Artuç, 15, 33
Asal, 68, 74, 75, 90, 91, 92, 94
Asbuzoğlu, 53
Atabeyli, 31, 186
Atalay, 15, 33
Ataman, D. K., 64
Ataman, H., 65, 99
Ataöv, 36, 62, 65, 194, 200
Atasagun, Ş., 221, 225
Atatürk, 73, 86, 127, 133, 134,
137, 138, 145, 148, 149, 150,
155, 160, 161, 174, 175, 179,
190, 194, 195, 198, 199, 201,
202, 203, 205, 206, 213, 215,
218, 220, 221, 224, 225
Avcı, F., 27, 29, 101, 103, 107
Avcı, S.O., 68, 105, 106, 126,
184, 186, 224.
Avrupa, ix, 45, 58, 59, 60, 61,
129, 131
Aybar, E. K., 71, 75
Aybar, M. A., 36, 66, 72, 73, 74,
77, 79, 80, 82, 84, 127, 145,

146, 147, 148, 149, 150, 151,
173, 177, 198, 199, 200
Aybar, R., 56, 57, 67, 85
Aydemir, Talat., 5, 224
Aydın, A., 53
Aykan, 48, 64
Aysoy, 65
Aytaç, İ., 47
Aytaç, K., 66, 223
Aytan, 38, 48
Aytaş, 35
Azizoğlu, 54, 58, 59
Bahadınlı, 57, 68, 87
Bakışık, 68
Balan, 51, 54, 65
Balkıs, 65
Basa, 53, 57
Basın, v
Başar, 63
Başgil, 15, 23, 33, 47, 87, 197,
199, 225
Başol, 53, 57
Batı, 46, 52, 57, 63, 83, 130,
131, 137, 140, 144, 147, 149,
155, 158, 159, 164, 165, 170,
172, 177, 198, 206, 210
Bayar, Celal., 8, 49
Bayıllıoğlu, 66
Baykal, 67, 223
Baykam, 34, 68
Baykan, 48, 59, 60, 67
Bayramoğlu, 60, 76
Bilgehan, 64, 126, 183, 186
Bilgiç, 8, 10, 47, 183, 186, 225
Bilgin, A., 26, 27, 28, 29, 35, 42,
62, 64, 75, 97, 100, 107
Bilgin, A.C., 57
Bilgin, M. T., 54
Binay, 27, 29, 68, 97, 107
Binicioğlu, 55, 68

Birgit, 67
Birincioğlu, 56
Birleşmiş Milletler, 131, 138,
152
Birol, 63
Bodur, 55
Bohça, 47, 53, 64
Boran, 61, 64
Bosuter, 211
Boyacıoğlu, 55
Bozbeyli, 26, 27, 28, 29, 76, 87,
88, 93, 95, 96, 97, 100, 102,
104, 106, 125, 150, 164, 221,
223
Bozdoğan, B., 33
Bozdoğan, M., 53, 57, 66
Bölükbaşı, 8, 14, 36, 70, 71, 145,
176, 182, 225
Burjuva, 203
Cemil Çiçek, v
CHP, 1, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13,
14, 15, 16, 17, 18, 23, 24, 31,
34, 58, 59, 60, 61, 71, 72, 75,
77, 78, 82, 83, 84, 85, 88, 89,
90, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99,
100, 102, 104, 105, 106, 108,
110, 111, 112, 114, 116, 118,
120, 127, 132, 135, 136, 137,
138, 140, 142, 156, 158, 159,
160, 162, 163, 166, 169, 176,
178, 182, 184, 187, 194, 197,
202, 206, 210, 219, 223, 224,
*Ayrıca bkz. Cumhuriyet Halk
Partisi.*
Cizreli, 58, 60, 67
CKMP, 6, 7, 8, 11, 12, 14, 15,
16, 17, 18, 23, 24, 58, 88, 89,
90, 92, 95, 96, 97, 98, 100,
108, 110, 111, 118, 119, 120,
127, 151, 181, 219, 224,

*Ayrıca bkz. Cumhuriyet Köylü
Millet Partisi.*
Cop, H. A., 65
Coşkun, M. K., 51, 54, 219
Cumalıoğlu, 65
Cumhuriyet Halk Partisi, 91, 93,
96, 134, 136, 160, 161, *Ayrıca
bkz. CHP*
Cumhuriyetçi Köylü Millet
Partisi, 91, 93, *Ayrıca bkz.
CKMP*
Cüceoğlu, 32
Çağlar, 55, 68
Çağlayangil, 65, 126, 186
Çakmak, 8, 55, 94
Çanga, 68, 97, 107
Çataloğlu, 66
Çebi, 45, 64
Çelikbaş, 60, 65
Çelikkan, 76
Çetin, K., 27, 29
Çetin, M., 54
Çetiner, 27, 29, 49, 94, 101, 107
Çilesiz, 63, 66
Dağdaş, 64, 126, 184, 186
Dallı, 53
Danıştay, 3, 39, 75, 132
Delikaya, 34, 56, 66
Demir, K., 66
Demiray, 56, 63
Demirel, 8, 10, 13, 68, 70, 75,
82, 83, 84, 125, 126, 127, 128,
129, 130, 131, 132, 133, 135,
139, 140, 145, 160, 162, 169,
172, 173, 174, 175, 176, 177,
178, 180, 181, 182, 183, 184,
186, 189, 194, 209, 218, 220,
221, 223, 224
Demokrasi, 5, 6, 9, 109, 175,
178, 203

Demokrat Parti, 1, 133, 172,
 Ayrıca Bkz. DP
Dengiz, 67, 126, 184, 186
Deriner, 126, 186
Dış Türkler, 152
Diler, 35, 36, 47, 57, 66, 104,
 105
Dilligil, 68, 217, 218
Dinçer, 65, 126, 186, 189, 223
Dirik, 67
Doğan, N., 9, 56, 57
Döşemeci, 50, 59, 67
DP, 1, 4, 6, 7, 8, 10, 13, 23, 37,
 38, 79, 89, 90, 133, *Ayrıca*
 bkz. Demokrat Parti
Duman, 65
Düşünsel, 48, 56
Ecevit, 10, 61, 66, 111, 218
Efeoğlu, 36, 54, 67, 194, 195
Eken, 222
Eker, 50, 55
Ekinci, C., 214, 215
Ekinci, T. Z., 36, 68, 87, 88, 89,
 91, 92, 99, 104, 105, 170
Emre, 53, 68
Ensarioğlu, 53
Erdem, 63, 64, 126, 186
Erdemir, 35, 36, 67, 75, 90
Erdoğan, 54, 126, 186
Erdoğan, 53
Erer, 68
Erez, 61, 186
Ergüder, 55
Erik, 34, 35, 36, 54
Erim, 25, 59, 60, 65, 75, 105,
 200
Erkanlı, 53, 67
Erkin, 48, 64
Eroğan, K., 54
Eroğan, N., 51

Ersoy, 27, 29, 106, 107
Ertem, 66, 94, 186
Erten, 67
Ertuğrul, 50, 51, 55, 59, 60, 66
Ertunga, 64
Esatoğlu, 68, 86, 208, 209, 210
Esengin, 34, 65
Ethem, 82, 87, 164
Fendoğlu, 65, 75, 76
Feyzioğlu, 10, 59, 68, 70, 74, 75,
 84, 90, 92, 93, 94, 95, 99, 102,
 111, 127, 132, 133, 134, 135,
 136, 137, 138, 139, 140, 141,
 142, 148, 156, 159, 160, 161,
 162, 163, 166, 169, 172, 178,
 180, 181, 182
Fırat, 53, 151, 213
Genelkurmay, 2, 5, 8, 38, 131,
 153, 200, 212, 220, 221, 224,
 225
Giray, 95
Göbekli, 27, 29, 55, 106, 107
Göğüş, 55, 63
Görentaş, 56, 97, 101, 103, 106,
 107
GP, 60, 84, 102, 104, 106, 108,
 112, 114, 116, 118, 120, 206,
 Ayrıca bkz. Güven Partisi
Güldoğan, 50
Gülek, 59, 61, 63, 66, 225
Güler, A., 27, 29, 86, 106, 107
Güley, 65, 192, 193, 194, 197,
 198
Gümüşpala, 7, 8, 10, 57, 183
Gündoğdu, 66
Güner, 47, 50, 56
Gürer, 27, 29, 50, 64, 106, 107
Gürsan, 56, 66, 126, 160, 183,
 184, 186

Gürsel, Cemal., 6, 38, 39, 40,
125, 220, 221, 223
Gürsoy, 48
Güven, M., 48, 66, 75, 95, 127,
155, 156, 182
Güven, N., 36, 55
Güven Partisi, 10, 14, 102, 111,
202, *Ayrıca bkz. GP*
Hacıbaloğlu, 212
Hatipoğlu, İ. S., 51, 54, 65
Hatipoğlu, Ş. R., 53
Hikmet, Nazım., 7, 78, 82, 83,
84, 194, 195, 220, 221, 224,
225
İDT, 172, 180, *Ayrıca bkz. KİT.*
İksel, 59
İncesulu, 66, 104
İncioğlu, 56
İnönü, 5, 7, 10, 15, 70, 71, 72,
73, 78, 79, 81, 82, 83, 84, 86,
136, 140, 163, 195, 197, 200,
201, 221, 224, 225
İskenderoğlu, 64
İslam, 133, 178
İşgüzar, 61, 65, 76
Kabadayı, 36, 50, 55, 66
Kalaycı, 54
Kalkınma, 57, 143, 154, 157,
172
Kanbolat, 55, 68
Kangal, 27, 29, 66, 101, 107
Kapisız, 27, 29, 31, 66, 103, 106,
107
Kaplan, 49, 64
Kaptan, 53
Karaca, 66
Karaerkek, 27, 29, 64, 79, 101,
103, 107

Karahan, A., x, 10, 30, 53, 64,
77, 78, 81, 212, 213, 214, 215,
216
Karakaş, 61, 64
Karan, 99
Karcı, 36, 53, 64, 77, 81, 87
Keskin, A. M., 87
Keskin, H. S., 65, 75, 212
Kıbrıs, 7, 11, 26, 38, 62, 69, 131,
132, 140, 141, 144, 150, 152,
153, 154, 181
Kılıç, M. C., 53
Kılıç, M. S., 61, 66, 183, 184,
186
Kılıçoğlu, 82, 87, 164
Kırbaşı, 51, 54, 65
Kırca, 31, 32, 48, 59, 63, 98,
100, 106, 201, 202, 211, 212
Kırıkoğlu, 66
KİT, 109, 110, 111, 113, 115,
117, 118, 121, 124, 138, 148,
159, 172, 180, *Ayrıca bkz. İDT*
Koç, C. N., 83
Koç, S. M., 54, 68
Koçak, Y., 36, 49, 77, 78, 196,
198
Koçak, Z., 68
Kodamanoğlu, 66
Komünizm, 133, 137, 151, 190
Koraltan, 27, 29, 68, 103, 107,
198, 199
Köksal, 61, 76, 106
Köksal Toptan, v
Köran, 65
Köseoğlu, 41, 68
Kuas, 36, 62, 67
Kurtbek, 51, 68
Kurtel, 27, 29, 36, 64, 97, 106,
107

Kurucu, 4, 23, 66, 94, 95, 132,
173, 174, 176
Kutlay, 55
Küfrevi, 55, 59, 60
Küntay, 27, 29, 106, 107
Kürşat, 67
Kürt, 9, 13, 80, 213, 215
Laç, 47, 64
Marksizm, 159, 160, 161, 172
Marx, 161, 194
MBK, 13, 24, 99
Menderes, Adnan., 74, 194
Menderes, Y., 48, 58, 59, 60
Menteşe, 48, 53, 67, 183, 184,
186
Menteşoğlu, 126
Millet Partisi, 8, 91, 93, 96, 141,
181, *Ayrıca bkz. MP*
MP, 8, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18,
23, 24, 60, 71, 75, 76, 85, 88,
89, 90, 92, 94, 95, 96, 97, 98,
99, 100, 103, 104, 106, 108,
110, 111, 112, 114, 115, 116,
118, 120, 127, 141, 144, 145,
164, 176, 181, 183, 184, 187,
219, 224, *Ayrıca bkz. Millet
Partisi*
Mursaloğlu, B., 14, 15, 33
Mursaloğlu, Ş., 68
Mustafaoğlu, 51
Müftüoğlu, 27, 29, 61, 63, 68,
89, 97, 107, 186
NATO, 9, 57, 80, 144, 150, 152,
155, 166, 169, 177, 224
Nebioğlu, 55, 66, 77
Nedimoğlu, 53
Neftçi, 57, 65, 78
Nizamoglu, 68
Ocak, K., 15, 33, 126, 183, 184,
186

Odyakmaz, 92
Oğuz, 56, 67, 216
Ok M., 36, 67,
Ok, N., 26, 28, 35, 77, 78, 81,
97, 100, 103, 106, 107, 216
Oktay, İ., 101, 103, 106, 107
Oktay, O. Z., 67
Onan, 42, 68
Onat, 49, 72
Oral, 57
Oran, 18, 65
Orhon, İ. H., 45,
Orhon, O. S., 26, 28, 55, 86, 217
Ortak Pazar, 130, 146
Ortanın Solu, 77
Osma, 50, 61, 82
OYAK, 2
Ozansü, 59, 67
Öktem, 61, 65, 204
Önadım, 36
Önder, C. T., 51, 54, 64,
Önder, S. F., 36, 57, 85, 127,
141, 142, 143, 144, 145, 164,
181, 182, 209
Özarda, 25, 31, 66, 94, 148, 193,
197, 215
Özcan, 65, 68
Özdağ, 27, 29, 67, 95, 211
Özdemir, 27, 29, 32
Özfakih, 66
Özgüç, 67
Özkan, H., 56, 58, 65
Özkan, V. A., 63, 68, 186
Öztürk, S., 50, 68, 85, 126, 183,
184, 186
Öztürkmen, 47, 60
Paker, 47, 56, 68
Paksüt, 54, 94, 95, 193, 199
Palaoğlu, 66
Pasinli, 67

Pehlivanlı, 69, 70, 71, 97, 107
Pehlivanoğlu, 64
Plan, 115, 138, 148, 156
Rejim, 133, 136, 145, 151, 154
Rona, 42
Rusya, 58, 210
Sakarya, E. G., 50
Sakarya, G., 56
San, 68
Saraç, 67
Sarica, 57
Sarıbrahimoğlu, 31, 66
Sarıyüce, 49
Sarper, 15, 33, 68
Satır, 56, 65
Savacı, 47
Sayıştay, ix, 39, 44, 45, 110,
111, 112, 114, 115, 116, 120
Seçkin, İ., 53, 66
Seçkin, T., 68
Selek, 77, 87, 95, 102, 103
Sezgin, R., 67, 126, 186
Solmazer, 64, 76
Somunoğlu, 63, 64, 126, 186
Sovyetler Birliği, 52, 54, 131,
140, 150, 152
Soyer, 36, 50, 57, 68
Sunay, Cevdet., 5, 8, 38, 71, 220,
221, 223, 224, 225
Sungun, 56
Sungur, x, 30, 48, 51, 64, 101,
103, 107, 208, 209, 210, 211
Sükan, 50, 61, 62, 63, 65, 69, 70,
71, 72, 73, 76, 77, 80, 85, 126,
186
Şahin, 45
Şahinoğlu, 27, 29, 212
Şakar, 27, 29, 97, 101, 107
Şamiloğlu, 27, 29, 67, 101, 106,
107

Şener, A., 64
Şener, N., 67
Şensoy, 66
Şenyurt, 54
Şohoğlu, 26, 28, 50, 103, 106,
107
Tahtakılıç, 64, 70, 80, 90, 98,
100, 106, 217
Tanır, 68
Tanrıdağ, 54
Tayyar, 56, 67
TCK 141, 84, 198, 200, 212
TCK 142, 194, 196, 201
Tekeli, 13, 27, 29, 56, 106, 107
Tekin, 8, 27, 29, 61, 63, 65, 68,
89, 97, 107, 126, 186, 194
Tekinalp, 53
Tekinel, 102, 216, 217
Tez, 15, 33
Tezkan, 47, 56
TİP, ix, x, 9, 10, 11, 12, 13, 14,
15, 16, 17, 18, 23, 24, 35, 60,
62, 72, 74, 76, 77, 78, 79, 80,
81, 82, 84, 85, 87, 88, 89, 91,
92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 101,
102, 103, 104, 106, 108, 110,
111, 112, 114, 116, 118, 120,
127, 137, 145, 146, 148, 150,
155, 164, 168, 169, 170, 171,
172, 173, 174, 177, 178, 183,
194, 197, 200, 219, 223,
*Ayrıca bkz. Türkiye İşçi
Partisi*
Toker, 68, 183, 186
Topaloğlu, 64, 126, 186, 208
Topçubaşı, 47
Toprak Reformu, 138, 139, 143,
162
TSK, 2, 102
Tural, Cemal., 71, 75.

Turan, 1, 6, 13, 14, 54, 64, 174, 225
Turanlı, 50, 63
Turgut, C., 55, 67
Turgut, M., 62, 67, 126, 186
Tülezoğlu, 49
Tünay, 64
Türk Silahlı Kuvvetleri, 153
Türkay, H., 65
Türkay, T., 53
Türkel, 64, 186
Türkeş, 14, 127, 151, 152, 153, 181, 224, 225
Türkiye İşçi Partisi, 9, 91, 93, 173, *Ayrıca bkz. TİP*
Türkkan, 57
Tüzün, 48, 67
Uğrasızoğlu, 66, 95
Uluç, 15, 33
Uluçay, 55
Ustaoğlu, 49
Uyar, 45, 50, 56, 67
Uygur, 57
Uysal, H., 53, 65
Uzun, 65, 74
Uzuner, 50, 53, 64
Uzunoglu, 36
Üçüncü Dünya, 149, 150
Ülker, 54, 67
Ünlü, H., 55, 65
Ünlü, S., 33, 68
Üstün, 64
Yabancı Sermaye, 167
Yalçın, A., 31, 60, 61, 64, 127, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 172

Yalçın, C., 55
Yardımcı, 59, 60
Yargıtay, 3, 39, 41, 43, 190, 203, 204, 212, 216
Yassıada, 6
Yaşa, 27, 29, 50, 66, 97, 106, 107
Yavuz, 49, 213, 224
Yazır, 64
Yeltekin, 55
Yeni Türkiye Partisi, 10, 91, 93, *Ayrıca bkz. YTP*
Yılanlıoğlu, 65, 223
Yıldırım, İ. H. (Erzurum)., 27, 29, 31, 27, 29, 31, 100, 210
Yıldırım, İ. H. (Kütahya)., 53
Yıldız, 56, 66
Yılmaz, H., 65
Yılmaz, M., 16, 47, 67
Yılmaz, M. K. (Ankara), 61, 66
Yılmaz, M. K. (Aydın), 59
YTP, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 23, 24, 31, 58, 60, 73, 77, 78, 81, 85, 88, 89, 93, 95, 96, 97, 98, 100, 102, 104, 105, 106, 108, 110, 111, 112, 114, 116, 118, 120, 127, 153, 154, 169, 171, 181, 219, 223, *Ayrıca bkz. Yeni Türkiye Partisi*
Yücekök, 55
Yüceler, 36, 67
Yücer, 49, 67
Zeren, 66, 126, 186
Zeytinoğlu, 64

EK 1- MECLİSİN PROFİLİ

AD	SOYAD	PARTİ	SEÇİM BÖLGESİ	EĞİTİM	MESLEK	İKAMET	DOĞUM	YAŞ	İDDEN ÖNCEKİ	1 DÖNEM.
HASAN SABAHATTİN	AKSAY	AP	ADANA	ÜNİVERSİTE	EĞİTİMCİ	ANKARA	1931	34	H	E
	BAYBURA	AP	ADANA	ÜNİVERSİTE	HAKİM-AVUKAT		1911	54	H	E
MAHMUT ALİ	BOZDOĞAN	CHP	ADANA	LİSE-YÜKSEK KOY ENSTİTÜSÜ						
	BOZDOĞANOĞLU	AP	ADANA	ÜNİVERSİTE	EĞİTİMCİ	ANKARA	1925	40	H	E
MUSTAFA KEMAL	CETİNSOY	AP	ADANA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ADANA	1923	42		
TURHAN	DİLLİGİL	AP	ADANA	LİSE	GAZETECİ	ANKARA	1920	45		
KASIM RİFAT	GÜLEK	CHP	ADANA	ÜNİVERSİTE	HUKUKÇU-İKTİSATÇI		1905	60	E	E
ALİ MUSTAFA KEMAL	KARCI	TİP	ADANA	LİSE-ÖĞRETMEN OKULU	MATBAACI	İSTANBUL	1926	39		
İBRAHİM	SARİİBRAHİMOĞLU	CHP	ADANA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1923	42	E	E
	TEKİN	AP	ADANA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT-ÇİFTÇİ		1923	42	H	E
AHMET	TOPALOĞLU	AP	ADANA	ÜNİVERSİTE	İDARECİ		1914	51	E	E
BEKİR	TUNAY	CHP	ADANA	HARP AKADEMİSİ	ASKERLİK	ANKARA	1914	51		
TAHIR	YÜCEKÖK	AP	ADANA	LİSE-ORMAN OKULU	ÇİFTÇİ	CEYHAN	1921	44		
MEHMET ARİF	ATALAY	AP	ADİYAMAN	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1929	36	H	E
MEHMET NAZIM	BAYILLIOĞLU	CHP	ADİYAMAN	LİSE	BANKACI	ADİYAMAN	1919	46		
SÜLEYMAN ARİF	EMRE	YTP	ADİYAMAN	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA-ADİYAMAN	1923	42		
ALİ AVNİ	TURANLI	AP	ADİYAMAN	ORTAOKUL	ÇİFTÇİ	ANKARA	1915	50	H	E

MUSTAFA	AKALIN	MP	AFYONKARAHİSAR	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA- AFYON	1920	45	
OSMAN	ATILLA	AP	AFYONKARAHİSAR	LİSE	YAYINCI- GAZETECİ	ANKARA	1922	43	
MEHMET	GÖBEKLİ	AP	AFYONKARAHİSAR	ÜNİVERSİTE	ZİRAAT YÜKSEK MÜHENDİSİ	ANKARA- DINAR	1921	44	
ŞEVKİ	GÜLER	AP	AFYONKARAHİSAR	LİSE	SİGORTA	ESKİŞEHİR	1924	41	
MURAT	ÖNER	CHP	AFYONKARAHİSAR	ÜNİVERSİTE	MÜHENDİSİ	ANKARA	1919	46	
				ÜNİVERSİTE- HARP	AVUKAT				
MUZAFFER	ÖZDAĞ	CKMP	AFYONKARAHİSAR	AKADEMİSİ	ASKERLİK	ANKARA	1933	32	MBK
ALİ İHSAN	ULUBAĞI	AP	AFYONKARAHİSAR	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	SANDIKLI	1929	36	
					YÜKSEK				
ABDÜLBARİ	AKDOĞAN	CKMP	AĞRI	ÜNİVERSİTE	MÜHENDİS	ANKARA	1930	35	
NEVZAT	GÜNGÖR	AP	AĞRI	LİSE	TUCCAR	ANKARA- AĞRI	1925	40	H E
KASIM	KÜFREVİ	YTP	AĞRI	ÜNİVERSİTE	EDEBİYAT DOKTORU	İSTANBUL	1920	45	H
AHMET CAN	DEMİRAY	CHP	AMASYA	ÖĞRETİMEN OKULU	ÖĞRETİMEN- GAZETECİ	ANKARA- AMASYA	1911	54	
NEVZAT	ŞENER	AP	AMASYA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA- AMASYA	1928	37	E
ALİ CELALETTİN	TOPALA	AP	AMASYA	ORTAOKUL	İDARECİ	ANKARA	1903	62	
				İLKOKUL-					
KAZIM	ULUSOY	MP	AMASYA	ORTAOKUL TERK	SERBEST TİCARET	ANKARA- HACIBEKTAŞ	1934	31	
İSMAIL RÜŞTÜ	AKSAL	CHP	ANKARA	ÜNİVERSİTE	İDARECİ- AVUKAT		1911	54	E E
ORHAN	ALP	MP	ANKARA	ÜNİVERSİTE	YÜKSEK MAKİNE MÜHENDİSİ	ANKARA	1919	46	

KEMAL	BAĞCIOĞLU	AP	ANKARA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1922	43	H	E
HÜSEYİN	BALAN	MP/Birlik Partisi	ANKARA	YÜKSEKOKUL	SERBEST MUHENDİS-İNSAAT MÜTEAHHİDİ	ANKARA	1917	48		
HACI OSMAN	BÖLÜKBAŞI	MP	ANKARA	ÜNİVERSİTE	ÖĞRETMEN-ÇİFTÇİ	ANKARA-ANKARA-BALA YAYLALIÖZÜ KÖYÜ	1913	52	E	E
MUSA KAZIM ALİ RIZA	COŞKUN ÇETİNER	AP	ANKARA	ORTAOKUL-ÖZEL EĞİTİM ENSTİTÜ	TÜCCAR EĞİTİMCİ	ANKARA-İSTANBUL	1919	46		
AHMET ORHAN	DALLI EREN	AP	ANKARA	LİSE-ÖZEL ÜNİVERSİTE	BANKACI AVUKAT	ANKARA-İSTANBUL	1907	58	H	E
RECAİ	ERGÜDER	AP	ANKARA	ÜNİVERSİTE	TIP PROFESÖRÜ-TÜMGENERAL	ANKARA-İSTANBUL	1922	43		
İBRAHİM SİTKİ RIZA	HATİPOĞLU KUAS	CHP	ANKARA	ÜNİVERSİTE	İDARECİ	ANKARA-İSTANBUL	1909	56		
MEHMET EMİN ZÜHTÜ NİHAT İLYAS	PAKSÜT PEHLİVANLI SEÇKİN	CHP	ANKARA	ÜNİVERSİTE	İDARECİ SENDİKACI	ANKARA-İSTANBUL	1924	41	H	E
HASAN HAYRETTİN TURGUT	TEZ	CHP	ANKARA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA-İSTANBUL	1926	39		
HASAN	TOKER	AP	ANKARA	LİSE	TÜCCAR	ANKARA	1914	51	E ^{TM(I)}	E
HASAN	TÜRKAY	AP	ANKARA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1920	45	H	E
ALPARSLAN AHMET	TÜRKES ÜSTÜN	CKMP	ANKARA	ÖZEL EĞİTİM	TÜCCAR	ANKARA	1918	47	E	E
			ANKARA	ÜNİVERSİTE	İDARECİ	ANKARA	1912	53	E	H
			ANKARA	İLKOĞUL HARP	SENDİKACI	ANKARA	1923	42		
			ANKARA	AKADEMİSİ	ASKERLİK	ANKARA	1917	48		
			ANKARA	LİSE	ÇİFTÇİ	ANKARA	1917	48	E	E

(1) TM-Temsilciler Meclisi Tercübesini ifade eder.

MUSTAFA KEMAL	YILMAZ	AP	ANKARA	ÜNİVERSİTE	İDARECİ	ANKARA İSTANBUL-ALANYA	1923	42		
HASAN HÜSEYİN AVNİ	AKÇALIOĞLU AKIN	AP CHP	ANTALYA ANTALYA	HARPOKULU HARPOKULU	EMEKLİ ALBAY		1921 1922	44 43		
İHSAN	ATAÖV	AP	ANTALYA	ÖĞRETMEN OKULU	EĞİTİMCİ- GAZETECİ	ANKARA	1923	42	H	E
HASAN FEHMİ	BOZTEPE	AP	ANTALYA	ÜNİVERSİTE	TIP DOKORU		1927	38	H	E
RAFET	EKER	CHP	ANTALYA	ÜNİVERSİTE	ORMAN YÜKSEK MÜHENDİSİ		1928	37	H	E
AHMET	TORGAY	AP	ANTALYA	LİSE	TÜCCAR	ANKARA-ANTALYA	1917	48		
OSMAN ZEKİ TURGUT	YÜKSEL ALTUNKAYA	AP CHP	ANTALYA ARTVİN	LİSE-ÜNİVERSİTE TERK ÜNİVERSİTE	GAZETECİ- YAZAR AVUKAT	ANKARA	1917 1930	48 35		
SABİT OSMAN MUSTAFA	AVCI RONA	AP AP	ARTVİN ARTVİN	ÜNİVERSİTE ENSTİTÜ LİSE-ÜNİVERSİTE	ORMAN YÜKSEK MÜHENDİSİ ÖĞRETMEN	ANKARA	1921 1924	44 41	H	E
SINAN MUSTAFA ŞÜKRÜ	BOSNA KOÇ(BÜYÜKKOÇ)	AP CHP	AYDIN AYDIN	TERK ENSTİTÜ	GAZETECİ ÖĞRETMEN		1925	40	H	E
YÜKSEL NAHİT	MENDERES	AP	AYDIN	ÜNİVERSİTE	HARİCİYE	ANKARA	1925 1930	40 35	E TM	E
MEHMET RESAT	MENTEŞE	AP	AYDIN	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	AYDIN	1932	33		
KEMAL ZİYA	ÖZARDA	AP	AYDIN	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1909	56	H	E
	ÖZTÜRK	AP	AYDIN	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1925	40		
İSMET	SEZGİN	AP	AYDIN	YÜKSEKOKUL	BANKACI- İDARECİ	ANKARA	1928	37	H	E

MUSTAFA KEMAL	YILMAZ	CHP	AYDIN	ÜNİVERSİTE	EĞİTİMCİ	ANKARA-UMURLU	1921	44	
ADNAN İBRAHİM	AKIN	AP	BALIKESİR	YÜKSEKOKUL	GAZETECİ	İSTANBUL	1913	52	
NEVZAT CİHA	AYTAÇ	AP	BALIKESİR	LİSE	TÜCCAR	BALIKESİR	1920	45	
ALİ ENVER	BİLGİHAN GÜRELİ	AP	BALIKESİR	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	İSTANBUL	1923	42	H E
MEHMET FENNİ	İSLİMYELİ	CHP	BALIKESİR	ÜNİVERSİTE	SERBEST	İSTANBUL	1914	51	E H
AHMET İHSAN SÜREYYA MUZAFFER	KIRIMLI	AP	BALIKESİR	ÜNİVERSİTE	BANKACI-IDARECI	ANKARA	1921	44	H E
	KOÇ	CHP	BALIKESİR	ÜNİVERSİTE	TIP DOKTORU	ANKARA-BALIKESİR	1920	45	H E
MESUT CİHA	ÖZANSÜ	MP	BALIKESİR	HARP OKULU	ASKERLİK HUKUK DOKTORU-AVUKAT		1917	48	H E
MEVLÜT	TURGUT	AP	BALIKESİR	ÜNİVERSİTE	MUHASEBECİ-TÜCCAR	ANKARA-AYVALIK	1927	38	
MEHMET ZEKİ	YILMAZ	AP	BALIKESİR	LİSE-ZİRAAT OKULU	İMAM-HATİP OKULU	ANKARA-İSTANBUL	1918	47	H E
	YÜCETÜRK	AP	BALIKESİR	ÜNİVERSİTE	SERBEST ZİRAAT YÜKSEK MÜHENDİSİ	ANKARA-GÖNEN	1933	32	
İSMAİL SELÇUK	ÇAKIROĞLU	CHP	BİLECİK	ÜNİVERSİTE	ORMAN YÜKSEK MÜHENDİSİ-AVUKAT	ANKARA-İSTANBUL	1928	37	
ŞADİ	BİNAY	AP	BİNGÖL	ÜNİVERSİTE	ORMAN YÜKSEK MÜHENDİSİ	ANKARA-BOZÜYÜK	1921	44	E H
MEHMET EMİN CEMAL	GÜNDOĞDU	YTP	BİNGÖL	ÜNİVERSİTE	MUHASEBECİ-MALİ MÜŞAVİR	ANKARA	1924	41	H E
CEVDET	YAVUZ	CHP	BİNGÖL	ÜNİVERSİTE	ORTAOKUL	ANKARA	1919	46	
	GEBOLOĞLU	AP	BİTLİS	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1925	40	E™ H
					TIP DOKTORU		1921	44	E™ H

ZARİFE	KOÇAK	CHP	BİTLİS	ÖĞRETMEN OKULU	ÖĞRETMEN TUCCAR	ANKARA DUZCE	1914	51	
ŞÜKRÜ NİHAT	BAYRAMOĞLU	AP	BOLU	ÜNİVERSİTE	ORMAN YÜKSEK MÜHENDİSİ	ANKARA- BOLU	1917	48	
HALİL İBRAHİM	COP	AP	BOLU	ÜNİVERSİTE			1919	46	
AHMET	ÇAKMAK	AP	BOLU	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA- GEREDE	1931	34	E
KEMAL	DEMİR	CHP	BOLU	ÜNİVERSİTE	İÇ HASTALIKLARI UZMANI	ANKARA- DUZCE	1921	44	E
HASAN	ÖZCAN	MP	BOLU	ORTAOKUL	FABRİKATÖR- TUCCAR	ANKARA- KOCAELİ	1933	32	
HAMİ	TEZKAN	AP	BOLU	ÜNİVERSİTE	GAZETECİ		1929	36	E
İSMAIL HAKKI	BOYACIOĞLU	AP	BURDUR	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1920	45	
FETHİ	ÇELİKBAŞ	CHP	BURDUR	ÜNİVERSİTE	İKTİSADİ-MALİ- SİYASİ İLİMLER PROFESÖRÜ		1912	53	E
FAİK	KIRBAŞLI	AP	BURDUR	ÜNİVERSİTE	İKTİSAT DOKTORU	ANKARA	1924	41	
SADRETTİN	ÇANGA	CHP	BURSA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA- BURSA	1922	43	E
NİLÜFER	GÜRSOY	AP	BURSA	ÜNİVERSİTE	EDEBİYAT DOKTORU	ANKARA- İSTANBUL	1921	44	
CEMAL	KÜLAHLI	AP	BURSA	ÜNİVERSİTE	ELEKTRİK YÜKSEK MÜHENDİSİ	ANKARA	1930	35	
BARLAS	KÜNTAY	AP	BURSA	ÜNİVERSİTE	GAZETECİ	ANKARA- BURSA	1935	30	
İBRAHİM HULUSİ	ÖKTEM	CHP	BURSA	ÜNİVERSİTE	OPERATÖR DOKTOR		1904	61	E ^m

KASIM	ÖNADIM	AP	BURSA	ORTAOKUL- SANAT OKULU	SANAYİCİ	BURSA	1926	39		
ÖMER DOĞAN	ÖZTÜRKMEN	AP	BURSA	ÜNİVERSİTE	GAZETECİ		1929	36		
MUSTAFA	TAYYAR	AP	BURSA	HARPOKULU	ASKERLİK	ANKARA	1914	51	H	E
MEHMET	TURGUT	AP	BURSA	ÜNİVERSİTE	MAKİNE YÜKSEK MÜHENDİSİ		1929	36	H	E
AHMET	TÜRKEL	AP	BURSA	ÜNİVERSİTE	İKTİSATÇI	ANKARA- İNEGÖL	1922	43	H	E
BAHRİ	YAZIR	CHP	BURSA	HARP AKADEMİSİ	ASKERLİK		1914	51	E TM	E
AHMET NİHAT	AKAY	AP	ÇANAKKALE	ÜNİVERSİTE	EĞİTİMCİ		1923	42	H	E
MUSTAFA CİHA	BABAN	CHP	ÇANAKKALE	ÜNİVERSİTE	GAZETECİ		1911	54	E TM	E
MUAMMER	BAYKAN	AP	ÇANAKKALE	ÜNİVERSİTE	HUKUKÇU- İKTİSATÇI		1919	46		
					HUKUK					
OSMAN ŞEFİK	İNAN	CHP	ÇANAKKALE	ÜNİVERSİTE	DOKTORU- İKTİSATÇI-		1913	52	E TM	E
REFET	SEZGİN	AP	ÇANAKKALE	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1925	40	H	E
İHSAN DURSUN	AKÇAOĞLU	CHP	ÇANKIRI	ÜNİVERSİTE	TIP DOKTORU	ANKARA	1919	46	E	H
TAHIR	AKMAN	AP	ÇANKIRI	ÜNİVERSİTE	İDARECİLİK	ANKARA	1916	49	E	H
				LİSE- ÜNİVERSİTE	ZİRAATÇI- NAKLİYECİ					
MEHMET ALİ	ARSAN	MP	ÇANKIRI	TERK	AVUKAT- GAZETECİ	ANKARA	1933	32		
NURETTİN	OK	AP	ÇANKIRI	ÜNİVERSİTE	VETERİNER HEKİM		1927	38	H	E
İHSAN	AKHUN	AP	ÇORUM	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1903	62		
ABDURRAHMAN	GÜLER	AP	ÇORUM	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1931	34	H	E

MEHMET HİLMİ	İNCESULU	CHP	ÇORUM	ÜNİVERSİTE	İDARECİLİK	ANKARA	1917	48	H	E
HASAN LATİF	SARYÜCE	MP	ÇORUM	ENSTİTÜ	ÖĞRETMEN	ANKARA	1929	36		
İHSAN	TOMBUS	AP	ÇORUM	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA-İSTANBUL	1923	42	H	E
ARSLAN	TOPCUBAŞI	AP	ÇORUM	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1927	38		
AHMET	UYSAI	AP	ÇORUM	LİSE-ZİRAAT OKULU	ZİRAAT UZMANI		1915	50		
NEJDET	YÜCER	CHP	ÇORUM	ÜNİVERSİTE	EKONOMİ DOKTORU	ANKARA-İSTANBUL	1897	68	E	H
FUAT	AVCI	AP	DENİZLİ	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA-ÇAL	1933	32		
MEHMET SALİH	BAYDIL	AP	DENİZLİ	ÜNİVERSİTE	AVUKAT-ÇİFTÇİ	DENİZLİ	1917	48		
MUZAFFER	KARAN	TİP	DENİZLİ	HARPOKULU	ASKERLİK	ANKARA	1916	49	MBK	
ARİF HÜDAİ	ORAL	CHP	DENİZLİ	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1925	40	H	E
ZAFER NİHAT	ÖZEL	AP	DENİZLİ	LİSE	MEMUR	ANKARA-DENİZLİ	1923	42		
HÜSEYİN REMZİ	ŞENEL	AP	DENİZLİ	ENSTİTÜ	ÖĞRETMEN		1924	41	H	E
EMİN ATIF	ŞOHOĞLU	CHP	DENİZLİ	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1923	42	H	E
AYDIN TURGUT	ARTUÇ	AP	DIYARBAKIR	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA-DIYARBAKIR	1924	41		
YUSUF	AZIZOĞLU	YTP	DIYARBAKIR	ÜNİVERSİTE	TİP DOKTORU		1917	48	E	E
NEDİM METİN	CİZRELİ	CHP	DIYARBAKIR	ÜNİVERSİTE	MÜHENDİS		1931	34		
HASAN	DEĞER	AP	DIYARBAKIR	İLKOKUL	MÜTEAHHİT	DIYARBAKIR	1920	45		
TARİK ZİYA	EKİNCİ	TİP	DIYARBAKIR	ÜNİVERSİTE	TİP DOKTORU	ANKARA	1925	40		
ABDÜLLATİF	ENSARİOĞLU	AP	DIYARBAKIR	ORTAOKUL	TÜCCAR-ÇİFTÇİ	ANKARA-DIYARBAKIR	1935	30		
ALİ RECAİ	İSKENDERÖĞLU	YTP	DIYARBAKIR	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1926	39	H	E
FERYİ	KALFAGİL	CHP	DIYARBAKIR	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1910	55	E	H
AHMET	BİLGİN	MP	EDİRNE	YÜKSEKOKUL	ECZACI		1900	65	E	E
MEHMET İLHAMİ	ERTEM	AP	EDİRNE	ÜNİVERSİTE	İDARECİLİK	ANKARA	1918	47	H	E

NAZMI	ÖZOĞLU	AP	EDİRNE	HARPOKULU ÖĞRETMEN OKULU	ASKERLİK	ANKARA- EDİRNE	1918	47	H	E
TÜRKAN	SEÇKİN	CHP	EDİRNE		EĞİTİMCİ		1926	39		
NURETTİN	ARDIÇOĞLU	CHP	ELAZIĞ	ÜNİVERSİTE	AVUKAT-		1913	52	E™	E
ÖMER	EKEN	AP	ELAZIĞ	ORTAOKUL	TÜCCAR-ÇİFTÇİ		1922	43	H	E
SAMET	GÜLDOĞAN	AP	ELAZIĞ	ÜNİVERSİTE	GAZETECİ		1929	36		
KEVİNİ	NEDİMOĞLU	AP	ELAZIĞ	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1915	50		
KEMAL	SATIR	CHP	ELAZIĞ	ÜNİVERSİTE	TIP DOKTORU		1911	54	E	H
SÜLEYMAN										
HÜSAMETTİN	ATABEYLİ	AP	ERZİNCAN	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1922	43	E	E
AHMET NAFİZ	GIRAY	YTP	ERZİNCAN	LİSE	MALİ MÜSAVİR- MUHASEBECİ	ANKARA	1927	38	H	E
MEHMET SADIK	PERİNÇEK	AP	ERZİNCAN	ÜNİVERSİTE	SAVCI-HAKİM	ANKARA	1915	50	E	E
ADIL	SAGIROĞLU	CHP	ERZİNCAN	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1918	47	E	H
MEHMET TURAN	BİLGİN	AP	ERZURUM	LİSE	GAZETECİ		1920	45	H	E
MUSTAFA										
NIHAT	DİLER	YTP	ERZURUM	ÜNİVERSİTE	HAKİM		1926	39	H	E
NECATİ	GÜVEN	MP	ERZURUM	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1923	42		
MEHMET										
GIYASEDDİN	KARACA	CHP	ERZURUM	ÜNİVERSİTE	SAVCI-HAKİM		1927	38	H	E
AHMET	MUSTAFAOĞLU	AP	ERZURUM	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1928	37		
CEVAT TURAN	ÖNDER	AP	ERZURUM	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1929	36	H	E
NIHAT	PASINLI	AP	ERZURUM	HARPOKULU	ASKERLİK- İDARECİLİK	ANKARA	1912	53		
ADNAN ŞİNASİ	ŞENYURT	CHP	ERZURUM	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1927	38	H	E
İSMAIL HAKKI	YILDIRIM	AP	ERZURUM	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1934	31		
MEHMET İSMET	ANGİ	AP	ESKİŞEHİR	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA- ESKİŞEHİR	1925	40		
ŞEVKET	ASBUZOĞLU	CHP	ESKİŞEHİR	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA- ESKİŞEHİR	1916	49	E™	E

AHMET HAYRİ SEYFİ	BAŞAR ÖZTÜRK	CHP	ESKİŞEHİR	ENSTİTÜ	VETERİNER-ÇİFTÇİ	ANKARA	1917	48		
ERTUĞRUL GAZİ AZİZ	SAKARYA ZEYİNOĞLU	AP	ESKİŞEHİR	HARP OKULU	ASERLİK		1924	41	H	E
ALİ İHSAN	GÖĞÜŞ	CHP	GAZİANTEP	UNİVERSİTE	TUCCAR-ÇİFTÇİ	ESKİŞEHİR	1907	58	H	E
İMAM HÜSEYİN	İNCİOĞLU	CHP	GAZİANTEP	LİSE	GAZİTECİ		1923	42	ETM	E
MEHMET KAMİL NAŞİT	OCAK	AP	GAZİANTEP	LİSE-KOLEJ	TUCCAR-ÇİFTÇİ	ANKARA-	1919	46	H	E
	SARICA	AP	GAZİANTEP	ENSTİTÜ	SERBEST-ÇİFTÇİ	GAZİANTEP	1914	51		
MAHMUT	UYGUR	AP	GAZİANTEP	ORTAOKUL-RÜSTİYE	ÖĞRETMEN	ANKARA-	1907	58		
SÜLEYMAN HÜSEYİN	ÜNLÜ	AP	GAZİANTEP	ÖZEL EĞİTİM	TUCCAR	ANKARA-NİZİP	1902	63		
	YILMAZ	CHP	GAZİANTEP	HARP OKULU	ÇİFTÇİ		1931	34	H	E
					ASERLİK		1911	54		
KUDRET HACI ALİ	BOSTUER	MP	GİRESUN	UNİVERSİTE	HUKUK					
MUSTAFA KEMAL	ÇİLEŞİZ	CHP	GİRESUN	UNİVERSİTE	DOKTORU-AVUKAT	ANKARA	1933	32		
NİZAMETTİN İBRAHİM ETHEM	ERKMEN KILIÇOĞLU	AP	GİRESUN	HARP OKULU	AVUKAT	ANKARA-	1924	41	H	E
ALİ	KÖYMEN	AP	GİRESUN	UNİVERSİTE	ASERLİK	GİRESUN	1920	45	H	E
NECATİ	AKAGÜN	CHP	GİRESUN	UNİVERSİTE	IDARECİ-		1919	46	H	E
ALİ İHSAN	ÇELİKKAN	YTP	GÜMÜŞHANE	UNİVERSİTE	AVUKAT		1922	43	H	E
SABRİ ÖZCAN	SAN	AP	GÜMÜŞHANE	UNİVERSİTE	İKTİSATÇI	GÜMÜŞHANE	1930	35	H	E
			GÜMÜŞHANE	ENSTİTÜ	AVUKAT		1913	52		
			GÜMÜŞHANE		ÖĞRETMEN	ANKARA	1926	39		
SABAHAİTTİN ALİ	SAVCI	AP	GÜMÜŞHANE	ENSTİTÜ	ÖĞRETMEN	ANKARA	1910	55	E	H
	KARAHAN	YTP	HAKKARİ	UNİVERSİTE	IDARECİ-AVUKAT	ANKARA	1926	39	H	E
				UNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1919	46		

SABAHATTİN	ADALI	AP	HATAY	ÜNİVERSİTE	HUKUK	ANTAKYA	1920	45	
ABDULLAH	CİLLİ	AP	HATAY	ÖZEL EĞİTİM	DOKTORU- AVUKAT	SAMANDAĞ	1906	59	E
YAHYA	KANBOLAT	TİP	HATAY	ÜNİVERSİTE	ÇİFTÇİ	ANKARA- REYHANLI	1926	39	
TALAT	KÖSEÖĞÜ	AP	HATAY	ÜNİVERSİTE	ÇİFTÇİ-YAZAR AVUKAT	KIRIKHAN	1923	42	
REŞAT	MURSALOĞLU	CHP	HATAY	LİSE-FAKÜLTE SON SINIF TAN	TÜCCAR-ÇİFTÇİ	İSKENDERÜN	1915	50	
ŞEMSETTİN	MURSALOĞLU	AP	HATAY	ÖZEL EĞİTİM	ÇİFTÇİ	İSKENDERÜN	1914	51	E
HÜSNÜ	ÖZKAN	CHP	HATAY	HARP AKADEMİSİ	ASKERLİK	ANKARA- HATAY	1916	49	
İRFAN	AKSU	YTP	ISPARTA	ÜNİVERSİTE	TİP DOKTORU	ANKARA- YALVAÇ	1916	49	E
HASAN TAHSİN	ARGUN	CHP	ISPARTA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA- ISPARTA	1912	53	E
ALİ İHSAN	BALIM	AP	ISPARTA	ÜNİVERSİTE	TİP DOKTORU	ANKARA- SENİRKENT	1923	42	H
SÜLEYMAN	DEMİREL	AP	ISPARTA	ÜNİVERSİTE	İNŞAAT YÜKSEK MÜHENDİSİ	ANKARA	1924	41	
MAZHAR	ARIKAN	AP	İÇEL	ÜNİVERSİTE	SAVCI-HAKİM	ANKARA- MUŞ	1923	42	H
DURSUN KEMAL	ATAMAN	MP	İÇEL	ÜNİVERSİTE	VETERİNER	ANKARA- BEYŞEHİR	1909	56	E TM
BURHAN	BOZDOĞAN	AP	İÇEL	ÜNİVERSİTE	HEKİM		1927	38	H
İSMAIL	ÇATALOĞLU	CHP	İÇEL	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1912	53	
KADİR	ÇETİN	AP	İÇEL	HARPOKULU LİSE- YÜKSEKOKUL TERK	ASKERLİK	ANKARA			
					TÜCCAR	TARSUS	1928	37	

MUHAMMET CELAL	KILIÇ	AP	İÇEL	ÜNİVERSİTE	HUKUKÇU		1926	39	H	E
CAFER SADIK	KUTLAY	CHP	İÇEL	ÜNİVERSİTE	MÜHENDİS- MÜTEAHHİT		1912	53	H	E
ÇETİN	ALTAN	TİP (BAĞIMSIZ)	İSTANBUL	ÜNİVERSİTE	GAZETECİ- YAZAR		1927	38		
İBRAHİM SADUN	AREN	TİP	İSTANBUL	ÜNİVERSİTE	İKTİSATÇI- PROFESÖR		1922	43		
HÜSEYİN	ATAMAN	MP	İSTANBUL	HARP AKADEMİSİ	ASKERLİK AKADEMİSYEN- AVUKAT		1900	65	ETM	E
MEHMET ALİ	AYBAR	TİP	İSTANBUL	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	İSTANBUL	1910	55		
ALİ FUAT	BAŞGİL	AP	İSTANBUL	ÜNİVERSİTE	PROFESÖRÜ	İSTANBUL	1893	72	CS	H
SUPHİ	BAYKAM	CHP	İSTANBUL	ÜNİVERSİTE	TIP DOKTORU		1926	39	ETM	E
MEHMET SADETTİN	BİLGİÇ	AP	İSTANBUL	ÜNİVERSİTE	TIP DOKTORU		1920	45	H	E
ORHAN	BIRGI	CHP	İSTANBUL	ÜNİVERSİTE	AVUKAT- GAZETECİ	ANKARA- İSTANBUL	1927	38		
ALİ ESAT	BİROL	AP	İSTANBUL	ÜNİVERSİTE	TIP DOKTORU- PROFESÖR	İSTANBUL	1901	64		
FERRUH	BOZBEYLİ	AP	İSTANBUL	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1927	38	H	E
AHMET NURETTİN	BULAK	AP	İSTANBUL	ÜNİVERSİTE	TÜCCAR	ANKARA- İSTANBUL	1914	51	H	E
TEKİN	ERER	AP	İSTANBUL	LİSE-ÜNİVERSİTE TERK	GAZETECİ	ANKARA- İSTANBUL	1921	44		
ORHAN	ERKANLI	CHP	İSTANBUL	HARP AKADEMİSİ	ASKERLİK ÖĞRETMEN-	ANKARA- İSTANBUL	1924	41	MBK	
NURİ	EROĞAN	AP	İSTANBUL	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	İSTANBUL	1919	46		

MUSTAFA	ERTUĞRUL	AP	İSTANBUL	İLKOKUL- ORTAOKUL TERK	SENDİKACI	ANKARA	1924	41		
ORHAN FERRUH	EYÜBOĞLU	CHP	İSTANBUL	ÜNİVERSİTE	İDARECİ- AVUKAT	İSTANBUL	1918	47	H	E
MEHMET MUSTAFA	GÜRPINAR	AP	İSTANBUL	LİSE	GÜMRÜK KOMİSYONCUSU		1919	46		
MEHMET MUHİTTİN	GÜVEN	AP	İSTANBUL	ÜNİVERSİTE- AKADEMİ	YÜKSEK MİMAR		1915	50	H	E
ALİ COŞKUN	KIRCA	CHP	İSTANBUL	ÜNİVERSİTE	DİPLOMAT- GAZETECİ	ANKARA- İSTANBUL	1927	38	E™	E
ABDURRAHMAN ŞEREF	LAÇ	MP	İSTANBUL	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1908	57		
ORHAN SEYFİ	ORHON	AP	İSTANBUL	ÜNİVERSİTE	ŞAİR-YAZAR- GAZETECİ		1890	75	E	H
KAYA	ÖZDEMİR	AP	İSTANBUL	ENSTİTÜ- SANAT	SENDİKACI	ANKARA	1931	34		
OSMAN	ÖZER	AP	İSTANBUL	ORTAOKUL	TÜCCAR-ÇİFTÇİ	İSTANBUL	1926	39		
MEHMET İLHAMİ	SANCAR	CHP	İSTANBUL	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1909	56	E™	E
SELİM RAUF	SARPER	CHP	İSTANBUL	ÜNİVERSİTE	DİPLOMAT		1899	66	E™	E
FUAT	SİRMEN	CHP	İSTANBUL	ÜNİVERSİTE	HUKUK DOKTORU- AVUKAT		1899	66	E	E
AHMET	TAHTAKILIÇ	CKMP	İSTANBUL	ÜNİVERSİTE	İDARECİ- AVUKAT		1909	56	E™	E
İSMAIL HAKKI	TEKİNEL	AP	İSTANBUL	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1925	40	H	E
OSMAN NURİ	ULUSAY	AP	İSTANBUL	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA- İSTANBUL	1914	51		

REŞİT AKİF	ÜLKER	CHP	İSTANBUL	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA-İSTANBUL	1919	46	H	E
AYDIN	YALÇIN	AP	İSTANBUL	ÜNİVERSİTE	İKTİSATÇI-PROFESÖR	ANKARA-İSTANBUL	1920	45		
MEHMET	YARDIMCI	AP	İSTANBUL	ÜNİVERSİTE	TIP DOKTORU-PROFESÖR		1915	50		
HASAN ŞEVKET ŞÜKRÜ	ADALAN	CHP	İZMİR	ÜNİVERSİTE	MALİYEÇİ-İKTİSATÇI	ANKARA-İZMİR	1901	64	E TM	H
	AKKAN	AP	İZMİR	ORTAOKUL	ÇİFTÇİ		1918	47	H	E
MEHMET ALİ	AYTAŞ	AP	İZMİR	HARP AKADEMİSİ	ASKERLİK		1906	59	E	E
SEREF	BAKŞIK	CHP	İZMİR	YÜKSEKOKUL	GAZETECİ	ANKARA	1927	38	E TM	E
MUZAFFER	DÖŞEMECİ	AP	İZMİR	ÜNİVERSİTE	TIP DOKTORU		1922	43	H	E
				İLKOKUL-ORTAOKUL						
OSMAN ZEKİ	EFEĞLU	AP	İZMİR	TERK	GAZETECİ	İZMİR	1933	32		
ALİ NALİ	ERDEM	AP	İZMİR	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1927	38	H	E
ARIF	ERTUNGA	CHP	İZMİR	YÜKSEKOKUL	ÇİFTÇİ		1920	45	H	E
HÜSAMETTİN	GÜMÜŞPALA	AP	İZMİR	ORTAOKUL	DEMİRYOLCU		1912	53	H	E
MEHMET İHSAN	GÜRSAN	AP	İZMİR	ÜNİVERSİTE	MALİYEÇİ		1903	62	H	E
ALİ										
ABDÜSSETTAR	İKSEL	AP	İZMİR	ÜNİVERSİTE	DİPLOMAT	İSTANBUL	1908	57		
NİHAT	KÜRSAD	AP	İZMİR	LİSE	GAZETECİ		1918	47	H	E
				HARP						
HASAN ŞİNASİ	OSMA	AP	İZMİR	AKADEMİSİ	ASKERLİK		1909	56	H	E
CEMAL HAKKI	SELEK	TİP	İZMİR	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA-İSTANBUL	1902	63		
ENVER	TURGUT	AP	İZMİR	ORTAOKUL	SENDİKACI	ANKARA	1927	38		
MUSTAFA	UYAR	CHP	İZMİR	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1919	46	H	E
LEBİT	YURDOĞLU	CHP	İZMİR	ÜNİVERSİTE	TIP DOKTORU		1915	50	H	E

LATİF	AKÜZÜM	AP	KARS	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1912	53	E	E
ABBAS ALİ	ÇETİN	AP	KARS	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1924	41	E	H
FATMA SEVİNÇ	DÜŞÜNSEL	YTP	KARS	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1926	39		
CENGİZ	EKİNCİ	YTP	KARS	ÜNİVERSİTE	AVUKAT- GAZETECİ	İSTANBUL- KARS	1919	46		
TURGUT	GÖLE	CHP	KARS	ÜNİVERSİTE	İDARECİ-		1913	52	E	H
CELAL NURİ	KOÇ	AP	KARS	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1927	38		
ADİL	KURTEL	TİP	KARS	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1927	38		
MUZAFFER	ŞAMIOĞLU	CHP	KARS	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1924	41		
OSMAN	YELTEKİN	CHP	KARS	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1921	44	E	H
AHMET										
MUZAFFER	AKDOĞANLI	AP	KASTAMONU	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA- KASTAMONU	1922	43	E	H
ADİL	AYDIN	MP	KASTAMONU	İLKOKUL	MÜTEAHHİT	İSTANBUL	1928	37		
AHMET ŞEVKET	BOHÇA	AP	KASTAMONU	ÜNİVERSİTE	ÖĞRETMEN	ANKARA	1920	45		
HÜSEYİN SABRİ	KEŞKİN	AP	KASTAMONU	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1926	39	H	E
OSMAN ZEKİ	OKTAY	AP	KASTAMONU	LİSE	BELEDİYEÇİ		1922	43	H	E
MEHMET ADİL	TOKOZLÜ	CHP	KASTAMONU	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1900	65	E TM /E	H
İSMAİL HAKKI	YILANLIOĞLU	CKMP	KASTAMONU	HARP-ASKERİ OKULLAR	VETERİNER HEKİM BİNBAŞI	ANKARA- KASTAMONU	1918	47	H	E
MEHMET	ATEŞOĞLU	AP	KAYSERİ	ÜNİVERSİTE	ÖĞRETMEN	ANKARA	1926	39		
İSMAİL FEHMİ	CUMALIOĞLU	MP	KAYSERİ	ÜNİVERSİTE	ASKERİ DOKTOR	ANKARA- İSTANBUL	1912	53		
TURHAN	FEYZİOĞLU	CHP	KAYSERİ	ÜNİVERSİTE	PROFESÖR	ANKARA- İSTANBUL-				
AHMET ATIF	HACİPAŞAOĞLU	AP	KAYSERİ	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	TALAS	1922	43	E	E
FEYYAZ	KÖKSAL	AP	KAYSERİ	ÜNİVERSİTE	İNŞAAT YÜKSEK MÜHENDİSİ	ANKARA	1919	46		
CENGİZ	NAYMAN	CHP	KAYSERİ	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1920	45	E TM /E	H
						DEVELİ	1929	36		

VEDAT ALİ	OZKAN	AP	KAYSERİ	ÜNİVERSİTE	TIP DOKTORU		1923	42	H	E
MEHMET	YÜCELER	CHP	KAYSERİ	ÜNİVERSİTE	ZİRAAT YÜKSEK MÜHENDİSİ	ANKARA	1923	42	H	E
MEHMET	ATAGÜN	AP	KIRKLARELİ	ÜNİVERSİTE	SAVCI-HAKIM	ANKARA	1920	45		
ARIF HİKMET	GÜNER	AP	KIRKLARELİ	ÜNİVERSİTE	TÜCCAR		1923	42	H	E
MEHMET ORHAN	TÜRKKAN	AP	KIRKLARELİ	HARP AKADEMİSİ	EMEKLİ GENERAL	İSTANBUL	1910	55		
HASAN TAHSİN	UZUN	CHP	KIRKLARELİ	ÖĞRETMEN OKULU	ÖĞRETMEN-ÇİFTÇİ	İSTANBUL	1925	40	H	E
MEMDUH	ERDEMİR	MP	KIRŞEHİR	YÜKSEKOKUL	ELEKTRİK MÜHENDİSİ	ANKARA	1928	37	H	E
MEHMET SÜLEYMAN	GÜVER	AP	KIRŞEHİR	ENSTİTÜ	EĞİTİMCİ-ÖĞRETMEN	ANKARA	1921	44		
	ONAN	CHP	KIRŞEHİR	YÜKSEKOKUL	ZİRAAT UZMANI	ANKARA	1921	44		
SEDAT	AKAY	AP	KOCAELİ	ÜNİVERSİTE	ORMAN YÜKSEK MÜHENDİSİ	İSTANBUL-KANDIRA	1925	40		
İSMAİL HAKKI	ARAR	CHP	KOCAELİ	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA-İSTANBUL	1921	44		
NİHAT SÜREYYA	ERİM SOFUAĞLU	CHP	KOCAELİ	ÜNİVERSİTE	HUKUK PROFESÖRÜ		1912	53	E	E
		AP	KOCAELİ	ORTAOKUL	GAZETECİ		1924	41	H	E
ŞEVKET	USTAĞLU	AP	KOCAELİ	ÜNİVERSİTE- AKADEMİ	TÜCCAR	İSTANBUL	1918	47		
LÜTFİ	AKDOĞAN	AP	KONYA	ENSTİTÜ	GAZETECİ	ANKARA-İSTANBUL	1930	35		
MEHMET SELÇUK	AYTAN	AP	KONYA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA-KONYA	1928	37	H	E
BAHRİ	DAĞDAŞ	AP	KONYA	ÜNİVERSİTE	ZİRAAT YÜKSEK MÜHENDİSİ	ANKARA	1919	46		
HASAN	DİNÇER	AP	KONYA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA-AFYON	1910	55	E	E

MEHMET ZİYAEDDİN	İZERDEM	AP	KONYA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1918	47		
İHSAN KABADAYI	CHP	KONYA	HARPOKULU	ASKERLIK			1920	45	E	E
MEHMET NECATİ	AP	KONYA	ENSTİTÜ	EĞİTİMCİ	YOZGAT		1929	36		
İSMET KAPISIZ	MP	KONYA	ENSTİTÜ	ÖĞRETMEN	ANKARA		1930	35	H	E
AHMET MERKİ	AP	KONYA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT			1911	54	E	E
YUNUS KOÇAK	TİP	KONYA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA		1918	47		
NAZİF KURUCU	CHP	KONYA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT-	ANKARA-		1931	34		
SEYİT FARUK ÖNDER	MP	KONYA	ÜNİVERSİTE	KAYMAKAM	AKŞEHİR		1917	48		
MUSTAFA FAKİH ÖZFAKİH	CHP	KONYA	ÜNİVERSİTE	İDARECİ	ANKARA		1923	42	E TM	E
MEHMET FARUK SÜKAN	AP	KONYA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA		1921	44	H	E
VEFA TANIR	CHP	KONYA	ÜNİVERSİTE	TIP DOKTORU			1927	38	H	E
SAİT SİNA YÜCESOY	AP	KONYA	ÜNİVERSİTE	TIP DOKTORU			1915	50	H	E
AHMET CAN BİLGİN	AP	KÜTAHYA	ÜNİVERSİTE	YÜKSEK MADEN MÜHENDİSİ			1931	34		
HİMMET ERDOĞMUŞ	CHP	KÜTAHYA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	KÜTAHYA		1923	42		
ALİ MESUT EREZ	AP	KÜTAHYA	ÜNİVERSİTE	MALİYECİ	ANKARA		1922	43		
MEHMET ERSOY	AP	KÜTAHYA	LİSE	STENOĞRAF	ANKARA-KÜTAHYA		1933	32		
KEMAL KAÇAR	MP	KÜTAHYA	LİSE	FABRİKATÖR-TÜCCAR			1917	48		
İSMAIL HAKKI YILDIRIM	AP	KÜTAHYA	LİSE-TİCARET LİSESİ	TÜCCAR			1929	36		
MEHMET DELİKAYA	CHP	MALATYA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA		1924	41	E	E
HÜSEYİN DOĞAN	AP	MALATYA	ÖZEL EĞİTİM ENSTİTÜ-SANAT ENSTİTÜSÜ	ÇİFTÇİ	ANKARA-MALATYA		1902	63	E	H
ŞABAN ERİK	TİP	MALATYA		MAKİNE USTASI-SENDİKACI	ANKARA-İSTANBUL		1926	39		

LÜTFİ	EVLİYAĞLU	CHP	MALATYA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1925	40		
HAMİT	FENDOĞLU	AP	MALATYA	LİSE	ÇİFTÇİ		1919	46		
MUSTAFA İSMET ZEHRA	İNÖNÜ	CHP	MALATYA	HARP AKADEMİSİ	ASKERLİK	ANKARA	1884	81	E	E
NERİMAN	AĞAĞLU	AP	MANİSA	LİSE			1914	51	H	E
MEHMET ERTUĞRUL	AKÇA	AP	MANİSA	ÜNİVERSİTE	SAVCI-HAKİM- AVUKAT		1915	50	H	E
SAMİ	BİNİÇİOĞLU	MP	MANİSA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1927	38		
SÜLEYMAN	ÇAĞLAR	AP	MANİSA	ÖZEL EĞİTİM	ÇİFTÇİ	ANKARA	1920	45	H	E
				İLKOKUL- ORTAOKUL						
MUAMMER	DİRİK	AP	MANİSA	TERK	GAZETECİ		1933	32		
MİTHAT	DÜLGE	AP	MANİSA	ÜNİVERSİTE			1903	62		
MUAMMER	ERTEN	CHP	MANİSA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1923	42	H	E
					ZİRAAT VE İKTİSAT					
ŞEVKET RAŞİT	HATİPOĞLU	CHP	MANİSA	ÜNİVERSİTE	PROFESÖRÜ		1898	67	E TM /E	E
				HARP						
MUSTAFA	OK	CHP	MANİSA	AKADEMİSİ	ASKERLİK	ANKARA	1925	40		
						ANKARA- MANİSA				
ÖNOL	ŞAKAR	AP	MANİSA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1935	30		
HÜSEYİN NAHİT	YENİŞEHİRLİOĞLU	AP	MANİSA	ORTAOKUL	ÇİFTÇİ		1911	54	H	E
				ÜNİVERSİTE- TİBBİYE						
KEMALİ	BAYAZIT	CHP	MARAŞ		DOKTOR		1903	62	E TM /E	E
						ANKARA- MARAŞ				
VEYSİ	KADIOĞLU	AP	MARAŞ	ORTAOKUL	TÜCCAR-ÇİFTÇİ		1911	54		
ENVER	KAPLAN	AP	MARAŞ	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1923	42	H	E
HACI AHMET	ÖZSOY	AP	MARAŞ	LİSE	ÇİFTÇİ		1921	44		
VEFİK	PIRİNÇİOĞLU	CHP	MARAŞ	ÜNİVERSİTE	MALİYECİ		1909	56	E TM	E

HÜSEYİN	YAĞCIOĞLU	MP	MARŞ	ORTAOKUL	ÇİFTÇİ	ANKARA-	1926	39		
ESAT KEMAL	AYBAR	AP	MARDİN	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	MARŞ	1921	44	H	E
İBRAHİM	AYSOY	CHP	MARDİN	LİSE	TÜCCAR	ANKARA-	1931	34		
RİFAT	BAYKAL	CKMP	MARDİN	HARP OKULU	EMEKLİ SUBAY-	MARDİN	1924	41	MBK	
SEYFİ	GÜNEŞTAN	YTP	MARDİN	ORTAOKUL	ZİRAATÇI	İZMİR	1919	46	H	E
NAZMİ	OĞUZ	CHP	MARDİN	ORTAOKUL	TÜCCAR	ANKARA-	1906	59		
FUAT	ULUÇ	CKMP	MARDİN	HARP OKULU	EMEKLİ PİYADE		1910	55		
ADNAN	AKARCA	AP	MUĞLA	ÜNİVERSİTE	KIDEMİLİ ALBAY	ANKARA-	1922	43	H	E
İZZET	OKTAY	AP	MUĞLA	HARP OKULU	EMEKLİ BINBAŞI	ANKARA-	1916	49		
SEYFİ SADI	PENCAP	CHP	MUĞLA	ÜNİVERSİTE	TIP DOKTORU	MUĞLA	1923	42		
MEHMET TURAN	ŞAHİN(OĞLU)	CHP	MUĞLA	ÜNİVERSİTE	ORMAN YÜKSEK	ANKARA	1926	39	H	E
İLHAN	TEKİNALP	AP	MUĞLA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA-	1926	39	H	E
KEMAL	AYTAÇ	CKMP	MUŞ	ORTAOKUL	ÇİFTÇİ	MALAZGİRT	1927	38		
HAYRİYE AYŞE	NEFTÇİ	CHP	MUŞ	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA-	1924	41		
NERİN	ÖZSARIYILDIZ	AP	MUŞ	LİSE	TÜCCAR	İSTANBUL	1920	45		
KAMİL	BOZ	AP	NEVŞEHİR	ORTAOKUL	ÇİFTÇİ	ÜRGÜP	1925	40		
İBRAHİM ETHEM	ESATOĞLU	CHP	NEVŞEHİR	ÜNİVERSİTE	AVUKAT-YAZAR	İSTANBUL	1925	40		
SELAHATTİN				ÖĞRETMEN	ÖĞRETMEN					
ALİ BARAN	NUMANOĞLU	MP	NEVŞEHİR	OKULU			1918	47	H	E

MEHMET	ALTINSOY	CKMP	NİĞDE	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1924	41	E TM	E
ŞAMMAS YAŞAR	ARIBAŞ	AP	NİĞDE	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA- AKSARAY	1924	41		
HAYDAR	ÖZALP	AP	NİĞDE	ÜNİVERSİTE	ZİRAAT YÜKSEK MÜHENDİSİ		1924	41	H	E
RUHİ	SOYER	CHP	NİĞDE	ÜNİVERSİTE	TIP DOKTORU		1900	65	H	E
OGUZ DEMİR	TUZUN	MP	NİĞDE	ORTAOKUL	ÇİFTÇİ		1911	54	H	E
RAİF	AYBAR	YTP	ORDU	ÜNİVERSİTE	İDARECİ- AVUKAT		1915	50	E TM /E	E
ATA	BODUR	AP	ORDU	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1922	43	H	E
FERİDUN CEMAL	ERKİN	CHP	ORDU	ÜNİVERSİTE	HARİCİYEÇİ-ESKİ BÜYÜKELÇİ	ANKARA- İSTANBUL	1900	65		
HASAN FERDA	GÜLEY	CHP	ORDU	ÜNİVERSİTE- HARP OKULU			1916	49	E TM /E	E
HAMDİ	MAĞDEN	AP	ORDU	ORTAOKUL	TÜCCAR	ANKARA	1925	40		
ARIF HİKMET	ONAT	CHP	ORDU	ÜNİVERSİTE	ELEKTRİK MÜHENDİSİ		1908	57	E TM /E	E
CAVİT ŞADİ	PEHLİVANOĞLU	AP	ORDU	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1927	38	H	E
KEMAL	ŞENSOY	AP	ORDU	ÜNİVERSİTE	AVUKAT-NOTER		1926	39		
EROL YILMAZ	AKÇAL	AP	RİZE	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1931	34	H	E
MAZHAR	BASA	CHP	RİZE	ÜNİVERSİTE	TIP DOKTORU	İSTANBUL	1909	56		
İSMAIL	SARIGÖZ	AP	RİZE	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1926	39	H	E
CEVAT	YALÇIN	AP	RİZE	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1923	42	H	E
EKREM	ALİCAN	YTP	SAKARYA	ÜNİVERSİTE	MALİYE		1916	49	E TM /E	E
NURİ	BAYAR	AP	SAKARYA	ÜNİVERSİTE	MÜFETİŞİ TIP DOKTORU		1927	38	H	E
KADRI	EROĞAN	AP	SAKARYA	ÜNİVERSİTE	KAYMAKAM- VALİ		1911	54	H	E
AHMET MUSLUHİTTİN	GÜRER	AP	SAKARYA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1926	39	H	E

ŞERAFETTİN	PAKER	AP	SAKARYA	ÜNİVERSİTE	ZİRAAT YÜKSEK MÜHENDİSİ	ANKARA- SAKARYA	1924	41	
HAYRETTİN	UYSAL	CHP	SAKARYA	ENSTİTÜ	EĞİTİMCİ-YAZAR	ANKARA- ADAPAZARI	1928	37	
YAŞAR	AKAL	CHP	SAMSUN	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA- SAMSUN	1931	34	
ALİ FUAT	ALİŞAN	AP	SAMSUN	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1930	35	E
KAMRAN	EVLİYAĞLU	CHP	SAMSUN	ÜNİVERSİTE	GAZETECİ		1926	39	E
MELAHAT	GEDİK	AP	SAMSUN	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA- İSTANBUL	1915	50	E
İLYAS	KILIÇ	CHP	SAMSUN	ÜNİVERSİTE- HARP OKULU	MÜŞAVİRİ HUKUK		1921	44	E
MEHMET SELAHATTİN	KILIÇ	CHP	SAMSUN	ÜNİVERSİTE	İNŞAAT YÜKSEK MÜHENDİSİ	ANKARA	1921	44	
OSMAN	ŞAHİNOĞLU	AP	SAMSUN	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1927	38	E
NAMIK KEMAL	TÜLEZOĞLU	AP	SAMSUN	ÜNİVERSİTE	TIP DOKTORU	ANKARA- SAMSUN	1924	41	
İBRAHİM	ULUÇAY	AP	SAMSUN	İLKOKUL	ÇİFTÇİ	ANKARA- VEZİRKÖPRÜ	1925	40	
BAHATTİN	UZUNOĞLU	MP	SAMSUN	LİSE	MÜTEAHHİT-TÜCCAR	İSTANBUL	1923	42	
HASAN ŞEVKİ	YÜCEL	AP	SAMSUN	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA- SAMSUN	1929	36	
ABDÜLHALİM	ARAS	AP	SİRT	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1926	39	E
MİSBAH	ONGAN	YTP	SİRT	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA- İSTANBUL	1925	40	
HÜSEYİN HÜSNÜ	ORAN	AP	SİRT	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	SİRT	1927	38	
ADİL	YAŞA	CHP	SİRT	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1925	40	E
HİLMİ	İŞGÜZAR	MP	SINOP	ÜNİVERSİTE	ORMAN YÜKSEK MÜHENDİSİ- AVUKAT		1929	36	

MUSTAFA	KAPTAN	AP	SINOP	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1926	39	H	E
CEMİL	KARAHAN	CKMP	SINOP	LİSE	TİCARET	ANKARA-AYANCIK	1923	42	H	E
NİAZİ	ÖZGÜÇ	CHP	SINOP	HARP	KURMAY SUBAY	ANKARA	1910	55		
NASUH NAZİF	ARSLAN	CHP	SIVAS	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1923	42		
NİHA	DOĞAN	YTP	SIVAS	YÜKSEKOKUL	GAZİTEÇİ	ANKARA-SIVAS	1928	37		
GIYASETTİN	DUMAN	MP	SIVAS	ENSTİTÜ	İNŞAAT MÜHENDİSİ	SIVAS	1924	41		
MEHMET ORHAN	KABİBAY	CHP	SIVAS	HARP	EMEKLİ KURMAY ALBAY		1918	47	MBK	
KAZİM	KANGAL	CHP	SIVAS	AKADEMİSİ	AVUKAT	ANKARA	1925	40		
TEVKİF	KORALTAN	AP	SIVAS	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1930	35		
SEYFİ	KURTBEK	AP	SIVAS	HARP	EMEKLİ KURMAY					
AHMET CEVDET	ODYAKMAZ	CKMP	SIVAS	AKADEMİSİ	ALBAY	ANKARA	1905	60	E	H
MUSTAFA KEMAL	PALAOĞLU	CHP	SIVAS	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1919	46	H	E
GÜLTEKİN	SAKARYA	AP	SIVAS	ÜNİVERSİTE	MÜLKIYE MÜFETTİŞİ	ANKARA	1929	36		
TAHŞİN	TÜRKAY	AP	SIVAS	ÜNİVERSİTE	AVUKAT-BELEDİYEÇİ	ANKARA	1926	39		
HALİL	BAŞOL	AP	TEKİRDAĞ	ÜNİVERSİTE- AKADEMİ	AVUKAT	ANKARA	1922	43	H	E
İLYAS KEMAL	DEMİR NEBİOĞLU	AP	TEKİRDAĞ	ÜNİVERSİTE		ANKARA-İSTANBUL	1925	40		
A. ORHAN	ÖZTRAK	CHP	TEKİRDAĞ	ÜNİVERSİTE	TİP DOKTORU	ANKARA-SARAY	1922	43		
HASAN FETHİ	ALACALI	CHP	TOKAT	LİSE	SENDİKACI		1926	39		
				ÜNİVERSİTE	HUKUK DOKTORU					
				ÜNİVERSİTE	DOKTORU		1914	51	ETM	E
				ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA-ZİLE	1931	34		

CEVDET	AYKAN	CHP	TOKAT	ÜNİVERSİTE	TIP DOKTORU		1925	40		
MİTHAT ŞÜKRÜ	ÇAVDAROĞLU	AP	TOKAT	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1927	38	H	E
OSMAN	HACIBALOĞLU	AP	TOKAT	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1916	49	E	H
BEDRETTİN	KARAERKEK	AP	TOKAT	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA-TOKAT	1930	35		
OSMAN	SARAÇ	AP	TOKAT	ÜNİVERSİTE	DİN ADAMI		1934	31		
ALİ İRFAN	SOLMAZER	CHP	TOKAT	HARP-ASKERİ OKULLAR	EMEKLİ SUBAY	ANKARA	1925	40	MBK	
AHMET İHSAN	BİRİNCİOĞLU	AP	TRABZON	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	TRABZON	1923	42		
AHMET	CEBİ	MP	TRABZON	YÜKSEKOKUL	MADEN MÜHENDİSİ	ANKARA	1930	35		
EKREM	DIKMENOĞLU	AP	TRABZON	YÜKSEKOKUL	MALİ MÜŞAVİR		1930	35	H	E
SELAHATTİN İSKENDER	GÜVEN	AP	TRABZON	YÜKSEKOKUL	MAKİNE MÜHENDİSİ	ANKARA-İSTANBUL	1923	42	H	E
HAMDİ	ORHON	CHP	TRABZON	ÜNİVERSİTE	AVUKAT-BANKACI	ANKARA	1910	55	E	H
AHMET	ŞENER	CHP	TRABZON	ÜNİVERSİTE	ZİRAAT YÜKSEK MÜHENDİSİ	ANKARA	1921	44	ETM	E
OSMAN	TURAN	AP	TRABZON	ÜNİVERSİTE	PROFESÖR	ANKARA	1914	51	E	H
ÖMER	USTA	AP	TRABZON	YÜKSEKOKUL	ZABITA BAŞKOMİSERİ		1925	40		
ALİ RIZA	UZUNER	CHP	TRABZON	ÜNİVERSİTE	ORMAN YÜKSEK MÜHENDİSİ	ANKARA	1926	39	H	E
KENAN	ARAL	AP	TUNCELİ	ÜNİVERSİTE	HUKUK DOKTORU	ANKARA	1928	37		

HASAN	ÜNLÜ	CHP	TUNCELİ	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1925	40		
ATALAY	AKAN	CHP	URFA	ÜNİVERSİTE	HUKUK DOKTORU	ANKARA	1913	52	E	E
İBRAHİM HALİL	BALKIS	YTP	URFA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1919	46		
BEHİCE	BORAN HATKO	TİP	URFA	ÜNİVERSİTE	FELSEFE DOKTORU	İSTANBUL	1910	55		
NECMETTİN	CEVHERİ	AP	URFA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT-ÇİFTÇİ		1930	35		
MAHMUT	ÇETİN	CHP	URFA	ORTAOKUL- RÜŞTİYE	ÇİFTÇİ	ANKARA	1904	61		
CEMAL	GÜVEN	AP	URFA	ÜNİVERSİTE- AKADEMİ	TÜCCAR	ANKARA	1929	36		
HÜSAMETTİN	KÖRAN	AP	URFA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	URFA	1935	30		
RAMAZAN	TEKELİ	AP	URFA	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	URFA	1935	30		
ALİ RIZA	AKBIYIKOĞLU	CHP	UŞAK	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	ANKARA	1917	48	E	E
ORHAN	DENGİZ	AP	UŞAK	YÜKSEK ÖĞRETMEN OKULU	EĞİTİMCİ	ANKARA- UŞAK	1918	47	E	H
MEHMET FAHRİ	UGRASIZOĞLU	AP	UŞAK	ÜNİVERSİTE	EĞİTİMCİ- İDARECİ	ANKARA- UŞAK	1919	46		
MEHMET EMİN	ERDİNÇ	CHP	VAN	ÜNİVERSİTE	ECZACI	ERCIŞ	1929	36		
MUSLİH	GÖRENTAŞ	YTP	VAN	ORTAOKUL	ÇİFTÇİ-TÜCCAR		1925	40	E	E
KİNYAS	KARTAL	AP	VAN	HARP OKULU	ÇİFTÇİ-TÜCCAR	ANKARA- VAN	1900	65		
MEHMET SALİH	YILDIZ	CHP	VAN	ÜNİVERSİTE	AVUKAT	VAN	1925	40		
İSMAIL HAKKI	AKDOĞAN	MP	YOZGAT	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1920	45	H	E

YUSUF ZİYA	BAHADINLI	TİP	YOZGAT	ENSTİTÜ- EGİTİM	YAZAR- EGİTİMCİ- YAYINCI		1927	38		
MEHMET NURİ	KODAMANOĞLU	CHP	YOZGAT	ENSTİTÜSÜ	ÖĞRETMEN	ANKARA	1923	42		
TURGUT	NİZAMOĞLU	AP	YOZGAT	ÜNİVERSİTE	YÜKSEK ZİRAAT MÜHENDİSİ	ANKARA- YOZGAT	1922	43	H	E
CELAL AHMET	SUNGUR	CHP	YOZGAT	ÜNİVERSİTE	TIP DOKTORU	ANKARA- İSTANBUL	1926	39	E™	E
NEŞET	TANRIDAĞ	AP	YOZGAT	LİSE	GAZETECİ	YOZGAT	1922	43		
TALAT	ASAL	AP	ZONGULDAK	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1922	43	H	E
SALİH EKMEL	ÇETİNER	AP	ZONGULDAK	ÜNİVERSİTE		ANKARA	1919	46		
BÜLENT	ECEVİT	CHP	ZONGULDAK	LİSE	GAZETECİ	ANKARA	1925	40	E	E
KENAN	ESENGİN	CHP	ZONGULDAK	HARP AKADEMİSİ	EMEKLİ GENERAL	ANKARA	1908	57	E™	E
SİNAN FEVZİ	FIRAT	AP	ZONGULDAK	LİSE			1924	41	H	E
CAHİT	KARAKAŞ	AP	ZONGULDAK	ÜNİVERSİTE	YÜKSEK MÜHENDİS		1928	37		
KAMİL	KIRIKOĞLU	MP	ZONGULDAK	ÜNİVERSİTE	TIP DOKTORU	ANKARA	1914	51	E	H
SADIK TEKİN	MÜFTÜOĞLU	AP	ZONGULDAK	ÜNİVERSİTE	AVUKAT		1927	38	H	E
KEMAL DOĞAN	SUNGUN	AP	ZONGULDAK	ÜNİVERSİTE	YÜKSEK KİMYA MÜHENDİSİ	İSTANBUL	1922	43		

EK -2 MİLLETVEKİLLERİNİN SEÇİM BÖLGELERİ VE DOĞUM YERLERİ

AD	SOYAD	PARTİ	SEÇİM BÖLGESİ	D. YERİ	VİLAYETİ	KAZASI	NAHİYESİ
MUSTAFA SABAHADDİN	BAYBURA	AP	ADANA	Üsküdar	Ankara	Çankaya	-
HASAN	AKSAY	AP	ADANA	Haruniye	-	-	-
MUSTAFA KEMAL	ÇETİNSOY	AP	ADANA	Gaziantep	Seyhan	Adana	Adana
ALİ	KARCI	TİP	ADANA	-	-	-	-
İBRAHİM	TEKİN	AP	ADANA	Adana	Seyhan	Adana	Adana
TURHAN	DİLLİGİL	AP	ADANA	Kafkas	-	-	-
MAHMUT	BOZDOĞAN	CHP	ADANA	Kadirli	Seyhan	Kadirli	-
AHMET	TOPALOĞLU	AP	ADANA	Kadirli	Seyhan	Kadirli	-
BEKİR	TUNAY	AP	ADANA	Rızaiye	Adana	Osmaniye	M.
MUSTAFA KEMAL	SARIİBRAHİMOĞLU	CHP	ADANA	Kadirli	Adana	Kadirli	-
TAHIR	YÜCEKÖK	AP	ADANA	Ceyhan	Adana	Ceyhan	-
KASIM RİFAT	GÜLEK	CHP	ADANA	Adana	-	-	-
ALİ	BOZDOĞANOĞLU	AP	ADANA	Adana	-	-	-
MEHMET NAZIM	BAYILLIOĞLU	CHP	ADİYAMAN	Adıyaman	Malatya	Adıyaman	Merkez
SÜLEYMAN ARİF	EMRE	YTP	ADİYAMAN	Besni	Adıyaman	Besni	-
MEHMET ARİF	ATALAY	AP	ADİYAMAN	Besni	-	-	-
ALİ AVNİ	TURANLI	AP	ADİYAMAN	Kahta	-	-	-
OSMAN	ATILTA	AP	AFYONKARAHİSAR	Afyon	Afyon	Afyon	Afyon
ALİ İHSAN	ULUBAŞI	AP	AFYONKARAHİSAR	Sandıklı	Afyon	Sandıklı	-
MURAT	ÖNER	CHP	AFYONKARAHİSAR	Sandıklı	Afyon	Sandıklı	-
MEHMET	GÖBEKLİ	AP	AFYONKARAHİSAR	Dinar	-	-	-
MUSTAFA	AKALIN	MP	AFYONKARAHİSAR	Afyon	Afyon	Afyon	Afyon
ŞEVKİ	GÜLER	AP	AFYONKARAHİSAR	Emirdağ	Afyon	Emirdağ	-

MUZAFFER	ÖZDAĞ	CKMP	AFYONKARAHİSAR	Alaca	Kayseri	Pınarbaşı	-
KASIM	KÜPREVİ	YTP	AĞRI	Bitlis	-	-	-
ABDÜLBARİ	AKDOĞAN	CKMP	AĞRI	Yoncalı	Ağrı	Ağrı	Ağrı
NEVZAT	GÜNGÖR	AP	AĞRI	Eleşkirt	-	-	-
KAZIM	ULUSOY	MP	AMASYA	Tokat	Kırşehir	Hacıbektaş	-
NEVZAT	ŞENER	AP	AMASYA	-	-	-	-
AHMET CAN	DEMİRAY	CHP	AMASYA	Amasya	Amasya	Amasya	Zara
ALİ CELALETTİN	TOPALA	AP	AMASYA	Amasya	Amasya	Amasya	Amasya
ALPARSLAN	TÜRKEŞ	CKMP	ANKARA	Kıbrıs	İstanbul	Fatih	-
HASAN	TÜRKAY	AP	ANKARA	Aydos	-	-	-
MUSTAFA KEMAL	YILMAZ	AP	ANKARA	Koyunlu Kö.	Niğde	Niğde	Niğde
HAYRETTİN TURGUT	TOKER	AP	ANKARA	Reşadiye	-	-	-
HASAN	TEZ	CHP	ANKARA	Çamlıhemşin	-	-	-
AHMET	ÜSTÜN	CHP	ANKARA	Polatlı	-	-	-
İLYAS	SEÇKİN	CHP	ANKARA	Ferahfakı Mah.	Ankara	Ayaş	-
İSMAIL RÜŞTÜ	AKSAL	CHP	ANKARA	-	Kocaeli	Geyve	Akhisar
KEMAL	BAĞCIOĞLU	AP	ANKARA	Çanakale	-	-	-
ORHAN	ALP	MP	ANKARA	İsparta	İsparta	İsparta	İsparta
MUSA KAZIM	ÇOŞKUN	AP	ANKARA	Bala	-	-	-
HÜSEYİN	BALAN	CKMP	ANKARA	Adana	Adana	Adana	Adana
ALİ RIZA	ÇETİNER	AP	ANKARA	Sulakyurt	Kırıkkale	Sulakyurt	Yükselen
HACİ OSMAN	BÖLÜKBAŞI	MP	ANKARA	Mucur	Kırşehir	Mucur	Mucur
İBRAHİM SİTKİ	HATİPOĞLU	CHP	ANKARA	Kargalı Köy	Ankara	Polatlı	-
AHMET	DALLI	AP	ANKARA	Üsküdar	-	-	-

FEVZULLAH RECAİ	ERGÜDER	AP	ANKARA	Üsküp	İstanbul	Üsküdar	Üsküdar
ZÜHTÜ NİHAT	PEHLİVANLI	AP	ANKARA	Keskin	-	-	-
MEHMET EMİN	PAKSÜT	CHP	ANKARA	İstanbul	Bursa	Bursa	Bursa
ORHAN	EREN	AP	ANKARA	Nallıhan	Ankara	Nallıhan	M.
RIZA	KUAS	TİP	ANKARA	Kocaeli	-	-	-
HASAN FEHMİ	BOZTEPE	AP	ANTALYA	Manavgat	-	-	-
İHSAN	ATAÖV	AP	ANTALYA	Köyü	Antalya	Antalya	M.
HÜSEYİN AVNİ	AKIN	CHP	ANTALYA	Manavgat	-	-	-
HASAN	AKÇALIOĞLU	AP	ANTALYA	Antalya	Antalya	Antalya	Antalya
AHMET	TORGAY	AP	ANTALYA	Kemer	Antalya	Merkez	Kemer
OSMAN ZEKİ	YÜKSEL	AP	ANTALYA	Akseki	-	-	-
RAFET	EKER	CHP	ANTALYA	Bagvaka	Antalya	Fenike	Merkez
MUSTAFA	RONA	AP	ARTVİN	Yusufeli	-	-	-
TURGUT	ALTUNKAYA	CHP	ARTVİN	Hopa	Artvin	Hopa	Merkez
SABİT OSMAN	AVCI	AP	ARTVİN	Artvin	Çoruh	Artvin	Merkez
MUSTAFA KEMAL	YILMAZ	CHP	AYDIN	Aydın	-	-	-
MUSTAFA ŞÜKRÜ	BÜYÜKKOÇ	CHP	AYDIN	Kuyucak	Aydın	Nazilli	Hasanlı
SINAN	BOSNA	AP	AYDIN	Adana	Seyhan	Seyhan	-
YÜKSEL	MENDERES	AP	AYDIN	İzmir	Ankara	Çankaya	-
İSMET	SEZGİN	AP	AYDIN	Aydın	-	-	-
KEMAL ZİYA	ÖZTÜRK	AP	AYDIN	Bursa	Ankara	Çankaya	Bahçelievler
MEHMET REŞAT	ÖZARDA	AP	AYDIN	Kıbrıs	Aydın	Nazilli	-
NAHİT	MENTEŞE	AP	AYDIN	Milas	Muğla	Milas	-
MESUT	OZANSÜ	MP	BALIKESİR	Erzurum	Erzurum	Erzurum	Erzurum

MEVLÜT	YILMAZ	AP	BALIKESİR	Derecik Viran Köyü	Balıkesir	Sındırgı	Dövertepe
SÜREYYA MUZAFFER	KOÇ	CHP	BALIKESİR	Lapseki	Ertuğrul	Bilecik	Osmaneli
CHAT	TURGUT	AP	BALIKESİR	Izmir	-	-	-
MEHMET ZEKİ	YÜCETÜRK	AP	BALIKESİR	Balıkesir	Balıkesir	Balıkesir	Balıkesir
AHMET İHSAN	KIRIMLI	AP	BALIKESİR	Balıkesir	Balıkesir	Balıkesir	Balıkesir
NEVZAT CİHAT	BİLGEHAN	AP	BALIKESİR	Keskin	Balıkesir	Balıkesir	Balıkesir
ALİ ENVER	GÜRELİ	CHP	BALIKESİR	Burhaniye	Balıkesir	Burhaniye	-
MEHMET FENİ	İSLİMYELİ	CHP	BALIKESİR	Bandırma	-	-	-
ADNAN	AKIN	AP	BALIKESİR	Istanbul	-	-	-
İBRAHİM	AYTAÇ	AP	BALIKESİR	Turgutlu	-	-	-
ŞADİ	BINAY	AP	BİLECİK	Bozüyük	Bilecik	Bozüyük	Merkez
İSMAIL SELÇUK	ÇAKIROĞLU	CHP	BİLECİK	Bozüyük	Bilecik	Bozüyük	Bozüyük
CEMAL	YAVUZ	CHP	BİNGÖL	Bingöl	-	-	-
MEHMET EMİN	GÜNDOĞDU	YTP	BİNGÖL	Üzün Savat Köyü	Bingöl	Merkez	-
CEVDET	GEBOLOĞLU	AP	BİTLİS	Çapakçur (Bingöl)	Muş	Bitlis	Bitlis
ZARİFE	KOÇAK	CHP	BİTLİS	Kayseri	-	-	-
NIHAT	BAYRAMOĞLU	AP	BOLU	Düzce	-	-	-
AHMET	ÇAKMAK	AP	BOLU	Kabaklar	Bolu	Gerede	-
HALİL İBRAHİM	COP	AP	BOLU	Bolu	-	-	-
KEMAL	DEMİR	CHP	BOLU	Sürmene	-	-	-
HAMİ	TEZKAN	AP	BOLU	(İstanbul)	-	-	-
HASAN	ÖZCAN	MP	BOLU	Gölcük	-	-	-
FETHİ	ÇELİKBAŞ	CHP	BURDUR	Burdur	Burdur	-	-
İSMAIL HAKKI	BOYACIOĞLU	AP	BURDUR	Burdur	Burdur	Burdur	Burdur

FAİK	KIRBAŞLI	AP	BURDUR	Burdur	-	-	-
İBRAHİM HULUSİ	ÖKTEM	CHP	BURSA	Karaman	Konya	Karaman	-
BARLAS	KÜNTAY	AP	BURSA	Muş	Çoruh	Artvin	-
KASIM	ÖNADIM	AP	BURSA	(Gümülüne)	-	-	-
SADRETTİN	ÇANGA	CHP	BURSA	İskilip	-	-	-
NİLÜFER	GÜRSOY	AP	BURSA	Bursa	Kütahya	Gediz	-
ÖMER DOĞAN	ÖZTÜRKMEN	AP	BURSA	İstanbul	İstanbul	Eminönü	Emin Sinan
AHMET	TÜRKEL	AP	BURSA	İnegöl	Bursa	İnegöl	-
MEHMET	TURGUT	AP	BURSA	-	Gaziantep	Kilis	Musabeyli
MUSTAFA	TAYYAR	AP	BURSA	Gemlik	Bursa	Gemlik	-
BAHRİ	YAZIR	CHP	BURSA	Kayseri	Kayseri	Kayseri	Erkilet
CEMAL	KÜLAHLI	AP	BURSA	Orhaneli	Bursa	Orhaneli	M.
AHMET NİHAD	AKAY	AP	ÇANAKKALE	Gelibolu	Çanakkale	Eceabat	-
REFET	SEZGIN	AP	ÇANAKKALE	Bitlis	-	-	-
OSMAN ŞEFİK	İNAN	CHP	ÇANAKKALE	Simav	-	-	-
MUAMMER	BAYKAN	AP	ÇANAKKALE	Çanakkale	-	-	-
MUSTAFA CİHAT	BABAN	CHP	ÇANAKKALE	Anadoluhisari	İstanbul	Sarıyer	Yeniköy
NURETTİN	OK	AP	ÇANKIRI	Çankırı	-	-	-
MEHMET ALİ	ARŞAN	MP	ÇANKIRI	Köyü	Çankırı	İlgaz	-
TAHİR	AKMAN	AP	ÇANKIRI	Kuşunlu	-	-	-
İHSAN DURSUN	AKÇAOĞLU	CHP	ÇANKIRI	Çerkeş	Çankırı	Çerkeş	-
NEJDET	YÜCER	CHP	ÇORUM	Malatya	-	-	-
AHMET	UYŞAL	AP	ÇORUM	Elköy	Çorum	Mecitözü	Cemilbey
İHSAN	AKHUN	AP	ÇORUM	İstanbul	-	-	-

İHSAN	TOMBUŞ	AP	ÇORUM	Çorum	-	-	-
ABDURRAHMAN	GÜLER	AP	ÇORUM	İskilip	Çorum	İskilip	Merkez
ARSLAN	TOÇUBAŞI	AP	ÇORUM	Osmancık	-	-	-
MEHMET HİLMİ	İNCESULU	CHP	ÇORUM	Sungurlu	Çorum	Sungurlu	-
HASAN	SARIYÜCE	MP	ÇORUM	Evcı	Çorum	Sungurlu	Boğazkale
MEHMET SALİH	BAYDIL	AP	DENİZLİ	Denizli	-	-	-
ZAFER NİHAT	ÖZEL	AP	DENİZLİ	Denizli	Denizli	Merkez	Honaz
ARIF HÜDAİ	ORAL	CHP	DENİZLİ	Denizli	Denizli	Denizli	Denizli
HÜSEYİN REMZİ	ŞENEL	AP	DENİZLİ	Yatığa	Denizli	Acipayam	-
EMİN ATIF	ŞOHOĞLU	CHP	DENİZLİ	Burdur	Denizli	-	-
FUAT	AVCI	AP	DENİZLİ	Çal	Denizli	Çal	Merkez
MEHMET MUZAFFER	KARAN	TİP	DENİZLİ	İstanbul	İstanbul	Beşiktaş	Arnavutköy
YUSUF	AZIZOĞLU	YTP	DIYARBAKIR	Silvan	-	-	-
TARIK ZİYA	EKİNCİ	TİP	DIYARBAKIR	Lice	Diyanbakır	Merkez	-
AYDIN TURGUT	ARTUÇ	AP	DIYARBAKIR	Izmir	-	-	-
NEDİM METİN	CİZRELİ	CHP	DIYARBAKIR	İstanbul	Diyanbakır	Merkez	-
HASAN	DEĞER	AP	DIYARBAKIR	Bütiken	-	-	-
FEYZİ	KALFAGİL	CHP	DIYARBAKIR	Diyanbakır	Diyanbakır	Diyanbakır	Diyanbakır
ALİ RECAİ	İSKENDER OĞLU	YTP	DIYARBAKIR	Diyanbakır	Diyanbakır	Diyanbakır	Diyanbakır
ABDÜLLATİF	ENSARİ OĞLU	AP	DIYARBAKIR	Diyanbakır	Diyanbakır	Merkez	Merkez
NAZMİ	ÖZOĞLU	AP	EDİRNE	Edirne	Ankara	Ankara	Ankara
MEHMET İLHAMİ	ERTEM	AP	EDİRNE	Edirne	Edirne	Edirne	Şehirdahili
AHMET	BİLGİN	MP	EDİRNE	Anakya	Kırşehir	-	-
TÜRKAN	(TAÇYILDIZ) SEÇKİN	CHP	EDİRNE	Malikara	Edirne	Edirne	Lalapaşa

KEMAL	SATIR	CHP	ELAZIĞ	Adana	-	-	-
KEVİNİ	NEDİMOĞLU	AP	ELAZIĞ	Germili nahiyesi	Tunceli	Çemişkezek	Germili
ÖMER	EKEN	AP	ELAZIĞ	- (Korkuteli)	-	-	-
NURETTİN	ARDIÇOĞLU	CHP	ELAZIĞ	- (Harput)	-	-	-
SAMET	GÜLDOĞAN	AP	ELAZIĞ	Çüngüş	Dişarbakır	-	-
MEHMET SADIK	PERİNÇEK	AP	ERZİNCAN	Kemaliye	-	-	-
AHMET NAFİZ	GIRAY	YTP	ERZİNCAN	Bitlis	Bitlis	Bitlis	Bitlis
SÜLEYMAN HÜSAMETTİN	ATABEYLİ	AP	ERZİNCAN	İstanbul	-	-	-
ADİL	SAĞIROĞLU	CHP	ERZİNCAN	Kemah	Erzincan	Kemah	Kemah
CEVAT TURAN	ÖNDER	AP	ERZURUM	Oltu	Erzurum	Oltu	M.
AHMET	MUSTAFAOĞLU	AP	ERZURUM	Tercan	Erzincan	Tercan	-
MEHMET GİYASEDDİN	KARACA	CHP	ERZURUM	Hınıs	Erzurum	Hınıs	Merkez
MEHMET TURAN	BİLGİN	AP	ERZURUM	İstanbul	-	-	-
NECATİ	GÜVEN	MP	ERZURUM	Pasinler	-	-	-
İSMAIL HAKKI	YILDIRIM	AP	ERZURUM	Narman	-	-	-
ADNAN ŞİNASİ	ŞENYURT	CHP	ERZURUM	-	Erzurum	Pasinler	Merkez
NIHAT	PASINLI	AP	ERZURUM	Pasinler	-	-	-
MUSTAFA NİHAT	DİLER	YTP	ERZURUM	Hınıs	Erzurum	Hınıs	Hınıs
ŞEVKET	ASBUZOĞLU	CHP	ESKİŞEHİR	Niğde	-	-	-
ERTUĞRUL GAZİ	SAKARYA	AP	ESKİŞEHİR	Seyit Gazi	Eskişehir	Seyit Gazi	Merkez
SEYFİ	ÖZTÜRK	AP	ESKİŞEHİR	Mihalıççık	-	-	-
AZİZ	ZEYTİNOĞLU	AP	ESKİŞEHİR	Taşanlı	-	-	-
MEHMET İSMET	ANGİ	AP	ESKİŞEHİR	Uludağ	-	-	-
AHMET HAYRİ	BAŞAR	CHP	ESKİŞEHİR	Sivrihisar	Eskişehir	Sivrihisar	-

NAŞİT	SARICA	AP	GAZİANTEP	Kilis	Gaziantep	Kilis	Merkez
İMAM HÜSEYİN	İNCİOĞLU	CHP	GAZİANTEP	Gaziantep	Gaziantep	-	-
ALİ İHSAN	GÖĞÜŞ	CHP	GAZİANTEP	Gaziantep	-	-	-
HÜSEYİN	YILMAZ	CHP	GAZİANTEP	Gaziantep	-	-	-
MEHMET KAMİL	OCAK	AP	GAZİANTEP	Gaziantep	-	-	-
SÜLEYMAN	ÜNLÜ	AP	GAZİANTEP	Melikanlı	Gaziantep	Islahiye	Merkez
MAHMUT	UYGUR	AP	GAZİANTEP	Nizip	Gaziantep	Nizip	Nizip
MUSTAFA KEMAL	ÇİLESİZ	CHP	GİRESUN	Giresun	-	-	-
ALİ	KÖYMEN	AP	GİRESUN	Alucra	-	-	-
İBRAHİM ETHEM	KILIÇOĞLU	AP	GİRESUN	Tirebolu	Giresun	Tirebolu	Merkez
NİZAMETTİN	ERKMEN	AP	GİRESUN	Giresun	Giresun	Görece	-
HACI ALİ	CÜCEOĞLU	CHP	GİRESUN	Görece	-	-	-
KUDRET	BOSUTER	MP	GİRESUN	Balıkesir	-	-	-
NECATİ	AKAGÜN	CHP	GÜMÜŞHANE	Torul	Gümüşhane	M.	M.
ALİ İHSAN	ÇELİKKAN	YTP	GÜMÜŞHANE	Fuadiye K.	Sakarya	Adapazarı	-
SABRİ ÖZCAN	SAN	AP	GÜMÜŞHANE	Gümüşhane	Gümüşhane	Merkez	-
SABAHATTİN	SAVACI	AP	GÜMÜŞHANE	Bayburt	Gümüşhane	Bayburt	Merkez
ALİ	KARAHAN	YTP	HAKKARİ	Siverek	-	-	-
ABDULLAH	CİLİ	AP	HATAY	Samandağ	-	-	-
TALAT	KÖSEOĞLU	AP	HATAY	Kırkhan	-	-	-
YAHYA	KANBOLAT	TİP	HATAY	Reyhanlı	Hatay	Reyhanlı	Merkez
REŞAT	MURSALOĞLU	CHP	HATAY	Reyhanlı	-	-	-
SABAHATTİN	ADALI	AP	HATAY	Antakya	Hatay	Antakya	-
HÜSNÜ	ÖZKAN	CHP	HATAY	İstanbul	-	-	-

ŞEMSETTİN	MURSALOĞLU	AP	HATAY	Reyhanlı	-	-	-
ALİ İHSAN	BALIM	AP	İSPARTA	Senirkent	-	-	-
HASAN TAHSİN	ARGUN	CHP	İSPARTA	Isparta	-	-	-
İRFAN	AKSU	YTP	İSPARTA	Yalvaç	-	-	-
SÜLEYMAN	DEMİREL	AP	İSPARTA	Isparta	-	-	-
DURSUN KEMAL	ATAMAN	MP	İÇEL	Beyşehir	-	-	-
MAZHAR	ARIKAN	AP	İÇEL	Mut	-	-	-
İSMAIL	ÇATALOĞLU	CHP	İÇEL	Tarsus	-	-	-
MUHAMMET CELAL	KILIÇ	AP	İÇEL	Gülnar	-	-	-
KADİR	ÇETİN	AP	İÇEL	Tarsus	-	-	-
CAFER SADIK	KUTLAY	CHP	İÇEL	Anamur	-	-	-
BURHAN	BOZDOĞAN	AP	İÇEL	Adana	-	-	-
SELİM RAUF	SARPER	CHP	İSTANBUL	İstanbul	Adana	-	-
AYDIN	YALÇIN	AP	İSTANBUL	Uluborlu	Isparta	-	-
MEHMET	YARDIMCI	AP	İSTANBUL	Beyazıt	-	-	-
OSMAN NURİ	ULUSAY	AP	İSTANBUL	Kırşehir	Kırşehir	-	-
REŞİT AKİF	ÜLKER	CHP	İSTANBUL	Sahrayı Cedit	İstanbul	Kadıköy	Erenköy
İSMAIL HAKKI	TEKİNEL	AP	İSTANBUL	Pancarköy	Kırklareli	Babaeski	Merkez
ALİ FUAT	BAŞGİL	AP	İSTANBUL	Çarşamba	Samsun	Çarşamba	-
AHMET	TAHTAKILIÇ	CKMP	İSTANBUL	Uşak	Kütahya	Uşak	-
MEHMET ALİ	AYBAR	TİP	İSTANBUL	İstanbul	-	-	-
HÜSEYİN	ATAMAN	MP	İSTANBUL	Yanya	-	-	-
ALİ ESAT	BIROL	AP	İSTANBUL	İstanbul	-	-	-
ORHAN	BİRGİT	CHP	İSTANBUL	Kars	Kars	Kars	Kars

MEHMET SADETTİN	BİLGİÇ	AP	İSTANBUL	Ş. Karaağaç	İsparta	Ş. Karaağaç	M.
İBRAHİM SADUN	AREN	TİP	İSTANBUL	Erzurum	Balıkesir	Merkez	Merkez
SUPHİ	BAYKAM	CHP	İSTANBUL	Adana	Adana	-	-
ÇETİN	ALTAN	BAĞIMSIZ	İSTANBUL	Göztepe (İstanbul)	-	-	-
MEHMET İLHAMİ	SANCAR	CHP	İSTANBUL	Gördes	İzmir	Kemalpaşa	Kemalpaşa
OSMAN	ÖZER	AP	İSTANBUL	İstanbul	İstanbul	-	Rami
ABDURRAHMAN ŞEREF	LAÇ	MP	İSTANBUL	Pizren	Bursa	Bursa	Bursa
ALİ COŞKUN	KIRCA	CHP	İSTANBUL	İstanbul	-	-	-
MEHMET MUHİTTİN	GÜVEN	AP	İSTANBUL	Beyrut	İstanbul	Üsküdar	Merkez
KAYA	ÖZDEMİR	AP	İSTANBUL	Sivas	Ankara	Kırıkkale	-
ORHAN SEYFİ	ORHON	AP	İSTANBUL	İstanbul	-	-	-
ALİ FUAT	SİRMEN	CHP	İSTANBUL	İstanbul	İstanbul	-	-
ORHAN FERRUH	EYÜBOĞLU	CHP	İSTANBUL	Samsun	İstanbul	Kadıköy	-
NURİ	EROĞAN	AP	İSTANBUL	İzmir	-	-	-
FERRUH	BOZBEYLİ	AP	İSTANBUL	Pazarcık	Kahramanmaraş	-	-
ORHAN	ERKANLI	CHP	İSTANBUL	Kırşehir	-	-	-
TEKİN	ERER	AP	İSTANBUL	Artvin	İstanbul	Şişli	M.
MUSTAFA	ERTUĞRUL	AP	İSTANBUL	Köyü	Kayseri	Tomarza	-
MEHMET MUSTAFA	GÜRPINAR	AP	İSTANBUL	İstanbul	-	-	-
AHMET NURETTİN	BULAK	AP	İSTANBUL	Fındıklı	Rize	Fındıklı	Merkez
CEMAL HAKKI	SELEK	TİP	İZMİR	Kuşadası	İzmir	Kuşadası	Kuşadası
ALİ ABDÜSSETTAR	İKSEL	AP	İZMİR	İstanbul	İstanbul	Beyoğlu	-
MEHMET İHSAN	GÜRSAN	AP	İZMİR	İstanbul	İstanbul	Fatih	Samatya
NIHAT	KÜRŞAT	AP	İZMİR	Kandiye	-	-	-

ABDÜŞŞEKİR LEBİT	YURDOĞLU	CHP	İZMİR	İstanbul	İzmir	Çeşme	Çeşme
MUSTAFA	UYAR	CHP	İZMİR	Adagüme	İzmir	Ödemiş	Adagide
HASAN ŞİNASI	OSMA	AP	İZMİR	İzmir	-	-	-
ENVER	TURGUT	AP	İZMİR	Tiyakis	Dişarbakır	Kalp	-
HASAN ŞEVKET	ADALAN	CHP	İZMİR	İzmir	-	-	-
MUZAFFER	DÖŞEMECİ	AP	İZMİR	Söke	Aydın	Söke	-
ŞEREF	BAKŞIK	CHP	İZMİR	İzmir	İzmir	-	-
MEHMET ALİ	AYTAŞ	AP	İZMİR	İstanbul	İstanbul	Fatih	Fatih
ŞÜKRÜ	AKKAN	AP	İZMİR	Çal	-	-	-
OSMAN ZEKİ	EFEÖĞLU	AP	İZMİR	Buldan	-	-	-
ARİF	ERTUNGA	CHP	İZMİR	Selanık	-	-	-
MEHMET HÜSAMETTİN	GÜMÜŞPALA	AP	İZMİR	Edirne	Tokat	Artova	Artova
ALİ NALİ	ERDEM	AP	İZMİR	Kemalpaşa	İzmir	Kemalpaşa	Kemalpaşa
FATMA SEVİNÇ	DÜŞÜNSEL	YTP	KARS	İstanbul	İstanbul	Eminönü	Beyazıt
OSMAN	YELTEKİN	CHP	KARS	Maksutluk	Kars	Kars	Kars
ABBAS ALİ	ÇETİN	AP	KARS	Ravan	Kars	İğdır	-
LATİF	AKÜZÜM	AP	KARS	Kars	-	-	-
TURGUT	GÖLE	CHP	KARS	Göle	İstanbul	K.Köy	-
ADİL	KURTEL	TİP	KARS	Şavşat	Kars	Ardahan	M.
CENGİZ	EKİNCİ	YTP	KARS	Günrü	Kars	S.Kamış	Merkez
CELAL NURİ	KOÇ	AP	KARS	Kars	-	-	-
MUZAFFER	ŞAMİOĞLU	CHP	KARS	Kars	Kars	Susuz	-
OSMAN ZEKİ	OKTAY	AP	KASTAMONU	Hamidiye M.	Kastamonu	Araç	-
MEHMET ADİL	TOKÖZLÜ	CHP	KASTAMONU	Kastamonu	Kastamonu	-	-

HÜSEYİN SABRİ ADİL	KESKİN AYDIN	AP	KASTAMONU	Daday Devrekani	-	-	-
AHMET MUZAFFER	AKDOĞANLI	MP	KASTAMONU	Kastamonu	-	-	-
AHMET ŞEVKET	BOHÇA	AP	KASTAMONU	Tosya	Kastamonu	Kastamonu	Kastamonu
İSMAIL HAKKI	YILANLIOĞLU	CKMP	KASTAMONU	Kastamonu	Kastamonu	Kastamonu	Kastamonu
MEHMET	YÜCELER	CHP	KAYSERİ	Tomarza	Kayseri	Tomarza	Tomarza
VEDAT ALİ	ÖZKAN	AP	KAYSERİ	Devrek	Zonguldak	Devrek	-
TURHAN	FEYZİOĞLU	CHP	KAYSERİ	Kayseri	-	-	-
İSMAIL FEHİMİ	CUMALIOĞLU	MP	KAYSERİ	Tekirdağ	Tekirdağ	Tekirdağ	Tekirdağ
MEHMET	ATEŞOĞLU	AP	KAYSERİ	Kayseri	Kayseri	Kayseri	Kayseri
AHMET ATIF	HACİPAŞAOĞLU	AP	KAYSERİ	Bürüç	Kayseri	Bünyan	-
FEYYAZ	KÖKSAL	AP	KAYSERİ	İncesu	Kayseri	İncesu	İncesu
CENGİZ	NAYMAN	CHP	KAYSERİ	Develi	-	-	-
MEHMET	ATAGÜN	AP	KIRKLARELİ	Kumrular	Kırklareli	Babaeski	Merkez
ARIF HİKMET	GÜNER	AP	KIRKLARELİ	- (Rize)	-	-	-
MEHMET ORHAN	TÜRKKAN	AP	KIRKLARELİ	Erzincan	-	-	-
HASAN TAHSİN	UZUN	CHP	KIRKLARELİ	Lüleburgaz	İstanbul	Beşiktaş	Turbanlı
MEHMET	GÜVER	AP	KIRŞEHİR	Kırşehir	Kırşehir	Kırşehir	Kırşehir
SÜLEYMAN	ONAN	CHP	KIRŞEHİR	Mucur	Kırşehir	Mucur	-
MEMDUH	ERDEMİR	MP	KIRŞEHİR	Mucur	-	-	-
ŞEVKET	USTAÖĞLU	AP	KOCAELİ	İzmit	Kocaeli	İzmit	Akce başur
İSMAIL HAKKI	ARAR	CHP	KOCAELİ	İstanbul	İstanbul	Kadıköy	-
SEDAT	AKAY	AP	KOCAELİ	Kandıra	Kocaeli	Kandıra	Merkez
NIHAT	ERİM	CHP	KOCAELİ	Kandıra	Kocaeli	Kandıra	Merkez

SÜREYYA	SOFUOĞLU	AP	KOCAELİ	Kocaeli	-	-	-	-
MEHMET FARUK	SÜKAN	AP	KONYA	Karaman	Konya	Eregli	Merkez	-
VEFA	TANIR	CHP	KONYA	Ilgın	-	-	-	-
SAİT SİNA	YÜCESOY	AP	KONYA	Konya	Konya	-	-	-
YUNUS	KOÇAK	TİP	KONYA	Antakya	Hatay	Hatay	Hatay	-
AHMET MEKKİ	KESKİN	AP	KONYA	Beyşehir	-	-	-	-
MUSTAFA FAKİH	ÖZFAKİH	CHP	KONYA	Taşkent	Konya	Hadım	Taşkent	-
MEHMET NAZİF	KURUCU	CHP	KONYA	Yalvaç	Konya	Akşehir	-	-
SEYİT FARUK	ÖNDER	MP	KONYA	Konya	Konya	Konya	Konya	-
İSMET	KAPISIZ	MP	KONYA	Battal	Yozgat	M	Osmanspaşa	-
MEHMET NECATİ	KALAYCI	AP	KONYA	Orta Karaviran	Konya	Seydişehir	-	-
İHSAN	KABADAYI	CHP	KONYA	Beyşehir	-	-	-	-
BAHRİ	DAĞDAŞ	AP	KONYA	Zağat	Kars	Kars	Kars	-
HASAN HAMİDİ	DİNÇER	AP	KONYA	Sandıklı	Afyon	Sandıklı	-	-
MEHMET SELÇUK	AYTAN	AP	KONYA	Konya	Konya	-	-	-
LÜTFİ	AKDOĞAN	AP	KONYA	Antalya	-	-	-	-
MEHMET ZİYAEDDİN	İZERDEM	AP	KONYA	Konya	Konya	-	-	-
İSMAIL HAKKI	YILDIRIM	AP	KÜTAHYA	Simav	Kütahya	Simav	-	-
MEHMET	ERSOY	AP	KÜTAHYA	Gediz	Kütahya	Gediz	-	-
ALİ MESUT	EREZ	AP	KÜTAHYA	Kütahya	-	-	-	-
HİMMET	ERDOĞMUŞ	CHP	KÜTAHYA	Kütahya	Kütahya	Kütahya	Kütahya	-
AHMET CAN	BİLGİN	AP	KÜTAHYA	Osmancık	Kırklareli	Pınarbaşı	M.	-
KEMAL	KAÇAR	MP	KÜTAHYA	- (Eskişehir)	-	-	-	-
MEHMET	DELİKAYA	CHP	MALATYA	Akçadağ	Malatya	Akçadağ	Doğanşehir	-

ŞABAN	ERİK	TİP	MALATYA	Yelburgaz	Edirne	Edirne	Edirne
MUSTAFA İSMET	İNÖNÜ	CHP	MALATYA	İzmir	Ankara	-	-
LÜTFİ	EVLİYAĞLU	CHP	MALATYA	Münevver H.	Malatya	Malatya	Merkez
HAMİT	FENDOĞLU	AP	MALATYA	Malatya	Malatya	Merkez	Merkez
HÜSEYİN	DOĞAN	AP	MALATYA	İsmet Paşa	Malatya	Malatya	İsmet Paşa
MEHMET ERTUĞRUL	AKÇA	AP	MANİSA	İstanbul	İstanbul	Fatih	-
MİTHAT	DÜLGE	AP	MANİSA	Salihli	-	-	-
SÜLEYMAN	ÇAĞLAR	AP	MANİSA	Alaşehir	-	-	-
ZEHRA NERİMAN	AĞAOĞLU	AP	MANİSA	İzmir	Ankara	Ankara	Ankara
SAMİ	BİNİCİOĞLU	MP	MANİSA	Soma	Manisa	Soma	-
ŞEVKET RAŞİT	HATİPOĞLU	CHP	MANİSA	-(Menemen)	-	-	-
HÜSEYİN NAHİT	YENİŞEHİRLİOĞLU	AP	MANİSA	Manisa	Manisa	Akhisar	-
MUAMMER (EFE)	ERTEN	CHP	MANİSA	Atabey	İsparta	İsparta	Atabey
ÖNOL	(YORAKÇIOĞLU)	AP	MANİSA	Manisa	-	-	-
MUSTAFA	ŞAKAR	CHP	MANİSA	Koldere Köy	Manisa	Manisa	Manisa
MUAMMER	OK	CHP	MANİSA	Buldan	-	-	-
KEMALİ	DIRİK	AP	MANİSA	-	-	-	-
BAYAZIT	KEMALİ	CHP	MARAŞ	-(İstanbul)	-	-	-
HÜSEYİN	YAĞCIOĞLU	MP	MARAŞ	Andırın	-	-	-
HACİ AHMET	ÖZSOY	AP	MARAŞ	-(Elbistan)	-	-	-
VEFİK	PIRİNÇCIOĞLU	CHP	MARAŞ	Diyarbakır	Diyarbakır	Merkez	Merkez
ENVER	KAPLAN	AP	MARAŞ	Göksün	Maraş	Göksün	-
VEYSİ	KADIOĞLU	AP	MARAŞ	Maraş	-	-	-
FUAT	ULUÇ	CKMP	MARDİN	Çavuş Köy	Bahkeşir	Bandırma	Şevketiye
ESAT KEMAL	AYBAR	AP	MARDİN	Mardin	-	-	-

İBRAHİM	AYSOY	CHP	MARDİN	Mardin	-	-
RİFAT	BAYKAL	CKMP	MARDİN	-	-	-
SEYFİ	GÜNEŞTAN	YTP	MARDİN	Mardin	Midyat	-
NAZMİ	OĞUZ	CHP	MARDİN	-	-	-
SEYFİ SADİ	PENCAP	CHP	MUĞLA	Ankara	-	-
İZZET	OKTAY	AP	MUĞLA	Ula	Muğla	Gökova
İLHAN	TEKİNALP	AP	MUĞLA	Muğla	Merkez	Merkez
ADNAN	AKARCA	AP	MUĞLA	İstanbul	-	-
MEHMET TURAN	ŞAHİNOĞLU	CHP	MUĞLA	Muğla	-	-
KAMİL	ÖZSARIYILDIZ	AP	MUŞ	- (Kayseri)	-	-
HAYRİYE AYŞE NERMİN	NEFTÇİ	CHP	MUŞ	İstanbul	Eminönü	Kumkapı
KEMAL	AYTAÇ	CKMP	MUŞ	Muş	Malazgirt	-
SELAHATTİN HAKKI	ESATOĞLU	CHP	NEVŞEHİR	-	-	-
İBRAHİM ETHEM	BOZ	AP	NEVŞEHİR	Mustafa Paşa	Ürgüp	Merkez
ALİ BARAN	NUMANOĞLU	MP	NEVŞEHİR	Ürgüp	Ürgüp	İç
RUHİ	SOYER	CHP	NIĞDE	Niğde	-	-
MEHMET	ALTINSOY	CKMP	NIĞDE	Çardak	Aksaray	Acıınar
ŞAMMAS YAŞAR	ARIBAŞ	AP	NIĞDE	Aksaray	Aksaray	-
HAYDAR	ÖZALP	AP	NIĞDE	Bor	-	-
OĞUZ DEMİR	TÜZÜN	MP	NIĞDE	Aksaray	Aksaray	-
CAVİT ŞADİ	PEHLİVANOĞLU	AP	ORDU	Fındıklı	Rize	-
RAİF	AYBAR	YTP	ORDU	- (Karacabey)	-	-
ATA	BODUR	AP	ORDU	Mesudiye	Mesudiye	-
HASAN FERDA	GÜLEY	CHP	ORDU	Çakırlı	Ordu	Aybastı

ARIF HİKMET	ONAT	CHP	ORDU	- (Ordu)	-	-	-
FERİDUN CEMAL	ERKİN	CHP	ORDU	İstanbul	İstanbul	Bakırköy	Merkez
HAMDİ	MEĞDEN	AP	ORDU	Ordu	-	-	-
KEMAL	ŞENSOY	AP	ORDU	Ordu	-	-	-
MAZHAR	BASA	CHP	RİZE	Pazar Ma.	Rize	Pazar	Pazar
CEVAT	YALÇIN	AP	RİZE	Rize	-	-	-
EROL YILMAZ	AKÇAL	AP	RİZE	Dişarbakır	Ankara	Çankaya	-
İSMAİL	SARIGÖZ	AP	RİZE	Merzifon	Amasya	Merzifon	-
HAYRETTİN	UYSAL	CHP	SAKARYA	Gündoğdu	Kocaeli	Izmit	-
EKREM	ALICAN	YTP	SAKARYA	-(Sakarya)	-	-	-
NURİ	BAYAR	AP	SAKARYA	Adapazarı	-	-	-
KADRİ	EROĞAN	AP	SAKARYA	-(Kırşehir)	-	-	-
AHMET MUSLİHTİN	GÜRER	AP	SAKARYA	Geyve	Kocaeli	Geyve	-
ŞERAFETTİN	PAKER	AP	SAKARYA	Adapazarı	Kocaeli	Adapazarı	-
NAMIK KEMAL	TÜLEZOĞLU	AP	SAMSUN	Çarşamba	-	-	-
HASAN ŞEVKİ	YÜCEL	AP	SAMSUN	Tekke Köy	Samsun	-	-
OSMAN	ŞAHİNOĞLU	AP	SAMSUN	Çarşamba	Samsun	Terme	-
İBRAHİM SÜREYYA	ULUCAY	AP	SAMSUN	Vezirköprü	Samsun	Vezirköprü	Merkez
BAHAETTİN	UZUNOĞLU	MP	SAMSUN	Çarşamba	Samsun	Çarşamba	-
MELAHAT	GEDİK	AP	SAMSUN	İstanbul	-	-	-
ALİ FUAT	ALİŞAN	AP	SAMSUN	Çarşamba	-	-	-
KAMRAN	EVLYAOĞLU	CHP	SAMSUN	-(Malatya)	-	-	-
İLYAS	KILIÇ	CHP	SAMSUN	Zol	Samsun	-	-
YAŞAR	AKAL	CHP	SAMSUN	Kavak	-	-	-

MEHMET SELAHATTİN	KILIÇ	CHP	SAMSUN	Osmaniye	Seyhan	Osmaniye	-
MİSBAH	ONGAN	YTP	SIİRT	Siirt	-	-	-
HÜSEYİN HÜSNÜ	ORAN	AP	SIİRT	Bitlis	-	-	-
ADIL	YAŞA	CHP	SIİRT	Siirt	Siirt	Siirt	Siirt
ABDÜLHALİM	ARAS	AP	SIİRT	Develi	Kayseri	Develi	Develi
HİLMİ	İŞGÜZAR	MP	SİNOP	Boğazlıyan	-	-	-
MUSTAFA	KAPTAN	AP	SİNOP	Gerze	Sinop	Gerze	-
NIYAZI	ÖZGÜÇ	CHP	SİNOP	Sinop	-	-	-
CEMİL	KARAHAN	CKMP	SİNOP	Çaykara	Trabzon	Çaykara	Merkez
KAZIM	KANGAL	CHP	SİVAS	-	Sivas	Kangal	Akpınar
NIHAT	DOĞAN	YTP	SİVAS	Divriği	-	-	-
NASUH NAZİF	ARSLAN	CHP	SİVAS	Örenik	Sivas	Divriği	Hamo
AHMET CEVDET	ODYAKMAZ	CKMP	SİVAS	Atina	Ankara	Çankaya	Bahçelievler
TEVKİF	KORALTAN	AP	SİVAS	Kangal	Sivas	Divrik	-
MEHMET ORHAN	KABIBAY	CHP	SİVAS	- (Üsküdar)	-	-	-
GIYASETTİN	DUMAN	MP	SİVAS	Tutak	Ağrı	Tutak	-
GÜLTEKİN	SAKARYA	AP	SİVAS	Şarkışla	Sivas	-	-
TAHSİN	TÜRKAY	AP	SİVAS	Kangal	Sivas	Kangal	Deliktaş
SEYFİ	KURTBEK	AP	SİVAS	Gelibolu	İstanbul	Beşiktaş	-
MUSTAFA KEMAL	PALAOĞLU	CHP	SİVAS	Gürün	Sivas	Gürün	-
KEMAL	NEBİOĞLU	TİP	TEKİRDAĞ	Pazar	Rize	Ardeşen	Merkez
A. ORHAN	ÖZTRAK	CHP	TEKİRDAĞ	Malgara	Ankara	Çankaya	-
HALİL	BAŞOL	AP	TEKİRDAĞ	Hayrabolu	-	-	-
İLYAS	DEMİR	AP	TEKİRDAĞ	Saray	-	-	-

MİTHAT ŞÜKRÜ	ÇAVDAROĞLU	AP	TOKAT	Çiftlik k.	Balıkesir	Sındırgı	Mer.
OSMAN	SARAÇ	AP	TOKAT	Tanoba	-	-	-
CEVDET	AYKAN	CHP	TOKAT	Erbaa	Tokat	Erbaa	-
ALİ İRFAN	SOLMAZER	CHP	TOKAT	Gönen	-	-	-
OSMAN	HACIBALOĞLU	AP	TOKAT	Zile	Tokat	Zile	Zile
HASAN FETHİ	ALACALI	CHP	TOKAT	Zile	Tokat	Zile	-
BEDRETTİN	KARAERKEK	AP	TOKAT	Hanpınar	Tokat	-	Mor
SELAHATTİN	GÜVEN	AP	TRABZON	Sürmene	Trabzon	Sürmene	-
OSMAN	TURAN	AP	TRABZON	Trabzon	-	-	-
ISKENDER HAMDİ	ORHON	CHP	TRABZON	Sürmene	Trabzon	Sürmene	Sürmene
ALİ RIZA	UZUNER	CHP	TRABZON	Of	Trabzon	Of	Kadahor
ÖMER	USTA	AP	TRABZON	Yomra	Trabzon	-	Ardım
AHMET İHSAN	BİRİNCİOĞLU	AP	TRABZON	Akçaabat	-	-	-
AHMET	ÇEBİ	MP	TRABZON	Sürmene	Trabzon	Sürmene	Küçükdere
EKREM	DIKMENOĞLU	AP	TRABZON	Trabzon	Trabzon	Trabzon	Trabzon
AHMET	ŞENER	CHP	TRABZON	Vakıfkebir	Trabzon	Trabzon	Trabzon
HASAN	ÜNLÜ	CHP	TUNCELİ	Mazgirt	-	-	-
KENAN	ARAL	AP	TUNCELİ	Pülümür	-	-	-
MAHMUT	ÇETİN	CHP	URFA	V.Şehir	Urfa	V.Şehir	-
NECMETTİN	CEVHERİ	AP	URFA	Urfa	-	-	-
İBRAHİM HALİL	BALKIS	YTP	URFA	Halfeti Şimaliye M.	Urfa	Birecik	Halfeti
BEHİCE	BORAN HATKO	TİP	URFA	Bursa	-	-	-
CEMAL	GÜVEN	AP	URFA	Urfa	-	-	-
HÜSAMETTİN	KÖRAN	AP	URFA	Siverek	-	-	-

RAMAZAN	TEKELİ	AP	URFA	Kale aşığı	Isparta	Ş.Karaağaç	-
ATALAY	AKAN	CHP	URFA	Birecik	-	-	-
ORHAN	DENİZ	AP	UŞAK	Uşak	-	-	-
ALİ RIZA	AKBIYIKOĞLU	CHP	UŞAK	Eşme	Manisa	Eşme	-
MEHMET FAHRİ	UĞRASIZOĞLU	AP	UŞAK	Uşak	Kütahya	Uşak	-
MUSLİH	GÖRENTAŞ	YTP	VAN	Gevaş	Van	Gevaş	Merkez
MEHMET EMİN	ERDİNÇ	CHP	VAN	Erciş	Van	Erciş	-
MEHMET SALİH	YILDIZ	CHP	VAN	Hakkari	Van	Van	Van
KİNYAS	KARTAL	AP	VAN	Kafkas	Van	Van	Timar
MEHMET NURİ	KODAMANOĞLU	CHP	YOZGAT	Ulukışla	Niğde	Ulukışla	Ulukışla
YUSUF ZİYA	BAHADANLI	TİP	YOZGAT	Yozgat	Yozgat	Sorgun	-
İSMAIL HAKKI	AKDOĞAN	MP	YOZGAT	Yozgat	-	-	-
TURGUT	NİZAMOĞLU	AP	YOZGAT	Yozgat	Yozgat	Merkez	-
CELAL AHMET	SUNGUR	CHP	YOZGAT	Yozgat	Yozgat	Merkez	-
NEŞET	TANRIDAĞ	AP	YOZGAT	Yozgat	Yozgat	Merkez	-
KEMAL DOĞAN	SUNGUN	AP	ZONGULDAK	İzmir	İzmir	İzmir	İzmir
KAMİL	KIRIKOĞLU	MP	ZONGULDAK	-(Bartın)	-	-	-
BÜLENT	ECEVİT	CHP	ZONGULDAK	İstanbul	Ankara	Ankara	Ankara
CAHİT	KARAKAŞ	AP	ZONGULDAK	Bartın	Zonguldak	Bartın	Merkez
SADIK TEKİN	MÜFTÜOĞLU	AP	ZONGULDAK	-(Çaycuma)	-	-	-
SİNAN FEVZİ	FIRAT	AP	ZONGULDAK	-(Refahiye)	-	-	-
KENAN	ESENGİN	CHP	ZONGULDAK	Zonguldak	?	?	?
SALİH EKMELE	ÇETİNER	AP	ZONGULDAK	Buldan	Aydın	Bozdoğan	Bozdoğan
TALAT	ASAL	AP	ZONGULDAK	-(Çankırı)	-	-	-

Ek 3- Oturum başkanları, kâtipleri, tarihleri ve süreleri

BİRİNCİ TOPLANTI YILI

TARİH	BİRLEŞİM	OTURUM	BAŞKAN	KATİP	KATİP	AÇILIŞ	KAPANIŞ	SÜRE
22.10.1965	1	1	Orhon Seyfi Orhon	Barlas Küntay, İsmail Hakkı Yıldırım	Önol Şakar, Kadir Çetin	15:00	21:35	06:35
26.10.1965	2	1	Ferruh Bozbeyli	İsmail Hakkı Yıldırım	Önol Şakar	15:00	15:30	00:30
27.10.1965	3	1	Ferruh Bozbeyli	İsmail Hakkı Yıldırım	Önol Şakar	15:00	17:43	02:43
01.11.1965	4	1	Ferruh Bozbeyli	İsmail Hakkı Yıldırım	Önol Şakar	15:00	18:25	03:25
03.11.1965	5	1	Ferruh Bozbeyli	Barlas Küntay	Önol Şakar	15:00	19:05	04:05
06.11.1965	6	1	Ferruh Bozbeyli	İsmail Hakkı Yıldırım	Önol Şakar	15:00	19:50	04:50
07.11.1965	7	1	Ferruh Bozbeyli	İsmail Hakkı Yıldırım	Önol Şakar	15:00	19:05	04:05
08.11.1965	8	1	Ferruh Bozbeyli	İsmail Hakkı Yıldırım	Önol Şakar	10:00	10:05	00:05
	8	2	Ferruh Bozbeyli	İsmail Hakkı Yıldırım	Önol Şakar	11:00	12:20	01:20
	8	3	Ferruh Bozbeyli	Barlas Küntay	Kadir Çetin	14:30	19:50	05:20
09.11.1965	9	1	Ferruh Bozbeyli	Fuat Avcı	Kaya Özdemir	10:00	11:15	01:15
	9	2	Ferruh Bozbeyli	Barlas Küntay	Önol Şakar	14:00	19:15	05:15
11.11.1965	10	1	Ferruh Bozbeyli	Fuat Avcı	Kaya Özdemir	15:00	17:30	02:30
17.11.1965	11	1	Nurettin Ok	Sadık Tekin Müftüoğlu	Abdülbari Akdoğan	15:00	15:35	00:35
19.11.1965	12	1	Nurettin Ok	Şadi Binay	Adil Yaşa	15:00	17:00	02:00
22.11.1965	13	1	İsmail Arar	Önol Şakar	Abdülbari Akdoğan	15:00	16:35	01:35
24.11.1965	14	1	İsmail Arar	Sadık Tekin Müftüoğlu	Abdülbari Akdoğan	15:00	15:55	00:55
26.11.1965	15	1	İsmail Arar	Adil Kurtel	Adil Yaşa	15:00	16:25	01:25
30.11.1965	16	1	Ahmet Bilgin	Adil Kurtel	Adil Yaşa	15:00	17:05	02:05
01.12.1965	17	1	Ahmet Bilgin	Adil Kurtel	Adil Yaşa	15:00	16:00	01:00
02.12.1965	18	1	Ahmet Bilgin	Adil Kurtel	Adil Yaşa	15:00	16:00	01:00
07.12.1965	19	1	Nurettin Ok	Şadi Binay	Önol Şakar	15:00	18:50	03:50

08.12.1965	20	1	Nurettin Ok	Şadi Binay	Önol Şakar	15:00	16:00	01:00
09.12.1965	21	1	Nurettin Ok	Şadi Binay	Önol Şakar	15:00	16:15	01:15
14.12.1965	22	1	İsmail Arar	Sadık Tekin Müftüoğlu	Abdülbari Akdoğan	15:00	16:45	01:45
15.12.1965	23	1	İsmail Arar	Sadık Tekin Müftüoğlu	Abdülbari Akdoğan	15:16	16:15	00:59
17.12.1965	24	1	İsmail Arar	Adil Kurtel	Abdülbari Akdoğan	15:00	16:05	01:05
20.12.1965	25	1	Ahmet Bilgin	Adil Kurtel	Adil Yaşa	15:00	19:05	04:05
22.12.1965	26	1	Ahmet Bilgin	Adil Kurtel	Adil Yaşa	15:00	17:23	02:23
24.12.1965	27	1	Ahmet Bilgin	Adil Kurtel	Abdülbari Akdoğan	15:00	18:55	03:55
27.12.1965	28	1	Ferruh Bozbeyli	Önol Şakar	Sadık Tekin Müftüoğlu	15:00	18:00	03:00
		2	Ferruh Bozbeyli	Önol Şakar	Sadık Tekin Müftüoğlu	19:30	22:15	02:45
28.12.1965	29	1	Ferruh Bozbeyli	Önol Şakar	Şadi Binay	15:00	17:30	02:30
		2	Nurettin Ok	Önol Şakar	Şadi Binay	19:30	00:00	04:30
29.12.1965	30	1	Ferruh Bozbeyli	Önol Şakar	Şadi Binay	15:00	16:25	01:25
		2	Ferruh Bozbeyli	Şadi Binay	Adil Yaşa	18:00	21:40	03:40
		3	Ferruh Bozbeyli	Şadi Binay	Önol Şakar	22:00	00:15	02:15
05.01.1966	31	1	İsmail Arar	Sadık Tekin Müftüoğlu	Adil Kurtel	15:00	16:28	01:28
		2	İsmail Arar	Sadık Tekin Müftüoğlu	Abdülbari Akdoğan	18:00	18:01	00:01
07.01.1966	32	1	İsmail Arar	Sadık Tekin Müftüoğlu	Abdülbari Akdoğan	15:00	16:50	01:50
		2	İsmail Arar	Sadık Tekin Müftüoğlu	Abdülbari Akdoğan	18:00	21:25	03:25
10.01.1966	33	1	Ahmet Bilgin	Adil Kurtel	Önol Şakar	15:00	16:30	01:30
		2	Ahmet Bilgin	Adil Kurtel	Önol Şakar	18:00	20:20	02:20
12.01.1966	34	1	Ahmet Bilgin	Adil Kurtel	Önol Şakar	15:00	16:35	01:35
		2	Ahmet Bilgin	Adil Kurtel	Önol Şakar	18:00	20:00	02:00
13.01.1966	35	1	Ahmet Bilgin	Önol Şakar	Adil Kurtel	15:00	16:45	01:45

		2	Ahmet Bilgin	Önol Şakar	Adil Kurtel	18:00	19:25	01:25
		3	Ahmet Bilgin	Önol Şakar	Adil Kurtel	19:40	19:55	00:15
17.01.1966	36	1	Nurettin Ok	Adil Kurtel	Sadık Tekin Müftüoğlu	15:00	16:30	01:30
		2	Nurettin Ok	Adil Kurtel	Adil Yaşa	18:00	20:30	02:30
19.01.1966	37	1	Nurettin Ok	Adil Yaşa	Sadık Tekin Müftüoğlu	16:20	16:30	00:10
		2	Nurettin Ok	Adil Yaşa	Sadık Tekin Müftüoğlu	18:00	19:10	01:10
28.01.1966	38	1	İsmail Arar	Şadi Binay	Abdülbari Akdoğan	15:00	15:05	00:05
31.01.1966	39	1	Ahmet Bilgin	Abdülbari Akdoğan	Şadi Binay	15:00	16:45	01:45
02.02.1966	40	1	Ahmet Bilgin	Abdülbari Akdoğan	Şadi Binay	15:00	16:15	01:15
		2	Ahmet Bilgin	Abdülbari Akdoğan	Şadi Binay	16:55	19:10	02:15
04.02.1966	41	1	Ahmet Bilgin	Şadi Binay	Adil Kurtel	15:00	17:20	02:20
07.02.1966	42	1	Nurettin Ok	Önol Şakar	Adil Kurtel	15:00	18:38	03:38
09.02.1966	43	1	Nurettin Ok	Önol Şakar	Adil Kurtel	15:00	18:45	03:45
11.02.1966	44	1	Nurettin Ok	Abdülbari Akdoğan	Önol Şakar	16:19	18:50	02:31
14.02.1966	45	1	Ferruh Bozbeyli	Sadık Tekin Müftüoğlu	Adil Yaşa	10:00	10:05	00:05
		2	Ferruh Bozbeyli	Sadık Tekin Müftüoğlu	Adil Yaşa	11:00	12:40	01:40
		3	Ferruh Bozbeyli	Adil Kurtel	Önol Şakar	14:30	19:00	04:30
		4	Ferruh Bozbeyli	Adil Kurtel	Önol Şakar	21:00	23:55	02:55
15.02.1966	46	1	Ahmet Bilgin	Adil Kurtel	Önol Şakar	10:00	12:35	02:35
		2	Ahmet Bilgin	Abdülbari Akdoğan	Şadi Binay	14:30	19:25	04:55
		3	Nurettin Ok	Adil Yaşa	Sadık Tekin Müftüoğlu	21:00	02:35	05:35
16.02.1966	47	1	İsmail Arar	Şadi Binay	Abdülbari Akdoğan	10:00	10:02	00:02
		2	İsmail Arar	Şadi Binay	Abdülbari Akdoğan	11:00	13:30	02:30
		3	İsmail Arar	Sadık Tekin Müftüoğlu	Adil Yaşa	14:30	19:25	04:55

		4	Ahmet Bilgin	Adil Kurtel	Önol Şakar	21:00	03:40	06:40
17.02.1966	48	1	Nurettin Ok	Sadık Tekin Müftüoğlu	Adil Yaşa	10:00	10:06	00:06
		2	Nurettin Ok	Sadık Tekin Müftüoğlu	Adil Yaşa	11:00	12:50	01:50
		3	Nurettin Ok	Adil Kurtel	Önol Şakar	14:30	19:25	04:55
		4	İsmail Arar	Şadi Binay	Abdülbari Akdoğan	21:00	03:47	06:47
18.02.1966	49	1	Ahmet Bilgin	Önol Şakar	Adil Kurtel	10:00	10:02	00:02
		2	Ahmet Bilgin	Önol Şakar	Adil Kurtel	11:00	13:08	02:08
		3	Ahmet Bilgin	Ahmet Bilgin	Abdülbari Akdoğan	14:30	20:00	05:30
		4	Nurettin Ok	Sadık Tekin Müftüoğlu	Adil Yaşa	21:30	02:02	04:32
19.02.1966	50	1	İsmail Arar	Şadi Binay	Abdülbari Akdoğan	10:00	10:05	00:05
		2	İsmail Arar	Şadi Binay	Abdülbari Akdoğan	11:00	13:10	02:10
		3	İsmail Arar	Şadi Binay	Abdülbari Akdoğan	14:30	19:23	04:53
		4	İsmail Arar	Şadi Binay	Abdülbari Akdoğan	21:00	01:35	04:35
20.02.1966	51	1	Nurettin Ok	Sadık Tekin Müftüoğlu	Adil Yaşa	10:00	10:05	00:05
		2	Nurettin Ok	Sadık Tekin Müftüoğlu	Adil Yaşa	11:00	13:05	02:05
		3	Nurettin Ok	Önol Şakar	Adil Kurtel	14:30	18:15	03:45
21.02.1966	52	1	İsmail Arar	Önol Şakar	Adil Kurtel	10:00	10:01	00:01
		2	İsmail Arar	Önol Şakar	Adil Kurtel	11:00	13:05	02:05
		3	İsmail Arar	Abdülbari Akdoğan	Şadi Binay	14:30	20:20	05:50
22.02.1966	53	1	Ahmet Bilgin	Şadi Binay	Abdülbari Akdoğan	10:00	10:02	00:02
		2	Ahmet Bilgin	Şadi Binay	Abdülbari Akdoğan	11:00	12:50	01:50
		3	Ahmet Bilgin	Adil Yaşa	Sadık Tekin Müftüoğlu	14:30	20:55	06:25
23.02.1966	54	1	Nurettin Ok	Adil Yaşa	Sadık Tekin Müftüoğlu	10:00	10:01	00:01
		2	Nurettin Ok	Adil Yaşa	Sadık Tekin Müftüoğlu	11:00	13:13	02:13

		3	Nurettin Ok	Önol Şakar	Adil Kurtel	14:30	19:40	05:10
		4	Ahmet Bilgin	Şadi Binay	Abdülbari Akdoğan	21:00	01:45	04:45
24.02.1966	55	1	İsmail Arar	Adil Kurtel	Önol Şakar	11:00	13:15	02:15
		2	İsmail Arar	Önol Şakar	Şadi Binay	14:30	19:20	04:50
		3	Nurettin Ok	Sadık Tekin Müftüoğlu	Adil Yaşa	21:00	21:40	00:40
		4	Nurettin Ok	Sadık Tekin Müftüoğlu	Adil Yaşa	22:10	01:35	03:25
25.02.1966	56	1	Ahmet Bilgin	Şadi Binay	Adil Kurtel	10:00	10:05	00:05
		2	Ahmet Bilgin	Şadi Binay	Adil Kurtel	11:00	13:00	02:00
		3	Ahmet Bilgin	Adil Yaşa	Sadık Tekin Müftüoğlu	14:30	21:33	07:03
26.02.1966	57	1	İsmail Arar	Adil Yaşa	Sadık Tekin Müftüoğlu	10:00	10:01	00:01
		2	İsmail Arar	Adil Yaşa	Sadık Tekin Müftüoğlu	11:00	11:25	00:25
		3	İsmail Arar	Adil Yaşa	Sadık Tekin Müftüoğlu	12:00	12:50	00:50
		4	İsmail Arar	Önol Şakar	Adil Kurtel	14:30	17:42	03:12
27.02.1966	58	1	Ferruh Bozbeyli	Önol Şakar	Adil Kurtel	11:00	13:03	02:03
		2	Ferruh Bozbeyli	Abdülbari Akdoğan	Şadi Binay	14:30	19:00	04:30
		3	Ferruh Bozbeyli	Adil Yaşa	Sadık Tekin Müftüoğlu	21:00	00:25	03:25
28.02.1966	59	1	Ferruh Bozbeyli	Şadi Binay	Abdülbari Akdoğan	11:00	12:15	01:15
02.03.1966	60	1	Ferruh Bozbeyli	Şadi Binay	Adil Yaşa	15:00	18:55	03:55
04.03.1966	61	1	Ferruh Bozbeyli	Adil Yaşa	Şadi Binay	15:00	19:45	04:45
	61	2	Ahmet Bilgin	Abdülbari Akdoğan	Sadık Tekin Müftüoğlu	21:00	23:30	02:30
05.03.1966	62	1	İsmail Arar	Şadi Binay	Adil Yaşa	14:30	16:15	01:45
	62	2	İsmail Arar	Şadi Binay	Abdülbari Akdoğan	17:20	17:45	00:25
06.03.1966	63	1	Ferruh Bozbeyli	Sadık Tekin Müftüoğlu	Adil Kurtel	14:30	14:40	00:10

	63	2	Ferruh Bozbeyli	Sadık Tekin Müftüoğlu	Adil Kurtel	16:15	17:15	01:00
14.03.1966	64	1	İsmail Arar	Abdülbari Akdoğan	Sadık Tekin Müftüoğlu	15:00	19:50	04:50
	64	2	Ahmet Bilgin	Şadi Binay	Adil Yaşa	21:00	22:35	01:35
15.03.1966	65	1	Nurettin Ok	Adil Yaşa	Önol Şakar	14:30	16:30	02:00
	65	2	Nurettin Ok	Adil Yaşa	Önol Şakar	17:00	19:35	02:35
	65	3	İsmail Arar	Şadi Binay	Abdülbari Akdoğan	21:00	24:00:00	03:00
16.03.1966	66	1	Ferruh Bozbeyli	Adil Yaşa	Şadi Binay	14:30	15:35	01:05
	66	2	Ferruh Bozbeyli	Şadi Binay	Adil Yaşa	16:10	18:30	02:20
	66	3	Ferruh Bozbeyli	Sadık Tekin Müftüoğlu	Abdülbari Akdoğan	21:00	00:05	03:05
17.03.1966	67	1	Ahmet Bilgin	Önol Şakar	Adil Yaşa	14:30	16:23	01:53
	67	2	Ahmet Bilgin	Önol Şakar	Adil Yaşa	16:45	17:15	00:30
	67	3	Ahmet Bilgin	Önol Şakar	Adil Yaşa	18:15	19:07	00:52
18.03.1966	68	1	Nurettin Ok	Şadi Binay	Sadık Tekin Müftüoğlu	15:00	19:02	04:02
21.03.1966	69	1	İsmail Arar	Abdülbari Akdoğan	Sadık Tekin Müftüoğlu	15:00	19:00	04:00
22.03.1966	70	1	Nurettin Ok	Önol Şakar	Abdülbari Akdoğan	15:00	18:00	03:00
23.03.1966	71	1	Ahmet Bilgin	Sadık Tekin Müftüoğlu	Abdülbari Akdoğan	15:00	17:10	02:10
	71	2	Ahmet Bilgin	Şadi Binay	Abdülbari Akdoğan	17:45	19:00	01:15
24.03.1966	72	1	İsmail Arar	Abdülbari Akdoğan	Sadık Tekin Müftüoğlu	15:00	19:05	04:05
25.03.1966	73	1	Nurettin Ok	Abdülbari Akdoğan	Sadık Tekin Müftüoğlu	15:35	17:25	01:50
	73	2	Nurettin Ok	Abdülbari Akdoğan	Sadık Tekin Müftüoğlu	17:40	19:00	01:20
28.03.1966	74	1	Ferruh Bozbeyli	Adil Yaşa	Sadık Tekin Müftüoğlu	16:25	16:35	00:10

07.04.1966	75	1	Ahmet Bilgin	Şadi Binay	Adil Kurtel	15:00	15:03	00:03
	75	2	Ahmet Bilgin	Şadi Binay	Adil Kurtel	16:00	19:00	03:00
08.04.1966	76	1	Ahmet Bilgin	Şadi Binay	Adil Kurtel	15:00	18:02	03:02
11.04.1966	77	1	İsmail Arar	Önol Şakar	Adil Yaşa	15:00	18:55	03:55
13.04.1966	78	1	İsmail Arar	Adil Yaşa	Önol Şakar	15:00	18:56	03:56
14.04.1966	79	1	İsmail Arar	Önol Şakar	Adil Yaşa	15:00	19:20	04:20
15.04.1966	80	1	İsmail Arar	Şadi Binay	Önol Şakar	15:25	15:30	00:05
15.04.1966	80	2	İsmail Arar	Ferruh Bozbeyli	Adil Yaşa	16:30	19:00	02:30
18.04.1966	81	1	Ferruh Bozbeyli	Önol Şakar	Adil Kurtel	15:00	15:28	00:28
18.04.1966	81	2	Ferruh Bozbeyli	Önol Şakar	Adil Kurtel	16:30	16:48	00:18
20.04.1966	82	1	Nurettin Ok	Sadık Tekin Müftüoğlu	Adil Kurtel	15:30	15:35	00:05
20.04.1966	82	2	Nurettin Ok	Sadık Tekin Müftüoğlu	Adil Kurtel	16:35	17:00	00:25
21.04.1966	83	1	Nurettin Ok	Önol Şakar	Sadık Tekin Müftüoğlu	15:00	15:30	00:30
22.04.1966	84	1	Nurettin Ok	Sadık Tekin Müftüoğlu	Adil Kurtel	15:00	16:30	01:30
26.04.1966	85	1	Ahmet Bilgin	Abdülbari Akdoğan	Şadi Binay	15:00	19:05	04:05
27.04.1966	86	1	Ahmet Bilgin	Şadi Binay	Sadık Tekin Müftüoğlu	19:05	19:07	00:02
28.04.1966	87	1	Ahmet Bilgin	Abdülbari Akdoğan	Adil Kurtel	15:00	19:00	04:00
28.04.1966	87	2	Nurettin Ok	Şadi Binay	Önol Şakar	21:00	00:50	03:50
29.04.1966	88	1	Ahmet Bilgin	Şadi Binay	Sadık Tekin Müftüoğlu	15:00	17:35	02:35
02.05.1966	89	1	İsmail Arar	Sadık Tekin Müftüoğlu	Şadi Binay	15:00	15:30	00:30
03.05.1966	90	1	İsmail Arar	Sadık Tekin Müftüoğlu	Adil Yaşa	15:00	19:15	04:15
03.05.1966	90	2	Nurettin Ok	Sadık Tekin Müftüoğlu	Adil Yaşa	21:00	00:35	03:35
04.05.1966	91	1	İsmail Arar	Sadık Tekin Müftüoğlu	Adil Kurtel	18:52	18:53	00:01
05.05.1966	92	1	İsmail Arar	Adil Yaşa	Sadık Tekin Müftüoğlu	15:00	19:00	04:00

05.05.1966	92	2	Nurettin Ok	Adil Kurtel	Sadık Tekin Müftüoğlu	21:00	00:25	03:25
06.05.1966	93	1	İsmail Arar	Sadık Tekin Müftüoğlu	Önol Şakar	15:00	16:10	01:10
06.05.1966	93	2	İsmail Arar	Şadi Binay	Sadık Tekin Müftüoğlu	17:00	18:05	01:05
09.05.1966	94	1	Ferruh Bozbeyli	Önol Şakar	Adil Yaşa	15:00	18:10	03:10
10.05.1966	95	1	Ferruh Bozbeyli	Şadi Binay	Adil Yaşa	15:00	15:05	00:05
10.05.1966	95	2	Ferruh Bozbeyli	Önol Şakar	Adil Yaşa	17:00	17:05	00:05
13.06.1966	96	1	Ferruh Bozbeyli	Şadi Binay	Adil Yaşa	15:00	16:20	01:20
13.06.1966	96	2	Nurettin Ok	Şadi Binay	Adil Yaşa	16:45	19:00	02:15
15.06.1966	97	1	Nurettin Ok	Adil Yaşa	Şadi Binay	15:00	19:00	04:00
17.06.1966	98	1	Nurettin Ok	Sadık Tekin Müftüoğlu	Adil Yaşa	15:00	19:00	04:00
20.06.1966	99	1	Ahmet Bilgin	Sadık Tekin Müftüoğlu	Adil Kurtel	15:00	18:55	03:55
22.06.1966	100	1	Ahmet Bilgin	Adil Kurtel	Sadık Tekin Müftüoğlu	15:00	19:08	04:08
24.06.1966	101	1	Ahmet Bilgin	Abdülbari Akdoğan	Adil Yaşa	15:00	19:00	04:00
27.06.1966	102	1	İsmail Arar	Önol Şakar	Abdülbari Akdoğan	15:00	19:30	04:30
29.06.1966	103	1	İsmail Arar	Önol Şakar	Abdülbari Akdoğan	15:00	19:00	04:00
01.07.1966	104	1	İsmail Arar	Önol Şakar	Adil Kurtel	15:00	19:05	04:05
04.07.1966	105	1	Nurettin Ok	Şadi Binay	Adil Yaşa	15:00	19:05	04:05
06.07.1966	106	1	Nurettin Ok	Şadi Binay	Adil Yaşa	16:46	17:15	00:29
08.07.1966	107	1	Nurettin Ok	Şadi Binay	Adil Yaşa	15:00	19:35	04:35
11.07.1966	108	1	Ferruh Bozbeyli	Sadık Tekin Müftüoğlu	Adil Kurtel	15:00	19:45	04:45
12.07.1966	109	1	Ferruh Bozbeyli	Sadık Tekin Müftüoğlu	Adil Kurtel	15:00	20:00	05:00
13.07.1966	110	1	Ferruh Bozbeyli	Sadık Tekin Müftüoğlu	Adil Kurtel	15:00	19:10	04:10
14.07.1966	111	1	Ferruh Bozbeyli	Abdülbari Akdoğan	Şadi Binay	15:00	15:45	00:45

14.07.1966	111	2	Nurettin Ok	Abdülbari Akdoğan	Şadi Binay	15:50	20:00	04:10
15.07.1966	112	1	Ferruh Bozbeyli	Abdülbari Akdoğan	Şadi Binay	15:00	19:20	04:20
18.07.1966	113	1	Ferruh Bozbeyli	Şadi Binay	Önol Şakar	15:00	19:55	04:55
19.07.1966	114	1	Ferruh Bozbeyli	Adil Yaşa	Şadi Binay	15:00	20:00	05:00
19.07.1966	114	2	Ferruh Bozbeyli	Adil Yaşa	Şadi Binay	21:30	02:05	04:35
20.07.1966	115	1	İsmail Arar	Şadi Binay	Adil Yaşa	15:00	18:55	03:55
20.07.1966	115	2	İsmail Arar	Şadi Binay	Sadık Tekin Müftüoğlu	19:55	19:56	00:01
21.07.1966	116	1	İsmail Arar	Abdülbari Akdoğan	Adil Yaşa	15:00	19:10	04:10
22.07.1966	117	1	İsmail Arar	Sadık Tekin Müftüoğlu	Abdülbari Akdoğan	15:00	20:00	05:00
25.07.1966	118	1	Ahmet Bilgin	Adil Kurtel	Sadık Tekin Müftüoğlu	15:00	17:40	02:40
26.07.1966	119	1	Ahmet Bilgin	Adil Kurtel	Sadık Tekin Müftüoğlu	15:00	18:50	03:50
27.07.1966	120	1	Ahmet Bilgin	Abdülbari Akdoğan	Adil Kurtel	15:10	18:35	03:25
29.07.1966	121	1	Ahmet Bilgin	Abdülbari Akdoğan	Adil Kurtel	15:00	15:05	00:05
29.07.1966	121	2	Ahmet Bilgin	Abdülbari Akdoğan	Adil Yaşa	16:00	16:05	00:05
01.08.1966	122	1	Nurettin Ok	Şadi Binay	Önol Şakar	15:00	19:20	04:20
03.08.1966	123	1	Nurettin Ok	Şadi Binay	Adil Yaşa	15:09	19:30	04:21
03.08.1966	123	2	Nurettin Ok	Adil Kurtel	Şadi Binay	19:45	22:10	02:25
03.08.1966	123	3	Nurettin Ok	Şadi Binay	Adil Kurtel	22:30	23:25	00:55

İKİNCİ TOPLANTI YILI

TARİH	BİRLEŞİM	OTURUM	BAŞKAN	KATİP	KATİP	AÇILIŞ	KAPANIŞ	SÜRE
01.11.1966	1	1	Ferruh Bozbeyli	Önol Şakar	Şadi Binay	15:00	17:26	02:26
02.11.1966	2	1	Ferruh Bozbeyli	Önol Şakar	Şadi Binay	15:00	16:25	01:25
04.11.1966	3	1	Nurettin Ok	Kazım Kangal	Bedrettin Karaerkek	15:00	15:30	00:30
11.11.1966	4	1	İsmail Arar	Kazım Kangal	Bedrettin Karaerkek	15:00	15:05	00:05
14.11.1966	5	1	Ferruh Bozbeyli	Önol Şakar	Ali Rıza Çetiner	15:00	17:35	02:35
16.11.1966	6	1	Ahmet Bilgin	Bedrettin Karaerkek	Ali Çetiner	15:00	19:05	04:05
18.11.1966	7	1	Ahmet Bilgin	Fuat Avcı	Bedrettin Karaerkek	15:00	19:03	04:03
21.11.1966	8	1	Nurettin Ok	Fuat Avcı	Muzaffer Şamiloğlu	15:00	18:40	03:40
23.11.1966	9	1	Ferruh Bozbeyli	Önol Şakar	Muzaffer Şamiloğlu	15:00	16:10	01:10
25.11.1966	10	1	Nurettin Ok	Önol Şakar	Muzaffer Şamiloğlu	15:00	18:30	03:30
28.11.1966	11	1	İsmail Arar	Kazım Kangal	Bedrettin Karaerkek	15:00	15:05	00:05
30.11.1966	12	1	Ahmet Bilgin	Kazım Kangal	Bedrettin Karaerkek	15:00	19:00	04:00
02.12.1966	13	1	İsmail Arar	Muzaffer Şamiloğlu	Fuat Avcı	15:00	19:00	04:00
05.12.1966	14	1	Ahmet Bilgin	Ali Rıza Çetiner	Fuat Avcı	15:00	19:10	04:10
07.12.1966	15	1	Ahmet Bilgin	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	15:00	19:00	04:00
09.12.1966	16	1	Ahmet Bilgin	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	15:00	18:25	03:25
12.12.1966	17	1	Nurettin Ok	Muzaffer Şamiloğlu	Önol Şakar	15:00	19:15	04:15
14.12.1966	18	1	Nurettin Ok	Muzaffer Şamiloğlu	Önol Şakar	15:00	18:45	03:45
16.12.1966	19	1	Nurettin Ok	Muzaffer Şamiloğlu	Önol Şakar	15:00	19:05	04:05
19.12.1966	20	1	İsmail Arar	Bedrettin Karaerkek	Kazım Kangal	15:00	19:00	04:00
21.12.1966	21	1	İsmail Arar	Bedrettin Karaerkek	Muzaffer Şamiloğlu	15:00	16:37	01:37
22.12.1966	22	1	İsmail Arar	Kazım Kangal	Bedrettin Karaerkek	15:00	18:48	03:48
23.12.1966	23	1	İsmail Arar	Kazım Kangal	Bedrettin Karaerkek	15:00	17:30	02:30

26.12.1966	24	1	Ahmet Bilgin	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	15:00	18:25	03:25
28.12.1966	25	1	Ahmet Bilgin	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	15:00	18:30	03:30
29.12.1966	26	1	Ahmet Bilgin	Ali Rıza Çetiner	Fuat Avcı	15:00	18:25	03:25
30.12.1966	27	1	Ahmet Bilgin	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	15:00	18:55	03:55
04.01.1967	28	1	Nurettin Ok	Önol Şakar	Muzaffer Şamiloğlu	15:00	19:12	04:12
05.01.1967	29	1	Nurettin Ok	Önol Şakar	Muzaffer Şamiloğlu	15:35	18:40	03:05
06.01.1967	30	1	Nurettin Ok	Önol Şakar	Muzaffer Şamiloğlu	15:00	19:22	04:22
16.01.1967	31	1	İsmail Arar	Kazım Kangal	Ali Rıza Çetiner	15:00	18:20	03:20
18.01.1967	32	1	İsmail Arar	Kazım Kangal	Bedrettin Karaerkek	15:00	18:50	03:50
19.01.1967	33	1	İsmail Arar	Kazım Kangal	Bedrettin Karaerkek	14:45	14:46	00:01
		2	İsmail Arar	Kazım Kangal	Bedrettin Karaerkek	15:45	19:00	03:15
20.01.1967	34	1	İsmail Arar	Kazım Kangal	Bedrettin Karaerkek	15:00	19:00	04:00
23.01.1967	35	1	Ahmet Bilgin	Ali Rıza Çetiner	Fuat Avcı	15:00	19:55	04:55
25.01.1967	36	1	Ahmet Bilgin	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	15:00	15:40	00:40
		2	Ahmet Bilgin	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	16:00	18:50	02:50
26.01.1967	37	1	Ahmet Bilgin	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	10:00	10:40	00:40
		2	Ahmet Bilgin	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	11:15	13:10	01:55
		3	Nurettin Ok	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	14:30	18:55	04:25
27.01.1967	38	1	Ahmet Bilgin	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	10:00	10:02	00:02
		2	Ahmet Bilgin	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	11:00	13:05	02:05
		3	Nurettin Ok	Fuat Avcı	Muzaffer Şamiloğlu	14:30	17:55	03:25
28.01.1967	39	1	İsmail Arar	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	14:00	14:05	00:05
		2	İsmail Arar	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	15:00	18:00	03:00
29.01.1967	40	1	Nurettin Ok	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	14:00	14:26	00:26
		2	Nurettin Ok	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	15:25	15:50	00:25
30.01.1967	41	1	Nurettin Ok	Kazım Kangal	Muzaffer Şamiloğlu	14:00	20:05	06:05

31.01.1967	42	1	İsmail Arar	Kazım Kangel	Muzaffer Şamiloğlu	14:00	19:53	05:53
01.02.1967	43	1	Nurettin Ok	Önol Şakar	Muzaffer Şamiloğlu	14:00	18:15	04:15
		2	Nurettin Ok	Önol Şakar	Muzaffer Şamiloğlu	18:30	18:35	00:05
02.02.1967	44	1	Ahmet Bilgin	Önol Şakar	Muzaffer Şamiloğlu	14:00	19:00	05:00
03.02.1967	45	1	Nurettin Ok	Önol Şakar	Muzaffer Şamiloğlu	14:00	18:10	04:10
		2	Nurettin Ok	Önol Şakar	Muzaffer Şamiloğlu	18:15	20:15	02:00
04.02.1967	46	1	İsmail Arar	Önol Şakar	Muzaffer Şamiloğlu	14:00	17:40	03:40
06.02.1967	47	1	Nurettin Ok	Önol Şakar	Kazım Kangel	14:00	18:15	04:15
		2	Nurettin Ok	Önol Şakar	Kazım Kangel	18:40	19:45	01:05
07.02.1967	48	1	İsmail Arar	Önol Şakar	Bedrettin Karaerkek	14:00	18:20	04:20
08.02.1967	49	1	İsmail Arar	Kazım Kangel	Bedrettin Karaerkek	15:00	18:40	03:40
09.02.1967	50	1	Ahmet Bilgin	Kazım Kangel	Bedrettin Karaerkek	15:00	18:55	03:55
10.02.1967	51	1	Ahmet Bilgin	Kazım Kangel	Bedrettin Karaerkek	15:00	18:45	03:45
13.02.1967	52	1	Nurettin Ok	Muzaffer Şamiloğlu	Bedrettin Karaerkek	15:00	20:05	05:05
14.02.1967	53	1	Ferruh Bozbeyli	Ali Rıza Çetiner	Fuat Avcı	10:00	13:03	03:03
		2	Ferruh Bozbeyli	Ali Rıza Çetiner	Fuat Avcı	14:30	19:50	05:20
15.02.1967	54	1	İsmail Arar	Önol Şakar	Muzaffer Şamiloğlu	10:00	13:00	03:00
		2	İsmail Arar	Önol Şakar	Muzaffer Şamiloğlu	14:30	19:25	04:55
		3	Nurettin Ok	Önol Şakar	Muzaffer Şamiloğlu	21:00	00:30	03:30
16.02.1967	55	1	Ahmet Bilgin	Bedrettin Karaerkek	Kazım Kangel	10:00	12:50	02:50
		2	Ahmet Bilgin	Bedrettin Karaerkek	Kazım Kangel	14:30	19:22	04:52
		3	İsmail Arar	Bedrettin Karaerkek	Kazım Kangel	21:00	05:00	08:00
17.02.1967	56	1	Nurettin Ok	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	10:00	13:00	03:00
		2	Nurettin Ok	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	14:30	19:25	04:55
		3	Ahmet Bilgin	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	21:00	01:05	04:05
18.02.1967	57	1	İsmail Arar	Önol Şakar	Muzaffer Şamiloğlu	10:00	13:27	03:27

		2	İsmail Arar	Önol Şakar	Muzaffer Şamiloğlu	14:30	18:05	03:35
19.02.1967	58	1	Ahmet Bilgin	Kazım Kangel	Bedrettin Karaerkek	10:00	10:05	00:05
		2	Ahmet Bilgin	Kazım Kangel	Bedrettin Karaerkek	11:00	13:00	02:00
		3	Ahmet Bilgin	Kazım Kangel	Bedrettin Karaerkek	14:30	19:40	05:10
20.02.1967	59	1	Nurettin Ok	Muzaffer Şamiloğlu	Ali Rıza Çetiner	10:00	13:13	03:13
		2	Nurettin Ok	Bedrettin Karaerkek	Fuat Avcı	14:30	19:40	05:10
		3	İsmail Arar	Ali Rıza Çetiner	Fuat Avcı	21:00	01:20	04:20
21.02.1967	60	1	Ahmet Bilgin	Muzaffer Şamiloğlu	Önol Şakar	10:00	13:20	03:20
		2	Ahmet Bilgin	Muzaffer Şamiloğlu	Önol Şakar	14:30	20:45	06:15
22.02.1967	61	1	Nurettin Ok	Ali Rıza Çetiner	Kazım Kangel	10:00	13:17	03:17
		2	Nurettin Ok	Bedrettin Karaerkek	Kazım Kangel	14:30	20:10	05:40
23.02.1967	62	1	İsmail Arar	Ali Rıza Çetiner	Fuat Avcı	10:00	13:05	03:05
		2	İsmail Arar	Ali Rıza Çetiner	Fuat Avcı	14:30	19:50	05:20
24.02.1967	63	1	Ahmet Bilgin	Muzaffer Şamiloğlu	Önol Şakar	10:00	13:00	03:00
		2	Ahmet Bilgin	Muzaffer Şamiloğlu	Önol Şakar	14:30	19:40	05:10
25.02.1967	64	1	Nurettin Ok	Kazım Kangel	Bedrettin Karaerkek	10:00	13:30	03:30
		2	Nurettin Ok	Kazım Kangel	Bedrettin Karaerkek	14:30	19:25	04:55
26.02.1967	65	1	İsmail Arar	Ali Rıza Çetiner	Fuat Avcı	10:00	13:00	03:00
		2	İsmail Arar	Ali Rıza Çetiner	Fuat Avcı	14:30	19:40	05:10
27.02.1967	66	1	Ahmet Bilgin	Önol Şakar	Kazım Kangel	10:00	13:05	03:05
		2	Ahmet Bilgin	Önol Şakar	Kazım Kangel	14:30	19:05	04:35
		3	Ahmet Bilgin	Önol Şakar	Kazım Kangel	19:25	23:00	03:35
28.02.1967	67	1	Ferruh Bozbeyli	Bedrettin Karaerkek	Muzaffer Şamiloğlu	10:00	11:05	01:05
06.03.1967	68	1	Nurettin Ok	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	15:00	19:05	04:05
08.03.1967	69	1	Nurettin Ok	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	15:00	19:00	04:00
09.03.1967	70	1	Nurettin Ok	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	15:00	15:27	00:27

10.03.1967	71	1	Nurettin Ok	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	15:00	18:00	03:00
		2	Nurettin Ok	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	18:15	19:25	01:10
13.03.1967	72	1	İsmail Arar	Muzaffer Şamiloğlu	Önol Şakar	15:00	18:50	03:50
15.03.1967	73	1	İsmail Arar	Muzaffer Şamiloğlu	Önol Şakar	15:00	18:55	03:55
16.03.1967	74	1	İsmail Arar	Muzaffer Şamiloğlu	Önol Şakar	15:00	19:02	04:02
17.03.1967	75	1	İsmail Arar	Muzaffer Şamiloğlu	Önol Şakar	15:00	18:35	03:35
29.03.1967	76	1	Ahmet Bilgin	Kazım Kangel	Bedrettin Karaerkek	15:00	19:00	04:00
30.03.1967	77	1	Ahmet Bilgin	Kazım Kangel	Bedrettin Karaerkek	15:00	18:55	03:55
31.03.1967	78	1	Ahmet Bilgin	Bedrettin Karaerkek	Kazım Kangel	15:00	19:00	04:00
03.04.1967	79	1	İsmail Arar	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	15:00	18:40	03:40
05.04.1967	80	1	İsmail Arar	Ali Rıza Çetiner	Önol Şakar	15:00	18:30	03:30
06.04.1967	81	1	İsmail Arar	Önol Şakar	Ali Rıza Çetiner	15:00	18:58	03:58
07.04.1967	82	1	İsmail Arar	Ali Rıza Çetiner	Önol Şakar	15:00	18:15	03:15
10.04.1967	83	1	Nurettin Ok	Önol Şakar	Kazım Kangel	15:00	19:08	04:08
12.04.1967	84	1	Nurettin Ok	Fuat Avcı	Muzaffer Şamiloğlu	15:00	19:10	04:10
13.04.1967	85	1	Nurettin Ok	Fuat Avcı	Muzaffer Şamiloğlu	15:00	18:55	03:55
14.04.1967	86	1	Nurettin Ok	Fuat Avcı	Muzaffer Şamiloğlu	15:00	19:03	04:03
17.04.1967	87	1	Ahmet Bilgin	Kazım Kangel	Bedrettin Karaerkek	15:00	16:30	01:30
		2	Ahmet Bilgin	Kazım Kangel	Bedrettin Karaerkek	17:00	19:05	02:05
19.04.1967	88	1	Ahmet Bilgin	Kazım Kangel	Bedrettin Karaerkek	15:00	19:05	04:05
20.04.1967	89	1	Ahmet Bilgin	Bedrettin Karaerkek	Kazım Kangel	15:00	19:05	04:05
21.04.1967	90	1	Ahmet Bilgin	Bedrettin Karaerkek	Kazım Kangel	15:00	19:05	04:05
24.04.1967	91	1	İsmail Arar	Kazım Kangel	Ali Rıza Çetiner	15:00	19:00	04:00
26.04.1967	92	1	İsmail Arar	Ali Rıza Çetiner	Bedrettin Karaerkek	15:15	17:20	02:05
27.04.1967	93	1	İsmail Arar	Muzaffer Şamiloğlu	Önol Şakar	15:00	19:02	04:02
28.04.1967	94	1	İsmail Arar	Bedrettin Karaerkek	Ali Rıza Çetiner	15:00	15:10	00:10

03.05.1967	95	1	Nurettin Ok	Muzaffer Şamiloğlu	Kazım Kangal	15:00	19:05	04:05
04.05.1967	96	1	Nurettin Ok	Muzaffer Şamiloğlu	Ali Rıza Çetiner	15:00	19:00	04:00
05.05.1967	97	1	Nurettin Ok	Kazım Kangal	Muzaffer Şamiloğlu	15:00	19:00	04:00
08.05.1967	98	1	Ahmet Bilgin	Bedrettin Karaerkek	Kazım Kangal	15:00	19:01	04:01
10.05.1967	99	1	Ahmet Bilgin	Bedrettin Karaerkek	Kazım Kangal	15:00	19:00	04:00
11.05.1967	100	1	Ahmet Bilgin	Kazım Kangal	Bedrettin Karaerkek	15:00	19:04	04:04
12.05.1967	101	1	Ahmet Bilgin	Kazım Kangal	Bedrettin Karaerkek	15:00	18:55	03:55
15.05.1967	102	1	İsmail Arar	Önol Şakar	Ali Rıza Çetiner	15:00	19:10	04:10
17.05.1967	103	1	İsmail Arar	Önol Şakar	Muzaffer Şamiloğlu	15:00	19:10	04:10
18.05.1967	104	1	İsmail Arar	Ali Rıza Çetiner	Önol Şakar	15:00	19:32	04:32
22.05.1967	105	1	Nurettin Ok	Muzaffer Şamiloğlu	Önol Şakar	15:00	17:25	02:25
		2	Nurettin Ok	Muzaffer Şamiloğlu	Önol Şakar	17:35	18:20	00:45
24.05.1967	106	1	Nurettin Ok	Önol Şakar	Muzaffer Şamiloğlu	15:00	19:00	04:00
25.05.1967	107	1	Nurettin Ok	Muzaffer Şamiloğlu	Önol Şakar	15:00	19:05	04:05
26.05.1967	108	1	Nurettin Ok	Önol Şakar	Muzaffer Şamiloğlu	15:00	15:20	00:20
29.05.1967	109	1	Ahmet Bilgin	Önol Şakar	Muzaffer Şamiloğlu	15:00	19:02	04:02
31.05.1967	110	1	Ahmet Bilgin	Kazım Kangal	Önol Şakar	15:00	19:00	04:00
01.06.1967	111	1	Ahmet Bilgin	Önol Şakar	Bedrettin Karaerkek	15:00	19:55	04:55
02.06.1967	112	1	Ahmet Bilgin	Bedrettin Karaerkek	Önol Şakar	15:00	20:00	05:00
05.06.1967	113	1	İsmail Arar	Fuat Avcı	Muzaffer Şamiloğlu	15:00	19:50	04:50
07.06.1967	114	1	İsmail Arar	Fuat Avcı	Muzaffer Şamiloğlu	15:00	18:30	03:30
08.06.1967	115	1	İsmail Arar	Fuat Avcı	Bedrettin Karaerkek	15:00	20:00	05:00
09.06.1967	116	1	İsmail Arar	Kazım Kangal	Ali Rıza Çetiner	15:00	20:00	05:00
12.06.1967	117	1	Nurettin Ok	Muzaffer Şamiloğlu	Ali Rıza Çetiner	15:00	19:55	04:55
14.06.1967	118	1	Nurettin Ok	Fuat Avcı	Muzaffer Şamiloğlu	15:30	19:15	03:45
15.06.1967	119	1	Nurettin Ok	Muzaffer Şamiloğlu	Önol Şakar	15:00	18:25	03:25

		2	Nurettin Ok	Muzaffer Şamiloğlu	Önol Şakar	18:45	20:10	01:25
16.06.1967	120	1	Nurettin Ok	Kazım Kangal	Osman Şahinoğlu	15:00	19:29	04:29
		2	Nurettin Ok	Muzaffer Şamiloğlu	Kazım Kangal	19:30	20:00	00:30
19.06.1967	121	1	Ahmet Bilgin	Fuat Avcı	Muzaffer Şamiloğlu	15:00	20:07	05:07
21.06.1967	122	1	Ahmet Bilgin	Kazım Kangal	Önol Şakar	15:05	19:20	04:15
22.06.1967	123	1	Ahmet Bilgin	Bedrettin Karaerkek	Kazım Kangal	15:00	19:40	04:40
23.06.1967	124	1	Ahmet Bilgin	Fuat Avcı	Kazım Kangal	15:00	20:10	05:10
26.06.1967	125	1	Ferruh Bozbeyli	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	10:00	13:04	03:04
		2	Ferruh Bozbeyli	Ali Rıza Çetiner	Fuat Avcı	14:30	19:24	04:54
		3	İsmail Arar	Ali Rıza Çetiner	Fuat Avcı	21:00	23:52	02:52
27.06.1967	126	1	Nurettin Ok	Bedrettin Karaerkek	Ali Rıza Çetiner	10:00	10:07	00:07
		2	Nurettin Ok	Bedrettin Karaerkek	Ali Rıza Çetiner	10:30	13:05	02:35
		3	İsmail Arar	Bedrettin Karaerkek	Ali Rıza Çetiner	14:30	19:25	04:55
		4	Ahmet Bilgin	Ali Rıza Çetiner	Fuat Avcı	21:00	01:00	04:00
28.06.1967	127	1	İsmail Arar	Önol Şakar	Kazım Kangal	10:00	13:00	03:00
		2	İsmail Arar	Kazım Kangal	Önol Şakar	14:30	19:25	04:55
		3	Nurettin Ok	Kazım Kangal	Önol Şakar	21:00	00:03	03:03
29.06.1967	128	1	Ahmet Bilgin	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	10:07	13:02	02:55
		2	Ahmet Bilgin	Ali Rıza Çetiner	Fuat Avcı	14:30	17:35	03:05
		3	Ahmet Bilgin	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	18:05	18:10	00:05
30.06.1967	129	1	Ferruh Bozbeyli	Bedrettin Karaerkek	Kazım Kangal	10:00	13:05	03:05
		2	Ferruh Bozbeyli	Bedrettin Karaerkek	Kazım Kangal	14:30	19:45	05:15
01.07.1967	130	1	İsmail Arar	Önol Şakar	Kazım Kangal	10:00	13:04	03:04
		2	İsmail Arar	Önol Şakar	Kazım Kangal	14:30	19:30	05:00
02.07.1967	131	1	Nurettin Ok	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	10:00	13:30	03:30
		2	Nurettin Ok	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	14:30	19:04	04:34

		3	Nurettin Ok	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	19:15	19:30	00:15
		4	Ahmet Bilgin	Ali Rıza Çetiner	Fuat Avcı	21:00	00:02	03:02
03.07.1967	132	1	İsmail Arar	Bedrettin Karaerkek	Kazım Kangel	10:00	13:00	03:00
		2	Ferruh Bozbeyli	Kazım Kangel	Bedrettin Karaerkek	14:30	18:20	03:50
05.07.1967	133	1	Nurettin Ok	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	15:00	18:47	03:47
06.07.1967	134	1	Nurettin Ok	Ali Rıza Çetiner	Fuat Avcı	15:00	20:05	05:05
07.07.1967	135	1	Nurettin Ok	Fuat Avcı	Ali Rıza Çetiner	15:00	19:33	04:33
10.07.1967	136	1	Ferruh Bozbeyli	Önol Şakar	Kazım Kangel	15:00	18:47	03:47
11.07.1967	137	1	Ahmet Bilgin	Önol Şakar	Kazım Kangel	15:00	16:00	01:00
12.07.1967	138	1	Ahmet Bilgin	Bedrettin Karaerkek	Önol Şakar	15:00	18:57	03:57
13.07.1967	139	1	Ahmet Bilgin	Önol Şakar	Fuat Avcı	15:00	19:55	04:55
14.07.1967	140	1	Ferruh Bozbeyli	Önol Şakar	Kazım Kangel	15:00	19:30	04:30
17.07.1967	141	1	İsmail Arar	Bedrettin Karaerkek	Kazım Kangel	15:00	19:55	04:55
18.07.1967	142	1	İsmail Arar	Kazım Kangel	Bedrettin Karaerkek	15:00	20:25	05:25
19.07.1967	143	1	İsmail Arar	Bedrettin Karaerkek	Kazım Kangel	15:35	18:46	03:11
20.07.1967	144	1	İsmail Arar	Kazım Kangel	Ali Rıza Çetiner	15:00	20:00	05:00
		2	Ferruh Bozbeyli	Bedrettin Karaerkek	Kazım Kangel	20:33	00:05	03:32
		3	Nurettin Ok	Fuat Avcı	Kazım Kangel	00:15	04:45	04:30
21.07.1967	145	1	Ahmet Bilgin	Muzaffer Şamiloğlu	Ali Rıza Çetiner	15:00	19:45	04:45
24.07.1967	146	1	Nurettin Ok	Fuat Avcı	Muzaffer Şamiloğlu	15:00	19:10	04:10
25.07.1967	147	1	Ahmet Bilgin	Muzaffer Şamiloğlu	Ali Rıza Çetiner	15:00	18:00	03:00
		2	Ahmet Bilgin	Muzaffer Şamiloğlu	Ali Rıza Çetiner	18:20	18:45	00:25
		3	Nurettin Ok	Muzaffer Şamiloğlu	Ali Rıza Çetiner	18:50	20:19	01:29
26.07.1967	148	1	İsmail Arar	Muzaffer Şamiloğlu	Ali Rıza Çetiner	15:00	20:17	05:17
27.07.1967	149	1	Nurettin Ok	Muzaffer Şamiloğlu	Ali Rıza Çetiner	15:00	20:05	05:05
28.07.1967	150	1	Ferruh Bozbeyli	Muzaffer Şamiloğlu	Fuat Avcı	15:00	19:30	04:30

ÜÇÜNCÜ TOPLANTI YILI

TARİH	BİRLEŞİM	OTURUM	BAŞKAN	KATİP	KATİP	AÇILIŞ	KAPANIŞ	SÜRE
01.11.1967	1	1	Ahmet Bilgin	Bedrettin Karaerkek	Muzaffer Şamiloğlu	15:00	17:05	02:05
03.11.1967	2	1	Ferruh Bozbeyli	Önol Şakar	Fuat Avcı	15:00	15:22	00:22
06.11.1967	3	1	Ferruh Bozbeyli	Fuat Avcı	Muzaffer Şamiloğlu	15:00	15:06	00:06
10.11.1967	4	1	Ferruh Bozbeyli	Fuat Avcı	Bedrettin Karaerkek	15:00	16:17	01:17
17.11.1967	5	1	Ferruh Bozbeyli	Bedrettin Karaerkek	Kenan Aral	21:50	21:55	00:05
20.11.1967	6	1	Ferruh Bozbeyli	Fethi Alacalı	Kenan Aral	15:00	17:45	02:45
22.11.1967	7	1	İsmail Arar	Kenan Aral	Fethi Alacalı	15:00	18:47	03:47
24.11.1967	8	1	İsmail Arar	Fethi Alacalı	Kenan Aral	15:00	17:55	02:55
27.11.1967	9	1	İsmail Arar	Tevfik Koraltan	Mustafa Akalın	15:00	15:05	00:05
		2	İsmail Arar	Tevfik Koraltan	Mustafa Akalın	15:30	15:33	00:03
29.11.1967	10	1	Nurettin Ok	Kenan Aral	Mustafa Akalın	16:20	16:20	00:00
01.12.1967	11	1	Nurettin Ok	Kenan Aral	Tevfik Koraltan	15:00	18:55	03:55
04.12.1967	12	1	Atıf ŞoHoğlu	Bedrettin Karaerkek	Fuat Avcı	15:00	19:30	04:30
06.12.1967	13	1	Atıf ŞoHoğlu	Fuat Avcı	Bedrettin Karaerkek	15:35	16:00	00:25
08.12.1967	14	1	Atıf ŞoHoğlu	Fuat Avcı	Mustafa Akalın	15:00	19:00	04:00
11.12.1967	15	1	İsmail Arar	Kenan Aral	Fethi Alacalı	15:00	19:10	04:10
13.12.1967	16	1	İsmail Arar	Fethi Alacalı	Kenan Aral	15:43	18:55	03:12
15.12.1967	17	1	İsmail Arar	Kenan Aral	Fethi Alacalı	15:00	19:00	04:00
18.12.1967	18	1	Nurettin Ok	Tevfik Koraltan	Bedrettin Karaerkek	15:00	19:00	04:00
20.12.1967	19	1	Nurettin Ok	Mustafa Akalın	Tevfik Koraltan	16:25	17:00	00:35
		2	Nurettin Ok	Mustafa Akalın	Tevfik Koraltan	17:10	19:00	01:50
22.12.1967	20	1	Nurettin Ok	Mustafa Akalın	Tevfik Koraltan	14:00	19:40	05:40

25.12.1967	21	1	Atıf Şoğölu	Bedrettin Karaerkek	Fethi Alacalı	14:00	20:00	06:00
27.12.1967	22	1	Atıf Şoğölu	Kenan Aral	Bedrettin Karaerkek	14:00	18:50	04:50
29.12.1967	23	1	İsmail Arar	Bedrettin Karaerkek	Fethi Alacalı	14:00	14:05	00:05
08.01.1968	24	1	İsmail Arar	Kenan Aral	Fethi Alacalı	14:00	14:05	00:05
		2	İsmail Arar	Kenan Aral	Fethi Alacalı	15:00	17:40	02:40
		3	İsmail Arar	Fethi Alacalı	Kenan Aral	18:00	19:06	01:06
10.01.1968	25	1	İsmail Arar	Fethi Alacalı	Kenan Aral	14:00	18:45	04:45
12.01.1968	26	1	İsmail Arar	Kenan Aral	Fethi Alacalı	14:00	14:05	00:05
		2	İsmail Arar	Kenan Aral	Fethi Alacalı	15:00	18:12	03:12
15.01.1968	27	1	Nurettin Ok	Bedrettin Karaerkek	Kenan Aral	14:00	19:05	05:05
17.01.1968	28	1	Nurettin Ok	Fuat Avcı	Fethi Alacalı	15:00	19:20	04:20
19.01.1968	29	1	Nurettin Ok	Bedrettin Karaerkek	Fuat Avcı	15:00	19:51	04:51
22.01.1968	30	1	Atıf Şoğölu	Bedrettin Karaerkek	Kenan Aral	15:00	19:45	04:45
24.01.1968	31	1	Atıf Şoğölu	İsmet Kapisız	Fuat Avcı	15:00	20:05	05:05
26.01.1968	32	1	Atıf Şoğölu	İsmet Kapisız	Fethi Alacalı	15:00	20:25	05:25
29.01.1968	33	1	İsmail Arar	Kenan Aral	Fethi Alacalı	15:00	20:40	05:40
31.01.1968	34	1	İsmail Arar	Fethi Alacalı	Kenan Aral	15:00	17:45	02:45
		2	İsmail Arar	Kenan Aral	Fethi Alacalı	18:20	20:20	02:00
02.02.1968	35	1	İsmail Arar	Kenan Aral	Fethi Alacalı	15:00	18:15	03:15
		2	İsmail Arar	Kenan Aral	Fethi Alacalı	18:30	21:02	02:32
05.02.1968	36	1	Nurettin Ok	Tevfik Koraltan	Bedrettin Karaerkek	15:00	16:00	01:00
		2	Nurettin Ok	Bedrettin Karaerkek	Tevfik Koraltan	16:30	20:03	03:33
07.02.1968	37	1	Nurettin Ok	Fuat Avcı	Tevfik Koraltan	15:00	19:07	04:07

09.02.1968	38	1	Nurettin Ok	İsmet Kapisız	Kenan Aral	15:00	18:30	03:30
12.02.1968	39	1	Atıf Şohoğlu	İsmet Kapisız	Fethi Alacalı	15:00	18:45	03:45
14.02.1968	40	1	Atıf Şohoğlu	Fuat Avcı	Bedrettin Karaerkek	15:00	21:15	06:15
15.02.1968	41	1	Ferruh Bozbeyli	İsmet Kapisız	Tevfik Koraltan	10:00	13:00	03:00
		2	Ferruh Bozbeyli	İsmet Kapisız	Tevfik Koraltan	14:30	19:35	05:05
		3	İsmail Arar	İsmet Kapisız	Tevfik Koraltan	21:00	01:08	04:08
16.02.1968	42	1	Atıf Şohoğlu	Kenan Aral	Fethi Alacalı	10:00	12:50	02:50
		2	Atıf Şohoğlu	Fethi Alacalı	Bedrettin Karaerkek	14:30	19:30	05:00
		3	Nurettin Ok	Fethi Alacalı	Bedrettin Karaerkek	21:00	02:08	05:08
17.02.1968	43	1	İsmail Arar	Fuat Avcı	Bedrettin Karaerkek	10:00	12:55	02:55
		2	İsmail Arar	Fuat Avcı	Bedrettin Karaerkek	14:30	19:30	05:00
		3	Atıf Şohoğlu	Kenan Aral	Fuat Avcı	21:30	02:00	04:30
18.02.1968	44	1	Nurettin Ok	İsmet Kapisız	Tevfik Koraltan	10:00	12:29	02:29
		2	Nurettin Ok	İsmet Kapisız	Tevfik Koraltan	14:30	19:18	04:48
		3	İsmail Arar	İsmet Kapisız	Tevfik Koraltan	21:00	00:25	03:25
19.02.1968	45	1	Atıf Şohoğlu	Kenan Aral	Fethi Alacalı	10:00	12:55	02:55
		2	Atıf Şohoğlu	Kenan Aral	Fethi Alacalı	14:30	19:37	05:07
		3	Nurettin Ok	Kenan Aral	Fethi Alacalı	21:00	01:55	04:55
20.02.1968	46	1	İsmail Arar	Kenan Aral	Bedrettin Karaerkek	10:00	13:45	03:45
		2	İsmail Arar	Kenan Aral	Tevfik Koraltan	14:30	19:33	05:03
		3	Atıf Şohoğlu	Bedrettin Karaerkek	Fethi Alacalı	21:00	02:17	05:17
21.02.1968	47	1	Ferruh Bozbeyli	İsmet Kapisız	Fuat Avcı	10:00	10:02	00:02
		2	Ferruh Bozbeyli	İsmet Kapisız	Fuat Avcı	11:00	13:25	02:25

		3	İsmail Arar	İsmet Kapisız	Fuat Avcı	14:30	19:48	05:18
		4	İsmail Arar	Fuat Avcı	İsmet Kapisız	21:00	02:10	05:10
22.02.1968	48	1	Nurettin Ok	Kenan Aral	Fethi Alacalı	10:00	13:40	03:40
		2	Atıf Şohoğlu	Kenan Aral	Fethi Alacalı	14:30	19:30	05:00
		3	Nurettin Ok	Kenan Aral	Fethi Alacalı	21:00	01:20	04:20
23.02.1968	49	1	İsmail Arar	Kenan Aral	Bedrettin Karaerkek	10:00	13:22	03:22
		2	İsmail Arar	Bedrettin Karaerkek	Fuat Avcı	14:30	20:31	06:01
24.02.1968	50	1	Nurettin Ok	İsmet Kapisız	Tevfik Koraltan	10:00	12:55	02:55
		2	İsmail Arar	Tevfik Koraltan	İsmet Kapisız	14:30	19:45	05:15
25.02.1968	51	1	Nurettin Ok	Kenan Aral	Fethi Alacalı	10:00	13:05	03:05
		2	İsmail Arar	Fethi Alacalı	Kenan Aral	14:30	20:10	05:40
26.02.1968	52	1	Atıf Şohoğlu	Fuat Avcı	Bedrettin Karaerkek	10:00	13:05	03:05
		2	Atıf Şohoğlu	Bedrettin Karaerkek	Fuat Avcı	14:30	18:45	04:15
27.02.1968	53	1	Nurettin Ok	İsmet Kapisız	Tevfik Koraltan	10:00	13:00	03:00
		2	Nurettin Ok	İsmet Kapisız	Tevfik Koraltan	14:30	16:42	02:12
28.02.1968	54	1	Ferruh Bozbeyli	Kenan Aral	Fethi Alacalı	10:00	13:10	03:10
		2	Ferruh Bozbeyli	Kenan Aral	Fethi Alacalı	14:30	20:50	06:20
29.02.1968	55	1	Ferruh Bozbeyli	Fuat Avcı	Bedrettin Karaerkek	10:00	11:15	01:15
01.03.1968	56	1	Ferruh Bozbeyli	Bedrettin Karaerkek	İsmet Kapisız	10:00	13:05	03:05
		2	Ferruh Bozbeyli	Bedrettin Karaerkek	Tevfik Koraltan	13:20	19:55	06:35
		3	Ferruh Bozbeyli	Fuat Avcı	Tevfik Koraltan	20:35	22:48	02:13
04.03.1968	57	1	Atıf Şohoğlu	Tevfik Koraltan	Kenan Aral	15:00	19:38	04:38
06.03.1968	58	1	Atıf Şohoğlu	Tevfik Koraltan	Fethi Alacalı	15:00	17:35	02:35

08.03.1968	59	1	Atıf Şohoğlu	İsmet Kapisız	Tevfik Koraltan	15:00	15:05	00:05
18.03.1968	60	1	Nurettin Ok	İsmet Kapisız	Tevfik Koraltan	15:00	15:05	00:05
		2	Nurettin Ok	Tevfik Koraltan	İsmet Kapisız	16:05	20:01	03:56
20.03.1968	61	1	Nurettin Ok	İsmet Kapisız	Kenan Aral	15:00	15:05	00:05
		2	Nurettin Ok	Kenan Aral	İsmet Kapisız	16:00	16:05	00:05
22.03.1968	62	1	Nurettin Ok	Kenan Aral	İsmet Kapisız	15:00	20:00	05:00
25.03.1968	63	1	İsmail Arar	Kenan Aral	Fethi Alacalı	15:00	15:03	00:03
		2	İsmail Arar	Fethi Alacalı	Kenan Aral	16:00	20:05	04:05
27.03.1968	64	1	İsmail Arar	Bedrettin Karaerkek	Fethi Alacalı	15:05	21:15	06:10
29.03.1968	65	1	İsmail Arar	Fethi Alacalı	Bedrettin Karaerkek	15:00	15:35	00:35
		2	İsmail Arar	Fethi Alacalı	Bedrettin Karaerkek	16:30	16:53	00:23
01.04.1968	66	1	Atıf Şohoğlu	Fethi Alacalı	Fuat Avcı	15:00	18:55	03:55
03.04.1968	67	1	Atıf Şohoğlu	Bedrettin Karaerkek	Fuat Avcı	17:53	17:55	00:02
04.04.1968	68	1	Atıf Şohoğlu	Fuat Avcı	Bedrettin Karaerkek	15:00	15:10	00:10
		2	Atıf Şohoğlu	Fuat Avcı	Bedrettin Karaerkek	16:00	16:25	00:25
05.04.1968	69	1	Atıf Şohoğlu	Fuat Avcı	Fethi Alacalı	15:00	19:25	04:25
08.04.1968	70	1	Nurettin Ok	Tevfik Koraltan	İsmet Kapisız	15:00	21:25	06:25
10.04.1968	71	1	Nurettin Ok	İsmet Kapisız	Tevfik Koraltan	15:35	16:00	00:25
11.04.1968	72	1	Nurettin Ok	İsmet Kapisız	Tevfik Koraltan	15:00	15:20	00:20
12.04.1968	73	1	Nurettin Ok	İsmet Kapisız	Tevfik Koraltan	15:00	21:32	06:32
10.06.1968	74	1	Ferruh Bozbeyli	İsmet Kapisız	Fethi Alacalı	15:00	18:35	03:35
12.06.1968	75	1	Nurettin Ok	Fethi Alacalı	İsmet Kapisız	15:00	18:22	03:22
14.06.1968	76	1	Nurettin Ok	Fethi Alacalı	İsmet Kapisız	15:00	19:40	04:40

17.06.1968	77	1	Nurettin Ok	Tevfik Koraltan	Fuat Avcı	15:00	17:20	02:20
19.06.1968	78	1	İsmail Arar	Fuat Avcı	Tevfik Koraltan	16:55	19:20	02:25
21.06.1968	79	1	Ferruh Bozbeyli	Fuat Avcı	Tevfik Koraltan	15:00	19:55	04:55
24.06.1968	80	1	Ferruh Bozbeyli	Kenan Aral	Bedrettin Karaerkek	15:00	20:25	05:25
26.06.1968	81	1	Atıf Şohoğlu	Bedrettin Karaerkek	Kenan Aral	15:00	20:48	05:48
28.06.1968	82	1	Atıf Şohoğlu	Kenan Aral	Bedrettin Karaerkek	15:00	19:43	04:43
01.07.1968	83	1	İsmail Arar	İsmet Kapisız	Bedrettin Karaerkek	15:00	19:40	04:40
03.07.1968	84	1	Nurettin Ok	İsmet Kapisız	Tevfik Koraltan	15:00	19:40	04:40
05.07.1968	85	1	Nurettin Ok	İsmet Kapisız	Tevfik Koraltan	15:00	15:05	00:05
30.09.1968	86	1	Ferruh Bozbeyli	İsmet Kapisız	Fethi Alacalı	15:00	18:20	03:20
02.10.1968	87	1	Nurettin Ok	İsmet Kapisız	Fethi Alacalı	15:00	19:00	04:00
04.10.1968	88	1	Nurettin Ok	İsmet Kapisız	Fethi Alacalı	15:00	18:40	03:40
07.10.1968	89	1	İsmail Arar	Kenan Aral	Tevfik Koraltan	15:00	15:05	00:05
		2	İsmail Arar	Kenan Aral	Fuat Avcı	16:00	16:25	00:25
09.10.1968	90	1	İsmail Arar	Tevfik Koraltan	Kenan Aral	15:47	16:18	00:31
11.10.1968	91	1	İsmail Arar	Fuat Avcı	Kenan Aral	15:00	18:47	03:47
14.10.1968	92	1	Atıf Şohoğlu	Bedrettin Karaerkek	Fethi Alacalı	15:00	18:27	03:27
16.10.1968	93	1	Atıf Şohoğlu	Fuat Avcı	Bedrettin Karaerkek	15:00	19:05	04:05
18.10.1968	94	1	Atıf Şohoğlu	Bedrettin Karaerkek	Fuat Avcı	15:00	15:05	00:05
21.10.1968	95	1	Nurettin Ok	İsmet Kapisız	Tevfik Koraltan	15:00	18:25	03:25
30.10.1968	96	1	Nurettin Ok	Fuat Avcı	Tevfik Koraltan	15:00	15:04	00:04

DÖRDÜNCÜ TOPLANTI YILI								
TARİH	BİRLEŞİM	OTURUM	BAŞKAN	KATİP	KATİP	AÇILIŞ	KAPANIŞ	SÜRE
01.11.1968	1	1	Ferruh Bozbeyli	Fuat Avcı	Kenan Aral	15:00	17:07	02:07
06.11.1968	2	1	Ferruh Bozbeyli	Tevfik Koraltan	Muzaffer Özdağ	15:00	15:45	00:45
11.11.1968	3	1	İsmail Arar	Muzaffer Şamiloğlu	Ramazan Tekeli	15:00	15:03	00:03
13.11.1968	4	1	İsmail Arar	Muzaffer Şamiloğlu	Ramazan Tekeli	17:10	17:15	00:15
15.11.1968	5	1	İsmail Arar	Muzaffer Şamiloğlu	Ramazan Tekeli	15:00	17:45	02:45
18.11.1968	6	1	Atıf Şohoğlu	İsmet Kapisız	Mehmet Göbekli	15:00	18:45	03:45
20.11.1968	7	1	Atıf Şohoğlu	Mehmet Göbekli	Adil Kurtel	16:12	19:00	02:48
22.11.1968	8	1	Atıf Şohoğlu	Mehmet Göbekli	Adil Kurtel	15:00	19:52	04:52
25.11.1968	9	1	Nurettin Ok	Mehmet Ersoy	Barlas Küntay	15:00	18:23	03:23
27.11.1968	10	1	Nurettin Ok	Mehmet Ersoy	Barlas Küntay	15:00	20:05	05:05
29.11.1968	11	1	Nurettin Ok	İsmet Kapisız	Barlas Küntay	15:00	15:02	00:02
02.12.1968	12	1	İsmail Arar	Abdurrahman Güler	Muslihittin Gürer	15:00	19:20	04:20
04.12.1968	13	1	İsmail Arar	Muslihittin Gürer	İsmet Kapisız	15:00	18:20	03:20
06.12.1968	14	1	İsmail Arar	Muslihittin Gürer	Abdurrahman Güler	15:00	19:05	04:05
10.12.1968	15	1	Nurettin Ok	Muzaffer Şamiloğlu	Ramazan Tekeli	15:00	18:51	04:31
11.12.1968	16	1	Nurettin Ok	Ramazan Tekeli	Muzaffer Şamiloğlu	15:00	17:02	02:02
13.12.1968	17	1	Nurettin Ok	Muzaffer Şamiloğlu	Ramazan Tekeli	15:00	19:00	04:00
16.12.1968	18	1	Atıf Şohoğlu	Mehmet Göbekli	Ramazan Tekeli	15:00	23:45	08:45
18.12.1968	19	1	Atıf Şohoğlu	Mehmet Göbekli	Adil Kurtel	15:00	18:45	03:45
20.12.1968	20	1	Atıf Şohoğlu	Mehmet Göbekli	Adil Kurtel	15:00	15:08	00:08
03.01.1969	21	1	Atıf Şohoğlu	Abdurrahman Güler	Muslihittin Gürer	15:00	19:03	04:03
06.01.1969	22	1	İsmail Arar	Muzaffer Şamiloğlu	Muslihittin Gürer	15:00	19:20	04:20

07.01.1969	23	1	İsmail Arar	İşmet Kapisız	Muzaffer Şamiloğlu	15:00	15:05	00:05
		2	İsmail Arar	İşmet Kapisız	Muzaffer Şamiloğlu	16:00	18:35	02:35
08.01.1969	24	1	İsmail Arar	İşmet Kapisız	Muzaffer Şamiloğlu	16:46	16:47	00:01
09.01.1969	25	1	İsmail Arar	Muzaffer Şamiloğlu	İşmet Kapisız	15:00	18:25	03:25
10.01.1969	26	1	İsmail Arar	İşmet Kapisız	Muzaffer Şamiloğlu	15:00	19:16	04:16
13.01.1969	27	1	İsmail Arar	Mehmet Ersoy	İşmet Kapisız	15:00	20:20	05:20
14.01.1969	28	1	Nurettin Ok	Mehmet Ersoy	Muslihittin Güler	15:00	19:15	04:15
15.01.1969	29	1	Nurettin Ok	Mehmet Ersoy	Barlas Kuntay	15:00	18:20	03:20
16.01.1969	30	1	Nurettin Ok	Muzaffer Şamiloğlu	Mehmet Ersoy	15:00	19:00	04:00
17.01.1969	31	1	Nurettin Ok	Barlas Kuntay	Muslihittin Güler	15:00	19:05	04:05
20.01.1969	32	1	Atıf Şohoğlu	Ramazan Tekeli	Abdurrahman Güler	15:00	19:10	04:10
		2	Atıf Şohoğlu	Abdurrahman Güler	Ramazan Tekeli	20:15	23:28	03:13
21.01.1969	33	1	Atıf Şohoğlu	Abdurrahman Güler	Ramazan Tekeli	15:00	18:45	03:45
22.01.1969	34	1	Atıf Şohoğlu	Ramazan Tekeli	Abdurrahman Güler	15:00	18:35	03:35
23.01.1969	35	1	Atıf Şohoğlu	Abdurrahman Güler	Ramazan Tekeli	15:00	20:35	05:35
24.01.1969	36	1	Atıf Şohoğlu	Abdurrahman Güler	Ramazan Tekeli	15:00	19:30	04:30
27.01.1969	37	1	İsmail Arar	İşmet Kapisız	Muslihittin Güler	16:00	19:10	03:10
28.01.1969	38	1	İsmail Arar	İşmet Kapisız	Muslihittin Güler	15:00	18:50	03:50
29.01.1969	39	1	Atıf Şohoğlu	İşmet Kapisız	Muslihittin Güler	15:00	19:10	04:10
30.01.1969	40	1	İsmail Arar	İşmet Kapisız	Muslihittin Güler	15:00	19:13	04:13
31.01.1969	41	1	İsmail Arar	İşmet Kapisız	Mehmet Göbekli	15:00	19:58	04:58
03.02.1969	42	1	Nurettin Ok	Muzaffer Şamiloğlu	Adil Kurtel	15:00	20:10	05:10
04.02.1969	43	1	Nurettin Ok	Ramazan Tekeli	Mehmet Göbekli	15:00	19:02	04:02
05.02.1969	44	1	Nurettin Ok	Muslihittin Güler	Barlas Kuntay	15:00	15:58	00:58

06.02.1969	45	1	Nurettin Ok	Ramazan Tekeli	Mehmet Ersoy	15:00	19:15	04:15
		2	Nurettin Ok	Ramazan Tekeli	Adil Kurtel	19:37	21:35	01:58
07.02.1969	46	1	Nurettin Ok	Muzaffer Şamiloğlu	Mehmet Göbekli	15:00	18:30	03:30
		2	Nurettin Ok	Muzaffer Şamiloğlu	Mehmet Göbekli	18:45	20:05	01:20
		3	Nurettin Ok	Muzaffer Şamiloğlu	Abdurrahman Güler	20:34	23:45	03:11
10.02.1969	47	1	Atıf Şohoğlu	Ramazan Tekeli	Abdurrahman Güler	15:00	20:05	05:05
11.02.1969	48	1	Atıf Şohoğlu	Adil Kurtel	Muslihittin Gürer	15:00	17:55	02:55
12.02.1969	49	1	Ferruh Bozbeyli	İsmet Kapisız	Ramazan Tekeli	10:00	10:02	00:02
		2	Ferruh Bozbeyli	İsmet Kapisız	Ramazan Tekeli	11:00	13:05	02:05
		3	Ferruh Bozbeyli	İsmet Kapisız	Ramazan Tekeli	14:30	19:35	05:05
		4	Atıf Şohoğlu	İsmet Kapisız	Ramazan Tekeli	21:00	00:40	03:40
13.02.1969	50	1	İsmail Arar	Ramazan Tekeli	Muslihittin Gürer	10:00	12:57	02:57
		2	İsmail Arar	İsmet Kapisız	Ramazan Tekeli	14:30	19:39	05:09
		3	Ferruh Bozbeyli	Barlas Küntay	Muslihittin Gürer	21:00	00:58	03:58
14.02.1969	51	1	Atıf Şohoğlu	Abdurrahman Güler	Mehmet Göbekli	10:00	13:18	03:18
		2	Atıf Şohoğlu	Abdurrahman Güler	Muslihittin Gürer	14:30	20:35	06:05
15.02.1969	52	1	İsmail Arar	Muzaffer Şamiloğlu	Mehmet Ersoy	10:00	13:00	03:00
		2	İsmail Arar	Muzaffer Şamiloğlu	Mehmet Ersoy	14:30	16:40	02:10
		3	İsmail Arar	Muzaffer Şamiloğlu	Mehmet Ersoy	16:50	19:58	03:08
		4	Nurettin Ok	Muzaffer Şamiloğlu	Mehmet Ersoy	21:00	03:45	06:45
16.02.1969	53	1	Atıf Şohoğlu	Ramazan Tekeli	Barlas Küntay	10:00	12:55	02:55
		2	Atıf Şohoğlu	Ramazan Tekeli	Barlas Küntay	14:30	19:55	05:25
		3	İsmail Arar	Ramazan Tekeli	Barlas Küntay	21:00	01:08	04:08
17.02.1969	54	1	Nurettin Ok	İsmet Kapisız	Muslihittin Gürer	10:00	12:48	02:48

		2	Nurettin Ok	İsmet Kapisız	Muslihittin Gürer	14:30	19:30	05:00
		3	Atıf Şohoğlu	İsmet Kapisız	Muslihittin Gürer	21:00	01:20	04:20
		4	Atıf Şohoğlu	Muslihittin Gürer	İsmet Kapisız	01:30	01:40	00:10
18.02.1969	55	1	İsmail Arar	Mehmet Göbekli	Adil Kurtel	10:00	12:40	02:40
		2	İsmail Arar	Muzaffer Şamiloğlu	Adil Kurtel	14:30	19:38	05:08
		3	Nurettin Ok	Muzaffer Şamiloğlu	Barlas Küntay	21:00	03:40	06:40
19.02.1969	56	1	Atıf Şohoğlu	Mehmet Ersoy	İsmet Kapisız	10:00	13:20	03:20
		2	Atıf Şohoğlu	Mehmet Ersoy	İsmet Kapisız	14:45	19:30	04:45
		3	İsmail Arar	Abdurrahman Güler	Mehmet Ersoy	21:00	03:05	06:05
20.02.1969	57	1	Nurettin Ok	Muzaffer Şamiloğlu	Ramazan Tekeli	10:00	13:22	03:22
		2	Nurettin Ok	Ramazan Tekeli	Mehmet Göbekli	14:30	21:15	06:15
21.02.1969	58	1	Atıf Şohoğlu	Ramazan Tekeli	Barlas Küntay	10:00	13:00	03:00
		2	Atıf Şohoğlu	Ramazan Tekeli	Barlas Küntay	14:30	19:43	05:13
		3	İsmail Arar	İsmet Kapisız	Barlas Küntay	21:00	00:30	03:30
22.02.1969	59	1	Nurettin Ok	Muslihittin Gürer	Adil Kurtel	10:00	13:01	03:01
		2	Nurettin Ok	Muslihittin Gürer	Adil Kurtel	14:30	18:45	04:15
		3	Nurettin Ok	Muslihittin Gürer	Adil Kurtel	18:55	19:30	00:35
		4	Atıf Şohoğlu	Muslihittin Gürer	Adil Kurtel	21:00	01:58	04:58
23.02.1969	60	1	İsmail Arar	Mehmet Göbekli	Mehmet Ersoy	10:00	10:01	00:01
		2	İsmail Arar	Mehmet Göbekli	Mehmet Ersoy	11:00	12:55	01:55
		3	İsmail Arar	Mehmet Göbekli	İsmet Kapisız	14:30	22:58	08:28
24.02.1969	61	1	Nurettin Ok	İsmet Kapisız	Ramazan Tekeli	10:00	13:13	03:13
		2	Nurettin Ok	Ramazan Tekeli	İsmet Kapisız	14:30	16:50	02:20
		3	Nurettin Ok	İsmet Kapisız	Ramazan Tekeli	16:55	20:25	03:30

25.02.1969	62	1	Ferruh Bozbeyli	Abdurrahman Güler	Barlas Küntay	10:00	13:05	03:05
		2	Ferruh Bozbeyli	Abdurrahman Güler	Barlas Küntay	13:35	18:40	05:05
		3	Ferruh Bozbeyli	Abdurrahman Güler	Muzaffer Şamiloğlu	20:00	00:45	04:45
12.03.1969	63	1	Atıf Şohoğlu	İsmet Kapisız	Muzaffer Şamiloğlu	15:00	16:15	01:15
14.03.1969	64	1	Atıf Şohoğlu	İsmet Kapisız	Muzaffer Şamiloğlu	15:00	20:00	05:00
17.03.1969	65	1	Nurettin Ok	Mehmet Ersoy	Muzaffer Şamiloğlu	15:00	18:45	03:45
19.03.1969	66	1	Nurettin Ok	Abdurrahman Güler	Mehmet Göbekli	16:58	17:00	00:02
21.03.1969	67	1	Nurettin Ok	Muslihittin Gürer	Mehmet Göbekli	15:00	15:08	00:08
		2	Nurettin Ok	Muslihittin Gürer	Mehmet Göbekli	15:36	20:35	04:59
24.03.1969	68	1	İsmail Arar	Ramazan Tekeli	Mehmet Ersoy	15:00	19:05	04:05
26.03.1969	69	1	İsmail Arar	Ramazan Tekeli	Muslihittin Gürer	16:06	16:08	00:02
28.03.1969	70	1	İsmail Arar	Ramazan Tekeli	Muslihittin Gürer	15:00	16:25	01:25
31.03.1969	71	1	Atıf Şohoğlu	Ramazan Tekeli	Muslihittin Gürer	15:00	19:05	04:05
01.04.1969	72	1	Atıf Şohoğlu	Ramazan Tekeli	Muslihittin Gürer	15:00	15:09	00:09
		2	Atıf Şohoğlu	Ramazan Tekeli	Muslihittin Gürer	16:00	16:30	00:30
02.04.1969	73	1	Atıf Şohoğlu	Mehmet Göbekli	Barlas Küntay	15:00	17:25	02:25
03.04.1969	74	1	Atıf Şohoğlu	Mehmet Ersoy	Mehmet Göbekli	15:00	19:06	04:06
07.04.1969	75	1	Nurettin Ok	İsmet Kapisız	Mehmet Göbekli	15:00	18:08	03:08
08.04.1969	76	1	Nurettin Ok	Muzaffer Şamiloğlu	İsmet Kapisız	15:00	16:48	01:48
09.04.1969	77	1	Nurettin Ok	İsmet Kapisız	Adil Kurtel	15:00	17:50	02:50
10.04.1969	78	1	Nurettin Ok	İsmet Kapisız	Adil Kurtel	15:00	19:13	04:13
		2	Nurettin Ok	Adil Kurtel	İsmet Kapisız	19:23	20:30	01:07
14.04.1969	79	1	İsmail Arar	Muzaffer Şamiloğlu	Barlas Küntay	15:00	19:00	04:00
15.04.1969	80	1	İsmail Arar	Muzaffer Şamiloğlu	Ramazan Tekeli	15:00	19:25	04:25

16.04.1969	81	1	İsmail Arar	Muzaffer Şamiloğlu	Barlas Küntay	15:06	17:20	02:14
17.04.1969	82	1	İsmail Arar	Muzaffer Şamiloğlu	Ramazan Tekeli	15:00	17:15	02:15
21.04.1969	83	1	Ferruh Bozbeyli	Abdurrahman Güler	Adil Kurtel	15:00	18:25	03:25
28.04.1969	84	1	Atif Şohoğlu	Ramazan Tekeli	İsmet Kapisız	15:00	19:12	04:12
29.04.1969	85	1	Atif Şohoğlu	İsmet Kapisız	Mehmet Ersoy	15:00	16:45	01:45
		2	Atif Şohoğlu	İsmet Kapisız	Mehmet Ersoy	17:20	19:00	01:40
30.04.1969	86	1	Atif Şohoğlu	İsmet Kapisız	Mehmet Ersoy	15:00	17:22	02:22
05.05.1969	87	1	Nurettin Ok	Ramazan Tekeli	Muslihittin Gürer	15:00	19:20	04:20
06.05.1969	88	1	Ferruh Bozbeyli	Ramazan Tekeli	Muslihittin Gürer	15:00	18:40	03:40
07.05.1969	89	1	Nurettin Ok	Ramazan Tekeli	Muslihittin Gürer	15:00	19:02	04:02
08.05.1969	90	1	Nurettin Ok	Muslihittin Gürer	Mehmet Ersoy	15:00	19:00	04:00
12.05.1969	91	1	İsmail Arar	Mehmet Ersoy	Mehmet Göbekli	15:00	19:40	04:40
13.05.1969	92	1	İsmail Arar	Mehmet Ersoy	Mehmet Göbekli	15:00	18:55	03:55
14.05.1969	93	1	Ferruh Bozbeyli	Mehmet Ersoy	Mehmet Göbekli	15:04	19:40	04:36
15.05.1969	94	1	Ferruh Bozbeyli	Mehmet Ersoy	Mehmet Göbekli	15:00	17:45	02:45
20.05.1969	95	1	Atif Şohoğlu	Adil Kurtel	Ramazan Tekeli	15:00	19:00	04:00
21.05.1969	96	1	Atif Şohoğlu	Abdurrahman Güler	Adil Kurtel	15:00	15:10	00:10
		2	Atif Şohoğlu	Abdurrahman Güler	Adil Kurtel	16:10	16:15	00:05
22.05.1969	97	1	Atif Şohoğlu	Abdurrahman Güler	Adil Kurtel	15:00	20:30	05:30
28.05.1969	98	1	Ferruh Bozbeyli	İsmet Kapisız	Barlas Küntay	15:00	18:30	03:30
		2	Ferruh Bozbeyli	İsmet Kapisız	Barlas Küntay	19:30	01:55	06:25
13.06.1969	99	1	Ferruh Bozbeyli	Mehmet Ersoy	Mehmet Göbekli	15:00	15:35	00:35
		2	Ferruh Bozbeyli	Mehmet Ersoy	Mehmet Göbekli	16:30	17:10	00:40

**EK 4- MİLLETVEKİLLERİNİN İZİN SÜRELERİ VE NEDENLERİ
BİRİNCİ TOPLANTI YILI**

İsim	Tarih	Süre	Nedeni
OSMAN SARAÇ	25.10.1965	10 gün	Hastalık
HÜSEYİN İNCİOĞLU	23.11.1965	10 gün	Hastalık
SABAHATTİN BAYBURA	23.11.1965	10 gün	Hastalık
AZİZ ZEYTİNOĞLU	09.11.1965	60 gün	Hastalık
ALİ FUAT BAŞGİL	02.11.1965	20 gün	Hastalık
İSMAİL BOYACIOĞLU	04.12.1965	10 gün	Mazeret
REŞAT MURSALOĞLU	30.11.1965	15 gün	Mazeret
SUPHİ BAYKAM	01.12.1965	20 gün	Mazeret
KİNYAS KARTAL	20.11.1965	10 gün	Mazeret
ALİ FUAT BAŞGİL	23.11.1965	15 gün	Mazeret
HACI AHMET ÖZSOY	17.11.1965	20 gün	Mazeret
ŞEVKET ADALAN	15.11.1965	41 gün	Mazeret
SABAHATTİN BAYBURA	07.12.1965	10 gün	Hastalık
ABDULLAH CİLLİ	17.11.1965	10 gün	Hastalık
FUAT ULUÇ	07.12.1965	10 gün	Mazeret
AHMET TAHTAKILIÇ	14.12.1965	15 gün	Mazeret
ADNAN AKARCA	15.12.1965	14 gün	Mazeret
HÜSEYİN YAĞCIOĞLU	10.12.1965	15 gün	Mazeret
HACI AHMET ÖZSOY	07.12.1965	20 gün	Hastalık
BAHADDİN UZUNOĞLU	24.12.1965	10 gün	Mazeret
SABRİ KESKİN	27.12.1965	15 gün	Hastalık
SELAHATTİN GÜVEN	26.12.1965	15 gün	Hastalık
ETHEM KILIÇOĞLU	25.12.1965	20 gün	Hastalık
ŞEVKİ GÜLER	30.12.1965	10 gün	Hastalık
BURHAN BOZDOĞAN	05.01.1966	30 gün	Hastalık
YAHYA KANBOLAT	08.12.1965	29 gün	Hastalık
RAİF AYBAR	06.01.1966	15 gün	Hastalık
OĞUZ DEMİR TÜZÜN	08.12.1965	10 gün	Hastalık
HACI AHMET ÖZSOY	27.12.1965	10 gün	Hastalık
TURGUT ARTUÇ	07.01.1966	10 gün	Hastalık
AZİZ ZEYTİNOĞLU	11.01.1966	60 gün	Hastalık
SABAHATTİN BAYBURA	28.12.1965	41 gün	Hastalık
HACI AHMET ÖZSOY	06.01.1966	10 gün	Hastalık
HASAN ÖZCAN	17.01.1966	30 gün	Mazeret
MUZAFFER KARAN	26.02.1966	10 gün	Mazeret
HASAN ÜNLÜ	17.01.1966	36 gün	Hastalık
BURHAN BOZDOĞAN	06.02.1966	60 gün	Hastalık
TURGUT NİZAMOĞLU	28.01.1966	10 gün	Mazeret
KEMAL KAÇAR	18.02.1966	15 gün	Mazeret

ADİL TOKÖZLÜ	26.01.1966	90 gün	Hastalık
AZİZ ZEYTİNOĞLU	11.03.1966	60 gün	Hastalık
RUHİ SOYER	16.03.1966	20 gün	Hastalık
SABRİ KESKİN	14.03.1966	15 gün	Hastalık
OSMAN ÖZER	04.03.1966	10 gün	Hastalık
CEMİL KARAHAN	10.03.1966	10 gün	Hastalık
KEMAL ATAMAN	14.03.1966	9 gün	Mazeret
AHMET DALLI	18.03.1966	60 gün	Hastalık
ALİ KÖYMEN	14.02.1966	20 gün	Hastalık
ŞEVKET RAŞİT HATİPOĞLU	03.02.1966	16 gün	Hastalık
MUSLİHİTTİN GÜRER	03.03.1966	15 gün	Mazeret
ALİ FUAD BAŞGİL	08.04.1966	30 gün	Hastalık
MAHMUT BOZDOĞAN	12.03.1966	30 gün	Hastalık
NAFİZ GİRAY	08.12.1965	68 gün	Hastalık
FAHRİ UĞRASIZOĞLU	05.04.1966	26 gün	Hastalık
M. KEMAL ÇİLESİZ	06.04.1966	30 gün	Hastalık
BAHADDİN UZUNOĞLU	18.04.1966	15 gün	Hastalık
NERETTİN ARDIÇOĞLU	11.04.1966	20 gün	Mazeret
FUAT ULUÇ	12.04.1966	30 gün	Mazeret
FEVZİ FIRAT	11.04.1966	18 gün	Hastalık
KEMAL AYTAÇ	22.04.1966	15 gün	Mazeret
BÜLENT ECEVİT	18.04.1966	19 gün	Hastalık
CELAL SUNGUR	09.03.1966	135 gün	Hastalık
AZİZ ZEYTİNOĞLU	10.06.1966	60 gün	Hastalık
ALİ FUAD BAŞGİL	09.05.1966	30 gün	Hastalık
BURHAN BOZDOĞAN	09.06.1966	10 gün	Hastalık
FETHİ ÇELİKBAŞ	04.07.1966	12 gün	Mazeret
CELAL SUNGUR	09.03.1966	135 gün	Hastalık
ALİ FUAT BAŞGİL	09.05.1966	30 gün	Hastalık
FETHİ ÇELİKBAŞ	04.07.1966	12 gün	Hastalık
BURHAN BOZDOĞAN	09.06.1966	10 gün	Hastalık
AZİZ ZEYTİNOĞLU	10.06.1966	60 gün	Hastalık
OĞUZ DEMİR TÜZÜN	24.06.1966	30 gün	Hastalık
İLHAMİ SANCAR	23.06.1966	24 gün	Hastalık
HÜSEYİN DOĞAN	25.06.1966	20 gün	Hastalık
ALİ RIZA AKBIYIKOĞLU	15.06.1966	20 gün	Hastalık
TAHİR YÜCEKÖK	07.06.1966	20 gün	Hastalık
HİLMİ İNCESULU	11.06.1966	12 gün	Hastalık
M. NECATİ KALAYCI	21.06.1966	15 gün	Hastalık
TURHAN FEYZİOĞLU	07.06.1966	15 gün	Hastalık
NAZİF GİRAY	13.04.1966	12 gün	Hastalık

HÜDAİ ORAL	22.06.1966	30 gün	Mazeret
ALİ CÜCEOĞLU	01.07.1966	30 gün	Mazeret
LÜTFİ AKDOĞAN	27.06.1966	15 gün	Mazeret
F. CEMAL ERKİN	20.07.1966	10 gün	Mazeret
SEYİT FARUK ÖNDER	30.06.1966	30 gün	Hastalık
HASAN TAHSİN UZUN	06.07.1966	10 gün	Mazeret
İLYAS KILIÇ	10.07.1966	30gün	Mazeret
HASAN DEĞER	12.07.1966	20 gün	Hastalık
MUSTAFA AKALIN	11.07.1966	15 gün	Hastalık
KEMAL SARIİBRAHİMOĞLU	16.07.1966	15 gün	Hastalık
SEYİT FARUK ÖNDER	01.08.1966	23 gün	Hastalık
HÜSEYİN DOĞAN	15.07.1966	20 gün	Hastalık
REŞAT MURSA LOĞLU	07.07.1966	20 gün	Mazeret
AHMET ŞENER	15.07.1966	15 gün	Mazeret
FUAT ULUÇ	06.06.1966	20 gün	Hastalık
COŞKUN KIRCA	22.07.1966	10 gün	Mazeret

İKİNCİ TOPLANTI YILI			
İsim	Tarih	Süre	Nedeni
AHMET DALLI	01.11.1966	59 gün	Hastalık
S. FARUK ÖNDER	01.11.1966	30 gün	Hastalık
HÜSEYİN YILMAZ	01.11.1966	24 gün	Hastalık
HÜSEYİN İNCİOĞLU	10.11.1966	15 gün	Hastalık
OSMAN HACIBALOĞLU	11.11.1966	10 gün	Hastalık
KEMAL ATAMAN	01.11.1966	28 gün	Mazeret
ADNAN AKARCA	07.11.1966	20 gün	Hastalık
HÜSEYİN YILMAZ	25.11.1966	36 gün	Hastalık
ŞEVKET ADALAN	01.11.1966	81 gün	Hastalık
TURGUT NİZAMOĞLU	11.11.1966	57 gün	Hastalık
B. TAHİR YÜCEKÖK	01.11.1966	19 gün	Hastalık
SEYİT FARUK ÖNDER	01.12.1966	13 gün	Hastalık
NAMIK KEMAL TÜLEZOĞLU	06.12.1966	28 gün	Hastalık
HASAN AKÇALIOĞLU	21.11.1966	38 gün	Hastalık
HALİL COP	01.12.1966	25 gün	Hastalık
SEYİT FARUK ÖNDER	13.12.1966	17 gün	Hastalık
ŞEVKİ GÜLER	19.12.1966	15 gün	Mazeret
TALAT KÖSEOĞLU	14.12.1966	15 gün	Hastalık
ABDULLAH CİLLİ	12.12.1966	10 gün	Mazeret
HÜSEYİN İNCİOĞLU	14.12.1966	33 gün	Hastalık
H. AHMET ÖZSOY	17.12.1966	20 gün	Hastalık
OSMAN HACIBALOĞLU	05.01.1967	34 gün	Hastalık
ŞADİ PEHLİVANOĞLU	09.12.1966	37 gün	Hastalık
YÜKSEL MENDERES	15.12.1966	19 gün	Hastalık
YÜKSEL MENDERES	10.01.1967	15 gün	Hastalık
HÜSEYİN YILMAZ	16.01.1967	60 gün	Hastalık
NİHAT PASİNLİ	23.12.1966	38 gün	Hastalık
SABRİ ÖZCAN SAN	07.02.1967	10 gün	Mazeret
OSMAN BÖLÜKBAŞI	21.01.1967	90 gün	Hastalık
ALİ FUAD BAŞGİL	16.01.1967	15 gün	Hastalık
ŞEVKET ADALAN	18.01.1967	60 gün	Hastalık
YUSUF AZİZOĞLU	13.02.1967	120 gün	Hastalık
İLHAN TEKİNALP	06.01.1967	51 gün	Hastalık

NİHAT PASİNLİ	23.12.1966	37 gün	Hastalık
OSMAN SARAÇ	08.02.1967	27 gün	Hastalık
HÜSEYİN İNCİOĞLU	25.01.1967	22 gün	Hastalık
ATA BODUR	07.02.1967	19 gün	Hastalık
HÜSEYİN DOĞAN	02.02.1967	15 gün	Hastalık
ALİ FUAD BAŞGİL	01.02.1967	15 gün	Hastalık
EKMEL ÇETİNER	16.02.1967	14 gün	Hastalık
TALAT ASAL	09.02.1967	15 gün	Mazeret
NERMİN ÇİFTÇİ	01.02.1967	14 gün	Mazeret
TAHİR YÜCEKÖK	20.12.1966	64 gün	Hastalık
ADNAN AKARCA	06.01.1967	14 gün	Hastalık
M. EMİN GÜNDOĞDU	06.03.1967	10 gün	Mazeret
ŞEVKİ GÜLER	25.02.1967	14 gün	Hastalık
SİNAN BOSNA	06.02.1967	20 gün	Mazeret
ALİ FUAT BAŞGİL	16.02.1967	21 gün	Hastalık
SÜREYYA SOFUOĞLU	14.12.1966	156 gün	Hastalık
KENAN ARAL	12.03.1967	30 gün	Mazeret
ŞEVKET ADALAN	15.03.1967	60 gün	Hastalık
ALİ FUAD BAŞGİL	25.03.1967	21 gün	Hastalık
KEMALİ BAYAZIT	10.04.1967	21 gün	Hastalık
İLHAMİ SANCAR	03.04.1967	15 gün	Hastalık
MEMDUH ERDEMİR	17.04.1967	30 gün	Mazeret
NURETTİN ARDIÇOĞLU	05.04.1967	20 gün	Mazeret
OSMAN YÜKSEL	03.04.1967	20 gün	Mazeret
OSMAN YELTEKİN	07.04.1967	15 gün	Mazeret
ALİ ESAT BİROL	10.04.1967	12 gün	Mazeret
HÜSEYİN YAYCIOĞLU	12.04.1967	10 gün	Mazeret
ŞADİ PEHLİVANOĞLU	09.04.1967	10 gün	Hastalık
FUAT AVCI	24.04.1967	?	Mazeret
NEVZAT GÜNGÖR	04.04.1967	33 gün	Hastalık
TALAT KÖSEOĞLU	10.04.1967	60 gün	Hastalık
FEVZİ FIRAT	03.04.1967	35 gün	Hastalık
S. FARUK ÖNDER	27.04.1967	20 gün	Hastalık
ORHAN EREN	10.05.1967	20 gün	Mazeret
MAHMUT ÇETİN	04.05.1967	20 gün	Hastalık

EKREM ALİCAN	20.05.1967	30 gün	Mazeret
ABDULLAH CİLLİ	02.05.1967	14 gün	Mazeret
H. YILMAZ İNCEOĞLU	04.05.1967	24 gün	Hastalık
ORHAN SEYFİ ORHON	13.05.1967	15 gün	Hastalık
ZARİFE KOÇAK	15.05.1967	15 gün	Mazeret
KEMAL ATAMAN	15.05.1967	12 gün	Mazeret
CENGİZ EKİNCİ	15.05.1967	10 gün	Mazeret
KEMALİ BAYAZIT	01.06.1967	45 gün	Hastalık
İBRAHİM ÖKTEM	29.04.1967	68 gün	Hastalık
FERİDUN CEMAL ERKİN	12.06.1967	50 gün	Hastalık
LEBİT YURDOĞLU	06.06.1967	30 gün	Mazeret
SUPHİ BAYKAM	07.06.1967	15 gün	Mazeret
MAHMUT BOZDOĞAN	07.06.1967	15 gün	Mazeret
ADNAN ŞENYURT	02.06.1967	15 gün	Mazeret
HÜSEYİN AVNİ AKIN	02.05.1967	44 gün	Hastalık
OSMAN YELTEKİN	07.05.1967	31 gün	Hastalık
MAHMUT ÇETİN	08.06.1967	15 gün	Hastalık
ABDULLAH CİLLİ	08.06.1967	15 gün	Hastalık
CEMAL GÜVEN	05.06.1967	10 gün	Mazeret
CELAL SUNGUR	10.07.1967	30 gün	Mazeret
İ. HAKKI YILDIRIM	22.06.1967	24 gün	Mazeret
KEMAL NEBİOĞLU	22.06.1967	20 gün	Mazeret
HÜSEYİN İNCİOĞLU	21.06.1967	15 gün	Mazeret
ALİ TURANLI	19.06.1967	15 gün	Mazeret
CEMAL YAVUZ	21.06.1967	15 gün	Mazeret
İHSAN KABADAYI	19.06.1967	15 gün	Mazeret
ALİ RIZA AKBIYIKOĞLU	19.06.1967	10 gün	Hastalık
HÜSEYİN AVNİ AKIN	29.06.1967	21 gün	Hastalık
MAHMUT ÇETİN	26.06.1967	21 gün	Hastalık
HASAN DEĞER	29.06.1967	20 gün	Hastalık
FENNİ İSLİMYELİ	10.07.1967	15 gün	Hastalık
OSMAN YÜKSEK	21.06.1967	15 gün	Hastalık
FETHİ ALACALI	04.07.1967	15 gün	Hastalık
KAMİL ÖZSARIYILDIZ	03.07.1967	15 gün	Mazeret
NERİMAN AĞAOĞLU	05.07.1967	15 gün	Mazeret

LÜTFİ EVLİ YAOĞLU	03.07.1967	15 gün	Mazeret
MUZAFFER ŞAMİLOĞLU	28.06.1967	15 gün	Mazeret
SÜLEYMAN ÜNLÜ	26.06.1967	15 gün	Hastalık
ENVER TURGUT	11.07.1967	15 gün	Mazeret
HASAN ÜNLÜ	21.06.1967	26 gün	Hastalık
AHMET DALLI	10.07.1967	21 gün	Hastalık
KEMAL DEMİR	02.07.1967	15 gün	Hastalık
KADİR ÇETİN	06.07.1967	10 gün	Hastalık
ALİ RIZA AKBIYIKOĞLU	12.07.1967	10 gün	Hastalık
ALİ KARCI	29.06.1967	10 gün	Hastalık
HASAN TÜRKAY	13.07.1967	15 gün	Mazeret
FETHİ ÇELİKBAŞ	17.07.1967	11 gün	Mazeret
MUSTAFA UYAR	10.07.1967	10 gün	Mazeret
MELAHAT GEDİK	13.07.1967	26 gün	Hastalık
KEMAL SATIR	03.06.1967	26 gün	Hastalık
HÜSEYİN İNCİOĞLU	05.07.1967	20 gün	Hastalık
AHMET ŞENER	17.07.1967	10 gün	Mazeret
ŞEVKET USTAOĞLU	25.07.1967	10 gün	Hastalık
REŞAT MURSA LOĞLU	27.06.1967	15 gün	Hastalık
ÖMER USTA	22.07.1967	10 gün	Hastalık
HÜSEYİN AVNİ AKIN	20.07.1967	20 gün	Hastalık
SADRETTİN ÇANGA	20.07.1967	15 gün	Mazeret
KAZIM KANGAL	24.07.1967	10 gün	Mazeret

ÜÇÜNCÜ TOPLANTI YILI

İsim	Tarih	Süre	Nedeni
RUHİ SOYER	07.11.1967	20 gün	Hastalık
ŞEVKET USTAOĞLU	06.11.1967	15 gün	Hastalık
HASAN TEZ	13.11.1967	30 gün	Hastalık
ŞEFİK İNAN	20.11.1967	20 gün	Mazeret
ALİ TURANLI	02.11.1967	15 gün	Mazeret
ADNAN ŞENYURT	01.11.1967	15 gün	Mazeret
ADNAN AKARCA	07.11.1967	15 gün	Hastalık
İ. HAKKI YILDIRIM	06.11.1967	12 gün	Hastalık
SÜLEYMAN ÜNLÜ	16.11.1967	10 gün	Hastalık
MUZAFFER ŞAMİLOĞLU	13.11.1967	31 gün	Hastalık
SELİM SARPER	19.12.1967	15 gün	Mazeret
SALAHİTTİN KILIÇ	04.12.1967	10 gün	Mazeret
SEYFİ GÜNEŞTAN	04.12.1967	15 gün	Mazeret
MUZAFFER KARAN	06.12.1967	20 gün	Hastalık
OSMAN BÖLÜKBAŞI	08.12.1967	120 gün	Hastalık
YAŞAR ARIBAŞ	11.12.1967	15 gün	Hastalık
ADNAN AKIN	18.12.1967	10 gün	Hastalık
HASAN TEZ	04.01.1968	30 gün	Hastalık
FEVZİ FIRAT	13.12.1967	17 gün	Hastalık
KEMAL ZİYA ÖZTÜRK	20.12.1967	15 gün	Hastalık
CAHİT KARAKAŞ	02.12.1967	45 gün	Hastalık
ADNAN AKARCA	01.12.1967	30 gün	Hastalık
FUAT ULUÇ	24.01.1968	15 gün	Hastalık
ABDULLAH CİLLİ	13.12.1967	10 gün	Hastalık
TEVFİK KORALTAN	10.01.1968	20 gün	Mazeret
ADNAN ŞENYURT	18.01.1968	15 gün	Mazeret
SADRETTİN ÇANGA	15.01.1968	12 gün	Mazeret
MUSTAFA UYAR	15.01.1968	10 gün	Mazeret
MEHMET YÜCELER	10.01.1968	10 gün	Mazeret
HÜSEYİN İNCEOĞLU	16.01.1968	34 gün	Hastalık
KEMAL KACAR	31.01.1968	19 gün	Hastalık
MEVLÜT YILMAZ	05.02.1968	15 gün	Mazeret
ŞİNASİ OSMAN	24.01.1968	11 gün	Mazeret

HÜSNÜ ÖZKAN	29.01.1968	10 gün	Mazeret
H. FEHMİ BOZTEPE	05.02.1968	10 gün	Hastalık
MAZHAR ARIKAN	09.02.1968	10 gün	Mazeret
MUSTAFA TAYYAR	07.02.1968	20 gün	Mazeret
MAHMUT ÇETİN	03.02.1968	10 gün	Mazeret
ERTUĞRUL SAKARYA	05.02.1968	20 gün	Hastalık
H. FEHMİ BOZTEPE	12.02.1968	20 gün	Hastalık
İLHAMİ SANCAR	15.02.1968	15 gün	Hastalık
NAMIK TÜLEZOĞLU	09.02.1968	12 gün	Hastalık
FETHİ ÇELİKBAŞ	08.02.1968	14 gün	Mazeret
S. FARUK ÖNDER	04.03.1968	15 gün	Mazeret
CEVDET AYKAN	16.02.1968	73 gün	Hastalık
HİKMET ONAT	24.01.1968	73 gün	Hastalık
ORHAN ERKANLI	17.02.1968	31 gün	Hastalık
SELİM SARPER	18.03.1968	21 gün	Hastalık
NEŞET TANRIDAĞ	25.03.1968	15 gün	Mazeret
ÖMER EKEN	18.03.1968	24 gün	Hastalık
İLYAS KILIÇ	18.03.1968	10 gün	Hastalık
SÜREYYA ULUÇAY	30.03.1968	15 gün	Hastalık
M. SALİH YILDIZ	03.04.1968	10 gün	Mazeret
ERTUĞRUL SAKARYA	05.03.1968	40 gün	Hastalık
ERTUĞRUL SAKARYA	10.06.1968	77 gün	Hastalık
MAHMUT ÇETİN	10.06.1968	34 gün	Hastalık
HASAN TAHSİN UZUN	10.06.1968	12 gün	Hastalık
MUHİDDİN GÜVEN	01.04.1968	14 gün	Hastalık
KUDRET BOSUTER	25.03.1968	15 gün	Hastalık
KEMAL BAĞCIOĞLU	02.04.1968	13 gün	Hastalık
TEKİN ERER	21.06.1968	15 gün	Hastalık
ALİ TURANLI	15.06.1968	20 gün	Mazeret
NİHAT ÖZEL	25.12.1967	17 gün	Hastalık
LATİF AKÜZÜM	04.03.1968	19 gün	Hastalık
FUAT AVCI	20.12.1967	11 gün	Hastalık
SELİM SARPER	19.06.1968	25 gün	Hastalık
SELİM SARPER	30.09.1968	19 gün	Hastalık
ORHAN ERKANLI	30.09.1968	72 gün	Hastalık

İHSAN ATAÖV	30.09.1968	15 gün	Hastalık
ALİ ESAT BİROL	30.09.1968	30 gün	Mazeret
MUZAFFER DÖŞEMECİ	30.09.1968	53 gün	Hastalık
RUHİ SOYER	07.10.1968	15 gün	Hastalık
ŞADİ BİNAY	10.10.1968	15 gün	Hastalık
ÖMER EKEN	11.10.1968	10 gün	Hastalık
İSMAİL RÜŞTÜ AKSAL	11.10.1968	90 gün	Mazeret
HÜSEYİN İNCİOĞLU	16.10.1968	20 gün	Mazeret
EKREM ALİCAN	15.10.1968	16 gün	Mazeret
AHMET DALLI	21.10.1968	15 gün	Mazeret
HÜSEYİN YAYCIOĞLU	11.10.1968	10 gün	Mazeret
HİLMİ İNCESULU	03.10.1968	10 gün	Mazeret
MUSTAFA RONA	09.10.1968	10 gün	Mazeret
MUSTAFA TAYYAR	02.10.1968	9 gün	Mazeret

DÖRDÜNCÜ TOPLANTI YILI

İsim	Tarih	Süre	Nedeni
MEMDUH ERDEMİR	18.10.1968	15 gün	Hastalık
NURETTİN BULAK	21.10.1968	15 gün	Hastalık
HALİL BALKIS	12.11.1968	10 gün	Hastalık
İBRAHİM AYSOY	08.11.1968	15 gün	Mazeret
MEHMET ALTINSOY	11.11.1968	10 gün	Mazeret
NİHAT DİLER	11.11.1968	15 gün	Mazeret
MEMDUH ERDEMİR	18.10.1968	15 gün	Hastalık
NURETTİN BULAK	21.10.1968	15 gün	Hastalık
ADNAN AKARCA	01.11.1968	20 gün	Hastalık
CELAL KILIÇ	16.11.1968	20 gün	Hastalık
KAZIM ULUSOY	30.11.1968	22 gün	Hastalık
METİN CİZRELİ	19.11.1968	15 gün	Hastalık
MUSTAFA GÜRPINAR	05.12.1968	15 gün	Hastalık
NİLÜFER GÜSOY	10.12.1968	30 gün	Mazeret
OSMAN SARAÇ	03.12.1968	15 gün	Hastalık
TAHSİN ARGUN	20.11.1968	20 gün	Hastalık
HASAN TÜRKAY	13.12.1968	11 gün	Mazeret
İLHAMİ SANCAR	13.12.1968	11 gün	Hastalık
ŞEMSETTİN MUSALOĞLU	16.12.1968	8 gün	Hastalık
ŞEMSETTİN MUSALOĞLU	02.01.1969	4 gün	Hastalık
A. İHSAN KIRIMLI	01.02.1969	15 gün	Mazeret
AYDIN YALÇIN	07.01.1969	45 gün	Hastalık
BURHAN BOZDOĞAN	09.01.1969	120 gün	Hastalık
SABAHATTİN ADALI	17.01.1969	10 gün	Hastalık
HASAN TAHSİN UZUN	21.12.1968	35 gün	Hastalık
M. EMİN GÜNDOĞDU	09.12.1968	30 gün	Hastalık
METİN CİZRELİ	09.01.1969	10 gün	Hastalık
NECATİ AKAGÜN	13.01.1969	10 gün	Mazeret
ORHAN EREN	06.01.1969	15 gün	Hastalık
ORHAN ERKANLI	15.01.1969	30 gün	Hastalık
SÜREYYA SOFUOĞLU	12.12.1968	35 gün	Hastalık
ALİ İHSAN GÖĞÜŞ	26.01.1969	45 gün	Mazeret
KEMAL NEBİOĞLU	16.01.1969	10 gün	Mazeret

TARIK ZİYA EKİNCİ	16.01.1969	10 gün	Mazeret
YAHYA KANPOLAT	16.01.1969	10 gün	Mazeret
BURHAN BOZDOĞAN	09.01.1969	120 gün	Hastalık
AYDIN YALÇIN	07.01.1969	45 gün	Hastalık
SABAHATTİN ADALI	17.01.1969	10 gün	Hastalık
A. İHSAN KIRIMLI	01.01.1969	15 gün	Mazeret
AHMET ÖZSOY	29.01.1969	20 gün	Hastalık
ALİ ESAT BİROL	27.01.1969	30 gün	Hastalık
CELAL KILIÇ	23.01.1969	20 gün	Hastalık
HÜSEYİN İNCEOĞLU	06.01.1969	44 gün	Hastalık
İLYAS SEÇKİN	03.02.1969	15 gün	Mazeret
KAMRAN EVLİYAOĞLU	07.01.1969	30 gün	Mazeret
KEMAL NEBİOĞLU	10.02.1969	20 gün	Mazeret
MUSTAFA GÜRPINAR	05.02.1969	15 gün	Hastalık
NİHAT PASİNLİ	03.02.1969	40 gün	Mazeret
ÖMER D. ÖZTÜRKMEN	15.01.1969	20 gün	Hastalık
HASAN DEĞER	10.02.1969	10 gün	Hastalık
KAZIM KANGAL	06.02.1969	53 gün	Hastalık
KEMAL SATIR	12.03.1969	38 gün	Mazeret
MUSTAFA UYAR	17.02.1969	10 gün	Mazeret
MUZAFFER AKDOĞANLI	15.10.1968	45 gün	Hastalık
MUZAFFER AKDOĞANLI	31.01.1969	60 gün	Hastalık
NEŞET TANRIDAĞ	17.03.1969	15 gün	Mazeret
NİHAT DOĞAN	18.02.1969	11 gün	Hastalık
RECAİ İSKENDEROĞLU	21.01.1969	37 gün	Hastalık
SÜLEYMAN ONAN	13.03.1969	15 gün	Hastalık
ADİL TOKÖZLÜ	28.04.1969	15 gün	Hastalık
C. HAKKI SELEK	09.04.1969	20 gün	Mazeret
H. AHMET ÖZSOY	21.04.1969	20 gün	Hastalık
HASAN DEĞER	28.04.1969	20 gün	Hastalık
İ. HAKKI TEKİNEL	15.04.1969	45 gün	Mazeret
İSMET KAPISIZ	29.03.1969	12 gün	Mazeret
KASIM GÜLEK	05.04.1969	21 gün	Mazeret
KEMAL AYTAÇ	19.04.1969	10 gün	Mazeret
KEMAL KAÇAR	28.03.1969	23 gün	Mazeret

KEMAL SARIİBRAHİMOĞLU	23.12.1968	70 gün	Hastalık
MUSTAFA GÜRPINAR	12.03.1969	30 gün	Hastalık
MUZAFFER AKDOĞANLI	30.01.1969	202 gün	Hastalık
NİHAT DİLER	21.03.1969	21 gün	Mazeret
O. ZEKİ YÜKSEL	02.04.1969	20 gün	Hastalık
ORHAN ERKANLI	24.04.1969	30 gün	Hastalık
RİFAT BAYKAL	26.03.1969	20 gün	Mazeret
RUHİ SOYER	28.04.1969	15 gün	Hastalık
TURHAN BİLGİN	17.02.1969	38 gün	Hastalık
Y. ZİYA BAHADINLI	21.04.1969	20 gün	Mazeret
RAİF AYBAR	01.05.1969	21 gün	Hastalık
ADİL TOKÖZLÜ	13.05.1969	15 gün	Hastalık
ALİ NAILİ ERDEM	18.04.1969	30 gün	Hastalık
EMİN GÜNDOĞDU	20.05.1969	10 gün	Mazeret
HASAN FEHMİ BOZTEPE	13.05.1969	20 gün	Hastalık

Ek 5- GÜNDEM DIŞI KONUŞMALAR

BİRİNCİ TOPLANTI YILI				
İsim	Seçim Bölgesi	Konu	Birleşim	Tarih
İhsan Sabri Çağlayangil	Dışişleri Bakanı	Kıbrıs'ta olan son olaylar ve Hükümetin tedbirleri hakkında	7	07.11.1965
Ali Karcı	Adana	Liseyi bitirip üniversiteye giremeyen binlerce gencin yüksek öğrenime kavuşturulmaları hakkında	11	17.11.1965
Cihat Biğehan	Devlet Bakanı	Ali Karcı'ya cevap	11	17.11.1965
Kasım Gülek	Adana	Avrupa Konseyi NATO Parlamenteleri toplantısında Kıbrıs konusundaki anlaşmanın hükümlerinin ne olacağına dair görüşmeler ve kabul edilen Türk Tezi hakkında	12	19.11.1965
İsmail Hakkı Yılanlıoğlu	Kastamonu	İstiklâl Savaşı sırasında Türk düşmanlığıyla ortaya çıkan İzmir Patriği Hrisostomos'un Atina'daki heykeli üzerine milli hislerimizi rencide eden yazılar yazılması ve bunun dostluğa aykırılığı hakkında	14	24.11.1965
Mustafa Uyar	İzmir	İzmir'in Kınık ve Bergama İlçelerinde kırağı görmüş benekli pamukların şampanya modeli kabul edilip fiyatının düşmesiyle üreticilerin zararı,şampanya adının değiştirilmesi ve kamyonet gibi nakil araçlarının kurılan ön camlarının Avrupa'dan gelen mika cinsiyle değiştirilme zorunluluğu nedeniyle vatandaşların şikayetleri,cins camların ithaline müsaade edilmesi hakkında	14	24.11.1965
Nihat Pasinli	Erzurum	Tekman İlçesinde geçen ykiki ölüme neden olan bulaşıcı hastalığa dair tedbir alınması ve Tekman, Karayazğı İlçelerinde ecza dolabı bulundurulması hakkında	14	24.11.1965
Hasan Tahsin Uzun	Kırklareli	Komisyon üyelerinin toplantılara katılmamaları nedeniyle komisyon başkanlık divanlarının kurulamaması hakkında	14	24.11.1965
Ali Rıza Uzuner	Trabzon	Devlet Bakanı Refet Sezgin'in gazetelere verdiği CHP Hükümetleri zamanında Anayasanın laiklik prensibinin zedelenmesi,Anayasanın tanıdığı temel hak ve hürriyetlere sınır çizmenin hükümetler takdirinde olmadığı yönündeki demeci hakkında	15	26.11.1965
Edip Somunoğlu	Sağlık Bakanı	Nihat Pasinli'ye Tekman, Çat ve Bala İlçelerindeki hastalıklara yönelik alınan tedbirleri açıklamak üzere cevabı	16	30.11.1965
Refet Sezgin	Devlet Bakanı	Ali Rıza Uzuner'e CHP'nin Anayasanın laiklik ilkesinin çiğnediği yönünde demecite bulunmadığına yönelik cevabı	16	30.11.1965

Nazif Kurucu	Konya	Bölgesel Savunma Anlaşmalarına bağlı ikili anlaşmalarla Türkiye'de bulunan ve bulunacak olan yabancı birlik, personel ve araçların Ankara dışında bulundurulması gerektiği hakkında	18	02.12.1965
Kemal Nebioğlu	Tekirdağ	Kozlu Bölgesi Kiriği Kuyusunda ve daha önce 19 Mart 1965'te Merzifon'a bağlı Çelteç Linyit İşletmelerinde olan grizu olayları ve Hükümetin alması gerekli olumlu tedbirleri hakkında	18	02.12.1965
Ahmet Şevket Boşca	Kastamonu	506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun bazı illerde yanlış uygulanmasının ve çırakların işçi sayılmasının iş hayatında ve İktisadi gelişmede olumsuz etkileri hakkında	19	07.12.1965
Kasım Gülek	Adana	Almanya'da öldürülen iki işçinin katillerinin serbest dolaşması ve bir işçinin hapiste tutulması ve bunların İnsan Haklarına ve Avrupa İnsan Hakları Beyannamesine aykırılığı hakkında	20	08.12.1965
Memduh Erdemir	Kırşehir	Gazetelerdeki vali, genel müdür veya müsteşarların değiştirileceği yönündeki haberler hakkında	22	14.12.1965
Cihat Bilgehan	Devlet Bakanı	Memduh Erdemir'e cevap	22	14.12.1965
Süleyman Çağlar	Manisa	Bu yıl miktarda az, kalitece üstün Ege tütününün değerlendirilmesi hakkında	22	14.12.1965
Halil Balkıs	Urfa	Urfa'ya ayrılan tohumluğun yetersizliği hakkında	22	14.12.1965
Muhiddin Güven	İstanbul	Kırşehir Milletvekili Memduh Erdemir'in bu birleşimde yaptığı konuşmasında AP Grubu için kullandığı kelimeyi geri alması gerektiği hakkında	22	14.12.1965
Reşat Özarda	Aydın	Söke Ovasının uğradığı sel felaketi, buna yönelik önlem alınması ve geçmişteki vaatler hakkında	23	15.12.1965
Faruk Sükan	İçişleri Bakanı ve Dışişleri Bakan Vekili	Birleşmiş Milletlerce Kıbrıs için alınan kararın bir tavsiye niteliğinde olduğu, bunun yapılan anlaşmaları bozmayacağı ve yakında bu konuda geniş bilgi vereceği hakkında	25	20.12.1965
İhsan Sabri Çağlayangil	Dışişleri Bakanı	BM'nin 20. Genel Kurulunun Kıbrıs Meselesi için aldığı kararın hukuki ve bağlayıcı nitelik taşımadığı ve Assamble'nin bu mesele için tavsiye yetkisinin dahi bulunmadığı hakkında	26	22.12.1965
Ahmet Çebi	Trabzon	SSK adına işçilere günü geçmişi ilaç veren eczanelerin varlığı hakkında	27	24.12.1965
Abdurrahman Şeref Lâç	İstanbul	İstanbul Belediyesi ile ilgili şehir tiyatrolarının her yıl zarar etmesi, bu tiyatroları yöneten Ertuğrul Muhsin'in Belediye Başkanının emirlerine uymadığı ve bunun İstanbul'daki binlerce memur üzerindeki kötü etkisiyle İçişleri Bakanının ilgilenmesi gerektiği hakkında	27	24.12.1965
Reşit Ülker	İstanbul	Gelir Vergi Kanununun Geçici 5. ve 6. Maddelerinin Değiştirilmesi İçin Tasarının Kanunlaşmaması Kanunlaşmış Gibi Kabulünün Anayasaya Aykırılığı Hakkında	31	05.01.1966
İhsan Gürsan	Maliye Bakanı	Reşit Ülker'e cevap	31	05.01.1966
Reşat Özarda	Aydın	Kıbrıs Türklerinin bugünkü durumu, Yunanistan'ın devamlı tertip ve başarıları ve bütün bunlara tedbir almakta gecikmiş bir devlet olmaktan kurtulmanın çareleri hakkında	31	05.01.1966

Hayrettin Uysal	Sakarya	Amerikan Büyük Elçisinin "Türkiye'nin Kıbrıs'a asker çıkarma teşebbüsünün Amerika'nın önlemmediği" şeklindeki konuşmasının Türkiye'nin işlerine müdahale olduğu hakkında	31	05.01.1966
Süleyman Arif Emre	Adıyaman	Görüşmeler sırasında parti grubu sözcülerine öncelikle söz verilmesi yüzünden diğer milletvekilleri konuşmadan yeterlik önerilerine sıra gelmesi, bu konuda adil ve yeni uygulamalar yapılması hakkında	32	07.01.1966
Orhan Birgit	İstanbul	İmroz ve Bozcaada'ya megallo idea etkisinden kurtarma teşebbüslerine Çanakkale Milletvekili Refet Sezgin'in yazdığı mektupla engel olmak istemesi hakkında	32	07.01.1966
Refet Sezgin	Çanakkale	Orhan Birgit'e cevap	32	07.01.1966
Çetin Altan	İstanbul	ABD'nin Türkiye'deki üsleri ve tutumu dolayısıyla Sovyet Rusya'nın Türkiye'yi değil Amerika'ya muhatap tutmasının millî haysiyetimize bir darbe olması ve bunun Hükümetin bugünkü dış siyasetinin bir sonucu olması hakkında	32	07.01.1966
Mustafa Ok	Manisa	Son günlerde bir Amerikan uçağının Karadeniz'e düşmesi, Amerikan gemilerinin Karadeniz'de dolaşmaları ve atom füzelerinin Türkiye'de testlenmeleri ve bunlar için alınması gereken tedbirler hakkında	33	10.01.1966
Kemal Sarıbrahimoğlu	Adana	Ceyhan ve kollarında yapılacak barajın ele alınmaması yüzünden Adana Ovasındaki selin devam etmesi, bu olayın olumsuz sonuçları ve Hükümetin önlemlerinin yetersizliği hakkında	33	10.01.1966
Cihat Bilgehan	Devlet Bakanı	Kemal Sarıbrahimoğlu'na cevap	33	10.01.1966
Bekir Tünay	Adana	Ceyhan'la ilgili barajların bir an önce yapılması ve yardımların artırılması hakkında	33	10.01.1966
Bülent Ecevit	Zonguldak	18 Eylül 1965 tarihinden beri çıkartılacağı söylenen af kanununun bazı suçların işlenmesinin teşvik ettiği ve cesaretlendirdiği, bu nedenle çıkacak kanunun belirli tarihten sonraya bırakılması yönünde Hükümetin açıklama yapması hakkında	33	10.01.1966
Kasım Gülek	Adana	Hindistan Başbakanı Lal Bahadur Şastri'nin vefatı için Hint Milletine baş sağlığı dileği hakkında	34	12.01.1966
Çetin Altan	İstanbul	Zapta geçirilmemiş olan önergesi ve istenildiği halde kendisine söz verilmemesi hakkında	34	12.01.1966
Başkanlık		Çetin Altan'a cevap	34	12.01.1966
Abdülbari Akdoğan	Ağrı	İkinci Beş Yıllık Planlamanın amacına ulaşmadığı, hayat pahalılığının sürdüğü ve planlamada gerçek meslek sahiplerinin görüşlerine yer verilmediği hakkında	34	12.01.1966
Yusuf Ziya Bahadınlı	Yozgat	Pahalılığın gittikçe artması nedeniyle az geliri zümrenin durumu ve buna yönelik çözüm bulunması hakkında	34	12.01.1966
Fethi Alacalı	Tokat	Pancar, şeker fiyatlarının hâla ilan edilmemesi, pancarını teslim eden üreticinin parasını vaktinde alamadığı ve Hükümetin eski teemmüllere son vermesi gerektiği hakkında	34	12.01.1966

Muammer Erten	Manisa	Bütçelerin icra plan ve programlarına göre düzenlenmesi kanuni hükmüne rağmen 1966 icra programının ele alınmadığı ve hayat pahalılığının önüne geçilemediği hakkında	34	12.01.1966
İhsan Sabri Çağlayangil	Dışişleri Bakanı	Amerika Cumhurbaşkanı Johnson'un mektubunun gazetede yayınlanması üzerine kovuşturmanın başlaması, bu emrivaki karşısında bu mektubun ve buna verilen cevabın yayınlanmasının Hükümetçe gerekli görülmesi hakkında	35	14.01.1966
Mustafa Uyar	İzmir	Türkiye Devlet Su İşleri, Enerji Su Gaz İşleri Sendikasının Köy İşleri Bakanlığı İçme Suları Dairesi ile imzaladığı toplu iş sözleşmesine rağmen Maliye Bakanlığının tutumu hakkında	36	17.01.1966
Nazif Kurucu	Konya	Ünvan müdür, vali ve kaymakamların sınıf değiştirme ve tayinlerinin kısa raslaması nedeniyle oluşan baskı hakkında	36	17.01.1966
Faruk Sükan	İçişleri Bakanı	Nazif Kurucuya cevap	36	17.01.1966
Fakih Özfakih	Konya	Ankara Merkez Ceza Evindeki ayaklanma ve gösteriler, ölüm ve yaralanmalar ve bunun af kanun tasarısı ile Hükûmete ait bir suç olduğu hakkında	37	19.01.1966
Hasan Dincer	Adalet Bakanı	Fakih Özfakih'e cevap	37	19.01.1966
Süleyman Demirel	Başbakan	Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in sağlık durumuyla ilgili verilen rapor gereğince tedavisinin Amerika'da yapılmasına karar verildiği ancak hava koşulları nedeniyle Şubatın ikinci Çarşamba gününe ertelenmesi hakkında	39	31.01.1966
Turhan Feyzioğlu	Kayseri	Avrupa Konseyi Assemblesinde Kıbrıs'la ilgili olarak lehimize alınmış son karar ve Kıbrıslı Yurttaşlarımıza acil yardım öngören Nüfus ve Mülteciler Komisyonu kararının alınmasını sağlayan gelişmelere değinerek Hükûmetin bu kararı değerlendirmesi gerekliliği hakkında	39	31.01.1966
Başkanlık		Geçen birleşimde üzücü olaylara karşınlar için Yüksek Meclisçe gerekli işlemlerin yapıldığı hakkında	41	04.02.1966
Talat Asal	Zonguldak	Önceki birleşimdeki olaylara karıştığı yönündeki tutanağın yanlışlığı hakkında	41	04.02.1966
Zarife Koçak	Bitlis	Son aylarda memurlar arasında yapılan tavin, nakil ve emekliye ayırma gibi tasarruflar sebebiyle Danıştay'ın verdiği tehiri icra kararlarının bakanlıklarca infaz edilmemesinin doğru olmadığı hakkında	41	04.02.1966
Cihat Bilgehan	Devlet Bakanı	Zarife Koçak'a cevap	41	04.02.1966
Turhan Feyzioğlu	Kayseri	Hükûmetin personel politikası, Danıştayın bazı yeni atamaları ve eski memurların yerlerinin terk etmeyi durdurduğuna dair verilen kararların yerine getirilmemesinin Anayasaya aykırılığı hakkında	42	07.02.1966

Kemal Ataman	İçel	Kıbrıs'ta yaptığı gezi sırasında Kıbrıs halkı ve mücahitleriyle olan görüşmeler ve edindiği bilgiler hakkında	42	07.02.1966
Kasım Gülek	Adana	NATO'nun reformunu ele almak üzere kurulan Avrupa Konseyi Milletlerarası Komisyonu'ndaki görüşmeler hakkında	43	09.02.1966
İbrahim Sıtkı Hatipoğlu	Ankara	Geçim darlığı ve Hükümetin genel ve iktisadi siyaseti hakkında	43	09.02.1966
Rıza Kuas	Ankara	7 Şubat'ta İzmir'de başlayan 55 gün devam eden grev sonunda olan olaylar için Hükümetin yeterince tedbir almadığı hakkında	43	09.02.1966
Faruk Sükan	İçişleri Bakanı	Rıza Kuas'a cevap	43	09.02.1966
Ali Naili Erdem	Çalışma Bakanı	Rıza Kuas'a cevap	43	09.02.1966
Süleyman Onan	Kırşehir	Tabii afetler yüzünden Türk köylüsünün uğradığı zararların giderilmesi ve ciddi tedbirler alınması hakkında	44	11.02.1966
Ahmet Demiray	Amasya	Anayasanın ışığı altında iktisadi düzen başta olmak üzere millet dertlerine acil çareler aranması hakkında	44	11.02.1966
Kemal Nebioğlu	Tekirdağ	Geçen tutanak hakkında	55	24.02.1966
Ali Karcı	Adana	Geçen tutanak hakkında	55	24.02.1966
Faruk Sükan	İçişleri Bakanı	Boğazdan geçişleri sırasında bir Rus Şilebiyle tankerinin çarpışması sonucu denize dökülen akar yakıtın tutuşması, Kadıköy vapuruyla iskelesinin yanmasıyla maddi hasara yönelik tedbirlerin alındığı hakkında	60	02.03.1966
Mehmet Ali Arslan	Çankırı	Birinci oturunda ve oturum sonunda olan olaylar hakkında	62	05.03.1966
Nihat Diler	Erzurum	Erzurum, Bingöl ve Muş illerinde olan deprem, Hükümetçe alınan tedbirler ve Kızılay yardımları hakkında	64	14.03.1966
Gıyasettin Karaca	Erzurum	Erzurum, Bingöl ve Muş illerinde olan deprem, Hükümetçe alınan tedbirler ve Kızılay yardımları hakkında	64	14.03.1966
Haldun Menteşeoğlu	İmar ve İskan Bakanı	Nihat Diler ve Gıyasettin Karaca'ya cevap	64	14.03.1966
Kasım Gülek	Adana	NATO'nun geleceğine yönelik karar vermek için Brüksel'de toplanan NATO Parlamenti Konferansı hakkında	64	14.03.1966
Mevlüt Yılmaz	Balıkesir	"Milli Kurtuluş Cephesi", "Hür Subaylar" gibi adlarla komünizm için çalışan kuruluşların geniş ölçüde yayınlarda bulunması ve bunlar için koğuşturma yapılıp yapılmadığı hakkında	65	15.03.1966

Suphi Baykam	İstanbul	Kendilerine Atatürk'ü Milliye'ci adını takmış bazı teşekküllerin toplantılarda, konferanslarda ve iktidar gazeteleri sütunlarında şahıs ve zümreleri damgalamakta oldukları hakkında	67	17.03.1966
Faruk Sükan	İçişleri Bakanı	Suphi Baykam'a cevap	67	17.03.1966
Abdülbâri Akdoğan	Ağrı	Erzurum Atatürk Üniversitesine bağlı Tıp Fakültesinde olan olaylar hakkında	67	17.03.1966
Saadettin Çanga	Bursa	Balkondan fotoğraf çekilmesi hakkında	67	17.03.1966
Orhan Dengiz	Millî Eğitim Bakanı	Abdülbâri Akdoğan'a cevap	67	17.03.1966
Yaşar Akal	Samsun	Karadeniz tütün üreticisinin müşkül durumu hakkında	68	18.03.1966
İbrahim Tekin	Gümrük ve Tekel Bakanı	Yaşar Akal'a cevap	68	18.03.1966
Ali Karahan	Hakkâri	Hakkâri'de ortaya çıkan kolera salgını ve alınacak tedbirler hakkında	69	21.03.1966
Sadrettin Çanga	Bursa	Marmara Bölgesi tütün satış piyasasının açılması vesilesiyle gerekli çağrının vaktinde yapılınması hakkında	69	21.03.1966
Edip Somunoglu	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	Son günlerde memleketimizde olan koleradan kaynaklanan ölüm hakkında	70	22.03.1966
Hayrettin Uysal	Sakarya	Karasu Orman İşletmesinin Karasu, Kocaeli ve civarındaki fındıkları sökmeye başlaması yüzünden yüzlerce ailenin zor durumda olması nedeniyle Tarım Bakanının tedbir alması gerekliliği hakkında	70	22.03.1966
Osman Zeki Efeoğlu	İzmir	Komünizmin yurt içinde gün geçtikçe yayılması ve propagandanın artması hakkında	71	23.03.1966
Ali Ruza Uzuner	Trabzon	Doğu Karadeniz tütün ekicisinin açılan fiyatların düşük olması nedeniyle büyük zarar görmesi hakkında	71	23.03.1966
Süleyman Çağlar	Manisa	Sonradan gelen soğuklar yüzünden ağaç ve asmaların dona uğraması yüzünden Ege bölgesi ürününün zarar ve Hükümetten yardım talebi hakkında	71	23.03.1966
Ahmet Şener	Trabzon	CHP Grubu tarafından memur aylıklarının bayramdan önce verilmesinin önleyici bir soru önergesi verildiği yolundaki gazete haberlerin yanlışlığı hakkında	72	24.03.1966
Mustafa Kemal Çilesiz	Giresun	Samsun'dan Rize'ye kadar olan illerde insanların yiyecek tahıl, tohumluk ve kredi yetersizliği sebebiyle açlık tehlikesiyle karşı karşıya olmaları hakkında	72	24.03.1966
Kemal Aytaç	Muş	Anamur İlçesine bağlı bazı köylerde kıtlık bulunması hakkında	72	24.03.1966
Mazhar Arıkan	İçel	Millet Partisi Grup Başkanvekili Seyit Faruk Önder ve 6 arkadaş tarafından verilen Ulaştırma Bakanı için bir gensoru açılmasına dair önergesi hakkında	73	25.03.1966

Gıyasettin Karaca	Erzurum	Erzurum'un Hıms kazasında olan deprem için Hükümetin daha fazla önlem alması hakkında	76	08.04.1966
Mustafa Uyar	İzmir	İzmir'in Narlıdere, Balçova ve Mustafa Kemal Paşa İllerinde olan dondan zarar görenler için ek kredi verilmesi için Hükümetçe tedbirlerin alınması hakkında	76	08.04.1966
Nazif Kurucu	Konya	Taşan Akşehir Gölünün neden olduğu zararlar için önlemler alınması hakkında	76	08.04.1966
Mustafa Kemal Yılmaz	Ankara	İzmir'deki Atatürk heykeline yapılan saldırıya değinerek gerçek Atatürkçülüğün mahiyeti hakkında	77	11.04.1966
Reşit Ülker	İstanbul	İktisadi kalkınma, yurttas yararına olan kanun tasarılarının görüşülmesi ve devam eden çalışma sistemi hakkında	78	13.04.1966
Kemal Aytac	Muş	Muş ilinde jandarma ve polisin halka yaptığı ecbir, işkenceye yönelik alınması gereken tedbirler hakkında	78	13.04.1966
Faruk Sükan	İçişleri Bakanı	Kemal Aytac'a cevap	78	13.04.1966
Suphi Baykam	İstanbul	İstanbul Şehir Tiyatrosu yönetmeliğinin vaktiyle Danişay tarafından kabul edilmemesine rağmen uygulanmasının yersizliği hakkında	78	13.04.1966
Faruk Sükan	İçişleri Bakanı	Suphi Baykam'a cevap	78	13.04.1966
Nihat Diler	Erzurum	Erzurum'un öncelikle Tekman Karayazı ve Narman İlçelerindeki hayvan telefonlarının yemsizlik ve yolların bozuk olmasıyla olan ilgisi ve tedbirler alınması hakkında	79	14.04.1966
Faruk Sükan	İçişleri Bakanı	Malatya'da Atatürk'ün Büstünün kırılması ve Bayrağımızın yırtılması hakkında	80	15.04.1966
Osman Zeki Efeoğlu	İzmir	Türkiye'deki komünizm tahrirleri ve bu konuda Hükümetin tedbir alması hakkında	80	15.04.1966
Orhan Birgit	İstanbul	Komünizmle ve onu yaymaya çalışan ajanlarla mücadelenin gerçek şeklinin memleketin iktisadi kalkınması olması hakkında	80	15.04.1966
Nihat Kürşat	Turizm ve Tanıtma Bakanı	Orhan Birgit'e cevap	80	15.04.1966
Bülent Ecevit	Zonguldak	Turizm ve Tanıtma Bakanının sözlerine itiraz ederek komünizmle savaş tedbirlerinin yanlış uygulandığına değinmesi ve Faruk Sükan ile yeni Hükümetin bu konudaki tutumlarını açıklaması hakkında	80	15.04.1966
Âdil Yaşa	Siirt	Doktor ve ilaç azlığı yüzünden Pervari'de kızamık ve boğmaca hastalıklarının çocuk ölümlerine neden olduğu ve yol elverişsizlikleri yüzünden bakım imkanlarının zorluğu hakkında	85	26.04.1966
Memduh Erdemir	Kırşehir	İzmir'de son gecekondu yıkımları hakkında	85	26.04.1966
Haldun Menteseoğlu	İmar ve İskan Bakanı	Memduh Erdemir'e cevap	85	26.04.1966

Şadi Pehlivanoglu	Ordu	Avrupa'ya özellikle de Almanya'ya giden kadın işçilerin ücretlerinin az olması nedeniyle karşılaşılabilecek sorunlar hakkında	85	26.04.1966
Hüsnü Özkan	Hatay	Trabzon'un Çaykara İlçesine bağlı bazı köyler halkının Hatay'ın Kırıkhan İlçesine naklinden sonra arazilerinin yetmezliği ve yan gelirlerini sağlayan işlere engel olunması yüzünden zor durumları hakkında	88	29.04.1966
Mevlüt Yılmaz	Balkesir	Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri Orgeneral Refet Ülgenalp'in bir demecinde din adamlarına hakaretine bulunması ve Hükümetçe gerekli önlemlerin alınması gerektiği hakkında	88	29.04.1966
İhsan Kabadayı	Konya	Pancar üreticilerinin teslim ettikleri ürünlerin karşılığını tam olarak alamadıkları hakkında	88	29.04.1966
Hasan Özcan	Bolu	Gittikçe artan hayat pahalılığı hakkında	88	29.04.1966
Nermin Neftçi	Muş	İstanbul'un çözümü gerekli derlerine kanun ve bütçeden ödenek ayırma yoluyla çare bulunacağı hakkında	90	03.05.1966
Nuri Kodamanoglu	Yozgat	Dini siyasete alet etmenin ve şariat düzeninin yasak olduğu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri Orgeneral Refet Ülgenalp'in din adamlarına saygılı olduğu hakkında	90	03.05.1966
Mehmet Ali Arslan	Çankırı	Ankara şoförlerinin bir kısım derleri, 507 sayılı kanunun 13.maddesine göre yapılması gereken şoförler kongresine izin verilmemesi ve Ticaret Bakanının emrini tatbik etmemesi hakkında	90	03.05.1966
Refet Sezgin	Devlet Bakanı	Korgeneral Refet Ülgenalp'in sözlerini yerin Mevlüt Yılmaz'ın demecinin sadece kendisini ilzam ettiği ve Hükümetin Anayasayla belirlenen laiklik ilkesini yerine getirdiği hakkında	90	03.05.1966
Macit Zeren	Ticaret Vekili	Ankara Umum Otomobilciler ve Şoförler Derneği Başkanı ile Yönetim Kurulunun kongrelerinin zamanında yapmamak için direnişleri yüzünden erlenen kongrenin bu ay içinde yapılacağı hakkında	92	05.05.1966
Edip Somunoglu	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	Siirt'in Pervari İlçesindeki salgın hastalıklarla yapılan mücadele hakkında	92	05.05.1966
Muammer Dirik	Manisa	19 Mayıs Bayramına katılan kız öğrencilerin kıyafetleri hakkında	92	05.05.1966
Orhan Dengiz	Milli Eğitim Bakanı	Muammer Dirik'e cevap	92	05.05.1966
Kemal Sensoy	Ordu	Fındık ürünün satışlarının düzensizliği ve meselenin ivedi durumu hakkında	92	05.05.1966
Selâhattin Kılıç	Samsun	Büyük şehirlerin ve İstanbul'un ivedilik arz eden içme suyu sorunu hakkında	93	06.05.1966
Ali Turanlı	Adıyaman	3 Mayıs'ta Adıyaman'da olan Merkez İlçeyle Kâhta'nın ürünlerinin mahveden şiddetli yağmur ve dolu hakkında	93	06.05.1966

Selim Sarper	İstanbul	Amerika ile olan eski anlaşmaların gözden geçirilmesi ve Pakistan'ın CENTO'dan çekileceği hakkında	93	06.05.1966
Faruk Sükan	İçişleri Bakanı	Millet Meclisinin bazı odalarında geceleri araştırma yapılmamasıyla ilgili 7 Mayıs'ta olan olay hakkında	94	09.05.1966
Arif Ertunga	İzmir	Çiftçinin ziraat odalarıyla olan ilişkileri ve oda aidatının yüksek tutulmasının sakıncaları hakkında	97	15.06.1966
Mustafa Ok	Manisa	NATO Bakanlar Konseyinin Brüksel'de yayınladığı bildiri, Varşova Paktının Dışişleri Bakanları seviyesinde yaptığı toplantı, İngiliz Dışişleri Bakanının Brüksel'deki basın toplantısı ve Amerika Başkanı Yardımcısının komünist Çin'le köprü kurma konusundaki konuşmaları hakkında	97	15.06.1966
İhsan Sabri Çağlayangil	Dışişleri Bakanı	Manisa Milletvekili Mustafa Ok'un geçen birleşimdeki konuşmasına cevabı	98	17.06.1966
Hayri Başar	Eskişehir	Tesbit ve ilan edilen hububat fiyatları ışığında Hükümetçe izlenmesi gereken hububat politikaları ve özellikle dış alımlar konusunda çiftçimiz aleyhine olan durumlar hakkında	98	17.06.1966
Ruhi Soyer	Niğde	Niğde'deki Gebere Barajından alınan sulama ücreti, Akkaya Barajının yapılacağı yerlerin kamulaştırılması, 506 sayılı Tapulama Kanununun iptali nedeniyle açıkta kalan memurların durumları hakkında	99	20.06.1966
Refet Sezgin	Devlet Bakanı	Ruhi Soyer'e cevap	99	20.06.1966
Hüseyin Balan	Ankara	Ortaça'da Alevilik-Sünnilik üzerinde cereyan eden olayları ele alan gensoru önergesini yazılı soruya çevirmesi hakkında	99	20.06.1966
Nazif Kurucu	Konya	Konya'daki yol, su ve elektrik müdürlüklerinde çalışan işçileri greve zorlayan sebeplere çare bulunmaması yüzünden yıllardır yol, su ve elektrik bekleyen köylerin zor durumu hakkında	99	20.06.1966
Mustafa Akalın	Afyon	Hastahanelerde yurttaşlara reva görülen muamelelere son verilmesi hakkında	100	22.06.1966
Mustafa Kemal Çilesiz	Giresun	Karadeniz fındık ürününün değer fiyatı satılması için şimdiden önlem alınması gerektiği hakkında	100	22.06.1966
Arif Ertunga	İzmir	Orman niteliğini yitiren ve daha verimli kültür arazisi haline getirilmesi gereken yerlerin tespiti zorlaştırarak kararın değiştirilmesi hakkında	100	22.06.1966
Muammer Erten	Manisa	Ege'de tütünler bulaşan hastalığın yaptığı kayıp, taban yerlere ekilen tütünlerin satılmayacağı yönündeki spekülasyonlar ve bağlarda kullanılan kükürtle üzümün kurutulmasında kullanılan potasının pahalılığı hakkında	101	24.06.1966

Hilmi İşgüzar	Sinop	Tekniker Okulu öğrencilerinin yaptıkları boykotu değinerek, bunların tabikat mühendislik okulu haline dönüştürülmesi ve bu konuda Millî Eğitim Bakanlığının açıklama yapmasını ümit etmesi hakkında	101	24.06.1966
Âdil Kurtel	Kars	Kars, Erzurum, Tunceli ve civarındaki kuraklıktan büyük zarar görenlere dağıtılan buğdayla ilgili borçların affı hakkında	101	24.06.1966
İlyas Kılıç	Samsun	Üçüncü Demir Çelik Fabrikasının Samsun'da kurulması gerekiyken AİD ve UFA yardımlarının Ereğli Demir Çelik Fabrikasının genişletilmesine harcanmasının yerinde bir karar olmadığı hakkında	101	24.06.1966
Ahmet Şener	Trabzon	Planın uygulanması sırasında kurulan sağlık ocaklarının parti başkanlarının ve siyasi unsurların etkisiyle başka yerlere götürülmesinin partizanlığı yekdiğer etmesi ve Sağlık Bakanına duyulan şikayet hakkında	102	27.06.1966
Sami Binicioğlu	Manisa	Mavi küf hastalığı ile ondan zarar gören bağcılara yeterli yardım yapılması ve tarımsal kredilerin eski bareme göre düzenlenmesi yüzünden yetersiz durumda kalması hakkında	102	27.06.1966
Sabri Özcan San	Gümüşhane	Türkiye'nin kalkınmasında Gümüşhane'nin yeri ve bugünkü hali hakkında	102	27.06.1966
Arif Ertunga	İzmir	Belli başlı ihraç mal ve ürünlerimizin elverişli taban fiyatlarla destekleyici şekilde stoklar yapılması ve ekonomik kurallara uygun kuruluşlar meydana getirilmesi hakkında	103	29.06.1966
Ali Karahan	Hakkâri	Hakkâri'nin bağımsız ve kendi haline bırakılmasının bütün idarelere yüklediği sorumluluk hakkında	103	29.06.1966
Cihat Bilgehan	Devlet Bakanı	Ali Karahan'a cevap	103	29.06.1966
Kasım Gülek	Adana	Meksika ve Arjantin'de dönümü 800 kilo veren sonora 64 adlı buğday tipinin memleketimizdeki tahıl darlığını giderecek nitelikte olduğu hakkında	103	29.06.1966
Memduh Erdemir	Kırşehir	Kadro Kanunu hazırlıklarının gecikmesi ve Hükümetin bu konuda oyalayıcı demeciler vermesi hakkında	104	01.07.1966
Refet Sezgin	Devlet Bakanı	Memduh Erdemir'e cevap	104	01.07.1966
Abdülbâri Akdoğan	Ağrı	Orhaneli kazasındaki Balat Danışmendi krom sahası ile ilgili ruhsatnamenin iptali olayı hakkında	104	01.07.1966
Sadrettin Çanga	Bursa	İkinci Türkiye Ligi statüsünün sürekli değiştirilmemesi gerektiği ve aynı il çevresinde ikinci bir kuruluşu lüzum ve imkan olmadığı hakkında	104	01.07.1966
Rifat Baykal	Mardin	C.K.M.P Genel Başkanı Alparslan Türkeş'le İzmir İl Merkezinde yaptıkları basın toplantısında polislin kendilerinin izlediği hakkında	105	04.07.1966

M. Salih Yıldız	Van	Van Vilayetinin çevresinde kaçakçılığa karşı yasak bölgenin ekonomik güçlükler meydana getirmesi ve bu hususta önlemler alınması hakkında	105	04.07.1966
Talat Köseoğlu	Hatay	Türkiye ile Suriye arasındaki sınır rejiminin yurtaşlarımızın mülkiyet haklarını zedeleyici, tarımsal ve ekonomik zararlarını ve döviz kaçakçılığını artırıcı niteliği hakkında	105	04.07.1966
Kasım Gülek	Adana	Türkiye'de 3 gün sonra yapılacak olan NATO Parlamenteleri toplantısı ve 1969'da sona erecek olan NATO'nun bu tarihten sonra hangi şekillerde devam edeceği yönündeki görüşmeler hakkında	107	08.07.1966
Muzaffer Özdağ	Afyon	Kara Kuvvetleri gününün tarihinde yanlışlık yapılması hakkında	107	08.07.1966
Âdil Kurtel	Kars	Posoft'a yıkılan yüzlerce ev, işsizlik yüzünden başlayan göçler ve ürünlerde olan hasarlara karşı tedbirler alınması hakkında	107	08.07.1966
Haldun Menteşeoğlu	İmar ve İskan Bakanı	Âdil Kurtel'e cevap	107	08.07.1966
Tarık Ziya Ekinci	Diyarbakır	Millî Eğitim Komisyonunda bir tasarımı görüşülmesi sonrası başlayan ve sınırlı aşan tartışmalara yönelik üzüntüsü hakkında	110	13.07.1966
İlyas Seçkin	Ankara	10 kanunun Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu Başkanlıkları arasındaki süre konusundaki anlaşmazlık yüzünden veto edilirken, Cumhurbaşkanını tarafından Meclisin fikirlerinin alınması gerektiği hakkında	110	13.07.1966
Nihat Diler	Erzurum	Himis ve Varto'da olan ve 14 kişinin ölümüne neden olan depremde evleri yıkılanlara ve zarar görenlere iş gelmeden yardım edilmesi hakkında	111	14.07.1966
Mahmut Bozdoğan	Adana	Yolluklarının yetersizliği yüzünden ilköğretim müfettişlerinin görevlerini yerine getirememeleri hakkında	112	15.07.1966
Orhan Dengiz	Millî Eğitim Bakanı	Mahmut Bozdoğan'a cevap	112	15.07.1966
Kasım Gülek	Adana	NATO Parlamenteleri Daimi Komisyonunun son toplantısında alınan kararlar, NATO'nun çeşitli problemleri ve 1969'dan sonra devam edeceği yönündeki teklifler hakkında	114	19.07.1966
Halil İbrahim Cop	Bolu	Kendisi ve Ankara Milletvekili Ali Rıza Çetiner'in 20-21 Mayıs suçlarının affına yönelik yapılan açık oylamada red yanıtlarına rağmen onay şeklinde tutanak alınması yanlışlığının düzeltilmesi hakkında	114	19.07.1966
Nermin Nefçi	Muş	Varto'da olan depreme yönelik gerekli yardımların yapılmadığı ve sosyalizasyon ve güvenlik önlemlerinin alınmadığı hakkında	115	20.07.1966

Haldun Menteşeoğlu Bakanı	İmar ve İskan Bakanı	Nermin Neftçi'ye cevap	115	20.07.1966
Kemal Aytac	Muş	Muş ilinde üç aydan beri maaş alamayan personel hakkında	115	20.07.1966
Refet Sezgün	Devlet Bakanı	Kemal Aytac'a cevap	115	20.07.1966
Sadrettin Çanga	Bursa	Yaş meyve ve sebze ihracına öncelik alınacak tedbirlerin memleket için önemi hakkında	116	21.07.1966
Mustafa Uyar	İzmir	İzmir'in Kiraz ilçesine yapılan doktor atamalarının eski ve yeni partizanca tutumların ilçe halkı üzerindeki olumsuz etkileri hakkında	116	21.07.1966
İhsan Kabadayı	Konya	Astsubay okulunun Çankırı'ya naklinde Konya için büyük sakıncalar doğuracağına dair	116	21.07.1966
Ahmet Topaloğlu	Milli Savunma Bakanı	İhsan Kabadayı'ya cevap	116	21.07.1966
Harmit Fendoğlu	Malatya	Resmi taşıt araçlarının özel işlerde kullanılacağına dair	117	22.07.1966
Tarık Ziya Ekinci	Diyanet İşleri	Doğu illerindeki hekim sorunu hakkında	117	22.07.1966
Bülent Ecevit	Zonguldak	Bazı önemli işçi sorunları üzerinde kamuoyunun ve Hükümetin dikkatinin çekilmesine dair	117	22.07.1966
Ali Naili Erdem	Çalışma Bakanı	Bülent Ecevit'e cevap	117	22.07.1966
İbrahim Sıtkı Hatipoğlu	Ankara	Polatlı'da 32 köyde ve Tavşanlı'da üç köyde vukubulan dolu afeti dolayısıyla zarar görenlere teminat mektuplarının zamanında verilmesi hakkında	118	25.07.1966
Abdülbari Akdoğan	Ağrı	Köy İşleri Teşkilatının kurulmayışının meydana getirdiği boşluklara ve en başta yol ve su davalarının tez elden çözülmeye bağimsız bir genel müdürlüğün kurulması hakkında	118	25.07.1966
Süleyman Çağlar	Manisa	Çekirdeksiz üzümün başlıca alıcısı olan İngiltere'ye ambalaj kutularının beğendirilememesi yüzünden alivire satışların yapılmadığı konusunda	118	25.07.1966
Mustafa Akalın	Afyon	Resmi hastanelerde yurttaşlara gerekli bakımın yapılmadığı hususunda önceden verdiği demecin etkisiz olduğuna, Sağlık Bakanlığının özellikle tıp hastaneleriyle ilgilememesinin	119	26.07.1966
Ali Rıza Uzun	Trabzon	Fındık ürününün değerlendirilmesi konusunda alınacak tedbirlerle fındık fiyatlarının vaktinde açılanmamasından doğan sakıncalara ve Fiskobirliğe karşı takınılan partizanca tutumlara dair	119	26.07.1966
Cihat Bilgehan	Devlet Bakanı	Ali Rıza Uzun'er'e cevap	119	26.07.1966
Mustafa Uyar	İzmir	İncir, tütün ve patates ürünlerinin kredi, pazarlama ve değerlendirme konularına dair	119	26.07.1966
Mehmet Ali Arsan	Çankırı	Çankırı ilinin devlet tarafından gösterilmesi gereken ihtimamı görmediğine, saman selülozu fabrikasının dahi açılmadığına ve diğer sosyal tedbirlerin de alınmadığına dair demeci	120	27.07.1966
Mustafa Kemal Çilesiz	Giresun	Bu yıl bol olan fındık ürününün zamanında toplatırılması, pazarlanması için fındık üreticisinin askerde bulunan çocuklarına Ordu'ca izin verilmesine dair	120	27.07.1966

Süleyman Onan	Kırşehir	Memleket işlerinde kaçaçılık işlerini yaygın bir şekilde yürüten yabancılara ve gümrük kaçaçılığına karşı engelleyici tedbirlerin alınmadığına dair	120	27.07.1966
İbrahim Tekin	Gümrük ve Tekel Bakanı	Süleyman Onan'a cevap	120	27.07.1966
Ali Karcı	Adana	Dördüncü rafineri ve Batman-İskenderun petrol boru hattı konusunda, dördüncü rafinerinin İskenderun'da kurulmamasının çeşitli sakıncalarına ve yer altı ve yer üstü milli servetin korunmasına dair	120	27.07.1966
Hilmi İşgüzar	Sinop	Ayancık halkının yiyecek ihtiyaçları hakkında	122	01.08.1966
Abdülbari Akdoğan	Ağrı	Memlekette yeniden yapılması düşünülen rafineri tesisinin ve petrol boru hattı hakkında	122	01.08.1966
Mahmut Bozdoğan	Adana	Adana ilçe ve bucaklarının ihtiyacı olan yatılı bölge okulları hakkında	123	03.08.1966
Orhan Dengiz	Milli Eğitim Bakanı	Mahmut Bozdoğan'a cevap	123	03.08.1966
Süleyman Onan	Kırşehir	Çiftçiye dağıtılacak tohumlar hakkında	123	03.08.1966

İKİNCİ TOPLANTI YILI

İsim	Seçim Bölgesi	Konu	Birleşim	Tarih
Sami Binicioğlu	Manisa	Ege pamuk müstahsilinin üretim ve satış meseleleri hakkında	6	16.11.1966
Osman Zeki Efeoğlu	İzmir	12 Kasım Cumartesi günü Amerika aleyhinde yapılan gösteriler ve sosyalizm perdesi altında yürütülen komünizm propagandası hakkında	6	16.11.1966
Nihat Diler	Erzurum	Geçen tutanağtaki bir kelimenin düzeltilmesi hakkında	7	18.11.1966
Niyazi Özgüç	Sinop	Tütünlere bulaşan mavi küf hastalığı için verilen ilaçların yetersiz kalması bu nedenle Hükümetçe gerekli önlemlerin alınmadığı hakkında	8	21.11.1966
Nazmi Özoğul	Edirne	Ayçiçeği tohumu alımları ve fiyat politikası hakkında	8	21.11.1966
Refet Sezgin	Devlet Bakanı	Nazmi Özoğul'a cevap	8	21.11.1966
Süleyman Onan	Kırşehir	Kırşehir çiftçi ve bağcılarının, Hükümetçe destek alımı yapılmaması, bir sıra deposu kurulmaması ve 776 sayılı Kanunun işlememesi hakkında	10	25.11.1966
Sadık Tekin Müftüoğlu	Ticaret Bakanı	Süleyman Onan'a cevap	10	25.11.1966
Ahmet Şener	Trabzon	Tekniker okulu öğrencilerinin yaptıkları boykotun haklılığı hakkında	10	25.11.1966
Orhan Dengiz	Millî Eğitim Bakanı	Ahmet Şener'e cevap	10	25.11.1966
Kasım Gülek	Adana	Nato Parlamentoları Genel Kurulu hakkında	12	30.11.1966
Sami Binicioğlu	Manisa	Memlekette imal edilebilecekleri halde servet transferi ve bedelsiz ithalat yollarıyla ve gayrimüşru yollarla yurda giren mallar ve Amerikan pazarlarının yurt ekonomisine yaptığı kötü etkiler hakkında	12	30.11.1966

Kemal Sarıbrahimoğlu	Adana	İktidarın ticaret odaları seçiminde yaptığı baskıya ve bir Amerikalı çavuşun yaptığı sarkıntılık hakkında	12	30.11.1966
Refet Sezgin	Devlet Bakanı	Kemal Sarıbrahimoğlu'na cevap	12	30.11.1966
Sadık Tekin Müftüoğlu	Ticaret Bakanı	Kemal Sarıbrahimoğlu'na cevap	12	30.11.1966
Süleyman Onan	Kırşehir	Muhtarlık kurumu ve muhtarların şikayetleri hakkında	13	02.12.1966
Mehmet Ali Arsan	Çankırı	Almanya, Hollanda ve Belçika'daki işçi vatandaşların durumu hakkında	13	02.12.1966
Ali Naili Erdem	Çalışma Bakanı	Mehmet Ali Arsan'a cevap	13	02.12.1966
Abdülbari Akdoğan	Ağrı	Yurtta çıkan çeşitli kömürler hakkında	14	05.12.1966
Gıyasettin Duman	Sivas	Personel Kanununun tatbik edilememesi hakkında	14	05.12.1966
Mahmut Bozdoğan	Adana	Çukurova'da ve memleketin bazı yerlerinde görülen kızamık hastalığı hakkında	14	05.12.1966
Edip Somunoğlu	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	Mahmut Bozdoğan'a cevap	14	05.12.1966
Nihat Erim	Kocaeli	Cumhurbaşkanı ile yaptıkları Tunus seyahatinden edindiği intibalar hakkında	15	07.12.1966
Kenan Esengin	Zonguldak	Doğudaki şakillere dair Hürriyet gazetesinde çıkan resim ve yazılar hakkında	15	07.12.1966
Refet Sezgin	Devlet Bakanı	Kenan Esengin'e cevap	15	07.12.1966
Hilmi İsgüzar	Sinop	Çeltik ve pirinç müstahsilleri hakkında	15	07.12.1966
Sadık Tekin Müftüoğlu	Ticaret Bakanı	Hilmi İsgüzar'a cevap	15	07.12.1966
Talat Köseoğlu	Hatay	Suriye Hükümetinin Türk vatandaşlarının gayrimenkulleri hakkında	16	09.12.1966
Zarife Koçak	Bitlis	Asayiş olayları hakkında	16	09.12.1966
Cihat Turgut	Balıkesir	Gensoru, genel görüşme ve Meclis araştırmaları hakkında	17	12.12.1966

İlyas Kılıç	Samsun	Ankara'da modern bir sanayi sitesi kurulması hakkında	17	12.12.1966
Nihat Erim	Kocaeli	Kıbrıs konusundaki son gelişmeler hakkında	18	14.12.1966
Halil Balkıs	Urfa	Kaçakçılığa mani olmak üzere Güney sınırlarındaki emniyet tedbirleri hakkında	18	14.12.1966
Ali Ruza Uzun	Trabzon	Batı Trakya Türkleri hakkında	19	16.12.1966
Recai İskenderoğlu	Diyarbakır	Dış politikada vukubulan gelişmeler hakkında	20	19.12.1966
Reşat Özarda	Aydın	Kıbrıs'ta Türk halkına karşı girişilen teşebbüsler hakkında	21	21.12.1966
Mustafa Uyar	İzmir	Ege Bölgesi ürününün rutubetli olması hakkında	22	22.12.1966
Kemal Nebioğlu	Tekirdağ	Y.S.E. Genel Müdürlüğü emrinde çalışan işçilerin ücretlerinin yetersizliği hakkında	22	22.12.1966
Sabit Osman Avcı	Köy İşleri Bakanı	Y.S.E. Genel Müdürlüğü emrinde çalışan işçilerin ücretleri hakkında	23	23.12.1966
Ali Ruza Uzun	Trabzon	Ormanların korunması konusunda Anayasaya aykırı kararlar alındığına, ağaçlandırılmayan bir kısım orman bölgelerinin şahıslara dağıtılmak istenmesinin orman tahripine sebep olacağına dair demeci	23	23.12.1966
Süleyman Arif Emre	Adıyaman	Adıyaman'daki hekim yokluğu hakkında	23	23.12.1966
Edip Somunoğlu	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	Süleyman Arif Emre'ye cevap	23	23.12.1966
Kasım Gülek	Adana	İran Başbakanı'nın daveti üzerine yaptığı İran ziyareti hakkında	24	26.12.1966
Mustafa Akalın	Afyon	Noel bayramı dolayısıyla yapılan ağaç katliamı hakkında	24	26.12.1966
Hasan Tahsin Uzun	Kırklareli	Trakya'daki sel yüzünden pancar müstahsillerinin zarara uğradığı, pancar paralarını zamanında alamadıkları ve Alpullu Şeker Fabrikası hastanesi durumunun da incelenmesi gerektiği hakkında	26	29.12.1966
İhsan Ataöv	Antalya	Gaziantep'in kurtuluş yıldönümü şenliklerini il radyosunun yayınlamadığına, bu konudaki TRT'nin tutumunu protesto ettiğine dair	26	29.12.1966

Turgut Altunkaya	Artvin	Murgul Bakır İşletmesi izabe tesislerinin bacalarından çıkan gazların insanlar ve bitkiler üzerinde yaptığı tahribata ve bu konuda acele tedbir alınması gerektiğine dair	27	30.12.1966
Talat Köseoğlu	Hatay	Sovyetler Birliği Başbakanı Kosiğin'in ziyaretinden sonra gelişen Türk-Rus münasebetlerini istismara kalkan ve komünizm propagandası yapan kimselere karşı gerekli tedbirlerin alınmasına dair	27	30.12.1966
Hasan Tez	Ankara	İstanbul imalatçıların şikayetlerine, bir Amerikan firmasının İstanbul'da gazoz fabrikası kurmasına müsaade edenlerin sebep oldukları iktisadi ve milli zararlara dair	27	30.12.1966
İhsan Sabri Çağlayangil	Dışişleri Bakanı	Kıbrıs'a sokulan Çek silahları hakkında	28	04.01.1967
Arif Ertunga	İzmir	İzmir nebatî yağ fabrikalarında grev hakkında	29	05.01.1967
Reşat Özarda	Aydın	Kıbrıs'a sokulan Çek silahları	29	05.01.1967
Hasan Türkay	Ankara	DSİ, YSE ve karayolları işçilerinin maaşlarını zamanında alamadıkları	30	06.01.1967
Hüsnü Özkan	Hatay	Akdeniz balık avcılığı hakkında	30	06.01.1967
Halil Balkıs	Urfa	Viranşehir'de hazineye ait arazinin topraksız çiftçilere dağıtılması	33	19.01.1967
Sami Binicioğlu	Manisa	Korumaya muhtaç çocuklar için alınan önlem ve yapılan yardımlar hk.	34	20.01.1967
Mustafa Kemal Çilesiz	Giresun	Fındık Üreticisinin hayatını etkileyen faizciler hakkında	34	20.01.1967
Sadık Tekin Müftüoğlu	Ticaret Bakanı	Mustafa Kemal Çilesiz'e cevap	34	20.01.1967
Nazmi Oğuz	Mardin	Tapulu arazilerin orman alanı olarak gösterilmesi hakkında	34	20.01.1967

Muammer Erten	Manisa	Ege tütün üreticilerinin ürünlerini düşük fiyatla satmaya mecbur kalması	35	23.01.1967
Ali Karci	Adana	Trabzon Üniversitesi ve diğer yüksek eğitim kurumlarının eksik öğretim üyeleri hk.	35	23.01.1967
Orhan Dengiz	Milli Eğitim Bakanı	Ali Karci'ya cevap	35	23.01.1967
Faruk Sükan	İçişleri Bakanı	Ali Karci'ya cevap	35	23.01.1967
Yaşar Akal	Sakarya	Tarım araç ve gereçlerinin ithalatçı karı ödenmeden ithal edilmemesi hakkında	36	25.01.1967
Dursun Akçaoğlu	Çankırı	Azot Sanayi T.A.Ş ile Çimento Sanayi T.A.Ş'nin Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları İşletmelerinin iştirakleri olarak görülmelerinin bir zühul eseri olması hakkında	43	01.02.1967
Sadrettin Çanga	Bursa	Bölge tiyatrolarının kurulması için verdikleri kanun teklifinin komisyonunda bekletilmesi hakkında	49	08.02.1967
Tahir Akman	Maliye Komisyonu Başkanı	Sadrettin Çanga'ya cevap	49	08.02.1967
Orhan Dengiz	Milli Eğitim Bakanı	Sadrettin Çanga'ya cevap	49	08.02.1967
Mustafa Uyar	Izmir	Ege tütün piyasasında görülen eksiklikler ve ekicilerin güçlükleri hakkında	51	10.02.1967
Kemal Sarıbrahimoğlu	Adana	Yapılan zamlar ve yaratacağı sonuçlar hakkında	51	10.02.1967
Mehmet Turgut	Sanayi Bakanı	Kemal Sarıbrahimoğlu'na cevap	51	10.02.1967
Reşit Ülker	İstanbul	Hakimlerin uğradığı tecavüzler hakkında	68	06.03.1967
Osman Zeki Oktay	Kastamonu	Hekimlerin ilaç firmalarına ortak olmasının halk sağlığına etkileri hakkında	68	06.03.1967
Edip Somunoğlu	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	Osman Zeki Oktay'a cevap	68	06.03.1967
Hasan Özcan	Bolu	Cezaevlerinin bugünkü durumlarıyla ıslah müessesesi olmaktan çıkması, mahkumlara eziyet edilmesi ve gerekli tedbirlerin alınması hakkında	69	08.03.1967

Tevfik Koralıtan	Sivas	Üçüncü Demir Çelik Fabrikasının kurulacağı yerin coğrafi, ekonomik ve sosyal bakımlardan Sivas'ta kurulması gerektiği hakkında	72	13.03.1967
Mustafa Akalın	Afyon	Senatör ve Milletvekillerinin aldıkları ödenekler konusunda kamuoyunun yanlış yargılara sahip olduğu ve bunun giderilmesi için açıklama yapılması gerektiği hakkında	72	13.03.1967
Ahmet Şener	Trabzon	Karadeniz Teknik Üniversitesinde gerekli öğretim üyesi bulunmaması nedeniyle zor durumda olması ve gerekli tedbirlerin alınması hakkında	72	13.03.1967
Orhan Dengiz	Mİlli Eğitim Bakanı	Ahmet Şener'e cevap	72	13.03.1967
Hayrettin Uysal	Sakarya	Pancar paralarını alamayan üreticilerin zor durumları ve gerekli tedbirler hakkında	73	15.03.1967
Refet Sezgin	Devlet Bakanı	Hayrettin Uysal'a cevap	73	15.03.1967
Sabri Özcan San	Gümüşhane	Gümüşhane'de bulunan madenlerin de göz önüne alınarak Üçüncü Demir ve Çelik Fabrikasının ünitelerinden birkaçının bu bölgede kurulması gerekliliği hakkında	73	15.03.1967
Mehmet Güven	Kırşehir	440 sayılı kanunun esprisi içinde yapılan zamlardan bazı tacirlerin haksız fiyat artışı yapması ve bu konuda gerekli önlemlerin alınması hakkında	74	16.03.1967
Sadrettin Çanga	Bursa	Gemlik Suni İpek Fabrikasının tevsiî işinin durdurulup durdurulmayacağına açıklanması hakkında	74	16.03.1967
Abdülbari Akdoğan	Ağrı	Türkiye'de boraks madenlerinin yabancılara değil Hükümet tarafından işletilmesi gerekliliği hakkında	75	17.03.1967
Kemal Şensoy	Ordu	1966 yılı fındık stoklarının eritilmesi, 1967 ürününün idrak mevsimine tedbir alınarak giderilmesi ve Fiskobirliğin ıslah edilmesi gerektiği hakkında	75	17.03.1967
Hasan Ünlü	Tunceli	Seçim çevresinde baş gösteren kıyamık hastalığına önlem alınması hakkında	75	17.03.1967
Kasım Gülek	Adana	Buğday ve pamuk üretiminde daha fazla ürün sağlayacak cinsteki tohumların kullanılması için Hükümetin alması gereken tedbirleri hakkında	76	29.03.1967

Mustafa Akalın	Afyon	Senato ve Milletvekillerinin aldığı ödenekle ilgili önceki birleşimdeki konuşmasının basına yanlış aktarıldığı hakkında	76	29.03.1967
Reşat Özarda	Aydın	Milas Ovasındaki Bafa Gölünün bir şahsa tapulanmasından civar halkın haklı şikayetleri ve Hükümetin bu konuda alması gerekli önlemleri hakkında	76	29.03.1967
Dursun Akçaoğlu	Çankırı	İkinci Beş Yıllık Plan yapılırken Çankırı'nın da kalkınmasının ele alınması gerekliliği hakkında	77	30.03.1967
Sabri Özcan San	Gümüşhane	Meclis çalışmalarının bazı önemsiz konularla işgal edilmesi, haksız ithamlar yapılması ve gerekli tedbirlerin alınması hakkında	77	30.03.1967
Kâzım Kangal	Sivas	Kış mevsiminin uzun ve şiddetli geçmesiyle Sivas'taki hayvanların yem sorunu ve gerekli tedbirler hakkında	78	31.03.1967
Mahmut Bozdoğan	Adana	Devlet Dairelerinde ve okullarda çalışanların geçim sıkıntıları ve Devlet Memurları Kanununun tatbikatında bu konularda tedbir alınması hakkında	78	31.03.1967
Sami Binicioğlu	Manisa	Gençlerin Avrupa gençliğini eğlence ve giyimde taklit etmeleri ve bununla ilgili tedbir alınması hakkında	78	31.03.1967
Mevlüt Yılmaz	Balıkesir	Türk Hava Kurumunun vatandaşların kurban derilerinin zorla toplanması ve bu konuda gerekli önlemler alınması hakkında	79	03.04.1967
Kemal Şensoy	Ordu	Ordu'nun Fatsa İlçesinde bir tarım lisesinin açılmasına karar verildiği halde 3 senedir açılmadığı ve 1967 yılında ihalesinin yapıpı temelının atılması hakkında	79	03.04.1967
Hasan Tahsin Uzun	Kırklareli	Bulgaristan'dan göç eden vatandaşlarımızın akrabalarının ne zaman ülkeye geleceği ve bu konuda iki hükümet arası görüşmelerin ne safhada olduğu hakkında	80	05.04.1967
Nazım Bayıllıoğlu	Adıyaman	Adıyaman merkez ve ilçelerinde sağlık elemanlarının bulunmaması, yolların bozuk olması, bütün piyasasının geç açılması ve bunlarla ilgili gerekli tedbirlerin alınması hakkında	80	05.04.1967

Vedat Ali Özkan	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	Nazım Bayıllıoğlu'na cevap	80	05.04.1967
Talat Köseoğlu	Hatay	Tahalları zararlı haşerelerden korumak için İskenderun'da kurulan Kobalt 60 İrradyatör Tesislerinin faydaları yani sıra vatandaşlar için tehlikeli olup olmadığı hakkında	80	05.04.1967
Sadık Tekin Müftüoğlu	Devlet Bakanı	Talat Köseoğlu'na cevap	80	05.04.1967
Niyazi Özgüç	Sinop	Sinop'ta açılan tütün piyasasındaki satın almaların düşük fiyatta olması ve ekincilerin zarar etmemeleri için gerekli tedbirlerin alınması hakkında	81	06.04.1967
Nihat Diler	Erzurum	Kış mevsiminin uzun ve şiddetli geçmesi nedeniyle Erzurum'da yem sıkıntısı oluştuğu hayvan telefleri için tedbirler alınması gerektiği hakkında	81	06.04.1967
Hasan Türkay	Ankara	İşçilerin Sosyal Sigortalar Kurumuna yönelik şikayetleri hakkında	81	06.04.1967
Rifat Baykal	Mardin	Mardin'de yetersiz doktor bulunması hakkında	82	07.04.1967
Nevzat Şener	Amasya	Amasya'daki su taşkını için alınan tedbirlere teşekkür etmesi ve bu konularda daha fazla önlem alınmasının gerekliliği hakkında	82	07.04.1967
Haldun Menteşeoğlu	İmar ve İskan Bakanı	Nevzat Şener'e cevap	82	07.04.1967
Ferda Güley	Ordu	Türkiye-Suriye sınırı üzerindeki gümrük kapılarında Türk hacılarından alınan yersiz paralar hakkında	82	07.04.1967
Sadık Tekin Müftüoğlu	Devlet Bakanı	Ferda Güley'e cevap	82	07.04.1967

Metin Cizreli	Diyarbakır	Kışın uzun sürmesi nedeniyle Doğu ve Güney Doğu'da kasaplık küçükbaş hayvanların telef olması, Tarım Bakanlığının hastalıklarla mücadele etmesi çiftçilere hayvancılık kredisi verilmesi hakkında	83	10.04.1967
Abdülbâri Akdoğan	Ağrı	Sanayide fuel oil yerine linyit kullanılmasının faydaları hakkında	84	12.04.1967
İlyas Kılıç	Samsun	Karadeniz bütün piyasasında alım fiyatlarının düşük olduğu ve tekelin gerekli destekleme alımları yapmadığı hakkında	84	12.04.1967
Giyasettin Duman	Sivas	Kışın şiddetli geçmesiyle Sivas'ta hayvan yemi darlığı olması, çiftçilere yeterli kredi verilmemesi, iş bulmada sorunlar olduğu, su taşkımları için tedbir alınması gerektiği hakkında	85	13.04.1967
Yahya Kanbolat	Hatay	Önceki birleşimde İş Kanunu Tasarısının görüşülmesi sırasında Kaya Özdemir'in kendisine söylediği sözün doğru olmaması hakkında	86	14.04.1967
Nihat Erim	Kocaeli	Cumhurbaşkanıyla yaptıkları ABD gezisi izlenimleri hakkında	87	17.04.1967
Aydın Yalçın	İstanbul	Cumhurbaşkanıyla yaptıkları ABD gezisi izlenimleri hakkında	87	17.04.1967
Tarık Ziya Ekinci	Diyarbakır	Yurtta görülen asayişsizlikler, Doğu'daki eşkıyalık Batıdaki gangsterlik için önlem alınması hakkında	88	19.04.1967
Seyfi Öztürk	Devlet Bakanı	Tarık Ziya Ekinci'ye cevap	88	19.04.1967
Kemal Şensoy	Ordu	Kendir ürününün karşılaştığı güçlük, SEKA'nın kendir elyafı alımındaki tutumu ve tedbir alınması hakkında	88	19.04.1967
Şadi Binay	Bilecik	SSK'nın hemen bütün yurtta yürürlüğe girdiği, Çıraklık Kanununun çıkmaması nedeniyle çırakların kanun kapsamına dahil edildiği ve bu nedenle çıraklık müessesesinin yıkılması hakkında	88	19.04.1967

Ali Naili Erdem	Çalışma Bakanı	Şadi Binay'a cevap	88	19.04.1967
Kasım Gülek	Adana	91 yaşında ölen dost Almanya lideri Konrad Adenauer'e rahmet dilekleri hakkında	89	20.04.1967
İhsan Sabri Çağlayangil	Dışişleri Bakanı	Yunanistan'daki olayların yakından izlendiği ve gerekli önlemlerin alındığı hakkında	90	21.04.1967
Ali Rıza Uzun	Trabzon	Bazı bölgelerdeki vatandaşların iç iskana uyulması için kanun olmasına rağmen uygulamadaki güçlükler ve bu güçlüklerin önlenmesi için gerekli kanunların çıkarılması hakkında	90	21.04.1967
Hüsnü Oran	Siirt	Güney Doğu'daki kaçakçılık, asayiş sorunlarının çözümü ve bölgenin kalkındırılması için tedbirler hakkında	90	21.04.1967
Hasan Tahsin Uzun	Kurklareli	Kurklareli'nde askeri hava ve kara atış alanlarının kurulması için kamulaşturmaların ekim sahaları için önlenmesi hakkında	90	21.04.1967
Ahmet Topaloğlu	Milli Savunma Bakanı	Hasan Tahsin Uzun'a cevap	90	21.04.1967
Sabri Özcan San	Gümüşhane Milletvekili	23 Nisan dolayısıyla kimsesiz çocuklara yetiştirme yurtları açılması, çocuk eğitim davalarının çözülmesi ve bu konuda tedbir alınması hakkında	91	24.04.1967
Sadık Tekin Müftüoğlu	Devlet Bakanı	Sabri Özcan San'a cevap	91	24.04.1967
Aziz Zeyinoğlu	Eskişehir	Son günlerde soğuk havanın meyve ağaçlarının ve şeker pancarı tarlalarının %30'unu telef etmesi ve tedbir alınması hakkında	91	24.04.1967
Kemal Aytac	Muş	Muş'taki toprak kayması yüzünden vatandaşların can-mal kayıpları ve gerekli tedbirler hakkında	91	24.04.1967

İhsan Ataöv	Antalya	Doğu Anadolu'nun sağlık hizmetleri sosyalizasyon tatbikatı ve bu bölgenin sağlık sorunlarına tedbirler hakkında	92	26.04.1967
Gıyasettin Karaca	Erzurum	Erzurum'da olan deprem nedeniyle köylü ve çiftçilerin zor durumu, bunlara kredi açılması ve yardım hakkında	92	26.04.1967
Abdülbâri Akdoğan	Ağrı	Mühendisliği Türkiye'nin kalkınmasındaki rolü ve tatbikattaki aksaklıkların giderilmesi hakkında	92	26.04.1967
İlhami Ertem	Millî Eğitim Bakanı	Gümüşhane Sabri Özcan San'a cevap	93	27.04.1967
Nazif Kuruçü	Konya	Yunanistan'daki son hükümet darbesi ve Türkiye'nin alması gereken tedbirler hakkında	93	27.04.1967
Orhan Erkanlı	İstanbul	Son haftalar içinde gazetelerin kağıt sıkıntısı ve bunun giderilmesi hakkında	93	27.04.1967
Ahmet Türkel	Ticaret Bakanı	Orhan Erkanlı'ya cevap	93	27.04.1967
Mahmut Bozdoğan	Adana	Adana Haruniye Bucığına bağlı köylere deprem dolayısıyla yardım yapılması hakkında	93	27.04.1967
Sadık Tekin Müftüoğlu	Devlet Bakanı	Mahmut Bozdoğan'a cevap	93	27.04.1967
Muzaffer Döşemeci	İzmir	Avrupa Konseyi son toplantısında konuşulan konular ve alınan kararlar hakkında	95	03.05.1967
Hüseyin Yayıcioğlu	Maras	Maras Avcıoğlu'na bağlı köylere deprem dolayısıyla yardım edilmesi hakkında	95	03.05.1967
Haldun Menteşeoğlu	İmar ve İskan Bakanı	Hüseyin Yayıcioğlu'na cevap	95	03.05.1967
Ali Rıza Uzuner	Trabzon	Radio ve basın yolu ile vatandaşlara iletilen Orman Kanunu hakkında	96	04.05.1967
Başkanlık		5 Mayıs nedeniyle kurulan Avrupa Konseyi ve diğer Avrupa Birliklerinin görev ve çalışmaları ve başarıyla devamlılık temennisi hakkında	97	05.05.1967
Sabri Keskin	Kastamonu	Hazırlanmakta olan Orman Kanunu hakkında	97	05.05.1967

Nazif Kurucu	Konya	Komisyon çalışmalarının hızlanması için çalışma saatlerinin ayarlanması ve üye sayılarının azaltılması hakkında	97	05.05.1967
Ertuğrul Akça	Manisa	Başbakan Süleyman Demirel'in Pakistan ve İran gezileri hakkında	98	08.05.1967
Nermin Neftçi	Muş	Mahalli seçimlerle kısmi Senato seçimlerinin bir arada yapılmasının sakıncası hakkında	98	08.05.1967
Fahri Uğrasızoğlu	Uşak	Üniversite giriş sınavları ve giremeyenlerin sorunları hakkında	98	08.05.1967
Nazif Kurucu	Konya	Ankara Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğünün makamına polis zoruyla getirilmesi ve bu gibi olaylar için tedbir alınması hakkında	99	10.05.1967
Faruk Sükan	İçişleri Bakanı	Nazif Kurucu'ya cevap	99	10.05.1967
Ali Rıza Uzuner	Trabzon	Orman Kanunu konusunda değişiklik yapılması konuşmasının Kastamonu Sabri Sezgin tarafından yanlış aksettirilmesi hakkında	100	11.05.1967
Mustafa Kemal Palaoğlu	Sivas	Sivas Uşak bucağında olan sel için tedbir alınması gerektiği hakkında	100	11.05.1967
Mevlüt Yılmaz	Balıkesir	Orman Kanunu tasarısı üzerindeki yersiz polemikler ve mevzuattaki boşlukları giderecek tasarının meclise getirilmesinin gerekliliği hakkında	100	11.05.1967
Bahri Dağdaş	Tarım Bakanı	Ali Rıza Uzuner'e cevap	100	11.05.1967
Hasan Özcan	Bolu	Bolu,Kocaeli ve Bursa'daki bütün üreticilerinin ellerinde fazla tütün kalmaması,fiyatların açılan piyasasının altında kalması ve gerekli tedbirler hakkında	101	12.05.1967
İbrahim Aysoy	Mardin	Lübnan'da çalışan işçilerin zor durumları ve gerekli tedbirler hakkında	101	12.05.1967
Yaşar Akal	Samsun	Hazırlanmakta olan Orman Kanunu hakkında	101	12.05.1967
Cevdet Aykan	Tokat	Değerli devlet adamı,Türk dostu ve Müslüman olan Dr.Zahin Hüseyin'in Hindistan Cumhuriyetini seçilmesinin manallığı hakkında	103	17.05.1967

Nazmi Özoğlu	Edirne	Ankara'da sanayi sitesi kurulma hazırlıkları, Ankara Nazım Planına uyulmaması ve bakanlıkça tedbir alınması hakkında	103	17.05.1967
Kemal Sarıbrahimoğlu	Adana	Adana çiftçisinin yağmur, dolu ve sel nedeniyle zararı, pamuk tohumu ve böcekleriyle ilgili tedbir alınması hakkında	103	17.05.1967
Sadık Tekin Müftüoğlu	Devlet Bakanı	Kemal Sarıbrahimoğlu'na cevap	103	17.05.1967
Turgut Nizamoglu	Yozgat	Yozgat'ta sel yüzünden zarara uğrayan ilöçlere yardım yapılması hakkında	103	17.05.1967
Sadık Tekin Müftüoğlu	Devlet Bakanı	Turgut Nizamoglu'na cevap	103	17.05.1967
Mustafa Kemal Çilesiz	Giresun	Giresun Devlet Hastanesindeki hastalar için kan bulunamaması yüzünden ölümlerin artması ve burada kan bankası kurulması hakkında	104	18.05.1967
Vedat Ali Özkan	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	Mustafa Kemal Çilesiz'e cevap	104	18.05.1967
Sadrettin Çanga	Bursa	Hayat pahalılığı, piyasadaki para sıkıntısı Almanya'daki işçilerin eşlerinin nafaka davalarının infaz edilememesi hakkında	104	18.05.1967
Sadık Tekin Müftüoğlu	Devlet Bakanı	Sadrettin Çanga'ya cevap	104	18.05.1967
Şemsettin Mursaloğlu	Hatay	Güney sınırlarındaki kaçakçılık, bununla mücadele, bölge halkının bu konuyla sıkıntısı hakkında	104	18.05.1967
Faruk Sükan	İçişleri Bakanı	Şemsettin Mursaloğlu'na cevap	104	18.05.1967

Selim Sarper	İstanbul	Başbakan Süleyman Demirel'le katıldığı Almanya ve Brüksel ziyaretleri izlenimleri hakkında	105	22.05.1967
Ahmet Nihat Akay	Çanakkale	19 Mayıs ve düşündürdükleri hakkında	105	22.05.1967
Cevat Önder	Erzurum	Başbakan Süleyman Demirel'le katıldığı Almanya ve Brüksel ziyaret ve bunları milli faydaları hakkında	106	24.05.1967
Hüseyin Ataman	İstanbul	Askeri yargıç ve hakimlerin kendi ödeneklerine yönelik yayımladıkları bildiri ve ordu disiplini hakkında	106	24.05.1967
Ahmet Topaloğlu	Milli Savunma Bakanı	Hüseyin Ataman'a cevap	106	24.05.1967
İhsan Ataöv	Antalya	Son günlerde yayınlanan bildirilerin manaları ve bu konuda gerekli tedbirler hakkında	107	25.05.1967
Şerafettin Paker	Sakarya	Tarım Bakanlığı Zirai Mücadele ve Karantina Genel Müdürlüğüne bağlı mücadele reislikleri ve müdürlükte çalışanların bazı ilaç firmalarıyla ortak oldukları iddialarının yanlışlığı hakkında	107	25.05.1967
Faruk Sükan	Dışişleri Bakan Vekili	Orta Doğu'da olan son siyasi buhran ve Hükümetin önlemleri hakkında	109	29.05.1967
Osman Zeki Efeoğlu	İzmir	Cumhuriyet Gazetesinde sosyalizm altında komünizm propagandası ve Amerikan düşmanlığı yapıldığı hakkında	109	29.05.1967
Fehmi Cumaloğlu	Kayseri	Milli abidelerimiz ve tarihi eserlerimize ilgi gösterilmemesi hakkında	109	29.05.1967
Hüsamettin Atabey	Devlet Bakanı	Fehmi Cumaloğlu'na cevap	109	29.05.1967
Bedrettin Karaerkek	Tokat	Tokat Şubesi Türk Kadınlar Birliği Genel Merkezinin AP organı olarak çalıştığı hakkında	110	31.05.1967
Şeref Bakşık	İzmir	Manisa Belediyesi ile bu belediye işçilerinin anlaşmazlığı hakkında	110	31.05.1967
Samî Binicioğlu	Manisa	Suriye sınırı içinde kalan Türk vatandaşlarının toprakları hakkında	110	31.05.1967

Tekin Erer	İstanbul	AP iktidarının bazı gazeteleri devletleştirmek istediği yönündeki haberlerin asılsızlığı hakkında	111	01.06.1967
Süleyman Onan	Kırşehir	Kırşehir'de olan dolu ve sel için tedbir alınması hakkında	111	01.06.1967
Hilmi İsgüzar	Sinop	Sel ve doludan zarar görenlere yardım yapılması hakkında	112	02.06.1967
Sadık Tekin Müftüoğlu	Devlet Bakanı	Hilmi İsgüzar'a cevap	112	02.06.1967
Necati Akagün	Gümüşhane Milletvekili	Er maaşlarının artırılması hakkında	112	02.06.1967
İhsan Sabri Çağlayangil	Dışişleri Bakanı	Orta Doğu'da barışı tehlikeye sokan olaylar için Meclisin aydınlatılması için verilen önergeler hakkında	113	05.06.1967
İbrahim Sıtkı Hatipoğlu	Ankara	Buğday fiyatlarının artırılması ve bazı ürünlerin değerlendirilmesi hakkında	113	05.06.1967
Yaşar Akal	Samsun	Samsun'da yaptığı temaslar sonucu gördüğü mahalli ihtiyaçların hükümete iletilmesi isteği hakkında	113	05.06.1967
Sadık Tekin Müftüoğlu	Devlet Bakanı	Yaşar Akal'a cevap	113	05.06.1967
Turhan Feyzioğlu	Kayseri	Orta Doğu siyasi bunalımı ve savaşı hakkında	114	07.06.1967
Çetin Altan	İstanbul	Orta Doğu siyasi bunalımı ve savaşı hakkında	114	07.06.1967
Nihat Erim	Kocaeli	Orta Doğu siyasi bunalımı ve savaşı hakkında	114	07.06.1967
Mevlüt Yılmaz	Balıkesir	Orta Doğu bunalımı hakkında	115	08.06.1967
İhsan Sabri Çağlayangil	Dışişleri Bakanı	Bir önceki birleşimde konuşulan Orta Doğuyla ilgili cevabı ve Hükümetin görüşü hakkında	115	08.06.1967
Mehmet Delikaya	Malatya	Doğu illerini hedef alan bazı bölücü yayınlar hakkında	116	09.06.1967

Mustafa Uyar	İzmir	Ziraat Odaları üye aidatlarına yönelik şikayetler ve alınması gereken tedbirler hakkında	117	12.06.1967
Adil Kurtel	Kars	TPA'O'nun açtığı akaryakıt satış istasyonlarının bazılarında yerli akaryakıtın bulunmaması ve bunun için tedbir alınması gerektiği hakkında	118	14.06.1967
Kemal Sarıbrahimoğlu	Adana	Ceyhan'da yapılması gereken ticaret borsası seçimlerinin partizan baskılar yüzünden yapılamaması bunun için işçilerin gecikmesi ve tedbir alınması gerektiği hakkında	119	15.06.1967
Hilmi İncesulu	Çorum	Batı Trakya'daki Türklerin genel durumu hakkında	120	16.06.1967
Nasuh Nazif Arslan	Sivas	Futbol Federasyonunun 2.Türkiye liginin teşkilinde takip ettiği sistem ve Sivas'ın nazara alınmamasının isabetsizliği hakkında	121	19.06.1967
Kemal Aytaç	Muş	Varto deprem bölgesinde devamlı iskanın geç kalması ve ilerdeki depremler için alınması gereken tedbirler hakkında	121	19.06.1967
Türkan Seçkin	Edirne	Edirne'nin çözüm bekleyen acil ihtiyaçları hakkında	121	19.06.1967
Metin Cizreli	Diyarbakır	Diyarbakır'daki tifo,tifüs ve dizanteri için önlem alınması hakkında	122	21.06.1967
Hilmi Işgüzar	Sinop	Resmi ilan tarifesinin büyük tirajlı gazetelerin lehine ve Anadolu Gazetesinin aleyhine değiştirilmesinin sakıncaları hakkında	122	21.06.1967
Nazmi Ögüz	Mardin	Kocaeli Kandıra İlçesinde olan deprem hakkında	122	21.06.1967
Mustafa Kemal Çilesiz	Giresun	Bu yıl fındığın az olması nedeniyle üreticilerin zor durumu,borçlarının tecili ve yeni krediler açılması hakkında	123	22.06.1967
Sadık Tekin Müftüoğlu	Devlet Bakanı	Mustafa Kemal Çilesiz'e cevap	123	22.06.1967
Arif Ertunga	İzmir	Futbol Federasyonu faaliyetleri ve bu yıl yapıldığı iddia edilen anlaşmalı maçlar hakkında	123	22.06.1967
İsmail Çataloğlu	İçel	İçel sebze üreticilerinin ihtiyaç ve problemleri hakkında	123	22.06.1967

Sabri Özcan San	Gümüşhane Milletvekili	Batı Trakya'daki Türklere reva görülen baskılar hakkında	133	05.07.1967
Hüsnü Özkan	Hatay	Topraklarına Suriye Hükümeti tarafından el konulmuş Hataylıların durumu hakkında	133	05.07.1967
Mustafa Kemal Çilesiz	Giresun	Yayla ve mera olayları yüzünden çıkan anlaşmazlıklar ve gerekli tedbirler hakkında	134	06.07.1967
Mahmut Bozdoğan	Adana	Adana'nın Kadirli İlçesinde olan dolu afeti ve zarar görenlere yardım hakkında	135	07.07.1967
İbrahim Aysoy	Mardin	Mardin, Diyarbakır ve Urfa'da görülen süne böceğinin tarım ürünlerine zararı hakkında	135	07.07.1967
İbrahim Sıtkı Hatipoğlu	Ankara	Çiftçilerin üretim araçlarının ithalının yabancılara bırakılmaması, kredi açılması ve şeker pancarı bedellerinin ödenmesi hakkında	136	10.07.1967
Raif Aybar	Ordu	Cumhurbaşkanıyla yaptıkları Fransa gezisi izlenimleri hakkında	138	12.07.1967
Kasım Gülek	Adana	Yunanistan'a yaptığı gezi nedeniyle dış ilişkiler hakkında	138	12.07.1967
Tarık Ziya Ekinci	Diyarbakır	Güney Doğu'da süne böceğinin tahribi ve alınması gereken tedbirler hakkında	138	12.07.1967
Abdülbâri Akdoğan	Ağrı	Meclis çalışmalarını ve Meclis Başkanının tutumu hakkında	139	13.07.1967
Mustafa Akalın	Afyon Karahisar	Hatırla tayinler yapılmaması, iş görülmemesi ve Başbakanın genelgesi ve Kalkınma Planı icabı gençlerin işbaşına getirilmesi hakkında	139	13.07.1967
Süleyman Arif Emre	Adıyaman	Demokratik rejimin fikri bakımdan itina görmemesi ve gençliktteki aşırı sol akım hakkında	139	13.07.1967
Ruhi Soyer	Niğde	Çarşı ve mahalle beğçileri kanununun durumu ve ücret alamayan beğçilerin şikayetleri hakkında	140	14.07.1967
Başkanlık		Ruhi Soyer'e cevap	140	14.07.1967
Reşat Özarda	Aydın	Adana Kasım Gülek'in önceki bir birleşimde yaptığı konuşma ve Türk-Yunan ilişkileri hakkında	141	17.07.1967

İhsan Sabri Çağlayangil	Dışişleri Bakanı	Reşat Özarda'ya cevap	141	17.07.1967
Ali Esat Birol	İstanbul	Türk Parlamento Heyeti İngiltere ziyareti izlenimleri hakkında	142	18.07.1967
İlyas Kılıç	Samsun	Samsun'da yapılacak azot sanayi fabrika ihalesi hakkında	143	19.07.1967
Abdurrahman Şeref Laç	İstanbul	45 sayılı Yüksek Hakimler Kurulu Kanunu uygulanması nedeniyle olan aksaklıklar hakkında	143	19.07.1967
Muzaffer Şamiloğlu	Kars	Kars'taki sel felaketi ve alınması gereken tedbirler hakkında	144	20.07.1967
Ali Rıza Uzuner	Trabzon	Trabzon'da elde edilen yaş çay yaprağının satın alınma gerekliliği hakkında	144	20.07.1967
Behice Hatko Boran	Urfa	Kıbrıs'taki Enosis ve oradaki Türklerin yalnız bırakılmaması hakkında	144	20.07.1967
İhsan Sabri Çağlayangil	Dışişleri Bakanı	Behice Hatko Boran'a cevap	144	20.07.1967
Kazım Kangal	Sivas	YSE Genel Müdürlüğü'nün Sivas'taki çalışmalarının yetersizliği ve alınması gereken tedbirler hakkında	145	21.07.1967
Osman Saraç	Tokat	Lise ve dengi okullarda din dersinin konulması için öğrencilerin başvurularının dikkate alınması hakkında	145	21.07.1967
Süleyman Demirel	Başbakan	22.07.1967'de Adapazarı ve dolaylarında olan deprem hakkında	146	24.07.1967
Kemal Satır	Elazığ	22.07.1967'de Adapazarı ve dolaylarında olan deprem hakkında	146	24.07.1967
Ali Rıza Akbıyıkoglu	Uşak	Uşak ilinin enerji noksanlığı ve Etibank'tan enerji temini için tedbir alınması hakkında	147	25.07.1967
Muslihittin Güner	Sakarya	Sakarya ve çevresinde olan deprem felaketi ve yapılacak binaların dayanıklı olması gerektiği hakkında	147	25.07.1967
Hayrettin Uysal	Sakarya	Sakarya ve dolaylarında olan deprem ve buna yönelik önlem alınması hakkında	148	26.07.1967

Halil Balkıs	Urfa	Urfa,Mardin,Diyarbakır'da olan felaketler nedeniyle çiftçilerin zararı ve verilen kredilerin taksitlerinin ertelenmesi yardımların devamı hakkında	148	26.07.1967
Sadık Tekin Müftüoğlu	Devlet Bakanı	Tunceli Pülümür ve Erzincan Tarcan İlçelerinde olan deprem hakkında	149	27.07.1967
Ahmet Bilgin	Edirne	25.07.1967günü birleşimde Başkanvekilliği sırasında Genel kurulda olan olaylar ve bu konuda Çetin Altan'ın Akşam gazetesi yazısında Başkanlık makamına yönettiği yersiz eleştirisi hakkında	149	27.07.1967
Kemal Satır	Elazığ	Edirne Ahmet Bilgin'in CHP'ye yönelik haksız satışmalar içeren konuşması hakkında	149	27.07.1967
Dursun Akçaoğlu	Çankırı	Yapılan geçekonduların gerekli tedbirler alınmadan ykıtırılmasının yanlışlığı ve Çankırı'da kamulaştırma bedellerinin düşük tutulması hakkında	150	28.07.1967
Ferda Güley	Ordu	Ölen kardeşi Refik Güley'in komünistlik suçundan açılan davada beraat etmesi ve bu iddiaların yersizliği hakkında	150	28.07.1967
Enver Kaplan	Maraş	Maraş'ın Göksun,Afşin ve Sakız İlçelerindeki hayvan hırsızlığı olaylarının artması ve gerekli tedbirlerin alınması hakkında	150	28.07.1967

ÜÇÜNCÜ TOPLANTI YILI

İsim	Seçim Bölgesi	Konu	Birleşim	Tarih
İhsan Sabri Çağlayangil	Dışişleri Bakanı	Kıbrıs Türk Cemaati Başkanı Rauf Denktaş'ın Kıbrıs'ta tutuklanması üzerine girilen teşebbüsler ve alınan tedbirler hakkında	4	10.11.1967
Yaşar Akal	Samsun	Samsun'da olan sel felaketi ve alınması gereken tedbirler hakkında	7	22.11.1967
Halidun Menteşeoğlu	İmar ve İskan Bakanı	Yaşar Akal'a cevap	7	22.11.1967
Refet Sezgin	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	Yaşar Akal'a cevap	7	22.11.1967
Feridun Cemal Erkin	Ordu	Cumhurbaşkanıyla yaptıkları İngiltere gezisi izlenimleri hakkında	8	24.11.1967
İbrahim Sıtkı Hatipoğlu	Ankara	Ürünlerini satamayan üzüm üreticisinin durumu hakkında	11	01.12.1967
İbrahim Tekin	Gümrük ve Tekel Bakanı	İbrahim Sıtkı Hatipoğlu'na cevap	11	01.12.1967
Sadık Tekin Müftüoğlu	Devlet Bakanı	İbrahim Sıtkı Hatipoğlu'na cevap	11	01.12.1967
Bahri Yazır	Bursa	Şeker Şirketi tarafından pancar üreticilerinin paralarının zamanında verilmemesi ve açılması gereken kredilerin tam olarak açılmaması hakkında	12	04.12.1967
Mehmet Turgut	Sanayi Bakanı	Bahri Yazır'a cevap	12	04.12.1967
Ruhi Soyer	Niğde	Bu yıl elmanın çok olmasıyla Niğdeli üreticilerin zor durumu ve alınması gereken tedbir hakkında	14	08.12.1967
Ahmet Türkel	Ticaret Bakanı	Ruhi Soyer'e cevap	14	08.12.1967
Niyazi Özgüç	Sinop	Sinop ve çevresindeki karayollarının programa alınıp yapılması hakkında	14	08.12.1967
Türkan Seçkin	Edirne	Kaçakçılık olayları ve alınması gerekli tedbirler hakkında	15	11.12.1967
İbrahim Tekin	Gümrük ve Tekel Bakanı	Türkan Seçkin'e cevap	15	11.12.1967
Hayrettin Uysal	Sakarya	Üniversitelere giremeyen öğrencilerin durumu hakkında	15	11.12.1967
İlhami Ertim	Millî Eğitim Bakanı	Hayrettin Uysal'a cevap	16	13.12.1967
Celal Sungur	Yozgat	Ortaöğretim sınav ve sınıf geçme yönetmeliği hakkında	16	13.12.1967

İlhami Ertem	Milli Eğitim Bakanı	Celal Sungur'a cevap	16	13.12.1967
Nahit Menteşe	Aydın	Meclisin çalışma düzenine yönelik temennileri hakkında	17	15.12.1967
Metin Cizreli	Diyarbakır	Diyarbakır Ergani İlçesi Etibank Müessesesinin kapatılmasının yanlış olduğu hakkında	18	18.12.1967
Refet Sezgin	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	Metin Cizreli'ye cevap	18	18.12.1967
Hasan Tahsin Uzun	Kurklareli	Ramazan Bayramı nedeniyle pancar üreticilerinin paralarına karşılık avans verilmesi hakkında	20	22.12.1967
İbrahim Sıtkı Hatipoğlu	Ankara	Çankaya'daki gecekonduların kışın yıkılmasının doğru olmadığı hakkında	21	25.12.1967
Mustafa Kemal Palaoglu	Sivas	İstiklal Savaşı gazi ve mücahitlerine ödenek verilmesini öngören yasanın çıkarılması hakkında	21	25.12.1967
Kemal Satır	Elazığ	1953'ü Abana İlçesinin köy olması kanununun Anayasa tarafından iptaline rağmen İçişleri Bakanlığınca buranın bucak olmasının uygun bulunmaması hakkında	22	27.12.1967
Sadık Tekin Müftüoğlu	Devlet Bakanı	Kemal Satır'a cevap	22	27.12.1967
İhsan Ataöv	Antalya	Meclis Başkanının üyelere verdiği iftar yemeğine yönelik bazı gazetelerde yersiz tenkitler hakkında	22	27.12.1967
Hayrettin Uysal	Sakarya	Sakarya'da olan zelzele ve sel sonucu ekonomik sıkıntıda olan çiftçiler için pancar ekim tahdidinin kaldırılması ve çalışmak için yabancı ülkelere öncelikli gönderilmeleri hakkında	24	08.01.1968
Haluk Menteşeoğlu	İmar ve İskan Bakanı	Hayrettin Uysal'a cevap	24	08.01.1968

Tarık Ziya Ekinci	Diyanbakır	Anayasasının haberleşme hürriyetini, özel hayatın gizliliğini, konut dokunulmazlığını zedeleyen olaylar görülmüş ve Erzurum Üniv.öğr.yurduna yerleştirilen ses alma cihazı hakkında	25	10.01.1968
Faruk Sükan	İçişleri Bakanı	Tarık Ziya Ekinci'ye cevap	25	10.01.1968
Faik Kırbışlı	Burdur	Önceki gün Burdur'da olan sele yönelik tedbir hakkında	25	10.01.1968
Refet Sezgin	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	Faik Kırbışlı'ya cevap	25	10.01.1968
İlyas Kılıç	Samsun	Karadeniz bütün piyasası için alınması gereken tedbirler hakkında	25	10.01.1968
Kasım Gülek	Adana	Ali Fuat Cebesoy'un şahsiyeti ve hizmetleri hakkında	26	12.01.1968
Muammer Baykan	Çanakkale	Pakistan ve Hindistan gezilerine yönelik izlenimleri hakkında	26	12.01.1968
Sadrettin Çanga	Bursa	Bursa ve çevresinde olan sel nedeniyle alınması gerekli tedbirler hakkında	26	12.01.1968
Sadık Tekin Müftüoğlu	Devlet Bakanı	Sadrettin Çanga'ya cevap	26	12.01.1968
Celal Sungur	Yozgat	Yozgat Yerköy İlçesinde olan sel için tedbir alınması ve sıtma eredikasyonu personeliyle ilgili kanunun çıkarılması hakkında	27	15.01.1968
Refet Sezgin	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	Celal Sungur'a cevap	27	15.01.1968
Abdurrahman Şeref Laç	İstanbul	Anayasa Mahkemesinin gerekçesiz karar vermesinin Anayasaya uygun olmadığı hakkında	28	17.01.1968
Hüsnü Özkan	Hatay	Güney sahillerinde balık avcılığında çalışanlardan SSK Adana Şubesinin prim alması için baskı yapmasının yanlışlığı hakkında	28	17.01.1968

Mustafa Tayyar	Bursa	Bursa Merkez ve İlçelerinde olan sel ve don olaylarında zeytin ve zeytincilerin zararlarına yönelik tedbirler hakkında	29	19.01.1968
Abdülbâri Akdoğan	Ağrı	Ağrı Lisesinde 30.12.1967'günü olan olaylar ve lise müdürünün öğrencilere yönelik ağır sözleri hakkında	29	19.01.1968
İlhami Ertem	Millî Eğitim Bakanı	Önceki birleşimde Ağrı A.Akdoğan'ın lisedeki olaylara yönelik konuşmasına cevap ve gerekli işlemlerin yapılacağı hakkında	30	22.01.1968
Ahmet Şener	Trabzon	Karadeniz Balıkçılık Kooperatifleri problemleri ve alınması gereken tedbirler hakkında	30	22.01.1968
Ahmet Üstün	Ankara	Trafik Nizamnamesine uyulmaması nedeniyle meydana gelen can ve mal kayıpları hakkında	30	22.01.1968
Faruk Sükan	İçişleri Bakanı	Ahmet Üstün'e Cevap	30	22.01.1968
Sadık Tekin Müftüoğlu	Devlet Bakanı	Ahmet Şener'in Karadeniz Balıkçılık Kooperatiflerine yönelik konuşmasına cevap	30	22.01.1968
Ahmet Üstün	Ankara	Devlet hizmetinde çalışan ve statülerinin memur olması tartışılan hizmetlilerin,kapıcıların, kalörifercilerin zor durumları ve gerekli tedbirler hakkında	31	24.01.1968
İbrahim Sıtkı Hatipoğlu	Ankara	Köylü ve çiftçilerin sorunları, ihtiyaç duydukları malzemelerin pahalılığı ve 5 yıllık takip neticesinde alınması imkansız borçların affedilmesi hakkında	31	24.01.1968
Mehmet Turgut	Sanayi Bakanı	İbrahim Sıtkı Hatipoğlu'na cevap	31	24.01.1968
İhsan Ataöv	Antalya	TİP'e mensup 2 milletvekilinin Roma'da yapılan ve komünist toplantısı olduğu iddia edilen eyleme katılmaları hakkında	32	26.01.1968
Çetin Altan	İstanbul	İhsan Ataöv'e cevap	32	26.01.1968
Mustafa Kemal Çilesiz	Giresun	Son günlerde Doğu Karadeniz'de meydana gelen fırtına ve selden zarar gören vatandaşlara yardım hakkında	32	26.01.1968

Bahri Dağdaş	Tarım Bakanı	Mustafa Kemal Çilesiz'e cevap	32	26.01.1968
Hamit Fendoğlu	Malatya	Atatürk Öğrenci Yurdunda bir öğrencinin öldürülmesi ve bu gibi olaylara tedbir alınması hakkında	32	26.01.1968
Faruk Sükan	İçişleri Bakanı	Hamit Fendoğlu'na cevap	32	26.01.1968
Gıyasettin Karaca	Erzurum	Erzurum'da kömür dağıtımının gecikmesinin önlenmesi için hükümetçe alınması gereken tedbir hakkında	32	26.01.1968
Refet Sezgin	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	Gıyasettin Karaca'ya cevap	32	26.01.1968
Türkan Seçkin	Edirne	Edirne'de 1967 yılı plan ve program uygulamasında gecikmeler, 1968'lyı yapılması gereken işler ve buradaki DSİ ve YSE çalışmaları hakkında	33	29.01.1968
İsmet Kapisız	Konya	Avans Kanunundan yararlanamayan mahalli idareler ve iktisadi devlet teşebbüsleri personeli şikayetleri hakkında	33	29.01.1968
Salih Yıldız	Van	Doğu illerindeki şiddetli kış yüzünden hayvan yemi sıkıntısı konusunda alınması gereken tedbirler hakkında	33	29.01.1968
Adil Yaşa	Siirt	Memlekette ve özellikle Doğudaki şiddetli kış sebebiyle yolların kapanması, açlık ve hastalıklara tedbir alınması hakkında	34	31.01.1968
Kenan Aral	Tunceli	Pülümür İlçesi Kocatepe Köyündeki çığ yüzünden olan ölüm ve yaralanmalara yönelik iskan politikaları izlenmesi ve tedbirler alınması hakkında	34	31.01.1968
Refet Sezgin	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	Kenan Aral'a cevap	34	31.01.1968
Nuri Kodamanoglu	Yozgat	Anayasa Mahkemesi çalışmaları hakkında	34	31.01.1968
Osman Saraç	Tokat	Cumhurbaşkanıyla yaptıkları Suudi Arabistan ve Libya ziyareti izlenimleri hakkında	35	02.02.1968
Behice Hatko Boran	Urfa	Başka müdahalelerin tutanağa geçmemesiyle Refet Sezgin'in cevabının kendi müdahalesine yönelik olduğunu anlaşılmaması hakkında	36	05.02.1968
Ahmet Tahtakılıç	İstanbul	Cumhurbaşkanıyla yaptıkları Suudi Arabistan ve Libya gezisi izlenimleri hakkında	36	05.02.1968

Mustafa Uyar	İzmir	Egeütün piyasası,ekicilerin güç durumunda olmaları ve bütün mevzuatının çıkarılması gerekliliği hakkında	36	05.02.1968
İbrahim Tekin	Gümrük ve Tekel Bakanı	Mustafa Uyar'a cevap	36	05.02.1968
Ertuğrul Akça	Manisa	Straazburg'daki Avrupa Konseyi İstişare Meclisi çalışmalarına yönelik izlenimleri hakkında	37	07.02.1968
Nazmi Oğuz	Mardin	İzmir'de kurulan fabrikaların denize dökülen artıklarının su ürünlerine yaptığı zarar hakkında	37	07.02.1968
Kenan Esengin	Zonguldak	TKİ Kozlu havzasında işçilerin grevi ve nedenleri hakkında	37	07.02.1968
Refet Sezgin	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	Kenan Esengin'e cevap	37	07.02.1968
Ali Naili Erdem	Çalışma Bakanı	Kenan Esengin'e cevap	37	07.02.1968
Sami Binicioğlu	Manisa	Milli ve yüksek öğrenim kuruluşlarını hedef alan yıkıcı akımlar için tedbir alınması hakkında	38	09.02.1968
Sadık Tekin Muftuoğlu	Devlet Bakanı	Sami Binicioğlu'na cevap	38	09.02.1968
Türkan Seçkin	Edirne	Trakya'da Papazkarası üretim üreticilerin zor durumları,şarap fabrikası imkan ve veriminin artırılması gerekliliği hakkında	38	09.02.1968
Faruk Sukan	İçişleri Bakanı	Önceki gün Osmaniye İlçesindeki olaylar hakkında	39	12.02.1968
Kasım Gülek	Adana	Avrupa Konseyi Genelkurul Toplantısı dönüşü Yunanistan'da Yunan Başbakanı ile yaptığı şahsi görüşme hakkında	40	14.02.1968
Dursun Akçaoğlu	Çankırı	Diyarbakır Çermik İlçesi Alos bucağında bucak müdürü ile sağlık personeli arasında olan müessif olay hakkında	57	04.03.1968
Vedat Ali Özkan	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	Dursun Akçaoğlu'na cevap	57	04.03.1968
Mahmut Bozdoğan	Adana	Er eğitim tugaylarındaki okuma-yazma okullarında ve ceza evlerinde görevli öğretmenlere ödenek verilmesinin sakıncaları hakkında	57	04.03.1968

Haldun Menteşeoğlu	İmar ve İskan Bakanı	Son günlerde yağışlar nedeniyle sel baskınlarına için alınması gereken tedbirler hakkında	60	18.03.1968
Oğuzdemir Tüzün	Niğde	Son sel felaketleri ve Aksaray'daki erozyon için önlem alınması hakkında	62	22.03.1968
Kemal Sarıbrahimoğlu	Adana	Adana'daki sel felaketi ve hükümetin alması gereken tedbir hakkında	63	25.03.1968
Haldun Menteşeoğlu	İmar ve İskan Bakanı	Kemal Sarıbrahimoğlu'na cevap	63	25.03.1968
Reşit Ülker	İstanbul	Bursa'da yapılan toplantılar ve bazı gazetelelerdeki yazıların anayasaya aykırılığı hakkında	64	27.03.1968
Sadık Tekin Müftüoğlu	Devlet Bakanı	Reşit Ülker'e cevap	64	27.03.1968
İbrahim Sıtkı Hatipoğlu	Ankara	Çiftçilerin banka borçlarının icra yolu ile takibinin durdurulması hakkında	64	27.03.1968
Sadık Tekin Müftüoğlu	Devlet Bakanı	İbrahim Sıtkı Hatipoğlu'na cevap	64	27.03.1968
Nuri Kodamanoğlu	Yozgat	Yazılı-sözlü soru müesseselerine karşı hükümetin tutumu ve iktidardaki milletvekillerinin genel kurul ve komisyonlara devamsızlıkları hakkında	66	01.04.1968
Sadık Tekin Müftüoğlu	Devlet Bakanı	Nuri Kodamanoğlu'na cevap	66	01.04.1968
Hasan Tahsin Uzun	Kırklareli	Traktör plasmanı olmadığı için Ziraat Bankasından kredi alamayan çiftçilerin durumu hakkında	66	01.04.1968
Sadık Tekin Müftüoğlu	Devlet Bakanı	Hasan Tahsin Uzun'a cevap	66	01.04.1968
Hüseyin Yılmaz	Gaziantep	Ürünlerinin değerlendirilmemesi yüzünden üzüm üreticilerinin zor durumda olması ve hükümetçe tedbir alınması hakkında	69	05.04.1968
Seyfi Kurtbek	Sivas	Amerika'da zenci lider Martin Luther King'in öldürülmesine yönelik üzüntüsü hakkında	70	08.04.1968
Kemal Sarıbrahimoğlu	Adana	Tectübesizce kullanılan sanora 64 ve Meksika menşeli buğday tohumlarının ürün vermemesi yüzünden zor durumda kalan çiftçiler ve alınması gereken önlemler hakkında	70	08.04.1968
Coşkun Kırca	İstanbul	Hükümetin izlediği Kıbrıs politikası ve yapılacak ikili görüşmeler hakkında	71	10.04.1968
Hamit Fendoğlu	Malatya	Memurlara çift maaş verilmesi teklifi karşısında küçük ücretli memurlara zam	71	10.04.1968

Nazmi Oğuz	Mardin	Önceki birleşimde yaptığı konuşma sonunda Başkanlığın kendisine üst üste 3 birleşime katılmadı beyanının yanlışlığı hakkında	73	12.04.1968
Hasan Aksay	Adana	İlâhiyat Fakültesinde olan olay ve bir öğrenciye yönelik doğru karar alınmadığı hakkında	73	12.04.1968
Şadi Binay	Bilecik	Osmanlı İlçesinde olan sel felaketi için hükümetçe önlem alınması hakkında	73	12.04.1968
Kasım Gülek	Adana	ABD Senatörü ve Başkan adayı Kennedy'nin öldürülmesi hakkında	74	10.06.1968
İsmet Kapsız	Konya	Almanya'da çalışan kadın işçiler, istenilen yeni işçiler ve atasekiler hakkında	75	12.06.1968
Ahmet Üstün	Ankara	Yargıtay Başkanının yaptığı konuşmanın yersizliği hakkında	76	14.06.1968
Nuri Kodamanoğlu	Yozgat	Niğde ili Narköy İlçesinde meydana gelen fay olayları hakkında	76	14.06.1968
Haldun Menteşeoğlu	İmar ve İskan Bakanı	Nuri Kodamanoğlu'na cevap	76	14.06.1968
Mustafa Uyar	İzmir	İzmir Ticaret Odası toplantısında sütçülükle ilgili alınan karar hakkında	77	17.06.1968
Mahmut Bozdoğan	Adana	Kadirli İlçesinde doludan kaynaklanan mahsul zararı ve alınması gereken tedbir hakkında	78	19.06.1968
Mustafa Kemal Çilesiz	Giresun	Fındık müstahsilinin zor durumu gerekli yardımlar ve tedbirler hakkında	78	19.06.1968
Ahmet Türkel	Ticaret Bakanı	Mustafa Kemal Çilesiz'e cevap	78	19.06.1968
Ruhi Soyer	Niğde	Niğde ilinin bazı köylerinde meydana gelen su baskınları alınması gereken tedbirler hakkında	81	26.06.1968
Süleyman Onan	Kırşehir	Tohumluk buğday tevzii ve bazı ihtiyaçlar için zamanında tedbir alınması hakkında	82	28.06.1968
Bahri Dağdaş	Tarım Bakanı	Süleyman Onan'a cevap	82	28.06.1968
Mehmet Yücel	Kayseri	İşçilerin yanlarında getirdikleri traktörlerin yurda sokulmamasının sakıncaları hakkında	82	28.06.1968
Ali İhsan Göğüş	Gaziantep	Son günlerde Gaziantep'te bazı öğretmenlerin tayin ve nakilleri hakkında	83	01.07.1968
İlhami Ertem	Millî Eğitim Bakanı	Ali İhsan Göğüş'e cevap	83	01.07.1968
Kasım Gülek	Adana	Bu yıl ekilen ve ürünü elde edilen Meksika menşeli buğdaylar hakkında	83	01.07.1968

Bahri Dağdaş	Tarım Bakanı	Kasım Gülek'e cevap	83	01.07.1968
Dursun Akçaoğlu	Çankırı	Son günlerde üniversitede olan boykot ve fiili işgal olayları ve bunlar için İstanbul'da yaptığı incelemeler hakkında	84	03.07.1968
Mustafa Ok	Çankırı	Tütün ekiplerine verilen kredilerin ikinci taksitinin ödenmesi ve Tarış'ın elinde çürüyen ürünler hakkında	84	03.07.1968
Mustafa K. Palaoglu	Sivas	Sivas ili ve çevresinin sorunları hakkında	86	30.09.1968
Seyfi Öztürk	Devlet Bakanı	Mustafa K. Palaoglu'na cevap	86	30.09.1968
Cahit Karakaş	Zonguldak	Bartın ve çevresinde olan deprem ve alınması gereken tedbir hakkında	86	30.09.1968
Mehmet Emin Gündoğdu	Bingöl	Bingöl Kığı İlçesinde olan deprem ve alınması gereken tedbir hakkında	87	02.10.1968
Haldun Menteşeoğlu	İmar ve İskan Bakanı	Mehmet Emin Gündoğdu'ya cevap	87	02.10.1968
Mahmut Bozdoğan	Adana	Çukurova pamuk üreticilerinin güç duruma düşmesi ve alınması gereken tedbir hakkında	87	02.10.1968
Ahmet Türkel	Ticaret Bakanı	Mahmut Bozdoğan'a cevap	87	02.10.1968
İbrahim Sıtkı Hatipoğlu	Ankara	Araç Kaymakamının dövülmesi hakkında	88	04.10.1968
Faruk Sükan	İçişleri Bakanı	İbrahim Sıtkı Hatipoğlu'na cevap	88	04.10.1968
Hayri Başar	Eskişehir	Tohumluk ve hayvan yemi sıkıntısının giderilmesi için hükümetçe önlem alınması hakkında	88	04.10.1968
Bahri Dağdaş	Tarım Bakanı	Hayri Başar'a cevap	88	04.10.1968
Nermin Neftçi	Muş	Doğu Anadolu'da özellikle Muş'ta buğdaya bulaşan hastalıklar ve bazı tarım problemleri hakkında	91	11.10.1968
Bahri Dağdaş	Tarım Bakanı	Nermin Neftçi'ye cevap	91	11.10.1968
Hayrettin Uysal	Sakarya	Meslek okulu mezunlarının üniversiteye devamı ve Sakarya'nın ihtiyaçları hakkında	91	11.10.1968
İlhami Ertem	Millî Eğitim Bakanı	Hayrettin Uysal'a cevap	91	11.10.1968
Sadrettin Çanga	Bursa	Yaş sebze ve meyve ihracı ve Bursa'nın ihtiyaçları hakkında	91	11.10.1968

Ahmet Türköl	Ticaret Bakanı	Sadrettin Çanga'ya cevap		
Hayri Başar	Eskişehir	Pancar üreticilerinin güç durumu hakkında	91	11.10.1968
Mehmet Turgut	Sanayi Bakanı	Hayri Başar'a cevap	92	14.10.1968
Ali Ruza Uzuner	Trabzon	Trabzon radyosunun durumu ve radyoya kadroların verilmesi hakkında	92	14.10.1968
Vefa Tanır	Konya	Topraksız köylüye toprak dağıtma işleminin durdurulmasının sakıncaları hakkında	93	16.10.1968
Turgut Tokar	Köy İşleri Bakanı	Vefa Tanır'a cevap	93	16.10.1968
Mehmet Ali Arsa	Çankırı	İç Anadolu köylülerinin geçimi için tiftiği tops yapacak tesislerin hükümetçe kurulması hakkında	93	16.10.1968
Mehmet Turgut	Sanayi Bakanı	Mehmet Ali Arsa'ya cevap	93	16.10.1968
Mazhar Arıkan	İçel	Orman Kanununun uygulanmasıyla yurttaşların zor durumu ve alınması gereken tedbirler hakkında	95	21.10.1968
Mustafa Kemal Çilesiz	Giresun	Giresun'un bazı il ve köylerindeki ulaşım sorunu hakkında	95	21.10.1968

DÖRDÜNCÜ TOPLANTI YILI

İsim	Seçim Bölgesi	Konu	Birleşim	Tarih
Faruk Sükan	İçişleri Bakanı	Önceki gün Gaziantep'te meydana gelen olaylar ve alınan tedbirler hakkında	5	15.11.1968
Ferda Güley	Ordu	İstiklal madalyası sahiplerinin şeref aylıklarının ödenmesinde karşılaşılan sorun hakkında	5	15.11.1968
Reşit Ülker	İstanbul	Üniversitelerde yapılması gereken reform çalışmaları hakkında	5	15.11.1968
Sadık Tekin Müftüoğlu	Devlet Bakanı	Reşit Ülker'e cevap	5	15.11.1968
Mustafa Ok	Manisa	Ege pamuk ekicilerinin çığit fiyatlarının düşmesi nedeniyle uğradıkları sıkıntılı durum hakkında	5	15.11.1968
Ahmet Türkel	Ticaret Bakanı	Mustafa Ok'a cevap	5	15.11.1968
Seyfi Öztürk	Maliye Bakan Vekili ve Devlet Bakanı	Ferda Güley'e cevap	5	15.11.1968

İhsan Kabadayı	Konya	Karapınar'da erozyonu önleyici tedbirlere uyulmaması ve bu konuda gerekli işlemlerin yapılması hakkında	7	20.11.1968
Mustafa Kemal Çilesiz	Giresun	Tefecilik konusunda araştırma yapan komisyonun çalışmaması ve tefeciliğin devamı hakkında	7	20.11.1968
Sadık Tekin Müftüoğlu	Devlet Bakanı	Mustafa Kemal Çilesiz'e cevap	7	20.11.1968
İhsan Kabadayı	Konya	Midyat'ta çekilen su skıntısı ve alınması gereken tedbirler hakkında	8	22.11.1968
Kemal Demir	Bolu	Ankara Yüksek İhtisas Hastanesinde yapılan kalp nakli ve bunun yankıları hakkında	9	25.11.1968
Süreyya Koç	Balıkesir	Balıkesir'in Körfez bölgesi zeytinciliği ve alınması gereken tedbirler hakkında	9	25.11.1968
Dursun Akçaoğlu	Çankırı	İkinci 5 yıllık plan döneminde Çankırı'ya yapılması gereken yatırımlar ve tedbirler hakkında	10	27.11.1968
Hilmi İsgüzar	Sinop	Sinop'ta Gök Irmağın taşması sonucu oluşan zararlar hakkında	10	27.11.1968
Türkan Seçkin	Edirne	Türk-Yunan sınırında Meriç Nehrinin yatağının değiştirilerek Yunanlıların toprak kazanmasına yönelik tedbir alınması hakkında	12	02.12.1968
Nuri Kodamanoglu	Yozgat	Bu yıl üniversitelere ve yüksek okullara giremeyen öğrencilerin durumları hakkında	12	02.12.1968
İlhami Ertem	Milli Eğitim Bakanı	Nuri Kodamanoglu'na cevap	12	02.12.1968
Fethi Çelikbaş	Burdur	Burdur'un Gölhisar İlçesinde hazine arazisini kiralayanlara Maliye Bakanlığının yaptığı haksız işlem hakkında	12	02.12.1968
İlhami Ertem	Milli Eğitim Bakanı	Bazı yayınlara konu olan özel yüksek hukuk okulu açılması hakkında	13	04.12.1968
Kasım Gülek	Adana	Katıldığı NATO Parlamento'ları Genel Kurul toplantısı izlenimleri hakkında	13	04.12.1968
Fethi Alacalı	Tokat	Pancar ekim alanlarının kısıtlanmasının üreticileri zor durumda bırakması ve buna yönelik tedbirler hakkında	13	04.12.1968

Süleyman Onan	Kırşehir	Çiftçi borçlarının taksitlendirilmesi için çıkartılan 776.maddeye uyulmaması ve bundan doğan sorunlar hakkında	13	04.12.1968
Ahmet Türkel	Ticaret Bakanı	Süleyman Onan'a cevap	13	04.12.1968
Mustafa Ok	Manisa	Tütünün ortak Pazar bünyesinde sabote edilmesi ve gerekli tedbirler hakkında	14	06.12.1968
Niyazi Özgüç	Sinop	Ziraat ve Halk Bankalarının Sinop'a açtığı kredilerin yetersizliği hakkında	14	06.12.1968
İhsan Kabadayı	Konya	Ege pamuk üreticilerinin bulunduğu iktisadi güçlükler için gerekli tedbirler hakkında	14	06.12.1968
Süleyman Demirel	Başbakan	İnsan Hakları Evrensel Demecinin 20.yıldönümü hakkında	15	10.12.1968
Mehmet Ali Aybar	İstanbul	İnsan Hakları Evrensel Demecinin 20.yıldönümü hakkında (TİP Grubu adına)	15	10.12.1968
Muammer Baykan	Çanakkale	İnsan Hakları Evrensel Demecinin 20.yıldönümü hakkında (AP Grubu adına)	15	10.12.1968
Nihat Erim	Kocaeli	İnsan Hakları Evrensel Demecinin 20.yıldönümü hakkında (CHP Grubu adına)	15	10.12.1968
Hilmi İsgüzar	Sinop	İnsan Hakları Evrensel Demecinin 20.yıldönümü hakkında (MP Grubu adına)	15	10.12.1968
Coşkun Kurca	İstanbul	İnsan Hakları Evrensel Demecinin 20.yıldönümü hakkında (GP Grubu adına)	15	10.12.1968
Nihat Diler	Erzurum	İnsan Hakları Evrensel Demecinin 20.yıldönümü hakkında (YTP Grubu adına)	15	10.12.1968
Ahmet Tahiakılıç	İstanbul	İnsan Hakları Evrensel Demecinin 20.yıldönümü hakkında	15	10.12.1968
Turhan Dilligil	Adana	İnsan Hakları Evrensel Demecinin 20.yıldönümü hakkında	15	10.12.1968
Kasım Gülek	Adana	İnsan Hakları Evrensel Demecinin 20.yıldönümü hakkında	15	10.12.1968
Ruhi Soyer	Niğde	Tarım Kredi Kooperatifleri ve Ziraat Bankasının kredi,tohum,gübre dağıtımındaki görev eksiklikleri hakkında	16	11.12.1968
Bahri Dağdaş	Tarım Bakanı	Ruhi Soyer'e cevap	16	11.12.1968
Mustafa Akalın	Afyon Karahisar	Toprak dağıtımı ve ecir misil taktirindeki aksaklıklar hakkında	16	11.12.1968

Mehmet Yücel	Kayseri	Önceki birleşimde kendisine verilen ihtar cezasına ve kendisine söylenen Başkanlığın sözleri hakkında	17	13.12.1968
Başkanlık		Mehmet Yücel'e cevap	17	13.12.1968
Ali İhsan Göğüş	Gaziantep	Ekmeklik un yapımında kullanılan ilacli buğdayların sağlığı tehdidi hakkında	17	13.12.1968
Bahri Dağdaş	Tarım Bakanı	Ali İhsan Göğüş'e cevap	17	13.12.1968
Mesut Ozansü	Balıkesir	Erzurum'da ki öğretmenlerin 3aydan beri eğitim 1aydan beri ek ders ücreti almamalarının yarattığı zorluk ve buna yönelik tedbirler hakkında	17	13.12.1968
Şadi Pehlivanoglu	Ordu	Trafik kazaları ve bunların önlenmesi hakkında	18	16.12.1968
Faruk Sükan	İçişleri Bakanı	Şadi Pehlivanoglu'na cevap	18	16.12.1968
Ahmet Şener	Trabzon	İkizdere Santralinin randumanının azlığı ve kırılan bir türbünün yapılması hakkında	18	16.12.1968
Haldun Menteşeoğlu	İmar ve İskan Bakanı	Ahmet Şener'e cevap	18	16.12.1968
Mustafa Kemal Çilesiz	Giresun	Karadeniz'in orman mahsülleri, dam örtüsü ve yiyecek ihtiyacı hakkında	19	18.12.1968
Nihat Erir	Kocaeli	27.10.1968 tarihli 10.birleşim tutanağında sözünün yanlış kayda geçmesi ve düzeltilmesi hakkında	19	18.12.1968
Bahri Dağdaş	Tarım Bakanı	Mustafa Kemal Çilesiz'e cevap	19	18.12.1968
Sadrettin Çanga	Bursa	1969 yılı bütçe açığı ve tek el maddelerine yapılması düşünülen zamlar hakkında	19	18.12.1968
Nahit Menteşe	Gümrük ve Tekel Bakanı	Sadrettin Çanga'ya cevap	19	18.12.1968
Mustafa Uyar	İzmir	Güney İllerinde oluşan su taşkınları felaketi hakkında	21	03.01.1969
İsmail Çataloğlu	İçel	Mustafa Uyar'a cevap	21	03.01.1969
Haldun Menteşeoğlu	İskan Bakanı	Mustafa Uyar'a cevap	21	03.01.1969
Refet Sezgin	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	Mustafa Uyar'a cevap	21	03.01.1969

İhsan Kabadayı	Konya	Konya Üniversitesi hakkında	21	03.01.1969
Kasım Gülek	Adana	Amerikan Büyükelçisinin ODTÜ'yi ziyareti sırasında meydana gelen olaylar hakkında	22	07.01.1969
Cevdet Aykan	Tokat	Son günlerde toplu öğrenci hareketleri hakkında	22	07.01.1969
İhsan Ataöv	Antalya	Son günlerde üniversitelerdeki olaylar hakkında	22	07.01.1969
Giyasettin Karaca	Erzurum	Temsil ödenekleriyle ek ders ücreti almayan öğretmenlerin durumu hakkında	26	10.01.1969
Seyfi Öztürk	Devlet Bakanı	Giyasettin Karaca'ya cevap	26	10.01.1969
İlyas Kılıç	Samsun	Pancar ekim alanlarının daraltılması sonucu bazı vatandaşların güç durumunda kalması hakkında	26	10.01.1969
Fahri Uğrasızoğlu	Uşak	Uşak pancar ekicilerinin durumları ve kendilerine krediyle şeker verilmesinin gerekliliği hakkında	26	10.01.1969
Kasım Gülek	Adana	Çukurova'da meydana gelen son sel felaketi hakkında	29	15.01.1969
Kemal Şensoy	Ordu	Karadeniz balıkçılarının acil ihtiyaçları hakkında	29	15.01.1969
Sadun Aren	İstanbul	Kartal Singer Fabrikası çalışanlarının grevi ve buna neden olan çalışma zorlukları hakkında	31	17.01.1969
Seyfi Öztürk	Devlet Bakanı	Sadun Aren'e cevap	31	17.01.1969
Faruk Sükan	İçişleri Bakanı	Sadun Aren'e cevap	31	17.01.1969
Ruhi Soyer	Niğde	Full-time çalışmalarında beklenen faydaların sağlanmaması ve hastalardan alınan tedavi giderleri hakkında	33	21.01.1969
Vedat Ali Özkan	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	Ruhi Soyer'e cevap	33	21.01.1969

Türkan Seçkin	Edirne	Dış memleketlere giden yurttaşların buralarda evlenerek ülkenin vatandaşı olmaları tehlikesi ve bu konuda tedbir alınması hakkında	33	21.01.1969
Hasan Tahsin Uzun	Kırklareli	1968 yazının kurak 69 kışının soğuk geçmesiyle Trakya halkı ve çiftçilerinin zor durumda kalması ve buna tedbirler hakkında	36	24.01.1969
Bahri Dağdaş	Tarım Bakanı	Hasan Tahsin Uzun'a cevap	36	24.01.1969
Mustafa Uyar	Izmir	Pakistan Millet Meclisi Başkanının davetlisi olarak Pakistan'a giden Parlamento kurulunun izlenimleri hakkında	36	24.01.1969
Osman Zeki Efeoğlu	Izmir	Türkiye'de sosyalizm perdesi altında yürütülen komünist hareketler hakkında	36	24.01.1969
Mehmet Ali Aybar	İstanbul	Osman Zeki Efeoğlu'na cevap	36	24.01.1969
Reşit Ülker	İstanbul	Osman Zeki Efeoğlu'na cevap	36	24.01.1969
Mahmut Bozdoğan	Adana	Çukurova sel felaketi yüzünden ekilemeyen buğday tohumlukları ve hükümetin bu konuda tedbir alması hakkında	37	27.01.1969
Bahri Dağdaş	Tarım Bakanı	Mahmut Bozdoğan'a cevap	37	27.01.1969
Mustafa Kemal Çilesiz	Giresun	Fındık ihracatındaki yolsuzluk, fiyatın düşük tutulması ve üreticilere yardıma yönelik tedbir alınması hakkında	37	27.01.1969
Ahmet Türkel	Ticaret Bakanı	Mustafa Kemal Çilesiz'e cevap	37	27.01.1969
Nazmi Oğuz	Mardin	931 sayılı iş kanununun 25.maddesi gereğince sakat veya eski hükümlülere iş verilmesi için tüzüğün çıkarılması hakkında	40	30.01.1969
Ahmet Şener	Trabzon	Üniversite adaylarının boykot yapmalarına neden olan olayların hükümet tarafından düzeltilmesi yönünde tedbir alınması hakkında	41	31.01.1969

İlhami Ertem	Milli Eğitim Bakanı	Ahmet Şener'e cevap	41	31.01.1969
Nihat Diler	Erzurum	Erzurum'da çekilmekte olan kömür sıkıntısı hakkında	41	31.01.1969
Refet Sezgin	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	Nihat Diler'e cevap	41	31.01.1969
İbrahim Öktem	Bursa	Memleketin ortak pazara girmesinde gerekli hazırlıkların yapılmadığı söylentilere ve hükümetin politikalarına yönelik bilgi verilmesi hakkında	42	03.02.1969
İhsan Sabri Çağlayangil	Dışişleri Bakanı	İbrahim Öktem'e cevap	42	03.02.1969
Dursun Akçaoğlu	Çankırı	Pancar bedellerinin ödenmesi nedeniyle üreticilerin sıkıntıları hakkında	44	05.02.1969
Sadık Tekin Müftüoğlu	Devlet Bakanı	Dursun Akçaoğlu'na cevap	44	05.02.1969
Salahattin Hakkı Esatoğlu	Nevşehir	Üzümlü ve patates üreticilerinin sorunları hakkında	44	05.02.1969
Halil Balkıs	Urfa	Güney hudut bölgesinde yağışlar nedeniyle tarlalara yayılan mayınların çiftçileri huzursuz etmesi hakkında	44	05.02.1969
İhsan Ataöv	Antalya	Son zamanlarda görülen tapulu arazinin işgali olayları ve bunların bazı çevrelerce teşviki hakkında	46	07.02.1969
Metin Cizreli	Diyarbakır	Memur, işçi, emekli, dul ve yetimlerin Mart 1969 aylıklarının kurbân bayramından önce maaşlarının ödenmesi hakkında	46	07.02.1969
Vefa Tanır	Konya	Toprak dağıtımı ve bunun nasıl yapılacağına açıklanması hakkında	47	10.02.1969
İhsan Kabadayı	Konya	Günün ahlaki sorunları ve milletin vekarına uymayan kıyafetler hakkında	48	11.02.1969

Sadrettin Çanga	Bursa	Tekel maddelerinin fiyatlarının artmasıyla oluşan ekonomik bunalım hakkında	48	11.02.1969
Nahit Menteşe	Gümürük ve Tekel Bakanı	Sadrettin Çanga'ya cevap	48	11.02.1969
Hüsamettin Köran	Urfa	Siverek Kalesinin çökmesiyle meydana gelen olaylara yönelik tedbir alınması hakkında	64	14.03.1969
İrfan Solmaz	Tokat	Üniversite öğretim üyeleri ve asistanlarının tazminatları hakkında	64	14.03.1969
Şadi Pehlivanoglu	Ordu	İtalyan Proleter ve Sosyalist Birliği Partisinin Napoli'de yaptığı toplantı ve buna TİP adına katılan Doçent hakkında	64	14.03.1969
Faruk Sükan	İçişleri Bakanı	Şadi Pehlivanoglu'na cevap	64	14.03.1969
Sabri Özcan San	Gümüşhane	Bayburt Savcısının bazı olaylara karşı tutumu hakkında	64	14.03.1969
Hasan Dinçer	Adalet Bakanı	Sabri Özcan San'a cevap	64	14.03.1969
Ruhi Soyer	Niğde	Ziraat Bankası şubelerine plasman gönderilmemesi yüzünden çiftçilerin traktör alamamaları hakkında	65	17.03.1969
Abdurrahman Şeref Laç	İstanbul	İstanbul Belediye Meclisinin hukuken münfesihi addedilmesi gerekirken halen vazifeye devam etmesinin kanunsuzluğu hakkında	65	17.03.1969
Kamil Kırkoğlu	Zonguldak	Son zamanlarda görülen asayişsizlik ve öğretimlere yapılan baskılar hakkında	68	24.03.1969
Recai İskenderoğlu	Diyarbakır	Muş-Kulp Yolunun ne zaman açılacağı hakkında	68	24.03.1969
Celal Sungur	Yozgat	Meclise sunulan üniversitelerle ilgili kanunun yetersizliği hakkında	70	28.03.1969
Kasım Gülek	Adana	Türkiye'nin pamuk ihracatında karşılaştığı zorluklar ve buna yönelik tedbirler hakkında	70	28.03.1969
Hamit Fendoğlu	Malatya	Yeni Gazetede kendisine atfen yazılan milletvekilleri halkı soyuyor haberinin aslısızlığı hakkında	70	28.03.1969

Kasım Gülek	Adana	Dwight David Eisenhower'ın ölümü nedeniyle kendisinin hayatı, vasıfları, askerliği ve devlet adamlığı hakkında	71	31.03.1969
Ahmet Üstün	Ankara	1969 yılı bütçesinin uygulanmasında iş isteyen vatandaşlara eşit muamele yapılması ve kurumların ilgililere yetki verilmesi hakkında	71	31.03.1969
Seyfi Öztürk	Devlet Bakanı	Ahmet Üstün'e Cevap	71	31.03.1969
Mustafa Kemal Çilesiz	Giresun	Doğu Karadeniz halkının mısır ve buğday yokluğu nedeniyle açlık tehlikesiyle karşılaşması ve buna yönelik tedbir alınması hakkında	74	03.04.1969
Ahmet Türkel	Ticaret Bakanı	Mustafa Kemal Çilesiz'e cevap	74	03.04.1969
Ahmet Üstün	Ankara	Ziraat Bankası şubelerine plasman gönderilmemesi yüzünden çiftçilerin zor durumda kalmaları ve buna yönelik tedbir alınması hakkında	74	03.04.1969
Ahmet Türkel	Ticaret Bakanı	Ahmet Üstün'e Cevap	74	03.04.1969
Hayri Başar	Eskişehir	Sermaye piyasasının hazırladığı bir devrede halka açık anonim şirketler ve bu husustaki neşriyat hakkında	76	08.04.1969
Ahmet Türkel	Ticaret Bakanı	Hayri Başar'a cevap	76	08.04.1969
Turhan Feyzioğlu	Kayseri	ODTÜ'de gerçekleşen işgal olayı, yayınlanan bildiri ve bunlara ilişkin olaylar hakkında	77	09.04.1969
Kemal Bağcıoğlu	Ankara	Seçilmemiş seçilmiş gösterilerek Yüksek Hakimler Kurulunda vazifeye başlatılan bir üye hakkında	77	09.04.1969
Türkan Seçkin	Edirne	Türk-Yunan hudut meseleleri hakkında	78	10.04.1969

Refet Sezgin	Tabii Kaynaklar Bakanı	Türkan Seçkin'e cevap	78	10.04.1969
Sabri Özcan San	Gümüşhane Milletvekili	Eğitmen ve geçici öğretmenlerin durumu hakkında	78	10.04.1969
Reşit Ülker	İstanbul	Şerefikoçhisar savcısına yapılan silahlı tecavüz olayı hakkında	79	14.04.1969
Hasan Dinçer	Adalet Bakanı	Reşit Ülker'e cevap	79	14.04.1969
Ahmet Nihat Akay	Çanakkale	Son gençlik olayları ve bunların sebepleri hakkında	79	14.04.1969
Süleyman Onan	Kırşehir	Yurt dışındaki işçilerin ve yurt dışına giden yurttaşların durumu hakkında	79	14.04.1969
Süleyman Çağlar	Manisa	Manisa'da gerçekleşen deprem sonrası burada olan don olayına yönelik tedbir alınması hakkında	80	15.04.1969
Mahmut Bozdoğan	Adana	Çukurova'da üretilen buğdayın fiyatı hakkında	80	15.04.1969
Tevfik Koralan	Sivas	Sivas'ta yapılması düşünülen beton travers fabrikası hakkında	80	15.04.1969
Fethi Çelikbaş	Burdur	Üniversitelerdeki işgal ve boykot olayları ve alınan tatil kararları hakkında	81	16.04.1969
Faruk Sükan	İçişleri Bakanı	Fethi Çelikbaş'a cevap	81	16.04.1969
İlhami Ertem	Milli Eğitim Bakanı	Fethi Çelikbaş'a cevap	81	16.04.1969
Nazım Bayılhoğlu	Adıyaman	Adıyaman ve çevresinin sağlık,yol ve asayiş durumu hakkında	82	17.04.1969
Neadet Yücer	Çorum	Kızılmak üzerindeki regülatörün yıkılmasının bölge halkını sıkıntıya sokması hakkında	82	17.04.1969
Refet Sezgin	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	Neadet Yücer'e cevap	82	17.04.1969
Reşat Özarda	Aydın	Aydın'ın Burhaniye ilçesinde meydana gelen selin yarattığı zararlar ve buna yönelik tedbirler hakkında	82	17.04.1969

Süleyman Ünlü	Gaziantep	Güney sınırında jandarma tarafından öldürülen 2 kişi hakkında	91	12.05.1969
Ali Karahan	Hakkari	Hakkari'nin Çukurca İlçesinde açlık ve sele yönelik önlem hakkında	92	13.05.1969
Orhan Alp	Bayındırlık Bakanı	Ali Karahan'a cevap	92	13.05.1969
İsmet Kapsız	Konya	TBMM üyelerine Protokol Genel Müdürlüğünün gösterdiği ilgisizlik hakkında	95	20.05.1969
Mustafa Kemal Çilesiz	Giresun	Silah kaçakçılığı ve bu konuda alınması gereken tedbirler hakkında	95	20.05.1969
Ahmet Tahtakılıç	İstanbul	Devlet Başkanının parlamentonun bir tasarrufunu uygun bulmaması hakkında	97	22.05.1969
Mahmut Bozdoğan	Adana	Ceyhan İlçesindeki su baskınlarına yönelik tedbir alınması hakkında	97	22.05.1969

Ek-6 DAİMİ KOMİSYONLAR VE ÜYELERİ I

Dilekçe Karma Komisyonuna aday gösterilen dört üye hariç bütün üyeler oylamaya katılan 243 milletvekilinin tümünün oyunu almıştır. Komisyonun üyeleri, seçim bölgeleri ve partileri şöyledir:

DİLEKÇE KARMA KOMİSYONU I		
İsim	Parti	Seçim Bölgesi
Osman Zeki Yüksel	AP	Antalya
Ali Esat Birol ¹	AP	Aydın
Ahmet Uysal	AP	Çorum
Süleyman Ünlü	AP	Antep
Abdullah Cilli	AP	Hatay
Mehmet N. Kalaycı	AP	Konya
Hacı Ahmet Özsoy	AP	Maraş
Mazhar Arıkan ²	AP	Siirt
Hüseyin Hüsnü Oran	AP	Siirt
Ömer Usta	AP	Trabzon
Rafet Eker	CHP	Antalya
Cemal Yavuz	CHP	Bingöl
Hüseyin Yılmaz	CHP	Gaziantep
Necati Akagün	CHP	Gümüşhane
Lütfi Evliyaoğlu	CHP	Malatya
Kemal Kacar	MP	Kütahya
Kemal Nebioğlu	TİP	Tekirdağ
Kasım Küfrevi	YTP	Ağrı

¹ 24.12.1965 tarihinde istifa eden AP Aydın Milletvekili Reşat Özarda'nın yerine 20.12.1965 tarihinde seçilmiştir.

² Arıkan, 30.11.1965 tarihinde istifa eden AP Siirt Milletvekili Abdülhalim Aras'ın yerine 20.12.1965 tarihinde seçilmiştir. Ancak, 7.1.1966 tarihinde Arıkan da istifa etmiştir.

Sayıştay Komisyonuna aday gösterilen ve 245 oy alan TİP milletvekili Çetin Altan hariç bütün üyeler oylamaya katılan 246 milletvekilinin tümünün oyunu almıştır. Komisyonun üyeleri, seçim bölgeleri, partileri ve bazı üyelerin istifaları ve yerine seçilen kişiler şöyledir:

SAYIŞTAY KOMİSYONU I		
İsim	Parti	Seçim Bölgesi
Nevzat Güngör	AP	Ağrı
Hasan F. Boztepe	AP	Antalya
Nihat Pasinli	AP	Erzurum
Burhan Bozdoğan	AP	İçel
İ. Hakkı Boyacıoğlu ³	AP	Burdur
Mehmet N. Kalaycı ⁴	AP	Konya
Mehmet Ersoy	AP	Kütahya
Veysi Kadioğlu	AP	Maraş
Muzaffer Şamiloğlu	AP	Kars
Âdil Toközlü	CHP	Kastamonu
Himmet Erdoğan	CHP	Kütahya
Hasan Ünlü	CHP	Tunceli
Mustafa Akalın	MP	Afyon
Çetin Altan	TİP	İstanbul
Nihat Doğan	YTP	Sivas

³ 1.12.1965 tarihinde istifa eden AP İstanbul Milletvekili Nurettin Bulak'ın yerine 20.12.1965 tarihinde seçilmiştir.

⁴ 15.12.1965 tarihinde istifa eden AP Kırklareli Milletvekili Arif Hikmet Güner'in yerine 20.12.1965 tarihinde seçilmiştir.

Meclis Hesaplarını İnceleme Komisyonuna aday gösterilen bütün üyeler oylamaya katılan 242 milletvekilinin tümünün oyunu almıştır. Komisyonun üyeleri seçim bölgeleri ve partileri şöyledir:

MECLİS HESAPLARINI İNCELEME KOMİSYONU I		
İsim	Parti	Seçim Bölgesi
Ahmet Çakmak	AP	Bolu
Turhan Bilgin	AP	Erzurum
Aziz Zeytinoğlu	AP	Eskişehir
Mekki Keskin	AP	Konya
Fevzi Fırat	AP	Zonguldak
İbrahim Sıtkı Hatipoğlu	CHP	Ankara
Orhan Eyüboğlu	CHP	İstanbul
İlyas Kılıç	CHP	Samsun
İsmail Hakkı Akdoğan	MP	Yozgat
Nafiz Giray	YTP	Erzincan

Meclis Kitaplık Komisyonuna aday gösterilen bütün üyeler oylamaya katılan 242 milletvekilinin tümünün oyunu almıştır. Komisyonun üyeleri, seçim bölgeleri ve partileri şöyledir:

MECLİS KİTAPLIK KOMİSYONU I		
İsim	Parti	Seçim Bölgesi
Sabahattin Baybora	AP	Adana
Şevki Güler	AP	Afyon
M. Ali Yılmaz	CHP	Aydın
İsmet Kapısız	MP	Konya

Anayasa Komisyonuna aday gösterilen yedi üye hariç bütün üyeler oylamaya katılan 239 milletvekilinin tümünün oyunu almıştır. Komisyonun üyeleri, seçim bölgeleri, partileri ile bir üyenin istifası ve yerine seçilen kişi şöyledir:

ANAYASA KOMİSYONU I		
İsim	Parti	Seçim Bölgesi
Nevzat Şener	AP	Amasya
Kemal Bağcıoğlu	AP	Ankara
Nahit Menteşe	AP	Aydın
Abdurrahman Güler	AP	Çorum
Ahmet Mustafaoğlu	AP	Erzurum
İsmail Hakkı Yıldırım	AP	Erzurum
Ali Fuat Başgil	AP	İstanbul
Şükrü Akkan	AP	İzmir
Nuri Eroğan ⁵	AP	İstanbul
Ata Bodur	AP	Ordu
Osman Şahinoğlu	AP	Samsun
Mustafa Kaptan	AP	Sinop
Tevfik Koraltan	AP	Sivas
Emin Paksüt	CHP	Ankara
Orhan Birgit	CHP	İstanbul
A. Coşkun Kırca	CHP	İstanbul
Nermin Neftçi	CHP	Muş
Selahattin Hakkı Esatoğlu	CHP	Nevşehir
Atalay Akan	CHP	Urfa

⁵ 30.11.1965 tarihinde istifa eden AP Maraş Milletvekili Enver Kaplan'ın yerine 20.12.1965 tarihinde seçilmiştir.

Bülent Ecevit	CHP	Zonguldak
Ahmet Tahtakılıç ⁶	CKMP	İstanbul
Mustafa Akalın	MP	Afyon
Mesut Ozansü	MP	Balıkesir
Çetin Altan	TİP	İstanbul
Raif Aybar	YTP	Ordu

Bütçe-Plan Komisyonuna aday gösterilen bütün üyeler oylamaya katılan 239 milletvekilinin tümünün oyunu almıştır. Komisyonun üyeleri seçim bölgeleri bölge ve partileri şöyledir:

BÜTÇE-PLÂN KOMİSYONU I		
İsim	Parti	Seçim Bölgesi
M. Ârif Atalay	AP	Adıyaman
Hayrettin Turgut Toker	AP	Ankara
Sinan Bosna	AP	Aydın
İsmet Sezgin	AP	Aydın
Halil İbrahim Cop	AP	Bolu
Cemal Külahlı	AP	Bursa
Ahmet Türkel	AP	Bursa
Fuat Avcı	AP	Denizli
İlhami Ertem	AP	Edirne
Hüsamettin Atabeyli	AP	Erzincan
İbrahim Etem Kılıçoğlu	AP	Giresun
Sabri Özen San	AP	Gümüşhane
Aydın Yalçın	AP	İstanbul

⁶ 24.3.1966 tarihinde istifa etmiştir.

Feyyaz Köksal	AP	Kayseri
Mesut Erez	AP	Kütahya
Haydar Özalp	AP	Niğde
Erol Yılmaz Aksal	AP	Rize
Nuri Bayar	AP	Sakarya
Gültekin Sakarya	AP	Sivas
Ahmet İhsan Birincioğlu	AP	Trabzon
Ekrem Dikmen	AP	Trabzon
İlyas Seçkin	CHP	Ankara
Fennî İslimyeli	CHP	Balıkesir
İbrahim Öktem	CHP	Bursa
Şefik İnan	CHP	Çanakkale
Orhan Erkanlı	CHP	İstanbul
Mustafa Uyar	CHP	İzmir
Selâhattin Kılıç	CHP	Samsun
Ali Rıza Uzuner	CHP	Trabzon
Nuri Kodamanoğlu	CHP	Yozgat
Mehmet Altınsoy	CKMP	Niğde
Kudret Bostuer ⁷	MP	Giresun
Seyit Faruk Önder	MP	Konya
Sadun Aren	TİP	İstanbul
Ekrem Alican	YTP	Sakarya

⁷ Bostuer, 11.7.1966 tarihinde üyelikten çekilmiştir.

Adalet Komisyonuna aday gösterilen, 244 oy alan MP milletvekili Abdurrahman Şeref Lâç ve 241 oy alan TİP milletvekili Yunus Koçak hariç bütün üyeler oylamaya katılan 245 milletvekilinin tümünün oyunu almıştır. Komisyonun üyeleri, seçim bölgeleri ve partileri şöyledir:

ADALET KOMİSYONU I		
İsim	Parti	Seçim Bölgesi
Kevni Nedimoğlu	AP	Elazığ
Sadık Perinçek	AP	Erzincan
Mazhar Arıkan	AP	İçel
Celal Kılıç	AP	İçel
İsmail Hakkı Tekinel	AP	İstanbul
Abbas Ali Çetin	AP	Kars
Sabri Keskin	AP	Kastamonu
Ahmet Atıf Hacıpaşaoğlu	AP	Kayseri
Mehmet Atagün	AP	Kırklareli
Selçuk Ayman	AP	Konya
Yaşar Arıbaş	AP	Niğde
Kemal Şensoy	AP	Ordu
Osman Hacıbaloğlu	AP	Tokat
Âtuf Şohoğlu	CHP	Denizli
Feyzi Kalfagil	CHP	Diyarbakır
Âdil Sağıroğlu	CHP	Erzincan
Ali Cüceoğlu	CHP	Giresun
Osman Yektekin	CHP	Kars
Cengiz Nayman	CHP	Kayseri
Nasuh Nazif Arslan	CHP	Sivas
Cevad Odyakmaz	CKMP	Sivas

Abdurrahman Şeref Lâç	MP	İstanbul
Sami Binicioğlu	MP	Manisa
Yunus Koçak	TİP	Konya
Ali Karahan	YTP	Hakkari

Çalışma Komisyonuna aday gösterilen yedi üye hariç bütün üyeler oylamaya katılan 245 milletvekilinin tümünün oyunu almıştır. Komisyonun üyeleri, seçim bölgeleri, partileri ile bir üyenin istifası ve yerine seçilen kişi şöyledir:

ÇALIŞMA KOMİSYONU I		
İsim	Parti	Seçim Bölgesi
Turhan Dilligil	AP	Adana
Şevki Güler	AP	Afyon
Ali İhsan Ulubahşi	AP	Afyon
Hasan Türkay	AP	Ankara
Faik Kırbaşı	AP	Burdur
İsmail Hakkı Yıldırım	AP	Erzurum
Mehmet İsmet Angı	AP	Eskişehir
Mustafa Ertuğrul	AP	İstanbul
Kaya Özdemir	AP	İstanbul
Osman Nuri Ulusoy	AP	İstanbul
Enver Turgut	AP	İzmir
Namık Kemal Tülezoğlu	AP	Samsun
İ. Hakkı Tekinel ⁸	AP	Ordu
İsmail Selçuk Çakıroğlu	CHP	Bilecik
Adnan Şenyurt	CHP	Erzurum
Suphi Baykam	CHP	İstanbul
Orhan Birgit	CHP	İstanbul
Arif Ertunga	CHP	İzmir
Şeref Bakşık	CHP	İzmir

⁸ 26.11.1965 tarihinde istifa eden AP Ordu Milletvekili Şadi Pehlivanoğlu'nun yerine 20.12.1965 tarihinde seçilmiştir.

Seyfi Sadi Pencap	CHP	Muğla
Muzaffer Özdağ	CKMP	Afyon
Sami Binicioğlu	MP	Manisa
Ahmet Çebi	MP	Trabzon
Rıza Kuas	TİP	Ankara
Sevinç Düşünsel	YTP	Kars

İçişleri Komisyonuna aday gösterilen ve 245 oy alan TİP milletvekili Yunus Koçak hariç bütün üyeler oylamaya katılan 246 milletvekilinin tümünün oyunu almıştır. Komisyonun üyeleri, seçim bölgeleri ve partileri şöyledir:

İÇİŞLERİ KOMİSYONU I		
İsim	Parti	Seçim Bölgesi
Ali Celalettin Topala	AP	Amasya
Orhan Eren	AP	Ankara
Mustafa Kemal Yılmaz	AP	Ankara
Tahir Akman	AP	Çankırı
Samet Güldoğan	AP	Elazığ
Mahmut Uygur	AP	Gaziantep
Celal Nuri Koç	AP	Kars
Osman Zeki Oktay	AP	Kastamonu
Mehmet Ersoy	AP	Kütahya
Muslihittin Güler	AP	Sakarya
Melahat Gedik	AP	Samsun
Tahsin Türkay	AP	Sivas
S. Ekmel Çetiner ⁹	AP	Zonguldak
Murat Öner	CHP	Afyon
Şevket Asbuzoğlu	CHP	Eskişehir
Reşat Mursaloğlu	CHP	Hatay
Turgut Göle	CHP	Kars
Kemali Beyazıt	CHP	Maraş
Orhan Öztrak	CHP	Tekirdağ
Hamdi Orhon	CHP	Trabzon

⁹ 21.11.1966 tarihinde istifa etmiştir.

Fuat Uluç	CKMP	Mardin
Necati Güven	MP	Erzurum
Özdemir Tüzün	MP	Niğde
Yunus Koçak	TİP	Konya
Raif Aybar	YTP	Ordu

Gümrük ve Tekel Komisyonuna aday gösterilen ve 237 oy alan TİP milletvekili Ali Karcı hariç bütün üyeler oylamaya katılan 240 milletvekilinin tümünün oyunu almıştır. Komisyonun üyeleri, seçim bölgeleri ve partileri şöyledir:

GÜMRÜK VE TEKEL KOMİSYONU I		
İsim	Parti	Seçim Bölgesi
Şükrü Nihat Bayramoğlu	AP	Bolu
Talat Köseoğlu	AP	Hatay
Hüseyin Doğan	AP	Malatya
Veysi Kadioğlu	AP	Maraş
İzzet Oktay	AP	Muğla
İlhan Tekinalp	AP	Muğla
Süreyya Uluçay	AP	Samsun
Şevki Yücel	AP	Samsun
Hüseyin İnceoğlu	CHP	Gaziantep
Süleyman Onan	CHP	Kırşehir
Mazhar Basa	CHP	Rize
Yaşar Akal	CHP	Samsun
İsmet Kapısız	MP	Konya
Ali Karcı	TİP	Adana
Misbah Ongan	YTP	Siirt

Dışışleri Komisyonuna aday gösterilen dokuz üye hariç bütün üyeler oylamaya katılan 246 milletvekilinin tümünün oyunu almıştır. Komisyonun üyeleri, seçim bölgeleri ve partileri şöyledir:

DİŞİŞLERİ KOMİSYONU I		
İsim	Parti	Seçim Bölgesi
Yüksel Menderes	AP	Aydın
Nilüfer Gürsoy	AP	Bursa
Ömer D. Öztürkmen	AP	Bursa
Muammer Baykan	AP	Çanakkale
Arslan Topçubaşı	AP	Çorum
Aydın Turgut Artuç	AP	Diyarbakır
Sabahattin Adalı	AP	Hatay
Mehmet Yardımcı	AP	İstanbul
Settar İksel	AP	İzmir
Şinasi Osma	AP	İzmir
Lütfü Akdoğan	AP	Konya
Ertuğrul Akça	AP	Manisa
Seyfi Kurtbek	AP	Sivas
Kasım Gülek	CHP	Adana
İsmail Rüştü Aksal	CHP	Ankara
Selim Sarper	CHP	İstanbul
Fuat Sirmen	CHP	İstanbul
Turhan Feyzioğlu	CHP	Kayseri
Nihat Erim	CHP	Kocaeli
Feridun Cemal Erkin	CHP	Ordu
Rifat Baykal	CKMP	Mardin

Mesut Ozansü	MP	Balıkesir
Mehmet Ali Arsan	MP	Çankırı
Behice Hatko Boran	TİP	Urfa
Recai İskenderoğlu	YTP	Diyarbakır

Sanayi Komisyonuna aday gösterilen bütün üyeler oylamaya katılan 247 milletvekilinin tümünün oyunu almıştır. Komisyonun üyeleri, seçim bölgeleri, partileri ile bir üyenin istifası ve yerine seçilen kişi şöyledir:

SANAYİ KOMİSYONU I		
İsim	Parti	Seçim Bölgesi
Ali İhsan Ulubahşi	AP	Afyon
Hami Tezkan	AP	Bolu
Kasım Önadım	AP	Bursa
Mustafa Tayyar	AP	Bursa
Cevat Önder	AP	Erzurum
Kaya Özdemir	AP	İstanbul
Kadir Çetin	AP	İçel
Arif Hikmet Güner	AP	Kırklareli
Selahattin Güven	AP	Trabzon
Cahit Karakaş	AP	Zonguldak
Kemal Doğan Sungun	AP	Zonguldak
Hayri Başar	CHP	Eskişehir
Gıyasettin Karaca	CHP	Erzurum
Tahsin Argun	CHP	Isparta
Reşit Ülker	CHP	İstanbul
Hasan Tahsin Uzun	CHP	Kırklareli
Muammer Erten	CHP	Manisa
Memduh Erdemir ¹⁰	MP	Kırşehir
Şaban Erik	TİP	Malatya
Ali İhsan Çelikhan	YTP	Gümüşhane

¹⁰ 14.12.1965 tarihinde istifa eden MP Ankara Milletvekili Orhan Alp'in yerine 20.12.1965 tarihinde seçilmiştir.

Milli Eğitim Komisyonuna aday gösterilen beş üye (Aksay, Atilla, Çetiner, Ataöv ve Bahadınlı) hariç bütün üyeler oylamaya katılan 242 milletvekilinin tümünün oyunu almıştır. Komisyonun üyeleri, seçim bölgeleri, partileri ve bazı üyelerin istifaları ve yerine seçilen kişiler şöyledir:

MİLLÎ EĞİTİM KOMİSYONU I		
İsim	Parti	Seçim Bölgesi
Hasan Aksay	AP	Adana
Osman Atilla	AP	Afyon
Ali Rıza Çetiner	AP	Ankara
İhsan Ataöv	AP	Antalya
Mustafa Rona	AP	Artvin
Mevlüt Yılmaz	AP	Balıkesir
Ahmet Nihat Akay	AP	Çanakkale
Orhan Seyfi Orhon	AP	İstanbul
Mehmet Yardımcı	AP	İstanbul
Ahmet Şevket Bohça	AP	Kastamonu
Mehmet Güver	AP	Kırşehir
Neriman Ağaoğlu	AP	Manisa
Mehmet Fahri Uğrasızoğlu	AP	Uşak
Mahmut Bozdoğan	CHP	Adana
Ahmet Demiray	CHP	Amasya
Mustafa Şükrü Koç	CHP	Aydın
M. Kemal Yılmaz	CHP	Aydın
Zarife Koçak	CHP	Bitlis
Türkan Seçkin	CHP	Edirne
Hayrettin Uysal	CHP	Sakarya
Muzaffer Özdağ	CKMP	Afyon

Hasan Latif Sarıyüce	MP	Çorum
Ali Baran Numanoğlu	MP	Nevşehir
Yusuf Ziya Bahadınlı	TİP	Yozgat
Nihat Diler	YTP	Erzurum

Maliye Komisyonuna aday gösterilen bütün üyeler oylamaya katılan 243 milletvekilinin tümünün oyunu almıştır. Komisyonun üyeleri seçim bölgeleri ve partileri şöyledir:

MALİYE KOMİSYONU I		
İsim	Parti	Seçim Bölgesi
Ahmet Dallı	AP	Ankara
Faik Kırbaşı	AP	Burdur
Tahir Akman	AP	Çankırı
Naşit Sarıca	AP	Gaziantep
Ali Köymen	AP	Giresun
Adnan Akın ¹¹	AP	Ordu
Halil Başol	AP	Tekirdağ
S. Ekmel Çetiner	AP	Zonguldak
Necdet Yücer	CHP	Çorum
Gıyasettin Karaca	CHP	Erzurum
Vefik Pirinçcioğlu	CHP	Maraş
Mustafa Kemal Palaoğlu	CHP	Sivas
Hasan Özcan	MP	Bolu
Behice Hatko Boran	TİP	Urfa
Mehmet Emin Gündoğdu	YTP	Bingöl

¹¹ 24.11.1965 tarihinde istifa eden AP Ordu Milletvekili Şadi Pehlivanoğlu'nun yerine 20.12.1965 tarihinde seçilmiştir.

Milli Savunma Komisyonuna aday gösterilen ve 255 oy alan TİP Milletvekili Muzaffer Karan hariç bütün üyeler oylamaya katılan 257 milletvekilinin tümünün oyunu almıştır. Komisyonun üyeleri, seçim bölgeleri ve partileri şöyledir:

MİLLÎ SAVUNMA KOMİSYONU I		
İsim	Parti	Seçim Bölgesi
Hasan Akçalıoğlu	AP	Antalya
İsmail Hakkı Boyacıoğlu	AP	Burdur
Mustafa Tayyar	AP	Bursa
Nazmi Özoğul	AP	Edirne
Ertuğrul Gazi Sakarya ¹²	AP	Eskişehir
Sadettin Bilgiç	AP	İstanbul
Mehmet Ali Aytaş	AP	İzmir
Şinasi Osma	AP	İzmir
Vedat Ali Özkan	AP	Kayseri
Mehmet Orhan Türkkân	AP	Kırklareli
İsmail Sarıöz	AP	Rize
Namık Kemal Tülezozoğlu	AP	Samsun
Osman Saraç	AP	Tokat
Cihad Baban	CHP	Çanakkale
Mustafa Kemal Çilesiz	CHP	Giresun
Hüsnü Özkan	CHP	Hatay
İsmail Çataloğlu	CHP	İçel
İlhami Sancar	CHP	İstanbul
Ferda Güley	CHP	Ordu
Kenan Esengin	CHP	Zonguldak

¹² 7.1.1966 tarihinde istifa etmiştir.

Rıfat Baykal	CKMP	Mardin
Hüseyin Ataman	MP	İstanbul
İsmail Hakkı Akdoğan	MP	Yozgat
Muzaffer Karan ¹³	TİP	Denizli
Recai İskenderoğlu	YTP	Diyarbakır

¹³ 24.3.1966 tarihinde çekilmiştir.

Ulaştırma Komisyonuna aday gösterilen, 245 oy alan AP milletvekili İhsan Ataöv ve 241 oy alan TİP milletvekili Muzaffer Karan hariç bütün üyeler oylamaya katılan 246 milletvekilinin tümünün oyunu almıştır. Komisyonun üyeleri, seçim bölgeleri, partileri ve bazı üyelerin istifaları ve yerine seçilen kişiler şöyledir:

ULAŞTIRMA KOMİSYONU I		
İsim	Parti	Seçim Bölgesi
İhsan Ataöv	AP	Antalya
Nazmi Özoğul	AP	Eskişehir
Mehmet İsmet Angı	AP	Eskişehir
Muzaffer Döşemeci	AP	İzmir
Hüsamettin Gümüşpala	AP	İzmir
Mehmet O. Türkkan	AP	Kırklareli
İzzet Oktay	AP	Muğla
Kamil Özsarıyıldız	AP	Muş
Kemal Demir ¹⁴	CHP	Bolu
Niyazi Özgüç	CHP	Sinop
Nasuh Nazif Arslan	CHP	Sivas
Kâzım Kangal	CHP	Sivas
Memduh Erdemir ¹⁵	MP	Kırşehir
Muzaffer Karan ¹⁶	TİP	Denizli
Cengiz Ekinci	YTP	Kars

¹⁴ 17.12.1965 tarihinde istifa eden CHP Antalya Milletvekili Hüseyin Avni Akın'ın yerine 20.12.1965 tarihinde seçilmiştir.

¹⁵ 14.12.1965 tarihinde istifa eden MP Ankara Milletvekili Orhan Alp'in yerine 20.12.1965 tarihinde seçilmiştir.

¹⁶ 24.3.1966 tarihinde çekilmiştir.

Bayındırlık Komisyonuna aday gösterilen, 245 oy alan AP Milletvekili Kadri Eroğan ve 242 oy alan TİP milletvekili Şaban Erik hariç bütün üyeler oylamaya katılan 246 milletvekilinin tümünün oyunu almıştır. Komisyonun üyeleri, seçim bölgeleri, partileri ile bir üyenin istifası ve yerine seçilen kişi şöyledir:

BAYINDIRLIK KOMİSYONU I		
İsim	Parti	Seçim Bölgesi
Ahmet Torgay	AP	Antalya
Ali Köymen	AP	Giresun
Osman Özer	AP	İstanbul
İbrahim Boz	AP	Nevşehir
Celal Nuri Koç ¹⁷	AP	Kars
Şevki Yücel	AP	Samsun
Cemal Güven	AP	Urfa
Cahit Karakaş	AP	Zonguldak
Metin Cizreli	CHP	Diyarbakır
Şevket Adalan	CHP	İzmir
Arif Hikmet Onat	CHP	Ordu
Fethi Alacalı	CHP	Tokat
Hüseyin Balan	MP	Ankara
Şaban Erik	TİP	Malatya
Mehmet E. Gündoğdu	YTP	Bingöl

¹⁷ 15.12.1965 tarihinde istifa eden AP Sakarya Milletvekili Kadri Eroğan'ın yerine 20.12.1965 tarihinde seçilmiştir.

Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonuna aday gösterilen ve 241 oy alan TİP milletvekili Tarık Ziya Ekinci hariç bütün üyeler oylamaya katılan 246 milletvekilinin tümünün oyunu almıştır. Komisyonun üyeleri, seçim bölgeleri, partileri ile bir üyenin istifası ve yerine seçilen kişi şöyledir:

SAĞLIK VE SOSYAL YARDIM KOMİSYONU I		
İsim	Parti	Seçim Bölgesi
Recai Ergüder	AP	Ankara
Hasan Fehmi Boztepe	AP	Antalya
Ahmet İhsan Kırımlı	AP	Balıkesir
Ali İhsan Balım	AP	Isparta
A.Atıf Hacıpaşaoğlu ¹⁸	AP	Kayseri
Muzaffer Döşemeci	AP	İzmir
Sait Sına Yücesoy	AP	Konya
İlyas Demir	AP	Tekirdağ
Dursun Akçaoğlu	CHP	Çankırı
Vefa Tanır	CHP	Konya
Cevdet Aykan	CHP	Tokat
Mehmet Emin Erdinç	CHP	Van
Fehmi Cumalıoğlu	MP	Kayseri
Tarık Ziya Ekinci	TİP	Diyarbakır
İrfan Aksu	YTP	Isparta

¹⁸ 1.12.1965 tarihinde istifa eden AP İstanbul Milletvekili Ali Esat Birol'un yerine 20.12.1965 tarihinde seçilmiştir.

Ticaret Komisyonuna aday gösterilen ve 231 oy alan TİP milletvekili Ali Karcı hariç bütün üyeler oylamaya katılan 236 milletvekilinin tümünün oyunu almıştır. Komisyonun üyeleri, seçim bölgeleri, partileri ile bir üyenin istifası ve yerine seçilen kişi şöyledir:

TİCARET KOMİSYONU I		
İsim	Parti	Seçim Bölgesi
Ali Bozdoğanoglu	AP	Adana
Musa Kazım Coşkun	AP	Ankara
İbrahim Aytaç	AP	Balıkesir
Kasım Önadım	AP	Bursa
Mehmet Salih Baydil	AP	Denizli
Nurettin Bulak ¹⁹	AP	İstanbul
Mithat Dülge	AP	Manisa
Hamdi Maden	AP	Ordu
Hasan Tez	CHP	Ankara
İbrahim Aysoy	CHP	Mardin
Nazmi Oğuz	CHP	Mardin
Mahmut Çetin	CHP	Urfa
Bahattin Uzunoglu	MP	Samsun
Ali Karcı	TİP	Adana
Süleyman Arif Emre	YTP	Adıyaman

¹⁹ 1.12.1965 tarihinde istifa eden AP İstanbul Milletvekili Nuri Eroğan'ın yerine 20.12.1965 tarihinde seçilmiştir.

Tarım Komisyonuna aday gösterilen bütün üyeler oylamaya katılan 245 milletvekilinin tümünün oyunu almıştır. Komisyonun üyeleri seçim bölgeleri ve partileri şöyledir:

TARIM KOMİSYONU I		
İsim	Parti	Seçim Bölgesi
Tahir Yücekök	AP	Adana
Ali Turanlı	AP	Adıyaman
Mehmet Göbekli	AP	Afyon
Mehmet Zeki Yücetürk	AP	Balıkesir
İhsan Akhun	AP	Çorum
Mehmet Salih Baydil	AP	Denizli
Osman Özer	AP	İstanbul
Ahmet Muzaffer Akdoğanlı	AP	Kastamonu
Sedat Akay	AP	Kocaeli
Nahit Yenişehirlioğlu	AP	Manisa
Adnan Akarca	AP	Muğla
Ramazan Tekeri	AP	Urfa
Turgut Nizamoğlu	AP	Yozgat
Ahmet Üstün	CHP	Ankara
Hilmi İncesulu	CHP	Çorum
Arif Ertunga	CHP	İzmir
Mehmet Yüceler	CHP	Kayseri
Şevket Raşit Hatipoğlu	CHP	Manisa
Turan Şahin	CHP	Muğla
Ahmet Şener	CHP	Trabzon
İ. Hakkı Yılanlıoğlu	CKMP	Kastamonu

Hüseyin Yağcıoğlu	MP	Maraş
Hilmi İşgüzar	MP	Sinop
Yahya Kanbolat	TİP	Hatay
Halil Balkız	YTP	Urfa

İmar ve İskan Komisyonuna aday gösterilen bütün üyeler oylamaya katılan 242 milletvekilinin tümünün oyunu almıştır. Komisyonun üyeleri, seçim bölgeleri, partileri ile bir üyenin istifası ve yerine seçilen kişi şöyledir:

İMAR VE İSKAN KOMİSYONU I		
İsim	Parti	Seçim Bölgesi
Mehmet Göbekli	AP	Afyon
Nevzat Güngör	AP	Ağrı
Ali Rıza Çetiner	AP	Ankara
Nuri Eroğan ²⁰	AP	İstanbul
Latif Aküzüm	AP	Kars
Osman Zeki Oktay	AP	Kastamonu
Mehmet Ziyaeddin İzerdem	AP	Konya
Osman Hacıbaloğlu	AP	Tokat
Adnan Şenyurt	CHP	Erzurum
C. Sadık Kutlay	CHP	İçel
Reşit Ülker	CHP	İstanbul
Fethi Alacalı	CHP	Tokat
Gıyasettin Duman	MP	Sivas
Tarık Ziya Ekinci	TİP	Diyarbakır
Sevinç Düşünsel	YTP	Kars

²⁰ Eroğan 1.12.1965 tarihinde istifa etmiş, ancak 20.12.1965 tarihinde tekrar seçilmiştir.

Turizm ve Tanıtma Komisyonuna aday gösterilen bütün üyeler oylamaya katılan 244 milletvekilinin tümünün oyunu almıştır. Komisyonun üyeleri seçim bölgesi ve partileri şöyledir:

TURİZM VE TANITMA KOMİSYONU I		
İsim	Parti	Seçim Bölgesi
Osman Atilla	AP	Afyon
Adnan Akın	AP	Balıkesir
Barlas Küntay	AP	Bursa
Ömer Doğan Öztürkmen	AP	Bursa
Ömer Eken ²¹	AP	Elazığ
Tekin Erer	AP	İstanbul
Osman Zeki Efeoğlu	AP	İzmir
Ahmet Muzaffer Akdoğanlı	AP	Kastamonu
Mehmet Ateşoğlu	AP	Kayseri
Süreyya Sofuoğlu	AP	Kocaeli
Lütfü Akdoğan	AP	Konya
Muammer Dirik	AP	Manisa
Neşet Tanrıdağ	AP	Yozgat
Bekir Tünay	CHP	Adana
Nazım Bayıllıoğlu	CHP	Adıyaman
Bahri Yazır	CHP	Bursa
Ali İhsan Göğüş	CHP	Gaziantep
Lebit Yurtoğlu	CHP	İzmir
Kamuran Evliyaoğlu	CHP	Samsun
Ali Rıza Akbıyıkoglu	CHP	Uşak

²¹ 10 Ocak 1966 tarihinde istifa etmiştir.

Cemil Karahan	CKMP	Sinop
Adil Aydın	MP	Kastamonu
Ali Baran Numanoglu	MP	Nevşehir
Cemal Hakkı Selek	TİP	İzmir
Nihat Doğan	YTP	Sivas

Kamu İktisadi Teşebbüsleri Karma Komisyonuna aday gösterilen ve 243 oy alan TİP milletvekili Yahya Kanbolat hariç bütün üyeler oylamaya katılan 244 milletvekilinin tümünün oyunu almıştır. Komisyonun üyeleri, seçim bölgeleri, partileri ve bazı üyelerin istifaları ve yerine seçilen kişiler şöyledir:

KİT KOMİSYONU I		
İsim	Parti	Seçim Bölgesi
Orhan Eren	AP	Ankara
Mustafa Kemal Yılmaz	AP	Ankara
Nahit Menteşe	AP	Aydın
Kemal Ziya Öztürk	AP	Aydın
Cihat Turgut	AP	Balıkesir
Cevdet Geboloğlu	AP	Bitlis
Sinan Bosna	AP	Aydın
Zafer Nihat Özel	AP	Denizli
Remzi Şenel	AP	Denizli
İlhami Ertem	AP	Edirne
Sabahattin Savacı ²²	AP	Gümüşhane
Abbas Çetin	AP	Kars
Süleyman Çağlar	AP	Manisa
Mithat Dülge	AP	Manisa
Esat Kemal Aybar	AP	Mardin
Muslittin Gürer	AP	Sakarya
Mithat Şükrü Çavdaroglu	AP	Tokat
Kenan Aral	AP	Tunceli
Fevzi Fırat	AP	Zonguldak
Hilmi İncesulu ²³	CHP	Çorum

²² 26.11.1965 tarihinde istifa etmiştir.

Enver Güreli	CHP	Balıkesir
Süreyya Koç	CHP	Balıkesir
Fethi Çelikbaş	CHP	Burdur
Fakih Özfakih	CHP	Konya
Mustafa Ok	CHP	Manisa
Ruhi Soyer	CHP	Niğde
Mustafa Kemal Palaoğlu	CHP	Sivas
İrfan Solmazer	CHP	Tokat
Celal Sungur	CHP	Yozgat
İsmail Hakkı Yılanlıoğlu	CKMP	Kastamonu
Kemal Ataman	MP	İçel
Kamil Kırıkoglu	MP	Zonguldak
Yahya Kanbolat	TİP	Hatay
Nafiz Giray	YTP	Erzincan
Misbah Ongan	YTP	Siirt

²³ 26.11.1965 tarihinde istifa eden CHP Adana Milletvekili Kemal Sarıbrahimoğlu'nun yerine 20.12.1965 tarihinde seçilmiştir.

Köy İşleri Komisyonuna aday gösterilen bütün üyeler oylamaya katılan 250 milletvekilinin tümünün oyunu almıştır. Komisyonun üyeleri seçim bölgeleri ve partileri şöyledir:

KÖY İŞLERİ KOMİSYONU I		
İsim	Parti	Seçim Bölgesi
Ahmet Torgay	AP	Antalya
Hasan Değer	AP	Diyarbakır
Mahmut Uygur	AP	Gaziantep
Şükrü Akkan	AP	İzmir
Latif Aküzüm	AP	Kars
Hamit Fendoğdu	AP	Malatya
İbrahim Boz	AP	Nevşehir
Ata Bodur	AP	Ordu
Cevat Yalçın	AP	Rize
Şerefaddin Paker	AP	Sakarya
Bedrettin Karaerkek	AP	Tokat
Kinyas Kartal	AP	Van
Neşet Tanrıdağ	AP	Yozgat
Ahmet Demiray	CHP	Amasya
İhsan Kabadayı	CHP	Konya
Nazif Kurucu	CHP	Konya
Mehmet Delikaya	CHP	Malatya
Hayrettin Uysal	CHP	Sakarya
Kazım Kangal	CHP	Sivas
M.Salih Yıldız	CHP	Van
Kemal Aytaş	CKMP	Muş

Kazım Ulusoy	MP	Amasya
Ahmet Çebi	MP	Trabzon
Yusuf Ziya Bahadınlı	TİP	Yozgat
Seyfi Güneştan	YTP	Mardin

Enerji ve Tabii Kaynaklar Komisyonuna aday gösterilen ve 240 oy alan TİP milletvekili Rıza Kuas hariç bütün üyeler oylamaya katılan 246 milletvekilinin tümünün oyunu almıştır. Komisyonun üyeleri, seçim bölgeleri ve partileri şöyledir:

ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR KOMİSYONU I		
İsim	Parti	Seçim Bölgesi
Ali Celalettin Topala	AP	Amasya
Cihat Turgut	AP	Balıkesir
Talat Köseoğlu	AP	Hatay
Sabri Keskin	AP	Kastamonu
Mehmet Ateşoğlu	AP	Kayseri
Sedat Akay	AP	Kocaeli
Şevket Ustaoglu	AP	Kocaeli
Ahmet Can Bilgin	AP	Kütahya
Kenan Aral	AP	Tunceli
Necmettin Cevheri	AP	Urfa
Ramazan Tekeli	AP	Urfa
Kemal Doğan Sungun	AP	Zonguldak
Turgut Altunkaya	CHP	Artvin
Hüdaî Oral	CHP	Denizli
Nurettin Ardıçoğlu	CHP	Elazığ
C. Sadık Kutlay	CHP	İçel
Nazif Kurucu	CHP	Konya
Orhan Kabibay	CHP	Sivas
Celal Sungur	CHP	Yozgat
Cemil Karahan	CKMP	Sinop

Hüseyin Balan	MP	Ankara
Hilmi İşgüzar	MP	Sinop
Rıza Kuas	TİP	Ankara
İrfan Aksu	YTP	Isparta

Enerji ve Tabii Kaynaklar Komisyonunda dikkat edilmesi gereken bir husus, 13 üyelik hakkı bulunan AP'nin 12 aday gösterdiği ve komisyonun 25 değil, 24 milletvekili ile çalışmalarını yürüttüğüdür.

Ek 7- DAİMİ KOMİSYONLAR VE ÜYELERİ II

Not: Üyelerin kaç oyla seçildiği nispeten önemsiz olduğu için ikinci toplantı yılından itibaren göz ardı edilmiştir.

DİLEKÇE KARMA KOMİSYONU II		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Sabit Osman Avcı ¹	Artvin	AP
Hasan Değer	Diyarbakır	AP
Hüsametdin Atabeyli	Erzincan	AP
Abdullah Çilli	Hatay	AP
Aydın Yalçın	İstanbul	AP
Osman Zeki Efeoğlu	İzmir	AP
Mehmet Ateşoğlu	Kayseri	AP
Hüseyin Doğan	Malatya	AP
Muammer Dirik	Manisa	AP
Ömer Usta	Trabzon	AP
Nazım Bayıllıoğlu	Adıyaman	CHP
Refet Eker	Antalya	CHP
Hüseyin Yılmaz	Gaziantep	CHP
Necati Akagün	Gümüşhane	CHP
Himmet Erdoğan	Kütahya	CHP
Necati Güven	Erzurum	MP
Cemal Hakkı Selek	İzmir	TİP
Kasım Küfrevi	Ağrı	YTP

¹ 21.11.1966 günü istifa eden AP Balıkesir Milletvekili Mevlüt Yılmaz'ın yerine 20.4.1967 tarihinde seçilmiştir. Tutanaklardan 20.4.1967 tarihinde Kütahya Milletvekili Kemal Kacar'ın da Dilekçe Karma komisyonuna seçildiği anlaşılmaktadır. Ancak daha önce bu komisyondan başka bir istifaya rastlanmadığı için kimin yerine seçildiği anlaşılamamıştır.

SAYIŞTAY KOMİSYONU II		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
İ.Hakkı Boyacıoğlu	Burdur	AP
Nihat Pasinli	Erzurum	AP
Abdurrahman Şeref Laç	İstanbul	AP
Ali Turhan ²	Adıyaman	AP
Mithat Çavdaroglu ³	Tokat	AP
Mehmet Ersoy	Kütahya	AP
Veysi Kadioğlu	Maraş	AP
Yaşar Arıbaş	Niğde	AP
Tevfik Koraltan	Sivas	AP
Mustafa Kaptan	Sinop	AP
Kemal Şensoy	Ordu	AP
Gıyasettin Karaca	Erzurum	CHP
Adnan Şenyurt	Erzurum	CHP
Adil Toközlü	Kastamonu	CHP
Nazmi Oğuz	Mardin	CHP
Adil Yaşa	Siirt	CHP
M. Salih Yıldız	Van	CHP
Kudret Bosuter	Giresun	MP
Çetin Altan	İstanbul	TİP
Misbah Ogan	Siirt	YTP

² 25.11.1966 tarihinde istifa eden AP İstanbul Milletvekili Kaya Özdemir'in yerine 22.12.1966 tarihinde seçilmiştir.

³ 21.12.1966 tarihinde istifa eden Kırklareli Milletvekili Arif Hikmet Güner'in yerine 22.12.1966 tarihinde seçilmiştir.

MECLİS HESAPLARINI İNCELEME KOMİSYONU II		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
İhsan Ataöv	Antalya	AP
Remzi Şenel	Denizli	AP
Turhan Bilgin	Erzurum	AP
Muzaffer Akdoğanlı	Kastamonu	AP
Neşet Tanrıdağ	Yozgat	AP
Fevzi Fırat	Zonguldak	AP
Süreyya Koç	Balıkesir	CHP
Feyzi Kalfagil	Diyarbakır	CHP
Orhan Eyüboğlu	İstanbul	CHP
İsmail Hakkı Akdoğan	Yozgat	MP

MECLİS KİTAPLIK KOMİSYONU II		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Sabahattin Baybora	Adana	AP
Barlas Küntay	Bursa	AP
Atalay Akan	Urfa	CHP
Adil Aydın	Kastamonu	MP

ANAYASA KOMİSYONU II		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Nevzat Şener	Amasya	AP
Kemal Bağcıoğlu	Ankara	AP
Nahit Menteşe	Aydın	AP
Arslan Topcubaşı	Çorum	AP
Ahmet Mustafaoğlu	Erzurum	AP
İ. Hakkı Yıldırım	Erzurum	AP
Talat Köseoğlu	Hatay	AP
Ali Fuat Başgil	İstanbul	AP
Abdürrahman Şeref Laç	İstanbul	AP
Şükrü Akkan	İzmir	AP
Ata Bodur	Ordu	AP
Kemal Ziya Öztürk ⁴	Aydın	AP
Tevfik Koraltan	Sivas	AP
Mustafa Kaptan	Sinop	AP
Emin Paksüt	Ankara	CHP
Kemal Satır	Elazığ	CHP
Coşkun Kırca	İstanbul	CHP
Osman Yeltekin	Kars	CHP
Nermin Neftçi	Muş	CHP
Selahattin Hakkı Esatoğlu	Nevşehir	CHP
Orhan Öztrak	Tekirdağ	CHP
Mustafa Akalın	Afyon	MP

⁴ 21.11.1966 tarihinde istifa eden AP Siirt Milletvekili Abdülhalim Aras'ın yerine 25.11.1966 tarihinde seçilmiştir. AP Konya Milletvekili Ziyaeddin İzerdem 20.4.1967 tarihinde bu komisyona seçilmiştir, ancak daha önce bir istifaya rastlanmadığı için kimin yerine seçildiği anlaşılamamıştır.

Adil Kurtel	Kars	TİP
Süleyman Arif Emre	Adıyaman	YTP
Reşat Özarda	Aydın	BAĞIMSIZ

BÜTÇE PLAN KOMİSYONU II		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Arif Atalay	Adıyaman	AP
Turgut Toker	Ankara	AP
İsmet Sezgin	Aydın	AP
H. İbrahim Cop	Bolu	AP
Ahmet Türkel	Bursa	AP
M. Kemal Yılmaz ⁵	Ankara	AP
Cevat Önder	Erzurum	AP
İsmet Angı	Eskişehir	AP
Nizamettin Erkmen	Giresun	AP
Etem Kılıçoğlu	Giresun	AP
Sabahattin Savacı	Gümüşhane	AP
Muhittin Güven	İstanbul	AP
Nuri Eroğan	İstanbul	AP
İhsan Gürsan	İzmir	AP
Atıf Hacıpaşaoğlu	Kayseri	AP
Necati Kalaycı	Konya	AP
Mesut Erez	Kütahya	AP
Haydar Özalp	Niğde	AP

⁵ Bayındırlık Bakanlığına atanması nedeniyle 6.4.1967 tarihinde istifa eden AP Edirne Milletvekili İlhami Ertem'in yerine 20.4.1967 tarihinde seçilmiştir. Yine 20.4.1967 tarihinde AP milletvekilleri Orhan Dengiz (Uşak) ve Gültekin Sakarya (Sivas) bu komisyona seçilmiştir ancak daha önce bir istifaya rastlanmadığı için kimin yerine seçildikleri anlaşılamamıştır.

Erol Yılmaz Akçal	Rize	AP
Nuri Bayar	Sakarya	AP
A. İhsan Birincioğlu	Trabzon	AP
İlyas Seçkin	Ankara	CHP
Enver Güreli	Balıkesir	CHP
Fenni İslimyeli	Balıkesir	CHP
Şefik İnan	Çanakkale	CHP
Mehmet Yüceler	Kayseri	CHP
Turan Şahin	Muğla	CHP
Arif Hikmet Onat	Ordu	CHP
Orhan Kabibay	Sivas	CHP
Ali Rıza Uzuner	Trabzon	CHP
S. Faruk Önder	Konya	MP
Ali Baran Numanoğlu	Nevşehir	MP
Sadun Aren	İstanbul	TİP
Ekrem Alican	Sakarya	YTP
Mehmet Altınsoy	Niğde	BAĞIMSIZ

ADALET KOMİSYONU II		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
İ. Hakkı Boyacıoğlu	Burdur	AP
Arslan Topçubaşı	Çorum	AP
Kevni Nedimoğlu	Elazığ	AP
Sadık Perinçek	Erzincan	AP
Mazhar Arıkan	İçel	AP
Celal kılıç	İçel	AP

İ. Hakkı Tekinel	İstanbul	AP
Abbas Ali Çetin	Kars	AP
Sabri Keskin	Kastamonu	AP
Mehmet Atagün	Kırklareli	AP
Yaşar Arıbaş	Niğde	AP
Cevat Yalçın	Rize	AP
Osman Şahinoğlu	Samsun	AP
Osman Hacıbaloğlu	Tokat	AP
Cemal Yavuz	Bingöl	CHP
Ali Cüceoğlu	Giresun	CHP
Mustafa Uyar	İzmir	CHP
Cengiz Nayman	Kayseri	CHP
Nasuh Nazif Arslan	Sivas	CHP
Fethi Alacalı	Tokat	CHP
M. Salih Yıldız	Van	CHP
Sami Binicioğlu	Manisa	MP
Yunus Koçak	Konya	TİP
Ali Karahan	Hakkari	YTP
Reşat Özarda	Aydın	BAĞIMSIZ

ÇALIŞMA KOMİSYONU II		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Şevki Güler	Afyon	AP
Ali İhsan Ulubahşi	Afyon	AP
Hasan Türkay	Ankara	AP
Abdurrahman Güler	Çorum	AP
Ali Köymen	Giresun	AP
Mustafa Ertuğrul	İstanbul	AP

Osman Nuri Ulusay	İstanbul	AP
Kaya Özdemir	İstanbul	AP
Muzaffer Döşemeci	İzmir	AP
Enver Turgut	İzmir	AP
Nurettin Bulak ⁶	İstanbul	AP
Ahmet Can Bilgin	Kütahya	AP
Namık Kemal Tülezoğlu	Samsun	AP
Şevki Yücel	Samsun	AP
İ. Selçuk Çakıroğlu	Bilecik	CHP
Kemal Demir	Bolu	CHP
Atıf Şohoğlu	Denizli	CHP
Suphi Baykam	İstanbul	CHP
Orhan Birgit	İstanbul	CHP
Şeref Bakşık	İzmir	CHP
Yaşar Akal	Samsun	CHP
Ahmet Çebi	Trabzon	MP
Rıza Kuas	Ankara	TİP
Sevinç Düşünsel	Kars	YTP
Muzaffer Özdağ	Afyon	BAĞIMSIZ

İÇİŞLERİ KOMİSYONU II

İsim	Seçim Bölgesi	Parti
İlyas Demir	Tekirdağ	AP
Orhan Erer	Ankara	AP
İbrahim Aytaç	Balıkesir	AP
Tahir Akman	Çankırı	AP
Mazhar Arıkan	İçel	AP

⁶ 21.11.1966 tarihinde istifa eden AP Kayseri Milletvekili Feyyaz Köksal'ın yerine 25.11.1966 tarihinde seçilmiştir.

Celal Kılıç	İçel	AP
Sürayya Sofuoğlu	Kocaeli	AP
Mekki Keskin	Konya	AP
Kamil Özşarııldız	Muş	AP
Kadri Eroğan	Sakarya	AP
Melahat Gedik	Samsun	AP
Süreyya Uluçay	Samsun	AP
Tahsin Türkay	Sivas	AP
Celal Nuri Koç	Kars	AP
Murat Öner	Afyon	CHP
İbrahim Sıtkı Hatipoğlu	Ankara	CHP
Şevket Asbuzoğlu	Eskişehir	CHP
Reşat Mursaloğlu	Hatay	CHP
Turgut Göle	Kars	CHP
Yaşar Akal	Samsun	CHP
Hamdi Orhon	Trabzon	CHP
Oğuz Demirtüzün	Niğde	MP
Yunus Koçak	Konya	TİP
Raif Aybar	Ordu	YTP
Fuat Uluç	Mardin	BAĞIMSIZ

GÜMRÜK VE TEKEL KOMİSYONU II		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Zeki Yücetürk	Balıkesir	AP
Nihat Bayramoğlu	Bolu	AP
Talat Köseoğlu	Hatay	AP
Enver Turgut	İzmir	AP

Nahit Yenişehirli	Manisa	AP
Adnan Akarca	Muğla	AP
İlhan Tekinalp	Muğla	AP
Süreyya Uluçay	Samsun	AP
Şevki Yüce	Samsun	AP
Osman Şahinoğlu	Samsun	AP
H. Hüseyin Oran	Siirt	AP
Ahmet Demiray	Amasya	CHP
Zarife Koçak	Bitlis	CHP
Arif Ertunga	İzmir	CHP
Süleyman Onan	Kırşehir	CHP
İlyas Kılıç	Samsun	CHP
Mazhar Basa	Rize	CHP
Hilmi İşgüzar	Sinop	MP
Ali Karcı	Adana	TİP
Nafiz Giray	Erzincan	YTP

DIŞİŞLERİ KOMİSYONU II		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Recai Ergüder	Ankara	AP
Yüksel Menderes	Aydın	AP
Nilüfer Gürsoy	Bursa	AP
Ömer D. Öztürkmen	Bursa	AP
Muammer Baykan	Çanakkale	AP

Ertuğrul Gazi Sakarya	Eskişehir	AP
Sabahattin Adalı	Hatay	AP
Mehmet Yardımcı	İstanbul	AP
Settar İksel	İzmir	AP
Lütfi Akdoğan	Konya	AP
Ertuğrul Akça	Manisa	AP
Seyfi Kurtbek	Sivas	AP
Cevad Odyakmaz	Sivas	AP
Osman Saraç	Tokat	AP
Kasım Gülek	Adana	CHP
İsmail Rüştü Aksal	Ankara	CHP
Orhan Erkanlı	İstanbul	CHP
Selim Sarper	İstanbul	CHP
Fuad Sirmen	İstanbul	CHP
Nihat Erim	Kocaeli	CHP
Feridun Cemal Erkin ⁷	Ordu	CHP
Mesut Ozansü	Balıkesir	MP
Behice Hatko Boran	Urfa	TİP
Recai İskenderoğlu	Diyarbakır	YTP
Rifat Baykal	Mardin	BAĞIMSIZ
SANAYİ KOMİSYONU II		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Nevzat Şener	Amasya	AP
Celalettin Topala	Amasya	AP
Cihat Turgut	Balıkesir	AP
Hamit Tezkan	Bolu	AP
Kasım Önadım	Bursa	AP

⁷ 31.5.1967 tarihinde istifa etmiştir.

Burhan Bozdoğan	İçel	AP
Kadir Çetin	İçel	AP
Nurettin Bulak	İstanbul	AP
A. Hikmet Güner	Kırklareli	AP
İsmail Sarıgöz	Rize	AP
Kemal Doğan Sungun	Zonguldak	AP
M. Şükrü Koç	Aydın	CHP
Tahsin Argun	Isparta	CHP
Adil Toközlü	Kastamonu	CHP
Hasan Tahsin Uzun	Kırklareli	CHP
Nazif Kurucu	Konya	CHP
Muammer Erten	Manisa	CHP
İsmet Kapısız	Konya	MP
Şaban Erik	Malatya	TİP
Ali İhsan Çelikkan	Gümüşhane	YTP

MİLLÎ EĞİTİM KOMİSYONU II		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Osman Atilla	Afyon	AP
İhsan Ataöv	Antalya	AP
Mustafa Rona	Artvin	AP
Nilüfer Gürsoy	Bursa	AP
A. Nihat Akay	Çanakkale	AP
Samet Güldoğan	Elazığ	AP
Naşit Sarıca	Gaziantep	AP
Sabri Özcanşan	Gümüşhane	AP
O. Seyfi Orhon	İstanbul	AP
Mehmet Yardımcı	İstanbul	AP
A. Şevket Bohça	Kastamonu	AP
Mehmet Güver	Kırşehir	AP
Neriman Ağaoğlu	Manisa	AP
Fahri Uğrasızoğlu	Uşak	AP
Mahmut Bozdoğan	Adana	CHP
Ahmet Demiralp	Amasya	CHP
M. Şükrü Ko	Aydın	CHP
M. Kemal Yılmaz	Aydın	CHP
Türkan Seçkin	Edirne	CHP
Hayrettin Uysal	Sakarya	CHP
Nuri Kodamanoğlu	Yozgat	CHP
İsmet Kapısız	Konya	MP
Yusuf Ziya Bahadınlı	Yozgat	TİP
Nihat Diler	Erzurum	YTP
Muzaffer Özdağ	Afyon	BAĞIMSIZ

MALİYE KOMİSYONU II		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Ahmet Dallı	Ankara	AP
Adnan Akın	Balıkesir	AP
Faik Kırbaşı	Burdur	AP
Tahir Akman	Çankırı	AP
Zafer Nihat Özel	Denizli	AP
Naşit Sarıca	Gaziantep	AP
Mehmet Ersoy	Kütahya	AP
Mithat Dülge	Manisa	AP
Halil Başol	Tekirdağ	AP
Ekrem Dikmen	Trabzon	AP
Cahit Karakaş	Zonguldak	AP
Nejdet Yücel	Çorum	CHP
Gıyasettin Karaca	Erzurum	CHP
Vefik Pirinçcioğlu	Maraş	CHP
Ferda Güley	Ordu	CHP
Mustafa Kemal Palaoğlu	Sivas	CHP
Fethi Alacalı	Tokat	CHP
Hasan Özcan	Bolu	MP
Behice Hatko Boran	Urfa	TİP
Mehmet Emin Gündoğdu	Bingöl	YTP

MİLLÎ SAVUNMA KOMİSYONU II		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Hasan Akçalıoğlu	Antalya	AP
Ahmet İhsan Kırımlı	Balıkesir	AP
Mustafa Tayyar	Bursa	AP
Nazmi Özoğul ⁸	Edirne	AP
Nihat Pasinli	Erzurum	AP
Sadettin Bilgiç	İstanbul	AP
Mehmet Ali Aytaç	İzmir	AP
Şinasi Osman	İzmir	AP
Muzaffer Akdoğanlı	Kastamonu	AP
Vedat Ali Özkan	Kayseri	AP
M. Orhan Türkkan	Kırklareli	AP
Enver Kaplan	Maraş	AP
İsmail Sarıgöz	Rize	AP
Kinyas Kartal	Van	AP
Süreyya Koç	Balıkesir	CHP
Muzaffer Karan	Denizli	CHP
İsmail Çataloğlu	İçel	CHP
İlhami Sancar	İstanbul	CHP
Mustafa Ok	Manisa	CHP
Ferda Güley	Ordu	CHP
M. Kemal Çilesiz ⁹	Giresun	CHP

⁸ 27.7.1967 tarihinde istifa etmiştir.

⁹ 13.4.1967 tarihinde istifa eden CHP Zonguldak Milletvekili Kenan Esengin'in yerine 20.4.1967 tarihinde seçilmiştir. 20.4.1967 tarihinde ayrıca AP Milletvekilleri Fuat Alişan (Samsun) ve Seyfi Kurtbek de Milli Savunma Komisyonuna seçilmişlerdir. Ancak, daha önce bir istifaya rastlanmadığı için kimin yerine seçildikleri anlaşılamamıştır.

Hüseyin Ataman	İstanbul	MP
Kemal Nebioğlu	Tekirdağ	TİP
Ali İhsan Çelikkan	Gümüşhane	YTP
Rifat Baykal	Mardin	BAĞIMSIZ

ULAŞTIRMA KOMİSYONU II		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Nevzat Güngör	Ağrı	AP
Şerafettin Parker ¹⁰	Sakarya	AP
Şadi Binay	Bilecik	AP
A. Turgut Artuç	Diyarbakır	AP
Nazmi Özoğul	Edirne	AP
Mahmut Uygur	Gaziantep	AP
Hüsamettin Gümüşpala	İzmir	AP
Osman Zeki Oktay	Kastamonu	AP
Orhan Türkan	Kırklareli	AP
Kamil Özsarıyıldız	Muş	AP
Kemal Şensoy	Ordu	AP
Bekir Tünay	Adana	CHP
Adil Sağıroğlu	Erzincan	CHP
Hüsnü Özkan	Hatay	CHP
İsmail Çataloğlu	İçel	CHP
Niyazi Özgüç	Sinop	CHP
İrfan Solmazer	Tokat	CHP
Hilmi İşgüzar	Sinop	MP
Kemal Nebioğlu	Tekirdağ	TİP
Cengiz Ekinci	Kars	YTP

¹⁰ 6.4.1967 tarihinde Bayındırlık Bakanlığına atanması nedeniyle istifa eden AP Ankara Milletvekili Orhan Alp'in yerine 20.4.1967 tarihinde seçilmiştir.Yine 20.4.1967 tarihinde AP Tekirdağ Milletvekili Halil Başol Ulaştırma Komisyonuna üye seçilmiştir, ancak daha önce bir istifaya rastlanmadığı için kimin yerine seçildiği anlaşılamamıştır.

BAYINDIRLIK KOMİSYONU II		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Orhan Alp	Ankara	AP
Ahmet Torgay	Antalya	AP
Cevdet Geboloğlu	Bitlis	AP
Ali Köymen	Giresun	AP
Şemsettin Mursaloğlu	Hatay	AP
Osman Özer	İstanbul	AP
Celal Nuri Koç	Kars	AP
Nahit Menteşe ¹¹	Aydın	AP
Mustafa Rona ¹²	Artvin	AP
İbrahim Boz	Nevşehir	AP
Cahit Karakaş	Zonguldak	AP
Metin Cizreli	Diyarbakır	CHP
Ali İhsan Göğüş	Gaziantep	CHP
C. Sadık Kutlay	İçel	CHP
Şevket Adalan	İzmir	CHP
Abdülbari Akdoğan ¹³	Ağrı	CHP
Adil Yaşa	Siirt	CHP
Hasan Latif Sarıyüce ¹⁴	Çorum	MP
Şaban Erik	Malatya	TİP
Mehmet Emin Gündoğdu	Bingöl	YTP

¹¹ 21.11.1966 tarihinde istifa eden AP Kayseri Milletvekili Feyyaz Köksal'ın yerine 22.12.1966 tarihinde seçilmiştir.

¹² 19.12.1966 tarihinde istifa eden AP Muğla Milletvekili İlhan Tekinalp yerine 25.11.1966 tarihinde seçilmiştir. Ayrıca AP Tunceli Milletvekili Hasan Ünlü 20.4.1967 tarihinde Ulaştırma komisyonuna seçilmiş, ancak daha önce bir istifaya rastlanmadığı için kimin yerine seçildiği anlaşılamamıştır.

¹³ 13.4.1967 tarihinde istifa eden CHP Kırşehir Milletvekili Süleyman Onan'ın yerine 20.4.1967 tarihinde seçilmiştir.

¹⁴ 5.4.1967 tarihinde istifa eden MP Ankara Milletvekili Hüseyin Balan'ın yerine 20.4.1967 tarihinde seçilmiştir.

SAĞLIK VE SOSYAL YARDIM KOMİSYONU II

İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Recai Ergüder	Ankara	AP
Hasan Fehmi Boztepe	Antalya	AP
Ahmet İhsan Kırımlı	Balıkesir	AP
Cevdet Geboloğlu	Bitlis	AP
Ali Esat Birol	İstanbul	AP
Muzaffer Döşemeci	İzmir	AP
Osman Nuri Ulusoy	İstanbul	AP
Ali İhsan Balım	Isparta	AP
Sahit Sina Yücesoy	Konya	AP
Namık Kemal Tülezoğlu	Samsun	AP
İlyas Demir	Tekirdağ	AP
Dursun Akçaoğlu	Çankırı	CHP
Vefa Tanır	Konya	CHP
Kemal Bayazıt	Maraş	CHP
Seyfi Sadi Pençap	Muğla	CHP
Cevdet Aykan	Tokat	CHP
Mehmet Emin Erdinç	Van	CHP
Fehmi Cumalıoğlu	Kayseri	MP
Tarık Ziya Ekinci	Diyarbakır	TİP
Cengiz Ekinci	Kars	YTP

TİCARET KOMİSYONU II		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Musa Kazım Coşkun	Ankara	AP
Sinan Bosna	Aydın	AP
İbrahim Aytaç	Balıkesir	AP
Kazım Önadım	Bursa	AP
Salih Beydil	Denizli	AP
Kadir Çetin	İçel	AP
Latif Aküzüm	Kars	AP
Selçuk Aytan	Konya	AP
Veysi Kadioğlu	Maraş	AP
Hamdi Mağden	Ordu	AP
Cemal Güven	Urfa	AP
Hasan Tez	Ankara	CHP
Hüseyin Avni Akın	Antalya	CHP
İ. Selçuk Çakıroğlu	Bilecik	CHP
Bahri Yazır	Bursa	CHP
Nejdet Yücer	Çorum	CHP
İbrahim Aksoy	Mardin	CHP
Bahattin Uzunoğlu	Samsun	MP
Ali Karcı	Adana	TİP
Nihat Diler	Erzurum	YTP

TARIM KOMİSYONU II		
İsim	İl	Parti
Tahir Yücekök	Adana	AP
Ali Turanlı	Adıyaman	AP
Mehmet Göbekli	Afyon	AP
M. Zeki Yücetürk	Balıkesir	AP
Ahmet Uysal	Çorum	AP
Salih Baydil	Denizli	AP
Süleyman Ünlü	Gaziantep	AP
Osman Özer	İstanbul	AP
Sedat Akay	Kocaeli	AP
Şevket Ustaoglu	Kocaeli	AP
Süleyman Çağlar	Manisa	AP
Nahit Yenişehirlioğlu	Manisa	AP
Ramazan Tekeli	Urfa	AP
Turgut Nizamoğlu	Yozgat	AP
Ahmet Üstün	Ankara	CHP
Hüseyin Avni Akın	Antalya	CHP
Adnan Şenyurt	Erzurum	CHP
Hayri Başar	Eskişehir	CHP
Lütfü Evliyaoğlu	Malatya	CHP
Şevket Raşit Hatipoğlu	Manisa	CHP
Ahmet Şener	Trabzon	CHP
Hüseyin Yağcıoğlu	Maraş	MP
Yahya Kanbolat	Hatay	TİP
Ali Karahan	Hakkari	YTP
İsmail Hakkı Yılanlıoğlu	Kastamonu	BAĞIMSIZ

İMAR VE İSKAN KOMİSYONU II		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Ali Bozdoğanoglu	Adana	AP
Mehmet Göbekli	Afyon	AP
Zühtü Pehlivanlı	Ankara	AP
Ömer Eken	Elazığ	AP
Ali Esat Birol	İstanbul	AP
Osman Zeki Oktay	Kastamonu	AP
Ziyaettin İzerdem	Konya	AP
Cemil Karahan ¹⁵	Sinop	AP
Müslihittin Gürer	Sakarya	AP
Cevad Odyakmaz	Sivas	AP
Osman Hacıbaloglu	Tokat	AP
İbrahim Sıtkı Hatipoğlu	Ankara	CHP
Sadrettin Çanga	Bursa	CHP
Metin Cizreli	Diyarbakır	CHP
Reşit Ülker	İstanbul	CHP
Şeref Bakışık	İzmir	CHP
Nermin Neftçi	Muş	CHP
Gıyasettin Duman	Sivas	MP
Tarik Ziya Ekinci	Diyarbakır	TİP
Sevinç Düşünsel	Kars	YTP

¹⁵ 19.12.1966 tarihinde istifa eden AP Kütahya Milletvekili Kemal Kaçar'ın yerine 22.2.1967 tarihinde seçilmiştir.

TURİZM VE TANITMA KOMİSYONU II		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Turhan Dilligil	Adana	AP
Zühtü Pehlivanlı	Ankara	AP
Adnan Akın	Balıkesir	AP
Ahmet Çakmak	Bolu	AP
Hami Tezkan	Bolu	AP
Barlas Küntay	Bursa	AP
Ömer D. Öztürkmen	Bursa	AP
Muammer Baykan	Çanakkale	AP
Ömer Eken	Elazığ	AP
Burhan Bozdoğan	İçel	AP
Tekin Erer	İstanbul	AP
Neriman Ağaoğlu	Manisa	AP
Süreyya Sofuoğlu	Kocaeli	AP
Cemal Güven	Urfa	AP
Bekir Tünay	Adana	CHP
Sadrettin Çanga	Bursa	CHP
Ali İhsan Göğüş ¹⁶	Gaziantep	CHP
Hüsnü Özkan	Hatay	CHP
Nazmi Oğuz	Mardin	CHP
Kamran Evliyaoğlu	Samsun	CHP
Ali Rıza Akbıykoğlu	Uşak	CHP
H. Latif Sarıyüce	Çorum	MP

¹⁶ 21.11.1966 tarihinde istifa eden CHP Çanakkale Milletvekili Cihad Baban'ın yerine 22.12.1966 tarihinde seçilmiştir.

Rıza Kuas	Ankara	TİP
Nihat Doğan	Sivas	YTP
Abdülbari Akdoğan ¹⁷	Ağrı	BAĞIMSIZ

¹⁷ 19.4.1967 tarihinde istifa etmiştir.

KİT KOMİSYONU II

İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Orhan Eren	Ankara	AP
Sinan Bosna	Aydın	AP
Kemal Ziya Öztürk	Aydın	AP
Cihat Turgut	Balıkesir	AP
Faik Kırbaşlı	Burdur	AP
Cemal Külahlı	Bursa	AP
Necmettin Cevheri	Urfa	AP
Zafer Nihat Özel	Denizli	AP
Remzi Şenel	Denizli	AP
Abbas Çetin	Kars	AP
Süleyman Çağlar	Manisa	AP
Mithat Dülge	Manisa	AP
Esat Kemal Aybar	Mardin	AP
Hamdi Mağden	Ordu	AP
Arif Hikmet Güner	Kırklareli	AP
Mithat Çavdaroglu	Tokat	AP
Selahattin Güven	Trabzon	AP
Ekan Aral	Tunceli	AP
Fevzi Fırat	Zonguldak	AP
Kemal Sariibrahimoğlu	Adana	CHP
Ahmet Üstün	Ankara	CHP
Fethi Çelikbaş	Burdur	CHP
Arif Ertunga	İzmir	CHP
Fakih Özfakih	Konya	CHP

Cevdet Aykan	Tokat	CHP
Niyazi Özgüç	Sinop	CHP
Mustafa Kemal Palaoğlu	Sivas	CHP
Süleyman Onan	Kırşehir	CHP
Hamdi Orhon	Trabzon	CHP
Nuri Kodomanoğlu	Yozgat	CHP
Kemal Ataman	İçel	MP
Kamil Kırıkoglu	Zonguldak	MP
Yahya Kanbolat	Hatay	TİP
Misbah Ongan	Siirt	YTP
İ. Hakkı Yılanlıoğlu	Kastamonu	BAĞIMSIZ

KÖYİŞLERİ KOMİSYONU II		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Nevzat Güngör	Ağrı	AP
Ahmet Torgay	Antalya	AP
Osman Zeki Yüksel	Antalya	AP
Ahmet Uysal	Çorum	AP
Aziz Zeytinoğlu	Eskişehir	AP
Şükrü Akkan	İzmir	AP
Latif Aküzüm	Kars	AP
Hamit Fendoğlu	Malatya	AP
Hacı Ahmet Özsoy	Maraş	AP
İbrahim Boz	Nevşehir	AP
Ata Bodur	Ordu	AP
Cevat Yalçın	Rize	AP
Cemil Karahan ¹⁸	Sinop	AP
Halil Balkıs	Urfa	AP
Hüseyin İncioğlu	Gaziantep	CHP
Mustafa Kemal Çilesiz	Giresun	CHP
İhsan Kabadayı	Konya	CHP
İbrahim Aysoy	Mardin	CHP
İlyas Kılıç	Samsun	CHP
Hasan Ünlü	Tunceli	CHP
Mahmut Çetin	Urfa	CHP
Kazım Ulusoy	Amasya	MP
Yusuf Ziya Bahadınlı	Yozgat	TİP
Seyfi Güneşan	Mardin	YTP
Kemal Aytaç	Muş	BAĞIMSIZ

¹⁸ 19.12.1966 tarihinde istifa eden AP Sakarya Milletvekili Şerafettin Parker'in yerine 22.2.1967 tarihinde seçilmiştir.

ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR KOMİSYONU II		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
A. Celalettin Topala	Amasya	AP
Cemal Külahlı	Bursa	AP
Samet Güldoğan	Elazığ	AP
A. Ali Aytaş ¹⁹	İzmir	AP
Sabri Keskin	Kastamonu	AP
Şevket Ustaoglu	Kocaeli	AP
İsmail. H. Yıldırım	Kütahya	AP
Ahmet Can Bilgin	Kütahya	AP
H. Hüsnü Oran	Siirt	AP
Ekrem Dikmen	Trabzon	AP
Kenan Aral	Tunceli	AP
Necmettin Cevheri	Urfa	AP
Ramazan Tekeli	Urfa	AP
K. Doğan Sungun	Zonguldak	AP
Turgut Altunkaya	Artvin	CHP
Hüdaî Oral	Denizli	CHP
Nureddin Ardıçoğlu	Elazığ	CHP
C. Sadık Kutlay	İçel	CHP
Reşit Ülker	İstanbul	CHP
Mehmet Delikaya	Malatya	CHP
Salahattin Kılıç	Samsun	CHP
Memduh Erdemir ²⁰	Kırşehir	MP
Adil Kurtel	Kars	TİP
Nafiz Giray	Erzincan	YTP
Abdülbari Akdoğan	Ağrı	BAĞIMSIZ

¹⁹ 20.1.1967 tarihinde istifa etmiştir.

²⁰ 10.5.1967 tarihinde disiplin kuruluna sevk edilmesi üzerine partisinden, dolayısıyla partisinin kontenjanından seçildiği komisyon üyeliğinden istifa etmiştir.

Ek-8 DAİMİ KOMİSYONLAR VE ÜYELERİ III

DİLEKÇE KARMA KOMİSYONU III		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Sabit Osman Avcı	Artvin	AP
Süleyman Ünlü	Gaziantep	AP
Nizamettin Erkmen	Giresun	AP
Aydın Yalçın	İstanbul	AP
Mehmet Ateşoğlu	Kayseri	AP
Mehmet Ersoy	Maraş	AP
Hacı Ahmet Özsoy	Kütahya	AP
Hüseyin Doğan	Malatya	AP
Ömer Usta	Trabzon	AP
Talat Asal	Zonguldak	AP
Nazım Bayıllıoğlu	Adıyaman	CHP
Kazım Kangal	Sivas	CHP
Murat Öner ¹	Afyon Karahisar	CHP
Sadi Pencap ²	Muğla	CHP
Refet Eker	Antalya	GP
Ahmet Bilgin ³	Edirne	MP
Cemal Hakkı Selek	İzmir	TİP
Kasım Küfrevi	Ağrı	YTP

¹ 4.12.1967 tarihinde istifa eden CHP Giresun Milletvekili Ali Cüceoğlu'nun yerine 19.1.1968 tarihinde seçilmiştir.

² 4.12.1967 tarihinde istifa eden CHP Uşak Milletvekili Ali Rıza Akbıykoğlu'nun yerine 19.1.1968 tarihinde seçilmiştir.

³ 7.2.1968 tarihinde istifa etmiştir.

Sayıştay komisyonuna hiç bir bağımsız Milletvekili aday olmamış, bu nedenle Komisyon çalışmalarını 19 üye ile sürdürmüştür.

SAYIŞTAY KOMİSYONU III		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Ali İhsan Ulubahşi	Afyon Karahisar	AP
Mevlüt Yılmaz	Balıkesir	AP
Nihat Pasinli	Erzurum	AP
İ.Hakkı Yıldırım	Erzurum	AP
Celal Kılıç	İçel	AP
Celal Nuri Koç	Kars	AP
Süreyya Sofuoğlu	Kocaeli	AP
Kemal Kaçar	Kütahya	AP
İ.Hakkı Yıldırım	Kütahya	AP
Veysi Kadioğlu	Maraş	AP
Mustafa Kaptan	Sinop	AP
Muzaffer Karan	Denizli	CHP
Tahsin Argun	İsparta	CHP
Adil Toközlü	Kastamonu	CHP
Ferda Güley	Ordu	CHP
Mahmut Çetin	Urfa	GP
Kemal Çetinsoy ⁴	Adana	AP
Çetin Altan	İstanbul	TİP
Misbah Ogan	Siirt	YTP

⁴ 12.4.1968 tarihinde istifa eden MP Yozgat Milletvekili İsmail Hakkı Akdoğan'ın yerine 14.6.1968 tarihinde seçilmiştir.

MECLİS HESAPLARINI İNCELEME KOMİSYONU III		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Ahmet Çakmak	Bolu	AP
Remzi Şenel	Denizli	AP
Turhan Bilgin	Erzurum	AP
Muzaffer Akdoğanlı	Kastamonu	AP
Hamdi Mağden	Ordu	AP
Fevzi Fırat	Zonguldak	AP
Feyzi Kalfagil	Diyarbakır	CHP
Orhan Eyüboğlu	İstanbul	CHP
Hüseyin Yılmaz ⁵	Gaziantep	GP
Nihat Doğan ⁶	Sivas	YTP

MECLİS KİTAPLIK KOMİSYONU III		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Önol Şakar	Manisa	AP
Barlas Küntay	Bursa	AP
M. Kemal Paloğlu	Sivas	CHP
Hüsametdin Köran ⁷	Urfa	AP

⁵ 17.6.1968 tarihinde istifa etmiştir.

⁶ 19.1.1968 tarihinde istifa eden YTP Sivas Milletvekili Nazif Giray'ın yerine 9.2.1968 tarihinde seçilmiştir.

⁷ 14.6.1968 tarihinde istifa eden GP Amasya Milletvekili Ahmet Demiray'ın yerine aynı tarihte seçilmiştir.

ANAYASA KOMİSYONU III		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Nevzat Şener	Amasya	AP
Kemal Bağcıoğlu	Ankara	AP
Nahit Menteşe	Aydın	AP
Abdurrahman Güler	Çorum	AP
Ahmet Mustafaoğlu	Erzurum	AP
İ. Hakkı Yıldırım	Erzurum	AP
Talat Köseoğlu	Hatay	AP
Ziyaeddin İzerdem	Konya	AP
Abdürrahman Şeref Laç	İstanbul	AP
Şükrü Akkan	İzmir	AP
Ata Bodur	Ordu	AP
Enver Kaplan	Maraş	AP
Ali Fuat Alişan	Samsun	AP
Osman Şahinoğlu	Samsun	AP
Kemal Sarıbrahimoğlu	Adana	CHP
Ali Rıza Akbıykoğlu ⁸	Uşak	CHP
Nermin Neftçi	Muş	CHP
Selahattin Hakkı Esatoğlu	Nevşehir	CHP
İlhami Sancar	İstanbul	CHP
Emin Paksüt	Ankara	GP
Coşkun Kırca	İstanbul	GP
Ahmet Bilgin ⁹	Edirne	MP

⁸ 24.11.1968 tarihinde istifa eden CHP Çanakkale Milletvekili Cihat Baban'ın yerine aynı tarihte seçilmiştir.

Adil Kurtel	Kars	TİP
Süleyman Arif Emre	Adıyaman	YTP
Reşat Özarda	Aydın	BAĞIMSIZ

⁹ 24.1.1968 tarihinde istifa eden MP Konya Milletvekili İsmet Kapısız'ın yerine 9.2.1968 tarihinde seçilmiştir.

BÜTÇE-PLAN KOMİSYONU III		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Arif Atalay	Adıyaman	AP
İsmet Sezgin	Aydın	AP
M.Kemal Yılmaz	Ankara	AP
H. İbrahim Cop	Bolu	AP
İsmail Hakkı Boyacıoğlu	Burdur	AP
Kevni Nedimoğlu	Elazığ	AP
Cevat Önder	Erzurum	AP
İsmet Angı	Eskişehir	AP
Etem Kılıçoğlu	Giresun	AP
Nuri Eroğan	İstanbul	AP
Sabahattin Savacı	Gümüşhane	AP
Muhittin Güven	İstanbul	AP
İhsan Gürsan	İzmir	AP
Atıf Hacıpaşaoğlu	Kayseri	AP
Mesut Erez	Kütahya	AP
Erol Yılmaz Akçal	Rize	AP
Cevat Yalçın	Rize	AP
Nuri Bayar	Sakarya	AP
Selahattin Kılıç	Samsun	AP
A. İhsan Birincioğlu	Trabzon	AP
Neşet Tanrıdağ	Yozgat	AP
İbrahim Sıtkı Hatipoğlu	Ankara	CHP
M. Şükrü Koç	Aydın	CHP
Şefik İnan	Çanakkale	CHP

Lebit Yurdoğlu	İzmir	CHP
Yaşar Akal	Samsun	CHP
Orhan Kabibay	Sivas	CHP
Ali Rıza Uzuner	Trabzon	CHP
Turan Şahin	Muğla	GP
Ruhi Soyer	Niğde	GP
Hilmi İşgüzar	Sinop	MP
Sadun Aren	İstanbul	TİP
Ekrem Alican	Sakarya	YTP
Fenni İslimyeli	Balıkesir	Bağımsız
Haydar Özalp ¹⁰	Niğde	AP

¹⁰ 14.6.1968 tarihinde istifa eden Bağımsız Milletvekili Enver Güreli'nin yerine aynı tarihte seçilmiştir.

ADALET KOMİSYONU III		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Arslan Topçubaşı	Çorum	AP
Sadık Perinçek	Erzincan	AP
Mazhar Arıkan	İçel	AP
Celal Kılıç	İçel	AP
İ. Hakkı Tekinel	İstanbul	AP
Abbas Ali Çetin	Kars	AP
Sabri Keskin	Kastamonu	AP
Mehmet Atagün	Kırklareli	AP
Esat Kemal Aybar	Mardin	AP
Yaşar Arıbaş	Niğde	AP
Kemal Şensoy	Ordu	AP
Abdulhalim Aras	Siirt	AP
Osman Hacıbaloğlu	Tokat	AP
Necmettin Cevheri	Urfa	AP
Muzaffer Şamiloğlu	Kars	CHP
Osman Yeltekin	Kars	CHP
Cengiz Nayman	Kayseri	CHP
Nasuh Nazif Arslan	Sivas	CHP
İlyas Kılıç	Samsun	CHP
Mustafa Uyar	İzmir	GP
M. Salih Yıldız	Van	GP

Ahmet Bilgin ¹¹	Edirne	MP
Yunus Koçak	Konya	TİP
Ali Karahan	Hakkari	YTP
Reşat Özarda	Aydın	BAĞIMSIZ

¹¹ 24.1.1968 tarihinde istifa eden MP Konya Milletvekili İsmet Kapısız'ın yerine 9.2.1968 tarihinde seçilmiştir.

ÇALIŞMA KOMİSYONU III		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Ali İhsan Ulubahşi	Afyon	AP
Nevzat Güngör	Ağrı	AP
Hasan Türkay	Ankara	AP
Kasım Önadım	Bursa	AP
Abdurrahman Güler	Çorum	AP
Ali Köymen	Giresun	AP
Mustafa Ertuğrul	İstanbul	AP
Kaya Özdemir	İstanbul	AP
Osman Nuri Ulusay	İstanbul	AP
Hüsamettin Gümüşpala	İzmir	AP
Muzaffer Döşemeci	İzmir	AP
Enver Turgut	İzmir	AP
Osman Şahinoğlu	Samsun	AP
Şadi Pehlivanoglu	Ordu	AP
İ. Selçuk Çakıroğlu	Bilecik	CHP
Kemal Demir	Bolu	CHP
Suphi Baykam	İstanbul	CHP
Şeref Bakşık	İzmir	CHP
Hasan Ünlü	Tunceli	CHP
Adnan Şenyurt	Erzurum	GP
Vefa Tanır	Konya	GP
Fehmi Cumalıoğlu	Kayseri	MP
Rıza Kuas	Ankara	TİP
Sevinç Düşünsel	Kars	YTP
Sami Binicioğlu	Manisa	Bağımsız

İÇİŞLERİ KOMİSYONU III		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Ali Bozdoğanoglu	Adana	AP
Ali Turanlı	Adıyaman	AP
Orhan Erer	Ankara	AP
Zühtü Pehlivanlı	Ankara	AP
Mehmet Uygur	Gaziantep	AP
Celal Nuri Koç	Kars	AP
Osman Zeki Oktay	Kastamonu	AP
Ahmet Şevket Bohça	Kastamonu	AP
Kemal Aytaç	Muş	AP
İsmail Sarıgöz	Rize	AP
Kadri Eroğan	Sakarya	AP
Melahat Gedik	Samsun	AP
Osman Saraç	Tokat	AP
Şemsettin Mursaloğlu ¹²	Hatay	AP
Şevket Asbuzoğlu	Eskişehir	CHP
Reşat Mursaloğlu	Hatay	CHP
Orhan Eyüboğlu	İstanbul	CHP
Turgut Göle	Kars	CHP
Hamdi Orhon	Trabzon	CHP
Cemal Yavuz	Bingöl	GP
Orhan Öztrak	Tekirdağ	GP
S. Faruk Önder	Konya	MP
Raif Aybar	Ordu	YTP
Ahmet Tahtakılıç	İstanbul	BAĞIMSIZ

¹² 15.12.1967 tarihinde istifa eden AP Zonguldak Milletvekili Ekmel Çetinel'in yerine 19.1.1968 tarihinde seçilmiştir.

GÜMRÜK VE TEKEL KOMİSYONU III		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Zeki Yücetürk	Balıkesir	AP
Nihat Bayramoğlu	Bolu	AP
Talat Köseoğlu	Hatay	AP
Hasan Değer ¹³	Diyarbakır	AP
Nahit Yenişehirli	Manisa	AP
Adnan Akarca	Muğla	AP
İlhan Tekinalp	Muğla	AP
Süreyya Uluçay	Samsun	AP
Şevki Yücel	Samsun	AP
H. Hüseyin Oran	Siirt	AP
Mithat Ş. Çavdaroglu	Tokat	AP
Türkan Seçkin	Edirne	CHP
Mehmet Yüceler	Kayseri	CHP
Süleyman Onan	Kırşehir	CHP
Mustafa Ok	Manisa	CHP
Mazhar Basa	Rize	GP
Hüseyin Yayıoğlu	Maraş	MP
Ali Karcı	Adana	TİP
Nafiz Giray ¹⁴	Erzincan	YTP
Kemal Ataman ¹⁵	İçel	Bağımsız/AP

¹³ 17.6.1968 tarihinde istifa etmiştir.

¹⁴ 19.1.1968 tarihinde istifa etmiştir.

¹⁵ 10.6.1968 tarihinde AP'ye katıldığı için istifa etmiş, ancak 14.6.1968 tarihinde bu kez AP listesinden tekrar seçilmiştir.

DIŞİŞLERİ KOMİSYONU III		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Recai Ergüder	Ankara	AP
Yüksel Menderes	Aydın	AP
Nilüfer Gürsoy	Bursa	AP
Ahmet İhsan Kırımlı	Balıkesir	AP
Ömer D. Öztürkmen	Bursa	AP
Muammer Baykan	Çanakkale	AP
Sabahattin Adalı	Hatay	AP
Burhan Bozdoğan	İçel	AP
Mehmet Yardımcı	İstanbul	AP
Settar İksel	İzmir	AP
Şinasi Osma	İzmir	AP
Ertuğrul Akça	Manisa	AP
Seyfi Kurtbek	Sivas	AP
Tahsin Türkay	Sivas	AP
İsmail Rüştü Aksal	Ankara	CHP
Kudret Bostuer	Giresun	CHP
Selim Sarper	İstanbul	CHP
Fuad Sirmen	İstanbul	CHP
Nihat Erim	Kocaeli	CHP
Coşkun Kırca	İstanbul	GP
İrfan Solmazer	Tokat	GP
Seyit Faruk Önder	Konya	MP
Behice Hatko Boran	Urfa	TİP
Recai İskenderoğlu	Diyarbakır	YTP
Mehmet Ali Arsan ¹⁶	Çankırı	BAĞIMSIZ

¹⁶ 12.6.1968 tarihinde istifa eden Bağımsız Ordu Milletvekili Feridun Cemal Erkin'in yerine 14.6.1968 tarihinde seçilmiştir.

SANAYİ KOMİSYONU III		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Nevzat Şener	Amasya	AP
Celalettin Topala	Amasya	AP
Zafer Nihat Özel	Denizli	AP
Aziz Zeytinoglu	Eskişehir	AP
Abdullah Cilli	Hatay	AP
Nurettin Bulak	İstanbul	AP
Kaya Özdemir	İstanbul	AP
Feyyaz Köksal	Kayseri	AP
Kamil Özsarıyıldız	Muş	AP
Muslihittin Güler	Sakarya	AP
Selahattin Güven	Trabzon	AP
Turgut Altunkaya	Artvin	CHP
Hasan Tahsin Uzun	Kırklareli	CHP
Nazif Kurucu	Konya	CHP
Adil Yaşa	Siirt	CHP
Fethi Çelikbaş	Burdur	GP
Hüseyin Ataman	İstanbul	MP
Şaban Erik	Malatya	TİP
Ali İhsan Çelikkan	Gümüşhane	YTP
Necati Güven ¹⁷	Erzurum	Bağımsız/AP

¹⁷ 10.6.1968 tarihinde AP'ye katıldığı için istifa etmiş, ancak 14.6.1968 tarihinde bu kez AP listesinden tekrar seçilmiştir.

MİLLÎ EĞİTİM KOMİSYONU III

İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Hasan Aksay	Adana	AP
Osman Atilla	Afyon	AP
Ali Rıza Çetiner	Ankara	AP
İhsan Ataöv	Antalya	AP
Mustafa Rona	Artvin	AP
Nilüfer Gürsoy	Bursa	AP
Mustafa Tayyar	Bursa	AP
A. Nihat Akay	Çanakkale	AP
Naşit Sarıca	Gaziantep	AP
Mehmet Yardımcı	İstanbul	AP
A. Şevket Bohça	Kastamonu	AP
Neriman Ağaoğlu	Manisa	AP
Orhan Dengiz	Uşak	AP
Fahri Uğrasızoğlu	Uşak	AP
Mahmut Bozdoğan	Adana	CHP
M. Kemal Yılmaz	Aydın	CHP
Türkan Seçkin	Edirne	CHP
Mehmet Delikaya	Malatya	CHP
Nuri Kodamanoğlu	Yozgat	CHP
Ahmet Demiray	Amasya	GP
Hilmi İncesulu	Çorum	GP
M. Latif Sarıyüce	Çorum	MP
Yusuf Ziya Bahadınlı	Yozgat	TİP
Nihat Diler	Erzurum	YTP
Zarife Koçak	Bitlis	BAĞIMSIZ

MALİYE KOMİSYONU III		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Nevzat Güngör	Ağrı	AP
Ahmet Dallı	Ankara	AP
Nahit Menteşe	Aydın	AP
Adnan Akın	Balıkesir	AP
Faik Kırbaşlı	Burdur	AP
Tahir Akman	Çankırı	AP
Naşit Sarıca	Gaziantep	AP
Kadir Çetin	İçel	AP
Mithat Dülge	Manisa	AP
Halil Başol	Tekirdağ	AP
Ekrem Dikmen	Trabzon	AP
Nejdet Yücel	Çorum	CHP
Gıyasettin Karaca	Erzurum	CHP
Vefik Pirinçcioğlu	Maraş	CHP
Hamdi Orhon ¹⁸	Trabzon	CHP
Hilmi İncesulu	Çorum	GP
Hasan Özcan	Bolu	MP
Behice Hatko Boran	Urfa	TİP
Mehmet Emin Gündoğdu ¹⁹	Bingöl	YTP
Gıyasettin Duman ²⁰	Sivas	Bağımsız /AP

¹⁸ 4.12.1967 tarihinde istifa eden Mustafa Kemal Paloğlu'nun yerine 19.1.1968 tarihinde seçilmiştir.

¹⁹ 21.6.1968 tarihinde istifa etmiştir.

²⁰ 10.6.1968 tarihinde AP'ye katıldığı için istifa etmiş, ancak 14.6.1968 tarihinde bu kez AP listesinden tekrar seçilmiştir.

MİLLÎ SAVUNMA KOMİSYONU III		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Şevki Güler	Afyon Karahisar	AP
Hasan Akçalıoğlu	Antalya	AP
Mustafa Tayyar	Bursa	AP
Nazmi Özoğul	Edirne	AP
Nihat Pasinli	Erzurum	AP
Tahsin Türkay ²¹	Sivas	AP
Osman Özer	İstanbul	AP
Mehmet Ali Aytaç	İzmir	AP
Şinasi Osma	İzmir	AP
Mehmet Atagün	Kırklareli	AP
M. Orhan Türkkan	Kırklareli	AP
Kemal Çetinsoy ²²	Adana	AP
İsmail Sarıgöz	Rize	AP
Kinyas Kartal	Van	AP
İsmail Çataloğlu	İçel	CHP
Orhan Erkanlı	İstanbul	CHP
İlhami Sancar	İstanbul	CHP
Ferda Güley	Ordu	CHP
Niyazi Özgüç	Sinop	CHP
Süreyya Koç	Balıkesir	GP

²¹ 8.12.1967 tarihinde istifa eden AP Eskişehir Milletvekili Ertuğrul Gazi Sakarya'nın yerine 19.1.1968 tarihinde seçilmiştir.

²² 14.6.1968 tarihinde istifa eden AP Niğde Milletvekili Haydar Özalp'in yerine aynı tarihte seçilmiştir.

İrfan Solmazer	Tokat	GP
Hüseyin Ataman	İstanbul	MP
Kemal Nebioğlu	Tekirdağ	TİP
Ali İhsan Çelikkan	Gümüşhane	YTP
Rifat Baykal	Ordu	Bağımsız

ULAŞTIRMA KOMİSYONU III		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
İhsan Ataöv	Antalya	AP
Şadi Binay	Bilecik	AP
Nazmi Özoğul	Edirne	AP
Ömer Eken	Elazığ	AP
Osman Zeki Efeoglu	İzmir	AP
Hüsamettin Gümüşpala	İzmir	AP
Arif Hikmet Güner	Kırklareli	AP
Orhan Türkan	Kırklareli	AP
Kemal Şensoy	Ordu	AP
Kamil Özsarıyıldız	Muş	AP
Şevket Ustaoglu	Kocaeli	AP
Sadrettin Çanga	Bursa	CHP
Adil Sağiroğlu	Erzincan	CHP
Hüsnü Özkan	Hatay	CHP
Nazmi Oğuz	Mardin	CHP
Bekir Tünay	Adana	GP
Adil Aydın	Kastamonu	MP
Kemal Nebioğlu	Tekirdağ	TİP
Cengiz Ekinci ²³	Kars	YTP
Mustafa Gürpınar ²⁴	İstanbul	AP

²³ 22.1.1968 tarihinde istifa etmiştir.

²⁴ 10.6.1968 tarihinde istifa eden Bağımsız Erzurum Milletvekili Necati Güven'in yerine 14.6.1968 tarihinde seçilmiştir.

BAYINDIRLIK KOMİSYONU III		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Abdülbari Akdoğan	Ağrı	AP
Ahmet Torgay	Antalya	AP
Mustafa Rona	Artvin	AP
Ali Köymen	Giresun	AP
Şemsettin Mursaloğlu	Hatay	AP
Nurettin Bulak	İstanbul	AP
Osman Özer	İstanbul	AP
İbrahim Boz	Nevşehir	AP
Şevket Ustaoglu	Kocaeli	AP
Cemal Güven	Urfa	AP
Cahit Karakaş	Zonguldak	AP
Metin Cizreli	Diyarbakır	CHP
C. Sadık Kutlay	İçel	CHP
Şevket Adalan	İzmir	CHP
Arif Hikmet Onat	Ordu	CHP
Adnan Şenyurt	Erzurum	GP
Adil Aydın	Kastamonu	MP
Şaban Erik	Malatya	TİP
Mehmet Emin Gündoğdu ²⁵	Bingöl	YTP
Ahmet Çebi ²⁶	Trabzon	Bağımsız /AP

²⁵ 26.1.1968 tarihinde istifa etmiştir.

²⁶ 12.4.1968 tarihinde istifa etmiş, 14.6.1968 tarihinde tekrar seçilmiştir.

SAĞLIK VE SOSYAL YARDIM KOMİSYONU III		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Recai Ergüder	Ankara	AP
Hasan Fehmi Boztepe	Antalya	AP
Kemal Ziya Öztürk	Aydın	AP
Ahmet İhsan Kırımlı	Balıkesir	AP
Cevdet Geboloğlu	Bitlis	AP
Ali İhsan Balım	Isparta	AP
Ali Esat Birol	İstanbul	AP
Muzaffer Döşemeci	İzmir	AP
Sahit Sına Yücesoy	Konya	AP
Namık Kemal Tülezoğlu	Samsun	AP
İlyas Demir	Tekirdağ	AP
Kemal Demir	Bolu	CHP
Dursun Akçaoğlu	Çankırı	CHP
Cevdet Aykan	Tokat	CHP
Kamil Kırıkoglu	Zonguldak	CHP
Kemal Bayazıt	Maraş	GP
Fehmi Cumalıoğlu	Kayseri	MP
Tarık Ziya Ekinci	Diyarbakır	TİP
Seyfi Güneşan ²⁷	Mardin	YTP
Nurettin Ardıçoğlu ²⁸	Elazığ	Bağımsız/ AP

²⁷ 14.6.1968 tarihinde muhtemelen daha önce istifa etmiş olan YTP Mardin Milletvekili Yusuf Ziya Azizoğlu'nun yerine seçilmiştir. Azizoğlu'nun komisyondan çekildiğini gösteren bir tezkeresine rastlanamamıştır.

²⁸ 14.6.1968 tarihinde istifa edip, yeniden seçilmiştir.

TİCARET KOMİSYONU III		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Musa Kazım Coşkun	Ankara	AP
Sinan Bosna	Aydın	AP
İbrahim Aytaç	Balıkesir	AP
Kazım Önadım	Bursa	AP
Salih Baydil	Denizli	AP
Kadir Çetin	İçel	AP
Cemil Karahan	Sinop	AP
Selçuk Aytan	Konya	AP
Veysi Kadioğlu	Maraş	AP
İlyas Demir	Tekirdağ	AP
Cemal Güven	Urfa	AP
Hasan Tez	Ankara	CHP
Gıyasettin Karaca	Erzurum	CHP
İ. Selçuk Çakıroğlu	Bilecik	CHP
Ahmet Şener	Trabzon	CHP
İbrahim Aksoy	Mardin	GP
Hasan Özcan	Bolu	MP
Ali Karıcı	Adana	TİP
Nihat Diler	Erzurum	YTP
Bahattin Uzunoğlu ²⁹	Samsun	Bağımsız/AP

²⁹ 10.6.1968 tarihinde istifa etmiş, ancak 14.6.1968 tarihinde bu kez AP listesinden tekrar seçilmiştir. Yine 14.6.1968 tarihinde CHP Denizli Milletvekili Muzafer Karan bu komisyona seçilmiştir. Ancak daha önce bir istifaya rastlanmadığı için kimin yerine seçildiği anlaşılamamıştır.

TARIM KOMİSYONU III

İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Tahir Yücekök	Adana	AP
Ali Turanlı	Adıyaman	AP
Mehmet Göbekli	Afyon	AP
K. Ziya Öztürk	Aydın	AP
M. Zeki Yücetürk	Balıkesir	AP
Şadi Binay	Bilecik	AP
Ahmet Uysal	Çorum	AP
Salih Baydil	Denizli	AP
Muzaffer Akdoğanlı	Kastamonu	AP
Sabri Keskin	Kastamonu	AP
Süleyman Çağlar	Manisa	AP
Nahit Yenişehirlioğlu	Manisa	AP
Ramazan Tekeli	Urfa	AP
Turgut Nizamoğlu	Yozgat	AP
M. Kemal Çilesiz ³⁰	Giresun	CHP
Hüseyin Avni Akın	Antalya	CHP
Lütfü Evliyaoğlu	Malatya	CHP
Nazmi Oğuz	Mardin	CHP
Ahmet Şener	Trabzon	CHP
Ahmet Üstün	Ankara	GP

³⁰ 4.12.1967 tarihinde istifa eden CHP Adana Milletvekili Kemal Sarıbrahimoğlu'nun yerine 19.1.1968 tarihinde seçilmiştir.

Şevket Raşit Hatipoğlu	Manisa	GP
Hüseyin Yağcıoğlu	Maraş	MP
Yahya Kanbolat	Hatay	TİP
Ali Karahan	Hakkari	YTP
İsmail Hakkı Yılanlıoğlu	Kastamonu	Bağımsız

İMAR VE İSKAN KOMİSYONU III		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Ali Bozdoğanoglu	Adana	AP
Ali Esat Birol	İstanbul	AP
Osman Nuri Ulusoy	İstanbul	AP
Osman Zeki Efeoglu	İzmir	AP
Osman Zeki Oktay	Kastamonu	AP
Ziyaettin İzerdem	Konya	AP
Sait Suna Yücesoy	Konya	AP
Yaşar Arıbaş	Niğde	AP
Müslihittin Gürer	Sakarya	AP
Cevad Odyakmaz	Sivas	AP
Osman Hacıbaloğlu	Tokat	AP
Şevket Asbuzoglu	Eskişehir	CHP
Sadık Kutlay	İçel	CHP
Reşit Ülker	İstanbul	CHP
Nermin Neftçi	Muş	CHP
M. Emin Edirne	Van	GP
Baran Numanoglu	Nevşehir	MP
Tarik Ziya Ekinci	Diyarbakır	TİP
Sevinç Düşünsel	Kars	YTP
Abdüllatif Ensarioğlu ³¹	Diyarbakır	AP

³¹ 14.6.1968 tarihinde istifa eden Bağımsız Ankara Milletvekili Hüseyin Balan'ın yerine aynı tarihte seçilmiştir.

TURİZM VE TANITMA KOMİSYONU III		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Osman Atilla	Afyon Karahisar	AP
Ahmet Çakmak	Bolu	AP
Hami Tezkan	Bolu	AP
Ömer D. Öztürkmen	Bursa	AP
Barlas Küntay	Bursa	AP
Muammer Baykan	Çanakkale	AP
Ömer Eken	Elazığ	AP
Tekin Erer	İstanbul	AP
Settar İksel	İzmir	AP
Latif Aküzüm	Kars	AP
Lütfi Akdoğan	Konya	AP
Selçuk Aytan	Konya	AP
Neriman Ağaoğlu	Manisa	AP
Muammer Dirik	Manisa	AP
Mahmut Bozdoğan	Adana	CHP
Sadrettin Çanga	Bursa	CHP
Hüsnü Özkan	Hatay	CHP
Kamran Evliyaoğlu	Samsun	CHP
Nuri Kodamanoğlu	Yozgat	CHP
Bekir Tünay	Adana	GP
Bahri Yazar	Bursa	GP

A. Baran Numanoğlu ³²	Nevşehir	MP
Rıza Kuas	Ankara	TİP
Nihat Doğan	Sivas	YTP
Turhan Dilligil	Adana	BAĞIMSIZ

³² 12.1.1968 tarihinde istifa eden Çorum Milletvekili Hasan Latif Sarıyüce'nin yerine 19.1.1968 tarihinde seçilmiştir.

KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİ KOMİSYONU III

İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Sinan Bosna	Aydın	AP
Adnan Akın	Balıkesir	AP
Cihat Turgut	Balıkesir	AP
Cemal Külahlı	Bursa	AP
Zafer Nihat Özel	Denizli	AP
Abbas Çetin	Kars	AP
Feyyaz Köksal	Kayseri	AP
Sedat Akay	Kocaeli	AP
Mithat Dülge	Manisa	AP
Süleyman Çağlar	Manisa	AP
Hamdi Mağden	Ordu	AP
Şadi Pehlivanoglu	Ordu	AP
Abdülhalim Aras	Siirt	AP
Mustafa Kaptan	Sinop	AP
Gültekin Sakarya	Sivas	AP
Mithat Çavdaroglu	Tokat	AP
Halil Balkıs	Urfa	AP
Fevzi Fırat	Zonguldak	AP
Kemal Doğan Sungun	Zonguldak	AP
Nejdet Yücer	Çorum	CHP
Muzaffer Karan ³³	Denizli	CHP
Metin Cizreli	Diyarbakır	CHP
Orhan Erkanlı	İstanbul	CHP

³³ 14.6.1968 tarihinde istifa etmiştir.

Adil Toksözlü	Kastamonu	CHP
Cevdet Aykan ³⁴	Tokat	CHP
Nazif Kurucu	Konya	CHP
Fakih Özfakih	Konya	CHP
Fethi Çelikbaş	Burdur	GP
Hayri Başar	Eskişehir	GP
Arif Ertunga	İzmir	GP
Kazım Ulusoy ³⁵	Amasya	MP
Yahya Kanbolat	Hatay	TİP
Misbah Ongan	Siirt	YTP
İsmail Hakkı Yılanoğlu	Kastamonu	Bağımsız
İhsan Tombuş ³⁶	Çorum	AP

³⁴ 26.1.1968 tarihinde istifa eden CHP Kırklareli Milletvekili Hasan Tahsin Uzun'un yerine 9.2.1968 tarihinde seçilmiştir.

³⁵ 18.3.1968 tarihinde partisinden ayrıldığı için komisyondan da istifa etmiştir.

³⁶ AP'ye katıldığı için 10.6.1968'de istifa eden Bağımsız İçel Milletvekili Kemal Ataman'ın yerine 14.6.1968 tarihinde seçilmiştir.

KÖYİŞLERİ KOMİSYONU III		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Ahmet Torgay	Antalya	AP
Ahmet Uysal	Çorum	AP
Hasan Değer	Diyarbakır	AP
Mehmet Uygur	Gaziantep	AP
Sabri Özcan San	Gümüşhane	AP
Şükrü Akkan	İzmir	AP
Latif Aküzüm	Kars	AP
Mehmet Güver	Kırşehir	AP
Hamit Fendoğlu	Malatya	AP
Önol Şakar	Manisa	AP
Kemal Aytaç	Muş	AP
İbrahim Boz	Nevşehir	AP
Şerafettin Paker	Sakarya	AP
Kinyas Kartal	Van	AP
Mustafa Kemal Çilesiz	Giresun	CHP
Necati Akagün	Gümüşhane	CHP
Şeref Bakşık	İzmir	CHP
Mustafa Ok	Manisa	CHP
Adil Yaşa	Siirt	CHP
İhsan Kabadayı	Konya	GP
Hüseyin İncioğlu	Gaziantep	GP
Kazım Ulusoy ³⁷	Amasya	MP

³⁷ 18.3.1968 tarihinde partisinden istifa ettiği için Komisyondan da istifa etmiştir.

Yusuf Ziya Bahadınlı	Yozgat	TİP
Seyfi Güneştan	Mardin	YTP
Gıyasettin Duman ³⁸	Sivas	AP

³⁸ 10.6.1968 tarihinde istifa eden Bağımsız Milletvekili Bahattin Uzunoğlu'nun yerine 14.6.1968 tarihinde seçilmiştir.

ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR KOMİSYONU III

İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Abdülbari Akdoğan	Ağrı	AP
A. Celalettin Topala	Amasya	AP
Mevlüt Yılmaz	Balıkesir	AP
Cevdet Geboloğlu	Bitlis	AP
Samet Güldoğan	Elazığ	AP
Abdurrahman Şeref Laç	İstanbul	AP
M. Ali Aytaş	İzmir	AP
Ahmet Can Bilgin	Kütahya	AP
Cevad Odyakmaz	Sivas	AP
H. Hüsnü Oran	Siirt	AP
Selahattin Güven	Trabzon	AP
Necmettin Cevheri	Urfa	AP
Ramazan Tekeli	Urfa	AP
K. Doğan Sungun	Zonguldak	AP
Turgut Altunkaya	Artvin	CHP
Reşit Ülker	İstanbul	CHP
Tahsin Argun	Isparta	CHP
Mehmet Delikaya	Malatya	CHP
Kenan Esengin	Zonguldak	CHP

Vefa Tanır	Konya	GP
Hikmet Erdoğan	Kütahya	GP
Hasan Latif Sarıyüce ³⁹	Çorum	MP
Adil Kurtel	Kars	TİP
Cengiz Ekinci ⁴⁰	Kars	YTP
Kemal Ataman ⁴¹	İçel	AP

³⁹ 12.1.1968 tarihinde istifa eden A. Baran Numanoğlu'nun yerine 19.1.1968 tarihinde seçilmiştir.

⁴⁰ 22.1.1968 tarihinde istifa etmiştir.

⁴¹ 12.4.1968 tarihinde istifa eden Bağımsız Milletvekili Fuat Uluç'un yerine 14.6.1968 tarihinde seçilmiştir.

Ek-9 DAİMİ KOMİSYONLAR VE ÜYELERİ IV

DİLEKÇE KARMA KOMİSYONU IV		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Sabit Osman Avcı	Artvin	AP
Sadık Perinçek	Erzincan	AP
Süleyman Ünlü	Gaziantep	AP
Nizamettin Erkmen	Giresun	AP
Burhan Bozdoğan	İçel	AP
Ahmet Muzaffer Akdoğanlı	Kastamonu	AP
Hüseyin Doğan	Malatya	AP
Osman Saraç	Tokat	AP
Ömer Usta	Trabzon	AP
Halil Balkıs	Urfa	AP
Mesut Ozansü	Balıkesir	CHP
Nazım Bayıllıoğlu	Adıyaman	CHP
Kazım Kangal	Sivas	CHP
Himmet Erdoğan	Kütahya	GP
Nihat Doğan	Sivas	YTP
Hüseyin Yılmaz ¹	Gaziantep	Bağımsız

¹ 22.11.1968 tarihinde istifa etmiştir.

SAYIŞTAY KOMİSYONU IV		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Ali İhsan Ulubahşi	Afyon Karahisar	AP
İsmail Hakkı Boyacıoğlu	Burdur	AP
Zafer Nihat Özel	Denizli	AP
Abdullah Çilli	Hatay	AP
Nihat Pasinli	Erzurum	AP
İ. Hakkı Yıldırım	Erzurum	AP
Orhan Seyfi Orhon	İstanbul	AP
Celal Kılıç	İçel	AP
İ. Hakkı Yıldırım	Kütahya	AP
Celal Nuri Koç	Kars	AP
Mustafa Kaptan	Sinop	AP
Hasan Ünlü	Tunceli	CHP
Feyzi Kalfagil	Diyarbakır	CHP
Adil Toközlü	Kastamonu	CHP
Ferda Güley	Ordu	CHP
Mahmut Çetin	Urfa	GP
Hüseyin Ataman ²	İstanbul	MP
Çetin Altan	İstanbul	TİP
Misbah Ongan	Siirt	YTP

² 12.5.1969 tarihinde istifa etmiştir. Bu komisyonda bağımsız üyeler için ayrılan kontenjan doldurulamamıştır.

MECLİS HESAPLARINI İNCELEME KOMİSYONU IV		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Hasan Aksay	Adana	AP
Zühtü Pehlivanlı	Ankara	AP
Turhan Bilgin	Erzurum	AP
Şevket Ustaoglu	Kocaeli	AP
Hamdi Mağden	Ordu	AP
Fevzi Fırat	Zonguldak	AP
Osman Yeltekin	Kars	CHP
Orhan Eyüboğlu	İstanbul	CHP
Cemal Yavuz	Bingöl	GP
Seyfi Güneşan	Mardin	YTP

MECLİS KİTAPLIK KOMİSYONU IV		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Ali Rıza Çetiner	Ankara	AP
Settar İksel	İzmir	AP
Feridun Cemal Erkin	Ordu	AP
Muzaffer Karan	Denizli	CHP

ANAYASA KOMİSYONU IV		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Nevzat Şener	Amasya	AP
Kemal Bağcıoğlu	Ankara	AP
Ali Bozdoğanoglu	Adana	AP
İhsan Tombuş	Çorum	AP
Ahmet Mustafaoğlu	Erzurum	AP
İ. Hakkı Yıldırım	Erzurum	AP
Fuat Avcı	Denizli	AP
Cengiz Ekinci	Kars	AP
Abdürrahman Şeref Laç	İstanbul	AP
Şükrü Akkan	İzmir	AP
Mehmet Ziyaeddin İzerdem	Konya	AP
Tevfik Koraltan	Sivas	AP
Abdülhalim Aras	Siirt	AP
Ata Bodur	Ordu	AP
Mustafa Kemal Paloğlu	Sivas	CHP ³
Nermin Neftçi	Muş	CHP
Kudret Bostuer	Giresun	CHP
Orhan Birgit	İstanbul	CHP
Turgut Göle	Kars	CHP
Emin Paksüt	Ankara	GP
Coşkun Kırca	İstanbul	GP

³ 21.4.1969 tarihinde, AP'nin getirdiği TRT yasa tasarısını engellemek amacıyla, Anayasa Komisyonu ve diğer komisyonların bütün CHP'li üyeleri istifa etmiştir. İstifa eden CHP Milletvekilleri Nazif Aslan (Sivas), Ali Cüceoğlu (Giresun), Selahattin Hakkı Esatoğlu (Nevşehir), Ali Rıza Akbıykoğlu (Uşak) ve Nermin Neftçi'dir (Muş). CHP'nin boş üyelikler için aday göstermesi ile yeni üyeler 29.4.1969 tarihinde seçilmiştir. Bu konuda bakınız Çalışma Usulleri.

Ahmet Bilgin	Edirne	MP
Cemal Hakkı Selek	İzmir	TİP
Süleyman Arif Emre	Adıyaman	YTP
Reşat Özarda	Aydın	Bağımsız

BÜTÇE VE PLAN KOMİSYONU IV		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Orhan Eren	Ankara	AP
Hasan Fehmi Boztepe	Antalya	AP
Arslan Topçubaşı	Çorum	AP
Cevdat Önder	Erzurum	AP
Mehmet İsmet Angı	Eskişehir	AP
Sabri Özcan San	Gümüşhane	AP
Muhiddin Güven	İstanbul	AP
Nuri Eroğan	İstanbul	AP
İhsan Gürsan	İzmir	AP
Feyyaz Köksal	Kayseri	AP
Mehmet Necati Kalaycıoğlu	Konya	AP
Mesut Erez	Kütahya	AP
Önol Şakar	Manisa	AP
Haydar Özalp	Niğde	AP
Şadi Pehlivanoglu	Ordu	AP
Erol Yılmaz Akçal	Rize	AP
Ali Fuat Alişan	Samsun	AP
Ali Naili Erdem ⁴	İzmir	AP
Ekrem Dikmen	Trabzon	AP
Orhan Dengiz	Uşak	AP
Kemal Doğan Sungun	Zonguldak	AP
İlyas Seçkin	Ankara	CHP ⁵

⁴ 18.12.1968 tarihinde bakanlığa atanan AP Samsun Milletvekili Salahattin Kılıç'ın yerine 31.3.1969 tarihinde seçilmiştir.

⁵ Samsun Milletvekili Kamran Evliyaoğlu hariç Bütçe Plan komisyonunun bütün CHP'li üyeleri, engelleme amacıyla, 21ve 28.4.1969 tarihlerinde istifa etmiştir. İstifa edenlerin yerine seçimler

İbrahim Öktem	Bursa	CHP
Şefik İnan	Çanakkale	CHP
Arif Hikmet Onat	Ordu	CHP
Kamran Evliyaoğlu	Samsun	CHP
Vefik Pirinçcioğlu	Maraş	CHP
Hamdi Orhon	Trabzon	CHP
Süreyya Koç	Balıkesir	GP
Turan Şahin	Muğla	GP
Ruhi Soyer	Niğde	GP
Hilmi İşgüzar	Sinop	MP
Behice Hatko Boran	Urfa	TİP
Ekrem Alican	Sakarya	YTP
Fenni İslimyeli	Balıkesir	Bağımsız

29.4.1969 tarihinde yapılmıştır. İstifa eden CHP'li üyeler şunlardır: Kemal Demir (Bolu), Şefik İnan (Çanakkale), Kudret Bostuer (Giresun), Lebit Yurdoğlu (İzmir), Mustafa Kemal Paloğlu (Sivas), Ali Rıza Uzun (Trabzon).

ADALET KOMİSYONU IV		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Kemal Çetinsoy	Adana	AP
Kevni Nedimoğlu	Elazığ	AP
Mazhar Arıkan	İçel	AP
İsmail Hakkı Tekinel	İstanbul	AP
Abbas Ali Çetin	Kars	AP
Sabri Keskin	Kastamonu	AP
Mehmet Atagün	Kırklareli	AP
Esat Kemal Aybar	Mardin	AP
Yaşar Arıbaş	Niğde	AP
Kemal Şensoy	Ordu	AP
Osman Şahinoğlu	Samsun	AP
Hüseyin Hüsnü Oran	Siirt	AP
Osman Hacıoğlu	Tokat	AP
İsmail Hakkı Akdoğan	Yozgat	AP
Murat Öner	A.Karahisar	CHP
Fevzi Kalfagil	Diyarbakır	CHP
Adil Sarıoğlu	Erzincan	CHP
Nasuh Nazif Arslan	Sivas	CHP
Fethi Alacalı	Tokat	CHP
Mustafa Uyar	İzmir	GP
M. Salih Yıldız	Van	GP
Ahmet Bilgin	Edirne	MP
Yunus Koçak	Konya	TİP
Ali Karahan	Hakkari	YTP
Reşat Özarda	Aydın	Bağımsız

ÇALIŞMA KOMİSYONU IV		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Ali İhsan Ulubahşi	A. Karahisar	AP
Nevzat Güngör	Ağrı	AP
Hasan Türkay	Ankara	AP
Kasım Önadım	Bursa	AP
Abdullah Çilli	Hatay	AP
Fevzi Fırat	Zonguldak	AP
Mustafa Ertuğrul	İstanbul	AP
Kaya Özdemir	İstanbul	AP
Osman Nuri Ulusay	İstanbul	AP
Hüsamettin Gümüşpala	İzmir	AP
Muzaffer Döşemeci	İzmir	AP
Enver Turgut	İzmir	AP
M. Arif Atalay	Adıyaman	AP
Şevki Güler	A.Karahisar	AP
Kemal Sarıbrahimoğlu	Adana	CHP
İbrahim Sıtkı Hatipoğlu	Ankara	CHP
M. Kemal Yılmaz	Aydın	CHP
Yaşar Akal	Samsun	CHP
Hasan Ünlü	Tunceli	CHP
Adnan Şenyurt	Erzurum	GP
Vefa Tanır	Konya	GP
Mehmet Ali Arsan ⁶	Çankırı	MP
Rıza Kuas	Ankara	TİP
Sevinç Düşünsel	Kars	YTP

⁶ 30.1.1969 tarihinde istifa eden İstanbul Milletvekili Hüseyin Ataman'ın yerine 31.3.1969 tarihinde seçilmiştir.

İÇİŞLERİ KOMİSYONU IV		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Ali Bozdoğanoglu	Adana	AP
Ali Turanlı	Adıyaman	AP
Mustafa Kemal Yılmaz	Ankara	AP
Mustafa Tayyar	Bursa	AP
Abdüllatif Ensarioğlu	Diyarbakır	AP
Mahmut Uygur	Gaziantep	AP
Osman Zeki Oktay	Kastamonu	AP
Celal Nuri Koç	Kars	AP
İsmail Sarıgöz	Rize	AP
Hamit Fendoğlu	Malatya	AP
Şevki Yücel	Sakarya	AP
Kadri Eroğan	Samsun	AP
Melahat Gedik	Trabzon	AP
Ahmet İhsan Birincioğlu	Zonguldak	AP
Kemal Yılmaz	Aydın	CHP ⁷
Ali Cüceoğlu	Giresun	CHP
Rüştü Özkan	Hatay	CHP
Ali Rıza Akbıyıkoglu	Uşak	CHP
Sadık Kutlay	İçel	CHP
Cemal Yavuz	Bingöl	GP

⁷ İçişleri komisyonunun bütün CHP'li üyeleri, engelleme amacıyla, 21ve 28.4.1969 tarihlerinde istifa etmiştir. İstifa edenlerin yerine seçimler 29.4.1969 tarihinde yapılmıştır. İstifa eden CHP'li üyeler şunlardır: Şevket Asbuzoğlu (Eskişehir), Reşat Mursaloğlu (Hatay), Orhan Eyüboğlu (İstanbul), Turgut Göle (Kars), Hamdi Orhon (Trabzon).

Orhan Öztrak	Tekirdağ	GP
S. Faruk Önder	Konya	MP
Şaban Erik ⁸	Malatya	TİP
Raif Aybar	Ordu	YTP

⁸ 29.4.1969 tarihinde istifa eden Konya Milletvekili Yunus Koçak'ın yerine 5.5.1969 tarihinde seçilmiştir. Koçak'ın istifası da engelleme amaçlıdır.

GÜMRÜK VE TEKEL KOMİSYONU IV		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Cevdet Geboloğlu	Bitlis	AP
Nihat Bayramoğlu	Bolu	AP
Naşit Sarıca	Gaziantep	AP
Kemal Ataman	İçel	AP
Mehmet Mustafa Gürpınar	İstanbul	AP
Adnan Akarca	Muğla	AP
Şevki Yücel	Samsun	AP
Süreyya Uluçay	Samsun	AP
Cevat Yalçın	Rize	AP
H. Hüseyin Oran	Siirt	AP
Mithat Ş. Çavdaroğlu	Tokat	AP
M. Zeki Yücetürk ⁹	Balıkesir	AP
Türkan Seçkin	Edirne	CHP
İlyas Seçkin ¹⁰	Ankara	CHP
Süleyman Onan	Kırşehir	CHP
Mustafa Ok	Manisa	CHP
Mazhar Basa	Rize	GP
M. Ali Arsan ¹¹	Çankırı	MP
Ali Karcı	Adana	TİP
Raif Aybar	Ordu	YTP

⁹ 31.3.1969 tarihinde seçilmiştir.

¹⁰ 8.5.1969 tarihinde istifa etmiştir.

¹¹ 31.3.1969 tarihinde seçilmiştir.

DIŞIŞLERİ KOMİSYONU IV		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Recai Ergüder	Ankara	AP
Yüksel Menderes	Aydın	AP
Nilüfer Gürsoy	Bursa	AP
Ahmet İhsan Kırımlı	Balıkesir	AP
Ömer D. Öztürkmen	Bursa	AP
Muammer Baykan	Çanakkale	AP
Sabahattin Adalı	Hatay	AP
Sabahattin Savacı	Gümüşhane	AP
Mehmet Yardımcı	İstanbul	AP
Settar İksel	İzmir	AP
Şinasi Osma	İzmir	AP
Ertuğrul Akça	Manisa	AP
Seyfi Kurtbek	Sivas	AP
Feridun Cemal Erkin	Ordu	AP
İsmail Rüştü Aksal	Ankara	CHP
Cihad Baban	Çanakkale	CHP
Nihat Erim	Kocaeli	CHP
Orhan Kabibay	Sivas	CHP
Cevdet Aykan	Tokat	CHP
Coşkun Kırca	İstanbul	GP
İrfan Solmazer	Tokat	GP
Seyit Faruk Önder	Konya	MP

Sadun Aren ¹²	İstanbul	TİP
Recai İskenderoğlu	Diyarbakır	YTP
Kasım Gülek	Adana	Bağımsız

¹² 30.4.1969 tarihinde istifa eden Behice Boran'ın yerine 5.5.1969 tarihinde seçilmiştir.

SANAYİ KOMİSYONU IV		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Nevzat Şener	Amasya	AP
Celalettin Topala	Amasya	AP
Hami Tezkan	Bolu	AP
Ahmet Mustafaoğlu	Erzurum	AP
Nurettin Bulak	İstanbul	AP
Kaya Özdemir	İstanbul	AP
Arif Hikmet Güner	Kırklareli	AP
Kamil Özsarıyıldız	Muş	AP
Turgut Nizamoğlu	Yozgat	AP
Cemil Karahan	Sinop	AP
Bedrettin Karaerkek	Tokat	AP
Turgut Altunkaya	Artvin	CHP
Cengiz Nayman	Kayseri	CHP
Hasan Tahsin Uzun	Kırklareli	CHP
Ahmet Şener	Trabzon	CHP
Fethi Çelikbaş	Burdur	GP
Hasan Özcan	Bolu	MP
Şaban Erik	Malatya	TİP
Ali İhsan Çelikkan	Gümüşhane	YTP
M. Ali Arsan	Çankırı	Bağımsız

MİLLÎ EĞİTİM KOMİSYONU IV		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Mehmet Ateşoğlu	Kayseri	AP
Osman Atilla	A. Karahisar	AP
Ali Rıza Çetiner	Ankara	AP
Mevlüt Yılmaz	Balıkesir	AP
Mustafa Rona	Artvin	AP
Nilüfer Gürsoy	Bursa	AP
Remzi Şenel	Denizli	AP
A. Nihat Akay	Çanakkale	AP
Naşit Sarıca	Gaziantep	AP
Mehmet Yardımcı	İstanbul	AP
Melahat Gedik	Samsun	AP
A. Şevket Bohça	Kastamonu	AP
Neriman Ağaoğlu	Manisa	AP
Mehmet Fahri Uğrasızoğlu	Uşak	AP
Şükrü Koç	Aydın	CHP
Kemal Demir	Bolu	CHP ¹³
Şevket Asbuzoğlu	Eskişehir	CHP
Ali Rıza Uzuner	Trabzon	CHP
Hayrettin Uysal	Sakarya	CHP
Hilmi İncesulu	Çorum	GP
Zarife Koçak	Bitlis	GP
M. Latif Sarıyüce	Çorum	MP

¹³ Milli Eğitim Komisyonunun bütün CHP'li üyeleri 21.4.1969 tarihinde istifa etmiştir. Bu üyeler: Nuri Kodamanoğlu (Yozgat), Mahmut Bozdoğan (Adana), Mustafa Şükrü Koç (Aydın), M. Kemal Yılmaz (Aydın).

Yusuf Ziya Bahadınlı	Yozgat	TİP
Nihat Diler	Erzurum	YTP
Muzaffer Özdağ	Afyon Karahisar	Bağımsız

MALİYE KOMİSYONU IV		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
İsmet Sezgin	Aydın	AP
Ahmet Dalli	Ankara	AP
Cemal Güven ¹⁴	Urfa	AP
Adnan Akın	Balıkesir	AP
Faik Kırbaşı	Burdur	AP
Tahir Akman	Çankırı	AP
Mehmet Emin Gündoğdu	Bingöl	AP
Talat Köseoğlu	Hatay	AP
Mithat Dülge	Manisa	AP
Ahmet Çakmak ¹⁵	Bolu	AP
Mekki Keskin	Konya	AP
Adil Sağıroğlu	Erzincan	CHP ¹⁶
Adil Toközlü	Kastamonu	CHP
Cengiz Nayman	Kayseri	CHP
Nejdet Yücer	Çorum	CHP
Hilmi İncesulu	Çorum	GP
Hasan Özcan	Bolu	MP
Sadun Aren ¹⁷	İstanbul	TİP
Recai İskenderoğlu	Diyarbakır	YTP

¹⁴ 13.12.1968 tarihinde Bakanlığa atanan AP Aydın Milletvekili Nahit Menteşe'nin yerine 31.3.1969 tarihinde seçilmiştir.

¹⁵ 25.11.1968 tarihinde istifa eden İlhan Tekinalp'in yerine 31.3.1969 tarihinde seçilmiştir.

¹⁶ İçişleri komisyonunun bütün CHP'li üyeleri, engelleme amacıyla, 21 ve 28.4.1969 tarihlerinde istifa etmiştir. İstifa edenlerin yerine seçimler 29.4.1969 tarihinde yapılmıştır. İstifa eden CHP'li üyeler şunlardır: Nejdet Yücel (Çorum), Gıyasettin Karaca (Erzurum), Vefik Pirinçcioğlu (Maraş), Şevket Adalan (İzmir).

¹⁷ 29.4.1969 tarihinde istifa eden TİP Urfa Milletvekili Behice Boran'ın yerine 5.5.1969 tarihinde seçilmiştir.

MILLİ SAVUNMA KOMİSYONU IV		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Nurettin Ardıçoğlu	Elazığ	AP
Hasan Akçalıoğlu	Antalya	AP
Mustafa Tayyar	Bursa	AP
Necati Güven	Erzurum	AP
Nazmi Özoğul	Edirne	AP
Nihat Pasinli	Erzurum	AP
Ertuğrul Gazi Sakarya	Eskişehir	AP
Osman Özer	İstanbul	AP
Mehmet Ali Aytaç	İzmir	AP
Mehmet Ateşoğlu	Kayseri	AP
Mehmet Atagün	Kırklareli	AP
M. Orhan Türkkan	Kırklareli	AP
İsmail Sarıgöz	Rize	AP
Kinyas Kartal	Van	AP
İsmail Çataloğlu	İçel	CHP
Orhan Erkanlı	İstanbul	CHP
İlhami Sancar	İstanbul	CHP
Kenan Esengin	Zonguldak	CHP
Niyazi Özgüç	Sinop	CHP
Bekir Tünay	Adana	GP
İrfan Solmazer	Tokat	GP
Hüseyin Ataman	İstanbul	MP
Kemal Nebioğlu	Tekirdağ	TİP
Ali İhsan Çelikkan	Gümüşhane	YTP
Hüseyin Yılmaz ¹⁸	Gaziantep	Bağımsız

¹⁸ 10.1.1969 tarihinde AP'ye katıldığı için istifa etmiştir.

ULAŞTIRMA KOMİSYONU IV		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
İhsan Ataöv	Antalya	AP
Şadi Binay	Bilecik	AP
Halil İbrahim Cop	Bolu	AP
Samet Güldoğan	Elazığ	AP
Atıf Hacıbaşoğlu	Kayseri	AP
Osman Zeki Efeoğlu	İzmir	AP
Hüsamettin Gümüşpala	İzmir	AP
Arif Hikmet Güner	Kırklareli	AP
M. Orhan Türkkan	Kırklareli	AP
Kamil Özsarıyıldız	Muş	AP
Şevket Ustaoglu	Kocaeli	AP
Cihat Baban	Çanakkale	CHP ¹⁹
Reşat Mursaloğlu	Hatay	CHP
Mustafa Ok	Manisa	CHP
Nazif Arslan	Sivas	CHP
Dursun Akçaoğlu	Çankırı	GP
Yunus Koçak ²⁰	Konya	TİP
Kasım Küfrevi	Ağrı	YTP

¹⁹ Ulaştırma Komisyonunun bütün CHP'li üyeleri 21.4.1969 tarihinde istifa etmiştir, yeni üyeler ise 29.4.1969 tarihinde seçilmiştir. İstifa eden üyeler şöyledir: Sadrettin Çanga (Bursa), Adil Sağıroğlu (Erzincan), Hüsnü Özkan (Hatay), Cengiz Nayman (Kayseri).

²⁰ 30.4.1969 tarihinde istifa eden TİP Tekirdağ Milletvekili Kemal Nebioğlu'nun yerine 5.5.1969 tarihinde seçilmiştir.

BAYINDIRLIK KOMİSYONU IV		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Abdülbari Akdoğan	Ağrı	AP
Ahmet Torgay	Antalya	AP
Mustafa Rona	Artvin	AP
Cevdet Geboğlu	Bitlis	AP
Ali Köymen	Giresun	AP
Veysi Kadioğlu	Maraş	AP
İbrahim Boz	Nevşehir	AP
Bahattin Uzunoğlu	Samsun	AP
Gıyasettin Duman	Sivas	AP
Ahmet Çebi	Trabzon	AP
Cahit Karakaş	Zonguldak	AP
Metin Cizreli	Diyarbakır	CHP
Lebit Yurdoğlu	İzmir	CHP ²¹
Hakkı Esatoğlu	Nevşehir	CHP
Şevket Adalan	İzmir	CHP
Ahmet Demiray	Amasya	GP
Hüseyin Yaycıoğlu	Maraş	MP
Kemal Nebioğlu ²²	Tekirdağ	TİP
Süleyman Arif Emre	Adıyaman	YTP

²¹ Cizreli hariç tüm CHP'li üyeler 21 ve 28.4.1969 tarihlerinde istifa etmişler, yeni CHP'li üyeler ise 29.4.1969 tarihinde seçilmişlerdir. İstifa eden üyeler şöyledir: C. Sadık Kutlay (İçel), Adil Toközlü (Kastamonu), Arif Hikmet Onat (Ordu).

²² 29.4.1967 tarihinde istifa eden TİP Malatya Milletvekili Şaban Erik'in yerine 5.5.1969 tarihinde seçilmiştir.

SAĞLIK VE SOSYAL YARDIM KOMİSYONU IV		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Recai Ergüder	Ankara	AP
Nuri Bayar	Sakarya	AP
Kemal Ziya Öztürk	Aydın	AP
Ahmet İhsan Kırımlı	Balıkesir	AP
Osman Nuri Ulusoy	İstanbul	AP
Ali İhsan Balım	Isparta	AP
Ali Esat Birol	İstanbul	AP
Muzaffer Döşemeci	İzmir	AP
Sahit Sina Yücesoy	Konya	AP
Namık Kemal Tülezoğlu	Samsun	AP
İlyas Demir	Tekirdağ	AP
Celal Sungur	Yozgat	CHP
Cevdet Aykan	Tokat	CHP
Seyfi Sadi Pencap	Muğla	CHP
Kamil Kırıkoglu	Zonguldak	CHP
Kemal Bayazıt	Maraş	GP
Fehmi Cumalıoğlu	Kayseri	MP
Tarık Ziya Ekinci	Diyarbakır	TİP
Yusuf Ziya Azizoğlu	Diyarbakır	YTP
Osman Şahinoğlu ²³	Samsun	AP

²³ 31.3.1969 tarihinde başka bir AP'li üyenin yerine seçilmiştir.

TİCARET KOMİSYONU IV

İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Musa Kazım Coşkun	Ankara	AP
Sinan Bosna	Aydın	AP
İbrahim Aytaç	Balıkesir	AP
Kazım Önadım	Bursa	AP
Salih Baydil	Denizli	AP
Kadir Çetin	İçel	AP
İsmail Hakkı Yıldırım	Kütahya	AP
Selçuk Aytan	Konya	AP
Veysi Kadioğlu	Maraş	AP
Bahattin Uzunoğlu	Samsun	AP
Cemil Karahan	Sinop	AP
Hüseyin Avni Akın	Antalya	CHP
İsmail Selçuk Çakıroğlu	Bilecik	CHP
Gıyasettin Karaca	Erzurum	CHP
Fakih Özfakih	Konya	CHP
İbrahim Aksoy	Mardin	GP
Adil Aydın	Kastamonu	MP
Ali Karcı	Adana	TİP
Nihat Diler	Erzurum	YTP

TARIM KOMİSYONU IV		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Tahir Yücekök	Adana	AP
Ali Turanlı	Adıyaman	AP
Halil İbrahim Cop	Bolu	AP
K. Ziya Öztürk	Aydın	AP
M. Zeki Yücetürk	Balıkesir	AP
Şadi Binay	Bilecik	AP
Ahmet Uysal	Çorum	AP
Şemsettin Mursaloğlu	Hatay	AP
Sedat Akay	Kocaeli	AP
Süleyman Çağlar	Manisa	AP
Hacı Ahmet Özsoy	Maraş	AP
Nahit Yenişehirlioğlu	Manisa	AP
Şerafettin Paker	Sakarya	AP
Turgut Nizamoğlu	Yozgat	AP
Süleyman Onan	Kırşehir	CHP
Hüseyin Avni Akın	Antalya	CHP
Lütfü Evliyaoğlu	Malatya	CHP
Nazmi Oğuz	Mardin	CHP
Ahmet Şener	Trabzon	CHP
Ahmet Üstün	Ankara	GP
Şevket Raşit Hatipoğlu	Manisa	GP
Hüseyin Yağcıoğlu	Maraş	MP
Yahya Kanbolat	Hatay	TİP
Ali Karahan	Hakkari	YTP
İsmail Hakkı Yılanlıoğlu	Kastamonu	Bağımsız

İMAR VE İSKAN KOMİSYONU IV		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Nevzat Güngör	Ağrı	AP
Celal Kılıç	İçel	AP
Ali Esat Birol	İstanbul	AP
Ziyaettin İzerdem	Konya	AP
Yaşar Arıbaş	Niğde	AP
Cevad Odyakmaz	Sivas	AP
Tahsin Türkay	Sivas	AP
Hüsamettin Köran	Urfa	AP
Osman Hacıbaloğlu	Tokat	AP
Cahit Karakaş	Zonguldak	AP
Zühtü Pehlivanlı ²⁴	Ankara	AP
Şevket Asbuzoğlu	Eskişehir	CHP
Sadık Kutlay	İçel	CHP
Reşit Ülker	İstanbul	CHP
Nermin Neftçi	Muş	CHP
Dursun Akçaoğlu	Çankırı	GP
Baran Numanoglu	Nevşehir	MP
Tarik Ziya Ekinci	Diyarbakır	TİP
Sevinç Düşünsel	Kars	YTP

²⁴ 31.3.1969 tarihinde seçilmiştir.

TURİZM VE TANITMA KOMİSYONU IV		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Osman Atilla	Afyon Karahisar	AP
Ahmet Çakmak	Bolu	AP
Hami Tezkan	Bolu	AP
Ömer D. Öztürkmen	Bursa	AP
Cihat Turgut	Balıkesir	AP
Muammer Baykan	Çanakkale	AP
Ömer Eken	Elazığ	AP
Tekin Erer	İstanbul	AP
Osman Zeki Efeoğlu	İzmir	AP
Latif Aküzüm	Kars	AP
Süreyya Sofuoğlu	Kocaeli	AP
Kemal Aytaç	Muş	AP
Neşet Tanrıdağ	Yozgat	AP
Muammer Dirik	Manisa	AP
Mahmut Bozdoğan	Adana	CHP
Sadrettin Çanga	Bursa	CHP
Ali İhsan Göğüş ²⁵	Gaziantep	CHP
Nazmi Oğuz	Mardin	CHP
Nuri Kodamanoğlu	Yozgat	CHP
Bekir Tünay	Adana	GP
Bahri Yazar	Bursa	GP

²⁵ 21.4.1969 tarihinde istifa eden CHP Çanakkale Milletvekili Cihat Baban'ın yerine 29.4.1969 tarihinde seçilmiştir. Aynı tarihlerde Çanga ve Kodamanoğlu da istifa edip tekrar seçilmişlerdir.

Ali Baran Numanoglu	Nevşehir	MP
Cemal Hakkı Selek	İzmir	TİP
İrfan Aksu ²⁶	Isparta	YTP
Turhan Dilligil	Adana	Bağımsız

²⁶ 31.3.1969 tarihinde seçilmiştir.

KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİ KOMİSYONU IV		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Sinan Bosna	Aydın	AP
İbrahim Tekin ²⁷	Adana	AP
İsmet Sezgin	Aydın	AP
Adnan Akın	Balıkesir	AP
Cemal Külahlı	Bursa	AP
Faik Kırbashlı	Burdur	AP
Zafer Nihat Özel	Denizli	AP
Sabahattin Savacı	Gümüşhane	AP
Aydın Yalçın	İstanbul	AP
Abbas Ali Çetin	Kars	AP
Sedat Akay	Kocaeli	AP
Mithat Düge	Manisa	AP
Nahit Yenişehirlioğlu	Manisa	AP
Nuri Bayar	Sakarya	AP
Cevad Odyakmaz	Sivas	AP
Gültekin Sakarya	Sivas	AP
Abdülhalim Aras	Şiire	AP
Mithat Ş. Çavdaroglu	Tokat	AP
Kemal Doğan Sungun	Zonguldak	AP
Halil Başol	Tekirdağ	AP
Kemal Aral	Tunceli	AP
Kemal Sarııbrahimoğlu	Adana	CHP
Nejdet Yücer	Çorum	CHP

²⁷ 13.12.1968 tarihinde Bakanlığa atanan AP Aydın Milletvekili Nahit Menteşe'nin yerine 31.3.1969 tarihinde seçilmiştir.

Metin Cizreli	Diyarbakır	CHP
Orhan Erkanlı	İstanbul	CHP
İlhami Sancar	İstanbul	CHP
Nazif Kurucu	Konya	CHP
Niyazi Özgüç	Sinop	CHP
Hayri Başar	Eskişehir	GP
Fethi Çelikbaş	Burdur	GP
Arif Ertunga	İzmir	GP
Fehmi Cumaoglu	Kayseri	MP
Yahya Kanbolat	Hatay	TİP
Misbah Ogan	Siirt	YTP
İsmail Hakkı Yılanoglu	Kastamonu	Bağımsız

KÖYİŞLERİ KOMİSYONU IV		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Musa Kazım Coşkun	Ankara	AP
Hasan Akçalıoğlu	Antalya	AP
Ahmet Torgay	Antalya	AP
Ahmet Uysal	Çorum	AP
Aziz Zeytinoğlu	Eskişehir	AP
Mahmut Uygur	Gaziantep	AP
Şükrü Akkan	İzmir	AP
Latif Aküzüm	Kars	AP
Mehmet Güver	Kırşehir	AP
Kemal Aytaç	Muş	AP
İbrahim Boz	Nevşehir	AP
Oğuzdemir Tüzün	Niğde	AP
Şerafettin Paker	Sakarya	AP
Kinyas Kartal	Van	AP
Mustafa Kemal Çilesiz	Giresun	CHP
Necati Akagün	Gümüşhane	CHP
Şeref Bakşık	İzmir	CHP
Mustafa Ok ²⁸	Manisa	CHP
İlyas Kılıç	Samsun	CHP
İhsan Kabadayı	Konya	GP

²⁸ 12.5.1969 tarihinde istifa etmiştir.

Hüseyin İncioğlu	Gaziantep	GP
Hasan Latif Sarıyüce	Çorum	MP
Yusuf Ziya Bahadınlı	Yozgat	TİP
Seyfi Güneşan	Mardin	YTP
Kazım Ulusoy	Amasya	Bağımsız

ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR KOMİSYONU IV		
İsim	Seçim Bölgesi	Parti
Abdülbari Akdoğan	Ağrı	AP
A. Celalettin Topala	Amasya	AP
Cemal Külahlı	Bursa	AP
Abdüllatif Ensarioğlu	Diyarbakır	AP
Nafiz Giray	Erzincan	AP
Nurettin Ardıçoğlu	Elazığ	AP
Abdurrahman Şeref Laç	İstanbul	AP
M. Ali Aytaş	İzmir	AP
Ahmet Atıf Hacıpaşaoğlu	Kayseri	AP
Ahmet Can Bilgin	Kütahya	AP
Ahmet Çebi	Trabzon	AP
H. Hüsnü Oran	Siirt	AP
Selahattin Güven	Trabzon	AP
Necmettin Cevheri	Urfa	AP
Turgut Altunkaya	Artvin	CHP
Reşit Ülker	İstanbul	CHP
Hüdaî Oral	Denizli	CHP
Nazif Kurucu	Konya	CHP
Kenan Esengin	Zonguldak	CHP
Vefa Tanır	Konya	GP
Mehmet Emin Erdiñ	Van	GP
Adil Aydın	Kastamonu	MP
Rıza Kuas	Ankara	TİP
Kasım Küfrevi	Ağrı	YTP